

UDK 27-789.325:726(497.4)

ISSN 0351-2789

ACTA

ECCLESIASTICA

SLOVENIAE

40

TANJA MARTELANC

**KAPUCINI IN NJIHOVA ARHITEKTURA
NA SLOVENSKEM**

Ljubljana 2018

Tanja Martelanc
KAPUCINI IN NJIHOVA ARHITEKTURA
NA SLOVENSKEM

© Vse pravice pridržane

Založila Teološka fakulteta Univerze v Ljubljani

Za založbo: dr. Robert Petkovšek

Izid znanstvene periodične publikacije je omogočila Javna agencija za
raziskovalno dejavnost Republike Slovenije

UDK 27-789.325:726(497.4)

ISSN 0351-2789

ACTA

ECCLESIASTICA

SLOVENIAE

40

TANJA MARTELANC

**KAPUCINI IN NJIHOVA ARHITEKTURA
NA SLOVENSKEM**

Ljubljana 2018

ACTA ECCLESIASTICA SLOVENIAE
Izdaja Inštitut za zgodovino Cerkve
pri Teološki fakulteti Univerze v Ljubljani
Poljanska c. 4, p. p. 2007, SI – 1001 Ljubljana

Urednik / Editor:
dr. Bogdan Kolar

Tehnični urednik / Technical Editor:
dr. Miha Šimac

Recenzenta / Peer reviewers:
dr. Ana Lavrič
dr. Metod Benedik

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

27-789.325:726(497.4)

MARTELANC, Tanja, 1983-

Kapucini in njihova arhitektura na Slovenskem / Tanja Martelanc.
- Ljubljana : Teološka fakulteta, 2018. - (Acta Ecclesiastica Sloveniae,
ISSN 0351-2789 ; 40)

ISBN 978-961-6844-62-8

295667712

Na naslovni strani je posnetek bronastega Kristusovega monograma
iz Emone (druga polovica 4. stoletja)

KAZALO

TABLE OF CONTENTS	7
UVODNE OPOMBE	11
KRATICE IN OKRAJŠAVE	13
PREDGOVOR	17
1 OD PRVIH MENIHOV PA DO REDA MANJŠIH BRATOV	
KAPUCINOV	21
1.1 Sv. Frančišek Asiški ter začetki reda manjših bratov	22
1.2 Konventualci in observanti	23
1.3 Manjši bratje puščavniškega življenja ali kapucini	24
2 MANJŠI BRATJE IN NJIHOVA DOMOVANJA	63
2.1 Asiški Ubožec.....	63
2.2 Razvoj samostanske arhitekture s poudarkom na arhitekturi uboštvenih redov	66
3 KAPUCINSKA ARHITEKTURA VPLIVNIH OBMOČIJ.....	107
3.1 P. Antonio da Pordenone, življenje in delo	108
3.2 Nekdanja Beneška kapucinska provinca in njena gradbena dejavnost	134
3.3 Nekdanja Tirolska kapucinska provinca in njena gradbena dejavnost	143
3.4 Nekdanja Češko-avstrijska kapucinska provinca in njena gradbena dejavnost.....	146
3.5 Nekdanja Štajerska kapucinska provinca in njena gradbena dejavnost.....	152
4 PREGLED ARHITEKTURE KAPUCINSKEGA REDA NA SLOVENSKEM	165
4.1 Nekdanji ljubljanski kapucinski samostan	167
4.2 Celjski kapucinski samostan	175
4.3 Nekdanji mariborski kapucinski samostan	185
4.4 Nekdanji ptujski kapucinski samostan	191
4.5 Svetokriški kapucinski samostan.....	197
4.6 Nekdanji krški kapucinski samostan	209
4.7 Nekdanji kranjski kapucinski samostan	217
4.8 Nekdanji novomeški kapucinski samostan	222
4.9 Škofjeloški kapucinski samostan	227
5 GLAVNE ZNAČILNOSTI KAPUCINSKE ARHITEKTURE NA SLOVENSKEM	237
5.1 Predpriprave na gradnjo	237
5.2 Redovni nadzorniki, fabricieriji in laični gradbeniki	239
5.3 Sindiki, prokuratorji in duhovni prijatelji kapucinskega reda.....	243

5.4 Lokacija kapucinskega samostana.....	245
5.5 Orientacija cerkvene stavbe	246
5.6 Tlorisna zasnova in druge arhitekturne značilnosti kapucinskih samostanov na Slovenskem.....	247
5.7 Notranjščina in oprema kapucinskih cerkva in samostanov na Slovenskem.....	251
5.8 Samostanski vrt.....	255
5.9 Poznejše prezidave in dozidave cerkve in bivalnega dela samostanskega kompleksa ter nova oprema.....	256
5.10 Upodabljajoča umetnost pri kapucinih v 17. in 18. stoletju	258
5.11 Slogovna opredelitev kapucinske arhitekture na Slovenskem	261
6 ZAKLJUČEK	267
7 POVZETEK	275
8 SUMMARY.....	276
9 ZUSAMMENFASSUNG.....	277
10 RIASSUNTO	278
11 PRILOGA.....	279
12 SLIKOVNA PRILOGA	285
13 VIRI IN LITERATURA.....	333
13.1 Viri.....	333
13.2 Literatura	341
14 IMENSKO IN KRAJEVNO KAZALO	371
NAVODILA SODELAVCEM AES	378
INSTRUCTIONS TO AES ASSOCIATES	380
PUBLIKACIJE INŠTITUTA ZA ZGODOVINO CERKVE.....	382

TABLE OF CONTENTS

INTRODUCTION	11
ACRONYMS AND ABBREVIATIONS.....	13
PREFACE	17
1 FROM THE FIRST MONKS TO THE CAPUCHIN ORDER.....	21
1.1 St Francis of Assisi and the beginnings of the Order of Friars Minor	22
1.2 Conventuals and Observants	23
1.3 Friars Minor of hermit life or Capuchins	24
2 FRIARS MINOR AND THEIR DWELLINGS.....	63
2.1 The Poor Man of Assisi.....	63
2.2 The development of monastery architecture with the emphasis on the architecture of mendicant orders	66
3 CAPUCHIN ARCHITECTURE OF AREAS OF INFLUENCE	107
3.1 Friar Antonio da Pordenone, life and work	108
3.2 Former Venetian Capuchin province and its building activities.....	134
3.3 Former Tyrolean Capuchin province and its building activities.....	143
3.4 Former Czech-Austrian Capuchin province and its building activities	146
3.5 Former Styrian Capuchin province and its building activities.....	152
4 OVERVIEW OF CAPUCHIN ORDER ARCHITECTURE IN SLOVENIA	165
4.1 Former Capuchin convent in Ljubljana.....	167
4.2 Capuchin convent in Celje	175
4.3 Former Capuchin convent in Maribor	185
4.4 Former Capuchin convent in Ptuj.....	191
4.5 Capuchin convent in Sveti Križ	197
4.6 Former Capuchin convent in Krško	209
4.7 Former Capuchin convent in Kranj.....	217
4.8 Former Capuchin convent in Novo mesto.....	222
4.9 Capuchin convent in Škofja Loka	227
5 MAIN CHARACTERISTICS OF CAPUCHIN ARCHITECTURE IN SLOVENIA	237
5.1 Preparations for construction	237
5.2 Friars supervisors, fabricieri, and lay constructors.....	239
5.3 Syndics, procurators, and spiritual friends of the Capuchin order.....	243
5.4 Location of the Capuchin convent	245
5.5 Orientation of the church building.....	246
5.6 Ground plan and other architectural characteristics of Capuchin convents in Slovenia	247

5.7 The interior and furnishings of Capuchin churches and convents in Slovenia.....	251
5.8 Convent garden	255
5.9 Later reconstructions and additions to the church and dwelling part of the convent complex and new furnishings	256
5.10 Fine arts of Capuchins in the 17th and 18th centuries	258
5.11 The stylistic definition of Capuchin architecture in Slovenia	261
6 CONCLUSION	267
7 SUMMARY IN SLOVENIAN.....	275
8 SUMMARY.....	276
9 ZUSAMMENFASSUNG.....	277
10 RIASSUNTO	278
11 APPENDIX	279
12 PICTURE APPENDIX	285
13 SOURCES AND REFERENCES	333
13.1 Sources.....	333
13.2 Literature	341
14 INDEX OF NAMES AND PLACES	371
INSTRUCTIONS TO <i>AES</i> ASSOCIATES	378
PUBLICATIONS BY THE INSTITUTE FOR THE HISTORY OF THE CHURCH	382

PATRI
METHODIO DE SANCTO MARTINO
(VVLGO BENEDIK)
EX ORDINE FRATRVM MINORVM
CAPVCCINORVM,
PRAECLARO MAGISTRO
DILIGENTISSIMO RERVM EIVSDEM
ORDINIS GESTARVM PERVESTIGATORI
MODERATORI COMMENTARIORVM
EMERITO
Q. T. *ACTA ECCLESIASTICA SLOVENIAE*
SEPTVAGESIMVM QVINTVM ANNVM
AGENTI
AMICI VNA CVM COLLEGIIS
DONANT DICANT CONSECRANT

UVODNE OPOMBE

Na začetku pričujočega dela navajam nekaj uredniških opomb, ki sem jih sprejela pred začetkom pisanja, da bi poenostavila in poenotila navajanje virov in literature.

Kadar je uporabljenih več prispevkov istega avtorja z istim naslovom, je skrajšani obliki v opombi dodana tudi letnica objave, da ne bi prihajalo do zamenjave med prispevki.

Če je v eni opombi navedenih več del, so dela razvrščena po kronološkem zaporedju izdaje.

16. zvezek periodične publikacije *Acta Ecclesiastica Sloveniae* iz leta 1994 nosi naslov *Kapucini na Slovenskem v zgodovinskih virih* in podnaslov *Nekdanja Štajerska kapucinska provinca*. Uredil ga je p. Metod Benedik, ki je pripravil tudi uvod v številko. P. Angel Kralj pa je prepisal nekaj arhivskih virov iz Arhiva Slovenske kapucinske province, ki so v tem zvezku prvič objavljeni. Da bi bilo iz končne opombe razvidno, kateri arhivski vir citiram, sem se odločila, da navedbi publikacije prvič dodam polno ime vira, v vsaki naslednji opombi pa njeno kratico, ki sem jo povzela po seznamu kratic in okrajšav, objavljenem v tej številki (npr. Benedik – Kralj, *Kapucini na Slovenskem* (LFC), str. 111; za okrajšave gl. spodaj pridan seznam kratic in okrajšav).

Naslovi tiskanih del, transkripcij in rokopisov so navedeni v izvornem jeziku in niso prevedeni v slovenščino.

Krajši citati iz virov in literature so navedeni v kurzivi med besedilom in označeni s sprotno opombo, kjer je navedba citiranega dela. Daljši citati so zapisani v kurzivi, ločeno v posebnem odstavku in z manjšim razmikom med vrsticami. Prav tako so označeni z opombo in navedbo citiranega dela.

Besede, kot so termini, uradni nazivi redov itd., ki so zapisani v tujih jezikih, so navedeni v kurzivi (npr. *beneficium*). Tudi naslovi nekaterih pisnih del, četudi so prevedeni v slovenščino, so zapisani v kurzivi (npr. *Vodilo*).

Zapis imen in priimkov oseb je, v kolikor so te osebe živele na območju današnje Slovenije oz. so v našem jezikovnem okviru že zelo udomačene, poslovenjen (npr. Marija Terezija), sicer pa so imena zapisana v prvotni obliki (npr. Antonio da Pordenone).

Pričujočemu delu je pridano tudi slikovno in kartografsko gradivo. V besedilu sta zato v oklepaju navedeni oznaka sl. ali karta in številka slikovnega ali kartografskega gradiva (npr. sl. 5 oz. karta 1). Celotna navedba naslova, morebitnega avtorja, datacija, tehnika in nahajališče ter avtor fotografije oz. izrisa pa so navedeni v 12. poglavju pričujočega dela.

Poleg slikovnega gradiva so delu med besedilom dodani tudi diagram in dve tabeli, ki jih uvajajo besede Diagram oz. Tabela, sledita pa zaporedna številka ter naslov. Besedilu pa je na koncu dodana še priloga, ki predstavlja še neobjavljen arhivski vir o kapucinski gradbeni dejavnosti znotraj nekdanje Štajerske kapucinske province.

KRATICE IN OKRAJŠAVE

Seznam knjižnic, arhivov, naslovov arhivskih fondov, periodičnih publikacij in drugo:

1 FOp	Kratka ali sienska Oporoka
1 FVod	Prvo ali nepotrjeno Vodilo
2 FVod	Drugo ali potrjeno Vodilo
AK	Archivum loci PP. FF. capucinatorum Gurgfeldi Erectum Anno Domini MDCCLVII.
AMW	Albertina Musem Wien
AT ADG	Archiv der Diözese Gurk
AT PAKI	Provinzarchiv des Kapuzinerklosters in Innsbruck
AT PAKW	Provinzarhiv der Kapuziner in Wien
AT StLA	Steiermärkisches Landesarchiv Graz
AT-OeStA/ FHKA	Österreichisches Staatsarchiv, Finanz- und Hofkammerarchiv
BNM	Biblioteca Nazionale Marciana
CNM	Codicillus vetus PP. FF. Capucinatorum Venerabilis Familiae Rudolphswertensis
CZ NAP	Národní archiv Praha
FVods	Vodilo za bivanje v samoti
HR AKSV	Arhiv kapucinskoga samostana u Varaždinu
HR APHKP	Arhiv Provincijalata Hrvatske kapucinske provincije
HU MNL	Magyar Nemzeti Levéltár
INGR	P. Aegidius Graecensis, Ingressus ad relationes in commissioni de origine, fundatione, statu et adjacentibus, omnium, ac singulorum conventuum fratrum minorum capucinatorum provinciae Styriae, datas ad Reumum P. Procuratorem generalem ordinis in curia Romana. Anno Domini M.DCC.XX.VI.
IT APCV	Archivio della Provincia Cappuccina Veneta
IT PAKB	Provinzarchiv des Kapuzinerklosters in Brixen

LFC	Liber functionum capitularium P.P. capucinatorum provinciae Styriae Immaculatae conceptionis beatissimae Virginis Mariae dedicatae. Ab anno 1647
LIB	Libellus foundationum, consecrationum, dierum, annorum, aniversariorum ecclesiarum capucinatorum provinciae Styriae, quae Anno MDCLIV Ab ARP. Fratre Hyacintho Graecensi Ministro Provinciali ex diversis Archiviis Provinciarum Austriacae, Venetae, et Styriae recepta, collecta, et hic inserta sunt, et successu temporis adjuncta adjungenda
MML	Mestni muzej Ljubljana
NUK	Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani
SI AKSŠL	Arhiv kapucinskega samostana v Škofji Loki
SI AS	Arhiv Republike Slovenije
SI ASKP	Arhiv Slovenske kapucinske province
SI NŠAL	Nadškofijski arhiv Ljubljana
SI NŠAM	Nadškofijski arhiv Maribor
SI PAK	Pokrajinski arhiv Koper
SI PAM	Pokrajinski arhiv Maribor
SI PANG	Pokrajinski arhiv v Novi Gorici
SI AKSK	Arhiv kapucinskega samostana v Krškem
SI ZAC	Zgodovinski arhiv Celje
SI ZAL	Zgodovinski arhiv Ljubljana
SI ZAP	Zgodovinski arhiv Ptuj
UIFS ZRC SAZU	Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti
VKK	Valvasorjeva knjižnica Krško
ZVKDS OE	Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Območna enota

Druge kratice in okrajšave:

a. e.	arhivska enota
a. š.	arhivska škatla
br.	brat
č	beneški čevelj (mera)
d	dlan (mera)
fasc.	fascikel
fl.	florint
fol.	folij
gl.	glej
gld.	goldinar
H	Heft (zvezek)
idr.	in drugi/a/o/e, in drugod
itd.	in tako dalje
K	Karton (škatla)
km	kilometer
kr.	krajcar
m	meter
ml.	mlajši
Mt	Matejev evangelij
npr.	na primer
n. v.	nova vrsta
ok.	okrog/okoli
ov.	ovoj
oz.	oziroma
p.	pater
pl.	plemeniti/a
prim.	primerjaj
r	recto (na desni strani)
roj.	rojen/a
s. d.	sine dato (brez datuma izdaje)
s. l.	sine loco (brez kraja izdaje)

sig.	signatura
st.	starejši
sv.	sveti/a/o/e
šk.	škatla
t. e.	tehnična enota
t. i.	tako imenovani
tj.	to je
u	unča (mera)
v	verso (na levi strani)
zv.	zvezek

PREDGOVOR

Različni so vzgibi, ki nekoga spodbudijo k temu, da si izbere dotičen poklic. Včasih je to izziv, ki ga nekdo vidi, pomoč, ki jo bo s svojim znanjem nudil komu, kdaj pa kdaj tudi denar, ugled, mesto v družbi ipd. Nekaj pa nas je takih, ki smo se za poklic odločili iz ljubezni, ljubezni do lepega. Moja »ljubezen« je vzcvetela že v otroštvu, ko smo se skupaj z družino potepali po primorskih krajih. Na teh nedeljskih izletih smo vedno obiskali tudi krajevno cerkev, kjer sta mi mama in oče na poljuden način razlagala naslikane podobe, ki so jo krasile. Seveda ni na takšnih izletih manjkal niti obisk morebitnih ostankov kakšnega gradu, protiturškega tabora ali pa katerega od drugih etnografskih biserov tistega kraja. Tako so mi iz otroških let najbolj ostali v spominu arhitekturno zanimiva cerkev sv. Egidija v Svetem pri Komnu, mogočen Rihemberški grad in seveda meni ljuba domača cerkev sv. Silvestra v Šempasu. Iz najstniških let pa se najbolj živo spominjam zimskih jutranjih zarij, ki so obarvale nebo ravno takrat, ko sem se z avtobusom mimo Vipavskega Križa peljala na gimnazijo v Ajdovščino. Takrat sem že vedela, da bom študirala umetnostno zgodovino, in vsako zimo sem težko čakala ta čudež narave, ki je to »malo mestece« na vrhu vzpetine še posebej skrivnostno obžaril, ter si po tiho zaželela, da bi nekoč lahko поблиže raziskala Sveti Križ na Vipavskem. Želja se mi je uresničila, ko sem začela poklicno pot v Ljubljani, kjer sem si za raziskovalno nalogo najprej zadala, da se bom poglobila v mecensko dejavnost Attemsov Svetokriških. In čeprav je ta naloga ostala nedokončana, so me prav Attemsi pripeljali do kapucinov.

Najprej sem pregledala vso razpoložljivo literaturo o kapucinski umetnosti na Slovenskem in z žalostjo ali pa veseljem ugotovila, da je je le za vzorec. Zavedala sem se, da bo natančna opredelitev kapucinske arhitekture zahtevala veliko terenskih ogledov, ne le v Sloveniji temveč tudi v širšem srednjeevropskem prostoru, ter da bom veliko ur presedela v arhivih v iskanju starih načrtov, upodobitev in opisov samostanov, ki mogoče sploh ne obstajajo. Vendar se je ves trud izplačal, saj sem po sistematični raziskavi tako v slovenskih kot tujih, javnih in zasebnih arhivih, zbirkah ter knjižnicah kot tudi po ogledu vseh samostanov nekdanje Štajerske, Tirolske in dela samostanov nekdanje Češko-avstrijske kapucinske province, ki danes še stojijo, prišla do zanimivih spoznanj o kapucinski arhitekturi na Slovenskem, predstavljenih v pričujočem delu, ki je pravzaprav mestoma razširjena in dopolnjena doktorska disertacija z naslovom *Kapucinska arhitektura v slovenskem etničnem prostoru do nastanka Ilirskih provinc*, ki sem jo leta 2016 zagovarjala na Oddelku za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Mariboru. Na prijazno povabilo p. prof. dr. Metoda Benedika, nekdanjega urednika, kateremu je monografska obdelava kapucinske

arhitekture na Slovenskem tudi posvečena, in prof. dr. Bogdana Kolarja, zdajšnjega urednika te periodične publikacije, pa sem delo pripravila za samostojno objavo.

Z naselitvijo kapucinov na Slovenskem je tesno povezano misijonsko potovanje sv. Lovrenca Brindiškega iz Beneške kapucinske province, ki je bil poklican v Prago, da bi spreobrnil protestantsko prebivalstvo in ga okrepil v katoliški veri. Poleg samostana v Pragi so kapucini leta 1600 ustanovili tudi samostana na Dunaju in v Gradcu. Ta tri mesta so predstavljala izhodiščne točke za razširitev kapucinskega reda v večjem delu Srednje Evrope. Tako najdemo na srednjeevropskih tleh tipično beneško kapucinsko arhitekturo, saj so bili prvi nadzorniki gradenj prav beneški kapucini, ki so se pri gradnji samostanov opirali na ustaljen način gradnje in najverjetneje upoštevali tudi napotke iz arhitekturnih traktatov kapucinskih piscev. Arhitekturo so že pred prihodom v naše dežele na Tirolskem primerno prilagodili nekoliko ostrejši klimi. Ob neposrednem vplivu tipične beneške arhitekture se je tako skozi raziskavo potrdil tudi posredni tirolski in hkratni češki ter avstrijski vpliv na naših tleh.

Arhitektura kapucinskega reda v slovenskem etničnem prostoru do pred kratkim ni bila deležna temeljitejše predstavitve in je ostala deziderat stroke. Zato je bilo njeno raziskovanje izjemnega pomena za poznavanje samostanske arhitekture novega veka, saj kljub svoji preprostosti in arhitekturni neambicioznosti, vendar bogati slikarski in kiparski opremi predstavlja enega pomembnejših umetnostnozgodovinskih fenomenov časa, ki ga označujemo kot čas rekatolizacije. Ker je zanjo značilno, da se je strogo podrejala redovnim pravilom uboštva in skromnosti, se zasnova kapucinske redovne hiše vsaj do konca 18. stoletja ni pretirano spreminjala, ampak je le variirala od ustanove do ustanove in se nekoliko prilagajala lokalni stavbarski tradiciji.

V pričujočem delu je predstavljena celotna gradbena dejavnost kapucinskega reda na Slovenskem, od postavitve prve redovne hiše v začetku 17. stoletja pa do razpustitve nekaterih redovnih postojank ob koncu 18. in v začetku 19. stoletja. Le obrobno je orisana poznejša arhitekturna zgodovina ohranjenih samostanskih kompleksov. Raziskava je povezala tudi sočasno lokalno stavbarsko tradicijo s kapucinsko uniformiranostjo ter obdobjem renesanse in baroka. Tako je kapucinska arhitektura na Slovenskem prvič celostno ovrednotena in predstavljena v umetnostnozgodovinskem kontekstu.

Na tem mestu bi rada izrazila tudi zahvalo vsem, ki ste mi kakorkoli pomagali, da je do objave dela sploh prišlo. Najprej se zahvaljujem glavnemu in odgovornemu uredniku ter celotnemu uredniškemu odboru, ki sta omogočila, da je moje delo ugledalo luč sveta tudi v monografski obliki.

Iskreno se zahvaljujem tudi mentorici dr. Ani Lavrič, ki je moje delo spremljala na Umetnostnozgodovinskem inštitutu Franceta Steleta ZRC SAZU in

me spodbudila, da sem se s kapucinsko umetnostjo začela ukvarjati. Brez njenega izredno obsežnega znanja in neprecenljivih izkušenj pričujoče delo ne bi bilo to, kar je. Poleg tega gre iskrena zahvala mentorju doc. dr. Andreju Hozjanu za izjemno mentorstvo in podporo ter somentorici izr. prof. dr. Poloni Vidmar, ki mi je pomagala z nekaterimi ključnimi napotki, ki so me usmerjali pri obravnavi redovne arhitekture. Hvala tudi bivšim sodelavcem Umetnostnozgodovinskega inštituta Franceta Steleta ZRC SAZU, ki so mi kakorkoli pomagali.

Zahvaljujem se celotni Slovenski kapucinski provinci, še posebej p. prof. dr. Metodu Benediku za pomoč pri razreševanju nekaterih teološko obarvanih vprašanj in pomoči pri raziskovanju v Arhivu Slovenske kapucinske province ter v tujih provincijskih arhivih, pokojnemu p. Angelu Kralju, p. Štefanu Kožuhu, generalnemu vikarju reda manjših bratov kapucinov, in vedno iskriivo zanimivemu p. Vinku Škafarju za razne nasvete in praktične namige. Poimensko naj se zahvalim še Manfredu Massaniju, bibliotekarju v innsbruškem samostanu, Miriam Trojer, arhivistki v taistem samostanu, p. Remigiu Battel, arhivistu v provincijskem arhivu v Mestrah, p. Gottfriedu Undesserju, arhivistu dunajskega kapucinskega samostana, Patrizii Morelli in Fabiu Grammatico, bibliotekarjema v Centralni knjižnici kapucinskega reda v Rimu, ter meni zelo dragi dr. Josipi Alviž s Filozofske fakultete Univerze v Zagrebu, s katero sva skupaj prebrskali marsikateri arhiv ter si ogledali nekaj kapucinskih samostanov, predvsem pa se lepo imeli. Poleg tega se želim zahvaliti vsem institucijam, ki so mi dale možnost vpogleda v svoje gradivo in njegove uporabe.

Ne nazadnje želim izraziti iskreno zahvalo svoji družini: pokojni mami Danili in tatu Oskarju, ki sta mi, morda čisto nehote, pa vendar, privzgojila čut do lepega, bratu Damijanu z družino in Mitjevi družini, hčerkama Emi in Katarini, ki razveseljujeta vsak moj dan, ter najbolj iskrena zahvala Tebi Mitja, ki mi brezpogojno stojiš ob strani že toliko let.

1 OD PRVIH MENIHOV PA DO REDA MANJŠIH BRATOV KAPUCINOV

Meniško življenje in druge oblike asketizma so v krščanskem svetu znane že od 2. stoletja dalje, v nekrščanskem pa so določene skupine ljudi praticirale tak način življenja že prej. Navadno so se osebe za tako življenje odločile zato, da so se tako lažje oddaljile od vsega svetnega in se posvetile izključno služnji Bogu.¹ Nekoliko pozneje kot na Bližnjem vzhodu se je menišstvo razvilo tudi v Evropi. Podpornik takšnega načina življenja je bil že sv. Martin iz Tursa (316–397), prvo zahodnoevropsko pravilo o tem, kako živeti v meniški skupnosti, pa je sestavil sv. Avguštin (354–430). Sv. Benedikt iz Nursije (ok. 480–547) je ok. leta 540 zapisal pravila monastičnega življenja, znana pod imenom *Regula Sancti Benedicti*, že leta 529 pa je na Monte Cassinu, južno od Rima, ustanovil prvi samostan benediktincev (*Ordo Sancti Benedicti*). Menihi so tam skupaj molili, delali, jedli in spali. Napravili so zaobljubo čistosti, uboštva in pokorščine. Kot glavno vodilo je v *Pravilu* izpostavil delo in molitev (*ora et labora*), pomembnejše določilo pa je bilo tudi, da menih po vstopu v samostan ne menja kraja svojega bivanja (*stabilitas loci*), ampak ostane v njem do konca življenja. Poleg tega so menihi dobili novo redovno ime in se tudi na ta način distancirali od svojega posvetnega življenja.²

Ker so se starejše meniške skupnosti sčasoma oddaljile od svojih prvotnih idealov, so začele v 12. in 13. stoletju vznikat nove oblike redovnega življenja. Med njimi so imeli glavno besedo uboštveni redovi (*ordines mendicantes*), ki so se za razliko od starejših raje kot na podeželje naseljevali v mesta.³ Po papeževem dekretu so lahko sprejemali bodisi pravilo sv. Benedikta bodisi sv. Avguština.

¹ T. i. anahoreti ali puščavniki so se najprej pojavili v Egiptu. Najbolj znan med njimi je bil sv. Anton Puščavnik (ok. 251–356). Njihova bivališča so bile jame, opuščeni grobovi v skalah ali preproste celice iz opeke in blata. Kjer se je zbiralo več puščavnikov, so si lahko zgradili tudi cerkev. Koinobiti ali cenobiti, ki so živeli v skupnosti, so se pojavili v 4. stoletju. Med njimi je bil tudi Pahomij (ok. 287–346), ki je ustanovil prvi samostan v kraju Tebe v Gornjem Egiptu. Živel so v celicah, imeli so skupno jedilnico in stavbo, v kateri so molili, skupaj so tudi delali. Celoten kompleks je bil od zunanjega sveta ločen z zidom. Osebna lastnina je bila strogo prepovedana. Postopoma se je razvila samostanska arhitektura, katere značilnosti so bile: s samostanskim zidom ograjen prostor, ločen od zunanjega sveta, in formiranje tipičnih stavb znotraj samostanskega kompleksa (npr. cerkev, knjižnica, refektorij, dormitorij, predstojnikova hiša, križni hodnik, kapiteljska dvorana in prostor za skupna srečanja menihov).

² Več o prvih redovnih skupnostih v: Bogdan Kolar, *Iskalci Boga. Redovništvo in redovne skupnosti v zgodovini Cerkve*, Celje 2005, str. 13–55 (dalje: Kolar, *Redovništvo in redovne skupnosti*).

³ Razlogi za naseljevanje uboštvenih redov na obrobja srednjeveških mest so bili v literaturi že večkrat predstavljeni. Mednje štejemo predvsem dejstvo, da je bilo zunaj mestnega obzidja obilo prostora, kjer so si redovniki lahko uredili samostansko hišo, tam je bila zemlja tudi cenejša, poleg tega so bili lastniki te zemlje največkrat kar dobrotniki sami. Samostani so bili na mestno obzidje naslonjeni in so v nekaterih primerih imeli celo fortifikacijsko funkcijo, saj naj bi tako še dodatno varovali mestno obzidje. Vrh vsega naj bi bili redovniki tako bližje ljudem z roba družbe, katerim so posvečali svojo pastoralno in karitativno dejavnost. Za več o tej problematiki gl. Arend Mindermann, *Bettelordensklöster und Stadttopographie. Warum legen Bettelordensklöster am Stadtrand?*, v: *Könige, Landesherren und Bettelorden. Konflikt und Kooperation in West- und Mitteleuropa bis zur frühen Zeit* (ur. Dieter Berg), Werl 1998, str. 83–103 (dalje: Mindermann, *Bettelordensklöster und Stadttopographie*).

Združili so monastično-kanonikalno življenje z intenzivnim dušebrižništvom. Njihove glavne značilnosti so bile: centralno vodenje reda, pomoč v župniji in širše (pridiga, poučevanje, spovedovanje ...), kolektivno uboštvo in odpoved stalnemu dohodku, vzdrževanje z delom (npr. pastoralo) oz. v nekaterih primerih z nabiranjem miloščine (od tu tudi poimenovanje beraški redovi, nem. *Bettelorden*). K uboštvenim redovom štejemo predvsem dominikance, manjše brate (franciškane, minorite in kapucine), avguštince (eremite in bosonoge), karmeličane (bosonoge in obute), servite, trinitarce, mercedarce, jezuate, pavlince, barnabite, somaske, usmiljene brate sv. Janeza od Boga idr.⁴

1.1 Sv. Frančišek Asiški ter začetki reda manjših bratov⁵

Sv. Frančišek Asiški (1181/1182–1226) je bil najstarejši sin zelo premožnega trgovca Petra Bernardoneja iz Assisija in Pike, Francozinje iz Provanse. V mladosti ni čutil pomanjkanja, rad je zapravljal denar ter se predajal uživaštvu. Po hudi bolezni je med molitvijo v stari cerkvi San Damiano doživel spreobrnjenje. Zaslišal je naslednje besede: *Frančišek, popravi mojo hišo, ki se podira, kot vidiš*.⁶ Besede je Frančišek vzel dobesedno in začel popravljati razpadajočo cerkev. Leta 1207 se je odrekel vsemu svetnemu, si oblekel skromno oblačilo in začel živeti kot puščavnik. Rad je stregel gobavcem, obnavljal je zapuščene cerkve in ljudem oznanjal evangelij.

Čez čas so se mu pridružili somišljeniki. Najprej so se naselili v kolibah Rivortorto pri Porcijunkuli (podeželska cerkvica sv. Marije Angelske blizu Assisija), od koder se je novoustanovljeni red tudi širil. Frančišek je od njih zahteval, da dobesedno spolnjujejo besede evangelija: *Če hočeš biti popoln, pojdi, prodaj, kar imaš, in daj ubogim in imel boš zaklad v nebesih! Nato pridi in hodi za menoj!* (Mt 19,21).⁷ Uboštvo je namreč postavljal nad vse. Z brati niso imeli stalnega bivališča, kakršnekoli lastnine, preživljali so se z darovi dobrotnikov in lastnim

⁴ Splošni podatki o uboštvenih redovih so povzeti po: Gaetano Moroni Romano, *Mendicanti*, v: *Dizionario di erudizione storico-ecclesiastica. Da S. Pietro sino ai nostri giorni* 44, Venezia 1847, str. 196–200 (dalje: Moroni, *Mendicanti*); Isnard W. Frank, *Bettelorden*, v: *Lexikon des Mönchtums und der Orden*, Stuttgart 2005, str. 81–82 (dalje: Frank, *Lexikon des Mönchtums*); Kolar, *Redovništvo in redovne skupnosti*, str. 57–118.

⁵ Pri pripravi podpoglavja je bila uporabljena naslednja osnovna literatura za zgodovino reda manjših bratov: Theophil Graf, *Die Kapuziner*, Freiburg 1957, str. 7–28 (dalje: Graf, *Die Kapuziner*); Metod Benedik, Frančišek in Frančiškovi redovi (duhovna skica), v: *Minoritski samostan na Ptuj. 1239–1989* (ur. Jože Mlinarič in Marijan Vogrin), Celje 1989, str. 15–25 (dalje: Benedik, Frančišek in Frančiškovi redovi); Johannes Jørgensen, *Sveti Frančišek Asiški*, Ljubljana 2000 (dalje: Jørgensen, *Sveti Frančišek Asiški*); Robert Bahčič, *Zgodovina Frančiškove karizme v svetu in pri nas*, Ljubljana 2007 (dalje: Bahčič, *Zgodovina Frančiškove karizme*); Grado G. Merlo, *V imenu svetega Frančiška. Zgodovina manjših bratov in frančiškanstva do začetka 16. stoletja*, Ljubljana 2007 (dalje: Merlo, *Zgodovina manjših bratov*); Priamo Etzi, *Luridica franciscana. Pravne poti skozi zgodovino treh Frančiškovih redov*, Ljubljana 2007 (dalje: Etzi, *Luridica franciscana*). Dodatna lit. je navedena v: Benedik, Frančišek in Frančiškovi redovi, str. 25; Jože Škofljanec, *Observanti province sv. Križa in slovenske pokrajine od konca 15. do srede 18. stoletja* (tipkopis doktorske disertacije), Ljubljana 2008, str. 6 (dalje: Škofljanec, *Observanti province sv. Križa*).

⁶ Cit. po: Benedik, Frančišek in Frančiškovi redovi, str. 17.

⁷ Cit. po: *Sveto pismo Stare in Nove zaveze. Slovenski standardni prevod*, Ljubljana 1997, str. 1507 (dalje: *Sveto pismo*).

delom. Njihov ideal revščine je bil v tistem času v popolnem nasprotju z nazori starejših redovnih skupnosti, vedno večjo sekularizacijo Cerkve, močjo in bogastvom visokega klera ter srednjeveškim fevdalnim sistemom, ki ga je zaradi lastnih koristi podpirala tudi takratna Cerkev.

Ko se je število bratov povečalo, so leta 1209 pri papežu Inocencu III. (ok. 1160–1216) zaprosili za potrditev reda in *Vodila*, tj. načina življenja po svetem evangeliju (*forma vitae secundum sanctum evangelium*), ki ga je sestavil Frančišek. Leto pozneje jim je papež redovno pravilo ustno potrdil in podelil pravico do pridiganja. Poimenovali so se *Ordo fratrum minorum* (OFM) ali Red manjših bratov. Število članov reda je izredno naraslo in razširili so se tudi zunaj meja Apeninskega polotoka. Leta 1223 je stopilo v veljavo novo, in sicer uradno potrjeno *Vodilo* reda, v katerem je bila zapovedana stroga pokorščina papežu, spolna vzdržnost ali čistost in skrajno uboštvo. Leta 1224 je Frančišek na gori La Verna prejel stigme, petero Kristusovih ran; dve leti pozneje je preminil pri Porcijunkuli, cerkvi sv. Marije Angelske. Papež Gregor IX. (1145–1251) ga je že leta 1228 razglasil za svetnika.

Prvotni redovni skupnosti sta se pridružila še drugi Frančiškov red ali klarise, ustanovljen leta 1212, in tretji Frančiškov red ali tretjeredniki, ustanovljen leta 1221.⁸

1.2 Konventualci in observanti⁹

Že v času Frančiškovega življenja se je nakazovalo neskladje med idealnim življenjem, ki ga je zagovarjal Frančišek, in realnostjo. Takoj po ustanoviteljevi smrti sta se pojavili dve struji. Strožji so pripadali spirituali, ki so želeli upoštevati Frančiškovo *Vodilo* in *Oporoko* do potankosti oz. dobesedno (*ad litteram*) in brez olajšav (*sine glossa*). Milejša struja se je imenovala skupnost in si je pri papežu izprosila razne privilegije in olajšave. Spirituali so se strogo držali Frančiškovih besed, niso posedovali zemlje in samostanov ter niso živeli v velikih samostanskih hišah, skupnosti pa je bil s papeške strani dovoljen spregled uboštva. Pozneje, predvsem po prizadevanjih sv. Bonaventure iz Bagnoregia (1217/1221–1274), so bili spirituali dokončno zatrti, vendar je do razhajanj v redu še vedno prihajalo. Nenehno so nastajale reformirane skupnosti in veje; nekatere so bile bolj, nekatere manj samostojne.¹⁰

V prvi polovici 14. stoletja se je red začel deliti na observante, ti so spolnjevali Frančiškovo *Vodilo* na strožji način in niso sprejemali papeških spregledov,

⁸ H klarisam so lahko pristopile ženske, ki so želele živeti po zgledu sv. Frančiška Asiškega, k tretjerednikom pa svetne osebe. Več o drugem in tretjem Frančiškovem redu v: Etzi, *Luridica franciscana*, str. 181–326.

⁹ Poglavje o konventualcih in observantih je povzeto po: Benedik, Frančišek in Frančiškovi redovi, str. 23–24; Bahčič, *Zgodovina Frančiškove karizme*, str. 35–126.

¹⁰ Za več o raznih vejah znotraj reda manjših bratov gl. Costanzo Cargnoni, *Introduzione generale, v: I frati cappuccini. Documenti e testimonianze del primo secolo 1* (ur. Costanzo Cargnoni), Perugia 1988, str. XXVII (dalje: Cargnoni, *Introduzione generale*).

in konventualce, ki so živeli po navodilih sv. Frančiška Asiškega, vendar s papeževimi dekreti in spregledi, ki jih niso zavezovali strogemu uboštvu. Neformalno je bil red razdeljen že sredi 15. stoletja, formalno pa ga je leta 1517 razdelil papež Leon X. (1475–1521) z bulo *Ite vos*.¹¹

1.3 Manjši bratje puščavniškega življenja ali kapucini ¹²

Med observanti je bilo tudi veliko takih, ki so želeli živeti še strožje ter se, kolikor je bilo mogoče, približati prvotnemu Frančiškovemu idealu.¹³ Že leta 1519 je bilo nekaterim observantom dovoljeno, da so se smeli umakniti v samotne kraje ter tam prebivati. Med njimi je bil tudi Matej (ok. 1495–1552), observant iz mesta Bascio v italijanski pokrajini Marke; ta je imel leta 1525 videnje sv. Frančiška, ki mu je izkazal svojo naklonjenost, poudaril pomembnost uboštva ter oznanjevanja evangelija. Matej se je še istega leta odpravil v Rim in od papeža Klemna VII. (1478–1534) dobil ustno dovoljenje, da sme dobesedno spolnjevati Frančiškovo *Vodilo*, živeti kot puščavnik v ločeni kolibici in delovati kot popotni pridigar. Takoj po vrnitvi v Marke so ga observanti kot ubežnika zaprli, vendar je bil s posredovanjem Katarine Cibo (1501–1557), kneginje iz Camerina in nečakinje papeža Klemna VII., izpuščen.

Podobno kot Matej sta Frančiškovim besedam želela slediti tudi rodna brata Ludvik (1490–ok. 1560) in Rafael Tenaglia iz Fossombrona, ki sta nekaj časa iskala zatočišča pri minoritih v Cingoli, pozneje pa pri bližnjih kamaldulencih. Brata sta leta 1526 zaprosila papeža za dovoljenje, da se lahko skupaj z Matejem posvetita puščavniškemu življenju po navodilih sv. Frančiška. Leta 1528 je bil potrjen dekret *Religionis zelus*, ki je dal pravno podlago za ustanovitev nove skupnosti manjših bratov puščavniškega življenja (*fratres minores de vita eremitica*), kot so se sprva kapucini imenovali.¹⁴ V dekretu je bilo zapisano,

¹¹ Bula *Ite vos* je znana kot bula delitve (med observanti in konventualci) in bula združitve (raznih observantskih družin pod vodstvom generalnega ministra observantov), prim. Mariano d'Alatri, *Kapucini*, Ljubljana 1996, str. 5 (dalje: d'Alatri, *Kapucini*).

¹² Pregled zgodovine kapucinskega reda je pripravljen na osnovi naslednje literature: Cuthbert Hess, *The Capuchins. A Contribution to the History of the Counter-Reformation*, London 1928–1929 (dalje: Hess, *The Capuchins*); Mavričij Teraš, *Iz zgodovine, življenja in delovanja kapucinov*. V spomin 400 letnice kapucinskega reda, Celje 1929, str. 8–19 (dalje: Teraš, *Iz zgodovine, življenja in delovanja kapucinov*); Graf, *Die Kapuziner*, str. 57–171; Cargnoni, *Introduzione generale*, str. XXI–XXX; Vinzenz Pfnür, *Kapuziner*, v: *Theologische Realenzyklopädie* 17, Berlin-New York 1988, str. 619–625 (dalje: Pfnür, *Kapuziner*); Martin Dür, *Die Kapuziner in Vorarlberg* (tipkopis diplomske naloge), Innsbruck 1990, str. 14–15 (dalje: Dür, *Die Kapuziner in Vorarlberg*); Mariano d'Alatri, *Il primo secolo (1525–1619)*. Quadro storico, v: *I Cappuccini. Fonti documentarie e narrative del primo secolo (1525–1619)* (ur. Vincenzo Criscuolo), Roma 1994, str. 19–73 (dalje: d'Alatri, *Il primo secolo*); isti, *Kapucini*, str. 5–36, 99–105, 133–142; Kolar, *Redovništvo in redovne skupnosti*, str. 134–165; Antonio Fregona, *I frati cappuccini nel primo secolo di vita (1525–1619). Approccio critico alle fonti storiche, giuridiche e letterarie più importanti*, Padova 2006 (dalje: Fregona, *I frati cappuccini*); Bahčič, *Zgodovina Frančiškove karizme*, str. 127–166; Vincenzo Criscuolo, *L'origine e il primo sviluppo dei Cappuccini nelle Marche (1525–1535)*. Un problema storiografico, v: *Gli ordini mendicanti secc. XIII–XVI. Atti del 43. Convegno di studi maceratesi. Abbazia di Fiastra (Tolentino)*, 24–25 novembre 2007, Macerata 2009, str. 463–535 (dalje: Criscuolo, *L'origine e il primo sviluppo*).

¹³ Poleg kapucinov so bili to še koletani, amadeji, klareni, alkantarini, reformati in rekolekti. Za več o tem gl. Bahčič, *Zgodovina Frančiškove karizme*, str. 127–146.

¹⁴ V listinah se poimenovanje kapucini pojavi šele leta 1532, prim. Graf, *Die Kapuziner*, str. 105.

da kapucini lahko spolnjujejo Frančiškovo *Vodilo*, živijo kot puščavniki, nosijo brado kot znak samotarskega življenja ter habit s piramidalno kapuco (kot so ga nosili prvi manjši bratje),¹⁵ živijo na samotnih krajih, pridigajo ljudstvu, so pod zaščito minoritskih in pod vodstvom lastnega predstojnika, ki ima enake pravice kot provincijski minister, uživajo privilegije in olajšave minoritov in kamaldulencev, nabirajo miloščino ter sprejemajo novince, klerike in laike. Najprej so se naselili pri cerkvah sv. Janeza Krstnika v kraju Colmenzone in sv. Lucije blizu Camerina, naslednje leto pa še v krajih Fano, Montevecchio, Maticella in Pietrarubbia.

Ker je red stalno pridobival nove člane, se je pojavila potreba po organizaciji. Zato se je leta 1529 v odročnem kraju Albacina v samotišču Santa Maria dell'Aquarella na zasedanju prvega generalnega kapitlja zbralo dvanajst kapucinov. Takrat je bil za generalnega vikarja izvoljen p. Matej, definitorji so postali Ludvik iz Fossombrona ter Angel in Pavel iz Chioggie. Sestavljene so bile tudi prve določbe.¹⁶ Pozneje je mesto generalnega vikarja zasedel Ludvik iz Fossombrona, Matej se mu je odpovedal, saj se je raje posvetil popotnemu pridiganju.

Red se je hitro večal in naglo širil. Leta 1529 je štel približno 30 članov, leta 1536 pa že ok. 700. H kapucinom je prestopilo tudi veliko observantov, željnih reforme. Iz Mark so se kapucini razširili po celotnem Apeninskem polotoku.¹⁷ Ker določbe iz Albacine niso več ustrezale vodenju tako velike skupnosti, so leta 1535 obhajali kapitelj v Rimu v samostanu sv. Evfemije, kjer so se dogovorili o novih redovnih konstitucijah, ki so bile potrjene leto zatem. Kapitelj je za generalnega vikarja izvolil Bernardina iz Astija (1485–1557). Ludvik iz Fossombrona, ki ni dobil niti mesta definitorja, pa se s sklepi kapitlja ni strinjal – poleg asketizma sta glavni nalogi kapucinov postali dušno pastirstvo in pridiganje, medtem ko si je Ludvik želel, da bi se kapucini bolj posvečali samotarskemu življenju, kontemplaciji in ročnemu delu – in ni želel priznati pokorščine novemu generalnemu vikarju. Zato je leta 1536 zahteval sklic novega kapitlja, ki pa ni prinesel zelenih sprememb, zato je se je iz reda izključil. Tudi Matej iz Bascia se je oddaljil od novoustanovljenega reda ter se zopet pridružil observantom, saj je želel delovati predvsem kot samostojni pridigar, kar mu je papež Klemen

¹⁵ Gl. ilustracijo: Kapucin v prvotnem kapucinskem habitu, avtor Odoardo Fialetti, grafika, hrani Museo Francescano (Roma), Gab. Stampe, doc. 5 Fialetti (objavljeno v: Ökumenisches Heiligenlexikon: <https://www.heiligenlexikon.de/Orden/Kapuziner.htm>; zapis z dne: 15. 6. 2014).

¹⁶ Prve določbe so imele 58 členov, od teh jih je bilo 18 vzetih iz Frančiškovih *Opominov*, 8 iz *Oporoke*, 19 se jih je navezovalo na strogo spolnjevanje *Vodila*, 13 pa je bilo posvečenih vsakodnevni disciplini bratov. Sestavljene so bile tako, da ne bi prihajalo do zlorab, katerim so bili kot observanti patri že priča. Temeljne točke albacinskih določb so bile: poudarjeno uboštvo, strogost, molitev, samota in tihota, prim. d'Alatri, *Kapucini*, str. 9; Bahčič, *Zgodovina Frančiškove karizme*, str. 153.

¹⁷ Že leta 1529 so prišli v Rim, leta 1530 v Genovo v Liguriji, Napoli v Kampanji, Narni, Terni in Foligno v Umbriji, dve leti pozneje jih najdemo v kraju Montepulciano v Kalabriji, naslednje leto v Potenzi v Bazilikati, Ruggu (Lecce) v Apuliji ter na Siciliji, leta 1535 se naselijo v Faenzi v Emiliji-Romanji, Larinu v italijanski deželi Molize, Bergamu v Lombardiji in na beneškem ozemlju, prim. d'Alatri, *Il primo secolo*, str. 49–50.

VII. že pred uradno ustanovitvijo reda dovolil. Pomembne novosti, sklenjene na kapitlju v Rimu, so med drugim bile še: razdelitev reda v province, ki so jih od takrat dalje vodili provincijski vikarji, vsakoletno obhajanje kapitlja in triletni mandat generalnega vikarja.

Bernardinu iz Astija je sledil Bernardin Ochina iz Siene (1487–1564), ki pa je leta 1542 po srečanju s protestanti skupaj z nekaterimi brati pobegnil v Švico in se pridružil kalvincem. Takrat je redu skorajda grozila razpustitev. Vendar so si kapucini sčasoma spet pridobili zaupanje visokega klera, plemičev in vernikov ter postali izredno priljubljeni. Osem kapucinov teologov je celo sodelovalo na Tridentinskem koncilu (1545–1563), kjer so pomembno sooblikovali prenovljeno podobo Cerkve.¹⁸

Papež Pavel III. (1468–1549) je leta 1537 kapucinom prepovedal naseljevanje prek meja apeninskih držav, leta 1574 pa je papež Gregor XIII. (1502–1585) to prepoved ukinil. Naseljevanje je potekalo v več smereh. Že istega leta so iz Lombardije odšli v Pariz, kjer so postali eno glavnih orožij kraljeve oblasti v boju proti protestantizmu. Iz Francije so leta 1585 prišli tudi v oba dela današnje Belgije (Flandrijo in Valonijo) ter leta 1611 v Porenje, današnjo Veliko Britanijo, leta 1615 pa še na Irsko. Lombardski kapucini so se naselili tudi v Švici, kjer so leta 1581 ustanovili prvi samostan na nemško govorečem ozemlju. Od tu so se leta 1599 razširili na Prednjeavstrijsko, leta 1603 pa še v Alzacijo. Že leta 1578 so se iz srednjeitalijanskega prostora naselili v Španijo. Kapucini Beneške kapucinske province so leta 1591 prišli v Notranjo Avstrijo (Gorica) in leta 1593 na Tirolsko, leta 1600 na tedanjo Češko, v nadvojvodino Avstrijo in na Bavarsko ter pozneje še na Frankovsko. Kapucini so misijonarili tudi v Ameriki, Afriki in Aziji. Danes so prisotni na vseh kontinentih, največ pa jih je v Evropi.¹⁹

Leta 1619 je papež Pavel V. (1552–1621) izdal pismo z naslovom *Alias felicitis recordationis*, v katerem je razglasil neodvisnost kapucinov od minoritskega generalata. Predstojnik kapucinskega reda se od tedaj imenuje generalni minister. Generalni definitorji pomagajo generalnemu ministru, določajo redovne predpise ter potrjujejo odločitve generalnega kapitlja. Vsako provinco vodi provincijski minister, ki mu pomagajo štirje provincijski definitorji. Samostan vodi krajevni

¹⁸ Za več o sodelovanju različnih redov na Tridentinskem koncilu gl. *Il contributo degli ordini religiosi al concilio di Trento* (ur. Paolo Cherubelli), Firenze 1946 (dalje: *Il contributo degli ordini religiosi*).

¹⁹ V Italiji je danes aktivnih kar 325 kapucinskih samostanov, ki so vključeni v 22 provinc. V Evropi najdemo kapucine še v Albaniji, Avstriji, Belgiji, Belorusiji, Bolgariji, na Hrvaškem, v Franciji, Nemčiji, Veliki Britaniji, Grčiji, na Irskem, Islandiji, v Latviji, Litvi, na Malti, Nizozemskem, Poljskem, Portugalskem, Češkem, v Romuniji, Rusiji, na Slovaškem, v Španiji, na Švedskem, v Švici, Ukrajini, na Madžarskem in v Sloveniji. Vse našteje države razen Italije z 22 provincami, Poljske z dvema in Španije s petimi provincami imajo po eno provinco. Prim. uradno stran kapucinskega reda: <http://www.db.ofmcap.org/en/dove-siamo>, zapis z dne: 20. 1. 2016.

predstojnik ali gvardijan, hospic²⁰ pa superior, oba sta izvoljena na provincijskem kapitlju. Samostansko družino sestavljajo novinci, patri, kleriki in bratje.

Glavne značilnosti kapucinskega reda so predvsem zaveza uboštvu, tako posameznika kot skupnosti, dobesedno uresničevanje Frančiškove *Oporoke* in *Vodila*, spokornost, kontemplacija, pridigarstvo in puščavniški način življenja. Kapucini so se posebno priljubili v času protireformacije, ko so veliko ljudi spreobrnil v katoliško vero, v času kug in bitk pa so se izkazali kot nesebični negovalci bolnih in ranjenih. Pomembni so bili kot kaplani na bojiščih, kjer so se odvijali strahoviti boji proti Turkom, dejavni so bili tudi v diplomaciji na raznih dvorih in v misijonih med poganskimi narodi. Velik poudarek so dajali spovedovanju (vendar so na začetku reda spovedovali le v nujnih primerih), podpirali so ustanavljanje bratovščin in njihovo delovanje, gojili ljudske pobožnosti, širili čaščenje Marije in Najsvetejšega.

17. in 18. stoletje predstavljata „zlato dobo“ kapucinskega reda. Takrat se je kapucinom pridružilo izjemno veliko število bratov, kar je bilo značilno tudi za druge uboštvne redove tistega časa. Proti koncu 18. in v začetku 19. stoletja se je število kapucinov izredno zmanjšalo, saj jim niso bili naklonjeni niti Francozi, ki so leta 1790 izdali zakon, s katerim so odpravili vse cerkvene redove, niti Jožef II., ki je na svojem ozemlju zatrl veliko samostanov, pa tudi ne svetni veljaki drugod po Evropi.

Konec 19. in v 20. stoletju je kapucinski red zopet pridobil na številu, saj so vanj vstopali in še vstopajo posebno kandidati iz vzhodnoevropskih dežel, predvsem pa prihaja danes veliko kapucinov iz neevropskih držav. Bolje so tudi organizirali študij in začeli sprejemati nove vloge v krajevnih cerkvah. Ena najpomembnejših pridobitev so posodobljene kapucinske konstitucije iz leta 1909, ki so zamenjale več kot dve stoletji in pol stara pravila kapucinskega reda. Do današnjih dni so bile te konstitucije še večkrat prenovljene.

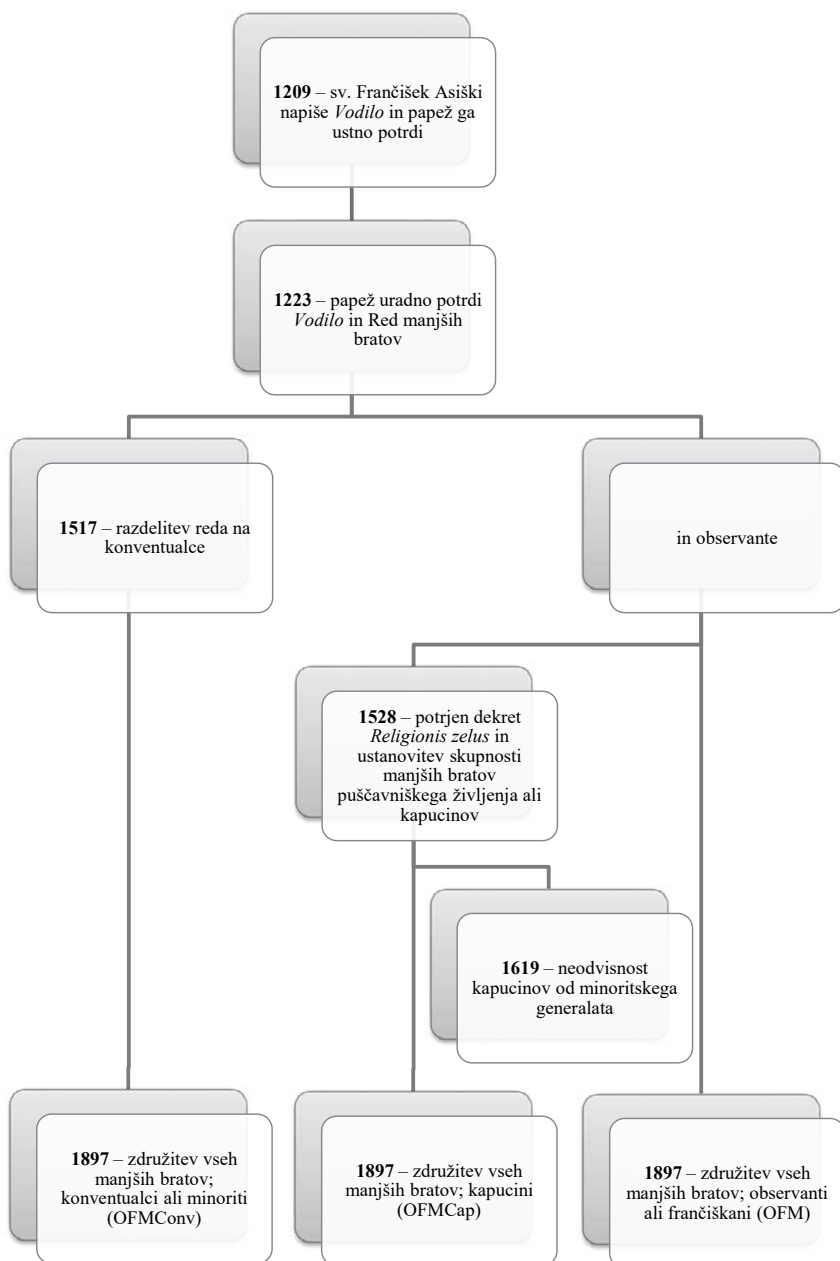
Leta 1897 je papež Leon XIII. (1810–1903) ukazal, da se morajo vsi, ki kot svojega začetnika imenujejo sv. Frančiška Asiškega, združiti v enoten red, Red manjših bratov (*Ordo fratrum minorum* ali *OFM*). Tako se danes uradno ime kapucinskega reda glasi *Ordo fratrum minorum Capuccinorum* (*OFM^{Cap.}*) ali Red manjših bratov kapucinov.²¹

²⁰ Hospic je domovanje kapucinov, ki je namenjeno do 12-članski redovni družini, samostan pa ima več kot 12 članov. Poimenovanje hospic ni v tesni povezavi s primarnim pomenom hospica kot objekta, kjer se negujejo bolniki, ampak so hospici le vmesne postaje med dvema zelo oddaljenima samostanoma, prim. Walther Hümmerich, *Anfänge des kapuzinischen Klosterbaues. Untersuchungen zur Kapuzinerarchitektur in den rheinischen Ordensprovinzen*, Mainz 1987, str. 96–97 (dalje: Hümmerich, *Anfänge des kapuzinischen Klosterbaues*).

²¹ Pri nas se je za vse redove, ki iščejo navdih pri sv. Frančišku Asiškem, uveljavil izraz frančiškovski. Izraz frančiškan se namreč uporablja le za *Ordo fratrum minorum* (*OFM*), ki izključuje minorite in kapucine. Za več o problematiki poimenovanja gl. spremno besedo p. Vinka Skafarja v: Franciscus Assisiensis, Clara, *Spisi sv. Frančiška Asiškega in sv. Klare*, Celje 1982, str. 8 (dalje: Assisiensis, Clara, *Spisi sv. Frančiška Asiškega*).

V nadaljevanju pridani diagram (Diagram 1) nazorno prikazuje zgodovino redov sv. Frančiška Asiškega z glavnimi prelomnicami od začetkov do danes.

Diagram 1: **Diagram zgodovine reda manjših bratov**

1.3.1 Kapucini nekdanje Štajerske kapucinske province

Na ozemlju Notranje Avstrije srečamo kapucine najprej v Gorici, kjer je že v 80-ih letih 16. stoletja pridigal p. Rafael iz Arca iz beneške province. Samostan so tam ustanovili leta 1591 in je na začetku pripadal beneški provinci, tamkajšnji kapucini pa so se posvečali le romansko govorečemu življu.²²

Nekoliko pozneje, leta 1599, se je dvanajst kapucinov²³ pod vodstvom generalnega definitorja Lovrenca Brindiškega (1559–1619)²⁴ na povabilo praškega nadškofa Zbyněka Berke (1551–1606) – le-ta je tožil, da je na Češkem katolištvo v nazadovanju, saj sta bili kar dve tretjini prebivalstva protestantski – odpravilo v Prago. Preko Innsbrucka so 28. avgusta 1599 prišli na Dunaj, kjer so nekaj časa ostali, ker je na Češkem divjala huda kuga, 13. novembra 1599 pa je Lovrenc Brindiški s štirimi brati prispel v Prago. Naslednje leto so ustanovili samostane v Pragi, na Dunaju in v Gradcu, ki so najprej spadali v češko-avstrijsko-štajerski komisariat. Ker se je število samostanov znatno povečalo, se je komisariat leta 1608 razdelil na češko-moravsko-avstrijski in štajersko-koroško-kranjski del, ki se je imenoval štajerski komisariat. Njegov prvi komisar je bil p. Fortunat iz Verone, definitor pa p. Damaščan iz Benetk.²⁵ Komisariat je bil leta 1618 povzdignjen v Štajersko kapucinsko provinco, njen provincial je postal p. Jožef iz Montecassiana, provinca Marke. Provinca je bila razdeljena na dve kustodiji: severna je obsegala samostane severno od Drave, južna pa samostane južno od nje. Severna se v virih dosledno poimenuje po mestu Gradec kot graška, medtem ko se sedež južne predstavlja, in sicer je včasih v Ljubljani, včasih pa v Gorici.²⁶

²² Leta 1609, po ustanovitvi štajerskega komisariata, so morali beneški kapucini zapustiti samostan in ga prepustiti štajerskim. Kapucini so od takrat dalje delovali tako v mestu kot na slovenskem podeželju, prim. Metod Benedik, *Kapucini na Slovenskem v zgodovinskih virih. Nekdanja Štajerska kapucinska provinca*, v: *Acta Ecclesiastica Sloveniae* 16, Ljubljana 1994, str. 24–25 (dalje: Benedik, *Kapucini na Slovenskem*).

²³ Teh dvanajst kapucinov je prihajalo iz različnih provinc: štirje so bili Tirolci, štirje Toskanci, trije so prihajali iz beneške pokrajine in eden iz Sicilije, prim. Metod Benedik, *Die Kapuziner in Slowenien 1600–1750. Dissertationsarbeit* (tipkopis doktorske disertacije), Roma 1973, str. 54 (dalje: Benedik, *Die Kapuziner in Slowenien*).

²⁴ Lovrenc Brindiški se je rodil kot Lovrenc Russo v beneškem mestu Brindisi. Študiral je v Benetkah, kjer je vstopil v kapucinski red. Znan je bil kot izvrsten pridigar, zasedal je pomembna mesta v kapucinskem redu, saj je bil gvardijan, provincijski minister in celo generalni minister. Tekoče je govoril tudi več tujih jezikov in pisal religiozne spise. Beatificiran je bil leta 1783, kanoniziran pa leta 1881. Več o njem v: Benedik, *Die Kapuziner in Slowenien*, str. 53–54; Gerlach van 's-Hertogenbosch, Oktavian Schmucki, Laurentius von Brindisi, v: *Lexikon der christlichen Ikonographie. Ikonographie der Heiligen* 7 (ur. Engelbert Kirschbaum), Rom et al. 1974, str. 380 (dalje: van 's-Hertogenbosch, Schmucki, Laurentius von Brindisi); Jože Dolenc, Sv. Lovrenc Brindiški, v: *Leto svetnikov* 3 (ur. Marijan Smolik), Celje 2000, str. 183–187 (dalje: Dolenc, Sv. Lovrenc Brindiški).

²⁵ Leta 1613 so se beneški kapucini, ki so do tedaj vodili štajerski komisariat, odpovedali vodenju v korist kapucinom iz province Marke. Novi komisar je postal p. Just iz Monte San Giusta. S tem v zvezi gl. Benedik, *Die Kapuziner in Slowenien*, str. 86–87.

²⁶ Teraš, *Iz zgodovine, življenja in delovanja kapucinov*, str. 71–72; Benedik, *Die Kapuziner in Slowenien*, str. 51–62, 85–87, 101–102; isti, *Kapucini v notranjeavstrijskih deželah*, v: *Bogoslovni vestnik* 52 (1992), št. 1–2, str. 31 (dalje: Benedik: *Kapucini v notranjeavstrijskih deželah*, 1992); Metod Benedik – Angel Kralj, *Kapucini na Slovenskem v zgodovinskih virih. Nekdanja Štajerska kapucinska provinca*, *Acta Ecclesiastica Sloveniae* 16 (1994) (transkripcija arhivskega vira: *Liber functionum capitularium P.P. capucinatorum provinciae Styriae Immaculae conceptionis beatissimae Virginis Mariae dedicatae. Ab anno 1647*, str. 85–273 (dalje: Benedik – Kralj, *Kapucini na Slovenskem* (LFC)).

Območje nekdanje Štajerske kapucinske province je bilo izredno obsežno.²⁷ V uvodu k poročilu o stanju kapucinskih samostanov te province je p. Egidij iz Gradca leta 1726 potožil generalnemu prokuratorju reda v rimski kuriji, da zaradi obsežnosti province provincijski minister težko vizitira vse samostane enkrat letno, kot to določajo konstitucije. Poleg tega je poudaril, da se provinca razteza na italijansko, nemško in slovensko govorečem ozemlju, pri čemer je slovensko ozemlje razdelil še na kranjsko in hrvaško. Zato mora provincijski minister posebno paziti, da patri obvladajo jezik prebivalcev okolja, kamor jih pošilja. Posledica tega je tudi ta, da se patri med seboj zelo slabo poznajo.²⁸

Spodaj predstavljena tabela (Tabela 1) podaja osnovno sliko o ustanovitvah in morebitnih ukinitvah kapucinskih samostanov v nekdanji Štajerski kapucinski provinci. Zaradi pomanjkanja nekaterih podatkov, kot so npr. datum položitve temeljnega kamna, posvetitve cerkve itd., je predstavljen le tabelarični prikaz pomembnejših letnic, ki bolje osvetljujejo zgodovino te province. Poudariti je tudi treba, da si viri glede datacij med seboj niso enotni, na kar je opozoril že p. Metod Benedik. Zato vsaki sporni letnici v sprotni opombi sledi tudi navedba drugačne datacije in napotilo na ustrezno literaturo.²⁹

Samostan v Kopru, ki je bil ustanovljen leta 1621 in je deloval do leta 1949, je pripadal Beneški kapucinski provinci. Prav tako hospic v Piranu, ki so ga beneški kapucini ustanovili leta 1685, zatrt pa je bil leta 1810.³⁰

²⁷ Gl. tudi: Historična karta Štajerske kapucinske province, avtor Silvestro da Panicali, 1632 (objavljeno v: *Atlante cappuccino. Opera inedita di Silvestro da Panicali* (1632), Roma 1990; Historična karta Štajerske kapucinske province, 1712 (Österreichische Nationalbibliothek (ÖNB), Kartensammlung, KI 123161 Kar, Kapuzinerprovinzen in Österreich, Steirische Provinz; objavljena v: *Chorographica Descriptio Provinciarum, Et Conventuum Fratrum Minorum S. Francisci Capucinatorum. Olim Quorundam Fratrum Labore, Industria, Delineata, Sculpta, Impressa iussu A. R. P. Ioannis A Montecalerio: Nunc vero F. Io: Baptistae A Cassinis ... Iterata Delineatione Super Novissimas Orbium Coelestium Observationes, De A. R. P. Augustiniatis*, Mediolani 1721; Historična karta Štajerske kapucinske province (Arhiv kapucinskoga samostana u Varaždinu (HR AKSV), Karta Štajerske kapucinske provincije).

²⁸ Arhiv Slovenske kapucinske province (SI ASKP), Zgodovina kapucinskega samostana v Škofji Loki kakor so jo zapisali kapucinski redovni zgodovinarji in je ohranjeno v provincijskem arhivu v Ljubljani (tipkopis raznih dokumentov), Škofja Loka 2006, str. 10–12 (dalje: SI ASKP, Zgodovina kapucinskega samostana v Škofji Loki).

²⁹ Vsi podatki so povzeti po: Benedik, Kapucini na Slovenskem, str. 22–36. Poleg tega je pomembno tudi poudariti, da datum postavitve temeljnega kamna ne določa prihoda kapucinov v kraj, saj so se le-ti tam morali zadrževati najmanj eno leto poprej, da so pripravili vse potrebno za gradnjo; ustni vir: p. Metod Benedik.

³⁰ *Stato personale e locale della provincia Veneta dei frati minori cappuccini*, Venezia-Mestre 1999, str. 28–29 (dalje: *Stato personale*).

Tabela 1: Samostani nekdanje Štajerske kapucinske province

samostan	odločitev za naselitev v kraj sprejeta na kapitlju	datum prihoda v kraj	postavitev temeljnega kamna	posvetitev cerkve	morebitna razpustitev samostana
Gorica	/	/	20. 10. 1591	4. 9. 1596	delujoč
Gradec (sv. Anton)	/	/	10. 8. 1600	6. 10. 1602	1787
Ljubljana	9. 5. 1606 ³¹	1604 (?)	25. 4. 1607 ³²	31. 8. 1608	1809
Bruck na Muri	1606	/	24. 6. 1607 ³³	10. 5. 1611	1816
Celje	/	/	25. 10. 1609	14. 10. 1615	delujoč
Reka ³⁴	/	/	28. 8. 1610	14. 6. 1613	delujoč
Maribor	1609	/	23. 4. 1613	25. 10. 1620	1784
Radgona	/	1614	25. 7. 1617 ³⁵	27. 10. 1620	1816
Ptuj ³⁶	/	1615	22. 7. 1623	29. 6. 1630	1786
Zagreb	/	1615	5. 5. 1618	1. 8. 1631	1788
Trst	/	1617	/	24. 4. 1623	1785
Krmin	/	1615	25. 5. 1624	9. 10. 1628	1785
Beljak	/	/	8. 9. 1629	15. 8. 1633	1787
Volšperk	1623	/	17. 9. 1634	18. 4. 1638	2007 ³⁷
Sveti/Vipavski Križ	1634	/	13. 12. 1637	20. 9. 1643	delujoč
Lipnica	1634	/	10. 7. 1639	10. 5. 1643	delujoč
Krško	/	/	3. 6. 1640	11. 9. 1644	2007 ³⁸
Kranj	/	/	5. 8. 1640	29. 9. 1644	1786
Tamsweg ³⁹	/	/	/	7. 7. 1647	1781
Gmünd ⁴⁰	/	/	/	/	1650

³¹ Drugi viri govorijo o tem, da naj bi kapucini prišli v Ljubljano že leta 1604; prim. Benedik, Kapucini na Slovenskem, str. 23.

³² Prav tako je sporen datum postavitve temeljnega kamna za cerkev; po nekaterih virih naj bi bil položen 25. 4. 1606; prim. prav tam, str. 23.

³³ Nekateri podatki kažejo na to, da so se kapucini odločili za gradnjo samostana šele 7. 9. 1607; prim. prav tam, str. 24.

³⁴ Nadvojvoda Ferdinand II. je odkupil zemljišče in samostan avguštincev in ga podaril reškim kapucinom, prim. prav tam, str. 25.

³⁵ Radgonski kapucini so se takrat naselili v skorajda porušeni samostan avguštinskih kanonikov in ga začeli obnavljati, prim. prav tam, str. 27.

³⁶ Prvi kapucinski samostan na Ptuj je stal znotraj mestnega obzidja. Ker pa zaradi mestnega hrupa in drugih nevšečnosti kraj ni bil primeren za redovno življenje, so kapucini leta 1623 zgradili nov samostan zunaj mestnega obzidja, prim. prav tam, str. 27.

³⁷ Gl. internetno stran: Kapuzinerkirche Wolfsberg: http://de.wikipedia.org/wiki/Kapuzinerkirche_Wolfsberg, zapis z dne: 8. 5. 2014.

³⁸ Gl. uradno stran Slovenske kapucinske province: Krški kapucinski samostan: <https://www.kapucini.si/krsko/>, zapis z dne: 11. 1. 2016.

³⁹ Poprej je bil Tamsweg hospic tirolskih kapucinov, ki so ga zgradili leta 1634, leta 1643 pa izročili Štajerski kapucinski provinci, ki je na tem mestu leta 1666 zgradila večjo cerkev, leta 1677 pa je hospic uradno postal samostan, prim. Benedik, Kapucini na Slovenskem, str. 32; Manfred Massani, Die Nordtiroler Kapuzinerprovinz. Geschichtlicher Abriss und biographische Skizzen (tipkopis diplomatske naloge), Innsbruck 2007, str. 59 (dalje: Massani, Die Nordtiroler Kapuzinerprovinz). Glede predelave hospica v regularen samostan gl. Prilogo na koncu besedila.

⁴⁰ Gmünd je bil od leta 1640 hospic tirolskih kapucinov, ki so ga dve leti pozneje predali štajerskim, ti pa so ga do leta 1650 oskrbovali in nato ukinili, prim. Massani, Die Nordtiroler Kapuzinerprovinz, str. 38.

Murau	/	/	4. 7. 1645	26. 4. 1648	1968 ⁴¹
Celovec	/	1644	15. 7. 1646	3. 10. 1649	delujoč
Gradec (sv. Janez Krstnik)	/	/	29. 8. 1648	27. 8. 1651	1786
Gradišče ob Soči	/	/	30. 10. 1650	9. 8. 1654	1785
Hartberg	/	/	14. 6. 1654	4. 7. 1658	delujoč
Cmurek	/	/	3. 5. 1667	1. 5. 1672	1788
Novo mesto	/	/	11. 6. 1658	4. 9. 1672	1786
Leoben	/	/	11. 11. 1690	7. 9. 1692	1816
Varaždin	/	1699	25. 4. 1701	14. 7. 1706	delujoč
Knittelfeld	/	/	1. 11. 1705	1. 9. 1709	1998 ⁴²
Škofja Loka	/	1705	28. 4. 1707	1. 1. 1710	delujoč
Schwanberg	/	1706	/	8. 7. 1714	1968 ⁴³
Karlobag	/	/	26. 7. 1710	27. 5. 1714	delujoč
Irdning	/	27. 4. 1711	/	7. 2. 1718	delujoč
Kaniža⁴⁴	/	/	1721	/	1789

Kapucinski red je bil v času baroka eden najštevilnejših na Slovenskem, vendar so bile poznejše reforme Jožefa II. usodne za kar nekaj samostanov.⁴⁵ Po razpadu Avstro-Ogrske so se leta 1921 samostani na jugoslovanskih tleh združili v Ilirsko kapucinsko provinco. Tisti, ki so ostali zunaj meja, so bili priključeni bodisi beneški bodisi dunajski provinci. Po 2. sv. vojni so ilirsko provinco tvorili vsi samostani v okviru Jugoslavije. Leta 1967 je bila provinca razdeljena na slovenski in hrvaški komisariat, leta 1974 pa je bila ustanovljena Slovenska kapucinska provinca. Njena zavetnica je postala Brezmadežna, sozaveznik pa je znani hrvaški kapucin sv. Leopold Mandić (1866–1942). Med še delujoče prvotne kapucinske samostane na območju današnje Slovenije štejemo celjskega, svetokriškega in škofjeloškega. Nova domovanja so si kapucini uredili v Ljubljani in Mariboru, na popolnoma novi lokaciji pa jih najdemo v Kančevcih v Prekmurju.⁴⁶

⁴¹ Gl. internetno stran: Das Kapuzinerkloster Murau und seine Bibliothek: <http://zentralbibliothek.kapuziner.at/murau.htm>, zapis z dne: 8. 5. 2014.

⁴² Gl. internetno stran: Das Kapuzinerkloster Knittelfeld und seine Bibliothek: <http://zentralbibliothek.kapuziner.at/knittelfeld.htm>, zapis z dne: 8. 5. 2014.

⁴³ Gl. internetno stran: Das Kapuzinerkloster Schwanberg und seine Bibliothek: <http://zentralbibliothek.kapuziner.at/schwanberg.htm>, zapis z dne: 8. 5. 2014.

⁴⁴ Karlobaški kapucini so leta 1721 postavili hospic v Kaniži pri Gospiću v Liki, prim. Nikola Bašnec, Dolazak kapucina i njihova misijska djelatnost u Lici i Krbavi nakon oslobođenja od Turaka 1689, v: Riječki teološki časopis 7 (1999), št. 2, str. 280–292 (dalje: Bašnec, Dolazak kapucina).

⁴⁵ Več o cerkvenopolitičnih reformah cesarja Jožefa II. v: France M. Dolinar, Jožefizem in janzenizem, v: *Zgodovina Cerkve na Slovenskem* (ur. Metod Benedik z uredniškim odborom), Celje 1991, str. 153–171 (dalje: Dolinar, Jožefizem in janzenizem); Darko Knez, *Ljudska pobožnost in proces sekularizacije (1750–1850)* (tipkopis magistrskega dela), Ljubljana 2001 (dalje: Knez, *Ljudska pobožnost*).

⁴⁶ SI ASKP, Otto Kocjan, *Historia Almae Provinciae Styriae Ord. Cap.* (tipkopis rokopisa), s. l. 2002, str. 99 (dalje: SI ASKP, Kocjan, *Historia Almae Provinciae Styriae*); Teraš, *Iz zgodovine, življenja in delovanja kapucinov*, str. 71–84; Benedik, Kapucini na Sloven-

1.3.2 Politika in vera v času reformacije in rekatolizacije⁴⁷

Politika in vera sta bili v času reformacije pomembni, da se je kapucinski red sploh formiral, čas rekatolizacije pa je bil odločilen, da se je število kapucinskih samostanov po Evropi tako pomnožilo. Naslednji zgodovinski uvod o žariščih protestantizma na Slovenskem in poznejši rekatolizaciji služi predvsem boljšemu razumevanju strategije naseljevanja kapucinov. Vsi kapucinski samostani so bili namreč zgrajeni prav v krajih, kjer se je poprej zakoreninila evangeličanska vera. Seveda moramo pri tem upoštevati tudi dejstvo, da je šlo predvsem za pomembnejše kraje, ki so bili bolj odprti in tolerantnejši do novih idej in kjer bi si kapucini skoraj zagotovo zgradili potojanko.

Razmere na našem ozemlju so bile v tistem času vse prej kot rožnate. V prvi vrsti so ga izčrpala nenehna pustošenja Turkov in boji proti njim, med kmečkim prebivalstvom je še vedno tlel uporni duh, ki ni toleriral nenehno večjih davkov in naraščajoče revščine med preprostim ljudstvom; čas zgodnjega novega veka pa je zaznamoval tudi duhovni in moralni propad duhovščine, ki je v prvi vrsti pripomogel k hitri razširitvi in priljubljenosti protestantizma med plemiči in meščani.⁴⁸

Vladanje Notranji Avstriji je leta 1564 prevzel nadvojvoda Karel II. (1540–1590), ki je nekoliko odločneje nastopil proti razširjevalcem nove vere, vendar mu to ni vedno do popolnosti uspelo.⁴⁹

Za razširitev protestantizma na zahodni slovenski etnični meji sta bili pomembni predvsem dve osebi: bivši koprski škof Peter Pavel Vergerij (1498–1565) in Primož Trubar (ok. 1508–1586).⁵⁰ Prvi je tu nastopal že leta 1558, ko je po

skem, str. 11, 23–36; Knez, *Ljudska pobožnost*, str. 174–176; Metod Benedik, Redovništvo v Primorju, v: *Studia Historica Slovenica* 5 (2005), št. 1–3, str. 146 (dalje: Benedik, Redovništvo v Primorju); internetna stran: Bratje kapucini: <http://www.kapucini.si/?id=171>, zapis z dne: 8. 5. 2014.

⁴⁷ Podpoglavje je bilo pripravljeno na podlagi naslednje literature: Jože Mlinarič, Cerkve na Slovenskem v srednjem veku, v: *Zgodovina cerkve na Slovenskem* (ur. Metod Benedik z uredniškim odborom), Celje 1991, str. 61–75 (dalje: Mlinarič, Cerkve na Slovenskem); Anton Ožinger, Kriza cerkvenega življenja in reformacija na Slovenskem, v: *Zgodovina cerkve na Slovenskem* (ur. Metod Benedik z uredniškim odborom), Celje 1991, str. 93–94 (dalje: Ožinger, Kriza cerkvenega življenja); Andrej Hozjan – Dragan Potočnik, *Zgodovina 2. Učbenik za 2. letnik gimnazije*, Ljubljana 2000, str. 179 (dalje: Hozjan – Potočnik, *Zgodovina 2*); Janez Höfler, *Gradivo za historično topografijo predjožefinskih župnij na Slovenskem. Primorska. Oglejski patriarhat, Goriška nadškofija, Tržaška škofija*, Nova Gorica 2001, str. 23–24 (dalje: Höfler, *Gradivo za historično topografijo*); Franc Kralj, 250-letnica goriške nadškofije, v: *Goriški letnik. Zbornik Goriškega muzeja* 29 (2002), str. 273–275 (dalje: Kralj, 250-letnica goriške nadškofije); *Zgodovina krščanstva na Slovenskem. Vodnik po stalni razstavi*, Stična 2003, str. 25, 49 (dalje: *Zgodovina krščanstva na Slovenskem*).

⁴⁸ Benedik, *Die Kapuziner in Slowenien*, str. 8–37; Josip Gruden, *Zgodovina slovenskega naroda. I. del* (ponatis prve izdaje, ki je izšla v 6 zvezkih v letih od 1910 do 1916), Celje 1992, str. 603–678 (dalje: Gruden, *Zgodovina slovenskega naroda*); Hozjan – Potočnik, *Zgodovina 2*, str. 179–199; Štih Peter – Simoniti Vasko – Vodopivec Peter, *Slovenska zgodovina. Družba – politika – kultura* [Elektronski vir, <http://www.sistory.si/publikacije/pdf/zgodovina/Slovenskazgodovina-SLO.pdf>] (Ljubljana, 2008), str. 147–161 (dalje: Štih – Simoniti – Vodopivec, *Slovenska zgodovina*).

⁴⁹ Ožinger, Kriza cerkvenega življenja, str. 100–104; Gruden, *Zgodovina slovenskega naroda*, str. 603–678; Štih – Simoniti – Vodopivec, *Slovenska zgodovina*, str. 147–161.

⁵⁰ Več o tem v: Alen Širca, Renesanci humanizem v slovenski književnosti v obdobju reformacije in baroka, v: *Svetovne književnosti in obrobja* (ur. Marko Juvan), Ljubljana 2012, str. 196–203 (dalje: Širca, Renesanci humanizem). Gl. tudi: Ožinger, Kriza cerkvenega življenja, str. 94–98; Gruden, *Zgodovina slovenskega naroda*, str. 603–652.

gostilnah delil protestantske knjige. Drugi pa je pomemben zlasti zato, ker ga je leta 1563 goriški glavar grof Jurij Thurn (della Torre) osebno povabil v Gorico. Trubar je imel govor v goriški hiši pl. Ecka, v Rubijah v Thurnovem gradu in v Vipavskem oz. takratnem Svetem Križu pred župnijsko cerkvijo. Goriški plemiči so se nad novo vero izredno navdušili in takrat celo najeli stalnega pridigarja. Žarišča protestantizma na Goriškem so bila poleg Gorice še Rihemberk oz. današnji Branik, pod jurisdikcijo Lanthierijev, prikritih evangeličanov, in Sveti Križ na Vipavskem, v lasti Thurnov Svetokriških, kjer so protestanti upali, da bodo lahko ustanovili lastno občino. Vizitacija patriarhovega odposlanca grofa Jerneja Porcie (1525(?)–1578) iz leta 1570 je pokazala na zelo klavrno podobo goriške duhovščine in ljudstva, ki je bilo „okuženo“ z novo vero. Da to ne bi dalo povoda Benečanom za kakršnokoli vojaško intervencijo na habsburških tleh, je nadvojvoda Karel II. že leta 1574 pozval goriške protestante, naj se spreobrnejo ali pa zapustijo Goriško deželo. Vendar ta poziv ni veliko zalegel. Šele leta 1586 se je več poprejšnjih evangeličanov zopet izpovedalo za katolike.⁵¹

Tudi na Kranjskem se je evangeličanstvo sredi 16. stoletja začelo izredno hitro širiti, kljub nekaterim poskusom, da bi razvoj le-tega zaježili. Meščani Kranja so postavili celo svojega predikanta, prisvojili so si nekaj poprej katoliških cerkva, v mestni svet so povečini volili le protestante, v mestu so imeli evangeličansko šolo itd. V Ljubljani je bilo leta 1575 celotno plemstvo in večji del meščanstva protestantsko. Imeli so tudi več šol in cerkva, med njimi je bila pomembna cerkev sv. Elizabete. Mestni svet so vodili evangeličani, ki so odločali o celotnem življenju v mestu. Takrat sta Ljubljano zapustila tudi dva redova, avguštinski in frančiškanski, ki pa sta se pozneje zopet vrnila v prestolnico. Izjema ni bilo niti loško gospostvo pod upravo cerkvenega zemljiškega gospoda, freisinskega škofa. V šestdesetih letih 16. stoletja se je protestantizem namreč zelo priljubil med škofjeloškimi premožnejšimi meščani, ki so z izredno gorečnostjo zagovarjali svoje novo prepričanje in se mu niso želeli odreči tudi po večkratnem vladarjevem posredovanju.⁵² Na Dolenjskem se je augsburška veroizpoved priljubila le v nekaterih večjih krajih. Iz Krškega je prihajal znani

⁵¹ Karol Capuder, O luteranstvu na Goriškem, v: *Neunundfünfzigster Jahresbericht des k. k. Staatsgymnasiums in Görz* (1909), str. 6–21 (dalje: Capuder, O luteranstvu na Goriškem, 1909); isti, O luteranstvu na Goriškem, v: *Sechzigster Jahresbericht des k. k. Staatsgymnasiums in Görz* (1910), str. 3–21 (dalje: Capuder, O luteranstvu na Goriškem, 1910); Rudolf Klinec, *Marija v zgodovini Goriške. Kakor sonce skoz glaž gre, glaž ta se ne razbije: glej, tako je rojen bil Jezus od Marije*, Gorica 1955, str. 49–59 (dalje: Klinec, *Marija v zgodovini Goriške*); Gruden, *Zgodovina slovenskega naroda*, str. 745–750; Silvano Cavazza, La controriforma nella contea di Gorizia, v: *Katholische Reform und Gegenreformation in Innerösterreich 1564–1628. Katoliška prenova in protireformacija v notranjeavstrijskih deželah 1564–1628. Riforma cattolica e controriforma nell'Austria interna 1564–1628* (ur. France M. Dolinar), Klagenfurt-Ljubljana-Wien 1994, str. 143–153 (dalje: Cavazza, La controriforma nella contea di Gorizia); Donatella Porcedda, Nobilità e stati provinciali goriziani nell'età della controriforma, v: *Katholische Reform und Gegenreformation in Innerösterreich 1564–1628. Katoliška prenova in protireformacija v notranjeavstrijskih deželah 1564–1628. Riforma cattolica e controriforma nell'Austria interna 1564–1628* (ur. France M. Dolinar), Klagenfurt-Ljubljana-Wien 1994, str. 441–448 (dalje: Porcedda, Nobilità e stati provinciali goriziani).

⁵² Ožinger, *Kriza cerkvenega življenja*, str. 107–108; Gruden, *Zgodovina slovenskega naroda*, str. 714–745.

slovenski protestantski pisec Jurij Dalmatin (1547–1589) in tam je ustanovil šolo še eden pomembnejših slovenskih protestantov, Adam Bohorič (ok. 1520–1598). Ker nadvojvoda Karel II. tu ni tako ostro nastopil kakor na Goriškem, se je protestantizem na Kranjskem ohranil do konca 16. stoletja.⁵³

Prav tako niso ostali ravnodušni do nove vere Štajerci. Kar nekaj Mariborčanov je obiskovalo evangeličansko bogoslužje pri Betnavi, ki je bila last Volka Vilijema pl. Herberstein, ko jim je bilo le-to v mestu prepovedano. Na ozemlju, ki jim ga je daroval Herberstein, so si uredili pokopališče in leseno molilnico.⁵⁴ Protestantizem se je razširil po celotnem Dravskem polju, veliko privrženecv je namreč imel na Ptuj. Celje in Slovenj Gradec sta bili glavni postojanki augsburške veroizpovedi južno od Drave. V Celju so imeli protestanti svojo cerkev v kapeli sv. Trojice in lastnega predikanta, ki pa je bil kmalu po letu 1575 izgnan. Zatekel se je k Erazmu Tumbergerju v Žalec. Prav v Govčah blizu Žalca so celjski protestantje kupili zemljišče in si zgradili protestantsko molilnico, šolo in stanovanje za predikanta ter si tam uredili pokopališče. Tudi v Slovenj Gradcu so načrtovali gradnjo molilnice, pokopališča in hiše za predikanta, vendar do dejanske izvedbe ni nikoli prišlo.⁵⁵

Na srednjeevropskem političnem parketu smo priča radikalni cerkveni restavraciji šele proti koncu 16. stoletja. Ta se je pričela na Bavarskem s knezi Wittelsbachi, katerim so pozneje sledili Habsburžani.⁵⁶ Protireformacijo in rekatolizacijo je načrtno in radikalno izvedel šele Karlov sin, Ferdinand II. (1578–1637), ki je postal nadvojvoda leta 1596 in se z vso vnemo spopadel z vprašanjem

⁵³ Ožinger, *Kriza cerkvenega življenja*, str. 107–108; Gruđen, *Zgodovina slovenskega naroda*, str. 714–745.

⁵⁴ Več o evangeličanski veroizpovedi in njeni razširitvi v Mariboru in okolici gl. podrobno v: Jakob Richter, Maribor v reformacijski dobi, v: *Časopis za zgodovino in narodopisje* 45 (1974), št. 1, str. 89–98 (dalje: Richter, Maribor v reformacijski dobi); Mlinarič Jože, Prizadevanja sekovskih škofov Martina Brennerja (1585–1615) in Jakoba Eberleina (1615–1633) kot generalnih vikarjev salzburških nadškofov za katoliško versko prenovo na Štajerskem v luči protokolov 1585–1614 in vizitacijskih zapisnikov iz 1607, 1608 in 1617–1619, v: *Acta Ecclesiastica Sloveniae* 5 (1983), str. 9–11 (dalje: Mlinarič, Prizadevanja sekovskih škofov); isti, Maribor od začetka 17. stoletja, v: *Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino* 31 (1983), št. 2-3, str. 135–136 (dalje: Mlinarič, Maribor od začetka 17. stoletja); isti, Maribor od začetkov do sredine 18. stoletja, v: *Maribor skozi stoletja. Razprave I* (ur. Jože Curk – Bruno Hartman – Jože Koporec), Maribor 1991, str. 188–189 (dalje: Mlinarič, Maribor od začetkov); Žiga Oman, *Evangeličanski Maribor. Mesto in njegova bližnja okolica v času reformacije in protireformacije v 16. in na začetku 17. stoletja, s poudarkom na času vrhunca in zatrtja tukajšnje evangeličanske skupnosti med letoma 1587 in 1602* (tipkopis magistrskega dela), Maribor 2010 (dalje: Oman, *Evangeličanski Maribor*); isti, *Dokumenti o reformaciji in protireformaciji v Mariboru 1589–1607. Kritična objava arhivskih dokumentov*, Maribor 2012, str. 7–9 (Oman, *Dokumenti o reformaciji*).

⁵⁵ Matej Slekovec, Škofija in nadduhovnija v Ptuj. *Zgodovinska črtica*, Maribor 1889, str. 77–103 (dalje: Slekovec, Škofija in nadduhovnija v Ptuj); Franc Kovačič, *Slovenska Štajerska in Prekmurje. Zgodovinski opis*, Ljubljana 1926, str. 271 (dalje: Kovačič, *Slovenska Štajerska in Prekmurje*); Gruđen, *Zgodovina slovenskega naroda*, str. 690–698; Jože Mlinarič, Ptujška župnija v času reformacije ter protireformacije in katoliške preнове, v: *Statut mesta Ptuj iz leta 1513 = Das Stadtrecht von Ptuj aus dem Jahre 1513. Mednarodni simpozij Ptujsko mestno pravo v srednjeevropskem prostoru = Internationales Symposium Das Stadtrecht von Ptuj (Pettau) im mitteleuropäischen Raum, Ptuj, 5.–7. november 1997* (ur. Marija Hernja Masten et al.), Ptuj 2003, str. 53–68 (dalje: Mlinarič, Ptujška župnija).

⁵⁶ Metod Benedik, *Protireformacija in katoliška prenova*, v: *Zgodovina Cerkve na Slovenskem* (ur. Metod Benedik z uredniškim odborom), Celje 1991, str. 118–122 (dalje: Benedik, *Protireformacija in katoliška prenova*); Johann Stolzer, *Die Grazer Schatz-, Kunst- und Rüstkammer unter Kaiser Friedrich III. und den Erzherzögen Karl II. und Ferdinand III.* (tipkopis doktorske disertacije), Graz 2002, str. 26 (dalje: Stolzer, *Die Grazer Schatz-, Kunst- und Rüstkammer*).

veroizpovedi. Ponovna vzpostavitev „stare vere“ je bila za Ferdinanda II. tudi politično pomembna, saj so mu deželni stanovi z izsiljevanjem vedno novih in novih verskih svoboščin v bistvu skušali odvzeti politično moč. Zato je v svojih deželah izrecno zahteval le katoliško veroizpoved, saj je tako veliko lažje centraliziral in osnoval absolutistično oblast.⁵⁷

Protestantizem je bil do konca leta 1602 v notranjeavstrijskih deželah že skorajda popolnoma izkoreninjen. Izjema je bil le Celovec, ki je bil last deželnih stanov. Škof Martin Brenner je tam nekajkrat posredoval. Tisti plemiči, ki pa so svojo zvestobo še vedno priznavali augsburški veri, so bili dokončno izgnani leta 1628.⁵⁸

Reformacijske komisije so poskrbele, da so se vladarjeve odredbe v praksi dejansko izvršile. Po uspešnem delovanju na avstrijskem Štajerskem se je reformacijska komisija na prelomu 16. stoletja mudila v Mariboru, kjer se je večina bivših protestantov izrekla za katolike, drugi so bili izgnani iz mesta. Leseno protestantsko kapelo pri Betnavi so zažgali, predikantovo stanovanje in učilnico pa razstrelili. Požigu niso ušle niti protestantske knjige. Enako je bilo na Ptujju, kjer pa ni bilo večjega upora, ter v Celju. Celjanom so razstrelili evangeličansko cerkev v Govčah pri Žalcu. V Slovenj Gradcu leta 1600 ni bilo več protestantov, zato tam komisija ni imela večjega dela.⁵⁹

Na Kranjskem je pričel rekatolizacijo škof Tomaž Hren ob koncu leta 1600. V Ljubljani je po „spreobrnjenju“ večine Ljubljančanov le 15 ali 16 meščanov ostalo zvestih augsburški veroizpovedi. Nato je svoje delovanje nadaljeval v Kamniku, Kranju in Trziču, kjer je bil prav tako uspešen. V Škofji Loki, kjer so komisije že pred njim poskušale zatreti razširjanje nove vere,⁶⁰ je leta 1600

⁵⁷ Benedik, *Die Kapuziner in Slowenien*, str. 116–119; Ana Lavrič, *Vloga ljubljanskega škofa Tomaža Hrena v slovenski likovni umetnosti. Die Rolle des Bischofs Tomaž Hren in der slowenischen bildenden Kunst*, Ljubljana 1988, str. 20–21 (dalje: Lavrič, *Vloga ljubljanskega škofa*); Igor Grdina, Hrenov odnos do protestantov, v: *Hrenov simpozij v Rimu* (ur. Edo Škulj), Celje 1998, str. 232, 242 (dalje: Grdina, Hrenov odnos do protestantov); Andrej Hozjan, Tomaž Hren in drugi tedanji škofje Notranje Avstrije, v: *Hrenov simpozij v Rimu* (ur. Edo Škulj), Celje 1998, str. 100–101 (dalje: Hozjan, Tomaž Hren); Johann Rainer, *Die Grazer Nuntiatur (1580–1622)*, v: *Hrenov simpozij v Rimu* (ur. Edo Škulj), Celje 1998, str. 53–65 (dalje: Rainer, *Die Grazer Nuntiatur*); Benedik, *Protireformacija in katoliška prenova*, str. 117–122; Vinko Škafar, *Knjige in knjižnica v nekdanjem kapucinskem samostanu v Mariboru (1613–1784)*, v: *Časopis za zgodovino in narodopisje* 64 (1993), št. 1, str. 67 (dalje: Škafar, *Knjige in knjižnica*); Cavazza, *La controriforma nella contea di Gorizia*, str. 143–153; Rudolf Höfer, *Bischof Martin Brenner als Gegenreformer und katholischer Reformator*, v: *Katholische Reform und Gegenreformation in Innerösterreich 1564–1628. Katoliška prenova in protireformacija v notranjeavstrijskih deželah 1564–1628. Riforma cattolica e controriforma nell'Austria interna 1564–1628* (ur. France M. Dolinar), Klagenfurt-Ljubljana-Wien 1994, str. 37 (dalje: Höfer, *Bischof Martin Brenner*); Hozjan – Potočnik, *Zgodovina* 2, str. 196–202; Kralj, *250-letnica goriške nadškofije*, str. 272; Stolzer, *Die Grazer Schatz-, Kunst- und Rüstammer*, str. 30.

⁵⁸ Lavrič, *Vloga ljubljanskega škofa*, str. 21; Grdina, *Hrenov odnos do protestantov*, str. 234–240; Gruden, *Zgodovina slovenskega naroda*, str. 818–833; Hozjan – Potočnik, *Zgodovina* 2, str. 201.

⁵⁹ Kovačič, *Slovenska Štajerska in Prekmurje*, str. 277–278; Richter, *Maribor v reformacijski dobi*, str. 102–104; Mlinarič, *Maribor do začetka 17. stoletja*, str. 136; isti, *Prizadevanja sekovskih škofov*, str. 13–27; isti, *Maribor od začetkov*, str. 190–191; Gruden, *Zgodovina slovenskega naroda*, str. 826–829; Mlinarič, *Ptujuska župnija*, str. 57–69; Oman, *Dokumenti o reformaciji*.

⁶⁰ Več o tem v: Judita Šega, *Protestantizem na Loškem. Ob 500-letnici rojstva Primoža Trubarja*, Ljubljana 2008, str. 18–19, 35–46 (dalje: Šega, *Protestantizem na Loškem*).

prepričal še tistih nekaj zakrknjenih protestantov. Na dvorišču loškega gradu je dal zažgati tudi krivoverske knjige. Tako je že leta 1602 uspešno zaključil nalogo na ozemlju svoje škofije.⁶¹

Vendar pomeni čas reformacijskih komisij le prvo stopnjo v procesu zatrtja protestantizma v Notranji Avstriji. Sledila ji je še doba notranje rekatolizacije dežel, ki je potekala v veliki meri pod taktirko dveh novoveških redov: jezuitov⁶² in kapucinov.⁶³ Redovno življenje na naših tleh je v začetku novega veka nazadovalo. Stari redovi so moralno in duhovno propadli, mnogi menihi so prestopili k protestantom, „novopečeni“ protestantski plemiški dobrotniki so predvsem ubožstvenim redovom odrekli podporo, od katere so bili odvisni skozi stoletja. Vrh vsega so Turki opustošili veliko samostanov. Zato je nekaj redovnih hiš v tistem času celo prenehalo delovati, med njimi kartuzije v Jurkloštru, Pleterjah in Bistri ter avguštinski in frančiškanski samostan v Ljubljani. Pomen novih redov, ki so se trudili, da bi med ljudstvom obnovili zaupanje v katoliško Cerkev, je tako v tistem času prišel toliko bolj do izraza. Predvsem so si prizadevali, da ne bi bila rekatolizacija le navidezna, ampak tudi resnična in dolgotrajna. Jezuiti so v mestih ustanavljali razne izobraževalne ustanove in skrbeli za spreobrnitev višjega sloja, kapucini pa so delovali ne le v mestih ampak tudi na podeželju. Pozneje so nov zagon dobile tudi druge redovne skupnosti, ki so na Slovenskem delovale že pred reformacijo, npr. frančiškani, avguštinci, klarise idr.⁶⁴

Kapucinski red je bil na našem ozemlju deležen izdatne moralne in finančne pomoči vladarja. Habsburžani so se posluževali kapucinov ne le zaradi globoke verske prepričanosti, ampak so jih podpirali tudi zaradi njihovega pozitivnega delovanja v okviru rekatolizacije preprostega ljudstva. Posebno tesno povezavo med cesarsko hišo in kapucini pa predstavlja dunajski kapucinski samostan s tamkajšnjo cesarsko grobnico ter zakladnico, ki kažeta na izjemno naklonjenost in zaupanje cesarske rodbine do tega reda.⁶⁵

⁶¹ Gruđen, *Zgodovina slovenskega naroda*, str. 833–837.

⁶² Več o jezuitih in njihovem delovanju na Slovenskem v: *Jezuiti na Slovenskem. Zbornik simpozija*, Ljubljana 1992 (dalje: *Jezuiti na Slovenskem*); *Jezuitski kolegij v Ljubljani (1597–1773). Zbornik razprav* (ur. Vincenc Rajšp), Ljubljana 1998 (dalje: *Jezuitski kolegij v Ljubljani*).

⁶³ Pomembna publikacija, ki je nastala prav na temo kapucinov v času reformacije in po njej in na katero se v nadaljnjem sklicujem, je: *Von Wanderbrüdern, Einsiedlern und Volkspredigern. Leben und Wirken der Kapuziner im Zeitalter der Reformation. Quellen zur Entstehung der franziskanischen Reform und zu ihrer frühen Entfaltung im deutschen Sprachraum* (ur. Niklaus Kuster – Morus Thomas – Oktavian Schmucki), Kevelaer 2003 (dalje: *Von Wanderbrüdern, Einsiedlern und Volkspredigern*).

⁶⁴ Anton Košir, Okvirni pregled zgodovine redovništva na Slovenskem, v: *„Za boljše svjedočenje Evangelija“ – zbornik radova Prvog redovniškega tjedna (Zagreb, 4–6. IX. 1973)*, Zagreb 1973, str. 101–131 (dalje: Košir, Okvirni pregled zgodovine redovništva); Gruđen, *Zgodovina slovenskega naroda*, str. 679–683; Kolar, *Redovništvo in redovne skupnosti*, str. 179–182.

⁶⁵ Poleg moških predstavnikov so pomembno vlogo pri razširitvi in priljubljenosti reda v habsburškem dednem prostoru odigrale predvsem ženske predstavnice te vladarske hiše, ki so, še preden je bilo to dovoljeno drugim predstavnikom vladarskih hiš, imele vstop v samostansko klavzuro, tako da so bile vedno v stikih s patri, prim. Cassian von Oberleutasch, *Die Kapuziner in Österreich. Zum 350jährigen Bestand der Wiener Kapuzinerprovinz (1600–1950)*, v: *Collectanea Franciscana* 20 (1950), št. 3–4, str. 32–38

Eden prvih pomembnejših dobrotnikov kapucinskega reda med Habsburžani je bil Ferdinand II. Tirolski (1529–1595), drugi sin cesarja Ferdinanda I. Upravljal je Češko, na Madžarskem se je boril proti Turkom. Leta 1557 se je skrivno poročil s Filipino Welser, hčerko patricija iz Augsburga, s katero je imel več otrok. Po smrti svojega očeta je podedoval Tirolsko s prednjimi deželami. Bil je zagret protireformator in strasten ljubitelj umetnosti. Leta 1582 se je po smrti svoje prve žene vnovič poročil z Ano Katarino Gonzaga Mantovsko (1566–1621), hčerko vojvode Viliijema Mantovskega in Eleonore Avstrijske, Friderikove sestre. Z njo je imel tri hčerke. Na prošnjo prebivalcev Rovereta blizu Trenta je že leta 1574 dovolil ustanovitev kapucinskega samostana, ki so ga zgradili naslednje leto. To je bil prvi kapucinski samostan na habsburških tleh.⁶⁶ Leta 1585 mu je sledil še samostan v Arcu. Innsbruški kapucinski samostan, ki je igral pomembno vlogo pri ustanovitvi Tirolske kapucinske province in razširitvi kapucinskega reda na drugi strani Alp, je bil leta 1593 ustanovljen na izrecno željo Ane Katarine.⁶⁷

Ana Katarina je bila namreč zaslužna, da so kapucini že pred ustanovitvijo v mestu pridigali v adventnem in postnem času. Bila je izredno pobožna. Že zgodaj je izrazila željo, da bi odšla v samostan, zelo blizu pa so ji bili predvsem kapucini. Ponoči je v času, ko so kapucini molili v koru cerkve, vstala in tudi sama molila. Velikokrat se je postila in jedla le kruh ter pila vodo, se bičala ter jih v vsem želela posnemati. Celo spala je na precej neudobni postelji in prisostvovala več mašam dnevno. Veliko denarja je namenila za liturgično opremo samostana in je kapucinom tudi drugače finančno pomagala. Bili so njeni dvorni pridigarji in spovedniki. Kapucinski samostan je s pokritim hodnikom celo povezala s knežjo rezidenco in si v samostanu uredila manjši oratorij. Po smrti svojega moža je leta 1607 ustanovila samostan servitinj in pet let pozneje vstopila v njihov red. Ker pa je kapucini od takrat dalje ne bi mogli več spovedovati, je njen kapucinski spovednik iz kapucinskega reda prestopil k servitom.⁶⁸

Rudolf II. (1552–1612) je leta 1600 v Pragi, ki je bila takrat glavno mesto cesarstva, podprl gradnjo kapucinskega samostana na Hradčanih in v ta namen

(dalje: Oberleutasch, *Die Kapuziner in Österreich*); Benedik, *Die Kapuziner in Slowenien*, str. 34–37; isti, Protireformacija in katoliška prenova, str. 117; Susanne Hehenberger, *Der kaiserliche Schatz bei den Kapuzinern in Wien, v: Bettelorden in Mitteleuropa – Geschichte, Kunst, Spiritualität. Referate der gleichnamigen Tagung vom 19. bis 22. März 2007 in St. Pölten* (ur. Heidemarie Specht – Ralph Andraschek-Holzer), St. Pölten 2008, str. 539–540 (dalje: Hehenberger, *Der kaiserliche Schatz*).

⁶⁶ Prvi kapucinski samostan na nemško govorečem ozemlju so na pobudo milanskega škofa sv. Karla Boromejskega (1538–1584) ustanovili leta 1581 v švicarskem Altdorfu, čeprav nekatera tuja literatura kot prvega zmotno navaja innsbruškega, prim. Michael Hetzenauer, *Das Kapuziner-Kloster zu Innsbruck. Das erste dieses Ordens in Deutschland*, Innsbruck 1893 (dalje: Hetzenauer, *Das Kapuziner-Kloster zu Innsbruck*); Agapit Hohenegger, *Geschichte der Tirolischen Kapuziner-Ordensprovinz (1593–1893)* 1, Innsbruck 1913, str. 1–2 (dalje: Hohenegger, *Geschichte der Tirolischen Kapuziner-Ordensprovinz*).

⁶⁷ Hetzenauer, *Das Kapuziner-Kloster zu Innsbruck*, str. 4, 46–47; Franz Caramelle, *400 Jahre Kapuzinerkloster Innsbruck, v: Tiroler Landschaften* 45 (1994–1995), str. 97 (dalje: Caramelle, *400 Jahre Kapuzinerkloster Innsbruck*); Massani, *Die Nordtiroler Kapuzinerprovinz* str. 235–236.

⁶⁸ Hetzenauer, *Das Kapuziner-Kloster zu Innsbruck*, str. 4, 46–47; Caramelle, *400 Jahre Kapuzinerkloster Innsbruck*, str. 97.

daroval finančna sredstva. Pozneje pa je zaradi bolezni in pod vplivom protestantskega astrologa želel celo izgnati kapucine iz svojih dežel. Od tega ga je odvrnil slikar in kapucin Cosimo (Paolo) Piazza da Castelfranco (ok. 1560–1620),⁶⁹ ki je deloval na njegovem dvoru.⁷⁰

Istočasno so se kapucini na Dunaju naselili v predmestju St. Ulrich, zunaj mestnih vrat, kjer je bil vpliv protestantizma izredno močan. Za ustanovitev samostana si je močno prizadeval Melchior Klesl (1552–1630), passavski generalni vikar in konvertit, ki se je ostro uprl novi veri. Leta 1603 je bila posvečena cerkev v čast sv. Frančišku Asiškemu. Razdejana je bila ob turškem obleganju Dunaja leta 1683 in danes ne obstaja več.⁷¹

Drugi kapucinski samostan na Dunaju je bil zgrajen dve desetletji pozneje. Cesar Matija (1557–1619), ki je krono prevzel leta 1612, ko je v Pragi preminil Rudolf II., in njegova žena, pobožna cesarica Ana (1585–1618), hčerka zgoraj omenjenih nadvojvode Ferdinanda II. Tirolskega in Ane Katarine, sta bila velika podpornika kapucinskega reda. To dokazuje tudi odlomek iz protokolne knjige češko-avstrijsko-štajerskega komisariata, ki je nastal ob visokem obisku kapucinskega samostana v Linzu:

*Von diesem Linzer Aufenthalt seiner Majestät zogen die Brüder Kapuziner, die in Linz weilten, nicht geringen Nutzen. Seine kaiserliche Majestät Kaiser Matthias nämlich und seine erlauchte Gemahlin Kaiserin Anna Maria faßten besondere Zuneigung und Verehrung zu den demütigen Armen, die ihre Profeß und ihre Regel nicht nachlässig, sondern in aller Strenge beobachteten. Sie würdigten sich sogar, sich persönlich zu unserem Haus zu begeben, unseren Konvent zu betreten, aus besonderer Liebe zu unserem Orden die dortigen Brüder zu besuchen und jedem einzelnen nach deutschem Brauch als Zeichen besonderen Wohlwollens die Hände zu ehrfürchtigem Kusse darzubieten.*⁷²

Cesarica, ki je namreč v Innsbrucku že mlada prišla v stik s kapucini, je leta 1617 v testamentu ukazala, naj se v središču mesta na dunajskem trgu Mehlmarkt (današnji Neuer Markt) ustanovi kapucinski samostan in grobna kapela z oltarjem, ki naj bo njeno in možovo zadnje počivališče. V ta namen

⁶⁹ Več o slikarju Paulu Piazzi v: Michal Šroněk, Paolo Piazza – ein malender Kapuziner im rudolfinischen Prag, v: *Prag um 1600. Beiträge zur Kunst und Kultur am Hofe Rudolfs II.*, Freren 1988, str. 284 (dalje: Šroněk, Paolo Piazza).

⁷⁰ Oberleutasch, Die Kapuziner in Österreich, str. 21–23; Hyazinth Frey, *Die Beziehungen der Kapuziner zu Ungarn bis zur Gründung des ersten Klosters (1595–1647)*, Budapest 1949, str. 19 (dalje: Frey, *Die Beziehungen der Kapuziner zu Ungarn*).

⁷¹ Magdalena Hawlik-van de Water, *Die Kaisergruft. Begräbnisstätte Habsburger in Wien*, Wien 1987, str. 16–17 (dalje: Hawlik-van de Water, *Die Kaisergruft*); *Von Wanderbrüdern, Einsiedlern und Volkspredigern*, str. 351; Verena Friedrich, *Kapuzinerkirche in Wien „Heilige Maria von den Engeln“*, Passau 2006, str. 2 (dalje: Friedrich, *Kapuzinerkirche in Wien*).

⁷² Cit. po: *Von Wanderbrüdern, Einsiedlern und Volkspredigern*, str. 347.

je kapucinom zapustila veliko dragocenih predmetov, predvsem relikvij, ter finančna sredstva za izgradnjo samostana in grobnice. Po njuni smrti leta 1622 je začel gradnjo Ferdinand II. Leta 1627 je bila kripta pod molitvenim korom dokončana in posvečena, šest let pozneje pa so cesarja Matijo in njegovo ženo prenesli v tamkajšnjo grobnico.⁷³

Pokopavanje v samostanskih cerkvah ni bilo nič nenavadnega in je bilo že od časov Merovingov izredno priljubljeno. Spomnimo npr. na Westminster, St. Denis, Escorial Filipa II., Theatinergruft Maxa Emanuela v Münchnu itd. Velikokrat so se vladarji pokopavali v cerkvi, ki jim je bila ljuba oz. so jo sami ustanovili, saj so kot podporniki imeli to pravico. Pokopavanje v določeni cerkvi pa je bilo zanje tudi vprašanje prestiža. Tako so tej cerkvi in redu dali še posebno težo. Večina trupel Habsburžanov je bila pokopanih v kripti kapucinske cerkve na Dunaju, srce in velikokrat tudi jezik so bili shranjeni v žari v loretski kapeli v avguštinski dvorni cerkvi (pomembno mesto v Habsburški vladarski hiši so namreč imeli tudi bosonogi avguštinci, ki so v kapucinski cerkvi poleg kapucinov prisostvovali pogrebu umrlega vladarja), drugi notranji organi (*intestina*) pa so bili pokopani v bakreni posodi v stari vojvodski grobnici v katakombah cerkve sv. Štefana. Pomembnejša izjema je npr. le Ferdinand II., ki si je že leta 1614 v Gradcu zgradil mavzolej, v katerem je bil leta 1637 pokopan.⁷⁴

Ferdinand II. je bil sin nadvojvode Karla II. Notranjeavstrijskega in njegove žene Marije Bavarske (1551–1608). Šolal se je na jezuitskih kolegijih v Gradcu in Ingolstadt. Po smrti svojega očeta leta 1590 je nominalno postal deželni knez notranjeavstrijskih dežel, dejansko pa je vodil Notranjo Avstrijo od leta 1596 dalje.⁷⁵ Pred poroko s svojo sestrično, pravoverno bavarsko princeso Marijo Ano (1574–1616), ki si je za osebnega spovednika izbrala prav kapucina (spovednik je bil takrat tako pomemben kot tajni svetovalec), je poromal v Loreto in Rim, kjer se je srečal s papežem Klemnom VIII., ki ga je napeljal k temu, da se je protireformacije v svojih deželah lotil z vso vnemo. Jezuitska izobrazba in navdušenje nad potovanjem v svete kraje sta ga še bolj spodbudila, da se je radikalno trudil izkoreniniti protestantizem iz svojih dežel. V nasprotju s svojimi predhodniki

⁷³ Ludwig Mayer, *Kaisergruft bei den P. P. Kapuzinern in Wien. Ein historisch-chronologisches Verzeichniss aller daselbst ruhenden höchsten Personen bis auf die heutige Zeit*, Wien 1867, str. 3–5 (dalje: Mayer, *Kaisergruft bei den P. P. Kapuzinern in Wien*); Pater Hubertus, *Zur Geschichte der Kaisergruft in Wien, v: Aus dem Leben und Wirken des Kapuziner-Ordens mit besonderer Berücksichtigung der Deutschsprachigen Provinzen. Festschrift zum 400jährigen Jubiläum des Ordens* (ur. Chrysostomus Schulte), München 1928, str. 128 (dalje: Hubertus, *Zur Geschichte der Kaisergruft*); Oberleutensch, *Die Kapuziner in Österreich*, str. 23; Dorothy Gies Mcguigan, *Habsburžani privatno*, Ljubljana 1970, str. 151 (dalje: Mcguigan, *Habsburžani privatno*); Hawlick-van de Water, *Die Kaisergruft*, str. 18; *I frati cappuccini. Documenti e testimonianze del primo secolo 4* (ur. Costanzo Cargnoni), Perugia 1992, str. 1270, 1295–1303 (dalje: *I frati cappuccini 4*); Friedrich, *Kapuzinerkirche in Wien*, str. 2–6; Hehenberger, *Der kaiserliche Schatz*, str. 543–544.

⁷⁴ Magdalena Hawlick-van de Water, *Der schöne Tod. Zeremonialstrukturen des Wiener Hofes bei Tod und Begräbnis zwischen 1640 und 1740*, Wien 1989, str. 42, 44, 73, 79 (dalje: Hawlick-van de Water, *Der schöne Tod*).

⁷⁵ Eden njegovih skrbnikov po očetovi smrti je bil tudi njegov sorodnik Ferdinand II. Tirolski, prim. Johann Peter Silbert, *Ferdinand der Zweite. Römischer Kaiser und seine Zeit*, Wien 1836, str. 8 (dalje: Silbert, *Ferdinand der Zweite*).

je bil Ferdinand II. brezkompromisen in prav zaradi tega tudi najbolj uspešen protireformatorski vladar. Ker je cesar Matija ostal brez potomcev, je za svojega naslednika izbral Ferdinanda, ki je bil leta 1617 okronan v Pragi za češkega kralja, leto pozneje za kralja Madžarske, leta 1619, po smrti Matije, pa je postal še cesar in se iz Gradca preselil na Dunaj. S svojo protireformatorsko politiko, ki jo je vodil že v notranjeavstrijskih deželah, je nadaljeval v celotnem cesarstvu.⁷⁶

Bil je izredno pobožen, skorajda bigoten. Njegova pobožnost se kaže tudi v tem, da je velik del dneva namenil molitvi, vsak dan je tudi vsaj enkrat prisostvoval mašni daritvi. V svoji pretirani krepostnosti je šel celo tako daleč, da je dal zažgati vse slike iz zbirke Rudolfa II., ki so bile zanj pohujšljive ali nemoralne. Posebno veliko je naredil za kapucinski red. Velja za ustanovitelja Štajerske kapucinske province, saj se je osebno zavzel za ustanovitev in bil skupaj z družino prisoten pri položitvi temeljnega kamna za prvi graški kapucinski samostan, ki ga je večkrat tudi obiskal.⁷⁷ Kapucinski samostan v Gradcu naj bi bil postavljen na mestu, kjer je bilo poprej zažganih 10.000 protestantskih knjig. Tako naj bi se zgradba dvignila *aus der Asche*⁷⁸ reformacije. Slika na glavnem oltarju z naslovom *Apoteoza protireformacije*,⁷⁹ delo graškega dvornega slikarja Giovannija Pietra de Pomisa (ok. 1565 ali 1569/70–1633) iz ok. leta 1602,⁸⁰ se popolnoma vklaplja v protireformatorsko politiko Ferdinanda II. Na samostanskem dvorišču je uredil tudi nov vodnjak, daroval je tri kelihe, od katerih je bil eden še posebej dragocen.⁸¹

Med dobrotnike graškega kapucinskega samostana štejemo tudi njegovo mater, Marijo Bavarsko, eno glavnih zagovornic katoliške vere v notranjeavstrijskih deželah, ki je zaslužna predvsem za opremo cerkve.⁸² Ferdinand II. je

⁷⁶ McGuigan, *Habsburžani privatno*, str. 159; Walter Pohl – Karl Vocelka, *Die Habsburger. Eine europäische Familiengeschichte*, Graz 1996, str. 195–206, 217 (dalje: Pohl – Vocelka, *Die Habsburger*).

⁷⁷ Prepis pisma, ki bolje osvetljujejo zgodovino ustanovitve graškega kapucinskega samostana, je objavljen v: *I frati cappuccini* 4, str. 1423–1427.

⁷⁸ Cit. po: Rochus Kohlbach, *Die barocken Kirchen von Graz*, Graz 1951, str. 40 (dalje: Kohlbach, *Die barocken Kirchen*).

⁷⁹ Nadvojvodi Ferdinandu II., oboroženemu s križem, zlatim runom in vladarsko palico, personifikacija Cerkve podaja meč in ščit v boju zoper protestante. V ozadju je upodobljena cerkev sv. Petra v Rimu, simbol papeštva in katoliške Cerkve. Ob njem so razni svetniki, ki mesto Gradec priporočajo Kristusu. Za podrobni opis slike gl. Kohlbach, *Die barocken Kirchen*, str. 41–42; Kurt Woisetschläger, *Die österreichischen Werke*, v: *Giovanni Pietro de Pomis. Der innerösterreichische Hofkünstler. 1569 bis 1633* (ur. Kurt Woisetschläger), Graz 1974, str. 145–146 (dalje: Woisetschläger, *Die österreichischen Werke*); Christine Rabensteiner, *Das Hochaltarbild der Antonius von Padua-Kirche restauriert*, v: *Joanneum aktuell* 4 (1999), str. 12–13 (dalje: Rabensteiner, *Das Hochaltarbild der Antonius von Padua-Kirche*); Gottfried Biedermann, *Zur Frage der „propaganda fidei“ und der „gegenreformatorische“ Inhalte im Werk des Pietro de Pomis, Hofmalers Erzherzog Ferdinands von Innerösterreich*, v: *Festschrift Gerhard Pferschky zum 70. Geburtstag* (ur. Historisches Verein für Steiermark und Steiermärkisches Landesarchiv), Graz 2000, str. 374–376 (dalje: Biedermann, *Zur Frage der „propaganda fidei“*).

⁸⁰ Woisetschläger, *Die österreichischen Werke*, str. 145.

⁸¹ Silbert, *Ferdinand der Zweite*, str. 434–439; Teraš, *Iz zgodovine, življenja in delovanja kapucinov*, str. 72–75; Oberleutasch, *Die Kapuziner in Österreich*, str. 23–24; Benedik, *Die Kapuziner in Slowenien*, str. 34–37, 133–134; isti, *Kapucini na Slovenskem*, str. 26; Pohl – Vocelka, *Die Habsburger*, str. 197–198.

⁸² Marija Bavarska je na lastne stroške uredila levo stransko kapelo ter samostanski cerkvi darovala slike, čudodelni kip Marije z Jezuškom in relikvije, prim. Kohlbach, *Die barocken Kirchen*, str. 42.

pomagal tudi pri ustanovitvi ljubljanskega, ptujskega, celjskega, mariborskega, reškega, bruškega, radgonskega in še kakšnega kapucinskega samostana, ne le v okvirih Štajerske kapucinske province, ampak tudi v celotnem cesarstvu. Kot je bilo že zgoraj omenjeno, je izpolnil željo cesarici Ani in v središču Dunaja postavil kapucinski samostan z grobnico. Skupaj z družino je prisostvoval pri postavitvi temeljnega kamna.⁸³

Kapucinom je bil naklonjen tudi njegov sin, Ferdinand III. (1608–1657). Vladarsko žezlo je sprejel leta 1637; ko se je poročil s špansko princeso Marijo Ano (1606–1646), hčerko španskega kralja Filipa III., je skupaj z nevesto prišlo iz Španije na Dunaj tudi več kapucinov, med njimi njen osebni spovednik. Često je obiskoval grobnico svojih prednikov in kapucinski samostan na Dunaju, dejaven je bil tudi pri beatifikaciji kapucinov sv. Feliksa Kantališkega, sv. Fidelisa iz Sigmaringena in sv. Jožefa iz Leonisse. Kapucine je visoko cenil ter jim priznaval pomembno vlogo pri rekatolizaciji cesarstva. Leta 1656, ko je na Dunaju potekal generalni kapitelj reda, je namreč papežu o kapucinih povedal naslednje:

*Wir zweifeln nicht, daß es Euer Heiligkeit wohl bekannt ist, daß der Kapuziner=Orden sowohl in Deutschland, als auch in allen unsern Ländern in großer Achtung stehe, indem er sich das Zutrauen der höhern und niedern Volksclasse, ja sogar derjenigen, die noch nicht in den Schoß der katholischen Kirche zurückkehrten, erworben hat. Alles dieses müssen wir der aufrecht erhaltenen Klosterzucht der Kapuziner und ihrem unermüdeten Fleiße, den sie auf den Predigtkanzeln und auch in den Beichtstühlen beweisen, zuschreiben. Wir wünschen daher, daß die Kapuziner sich auch für die Zukunft mit dem Predigen des göttlichen Wortes, und mit andern geistlichen Arbeiten beschäftigen möchten, und dieß um so mehr, da unsere Provinzen gegenwärtig an den Weltgeistlichen einen großen Mangel leiden.*⁸⁴

V času njegovega vladanja so se izredno pomnožili kapucinski samostani na Češkem in Avstrijskem.⁸⁵

⁸³ *Kurze Darstellung der Gründung und Erhaltung des Kapuziner-Klosters auf dem neuen Markt in Wien. Nebst einem Anhang von der Schatzkammer, von den Begräbniss-Feyerlichkeiten der Allerhöchsten Herrschaften und von der kaiserlichen Gruft. Bey Gelegenheit der zweyhundertjährigen Jubelfeyer der Stiftung dieses Klosters, am 8. Sept. 1822, Wien 1822, str. 8–9 (dalje: Kurze Darstellung); Silbert, Ferdinand der Zweite, str. 434–439; Teraš, Iz zgodovine, življenja in delovanja kapucinov, str. 72–75; Oberleutasch, Die Kapuziner in Österreich, str. 23–24; Benedik, Die Kapuziner in Slowenien, str. 34–37, 133–134; isti, Kapucini na Slovenskem, str. 26; Vinko Škafar, Hren ter kapucini in drugi redovi, v: Hrenov simpozij v Rimu (ur. Edo Škulj), Celje 1998, str. 265–266 (dalje: Škafar, Hren ter kapucini); Pohl – Vocolka, Die Habsburger, str. 197–198.*

⁸⁴ Cit. po: *Kurze Darstellung*, str. 15–16.

⁸⁵ Več o Ferdinandu III. in njegovi naklonjenosti do kapucinov v: *Kurze Darstellung*, str. 11–18. Oberleutasch, Die Kapuziner in Österreich, str. 24; Benedik, Die Kapuziner in Slowenien, str. 134.

Leopold I. (1658–1705), vnuk Ferdinanda II. in sin Ferdinanda III. ter njegove prve žene Marije Ane, je bil prav tako kot njegov ded izredno pobožen. Ker je bil njegov starejši brat Ferdinand IV. (1633–1654) predviden za cesarja, je bil Leopold prepričan, da bo postal duhovnik. Ko pa je njegov starejši brat nepričakovano preminil, je prevzel vodenje Notranje Avstrije, takratne Madžarske in Češke ter po očetovi smrti še cesarstva. Poročen je bil trikrat, nazadnje z Eleonorom Magdaleno Pfalško-Neuburško (1655–1720), hčerko Filipa Vilijema Pfalško-Neuburškega, ki je bila do kapucinov neizmerno darežljiva. Cilje protireformacije je postavljaj nad vse druge politične cilje. Poleg gradnje raznih palač, cerkva, razvoja gledališča in opere, je Leopold I. kot pravi protireformatorski vladar podpiral tudi kapucine. Bil je v izredno dobrih odnosih s kapucinom p. Markom iz Aviana. Ko je bil Dunaj leta 1683 osvobojen turškega obleganja, je Leopold I. novico o tem prejel prav od kapucina Marka, ki je sodeloval še pri osvoboditvi Bude in Beograda. Kapucin je bil njegov osebni svetovalc in zvest prijatelj. Ko je v dunajskem kapucinskem samostanu pater ležal na smrtni postelji, je Leopold I. z družino od njega prejel še zadnje spodbudne besede in blagoslov.⁸⁶ Leopold I. je tudi pospeševal naseljevanje kapucinskega reda na območju Like in Krbave. Tja je leta 1685 poslal misijonarita dva kapucina. Tako cesar Ferdinand III. kot tudi Leopold I. sta kapucine tako visoko cenila, da sta za svet o cesarskih zadevah vprašala kar kapucina Emericha Sinellija (1622–1685), ki ga je Leopold I. celo povzdignil v dunajskega škofa, čeprav se je skromni kapucin temu upiral.⁸⁷

Še bolj pobožna (živela je izredno asketsko, pogosto se je celo telesno kaznovala, ne da bi sploh grešila) in kapucinom posebno naklonjena je bila Eleonora Magdalena Terezija Pfalško-Neuburška (1655–1720), tretja žena Leopolda I. Velikokrat je z družino zahajala v kapucinsko grobnico in tam molila, dunajskemu kapucinskemu samostanu je zapustila finančna sredstva za branje maš zadušnic. Pokopati se je dala v preprosti leseni krsti, tako kot je bila navada pri kapucinih.⁸⁸

⁸⁶ Več o p. Marku iz Aviana in njegovem odnosu s cesarjem Leopoldom I. v: *Marco d'Aviano. Gorizia e Gradisca dai primi studi all'evangelizzazione dell'Europa. Raccolta di studi e documenti dopo il convegno storico-spirituale del 14 ottobre 1995* (ur. Walter Arzaretti – Maurizio Qualizza), Pordenone 1998 (dalje: *Marco d'Aviano*); *P. Marco d'Aviano. Corrispondenza epistolare II. Imperatore Leopoldo I.* (ur. Arturo M. da Carmignano di Brenta), Abano Terme 1987 (dalje: *P. Marco d'Aviano. Corrispondenza epistolare II. Imperatore Leopoldo I.*), v kateri je objavljena celotna ohranjena korespondenca med p. kapucinom in habsburškim vladarjem, ter: *P. Marco d'Aviano. Corrispondenza epistolare III. Famiglia imperiale. Case reali e principesche* (ur. Arturo M. da Carmignano di Brenta), Venezia-Mestre 1988 (dalje: *P. Marco d'Aviano. Corrispondenza epistolare III. Famiglia imperiale. Case reali e principesche*), kjer so objavljena pisma drugih visokih oseb, s katerimi si je omenjeni kapucin dopisoval.

⁸⁷ *Kurze Darstellung*, str. 20; Hieronimus Graf, *Die Kapuziner in den Türkenkriegen*, v: *Aus dem Leben und Wirken des Kapuziner-Ordens mit besonderer Berücksichtigung der Deutschsprachigen Provinzen. Festschrift zum 400jährigen Jubiläum des Ordens* (ur. Chrysostomus Schulte), München 1928, str. 127 (dalje: Graf, *Die Kapuziner in den Türkenkriegen*); Teraš, *Iz zgodovine življenja in delovanja kapucinov*, str. 84–85; Oberleutach, *Die Kapuziner in Österreich*, str. 24–26; McGuigan, *Habsburžani privatno*, str. 179; Pohl – Vocolka, *Die Habsburger*, str. 252–262; Hehenberger, *Der kaiserliche Schatz*, str. 539–540.

⁸⁸ *Kurze Darstellung*, str. 19–23; Hehenberger, *Der kaiserliche Schatz*, str. 546–550.

Jožef I. (1678–1711), sin Leopolda I. in Eleonore Magdalene Terezije, ki je cesarsko krono prevzel leta 1705, je zaslužen predvsem za prihod kapucinov v Karlobag. Prerana smrt pa mu je preprečila, da bi bil na tem področju dejavnejši.⁸⁹

Še bolj kot Jožef I. je bil v tesnih stikih s kapucini njegov brat Karel VI. (1685–1740). Njegov dvorni pridigar je bil namreč kapucin, ki je poleg pridiganja imel tudi veliko diplomatskih nalog. Karel VI. je nadaljeval politiko svojih predhodnikov in podprl ustanovitev kapucinskega hospica v Gospiću v Liki.⁹⁰

Pomembna dobrotnica dunajskih kapucinov je bila Marija Terezija, hčerka Karla VI. in Elizabete Kristine. Dunajskemu kapucinskemu samostanu je darovala nekaj izredno dragocenih relikvij, med drugimi sv. Antona Padovanskega, sv. Janeza Nepomuka in kapucinov sv. Feliksa Kantališkega ter sv. Fidelisa iz Sigmaringena. Finančno je podpirala popravila v samostanu, razširila kapucinsko grobnico, dala narediti nov marmorni oltar v cesarski kapeli ter razširjala čaščenje znane čudodelne slike Marije, Tolažnice žalostnih (*Maria consolatrix*); kopije te slike najdemo še danes v kapucinskih samostanih. Tudi kapucinski samostan v Volšperku je bil po uničujočem požaru leta 1777 ponovno postavljen na cesaričine stroške.⁹¹

Njen sin, Jožef II. (1741–1790) od svojih predhodnikov ni podedoval naklonjenosti do kapucinskega reda. Kot je bilo že povedano, je razpustil veliko samostanov. Kljub temu se je zavzel za ohranitev dunajskega; najverjetneje zato, ker je bila tamkajšnja grobnica zadnje počivališče večine njegovih prednikov. Nekoliko več darežljivosti pa so bili kapucini deležni od njegovih naslednikov.⁹²

Za skoraj vse zgoraj naštete Habsburžane lahko rečemo, da so bili vera in krščanske vrednote temelji, na katerih so gradili svojo oblast. Bog jih je spremljal skozi celotno življenje, njemu so se morali zahvaliti za visoko pozicijo, k njemu so se zatekali v hudih urah, pri njem so dobivali moč za nadaljnje boje. Pod pojmom enotnega verskega prepričanja so gradili in utrjevali oblast, ki ne bi bila tako trdna v primeru različnih veroizpovedi. Kapucinom so v tem okviru zaupali eno glavnih nalog rekatolizacije svojih dežel. Kapucini, takrat razmeroma mlad red, niso nosili bremena skorumpiranosti in duhovnega propada starejših redov. To je bil najverjetneje tudi eden od razlogov, zakaj so jih Habsburžani izbrali za svoje zaveznike. Poleg tega so imeli kapucini pomembno

⁸⁹ Oberleutasch, Die Kapuziner in Österreich, str. 26; Gruden, *Zgodovina slovenskega naroda*, str. 931–932.

⁹⁰ Oberleutasch, Die Kapuziner in Österreich, str. 26–27.

⁹¹ *Kurze Darstellung*, str. 24–29; Anton Koblar, Črtice o kapucinskih samostanih štajerske provincije, v: *Izvestja muzejskega društva za Kranjsko* 4 (1894), str. 206 (dalje: Koblar, Črtice o kapucinskih samostanih); Hubertus, Zur Geschichte der Kaisergruft, str. 128; Oberleutasch, Die Kapuziner in Österreich, str. 27–28; Hehenberger, Der kaiserliche Schatz, str. 550–553.

⁹² *Kurze Darstellung*, str. 29–31; Oberleutasch, Die Kapuziner in Österreich, str. 28–31.

vlogo v bojih proti Turkom ter v diplomatskih odnosih, posebno pa so bili priljubljeni pri preprostih ljudeh. Velikokrat so se povzpeli celo do mesta dvornega pridigarja in spovednika.⁹³

Razdelitev kapucinskega reda v province je v veliki meri pripomogla tudi k spodbujanju zavesti o deželi, v kateri so ljudje živeli, saj so se meje province v večini primerov pokrivalo z državnimi mejami. Zgovoren je primer goriškega kapucinskega samostana, ki so ga na ozemlju Habsburžanov ob izteku 16. stoletja ustanovili beneški kapucini, vendar je moral pozneje preiti v Štajersko kapucinsko provinco, saj je bila to izrecna zahteva Ferdinanda II., če bi se v njegovih deželah osnovala samostojna provinca.⁹⁴ Poleg tega je na začetku 17. stoletja prišlo do nejasnosti glede območja nabirke med krminskimi in čedadskimi kapucini. Prvi samostan je spadal v okvire štajerske, drugi pa beneške province. Beneški in štajerski provincial sta se zato leta 1628 dogovorila, da se morajo kapucini gibati znotraj državnih meja:

*[...] che tanto le cerche de' luoghi [...] restino per sempre divise per ragioni di Stato. Così che in tutte le città, terre, ville e luogi dello Stato imperiale possino solamente cercare frati della Stiria e nelle città, terre etc., dello Stato Veneto quelli solo della provincia di Venezia.*⁹⁵

Meja province je bila namreč meja nabirke in pastoralnega delovanja kapucinov posameznega samostana. Večina samostanov nekdanje Štajerske kapucinske province je spadala v okvire notranjeavstrijskih dežel, dve postojanki najdemo na Salzburškem, dve v okviru Kraljevine Slavonije in dve v okviru Hrvaške vojne krajine.⁹⁶

Prihod kapucinov na ozemlja Habsburžanov je sovpadal tudi z za avstrijske dežele značilno baročno pobožnostjo, t. i. *Pietas Austriaca*. Ta se najprej kaže v čaščenju Najsvetejšega, ki so ga izredno pospeševali prav jezuiti in kapucini,⁹⁷ nato še v čaščenju Kristusovega križa, ki je v času nenehnih bojov proti Turkom in drugim heretikom postal simbol zmage. Kapucin Lovrenc Brindiški npr. naj

⁹³ Več o tem v publikaciji: *Von Wanderbrüdern, Einsiedlern und Volkspredigern*.

⁹⁴ SI ASKP, Zgodovina kapucinskega samostana v Škofji Loki, str. 5–7.

⁹⁵ Cit. po: *I frati cappuccini* 4, str. 1454–1455.

⁹⁶ Znano je tudi, da so tržaški kapucini oskrbovali slovensko zaledje Kopra (kraje Osp, Črni Kal in Gabrovico), ki je bilo pod beneško oblastjo, saj beneški kapucini, ki so prebivali v koprskem kapucinskem samostanu, niso bili večji slovanskega jezika, prim. Benedik, Kapucini na Slovenskem, str. 28. Podatke o nabirki štajerskih kapucinov najdemo v: Metod Benedik – Angel Kralj, *Kapucini na Slovenskem v zgodovinskih virih. Nekdanja Štajerska kapucinska provinca*, *Acta Ecclesiastica Sloveniae* 16 (1994) (transkripcija arhivskega vira: P. Aegidius Graecensis, *Ingressus ad relationes in commissioni de origine, fundatione, statu et adjacentibus, omnium, ac singulorum conventuum fratrum minorum capucinatorum provinciae Styriae*, datas ad Reumum P. Procuratorem generalem ordinis in curia Romana. Anno Domini M.DCC.XX.VI., str. 319–426 (dalje: Benedik – Kralj, *Kapucini na Slovenskem* (INGR)).

⁹⁷ Več o tem v: Anna Coreth, *Pietas Austriaca. Österreichische Frömmigkeit im Barock*, München 1982, str. 18–19 (dalje: Coreth, *Pietas Austriaca*).

bi se leta 1601 pri Székesfehérváru (Stuhlweizenburg ali Stolnem belem gradu) na čelu vojske na konju s križem v roki boril proti Turkom, ki jih je bilo petkrat več kot krščanske vojske. Kapucin jih je spodbudil z besedami in preroško napovedal zmago. P. Marko iz Aviana je s križem v roki za boj navduševal vojake, ko so Turki leta 1683 oblegali Dunaj.⁹⁸ Pomembno mesto je zasedalo tudi čaščenje Marije, ki je postala zavetnica katoliške vojske v boju proti nevernikom. Marija je bila izredno priljubljena tudi med kapucini. Zaslugo za zgoraj omenjeno zmago nad Turki je sv. Lovrenc Brindiški pripisoval prav Devici Mariji, p. Marko iz Aviana pa je goreče podpiral marijanska proslavljanja konec 17. stoletja.⁹⁹ Ne nazadnje se je *Pietas Austriaca* izražala tudi v čaščenju svetnikov, tipičnih za baročni čas.¹⁰⁰

Posebno izstopajoče in s kapucini v tesni povezavi je čaščenje lavretanske Matere Božje, ki se je kazalo v gradnji kopij loretske svete hiše¹⁰¹ v vseh habsburških dednih deželah, še posebej pa po zmagi v bitki na Beli gori leta 1620, ko je Ferdinand II. s pomočjo katoliške lige premagal protestantske upornike na Češkem. Poleg tega je Ferdinand II. na svojem popotovanju po Apeninskem polotoku leta 1598 naredil še postanek v Loretu, kjer je prisostvoval pri maši v tamkajšnji cerkvi in se zaobljubil, da bo svoje dežele očistil „krive vere“. Marija je že prej veljala za simbol zmage nad Turki, sedaj pa je postala še simbol zmage nad reformacijo (*Maria de Victoria*). Velikokrat so jo poimenovali tudi *die Hausmutter des Erzhauses*,¹⁰² saj je veljala celo za zavetnico habsburške cesarske hiše.¹⁰³

⁹⁸ Aktiven je bil tudi pri poznejših bojih proti polmesecu, zato so ga imenovali kar *der Retter des Reiches*, cit. po: Graf, *Die Kapuziner in den Türkenkriegen*, str. 125–127. Gl. Teraš, *Iz zgodovine, življenja in delovanja kapucinov*, str. 69–70; Coreth, *Pietas Austriaca*, str. 42.

⁹⁹ Posebno mesto je pri Habsburžanih zasedala Brezmadežna, ki so jo posebno častili jezuiti in vsi frančiškovi redovi. Teološko je skrivnost Marijinega brezmadežnega spočetja namreč opredelil frančiškan Duns Scot. Prav Brezmadežna je bila zavetnica kapucinskega reda. Sv. Lovrenc Brindiški je bil znan Marijin častilec, ki je lik Marije vpletal v svoje pridige. Isto velja za kapucina Janeza Svetokriškega in Amadeja iz Gradca, prim. Coreth, *Pietas Austriaca*, str. 47, 59, 61; Metod Benedik, *Die mariologischen Gedanken in den Predigten des P. Johannes Svetokriški und P. Amadeus von Graz, v: De cultu mariano saeculis XVII–XVIII. Acta Congressus Mariologici-Mariani Internationalis in Republica Melitensi anno 1983 celebrati*, Romae 1987, str. 46–51 (dalje: Benedik, *Die mariologischen Gedanken in den Predigten*); Justin Lang, *Il. Orden und rel. Gemeinschaften, v: Marienlexikon 2* (ur. Remigius Bäumer – Leo Scheffczyk), St. Ottilien 1989, str. 511–512 (dalje: Lang, *Il. Orden und rel. Gemeinschaften*); Lev Menaše, *Marija v slovenski umetnosti. Ikonografija slovenske marijanske umetnosti od začetkov do prve svetovne vojne*, Celje 1994, str. 79 (dalje: Menaše, *Marija v slovenski umetnosti*); Giovanna Marino, *I Cappuccini e l'Immacolata concezione in Calabria, v: L'Immacolata nei rapporti tra l'Italia e la Spagna* (ur. Alessandra Anselmi), Roma 2008, str. 77 (dalje: Marino, *I Cappuccini e l'Immacolata concezione*).

¹⁰⁰ Coreth, *Pietas Austriaca*, str. 73–76.

¹⁰¹ Kopije svete hiše (*Sante Case*) se v literaturi lahko različno poimenujejo: sveta hiša/hišica, lavretanska/loretska kapela, loretska hiša/hišica/hišica, pa tudi nazarenska kapela in nazareška hišica, prim. Maja Zupančič, *Odmeki loretskega kulta v slovenski umetnosti* (tipkopijskega dela), Ljubljana 2009, str. 14 (dalje: Zupančič, *Odmeki loretskega kulta*).

¹⁰² Cit. po: Hawlick-van de Water, *Der schöne Tod*, str. 84.

¹⁰³ Več o povezavi Habsburžanov s čaščenjem loretske Matere Božje gl. Franz Matsche, *Gegenreformatorische Architekturpolitik. Casa-Santa-Kopien und Habsburger Loreto-Kult nach 1620, v: Jahrbuch für Volkskunde 1* (1978), str. 91–96 (dalje: Matsche, *Gegenreformatorische Architekturpolitik*); Ana Lavrič, *Vloga ljubljanskih škofov Janeza Tavčarja in Tomaža Hrena v likovni umetnosti katoliške prenoje, v: Katholische Reform und Gegenreformation in Innerösterreich 1564–1628. Katoliška prenova in protireformacija v notranjeavstrijskih deželah 1564–1628. Riforma cattolica e controriforma nell'Austria interna 1564–1628* (ur. France

Cesarica Eleonora Gonzaga iz Mantove, druga žena cesarja Ferdinanda II., je leta 1624 poslala v Loreto tri arhitekta, da bi natančno preučili sveto hišico ter jo v enaki obliki in dimenzijah zgradili v dvorni avguštinski cerkvi na Dunaju. To je bila ena najpomembnejših kopij, ki je nastala leta 1627 v glavni ladji te cerkve.¹⁰⁴ S cesarjem Ferdinandom IV. pa je loretska kapela postala izredno pomembna, saj je v grobnici, t. i. *Herzgruft*, ki je edini še ohranjeni del kapele, uredil zadnje počivališče src habsburških cesarjev.¹⁰⁵

Loretske kapele najdemo pri samostanih raznih redov.¹⁰⁶ Izjemno veliko jih je nastalo v povezavi s kapucini ali v sklopu njihovih samostanskih kompleksov. Kapucini so namreč pogosto in radi obiskovali nazareško hišico, še posebej po izgradnji samostana Recanati, ki leži v njeni bližini. V loretski kapeli so opravljali tudi razne službe.¹⁰⁷ Prav tako je pri raziskovanju primarne kapucinske arhitekture model svete hišice iz Loreta izredno pomemben, saj naj bi se prvi kapucini pri gradnji svojih cerkva zgledovali prav po merah loretske hiše,¹⁰⁸ najverjetneje pa so se naslonili tudi na njeno preprosto zunanjščino in notranjščino.¹⁰⁹ Znane kopije loretskih kapel, ki so nastale v povezavi s kapucini, tako najdemo npr. v Krakovu na Poljskem, na Hradčanih v Pragi,¹¹⁰ Nikolsburgu (Mikulovu), Fulneku, Chrudimu in Rumburgu na Češkem,¹¹¹ Klausnu (Chiusi)¹¹² in Boznu (Bolzanu)¹¹³ na južnem Tirolskem,

M. Dolinar et al.), Klagenfurt-Ljubljana-Wien 1994, str. 633 (dalje: Lavrič, Vloga ljubljanskih škofov); Walter Pötl, Loreto, v: *Marienlexikon* 4 (ur. Remigius Bäumer – Leo Scheffczyk), St. Ottilien 1992, str. 155 (dalje: Pötl, Loreto); Monika Wiegele, *Der Loretokult im Habsburgerreich von Trsat bis Prag* (tipkopijska doktorska disertacija), Wien 2000 (dalje: Wiegele, *Der Loretokult im Habsburgerreich*); Walpurga Oppeker, Barocker Bauwurm auch bei den Bettelorden?, v: *Bettelorden in Mitteleuropa – Geschichte, Kunst, Spiritualität. Referate der gleichnamigen Tagung vom 19. bis 22. März 2007 in St. Pölten* (ur. Heidemarie Specht – Ralph Andraschek-Holzer), St. Pölten 2008, str. 623 (dalje: Oppeker, Barocker Bauwurm).

¹⁰⁴ Načrt dunajske avguštinske cerkve z visano loretsko kapelo iz prve polovice 17. stoletja je objavljen v: Moriz Dreger, *Baugesichte der k. k. Hofburg in Wien bis zum XIX. Jahrhundert*, Wien 1914, str. 16 (dalje: Dreger, *Baugesichte der k. k. Hofburg*).

¹⁰⁵ Matsche, *Gegenreformatorische Architekturpolitik*, str. 87; Zupančič, *Odmevi loretskega kulta*, str. 16; Hawlick-van de Water, *Der schöne Tod*, str. 85–87.

¹⁰⁶ Več o tem v: Oppeker, *Barocker Bauwurm*, str. 624.

¹⁰⁷ O tesni povezavi med kapucini in Loretom gl. Pietro Vittorino Regni, *Loreto e i cappuccini. Storia, devozione e servizio della Santa Casa*, Loreto 1995, str. 36–47 (dalje: Regni, *Loreto e i cappuccini*); Giuseppe Avarucci, I servizi dei cappuccini nel santuario di Loreto. Il MS.AB dell'archivio generale dell'ordine, v: *Collectanea Franciscana* 83 (2013), št. 3–4, str. 451–489 (dalje: Avarucci, I servizi dei cappuccini).

¹⁰⁸ Stuart Patrick Lingo, *The Capuchins and the Art of History. Retrospection and Reform in the Arts in Late Renaissance Italy* (tipkopijska doktorska disertacija), Cambridge 1998, str. 45 (dalje: Lingo, *The Capuchins and the Art*).

¹⁰⁹ Za več o tem gl. poglavje: 2.2.1 Gradbeno dejavnost kapucinskega reda.

¹¹⁰ Kopija svete hiše na Hradčanih je leta 1626 oz. 1627 nastala v neposredni bližini kapucinskega samostana in je bila z njim vedno tesno povezana, prim. Matsche, *Gegenreformatorische Architekturpolitik*, str. 85–86. Več o loretski kapeli na Hradčanih v: Laurentius a Zatec Rabas, *Führer durch die Kirche, den Kreuzgang u. die Loretokapelle der p.p. Kapuziner in Prag am Hradschin*, Prag 1934 (dalje: Rabas, *Führer durch die Kirche*); Hana Havránková, *Das Prager Loreto*, Prag 1991 (dalje: Havránková, *Das Prager Loreto*).

¹¹¹ Oppeker, *Barocker Bauwurm*, str. 624–625. Več o kapucinskem samostanu in loretski kapeli v Rumburgu v: Klára Mágróvá, *Kapuzinerkloster und Loretokapelle in Rumburg*, Rumburg 2010 (dalje: Mágróvá, *Kapuzinerkloster und Loretokapelle*).

¹¹² Več o tem v: Lara Toffoli, *Das Kapuzinerkloster und seine Kunstschatze*, v: *300 Jahre Kapuzinerkloster in Klausen*, Klausen 1999, str. 25–35 (dalje: Toffoli, *Das Kapuzinerkloster und seine Kunstschatze*).

¹¹³ Več o tem v: Robert Prenner, Die seelsorgliche Tätigkeit der Kapuziner in Bozen, v: *Der Schlern* 74 (2000), št. 4–5, str. 237–238

Riedu na severnem Tirolskem,¹¹⁴ Hergiswaldu pri Zürichu in Stühlingenu¹¹⁵ ter še bi lahko naštevati.

Nobena izjema ni niti Štajerska kapucinska provinca, kjer je bilo po do sedaj pridobljenih podatkih kar dvanajst stranskih kapel in dve cerkvi posvečenih loretski Materi Božji. Na ožjem slovenskem ozemlju jih tako najdemo pri celjskih,¹¹⁶ novomeških,¹¹⁷ kranjskih,¹¹⁸ in škofjeloških¹¹⁹ kapucinih. Kopijo loretske kapele so ob mariborskem gradu leta 1655 zgradili Khisli, ustanovitelji mariborskega kapucinskega samostana. Loretska kapela je bila posvečena isti dan kot grobnica Khislov v mariborski kapucinski cerkvi.¹²⁰

To pa tudi niso bile edine kopije loretske kapele na Slovenskem. Imeli so jih oz. jih še imajo tudi drugi redovi, npr. avguštinci, minoriti in frančiškani.¹²¹ Najbolj znano je dal zgraditi ljubljanski škof Tomaž Hren v Nazarjah. Iz Loreta je pridobil natančne mere in načrt ter opis opreme, poleg tega se je posvetoval še z ljubljanskim jezuitom Vincentiusom Amigonom in dvema kapucinskima patroma.¹²² A vendar jih je bilo največ zgrajenih prav v kapucinskih cerkvah.

Loretski Materi Božji posvečene kapele poleg zgoraj naštetih v Sloveniji so bile oz. so še pri kapucinskih samostanih v Celovcu, Hartbergu, Brucku na Muri, Murauu, Schwanbergu, Leibnitzu in Knittelfeldu, njej sta bili posvečeni tudi cerkvi v Krminu in Tamswegu.¹²³ Nedvomno je večina navedenih kapel in

(dalje: Prenner, *Die seelsorgliche Tätigkeit*).

¹¹⁴ Massani, *Die Nordtiroler Kapuzinerprovinz*, str. 53.

¹¹⁵ Več o tem v: Konradin Roth, *Beiträge zur Geschichte der Loretkapelle und des Kapuzinerklosters zu Stühlingen*, Koblenz 1956 (dalje: Roth, *Beiträge zur Geschichte der Loretkapelle*).

¹¹⁶ Gorazd Babič, *Kapucinski samostan v Celju do 1. sv. vojne* (tipkopis diplomske naloge), Ljubljana 2001, str. 40 (dalje: Babič, *Kapucinski samostan v Celju*).

¹¹⁷ Metod Benedik, *Kapucini v Novem mestu*, v: *Zgodovinski časopis* 48 (1994), št. 2, str. 198 (dalje: Benedik, *Kapucini v Novem mestu*, 1994); isti, *Kapucini v Novem mestu*, v: *Dolenjski zbornik* (1996), str. 226 (dalje: Benedik, *Kapucini v Novem mestu*, 1996).

¹¹⁸ Primož Lavtar, *Vloga kapucinov v mestu Kranj* (tipkopis diplomske naloge), Ljubljana 1998, str. 52 (dalje: Lavtar, *Vloga kapucinov*).

¹¹⁹ Arhiv Slovenske kapucinske province (SI ASKP), *Materiale pro Chronica III. Materiale Pro Chronica Provinciae Styrae Ordinis Capucinatorum*, Nr. 24. – Archiv Provinciae Illyricae. Ab anno 1700 – 1800. Pars II. – 1750 – 1800. Ex authenticis fontibus hausit P. Fridericus Inglić. Transcriptis P. Angel Kralj, Škofja Loka 2002, str. 66 (dalje: SI ASKP, *Materiale pro Chronica III.*); Primož Kovač, *Ustanovitev kapucinskega samostana v Škofji Loki*, v: *Loški razgledi* 40 (1993), str. 46 (dalje: Kovač, *Ustanovitev kapucinskega samostana*).

¹²⁰ Škafar, *Knjige in knjižnica*, str. 71; Zupančič, *Odmevi loretskega kulta*, str. 31, 49; Metod Benedik, *Kapucinski samostan s cerkvijo Sv. Ane. Škofja Loka*, Celje 2009, str. 51–52, 77 (dalje: Benedik, *Kapucinski samostan s cerkvijo Sv. Ane*).

¹²¹ Zupančič, *Odmevi loretskega kulta*, str. 20.

¹²² Več o tem v: Lavrič, *Vloga ljubljanskega škofa*, str. 142–148.

¹²³ SI ASKP, *Zbirka načrtov, Kapucinski samostan v Knittelfeldu*; Inge Woisetschlager-Mayer – Herwig Ebner, *Die Kunstdenkmäler des Gerichtsbezirkes Murau*, Wien 1964, str. 424–425 (dalje: Woisetschlager-Mayer – Ebner, *Die Kunstdenkmäler des Gerichtsbezirkes Murau*); Benedik, *Kapucini na Slovenskem*, str. 24, 29, 32; *Kapuzinerkloster Klagenfurt. Ein Ort der Hoffnung*, Linz 1996, str. 68 (dalje: *Kapuzinerkloster Klagenfurt*); Wiegele, *Der Loretokult im Habsburgerreich*, str. 217; Norbert Allmer, *350 Jahre Kapuzinerkloster Hartberg. 1654–2004, v: 350 Jahre Kapuzinerkloster Hartberg. ... ein Ort der Hoffnung* (ur. Johannes Salawa), Hartberg 2004, str. 38 (dalje: Allmer, *350 Jahre Kapuzinerkloster Hartberg*); Gerhard Ogrisek – Henry Sams – Gert Christian, *Leibnitz. Die Bezirksstadt im Südsteirischen Weinland*, Leibnitz 2004, str. 157 (dalje: Ogrisek – Sams – Christian, *Leibnitz*).

cerkva odraz globoke povezanosti kapucinov s tem svetim mestom, ne smemo pa spregledati dejstva, da so najverjetneje nastajale tudi v povezavi s habsburškim čaščenjem loretske Matere Božje.

V primerjavi z jezuiti so kapucini vedno imeli odprta vrata predvsem za preprosto ljudstvo. V času po Tridentinskem koncilu so veljali za red, ki je resnično živel po načelih sv. Frančiška Asiškega, v popolnem nasprotju z nekaterimi starejšimi redovi, ki jih je želja po bogastvu „izpridila“. Zato tudi ne čudi, da so bili izjemno priljubljeni prav pri skromnih in revnih ljudskih množicah. Vernika so pritegnili in vključili v cerkveno občestvo; tam je našel duhovno oporo v stiskah in strahovih. Poleg duhovnih vaj so uvedli ljudske misijone, kjer so namenjali veliko pozornosti razlagi pomena evharistije in svete spovedi. Delovali so tudi v odročnih krajih, kjer so prebivali verniki, ki si lastnega dušnega pastirja niso mogli privoščiti. Posebno radi so stregli bolnim, gobavim in na smrt obsojenim. Protireformacijske uspehe so dosegli tudi na področju pridige. Nagovarjali so vse sloje takratne družbe.¹²⁴ Poleg tega so razširjali čaščenje svetnikov, v 18. stoletju zlasti svojih.¹²⁵ Velikokrat so se posvetni veljaki odločili za podporo kapucinom tudi iz finančnih razlogov, saj so bili kapucini uboštveni red, ki ni smel posedovati lastnine; preživljali so se z nabiranjem miloščine. Tudi gradnja kapucinskega samostana je bila zaradi svoje preprostosti in skromnosti finančno ugodnejša kot gradnja katerekoli druge redovne hiše.¹²⁶

1.3.3 Mecenji kapucinov na Slovenskem

Med dobrotnike kapucinskega reda na Slovenskem štejemo tako predstavnike visokega klera, ki so pod taktirko vladarja izvajali rekatolizacijo, kot tudi plemiče in meščane, tako stroge katoličane kot spreobrnjence, ter preprosto ljudstvo, ki je pogosteje kar samo izrazilo željo, da bi se kapucini naselili v njihovem kraju; ker pa niso imeli finančnih sredstev, so pri gradnji samostanov pomagali predvsem z ročnim delom.

V 16. stoletju v Gorici ne najdemo močnejših redovniških družin, temveč le maloštevilne minorite v samostanu sv. Frančiška. Zato so bile postne pridige beneškega kapucina p. Rafaela iz Arca leta 1583 ter drugih kapucinov, ki so mu sledili, toliko bolj zaželeni in obiskani. Ker so se kapucini Goričanom

¹²⁴ Več o tem v: Širca, *Renesančni humanizem*, str. 205–216.

¹²⁵ Več o ikonografiji kapucinskih svetnikov v: Tanja Martelanc, *Ikonografija kapucinskega reda na Slovenskem v 18. stoletju*, v: *Neznano in pozabljeno iz 18. stoletja na Slovenskem* [Elektronski vir: <http://sd18.zrc-sazu.si/LinkClick.aspx?fileticket=ZjC0twAwel%3d&tabid=58>] (ur. Miha Preinfalk), Ljubljana 2011, str. 121–143 (dalje: Martelanc, *Ikonografija kapucinskega reda*).

¹²⁶ Arno Herzig, *Der Zwang zum wahren Glauben. Rekatholisierung vom 16. bis zum 18. Jahrhundert*, Göttingen 2000, str. 89 (dalje: Herzig, *Der Zwang zum wahren Glauben*); Matthias Ilg, *Die Kapuziner, v: Orden und Klöster im Zeitalter von Reformation und katholischer Reform 1500–1700* (ur. Friedhelm Jürgensmeier – Regina Elisabeth Schwerdtfeger), Münster 2007, str. 229–235 (dalje: Ilg, *Die Kapuziner*).

močno priljubili in ker so si želeli *affinchè la Contea avesse per tutto l'anno i suoi predicatori, non solo nella quaresima ma tutte le domeniche e feste*,¹²⁷ so leta 1591 v mestu ustanovili kapucinski samostan, prvega v okviru Notranje Avstrije in hkrati slovenskega etničnega prostora. Jožef Rabatta, deželni namestnik, je skupaj z deželnimi stanovi poklical v mesto beneške kapucine. V pismu, ki so ga deželni stanovi poslali v Gradec, so zapisali, da si želijo imeti v Gorici samostan kapucinov predvsem *per placare la giusta ira di Dio, sradicare i vizi, vieppiù crescenti e ristabilire la decenza, la pietà e l'amor di Dio Onnipossente e per ricondurre alla fede cattolica quelle persone della Contea che ancora aderiscono all'eresia*.¹²⁸ Samostan so ustanovile naslednje goriške družine (nekatero med njimi so bile nekaj let poprej celo obtožene simpatiziranja s protestantskimi idejami): Rabatta, Colloredo, Orzon, Eck, Lanthieri, Strassoldo, Neuhaus, Panizzoli, De Grazia, Formentini, Dornberg, Arardi idr.¹²⁹ K temu jih je po Valvasorju pregovoril Janez Tavčar (ok. 1547–1597), takratni župnik v Gorici in poznejši ljubljanski škof, ki je prvi pripeljal kapucine na Slovenko.¹³⁰ Veliko je k ustanovitvi kapucinskega samostana v Gorici prispevala tudi avstrijska komora; darovala je zemljo, ki so jo nato zamenjali s tisto, ki je bila namenjena gradnji. Poleg tega je regent Ernest za gradnjo samostana dovolil sekati v komornem gozdu Panovec. Goriški deželni stanovi so našli pravo oporo pri gradnji tudi v ovdoveli vladarici Mariji Bavarski, goreči zagovornici „prave vere“.¹³¹

¹²⁷ Cit. po: Carlo Roccabruna, La fondazione del convento dei Cappuccini a Gorizia, v: *Studi goriziani* 12 (1949), str. 120 (dalje: Roccabruna, La fondazione del convento).

¹²⁸ Cit. po: prav tam, str. 121.

¹²⁹ Med donatorji se omenja tudi Rajmund Thurn (della Torre), dobrotnik krminskih kapucinov. Več o tem v: Pietro Tomasin, La Chiesa e l'antico Convento dei frati Cappuccini fuori di Porta Cavana a Trieste, v: *Archeografo triestino* 20 (1895), str. 280 (dalje: Tomasin, La Chiesa e l'antico Convento); Roccabruna, La fondazione del convento, str. 119–120.

¹³⁰ Janez Tavčar je bil doma iz Štanjela na Krasu. Leta 1574 je postal župnik v Gorici in pozneje še goriški arhidiacon. Zelo se je zavzemal za rekatalizacijo Goriške dežele. Pozneje ga je nadvojvoda Karel II. imenoval za ljubljanskega škofa, leta 1584 pa ga je poklical v Gradec za tajnega svetovalca in namestnika, prim. Capuder, O luteranstvu na Goriškem, 1910, str. 3; Lavrič, Vloga ljubljanskega škofa, str. 41; Benedik, Protireformacija in katoliška prenova, str. 122–127; isti, Kapucini v notranjeavstrijskih deželah, v: *Katholische Reform und Gegenreformation in Innerösterreich 1564–1628. Katoliška prenova in protireformacija v notranjeavstrijskih deželah 1564–1628. Riforma cattolica e controriforma nell'Austria interna 1564–1628* (ur. France M. Dolinar et al.), Klagenfurt-Ljubljana-Wien 1994 str. 86 (dalje: Benedik, Kapucini v notranjeavstrijskih deželah, 1994); Franci Petrič, Ljubljanski škof Janez Tavčar, v: *Katholische Reform und Gegenreformation in Innerösterreich 1564–1628. Katoliška prenova in protireformacija v notranjeavstrijskih deželah 1564–1628. Riforma cattolica e controriforma nell'Austria interna 1564–1628* (ur. France M. Dolinar et al.), Klagenfurt-Ljubljana-Wien 1994, str. 48 (dalje: Petrič, Ljubljanski škof Janez Tavčar); Vincenc Rajšp, Tomaž Hren – deželni namestnik v Gradcu, v: *Hrenov simpozij v Rimu* (ur. Edo Škulj), Celje 1998, str. 91 (dalje: Rajšp, Tomaž Hren); France M. Dolinar, Oglejski patriarhat in Slovenci do ustanovitve Goriške nadškofije, v: *Goriški letnik. Zbornik Goriškega muzeja* 29 (2002), str. 73 (dalje: Dolinar, Oglejski patriarhat in Slovenci).

¹³¹ Tomasin, La Chiesa e l'antico Convento, str. 281; Roccabruna, La fondazione del convento, str. 118–119; Davide da Portogruaro, I Cappuccini Veneti a Gorizia 1591–1610, v: *Studi goriziani* 15 (1954), str. 8–13 (dalje: da Portogruaro, I Cappuccini Veneti); Carlo Morelli di Schoenfeld, *Istoria della contea di Gorizia. In quattro Volumi. Compresavi un Appendice di note illustrative* 1, Gorizia 1972, str. 280–281 (dalje: Morelli di Schoenfeld, *Istoria della contea di Gorizia*); Luigi Tavano, La riforma cattolica nel Goriziano attraverso i nuovi ordini religiosi dal 1591, v: *Katholische Reform und Gegenreformation in Innerösterreich 1564–1628. Katoliška prenova in protireformacija v notranjeavstrijskih deželah 1564–1628. Riforma cattolica e controriforma nell'Austria interna 1564–1628* (ur.

Tudi v Sveti oz. današnji Vipavski Križ so poklicali kapucine predvsem zaradi tega, da bi izkoreninili še zadnje sledi protestantizma. Svetokriški Thurni so bili namreč eni najbolj gorečih zagovornikov nove vere na Goriškem. Prav na povabilo goriškega glavarja in svetokriškega gospoda Jurija Thurna se je na Goriškem leta 1563 mudil Primož Trubar. Še leta 1583 je vizitator Pavel Bizancij (1529–1587) poročal, da so v Svetem Križu skoraj sami protestantje. Z nastopom „protireformatorsko nastrojenega“ Ferdinanda II. pa so se goriški plemiči vsaj navidezno opredelili za katoličane, sicer bi se morali izseliti. Zato so svetokriški Thurni leta 1605 zbežali na Češko¹³² in svetokriško gospostvo prodali pravovernim Attemsom, ki so bili za svojo zvestobo vladarski hiši tudi obilno nagrajeni. Še istega leta je bil Hermanu Attems (1564–1611)¹³³ podeljen naziv barona s predikatom Svetokriški, njegovi sinovi pa so bili leta 1630 povzdignjeni v grofe. Kmalu po prihodu Attemsov so se spreobrnili tudi Križani, ki so že leta 1626 zaprosili za kapucine. Bržkone da bi podčrtali svojo pravovernost in domnevno izbrisali sume simpatiziranja s protestantizmom v krogu svojega sorodstva¹³⁴ (v poročilu o protestantih na Goriškem vizitatorja Jerneja Porcie iz leta 1570 je namreč med tistimi, ki so prejeli zakramente pod obema podobama, naveden Friderik Attems,¹³⁵ morda stric zgoraj omenjenega Hermana Attemsa), so Attemsi v Križu ustanovili kapucinski samostan.¹³⁶

Kot glavni ustanovitelj kapucinskega samostana se omenja Janez Friderik Attems (1593–1663), ki je bil izredno blizu vladarjem Ferdinandu II., Ferdinandu III. in Leopoldu I. Izkazal se je tako na vojaškem kot tudi na diplomatskem področju. Leta 1625 je bil sprejet v koroške, naslednje leto v spodnjeavstrijske in leta 1643 v kranjske deželne stanove. Leta 1649 je bil imenovan za vicedoma vojvodine Kranjske. Bil je vrhovni dvorni učitelj na dvoru med letoma 1637

France M. Dolinar et al.), Klagenfurt-Ljubljana-Wien 1994, str. 159–160 (dalje: Tavano, *La riforma cattolica nel Goriziano*); Luciano Spangher, *Gorizia e il Convento e la Chiesa di San Francesco dei frati minori conventuali*, Gorizia 1994, str. 88 (dalje: Spangher, *Gorizia e il Convento*).

¹³² Henrik Matija Thurn, ki je prodal svetokriško gospostvo Attemsom, je bil eden najpomembnejših reformatorskih upornikov na Češkem. Po porazu protestantov na Beli gori se je izognil smrtni kazni tako, da je zbežal na Sedmograško, prim. Pohl – Vocelka, *Die Habsburger*, str. 201–206.

¹³³ Herman Attems je nadvojvodo Ferdinanda II. spremljal na znamenitem romanju v Loreto in Rim, njegov oče Jakob Adam Attems (1526–1590) pa je bil višji dvorni učitelj in vzgojitelj mladega nadvojvode, prim. Franz Ilwof, *Die Grafen von Attems. Freiherren von Heiligenkreuz in ihrem Wirken in und für Steiermark. Mit 2 Porträts und 3 genealogischen Tabellen*, Graz 1897, str. 10 (dalje: Ilwof, *Die Grafen von Attems*); Gruden, *Zgodovina slovenskega naroda*, str. 815.

¹³⁴ Franc Kralj navaja, da so bili svetokriški Attemsi eni vodilnih protestantov v Gorici, prim. Franc Kralj – Angel Kralj, *Kapucinski samostan s cerkvijo v Vipavskem Križu. 350-letnica samostanske cerkve*, Ljubljana 1993, str. 19–23 (dalje: Kralj – Kralj, *Kapucinski samostan s cerkvijo v Vipavskem Križu*), kar pa ne drži popolnoma. S protestanti sta največ simpatizirala le Andrej in Bernard Attems, ki pa sta pripadala drugi veji goriških Attemsov, in sicer pečanski, prim. Klinec, *Marija v zgodovini Goriške*, str. 56–57.

¹³⁵ Dokument se nahaja v Videmskem nadškofjskem arhivu, objavljen pa je v: Alex Cittadella, Porcia (di) Bartolomeo, nunzio apostolico, v: *Nuovo Iurati. Dizionario biografico dei friulani* 2, Udine 2009, str. 2041 (dalje: Cittadella, Porcia (di) Bartolomeo).

¹³⁶ Klinec, *Marija v zgodovini Goriške*, str. 84; Höfler, *Gradivo za historično topografijo*, str. 155; Kralj – Kralj, *Kapucinski samostan s cerkvijo v Vipavskem Križu*, str. 19; Tanja Martelanc, Družina Attems. Njena vloga na Goriškem in širše, v: *Izvestje Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici* 7 (2010), str. 10–11 (dalje: Martelanc, Družina Attems).

in 1643, ko je spremljal nadvojvodinjo Cecilijo Renato na poroko s poljskim kraljem Ladislavom. Pozneje je bil višji konjušnik ovdovele cesarice Eleonore Avguste.¹³⁷

Samostan je grof ustanovil potem, ko sta mu v rosnih letih umrli dve hčerkici, ki sta v cerkveni grobnici tudi pokopani. Temeljni kamen so leta 1637 slavnostno prinesli grofje Ferdinand in Maksimilijan Attems, brata ustanovitelja samostana, ter Bernardin in Lovrenc Lanthieri, predstavnika nekdanj prikritih evangeličanov na Goriškem. Cerkev naj bi bila sezidana že pred letom 1642, posvečena pa je bila leto zatem. Gradnjo je vodil znani goriški arhitekt Giovanni Battista Traversa, ki ga je leta 1638 goriški deželni glavar na prošnjo svetokriškega gospoda poslal v Križ, da bi tam dva dni v tednu nadziral gradnjo samostana. Gradnja celotnega samostanskega kompleksa se je zaključila šele po letu 1647. V vogalu kapucinske cerkve naj bi si ustanovitelj postavil tudi poseben kor (danes stoji na tem mestu pevski kor), ki je bil s hodnikom povezan z gradom (podobno povezavo najdemo pri innsbruških kapucinih), na listni strani pa grobnico, v kateri je pokopanih okrog deset predstavnikov družine Attems.¹³⁸ Zanimiva je tudi njegova poslednja želja, ki kaže na izjemno povezanost in naklonjenost do kapucinov. Želel je biti pokopan v kapucinski cerkvi, njegov pogreb pa naj bi bil sila preprost: njegovo truplo naj bi oblekli v kapucinski habit in ob krsti prižgali le dve bakli.¹³⁹ Svojim potomcem je naročil, naj patre dvakrat tedensko oskrbujejo z mesom in kruhom, septembra pa naj jim poklonijo sod dobrega terana. V testamentu je ustanovitelj namenil denar tudi za 2000 maš zadušnic.¹⁴⁰

Za kapucine so zvesto skrbeli tudi njegovi potomci, ki so bili do samostana še posebej darežljivi. Leta 1708 je grofica Marija Ana Attems, vdova Franca Antona Attemsa (1645–1704), sina ustanovitelja samostana, darovala samostanu hlev in senik. Tudi lavantinski škof Jožef Ožbalt Attems je leta 1744 samostanu zapustil svoje knjige, ki so si jih njegovi sorodniki smeli izposoditi pri

¹³⁷ Več o tem v: Martelanc, Družina Attems, str. 10–11 in v tam navedeni literaturi ter arhivskih virih.

¹³⁸ Podatki o tem, kdo počiva v kapucinski grobnici, so različni. Nekateri seznami so krajši, nekateri pa daljši. Nedvomno pa so bili v njej k večnemu počitku položeni grof Janez Friderik Attems ter njegovi moški potomci s soprogami in otroki do prapravnuka Avgusta Antona in njegove žene Izabele, prim. Steiermärkisches Landesarchiv Graz (AT StLA), Archiv Pallavicino Familie, K 3 H 30, Aus dem Stifterbuch des Klosters Hl. Kreuz, derzeit im Konvent von Cilli; Abschrift aus dem Stifterbuch des Kapuzinerklosters Heiligenkreuz; SI ASKP, Notae pro chronica Capucinatorum Sanctae Crucis (tipkopis kronike), s. l. s. d., str. 83–84 (dalje: SI ASKP, Notae pro chronica Capucinatorum Sanctae Crucis).

¹³⁹ Podobno preprosto so se dali pokopati tudi nekateri predstavniki Habsburžanov.

¹⁴⁰ AT StLA, Archiv Pallavicino Familie, K 26 H 393, Maria Victoria Pallavicino, Familienbuch des Hauses Attems (dalje: AT StLA, Archiv Pallavicino Familie, K 26); SI ASKP, Notae pro chronica Capucinatorum Sanctae Crucis, str. 2; Ilwof, *Die Grafen von Attems*, str. 12–14; Klinec, *Marija v zgodovini Goriške*, str. 52; Janez Höfler, Nekaj zgodovinskega gradiva k arhitekturi 17. stoletja na Slovenskem, v: *Zbornik za umetnostno zgodovino* n. v. 17 (1981), str. 91–95 (dalje: Höfler, Nekaj zgodovinskega gradiva); Kralj – Kralj, *Kapucinski samostan s cerkvijo v Vipavskem Križu*, str. 23–25; Metoda Kemperl, Kapucinska cerkev sv. Frančiška Asiškega v Vipavskem Križu, v: *Leksikon cerkva na Slovenskem. Škofija Koper XI. 2* (ur. Luka Vidmar), Celje 2004, str. 240 (dalje: Kemperl, Kapucinska cerkev sv. Frančiška Asiškega); Martelanc, Družina Attems, str. 10–11.

kapucinih.¹⁴¹ Svetokriški kapucini so živeli tudi od miloščine, ki so jim jo namenjali Križani in okoliški prebivalci. Drva so dobivali iz cesarskih gozdov iz okolice Idrije, saj se je njihovo področje delovanja raztezalo vse tja do znanega rudarskega mesta. Med dobrotnike svetokriškega kapucinskega samostana lahko štejemo celo cesarja Franca Jožefa I. (1830–1916), ki je leta 1884 samostanu daroval 300 gld.¹⁴²

Naklonjenost družine Attems do redov sv. Frančiška Asiškega se je začela že s prvim predstavnikom te družine, Friderikom Attemsom (1447–1517), ki se je iz Furlanije preselil na Goriško in dal v minoritski cerkvi sv. Frančiška v Gorici postaviti stransko kapelo sv. Mihaela, v kateri je bila družinska grobnica.¹⁴³ Navdušenja nad kapucini so se svetokriški Attemsi najverjetneje navzeli na Dunaju, v Pragi in Gradcu, kjer so bili kapucini dvorni pridigarji in spovedniki, Attemsi pa so se tam pogosto mudili. Brez dvoma so želeli na tak ali drugačen način posnemati svoje gospodarje in se jim priljubiti. Tako kot Habsburžani so si tudi Attemsi v kapucinski cerkvi uredili svojo *Kapuzinergruft*, svetokriškemu samostanu so darovali tudi precej relikvij, med drugimi sv. Valentina ter delček Gospodovega križa, ki sta bili preneseni prav z Dunaja.¹⁴⁴

Zanimiva je tudi ustanovitev mariborskega kapucinskega samostana, saj je njegovo gradnjo podpirala ena od družin, ki jo štejemo v sam vrh zagovornikov protestantizma na Slovenskem. Vse je seveda potekalo pod budnim očesom Ferdinanda II., ki je leta 1609 v dogovoru z graškim nuncijem Janezom Krstnikom Salvagom (1560–1632) načrtoval kapucinska samostana v Mariboru in na Ptuj. Leta 1611 sta kapucinom mariborski grof in lastnik mariborskega gradu Janez Jakob Khisl (1565–1637) in njegova žena Marija, hčerka Konrada Thannhausna in Doroteje roj. Teuffenbach ter vdova Jurija Jerneja Zwickla, oddelila prostor pred mestnim obzidjem pri graških vratih in darovala finančna sredstva za zidavo samostana. Tudi samostanski vrt je Khisl postopoma kupoval in prepuščal kapucinom. Temeljni kamen je dve leti pozneje blagoslovil ljubljanski škof Tomaž Hren,¹⁴⁵ cerkev pa je leta 1620 posvetil sekovski škof Jakob Eberlein (1575–1633).¹⁴⁶

¹⁴¹ SI ASKP, Notae pro chronica Capucinatorum Sanctae Crucis, str. 26; AT StLA, Archiv Pallavicino Familie, K 26 H 394; Kralj – Kralj, *Kapucinski samostan s cerkvijo v Vipavskem Križu*, str. 25, 38–39.

¹⁴² SI ASKP, Notae pro chronica Capucinatorum Sanctae Crucis, str. 49; Kralj – Kralj, *Kapucinski samostan s cerkvijo v Vipavskem Križu*, str. 25, 28.

¹⁴³ Več o tem v: Spangher, *Gorizia e il Convento*, str. 94.

¹⁴⁴ AT StLA, Archiv Pallavicino Familie, K 26 H 392; Kralj – Kralj, *Kapucinski samostan s cerkvijo v Vipavskem Križu*, str. 24.

¹⁴⁵ V temeljih cerkve naj bi bili vloženi ustanoviteljev pozlačeni novc, Hrenov srebrnik in spominski zlatnik, prim. Škafar, *Knjige in knjižnica*, str. 68; Julijana Visočnik, Hrenova pridiga ob ustanovitvi kapucinskega samostana v Mariboru, v: *Arhivi. Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 43 (2011), št. 2, str. 456 (dalje: Visočnik, Hrenova pridiga ob ustanovitvi kapucinskega samostana v Mariboru).

¹⁴⁶ Josef Andreas Janisch, *Topographisch-statistisches Lexikon von Steiermark. Mit historischen Notizen und Anmerkungen* 2, Graz 1885, str. 181–182 (dalje: Janisch, *Topographisch-statistisches Lexikon*); Teraš, *Iz zgodovine, življenja in delovanja kapucinov*, str. 75–76; Škafar, *Knjige in knjižnica*, str. 68–70; Benedik, *Kapucini na Slovenskem*, str. 26–27; Barbara Žabota, *Družina Khisl v*

Kapucini so bili poklicani v Maribor prav v času izrazite rekatolizacije. Na začetku so jih protestantje v mestu celo želeli oblatiti, vendar so se kapucini pri Mariborčanih potem hitro priljubili. Hrenov zadnji stavek v pridigi ob polaganju temeljnega kamna je v tem pogledu izredno poveden: *Glej, naši sovražniki so poraženi: pojdimo očistit svetišče in ga obnovit!*¹⁴⁷

Janez Jakob (tudi Janž ali Hans Jakob) Khisl (tudi Khiesel, Khiels, Khisel ali Kisel) je bil sin Janeza Khisla in Marije Paradeiser. Njegovi predniki so bili v drugi četrtini 16. stoletja navadni meščani, ki so se preživljali s trgovino, v prvi četrtini 17. stoletja pa so se povzpeli do grofov. Bili so med najvidnejšimi protestanti na Kranjskem.¹⁴⁸ Tudi Janez Jakob je bil vzgojen v protestantskem duhu, vendar se je pozneje spreobrnil in postal zagret katolik,¹⁴⁹ saj se omenja ne le kot ustanovitelj mariborskega kapucinskega samostana, ampak tudi kot pobudnik gradnje cerkve v Novi Štifti ter drugih sakralnih objektov. Šolal se je v Padovi, bil je tajni svetnik Ferdinanda II., poveljnik trdnjave v Gradcu ter predsednik vojnega sveta. Kot koroški deželan je omenjen med letoma 1608 in 1611. Leta 1623 je bil povzdignjen v grofa s predikatom pl. Kočevski (*von Gottschee*). Poleg Kočevja je imel v lasti mariborski grad, Fridrihštajn, posestva v Betnavi, Slovenski Bistrici, na Ravnem Polju, Poljanah, v Ribnici, Šentjanžu in Črncih. Bil je velik ljubitelj umetnosti, posebno glasbe. V svojem spodnjem mariborskem gradu je imel dvor s kapelnikom, kantorjem, dvornim slikarjem in arhitektom. Ker ni imel moškega potomca, je posinovil ženinega sina iz prejšnjega zakona, Jurija Jerneja Zwickla (?–ok. 1656), ki je od takrat dalje lahko uporabljal njegov priimek. Kljub temu je družina sredi 18. stoletja izumrla.¹⁵⁰

Ustanovitelja mariborskega kapucinskega samostana Janez Jakob Khisl in njegova žena Marija Thanhausen sta leta 1614, ko je bilo najverjetneje samostansko poslopje že zgrajeno, zaprosila za dovoljenje za vstop v samostansko klavzuro skupaj s spremstvom. Dovoljenje sta pozneje pod strogimi pogoji izjemoma dobila. Kapucini so jima bili namreč izredno blizu. Leta 1638 je dal

zgodnjem novem veku (tipkopis diplomske naloge), Ljubljana 2001, str. 91 (dalje: Žabota, *Družina Khisl v zgodnjem novem veku*).

¹⁴⁷ Cit. po: Visočnik, Hrenova pridiga ob ustanovitvi kapucinskega samostana v Mariboru, str. 463.

¹⁴⁸ Vid Khisl, dedek Janeza Jakoba, je bil predstavnik prve generacije protestantov na Kranjskem. Njegov sin Janez je aktivno podpiral reformacijsko gibanje, tako izdaje protestantskih knjig kot tudi najpomembnejšega predstavnika nove vere na Slovenskem, Primoža Trubarja. Njegov sin Jurij, brat Janeza Jakoba, je bil eden vodilnih protestantov. Primož Trubar mu je celo posvetil vse izdaje slovenske protestantske pesmarice *Ta celi catehismus, eni psalmi*. . . , prim. Barbara Žabota, *Družina Khisl v času reformacije in protireformacije*, v: *Stati inu obstati. Revija za vprašanja protestantizma* 3 (2007), št. 5–6, str. 163–169 (dalje: Žabota, *Družina Khisl v času reformacije in protireformacije*).

¹⁴⁹ Prav tako kot Janez Jakob sta se rekatolizirala tudi njegova brata Vid in Karel, prim. Žabota, *Družina Khisl v času reformacije in protireformacije*, str. 171.

¹⁵⁰ Danilo Pokorn, Khisli, v: *Enciklopedija Slovenije* 5 (ur. Marjan Javornik et al.), Ljubljana 1991, str. 60–61 (dalje: Pokorn, Khisli); Žabota, *Družina Khisl v zgodnjem novem veku*, str. 90–91; isti, *Rodbina Khisl – novoveška zgodba o uspehu*, v: *Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino* 51 (2003), št. 1, str. 1–26 (dalje: Žabota, *Rodbina Khisl*); isti, *Družina Khisl v času reformacije in protireformacije*, str. 160–173.

Jurij Jernej Khisl po smrti svojih staršev prizidati ob zakristiji grobno kapelo Blažene Device Marije, sv. Frančiška Asiškega in sv. Antona Padovanskega, ki je bila posvečena leta 1661. V njej so pokopani Janez Jakob Khisl, Janez Jakob II. Khisl, vnuk grofa Khisla, in Marija Elizabeta Trautmannsdorf roj. Khisl – ti trije imajo spominske napise –, ter nekateri drugi predstavniki omenjene družine, vendar so krste brez napisov.¹⁵¹ Mariborski kapucini so nekdaj tudi hranili podobo ustanovitelja samostana Janeza Jakoba Khisla na mrtvaškem odru, ki pa je danes spravljena v depojih Pokrajinskega muzeja v Mariboru.¹⁵² Naklonjenost do kapucinov je nadaljeval tudi posinovljenec, Jurij Jernej, ki je leta 1655 dal narediti novo kapelo ob mariborskem gradu, kopijo svete hiše. V njej pa so skoraj vsak dan opravljali mašne daritve bodisi kapucini bodisi minoriti.¹⁵³

Družina Khisl je pomembna tudi kot dobrotnica graškega kapucinskega samostana, saj je Šarlota Poliksena grofica Khisl, roj. Montecuccoli, poročena z vnukom ustanovitelja mariborskega kapucinskega samostana Janezom Jakobom II., leta 1692 dala narediti oltar v tamkajšnji kapeli Štirinajstih priprošnjikov.¹⁵⁴

Kapucini so bili med Mariborčani izredno priljubljeni; posebno v času hudih kug v 17. stoletju so nesebično pomagali vsem obolelim. Zato je sv. Frančišek Asiški na kužnem znamenju na Glavnem trgu pred mestno hišo, ki ga je leta 1743 naredil kipar Jožef Straub (1712–1756), upodobljen v kapucinskem habitu.¹⁵⁵

Prvi ptujski kapucinski samostan sta ustanovila nadvojvoda Ferdinand II. in njegova žena Marija Ana. Za zidavo samostana je večjo vsoto zapustil tudi admontski opat Johann Hofmann (1552–1614). Temeljni kamen za cerkev je leta 1615 položil škof Tomaž Hren, za ptujske kapucine je škof Hren izplačal tudi 32 cekinov za nakup tabernaklja. Samostan je stal na mestu, ki kapucinom zaradi mestnega vrveža ni bilo pogodu, zato so ta samostan razpustili in ga na novo zgradili na drugi lokaciji. Ponovno je pri gradnji sodeloval cesar Ferdinand II. Ta je leta 1622 prodal ptujski grad in njegova posestva Janezu Ulriku Eggenberškemu (1568–1634) in mu ukazal, naj kapucinom da primerno

¹⁵¹ Grobnica je danes še edini ohranjeni del nekdanjega kapucinskega samostana v Mariboru, vendar je težko dostopna.

¹⁵² Reprodukcijske slike v: Michael Napotnik, *Die Basilika zur Heiligen Maria, Mutter der Barmherzigkeit, in der Grazer Vorstadt zu Marburg*, Marburg 1909, str. 348, 351 (dalje: Napotnik, *Die Basilika zur Heiligen Maria*).

¹⁵³ Napotnik, *Die Basilika zur Heiligen Maria*, str. 5–11; Škafar, *Knjige in knjižnica*, str. 69–74.

¹⁵⁴ Kohlbach, *Die barocken Kirchen*, str. 44; Heidelinde Pickl-Herk, *Die Minderbrüder. Minoriten, Franziskaner, Kapuziner in der Steiermark. Begleitheft zur Ausstellung 16.5. – 30.9.1990, Diözesanmuseum Graz*, Graz 1990, str. 45 (dalje: Pickl-Herk, *Die Minderbrüder*); Bernhard A. Reismann – Franz Mittermüller, *Geschichte der Stadt Graz 4*, Graz 2003, str. 238–239 (dalje: Reismann – Mittermüller, *Geschichte der Stadt Graz*); Žabota, *Rodbina Khisl*, str. 22; isti, *Družina Khisl v času reformacije in protireformacije*, str. 173. Ista Šarlota je podarila kapucinskemu samostanu v Mariboru knjigo Wolfganga Schallererja iz leta 1682, prim. Škafar, *Knjige in knjižnica*, str. 88.

¹⁵⁵ Škafar, *Knjige in knjižnica*, str. 73.

zemljišče zunaj mestnega obzidja ter jim tam zgradi nov samostan s cerkvijo. Že naslednje leto je škof Jakob Eberlein blagoslovil temeljni kamen za novo cerkev, leta 1630 pa jo je še posvetil.¹⁵⁶

Prav tako kot Khisli so se tudi Eggenbergi s podjetnostjo in premišljenimi trgovskimi in ženitvenimi potezami hitro povzpeli po družbeni lestvici od navadnih trgovcev, mestnih sodnikov in kovačev denarja do enega najbolj bogatih in vplivnih plemiških rodov na Štajerskem. Janez Ulrik Eggenberški je bil v mladih letih vzgojen v protestantskem duhu. Šolal se je celo v znamenitem Tübingenu. Da bi obdržal svoja posestva in pridobil naklonjenost vladarja, se je spreobrnil in bil zato bogato nagrajen, saj je postal eden najtesnejših sodelavcev in prijateljev Ferdinanda II. Leta 1598 je bil povzdignjen v barona, leta 1602 je postal hkratni deželni glavar Kranjske, Štajerske in Koroške, naslednje leto finančni minister dvorne zbornice, leta 1620 je bil odlikovan z redom Zlatega runa, tri leta pozneje je – kot prvi plemič v Notranji Avstriji – dobil naziv kneza, leta 1624 je postal deželni namestnik notranjeavstrijskih dežel in leta 1628 še vojvoda krumlovski. Tako visokih in hkratnih položajev ni v tistem času zasedal nihče. To mu je uspelo le tako, da je izbrisal madež protestantizma, ko se mu je odpovedal. Zato je daroval ogromno finančnih sredstev za zidavo raznih cerkva ter ustanavljanje bratovščin. Njegovi potomci so mu v tem sledili. Eggenbergi so izumrli z Janezom Antonom II. Eggenberškim, vnukom Janeza Ulrika.¹⁵⁷

Med dobrotnike kapucinskega samostana na Ptujju moramo prišteti tudi plemenite Leslieje, ki so se izkazali po požaru leta 1705, ki je uničil vse oltarje v cerkvi, zakristijo ter celotno samostansko knjižnico. Takrat je bil ptujski gospod Jakob Ernest grof Leslie (1669–1737). Njegova rodbina je izhajala s Škotske, njegovi predniki pa so se že v 17. stoletju odlikovali v vojaških in diplomatskih službah avstrijskih Habsburžanov. Jakob Ernest je bil rojen na Škotskem, svoja

¹⁵⁶ Teraš, *Iz zgodovine, življenja in delovanja kapucinov*, str. 77–78; Lavrič, *Vloga ljubljanskega škofa*, str. 134–135, 214; Škafar, *Knjige in knjižnica*, str. 6; isti, Kapucini bili ljudem zelo blizu, v: *Tednik (T)* (4.11.1993), str. 6 (dalje: Škafar, Kapucini bili ljudem); Benedikt, Kapucini na Slovenskem, str. 27–28; Vinko Škafar, Nekdanji kapucinski samostan na Ptujju (1615–1786), v: *Časopis za zgodovino in narodopisje* 75 (2004), št. 2-3, str. 270–276 (dalje: Škafar, Nekdanji kapucinski samostan na Ptujju).

¹⁵⁷ Janez Ulrik Eggenberg je odigral pomembno donatorsko vlogo tudi pri zidavi minoritskega samostana v Gradcu (v samostanski cerkvi Marije pomočnice so pokopani on in nekaj njegovih naslednikov), pri gradnji samostana karmeličanov na Dunaju in v Gradcu, diskalceatov v Ljubljani in pri zidavi cerkve sv. Roka v Dobovcu pri Rogatcu. Bil je pomemben podpornik Marijine kongregacije Vnebovzete pri jezuitih, postavil je tudi oltar v jezuitski cerkvi. Več o Janezu Ulriku Eggenberg v: Pavel Blaznik, Loško gospostvo v času Eggenbergovega najema (1591–1604), v: *Loški razgledi* 11 (1964), str. 43 (dalje: Blaznik, Loško gospostvo v času Eggenbergovega najema); Dušan Ludvik, Eggenbergi in eggenberški arhivi, v: *Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino* 19 (1971), št. 2, str. 77 (dalje: Ludvik, Eggenbergi in eggenberški arhivi); Metoda Kemperl, Cerkevni ustanovi knezov Eggenbergov v 17. stoletju na Kranjskem, v: *Zbornik za umetnostno zgodovino* n. v. 43 (2007), str. 106–110 (dalje: Kemperl, Cerkevni ustanovi knezov Eggenbergov); Die Fürsten von Eggenberg: http://www.museum-joanneum.at/de/schloss_eggenberg/familie_eggenberg/familiengeschichte, zapis z dne: 16. 8. 2012; Bürgerliche Anfänge: http://www.museum-joanneum.at/de/schloss_eggenberg/familie_eggenberg/familiengeschichte/buergerliche-anfaenge, zapis z dne: 16. 8. 2012; Der erste Fürst: http://www.museum-joanneum.at/de/schloss_eggenberg/familie_eggenberg/familiengeschichte/das-fuerstenhaus, zapis z dne: 16. 8. 2012.

mladostna leta pa je preživel na Štajerskem. Bil je tajni cesarski svetnik in predsednik spodnjeavstrijske dvorne komore.¹⁵⁸

Poleg vladarske hiše in plemičev so bili za razširitev kapucinskega reda v slovenskem etničnem prostoru pomembni tudi predstavniki visokega klera. Kot je bilo že zgoraj posebno poudarjeno, je bil najbolj zaslužen za prihod kapucinov na Slovensko škof Janez Tavčar, eden najpomembnejših protireformatorjev 16. stoletja.¹⁵⁹ V Ljubljano pa so kapucini prišli na izrecno povabilo ljubljanskega škofa Tomaža Hrena, ki je kapucine in njihovo pozitivno delovanje v okviru rekatolizacije dobro poznal iz Gradca, ter na priporočilo nadvojvode Ferdinanda II., ki je dal dovoljenje, da samostan postavijo na vicedomskem vrtu. Pri gradnji so poleg škofa in nadvojvode pomagali še mestni svet, kranjski deželni stano-vi in drugi donatorji.¹⁶⁰ Kot zanimivost naj izpostavim, da so pred izgraditvijo samostana in cerkve kapucini maševali in bivali pri poprej protestantski cerkvi sv. Elizabete, ki jim jo je ponudil prav Hren. Ta jim je tudi podaril izvod Dalmatinove Biblije.¹⁶¹

Zanimiva je življenjska pot tega „kranjskega apostola“, kot so mu pozneje rekli. Hrenov oče Lenart in mati Uršula sta bila namreč zagrizena evangeličana. Oče je preminil že v Hrenovih rosnih letih, zato je Tomaž svojo mladost preživel na Dunaju pri katoliškem stricu Gašperju Žitniku, pozneje pa so ga poslali v admontsko benediktinsko opatijo, kjer se je šolal v samostanski šoli. Od leta 1573 ga najdemo pri graških jezuitih, leta 1579 pa znova na Dunaju, kjer je zaključil študij. Leta 1588 je bil posvečen v duhovnika, postal je kanonik in stolni pridigar v Ljubljani. Leta 1596 je prevzel škofovsko palico od umrlega Tavčarja. Poleg škofovske službe je od leta 1614 do 1621 opravljal tudi službo notranjeavstrijskega deželnega namestnika v Gradcu. Tako je bil v tesnem stiku z vladarjem in imel izjemen političen vpliv. Upravna mesta v deželah so bila pod njegovim vladanjem podeljena le katoličanom, iz dežel je izganjal protestantske predikante in spreobračal preprosto ljudstvo s pomočjo reformacijskih komisij.¹⁶²

¹⁵⁸ Škafar, Nekdanji kapucinski samostan na Ptuj, str. 275–276. Več o družini Leslie v: *Zapuščina rodbine Leslie na Ptujem gradu. Razstveni katalog. Narodna galerija, Ljubljana, 22. januar–24. februar 2002* (ur. Polona Vidmar), Ptuj 2002 (dalje: *Zapuščina rodbine Leslie*); *Rodbina Leslie – iz kraljestva Stuartov v Habsburško cesarstvo* (ur. Tatjana Štefanič), Ptuj 2009 (dalje: *Rodbina Leslie*).

¹⁵⁹ Poleg kapucinskega samostana je zaslužen tudi za ustanovitev jezuitskega kolegija v Ljubljani, prim. Petrič, Ljubljanski škof Janez Tavčar, str. 48.

¹⁶⁰ Več o tem v: *I frati cappuccini* 4, str. 1436–1437.

¹⁶¹ Ivan Vrhovnik, Zatrte nekdanje cerkve in kapele ljubljanske, v: *Danica. Cerkveni časopis za slovenske pokrajine* 56 (1903), str. 342 (dalje: Vrhovnik, Zatrte nekdanje cerkve); Modest Golia, *Regesti Škofijskega arhiva v Ljubljani* 1 (tipkopis), Ljubljana 1956, str. 179 (dalje: Golia, *Regesti Škofijskega arhiva v Ljubljani* 1); Benedik, *Die Kapuziner in Slowenien*, str. 121–122; isti, *Protireformacija in katoliška prenova*, str. 145; Lavrič, *Vloga ljubljanskega škofa*, str. 72–75; Benedik, *Kapucini v notranjeavstrijskih deželah*, 1992, str. 32; Barbara Žabota, Nastanek, razvoj in usoda trga z več imeni. Kongresni trg, v: *Umetnostna kronika* 29 (2010), str. 6 (dalje: Žabota, Nastanek, razvoj in usoda trga).

¹⁶² Lavrič, *Vloga ljubljanskega škofa*, str. 21–22, 72–75, 84, 106–107, 134–135, 155–158, 339; Škafar, Hren ter kapucini, str. 257–270; Gruden, *Zgodovina slovenskega naroda*, str. 819–820; Rajšp, Tomaž Hren, str. 89–93; Bogdan Kolar, Ljubljanski škof

Izdatno je podpiral ustanavljanje raznih samostanov, med njimi še posebno kapucinskih. Leta 1607 je položil temeljni kamen za ljubljanski kapucinski samostan in cerkev ter ju leto pozneje še posvetil. Poleg tega je za izgradnjo samostana namenil denarne globe, ki so jih morali plačevati protestantski plemiči in predikanti. Podobno sta se z denarnimi globami, ki so jih pobirale reformacijske komisije, leta 1614 gradila ljubljanski jezuitski kolegij in cerkev. Giovanni Battista Donino je kapucinski samostan postavil na željo škofa Hrena; slednji ga je tudi izplačal.¹⁶³ Škof Hren je priskrbel precej materiala za gradnjo, kupil zvon in v Benetkah izdelan tabernakelj, nekaj drugih potrebnih predmetov ter sliko za veliki oltar, delo beneškega umetnika Jakoba Palme ml. (ok. 1548–1628). Poleg tega jim je daroval tudi dve oltarni menzi ter prispeval k pojedini ob posvetitvi nove cerkve. Tudi po izgradnji samostana je kapucine izdatno podpiral z raznimi darovi, izredno visoko jih je čislal in hvalil, si jih lastil za svoje, saj jih je sam uvedel v Ljubljano. Poleg tega je poudarjal, da so kapucini pomembni za obnovitev katoliške vere, ki jo je protestantizem hotel zatreti. Ljubljanski kapucini so namreč veliko protestantov ponovno privedli v naročje katoliške Cerkve.¹⁶⁴ Pogosto jih je obiskoval, vsako leto je v kapucinski cerkvi daroval sveto mašo. V Gornjem Gradu je kapucinom namenil hospic *Helisaeolum*, saj so pogosto potovali iz Ljubljane v Gradec ali Celje in so si na poti tja v hospicu lahko odpočili. Poleg kapucinov je škof Hren izdatno podpiral tudi jezuite, avguštince, frančiškane, križnike, usmiljene brate ter druge.¹⁶⁵

Pobude za ustanovitev kapucinskega samostana pa so lahko prihajale tudi s strani meščanov. Za kranjski samostan je leta 1636 Mihael Papler, starološki trgovec in graščak, v oporoki zapustil 6000 gld. Njemu v spomin je bila cerkev posvečena nadangelu Mihaelu. 1000 gld. je primaknil vicedomski urad na privolitev Ferdinanda II., ki je dovolil posek lesa v Vojvodinem gozdu,

Tomaž Hren in katoliška prenova, v: *Katholische Reform und Gegenreformation in Innerösterreich 1564–1628. Katoliška prenova in protireformacija v notranjeavstrijskih deželah 1564–1628. Riforma cattolica e controriforma nell'Austria interna 1564–1628* (ur. France M. Dolinar), Klagenfurt-Ljubljana-Wien 1994, str. 60 (dalje: Kolar, Ljubljanski škof Tomaž Hren).

¹⁶³ Več o stavbarju Doninu v: Lavrič, *Vloga ljubljanskega škofa*, str. 223–224; Uroš Lubej, Donino, v: *Allgemeines Künstlerlexikon. Die Bildenden Künstler aller Zeiten und Völker* 28, München-Leipzig 2001, str. 558 (dalje: Lubej, Donino).

¹⁶⁴ Več o tem v: *I frati cappuccini* 4, str. 1434–1435. O ljubljanskih kapucinih je Hren v nekem pismu tudi zapisal: [...] V novem samostanu očetov kapucinov so nemške pridige, ki jih obiskuje ljudstvo in celo plemiški krivoverci s posebnim občudovanjem. Tako da v kratkem času upamo v vinogradu in na polju Gospodovem na bogato žetev [...], cit. po: Gruden, *Zgodovina slovenskega naroda*, str. 865. Tudi njegova pridiga ob postavitvi temeljnega kamna za kapucinski samostan je napisana v duhu rekatolizacije. Več o pridigi v: Julijana Visočnik, *Hrenova pridiga ob polaganju temeljnega kamna za kapucinski samostan v Ljubljani*, v: *Studia Mythologica Slavica* 13 (2010), str. 70 (dalje: Visočnik, *Hrenova pridiga ob polaganju temeljnega kamna*).

¹⁶⁵ Vrhovnik, *Zatrte nekdanje cerkve*, str. 342; Golia, *Regesti Škofijskega arhiva v Ljubljani* 1, str. 62, 179; isti, *Regesti Škofijskega arhiva v Ljubljani* 2 (tipkopis), Ljubljana 1957, str. 9 (dalje: Golia, *Regesti Škofijskega arhiva v Ljubljani* 2); Benedik, *Die Kapuziner in Slowenien*, str. 121–122; isti, *Protireformacija in katoliška prenova*, str. 145; isti, *Kapucini v notranjeavstrijskih deželah*, 1992, str. 32; Lavrič, *Vloga ljubljanskega škofa*, str. 21–22, 72–75, 84, 106–107, 134–135, 155–158, 339; Škafar, *Hren ter kapucini*, str. 257–270; Gruden, *Zgodovina slovenskega naroda*, str. 819–820; Rajšp, *Tomaž Hren*, str. 89–93; Kolar, *Ljubljanski škof Tomaž Hren*, str. 60.

ostalo pa drugi dobrotniki.¹⁶⁶ Kranjčani so kupili pristavo in vrt Andreja Olbena pred zgornjimi mestnimi vrati, kjer je pozneje stal samostan. Do izgradnje samostana pa so kapucini začasno prebivali v hišah Jakoba Merjasca in Jurija Paplerja, najverjetneje sorodnika zgoraj omenjenega Mihaela.¹⁶⁷

Po stopinjah svojega predhodnika je šel tudi loški trgovec Sebastijan Lukančič, ki je v testamentu zapustil zemljišče in finančna sredstva za izgradnjo tamkajšnjega samostana.¹⁶⁸ Zanimivo je dejstvo, da je bilo prav med loškimi bogatimi trgovci, fužinarji, posestniki in obrtniki nekdanj največ protestantov. Eden najbolj zagrizenih je bil prav Sebastijan Lukančič, odstavljeni član notranjega sveta, ki se kot simpatizer nove vere navaja tudi v arhivskih virih Bavarskega državnega arhiva v Münchnu.¹⁶⁹ Kljub raznim verskim komisijam se je krčevito oklepal nove vere in se ni želel spreobrniti, hkrati pa tudi ne prodati svojega premoženja in zapustiti dednih dežel, kot je to velel vladar. Vendar je pozneje moralo priti do pravega ali vsaj navideznega spreobrnjenja. Morda so pomembno vlogo pri spreobrnitvi odigrali prav kranjski kapucini, ki so v Škofjo Loko često prihajali in sprejemali spreobrnjence v naročje katoliške Cerkve. Tudi Ločani, nekdanj „srboriti“ protestantje, so pozneje izrazili iskreno željo, da bi kapucini prišli v njihovo sredo.¹⁷⁰

Leta 1705 je cesar Jožef I. ugodil prošnji Štajerske kapucinske province, da bi se v Škofji Loki zgradil hospic s cerkvico. Poleg Lukančiča so gradnjo nove redovne hiše podpirali še loški glavar Janez Anton Evzebij pl. Halden¹⁷¹

¹⁶⁶ Za nemoteno delovanje samostana so z denarnimi prispevki skrbeli tudi ljubljanski magistrat, smledniška graščina, deželni stanovci in kranjski mestni svet, prim. Josip Žontar (s sodelovanjem W. Schmidta in Fr. Steleta), *Zgodovina mesta Kranja*, Ljubljana 1939, str. 217 (dalje: Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*).

¹⁶⁷ Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, str. 216; Majda Smole, *Vicedomski urad za Kranjsko. 13. stol. – 1747. Del 1. Cerkvene zadeve. Lit. A–F*, Ljubljana 1985, str. 72 (dalje: Smole, *Vicedomski urad za Kranjsko*, 1985); Lavtar, *Vloga kapucinov*, str. 17, 52.

¹⁶⁸ Neporočeni trgovec Sebastijan Lukančič je leta 1647 v oporoki zapisal, da daruje premoženje za postavitev novega kapucinskega domovanja, prim. Primož Kovač, *Začetki kapucinskega samostana v Škofji Loki*, v: *Acta Ecclesiastica Sloveniae* 10 (1988), str. 162 (dalje: Kovač, *Začetki kapucinskega samostana*).

¹⁶⁹ Lukančiči so svoje bogastvo zgradili predvsem na takrat dobičkonosnemu železarstvu. Ker je Sebastijan Lukančič umrl brez potomcev, sta njegovo premoženje podedovala Jurij in Gregor Lukančič. Leta 1652 so Jurijev delež pridobile loške klarise (loška klarisa in prva opatinja ljubljanskega samostana je bila namreč Marija Lukančič), Gregorjev pa Andrej Lukančič, prim. Pavle Blaznik, *Škofja Loka in Loško gospostvo (973–1803)*, Škofja Loka 1973, str. 329 (dalje: Blaznik, *Škofja Loka in Loško gospostvo*); Damjan Hančič, *Klarise na Kranjskem*, Ljubljana 2005, str. 30, 71–73 (dalje: Hančič, *Klarise na Kranjskem*).

¹⁷⁰ Blaznik, *Škofja Loka in Loško gospostvo*, str. 341–343; Kovač, *Začetki kapucinskega samostana*, str. 163; Smole, *Vicedomski urad za Kranjsko*, 1985, str. 60–61; Kovač, *Ustanovitev kapucinskega samostana*, str. 41–45; Šega, *Protestantizem na Loškem*, str. 18–19, 35–46; Benedik, *Kapucinski samostan s cerkvijo Sv. Ane*, str. 72–77.

¹⁷¹ Janez Anton Evzebij pl. Halden, baron Autenrieda, gospod Anhofena in Oxenbrunna, freisinski tajni svetnik in glavar Loškega gospostva, je dal v kapucinski cerkvi narediti dva oltarja, glavnega s podobo sv. Ane in stranskega v kapeli Marije Pomagaj s sliko, daroval zlati kelih in slike za refektorij, medtem ko je njegova žena Marija Ana Rerling za oltarje darovala potrebno opremo, njuna hčerka Marija Eva Klavdija pa je izvezla prtičke in pokrivala za ciborije, prim. Kovač, *Začetki kapucinskega samostana*, str. 178–180; isti, *Ustanovitev kapucinskega samostana*, str. 44–45; Benedik, *Kapucinski samostan s cerkvijo Sv. Ane*, str. 43–44, 58–59. Podatki o baronu Haldnu so povzeti po internetni strani: Monasterium.Net: http://www.mom-ca.uni-koeln.de/mom/AT-SLA/Erzstift/SLA_OU_1707_IV_05/charter, zapis z dne: 20. 5. 2014. Več o dobrotniku Haldnu v: Ana Lavrič, Loški glavar Jožef Anton Evzebij Halden in Resfeldova slika sv. Ane pri loških kapucinih, v: *Acta historiae artis Slovenica* 20 (2015), št. 2, str. 95–109 (dalje: Lavrič, Loški glavar).

(do izgradnje novega domovanja so imeli kapucini svojo sobico v loškem gradu), loški trgovci Tomaž Jugovic, Marko Oblak pl. Wolkenberg, Ivan Jakob Kos idr. Finančna podpora je prihajala tudi iz Nemčije, od koder so se posebno izkazali glavarjevi znanci, ter od raznih drugih dobrotnikov. Les je darovalo loško gospodstvo, ki je zanje letno skrbelo s 30 gld. miloščine. H gradnji so prispevali tudi verniki iz Železnikov, Krobe in Tržiča. Ker so bili podeželski prebivalci revni, so pomagali z ročnim delom.¹⁷² Tudi ta samostan je odigral pomembno vlogo pri spreobrnitvi protestantov. Po izgraditvi samostana je kar nekaj evangeličanov, predvsem iz nemških dežel, izpovedalo katoliško vero v samostanski cerkvi.¹⁷³

Celjski kapucinski samostan je bil ustanovljen na izrecno željo nadvojvode Ferdinanda II. z namenom, da bi kapucini izničili ostanke evangeličanske vere ter pokatoličanili mesto in okolico. Ustanovitev je podpiral tudi škof Tomaž Hren, še posebej pa celjski meščani. Zemljišče za gradnjo samostana je daroval meščan Zupanič (*Suppanich* ali *Supanischt*), o katerem pa je malo znanega. Za samo izgradnjo samostana so finančna sredstva prispevali predvsem verniki. Celjski kapucinski samostan se je vzdrževal z darovi mesta Celja, žičke kartuzije, gospodstva Konjice, celjskega špitala, denar pa so dobivali tudi iz državne blagajne. Zanj je škof Hren leta 1613 osebno naročil podobo za veliki oltar pri slikarju Mateju Plainarju. Slika se ni ohranila. Poleg tega je za celjske kapucine kupil v Benetkah pozlačen tabernakelj. Leta 1627 je pri slikarju Krištofu Weismannu naročil še eno podobo sv. Cecilije, ki se je ohranila do danes in se ne sme zamenjevati z zgoraj omenjeno.¹⁷⁴

V Krško so kapucini prišli na željo meščanov, poprej zagrizenih protestantov, da bi pomagali tamkajšnjim župnikom, ki so bili velikokrat odsotni. Magistrat je za 600 gld. odkupil zemljo od meščana Redlekerja ter daroval 500 gld. za izgradnjo samostanskega kompleksa. Poleg magistrata sta po 100 gld. prispevala tudi baron Wolfgang Frankopan in baron Gašper Drašković ter krški meščani. Krški kapucini so pozneje živeli predvsem od miloščine tamkajšnjih prebivalcev.¹⁷⁵

¹⁷² Več o dobrotnikih škofjeloškega kapucinskega samostana v: Kovač, *Začetki kapucinskega samostana*, str. 178–180; isti, *Ustanovitev kapucinskega samostana*, str. 44–45; Benedik, *Kapucinski samostan s cerkvijo Sv. Ane*, str. 43–45, 58–59.

¹⁷³ Blaznik, *Škofja Loka in loško gospodstvo*, str. 341–343; Smole, *Vicedomski urad za Kranjsko*, 1985, str. 60–61; Kovač, *Začetki kapucinskega samostana*, str. 163; Gruden, *Zgodovina slovenskega naroda*, str. 716–717; Kovač, *Ustanovitev kapucinskega samostana*, str. 41–45; Šega, *Protestantizem na Loškem*, str. 18–19, 35–46; Benedik, *Kapucinski samostan s cerkvijo Sv. Ane*, str. 72–77.

¹⁷⁴ Ignaz Orožen, *Das Bisthum und Diözese Lavant. Theil III.*, Gili 1880, str. 131 (dalje: Orožen, *Das Bisthum und Diözese Lavant*); Andrej Fekonja, *Celje in okolica*, v: *Dom in svet. Zabavi in pouku* 8 (1895), št. 11, str. 724 (dalje: Fekonja, *Celje in okolica*); Lavrič, *Vloga ljubljanskega škofa*, str. 75, 106–107, 155–158, 341; Gruden, *Zgodovina slovenskega naroda*, str. 865; Babič, *Kapucinski samostan v Celju*, str. 9–18.

¹⁷⁵ Metod Benedik, *Krško in okolica v cerkvenopravnem pogledu. Viri in literatura*, v: *Krško skozi čas. 1477–1977. Zbornik ob 500-letnici mesta* (ur. Lado Smrekar), Krško 1977, str. 161 (dalje: Benedik, *Krško in okolica*); Angel Kralj, *Kapucinski samostan s cerkvijo v Krškem. 350-letnica posvetitve cerkve*, Ljubljana 1994, str. 12–13 (dalje: Kralj, *Kapucinski samostan s cerkvijo v Krškem*).

Tudi v Novem mestu so plemiči in meščani izrazili željo imeti v svoji sredi kapucine. Prošt Mihael Kumar pl. Kumberg in njegov naslednik Janez Andrej pl. Stemberg sta jih pri tem podpirala, nekoliko manj pa so bili nad kapucini navdušeni novomeški frančiškani. Samostan je stal na zemljišču hmeljniškega graščaka Jurija Jankoviča in njegove soproge Marije Sidonije, roj. baronice Ruessenstein.¹⁷⁶ Glavar Engelbert grof pl. Turjaški – Turjačane smo že srečali, ko smo omenjali protestante na Kranjskem – je daroval skoraj ves les za stavbo iz kočevskih gozdov. Drugo so poravnali dobrotniki s prostovoljnimi prispevki.¹⁷⁷

Tudi v drugih krajih nekdanje Štajerske kapucinske province so bili kapucini močno zaželeni. Kot zanimivost naj poudarim, da so imeli pri postavitvi samostana nemalokrat glavno besedo konvertiti in tamkajšnji prebivalci, ki so poprej simpatizirali z Lutrovimi nauki.¹⁷⁸

¹⁷⁶ V kapucinski cerkvi v kapeli sv. Antona so bili pokopani hmeljniški grof Jurij Jankovič in njegova soproga Marija Sidonija, barona Friderik in Wolfgang Adam Mordax, oba s soprograma, ter pl. Jožefa, Ana Marija in Marija Helena Zopf. Več o tem v: Škofljanec, *Observanti province sv. Križa*, str. 171–172.

¹⁷⁷ Ivan Vrhovec, *Zgodovina Novega mesta*, Ljubljana 1891, str. 17 (dalje: Vrhovec, *Zgodovina Novega mesta*); Koblar, Črtice o kapucinskih samostanih, str. 234–235; Teraš, *Iz življenja, zgodovine in delovanja kapucinov*, str. 81; Benedik, Kapucini na Slovenskem, str. 34; isti, Kapucini v Novem mestu, 1996, str. 225–227.

¹⁷⁸ Več o drugih samostanih nekdanje Štajerske kapucinske province v poglavju: 3.5 Nekdanja Štajerska kapucinska provinca in njena gradbena dejavnost.

2 MANJŠI BRATJE IN NJIHOVA DOMOVANJA

2.1 Asiški Ubožec¹⁷⁹

Da bi bolje razumeli začetke in nadaljnji razvoj kapucinske arhitekture, se je potrebno na začetku nekoliko dlje pomuditi ob samem pojmu prostovoljno uboštvo. Prostovoljno uboštvo, ki ga je zagovarjal sv. Frančišek Asiški, je bilo eno od pomembnejših načel novoustanovljenega reda manjših bratov in ena od glavnih treh zaobljub, ki so bile predpogoj za vstop v red. Ko se je sv. Frančišek odpovedal očetovi dediščini, je slekel oblačilo in ga vrnil svojemu zemeljskemu očetu. Od takrat dalje je imel le enega Očeta, ki je v nebesih. Asiški škof ga je tedaj simbolično ogrnil s svojim plaščem in ga vzel pod okrilje Cerkve. Popolno uboštvo je tako postalo znamenje njegovega gibanja. Kot najbolj ubogemu med ubogimi sv. Frančišku Asiškemu zato radi dodajajo vzdevek asiški Ubožec. V 6. poglavju potrjenega *Vodila*, kjer govori o lastnini in nabiranju miloščine, je o gospe, imenovani Sveto uboštvo, zapisal: *To je tista vzvišenost najvišjega uboštva, ki je vas, moje predrage brate, postavilo za dediče in kralje nebeškega kraljestva, naredilo uboge v zemeljskih dobrinah, a povzdignilo v krepostih.* (2 FVod (Drugo ali potrjeno Vodilo) 6,5).¹⁸⁰ Tudi v kratki ali sienski oporoki je sv. Frančišek Asiški bratom na kratko povedal, kako naj živijo v duhu največjega uboštva: *[...] v znamenju spomina na moj blagoslov in na mojo oporoko naj se vedno ljubijo in spoštujejo med seboj; vedno naj ljubijo gospo naše sveto uboštvo in naj se te gospe držijo; in vedno naj bodo zvesti ter*

¹⁷⁹ Pri pripravi poglavja je bila uporabljena naslednja literatura: Gaudentius Koch, *Anlage eines Kapuzinerklosters*, v: *Aus dem Leben und Wirken des Kapuziner-Ordens mit besonderer Berücksichtigung der deutschsprachigen Provinzen. Festschrift zum 400jährigen Jubiläum des Ordens* (ur. Chrysostomus Schulte), München 1928, str. 60–62 (dalje: Koch, *Anlage eines Kapuzinerklosters*); Pater Justinian, *Das Kapuzinerkloster als Ausdrucksform des franziskanischen Gedankens*, v: *Aus dem Leben und Wirken des Kapuziner-Ordens mit besonderer Berücksichtigung der deutschsprachigen Provinzen. Festschrift zum 400jährigen Jubiläum des Ordens* (ur. Chrysostomus Schulte), München 1928, str. 62–67 (dalje: Justinian, *Das Kapuzinerkloster als Ausdrucksform*); Costanzo Cargnoni, *Le case di preghiera nella storia dell'ordine francescano*, v: *Le „case di preghiera“ nella storia e spiritualità francescana. Studi e ricerche francescane* (ur. Fiorenzo F. Mastroianni), Napoli 1978, str. 57–112 (dalje: Cargnoni, *Le case di preghiera*); Lothar Hardick, *Povertà, povero*, v: *Dizionario francescano. Spiritualità* (ur. Ernesto Caroli), Padova 1995, str. 1551–1588 (dalje: Hardick, *Povertà, povero*); Leonhard Lehmann, »Arm an Dingen, reich an Tugenden«. Die geliebte und gelobte Armut bei Franziskus und Klara von Assisi, v: *Gelobte Armut. Armutskonzepte der franziskanischen Ordensfamilie vom Mittelalter bis in die Gegenwart* (ur. Heinz-Dieter Heimann et al.), Paderborn et al. 2012, str. 37–65 (dalje: Lehmann, *Die geliebte und gelobte Armut*); Jens Röhrkasten, *Theorie und Praxis der Armut im mittelalterlichen Franziskanerorden*, v: *Gelobte Armut. Armutskonzepte der franziskanischen Ordensfamilie vom Mittelalter bis in die Gegenwart* (ur. Heinz-Dieter Heimann et al.), Paderborn et al. 2012, str. 345–366 (dalje: Röhrkasten, *Theorie und Praxis der Armut*); Michael Hohlstein, »Was im closter mir zu gehörig ist“. Gedankliche Begründungen von Eigenbesitz im Kontext der spätmittelalterlichen Klosterreform, v: *Gelobte Armut. Armutskonzepte der franziskanischen Ordensfamilie vom Mittelalter bis in die Gegenwart* (ur. Heinz-Dieter Heimann et al.), Paderborn et al. 2012, str. 393–409 (dalje: Hohlstein, *Gedankliche Begründungen von Eigenbesitz*).

¹⁸⁰ Cit. po: Assisiensis, *Clara, Spisi sv. Frančiška Asiškega*, str. 83.

podrejeni predstojnikom in vsem klerikom svete matere Cerkve. (1 FOp (Kratka ali sienska Oporoka) 3–5).¹⁸¹

Sicer pa prostovoljno uboštvo, ki je znano tudi pri drugih redovih in celo nekrščanskih religijah, ni bilo edino izhodišče za življenje po svetem evangeliju, a vendar bistveni del le-tega. Manjšim bratom naj bi pomagalo bolje slediti Kristusovemu nauku, ki pravi: *Če hočeš biti popoln, pojdi, prodaj, kar imaš, in daj ubogim in imel boš zaklad v nebesih. Nato pridi in hodi za menoj!* (Mt 19,21)¹⁸² ter: *Tedaj je Jezus rekel svojim učencem: „Če hoče kdo iti za menoj, naj se odpove sebi in vzame svoj križ ter hodi za menoj.“* (Mt 16,24).¹⁸³ Pri pisanju spisov je asiški Ubožec namreč črpal navdih iz evangelija. Tako se je pri obrazložitvi svoje zaveze z uboštvom naslanjal predvsem na citate iz Matejevega in Lukovega dela.¹⁸⁴ V 1. poglavju nepotrjenega *Vodila* je zapisal, da je najpomembneje, da bratje živijo *v pokorščini, čistosti in brez lastnine* [...] (1 FVod (Prvo ali nepotrjeno Vodilo) 1,1).¹⁸⁵ Pri drugem ali potrjenem *Vodilu* je vrstni red nekoliko drugačen, saj je postavka o lastnini navedena kot druga (2 FVod 1,2).¹⁸⁶ V primerjavi s starejšimi redovi, ki so bili zavezani k osebному uboštvu, so bili manjši bratje zavezani h kolektivnemu uboštvu. Zunanje izražanje uboštva je pravzaprav postalo odsev notranje zavezanosti in pretrganja vezi s svetnimi osebami, npr. z družino.

Če je nekdo želel vstopiti v red, se je najprej moral odpovedati svetnim dobrinam in jih darovati revnim. Ni smel posedovati nepremičnin¹⁸⁷ in ni smel jemati denarja.¹⁸⁸ Tudi njegova obleka je morala biti preprosta.¹⁸⁹ Po svetu so

¹⁸¹ Cit. po: prav tam, str. 87. Poleg »Gospo sveto Uboštvo« (*domina sancta paupertas*) so bile glavne kreposti Frančiškovega gibanja še: modrost (*sapientia*), preprostost (*simplicitas*) in ponižnost (*humilitas*). Tomaž iz Celana (1200–1265), pisec življenjepisa sv. Frančiška Asiškega, je »Gospo sveto Uboštvo«, nevesto Gospoda Jezusa, predstavil tudi kot nevesto asiškega Ubožca, ki je umetnika Giotto di Bondoneja (1266–1337) (avtorstvo fresk je še vedno sporno) spodbudila, da je ok. let 1322–25 v zgornji cerkvi sv. Frančiška v Assisiju naslikal fresko, ki prikazuje poroko med sv. Frančiškom Asiškim in »Gospo sveto Uboštvo«, prim. Lehmann, *Die geliebte und gelobte Armut*, str. 61–62.

¹⁸² Cit. po: *Sveto pismo*, str. 1507.

¹⁸³ Cit. po: prav tam, str. 1503. Kdor nima ničesar, se namreč lažje poistoveti z golim Kristusom na križu in mu sledi, prim. Röhrkasten, *Theorie und Praxis der Armut*, str. 349.

¹⁸⁴ Sv. Frančišek Asiški je želel, da bi njegovi učenci živeli tako, kot so živeli Kristusovi apostoli, prim. Benedik, Frančišek in Frančiškovi redovi, str. 22.

¹⁸⁵ Cit. po: Assisiensis, Clara, *Spisi sv. Frančiška Asiškega*, str. 57.

¹⁸⁶ Gl. prav tam, str. 80.

¹⁸⁷ V nepotrjenem *Vodilu* piše: *Kjerkoli so, v samoti ali drugje, povsod naj se bratje varujejo, da bi si prisvajali kak kraj ali ga komu odrekli* [...] (1 FVod 7,14), cit. po: prav tam, str. 62, ter v potrjenem: *Bratje naj si ničesar ne prilaščajo, ne hiše ne kraja ne druge reči* [...] (2 FVod 6,2), cit. po: prav tam, str. 83.

¹⁸⁸ V nepotrjenem *Vodilu* je sv. Frančišek ukazal, naj bratje in predstojniki *ne sprejmejo prav nobenega denarja, ne sami ne po kakem posredniku. Če pa živijo v stiski, morejo za nujne potrebe sprejeti kako pomoč kakor drugi ubogi, le denarja ne* [...] (1 FVod 2,5–6), cit. po: prav tam, str. 58, ter *noben brat, kjerkoli je ali kamorkoli gre, naj torej nikakor ne sprejema in ne dovoljuje sprejemati denarja ali novcev, in to niti za obleko niti za knjige niti kot nagrado za kako delo in sploh pod nobeno pretvezo ne, razen če gre za očitno potrebo, v kateri so bolni bratje* [...] (1 FVod 8,2–3), cit. po: prav tam, str. 63. Več o problematiki sprejemanja denarja znotraj reda manjših bratov gl. Lothar Hardick, *Denaro, ricchezza, ricco*, v: *Dizionario francescano. Spiritualità* (ur. Ernesto Caroli), Padova 1995, str. 369–380 (dalje: Hardick, *Denaro, ricchezza, ricco*); David Flood, *Denaro – contesto storico-economico*, v: *Dizionario francescano. Spiritualità* (ur. Ernesto Caroli), Padova 1995, str. 381–391 (dalje: Flood, *Denaro – contesto storico-economico*).

¹⁸⁹ Novici so prejeli le dva *habita* brez kapuce, *pas, hlače ter kaparon, ki sega do pasu* [...] (1 FVod 2,7), cit. po: Assisiensis, Clara, *Spisi*

manjši bratje pogosteje hodili bosi oz. v sandalih, najraje brez nogavic.¹⁹⁰ Njihova oprava je sledila naukom, ki so zapisani v Svetem pismu: *Ne oskrbuj se ne z zlatom ne s srebrom ne z bakrom v pasovih, ne s popotno torbo ne z dvema suknjama ne s sandali ne s palico, kajti delavec je vreden svoje hrane.* (Mt 10,9–10).¹⁹¹ Sredstva za preživljanje so si lahko zaslužili z delom¹⁹² ali miloščino.¹⁹³ Poleg tega v samostanu niso smeli rediti živine ali jezdit, razen v primeru bolezni ali hude stiske.

Franciškov strogo upoštevanje popolnega uboštva prihaja nazorno do izraza tudi pri arhitekturni zasnovi prvih domovanj manjših bratov. Sv. Frančišek se je namreč pri tem naslanjal na evangelij, kjer je zapisano: *Lisice imajo brloge in ptice neba gnezda, Sin človekov pa nima, kamor bi glavo naslonil* (Mt 8,20). Kot je bilo že povedano, manjši bratje niso smeli posedovati samostanov, ampak so v njih lahko le prebivali kot romarji in tujci. Postavili so si preproste stavbe, pogosteje lesene koče, saj njihova domovanja niso smela biti zgrajena iz kamna. Asiški Ubožec je namreč velel, naj bodo njihova prebivališča bolj podobna kočam revnih ljudi kot pa palačam bogatih. Prav tako so morale biti skromne hiše in cerkve, ki so jih bratje že zgrajene sprejeli v dar. Znano je tudi, da je ukazal porušiti stavbo, ki ni ustrezala njegovemu konceptu popolnega uboštva, se branil živeti v celici samostana v Bologni, ki je bila narejena prav zanj, in ukazal taisti samostan nemudoma zapustiti. Natančnejših predpisov o gradnji pa sv. Frančišek ni zapustil.

Že v času Frančiškovega življenja je prihajalo do napetosti med manjšimi brati, saj so si nekatere skupine znotraj manjših bratov različno razlagale pomen popolnega uboštva in odnosa do lastnine. Posebno izstopajoče je bilo poznejše pridobivanje raznih privilegijev in spregledov s papeške strani. Preko prokuratorja¹⁹⁴ ali sindika so manjši bratje lahko imeli vse, ne da bi se dejansko dotikali denarja, lastniki zemljišča in nepremičnine, v kateri so prebivali, pa so bili največkrat Sveti sedež ali dobrotniki sami. Prav to je bil tudi povod, da se je

sv. Frančiška Asiškega, str. 58, po sprejemu v red pa *en habit s kapuco in drugega brez kapuce, če je potrebno, ter pas in hlače* [...] (1 FVod 2,7), cit. po: prav tam, str. 58. Rečeno je bilo tudi, naj *nosijo preprosta oblačila, ki jih morejo krpati z raševino in drugimi zaplatami, z božjim blagoslovom* [...] (1 FVod 2,13–14), cit. po: prav tam, str. 58.

¹⁹⁰ Obuvalo smejo nositi vsi, katerim je potrebno [...] (2 FVod 2,16) je še zapisano v potrjenem Vodilu, cit. po: prav tam, str. 81.

¹⁹¹ Cit. po: *Sveto pismo*, str. 1492.

¹⁹² V nepotrjenem Vodilu piše: *Bratje, ki znajo delati, naj delajo in izvršujejo posel, za katerega so sposobni. [...] Kot nagrado za svoje delo smejo sprejemati vse, kar jim je potrebno, razen denarja* [...] (1 FVod 7,4–8), cit. po: Assisiensis, Clara, *Spisi sv. Frančiška Asiškega*, str. 62, v potrjenem pa: *Bratje, ki jim je Gospod dal milost, da lahko delajo, naj delajo zvesto in predano. [...] Kot plačilo za delo naj sprejemajo za telo potrebne reči zase in za svoje brate, razen denarja in novcev* [...] (2 FVod 5,2–4), cit. po: prav tam, str. 82–83.

¹⁹³ *Če bi bilo potrebno, naj gredo sami prosit miloščino. Tega naj se ne sramujejo, temveč naj se spominjajo, da je naš Gospod Jezus [...] bil večkrat v gosteh ter je živel od miloščine* [...] (1 FVod 9,4–6), cit. po: prav tam, str. 64.

¹⁹⁴ Prokurator je upravitelj samostanske gmotne posesti. V večini primerov je bil to dobrotnik samostana ali pa klerik, ki je živel v okolici samostana, prim. Skofljanec, *Observanti province sv. Križa*, str. 13.

red razdelil na spirituale in skupnost.¹⁹⁵ Obe skupini je sredi 13. stoletja poskušal povezati sv. Bonaventura iz Bagnoregia (ok. 1221–1274), ki je manjšim bratom dovolil uporabo lastnine, vendar je ta morala ostati tuja. Poudarek se je tako od dejanske zavezanosti ubožstvu premaknil k simboličnemu. Ubožnost namreč ni bila nekaj, s čimer bi se ponašala novonastajajoča srednjeveška mesta; bila je značilnost marginalnih skupin in celo znak grešnosti. Novozgrajeni samostani pa so se morali zliti z urbanistično zasnovo mest, ki je namesto preprostih in skromnih samostanskih hiš manjših bratov raje izbirala reprezentančna poslopja, ki so še bolj poudarjala veličino in bogastvo novonastajajoče elite, katerih predstavniki so bili pomembni patroni.

2.2 Razvoj samostanske arhitekture s poudarkom na arhitekturi ubožstvenih redov¹⁹⁶

Na podlagi *Pravila* sv. Benedikta¹⁹⁷ se je razvila osnovna samostanska zasnova. Samostan je od takrat dalje od zunanjega sveta z zidom ograjen prostor, kjer se samostanska družina lahko posveti slavljenju Boga, kjer se odvija meditativno branje božje besede (*lectio divina*) in kjer se lahko samostanska družina zbira. Poleg tega mora vsak samostan imeti še prostore, namenjene telesni oskrbi, npr. kuhinjo, refektorij ali obednico (jedilnico), dormitorij ali spalnico in sanitarije, ki pa ne smejo biti v neposrednem stiku s sakralnim delom. Strogo ločeni morajo biti tudi prostori za popotnike in romarje ter bolnike (infernarija). Gospodarska poslopja – so razporejena ob samostanu. To so razni hlevi in kašče, pekarna, kovačnica, delavnice itd. Večjim samostanom so bili pridruženi še noviciat in šola ter obsežna zemljiška posestva zunaj samostanskega obzidja.

Pravilo sv. Benedikta (poznana so namreč še druga pravila monastičnega življenja) so sprejele skorajda vse redovne skupnosti, ki so v Evropi nastale v srednjem veku. Zgledovale so se tudi po arhitekturni zasnovi benediktinskih

¹⁹⁵ Več o tem gl. poglavje: 1.2 Konventualci in observanti.

¹⁹⁶ Temeljna literatura, ki je bila uporabljena pri pripravi podpoglavja, je naslednja: Werner Gross, Bettelordenskirche, v: *Lexikon für Theologie und Kirche* 2 (ur. Josef Höfer – Karl Rahner), Freiburg 1958, str. 322–323 (dalje: Gross, Bettelordenskirche); Ernst Badstübner, *Kirchen der Mönche. Die Baukunst der Reformorden im Mittelalter. Mit Aufnahmen von Klaus G. Beyer*, Wien 1980 (dalje: Badstübner, *Kirchen der Mönche*); Raymond Oursel, *Klosterkunst und christlicher Geist*, v: *Die Kultur der Klöster*, Stuttgart et al. 1985, str. 9–192 (dalje: Oursel, *Klosterkunst und christlicher Geist*); Wolfgang Braunfels, *Monasteries of Western Europe. The Architecture of the Orders*, London 1993 (dalje: Braunfels, *Monasteries of Western Europe*); Nicolò De Mari, *L'architettura monastica*, v: *Guida ai monasteri d'Italia. Storia, arte, attività religiose e culturali, visita guidata e indicazioni pratiche, ospitalità, prodotti tipici e artigianato*, Casale Monferrato 1997, str. 65–86 (dalje: De Mari, *L'architettura monastica*); Kolar, *Redovništvo in redovne skupnosti*; Anica Novak, *Arhitektura ubožstvenih redov v slovenski Istri* (tipkopis diplomske naloge), Ljubljana 2006 (dalje: Novak, *Arhitektura ubožstvenih redov*); Jože Curk – Polona Vidmar – Sašo Radovanovič, *Samostani na Slovenskem*, Maribor 2008, str. 9–30 (dalje: Curk – Vidmar – Radovanovič, *Samostani na Slovenskem*); Mija Oter Gorenčič, *Srednjeveška stavbna dediščina benediktincev, dominikancev, manjših bratov sv. Frančiška in klaris v slovenski Istri*, v: *Annales. Analiza istrske in mediteranske študije* 22 (2012), št. 2, str. 555–588 (dalje: Oter Gorenčič, *Srednjeveška stavbna dediščina*); Ana Jenko, *Opombe k srednjeveški arhitekturi beraških redov v Kopru*, v: *Zbornik za umetnostno zgodovino* n. v. 50 (2014), str. 47–64 (dalje: Jenko, *Opombe k srednjeveški arhitekturi*).

¹⁹⁷ Gl. poglavje: 1 Od prvih menihov pa do reda manjših bratov kapucinov.

samostanov. Idealno monastično benediktinsko shemo predstavlja načrt iz Sankt Gallna, ki je nastal ok. leta 820. Triladijska cerkev z dolgim meniškim korom stoji na severu,¹⁹⁸ orientirana je proti vzhodu. Ob koru so nameščeni: desno zakristija, levo skriptorij in biblioteka. Kvadraten križni hodnik,¹⁹⁹ center celotnega samostanskega kompleksa, se nahaja južno od cerkvene stavbe. Obkrožajo ga drugi monastični prostori, kot so: skupna soba in kapiteljska dvorana ter dormitorij na vzhodu, refektorij ter kuhinja na jugu in shrambe ter klet na zahodu. Zunaj tega so opatova hiša, objekti za bolne in noviciat, prostori za romarje in goste, hiše za študij, delavnice, hlevi, gospodarska poslopja itd., zunaj samostanskega obzidja pa polja, gozdovi, ribniki in travniki. Na načrtu je predvideno čisto vse: od mer in uporabe gradbenih materialov do patrocinijev oltarjev v kapelah. Celoten samostanski kompleks je bil tako organiziran, da so menihi znotraj njega lahko prebivali brez večjih težav, ne da bi prihajali v stik z zunanjim svetom.

Poleg benediktinske zasnove samostana je veliko vlogo pri zasnovi srednjeveških samostanov uboštenih redov odigrala tudi cistercijska arhitektura. Cistercijani (*Ordo cisterciensis*), ki so pravzaprav izšli iz benediktincev, so želeli izpolnjevati Benediktovo *Pravilo* brez dodatnih razlag. Kritizirali so pretirano bogastvo nekaterih benediktinskih opatij, posebno clunyjske, saj so se strogo zavezali uboštvu. Največkrat so si postavili samostan na nenaseljenem območju. Gradili so preprosta samostanska poslopja in cerkve brez okrasja; pretirano okrasje bi namreč menihe lahko zmotilo pri molitvi.²⁰⁰ Arhitektura cisterc (ime je dobila po prvem samostanu Citeaux ali Cistercium v Franciji) je bila strogo uniformirana, vsi samostani so se namreč gradili po enotnih načrtih. Predstavljala je skrajno redukcijo takrat cvetočega gotskega sloga, ki ga je zrcalila tipična gotska katedrala. Tako kot pri nekaterih drugih redovih so bila tudi pri cistercijanih v uporabi pisna²⁰¹ in skicirna priporočila za gradnjo, ki so krožila od samostana do samostana.

Idealni cistercijski samostan ima cerkveno stavbo na severu, južno od nje je križni hodnik s samostanskimi trakti. Cerkev je tako dolga, da ne izstopa

¹⁹⁸ Cerkev varuje celotni samostanski kompleks pred nezdavimi severnimi vetrovi. Poleg tega njena senca zaradi severne pozicije ne more padati na samostansko dvorišče, prim. Oursel, *Klosterkunst und christlicher Geist*, str. 92.

¹⁹⁹ Križni hodnik (*claustrum*) je pred zunanjim svetom zaprt samostanski prostor; slovensko poimenovanje križni hodnik je prevod nemške besede *Kreuzgang*, saj so se nekdanj v tem delu samostana odvijale meniške procesije s križem na čelu. Njegova zasnova izhaja iz zasnove peristila poznoantične podeželske hiše, prim. Badstübner, *Kirchen der Mönche*, str. 19.

²⁰⁰ Ubožna je bila tudi njihova redovna obleka. Njihova prehrana je bila izredno preprosta, vsak menih si je sredstva za življenje moral prislužiti sam, predvsem s delom na polju, prim. Kolar, *Redovništvo in redovne skupnosti*, str. 87; Stjepan Krasić, *Crkva i samostan sv. Dominika u Trogiru. Povijesno-umjetnički prikaz, v: Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 41 (2008), št. 1, str. 70 (dalje: Krasić, *Crkva i samostan*).

²⁰¹ Po generalnem kapitlju leta 1134 so bila prepovedana celo slikana platna in skulpture. Prav tako niso imeli slikanih oken. Leta 1148 je sledila še prepoved dekoriranega tlaka, leta 1157 pa so bili prepovedani zidani zvoniki. Od leta 1154 gradbenih del v samostanu niso smeli prepuščati svetnim osebam. Arhitekti so takrat najverjetneje potovali iz enega gradbišča na drugo, medtem ko za pomočnike tega ne moremo trditi. Več o arhitekturi cistercijanov v: Badstübner, *Kirchen der Mönche*, str. 158–217.

pretirano od vzhodnega trakta samostana. Prav tako ne sme na zahodu znatno prekoračiti linije zahodnega trakta. Široka je približno toliko, kot sta široka kapiteljska dvorana in refektorij. Tudi njen gabarit je uglasen z linijo gabarita celotnega samostanskega kompleksa. Pred cerkvijo je še predprostor. Cerkev je običajno triladijska. Glavna cerkvena ladja je z letnerjem²⁰² razdeljena na dva dela. V vzhodnem delu je prečna ladja, ki ima več kornih kapel. Glavna med njimi je največja in prevzema funkcijo prezbiterija. Leseni zvonik je nad stičiščem glavne in prečne ladje. Tako kot notranjščina je tudi zunanjščina stavbe izredno preprosta. Vzhodni del samostana je navadno nadstropen in povezan s prečno cerkveno ladjo. V pritličju so zakristija, biblioteka, kapiteljska dvorana, meniška dvorana in noviciat, nad njimi je dormitorij, v katerega vodita stopnišči ob prečni ladji ali pa ob kapiteljski in meniški dvorani. Vzhodni trakt skupaj s prečno ladjo predstavlja t. i. meniški trakt. V južnem traktu so ogrevana soba, refektorij in kuhinja. Zahodni trakt je namenjen laičnim bratom, konverzom. Tam sta njuna refektorij in kuhinja. Ta del samostana je strogo ločen od tistega, kjer se gibljejo menihi. V nadstropju je dormitorij, v kletnih prostorih pa samostanska klet.²⁰³

Ker arhitektura uboštenih redov še ni bila v celoti zadovoljivo raziskana (še največ pozornosti je bilo namenjene dominikancem in manjšim bratom), je njen oris v nadaljevanju na nekaterih mestih nekoliko shematičen.²⁰⁴

Eden najstarejših uboštenih redov je znan pod imenom Skupnost puščavnikov z gore Karmel ali karmeličani (*Ordo Fratrum Beatissimae Mariae Virginis de Monte Carmelo*). Leta 1150 ga je ustanovil sv. Bertold iz Kalabrije (?–1195). Do 13. stoletja so karmeličani kot eremiti živeli v Sveti deželi, od koder so jih v Evropo pregnali muslimani. Niso razvili tipične redovne arhitekture, ampak so svoja domovanja selili iz kraja v kraj glede na to, kje so čutili potrebo, da bi bili prisotni. Zato se je arhitektura monastičnih kompleksov prilagajala tradiciji regije, kjer so si postavili domovanje. Leta 1662 so se razdelili na obute in bosonoge karmeličane. Slednji so si prizadevali, da bi se red vrnil k svojim začetkom.

Njihova arhitektura je tako postala izredno praktična, funkcionalno zgrajena in predvsem ubožna. V času baroka sta najbolj znana dva tipa cerkva,

²⁰² Letner oz. lektorij (*lectorium*) ali bralni pult je lesena ali kamnita pregrada, ki deli cerkveno stavbo na del, namenjen menihom, in del, namenjen konverzom, prim. Erika Doberer, Lettner, v: *Lexikon des Mittelalters* 5, München–Zürich 1991, str. 1914–1915 (dalje: Doberer, Lettner).

²⁰³ Objavljeno v: Badstübner, *Kirchen der Mönche*, str. 158–217.

²⁰⁴ Splošni opis arhitekture uboštenih redov je povzet po: Richard Kurt Donin, *Die Bettelordenskirchen in Österreich. Zur Entwicklungsgeschichte der österreichischen Gotik*, Baden bei Wien 1935 (dalje: Donin, *Die Bettelordenskirchen in Österreich*); Laura Ceresara – Marta M. Giorgi, L'architettura degli ordini mendicanti, v: *Rivista di archeologia, storia e costume* 17 (1989), št. 1, str. 25–52 (dalje: Ceresara – Giorgi, L'architettura degli ordini mendicanti); Herbert Dellwing, Le chiese degli ordini mendicanti nelle Marche. Tipologia e forma, v: *Arte e spiritualità negli ordini mendicanti. Gli Agostiniani e il Cappellone di San Nicola a Tolentino* (ur. Centro Studi Agostino Trapè), Tolentino 1992, str. 71–76 (dalje: Dellwing, Le chiese degli ordini mendicanti nelle Marche); Oppeker, *Barocker Bauwurm*, str. 583–629; Curk – Vidmar – Radovanovič, *Samostani na Slovenskem*.

od katerih je za naše ozemlje pomembnejši tisti, ki so ga italijanski bosonogi karmeličani prenesli preko Nizozemske v nemške province. Gre za tip cerkve v obliki latinskega križa, ki se v prvi vrsti zgleduje po rimski jezuitski cerkvi Il Gesù. Enoladijska longitudinalna cerkev ima prezbiterij pokrit s kupolo, za njim je ločeni kor. Cerkev ima največkrat tudi prehodne stranske kapele. Njihove konstitucije so predpisale tudi dva dovoljena modela, enega za večji in enega za manjši samostan. Za bosonoge karmeličane so značilne stroge omejitve glede velikosti določenih prostorov znotraj samostanskega kompleksa, ki pa so se v teku let močno spreminjale:

Širina ladje se je leta 1614 gibala pri ok. 46 pedeh oz. dlaneh (v konstitucijah je bila izrisana dolžina polovice pedi, ki je znašala ok. 12 cm), dolžina pa pri 145 pedeh; širina se je leta 1631 zreducirala na 40 pedi pri večjih samostanskih cerkvah in 33 pedi pri manjših, dolžina pa se je prilagajala pomembnosti cerkve. Pomembnejše cerkve so imele tudi do tri stranske kapele, manjše po eno na vsaki strani ladje. Nad oltarjem je bilo zamreženo okno, ki je omogočalo patrom v koru, da so sledili mašni daritvi. Kor je bil v baroku velik med 30 in 40 pedmi. Velikokrat so bile dimenzije identične dimenzijam prezbiterija. Zakristija je bila pogostejše kvadratna, s stranicami dolžine 30 pedi, pozneje sta se dolžina in širina povečali. Tudi velikost refektorija so predpisovale konstitucije, vendar so se skozi celotno 17. stoletje spreminjale ter se leta 1631 ustalile pri dolžini 65 za večje oz. 45 pedeh za manjše samostane, širina se je gibala od 20 do 28 pedi, višina pa naj ne bi presegala 24 pedi. Poznali so tudi refektorij za bolne člane skupnosti. Kapiteljska dvorana je bila lahko široka le 24 pedi, medtem ko se je njena dolžina spreminjala od 30 do 65 pedi. Samostan je imel dva atrija, kar so karmeličani prevzeli od kartuzijanov. Eden je bil namenjen zunanjim obiskovalcem, drugi samostanski družini. Velikost celic, ki so bile le v zgornjem nadstropju, je znašala okrog 12 × 12 pedi. Vsak samostan je imel tudi sobe za bolne člane samostanske družine. Te celice so bile večje od navadnih in jih najdemo tako v pritličju kot tudi v nadstropju. Širina hodnikov se je gibala med 7 in 10 pedmi, višina pa je bila leta 1631 predpisana na 13 pedi, širina stopnišč se je tega leta ustalila pri 6 pedeh in pol. Tudi dimenzije kuhinje so bile določene. V samostanu je bila večja knjižnica ter soba s kaminom, namenjena druženju, soba za vratarja, govorilnica, pralnica, shramba, drvarnica, terasa in vrt. Priljubljeni so bili zvoniki na preslico.²⁰⁵

Njihovi samostani so bili prej neudobni kot pretirano udobni. Morali so biti tako zgrajeni, da so se izognili nezdravim vetrovom, tako toplim kot tudi

²⁰⁵ Saverio Sturm, *L'architettura dei Carmelitani Scalzi in età barocca* 1, Roma 2006, 161–202 (dalje: Sturm, *L'architettura dei Carmelitani Scalzi*); Oppeker, *Barocker Bauwurm*, str. 602. Za primerjavo s kapucinsko arhitekturo gl. poglavja: 2.2.3 Kapucinske konstitucije in gradbena dejavnost na Apeninskem polotoku, 2.2.4 Razvoj kapucinske arhitekture po Evropi in 3.1.1 Libri tre nei quali si scuopre in quanti modi si può edificare vn Monast.o s'j la Chiesa.

hladnim. Da se karmeličanska arhitektura ni pretirano spreminjala, so v veliki meri pripomogli strogi predpisi v konstitucijah in veliko število redovnih arhitektov, ki so skrbeli, da so se ustaljeni vzorci prenašali dalje.²⁰⁶

Red puščavnikov sv. Avgušтина ali avguštinci (*Ordo Eremitarum Sancti Augustini*) je nastal sredi 13. stoletja. Na začetku so živeli v eremitskih naselbinah. Naseljevali so se tudi v že obstoječe stavbe, ki so poprej pripadale drugim redovom ali pa sploh niso bile namenjene prebivanju meniške skupnosti. Zato avguštinci vsaj na začetku svojega obstoja niso razvili enotne stavbne tipologije, ampak so se stavbe velikokrat prilagajale lokalni tradiciji oz. željam dobrotnika. Za poznejšo avguštinsko arhitekturo je značilna preprosta gradnja cerkve, tudi njena oprema je morala biti ubožna. Cerkve so bile enoten prostor, namenjen pridiganju. Kmalu so jih avguštinci okrasili z umetniško izjemnimi oltarji, vitraji in stenskimi poslikavami. Podrobnejših predpisov o gradnji pa avguštinci niso poznali.²⁰⁷

Trinitarci ali Red presvete Trojice za osvobajanje ujetnikov (*Ordo sanctissimae Trinitatis de redemptione captivorum*) je leta 1198 ustanovil sv. Janez Matha (1160–1213). Njihova naloga je bila odkupovanje zaslužjenih kristjanov, ki so jih ujeli muslimani. Ob samostanih so zato postavljali posebna zatočišča za osvobojene kristjane. V dobi baroka so trinitarci gradili centralno zasnovane cerkvene stavbe, ki so bile bogato opremljene.²⁰⁸

Leta 1216 je Dominik de Guzmán (1170–1221) po prilagojenem pravilu sv. Avgušтина in skladno s pravili premostratencev ustanovil nov red bratov pridigarjev (*Ordo Fratrum Praedicatorum*), bolj znan kot red dominikancev, ki se je zavzemal predvsem za to, da bi izkoreninil razna krivoverstva, ki so se v tistem času začela pojavljati. Pri tem so se dominikanci v prvi vrsti posvečali oznanjevanju evangelija, obenem so bili dejavni tudi pri cerkveni inkviziciji. Prav tako kot drugi beraški redovi so bili tudi dominikanci zavezani strogemu uboštvu. Posnemali so življenje Kristusa in prvih apostolov, ki so živeli skromno. Niso

²⁰⁶ Sturm, *L'architettura dei Carmelitani Scalzi*, str. 160, 205; Oppeker, *Barocker Bauwurm*, str. 601–602. Več o cerkvi bosonogih karmeličanov na Kostanjevici pri Gorici pa v: Helena Seražin, A 'Venetian' Discalced Carmelite Church in the Habsburg Lands, v: *Acta historiae artis Slovenica* 17 (2012), št. 2, str. 91–102 (dalje: Seražin, A 'Venetian' Discalced Carmelite Church).

²⁰⁷ Fabio Mariano, *Architettura e città negli insediamenti mendicanti agostiniani*, v: *Gli agostiniani nelle Marche. Architettura, arte, spiritualità*, Tolentino 2004, str. 45–65 (dalje: Mariano, *Architettura e città*); Frances Andrews, *The Other Friars. The Carmelite, Augustinian, Sack and Pied Friars in the Middle Ages*, Woodbridge-Rochester 2006, str. 37, 112–115, 118 (dalje: Andrews, *The Other Friars*); Oppeker, *Barocker Bauwurm*, str. 605. Več o naseljevanju avguštincev v nemško govorečih poznosrednjeveških mestih v: Susanne Fritsch, *Augustiner in der Stadt. Ansiedlung, Position und Aufgaben der Augustinerklöster in spätmittelalterlichen Städten*, v: *Bettelorden in Mitteleuropa – Geschichte, Kunst, Spiritualität. Referate der gleichnamigen Tagung vom 19. bis 22. März 2007 in St. Pölten* (ur. Heidemarie Specht – Ralph Andraschek-Holzer), St. Pölten 2008, str. 198–210 (dalje: Fritsch, *Augustiner in der Stadt*), detajlno o arhitekturi avguštinske cerkve v Ljubljani pa v članku: Ana Lavrič, Prispevek k stavbni zgodovini samostana in cerkve bosonogih avguštincev v Ljubljani, v: *Acta historiae artis Slovenica* 17 (2012), št. 2, str. 103–136, 194–195 (dalje: Lavrič, *Prispevek k stavbni zgodovini*).

²⁰⁸ Več o tem v: Manfredo Tafuri, *Un 'fuoco' urbano della Roma barocca*, v: *Quaderni dell'Istituto di storia dell'architettura* 11 (1964), št. 61, str. 1–20 (dalje: Tafuri, *Un 'fuoco' urbano*).

bili lastniki večjih zemljiških posesti, lahko pa so posedovali premoženje, ki jim je omogočalo dušno pastirstvo, pridigarstvo in študij. Na začetku so se naseljevali v že obstoječe objekte, ki so jih nekoliko preuredili, lahko pa so gradili tudi lastne samostane (cerkve niso izpričane), ki pa se do danes niso ohranili in tudi niso imeli večjega vpliva na nadaljnjo arhitekturno dejavnost reda.

Sv. Dominik je, tako kot sv. Frančišek Asiški, grajal preveč ambiciozno zasnovane samostanske hiše, saj se je želel naseliti predvsem v *domos viles et parvas*.²⁰⁹ Zato so bile na začetku dominikanske cerkve v veliki meri skromne, enostavne in funkcionalno zgrajene. Prav tako so imele gole zidove, da umetnine ne bi odvrčale redovnikov od molitve. Dominikanski samostan je, tako kot večina uboštenih, v svojem bistvu redukcija benediktinskega. Največkrat ima dominikanska cerkev raven trikapelni vzhodni zaključek,²¹⁰ tj. t. i. bernardinska shema kornega dela,²¹¹ ki so jo dominikanci kot poenostavljeno²¹² prevzeli od cistercijanov. Najprej so gradili le pritlične samostanske stavbe, pozneje pa tudi nadstropne. Okrog samostanskega dvorišča so bile v treh traktih – četrtega je namreč zasedala cerkev – urejene kapiteljska dvorana, kuhinja, jedilnica in soba za goste oz. soba za sprejem. V nadstropju je bil dormitorij, neposredno povezan s korom, knjižnico in drugimi skupnimi prostori. Samostan je imel tudi kletne prostore in vrt. Posebnost dominikanskega samostana pa je bila soba, namenjena vadbi pridiganja in predavanja mladih redovnikov.²¹³

Predpisi o gradnji dominikanskega samostana so bili v veliki meri podobni tistim, ki so jih razvili že cistercijani. Dominikanske konstitucije so že leta 1220 predpisale, naj bodo samostani zgrajeni z minimalnimi izdatki, vsi objekti naj bodo skromni, s čim manj okrasja. Leta 1228 je bilo zaukazano, da morajo biti samostanske zgradbe nizke (do 12 čevljev do strehe, tj. od ok. 3,60 do 4,50 m oz. do 20 čevljev skupaj s streho, tj. približno od 6 do 7,60 m) in cerkve ne smejo presegati višine 30 čevljev (tj. od 9 do 11,40 m). Obokana sta bila lahko le kor in zakristija. Poleg tega so okrog leta 1235 predpisali, da morajo za vsako gradnjo samostana izvoliti tri brate, ki bodo skrbeli, da se bodo določila v praksi resnično izvrševala.²¹⁴

²⁰⁹ Cit. po: Wolfgang Schenkluhn, *Architektur der Bettelorden. Die Baukunst der Dominikaner und Franziskaner in Europa*, Darmstadt 2000, str. 27 (dalje: Schenkluhn, *Architektur der Bettelorden*).

²¹⁰ Najdejo se tudi cerkve z obhodnim korom. Več o tem v: Schenkluhn, *Architektur der Bettelorden*, str. 71–81.

²¹¹ Sv. Bernard iz Clairvauxa (1090–1153) je bil eden pomembnejših cistercijanskih reformatorjev.

²¹² Dominikanci namreč niso upoštevali zunanjih stranskih kapel ob prečni ladjii, prim. Schenkluhn, *Architektur der Bettelorden*, str. 64.

²¹³ Krasić, *Črkva i samostan sv. Dominika*, str. 70–75.

²¹⁴ Po navodilih iz konstitucij so morali dominikanci živeti v skromnih domovanjih: [...] *Mediocris domos et humiles habeant fratres nostri* [...], cit. po: Krasić, *Črkva i samostan sv. Dominika*, str. 70. K preprostosti in skromnosti so napeljevale tudi poznejše določbe, sprejete na kapitljih. Leta 1258 je generalni kapitelj npr. odločil: [...] *Iniungimus districte prioribus et fratribus quod non faciant edificia nisi humilia et mediocra et secundum formam constitutionis* [...], cit. po: prav tam, str. 70, leta 1261 pa: [...] *Non fiant in domibus nostris superfuitates et curiositates notabiles in sculpturis et picturis et pavementis et aliis similibus que paupertatem nostram deformant* [...], cit. po: prav tam, str. 70. Več o določilih dominikanskih generalnih kapitljev in njihovi arhitekturi v:

Vendar so se že v drugi polovici 13. stoletja zgrajene stavbe oddaljile od pravil, zapisanih v konstitucijah.²¹⁵ Leta 1300 so bila ta pravila preklicana, upoštevali so le določbe iz leta 1263, kjer je bilo zaukazano, naj dominikanske cerkve ne bodo pretirano okrašene. V 14. stoletju so dominikanci, podobno kot manjši bratje, začeli graditi monumentalnejše zgradbe, ki pa niso sledile enotni tipologiji.²¹⁶

Leta 1233 so Firenčani ustanovili servite ali Red bratov servitov svete Marije (*Ordo Servorum Beatae Virginis Mariae*). Ti niso poznali striktnih navodil, kako graditi samostan. Pri njihovi arhitekturi tudi ne zasledimo izdelane tipologije. Gradili so tako, kot je bilo v tistem času v navadi. Kot vsi drugi uboštevni redovi so prevzemali benediktinsko shemo samostana, veliko besede pri opremitvi samostana pa so imeli mecen.²¹⁷

Nekoliko izjemna v okviru arhitekture uboštevni redov je barnabitska arhitektura. Barnabiti (*Clerici regulares Sancti Pauli*) so bili ustanovljeni v času Tridentinskega koncila in so ime dobili po cerkvi San Barnaba v Milanu. Na začetku so gradili longitudinalne sakralne stavbe, pozneje pa so se odločali za centralno zasnovo s kupolo na sredini (t. i. shema *quincunx*), ki je bila namenjena predvsem pridiganju. Centralni ladji so dodali prezbiterij z velikim oltarjem in kor. Take cerkve, ki so bile poleg vsega tudi bogato okrašene, so bile v tistem času za uboštevne redove nekaj izjemnega in so postale glavna značilnost novoustanovljenega reda.²¹⁸

Richard A. Sundt, »Mediocris domos et humiles habeant fratres nostri«. Dominican Legislation on Architecture and Architectural Decoration in the 13th Century, v: *Journal of the Society of Architectural Historians* 46 (1987), št. 4, str. 394–407 (dalje: Sundt, Dominican Legislation on Architecture). Za primerjavo s kapucinsko arhitekturo gl. poglavja: 2.2.3 Kapucinske konstitucije in gradbena dejavnost na Apeninskem polotoku, 2.2.4 Razvoj kapucinske arhitekture po Evropi in 3.1.1 Libri tre nei quali si scuopre in quanti modi si può edificare vn Monast.o sý la Chiesa.

²¹⁵ Predvsem so obokavali celoten sakralni prostor, vendar je obokavanje v primerjavi z lesenim stropom imelo tudi protipožarno funkcijo, prim. Sundt, Dominican Legislation on Architecture, str. 402–403.

²¹⁶ Še več podatkov o arhitekturi dominikancev v: Schenkluhn, *Architektur der Bettelorden*; Gabriella Villetti, *Studi sull'edilizia degli ordini mendicanti*, Roma 2003 (dalje: Villetti, *Studi sull'edilizia degli ordini mendicanti*); Markus Thome, Die gerade geschlossene Halle als Kirchenraum bei Bettelorden und Zisterziensern im ausgehenden 13. und beginnenden 14. Jahrhundert, v: *Bettelorden in Mitteleuropa – Geschichte, Kunst, Spiritualität. Referate der gleichnamigen Tagung vom 19. bis 22. März 2007 in St. Pölten* (ur. Heidemarie Specht – Ralph Andraschek-Holzer) St. Pölten 2008, str. 406–432 (dalje: Thome, Die gerade geschlossene Halle); Adam S. Hindin, Gothic Goes East. Mendicant Architecture in Bohemia and Moravia, 1226–1278, v: *Bettelorden in Mitteleuropa – Geschichte, Kunst, Spiritualität. Referate der gleichnamigen Tagung vom 19. bis 22. März 2007 in St. Pölten* (ur. Heidemarie Specht – Ralph Andraschek-Holzer), St. Pölten 2008, str. 370–405 (dalje: Hindin, Gothic Goes East).

²¹⁷ Več o arhitekturi servitov v: Elena Urbani, Storia e architettura delle chiese dei Servi di santa Maria di fondazione trecentesca in area veneta. Venezia (1316), Verona (1324), Treviso (1346) e Padova (1392), v: *Studi storici dell'ordine dei Servi di Maria* 50, Roma 2000, št. 63, str. 7–140 (dalje: Urbani, Storia e architettura); Oppeker, Barocker Bauwurm, str. 605–616.

²¹⁸ Več o tem v: Jörg Stabenow, *Die Architektur der Barnabiten. Raumkonzept und Identität in den Kirchenbauten eines Ordens der Gegenreformation. 1600–1630*, Berlin–München 2011 (dalje: Stabenow, Die Architektur der Barnabiten); isti, La pianta centrale nell'architettura di un ordine religioso. I barnabiti tra cinquecento e seicento, v: *La pianta centrale nella Controriforma e la chiesa di S. Alessandro in Milano (1602). Atti del Convegno (Milano 6–7 giugno 2002)* (ur. Francesco Repishti in Giuseppe M. Cagni), Milano 2002, str. 133–155 (dalje: Stabenow, La pianta centrale nell'architettura).

V okviru arhitekture ubožstvenih redov in za boljše razumevanje arhitekture reda kapucinov je neobhodno potrebno predvsem dobro poznavanje arhitekture reda manjših bratov. Posebna pozornost je zato posvečena prvim domovanjem Frančiškovih bratov, po katerih so se kapucini najraje zgledovali.²¹⁹

Sv. Frančišek Asiški in njegovi prvi bratje niso imeli stalnega bivališča, ampak so hodili iz kraja v kraj in oznanjali evangelij ali pa se razdajali pomoči potrebnim. Prenočevali so tam, kjer je bilo mogoče: v lopah, cerkvah, votlinah, bolnišnicah za gobavce, pri dobrotnikih itd. Če so že gradili, so bila njihova domovanja provizorična in predvsem začasna, zgrajena iz lesa, blata in slame. Brate, ki so začeli graditi hiše iz kamna, je sv. Frančišek Asiški grajal. Večkrat so se odločili tudi za odmaknjene eremitorije (samotišča). Tako se v prvih letih obstoja reda oblikujeta dva tipa domovanj: kraj (*locus*), kjer se zbirajo pridigarji po delu med ljudskimi množicami, da si tam odpočijejo, npr. preproste lesene koče ali kolibe, imenovane Rivotorto, pri kapeli sv. Marije Angelske (Porcijunkula),²²⁰ in samotišče (*eremitorium*), kjer živi majhna skupnost, ki se posveča predvsem osebni molitvi in pristnemu stiku z Bogom, npr. odmaknjen eremitorij, imenovan Carceri.²²¹ Za prve manjše brate do ok. leta 1220 je tako

²¹⁹ Pri pripravi opisa arhitekture reda manjših bratov je bila uporabljena naslednja literatura: Henry Thode, *Franz von Assisi und die Anfänge der Kunst der Renaissance in Italien*, Wien 1934⁴ (dalje: Thode, *Franz von Assisi*); Braunfels, *Monasteries of Western Europe*, str. 125–153; Letizia Pellegrini, Gli insediamenti degli ordini mendicanti a al loro tipologia. Considerazioni metodologiche e piste di ricerca, v: *Mélanges de l'Ecole française de Rome. Moyen-Age, Temps modernes* 89 (1977), št. 2, str. 563–573 (dalje: Pellegrini, Gli insediamenti degli ordini mendicanti); Maria Beatrice Mistretta, *Francesco, architetto di Dio. L'edificazione dell'Ordine dei minori e i suoi primi insediamenti*, Roma 1983 (dalje: Mistretta, *Francesco, architetto di Dio*); Edith Pásztor, La chiesa dei frati minori tra ideale di S. Francesco ed esigenze della cura delle anime, v: *Lo spazio dell'umiltà. Atti del Convegno di studi sull'edilizia dell'Ordine dei Minori. Fara Sabina, 3–6 novembre 1982*, Fara Sabina 1984, str. 59–75 (dalje: Pásztor, La chiesa dei frati minori); Renato Bonelli, Nuovi sviluppi di ricerca sull'edilizia mendicante, v: *Gli ordini mendicanti e la città. Aspetti architettonici, sociali e politici. Atti dei sei cicli di seminari* (ur. Joselita Raspi Serra), Milano 1990, str. 15–26 (dalje: Bonelli, Nuovi sviluppi di ricerca); Leonhard Lehmann, Franziskaner (Konventualen, Kapuziner) und Klarissen, v: *Kulturgeschichte der christlichen Orden in Einzeldarstellungen* (ur. Peter Dinkelbacher – James Lester Hogg), Stuttgart 1997, str. 143–192 (dalje: Lehmann, Franziskaner (Konventualen, Kapuziner) und Klarissen); Schenkluhn, *Architektur der Bettelorden*; Enrico Sciamanna, *Santuari francescani minoritici. I luoghi dell'Osservanza in Assisi*, Assisi 2005 (dalje: Sciamanna, *Santuari francescani minoritici*); Franco Barbieri, L'architettura degli ordini mendicanti, v: *Gli ordini mendicanti (secc. XIII–XVI). Atti del 43. Convegno di studi maceratesi. Abbazia di Fiastra, Tolentino 24–25 novembre 2007*, Macerata 2009, str. 15–26 (dalje: Barbieri, L'architettura degli ordini mendicanti); Matthias Untermann, Architektur und Armutsgebot. Zur Charakteristik franziskanischer Kirchen- und Klosterbauten, v: *Gelobte Armut. Armutskonzepte der franziskanischen Ordensfamilie vom Mittelalter bis in die Gegenwart* (ur. Hans-Dieter Heimann et al.), Paderborn et al. 2012, str. 335–346 (dalje: Untermann, Architektur und Armutsgebot).

²²⁰ Prvo domovanje so si asiški Ubožec in njegovi bratje uredili v kolibah iz lesa in slame, imenovanih Rivotorto, ki so bile zapuščene. Sv. Frančišku Asiškemu je bilo to pogodu, saj ni želel prebivati v objektu, ki bi lahko komurkoli še služil. Tam je z brati začasno živel med letoma 1209 in 1211, pa tudi to ne neprestano. Velikokrat so manjši bratje delali na poljih, pomagali kmetom in si tako zaslužili za vsakdanji kruh, ali pa so se posvetili gobavcem, ki so se zadrževali v bližini, v kolibe so se vrnili le k počitku in molitvi. Tako se je začela formirati bratska skupnost. Manjši bratje so spali na preprostih posteljah. Na sredini oratorija ni bilo oltarja, ampak le preprost lesen križ. Kmalu pa so morali domovanje na prošnjo kmeta zapustiti ter se preseliti bliže kapeli sv. Marije Angelske, gl. tudi Nicola Giandomenico, Rivotorto, santuario, v: *Dizionario francescano. Spiritualità* (ur. Ernesto Caroli), Padova 1995, str. 1747–1758 (dalje: Giandomenico, Rivotorto, santuario).

²²¹ Življenje v samoti je znano tako v krščanski kot tudi v nekrščanskih religijah, vedno pa je bilo posvečeno meditaciji. Že sv. Frančišek Asiški je rad odšel na samotni kraj, kjer je lahko v tišini molil. Velikokrat se je odpravil na goro Subasio, kjer je sam govoril z Bogom. Poleg tega je prebivanje v oddaljenih eremitorijih simbol ubožstva, tako v duhu kot v materialnih stvareh, prim. Mistretta,

značilna popolna nenavezanost na nek določen kraj (*instabilitas loci*). Stavbe, v katerih so prebivali, so nastale v različnih obdobjih, tako da na začetku ne moremo govoriti o enotni arhitekturni tipologiji. Vendar je z naraščanjem števila bratov moralo priti do premika v smeri izgradnje stalnih bivališč, ki pa so imele nekatere skupne značilnosti.²²²

Cerkve so, tako kot dominikanske, svoje vzore črpale iz cistercijske arhitekture. Tudi narbonske konstitucije iz leta 1260, ki so jih uzakonili manjši bratje, so v veliki meri podobne cistercijskim in dominikanskim predpisom o gradnji. V primerjavi z dominikanci pa so se manjši bratje še posebej trudili, da ne bi kršili zapovedi uboštva.²²³

Zgoraj omenjene konstitucije iz Narbonne v 8. členu določajo, da cerkve ne smejo biti obokane, razen nad velikim oltarjem, kar pa je mogoče le z dovoljenjem generalnega ministra.²²⁴ V 15. členu je zapisano, naj cerkve ne krasi veliko število slikanih podob, kovanih izdelkov, oken in stebrov ter naj ne bodo pretirano velike, 16. člen pa prepoveduje samostojne zvonike.²²⁵ V 17. členu je zapovedano, naj se manjši bratje izogibajo figuralnim upodobitvam in slikanim oknom, izjema je le veliko okno za glavnim oltarjem, ki lahko prikazuje Križanje, Devico Marijo, sv. Frančiška Asiškega in sv. Antona Padovanskega. Prav tako v 18. členu prepovedujejo dragocene tabelne podobe. Če bi bile take podobe ali slikana okna narejena, jih mora provincijski vizitator odstraniti, sicer bi bil strogo kaznovan.²²⁶ 21. člen strogo zavrača cerkveno posodje iz zlata in srebra, prav tako se ne sme hraniti več kelihov, kot je oltarjev, izjema je le en kelih za samostan, kar najdemo zapisano v 22. členu.²²⁷

Francesco, architetto di Dio, str. 130. Asiški Ubožec je zapisal tudi vodilo za prebivanje v takih oddaljenih samotistihih: [...] Tisti, ki hočejo kot redovniki živeti v samoti, naj bodo trije ali največ štirje. Dva izmed njih naj bosta kakor materi in naj imata dva sinova ali vsaj enega. Tista dva, ki sta kakor materi, naj živijo Martino življenje, dva sinova pa Marijino življenje. Imajo naj eno bivališče, v katerem ima vsak svojo celico za molitev in spanje [...] (FVods (Vodilo za bivanje v samoti) 1–5), cit. po: Assisiensis, Clara, *Spisi sv. Frančiška Asiškega*, str. 91.

²²² Več o prvih domovanih manjših bratov v: Marcello Salvatori, *Le prime sedi francescane*, v: *Lo spazio dell'umiltà. Atti del Convegno di studi sull'edilizia dell'Ordine dei Minori. Fara Sabina, 3–6 novembre 1982*, Fara Sabina 1984, str. 81–82 (dalje: Salvatori, *Le prime sedi francescane*); Ludovico Profili, *Carceri*, v: *Dizionario francescano. Spiritualità* (ur. Ernesto Caroli), Padova 1995, str. 177–186 (dalje: Profili, *Carceri*); Chiara Elisabetta Blundetto, *Eremitismo*, v: *Dizionario francescano. Spiritualità* (ur. Ernesto Caroli), Padova 1995, str. 545–584 (dalje: Blundetto, *Eremitismo*); Gennaro Bove, *Luogo, cella, casa, costruzione*, v: *Dizionario francescano. Spiritualità* (ur. Ernesto Caroli), Padova 1995, str. 1019–1036 (dalje: Bove, *Luogo, cella, casa, costruzione*).

²²³ Thode, *Franz von Assisi*, str. 310–312; Louise Bourdua, *The Franciscans and Art Patronage in Late Medieval Italy*, Cambridge 2004, str. 23, 31 (dalje: Bourdua, *The Franciscans and Art Patronage*).

²²⁴ Podobno so določale tudi dominikanske konstitucije, ki so dovoljevale še obokanje zakristije, prim. Donin, *Die Bettelordenskirchen in Österreich*, str. 19.

²²⁵ Prepoved zvonikov kot samostojne arhitekturne enote so prepovedovala že cistercijska pravila, prim. prav tam, str. 20.

²²⁶ Preprosto cerkveno opremo so zagovarjali že cistercijani, prim. prav tam, str. 20.

²²⁷ Objavljeno v: Thode, *Franz von Assisi*, str. 312–313. Za primerjavo s kapucinsko arhitekturo gl. poglavja: 2.2.2 Prva domovanja kapucinov, 2.2.3 Kapucinske konstitucije in gradbena dejavnost na Apeninskem polotoku in 2.2.4 Razvoj kapucinske arhitekture po Evropi.

Narbonske konstitucije so nastale v času, ko so se znotraj reda manjših bratov gradile že precej ambiciozno zasnovane zgradbe, zato niso imele, z izjemo nemško govorečih dežel, večjega vpliva na nadaljnji razvoj arhitekturne dejavnosti. Neupoštevanje narbonskih pravil pa ni bilo le krivda manjših bratov, ampak so na zasnovo samostanskega domovanja vplivali tudi meceni, od katerih so bili manjši bratje finančno odvisni.²²⁸

Zanimive so konstitucije iz 15. stoletja, ki kažejo izjemne podobnosti s stoletjem mlajšimi kapucinskimi. Leta 1443 so observanti v svojih konstitucijah zapovedali ne le kakšna naj bo cerkev, ampak so tudi določili: *Prohibeant etiam ipsi Vicarii praetiositatem in vestimentis, superfluitatem aedificiorum, et ornamentorum, tam in Ecclesiis, quam etiam in aliis officinis.*²²⁹ Podobna določila bomo našli tudi pri kapucinih. Prav tako so observanti leta 1431 v konstitucijah zapisali, naj ima vsaka provinca štiri brate, ki naredijo načrt za samostan in vodijo gradnjo,²³⁰ kar prav tako pozneje povzamejo kapucini.

Po letu 1300 cerkve manjših bratov niso bile zgrajene po enotnem konceptu. Zasledimo le večje število preprostih, neokrašenih in neobokanih enoladijskih cerkva s trikornim (pozneje tudi večkornim) ravnim bernardinskim zaključkom, ki pa je obokan. Manjši bratje so jih najraje postavljali ob robu večjih urbanih središč. Izhodišče za take cerkve je npr. cerkev sv. Frančiška v Cortoni, veliko takih cerkva pa je nastalo tudi v mediteranskem prostoru. Znane so tudi cerkve z obhodnim korom.

Samostansko dvorišče je bilo največkrat kvadratno z vodnjakom na sredi. Cerkev je navadno stala na severni strani samostanskega kompleksa. Skupni prostori, kot so refektorij, kapiteljska dvorana, kuhinja itd., so bili v pritličju, celice so bile v zgornjem nadstropju, povezane s hodniki, speljanimi okrog samostanskega dvorišča. Monumentalnejše so bile severnoitalijanske cerkve, ki so se zgledovale po francoskih katedralah, kot npr. cerkev v Bologni. Severnoitalijanska mesta so bila tudi bogatejša od srednje- in južnoitalijanskih, poleg tega so glavno besedo pri zasnovi cerkva, kot že zgoraj omenjeno, imeli premožni dobrotniki. Gradili so tudi izredno prostorne večladijske cerkve s stranskimi kapelami, npr. Santa Croce v Firencah. Pri tem so se zgledovali po zgodnje-krščanskih rimskih bazilikah.²³¹ Torej sploh ne moremo več govoriti o ubožni arhitekturi, saj so se manjši bratje s takimi arhitekturnimi zasnovami močno oddaljili od strogega upoštevanja uboštva.²³²

²²⁸ Bourdua, *The Franciscans and Art Patronage*, str. 24; Schenkluhn, *Architektur der Bettelorden*, str. 33; Thode, *Franz von Assisi*, str. 313.

²²⁹ Cit. po: Giorgio Rossini, *Appunti per una storia dell'architettura cappuccina in Liguria*, v: *Studi in onore di p. Cassiano da Langasco* (Genova, 1989), str. 26 (dalje: Rossini, *Appunti per una storia*).

²³⁰ Prav tam, str. 28–29.

²³¹ Želeli so se namreč približati izvorni krščanski arhitekturi, prim. Schenkluhn, *Architektur der Bettelorden*, str. 179.

²³² Thode, *Franz von Assisi*, str. 340–375; Mistretta, *Francesco, architetto di Dio*, str. 177; Schenkluhn, *Architektur der Bettelorden*, str.

Pozneje je prišlo celo do preobrata, ko so observanti, posebno še tisti, ki jih je severno od Alp uvedel sv. Janez Kapistran (1386–1456), redovni reformator, znova začeli graditi oz. preurejati svoje samostane v duhu Svetega uboštva.²³³ Nasprotno pa so konventualci v času baroka svoja stara gotska domovanja v veliki meri močno in bogato barokizirali.²³⁴

Uboštveni redovi, predvsem dominikanci in manjši bratje, so v srednjem veku prevzeli benediktinsko shemo samostana in jo prilagodili svojim potrebam. Ohranili so križni hodnik s trakti okrog njega in pozicijo cerkve na severu. Ker niso imeli opata in ker samostani niso bili samozadostne opatije, so v prvi vrsti odpadle opatova hiša, večje gospodarske zgradbe in obsežne zemljiške posesti. Ker so večinoma gradili v mestih, se je njihova arhitekturna zasnova morala prilagoditi mestni urbanizaciji in željam dobrotnikov. Uboštveni redovi niso poznali hierarhične delitve na duhovnike in laične brate, zato so svoja domovanja zreducirali na enotno cerkev in skupno samostansko poslopje, večji samostani pa so lahko imeli več križnih hodnikov. Značilne so bile tudi omejitve glede velikosti samostanskih objektov, prepoved obokavanja sakralnih prostorov z izjemo kora ter zavračanje pretirane dekoracije. Cerkve so bile navadno dvoranske. V začetku je bila ladja ravno krita, obokani so bili le prezbiterij in kapele. Kot je bilo že omenjeno, je bila največja razlika v primerjavi s cerkvami starejših redov v tem, da so bile cerkve uboštvenih redov namenjene predvsem laikom (*ecclesia laicorum*), le kor je bil namenjen redovniku (*ecclesia fratrum*), zato je v prvi vrsti odpadel letner, novo mesto v sakralni arhitekturi pa je dobila prižnica; uboštveni redovi so namreč namenili veliko pozornosti pridigi. Iz istega razloga so gradili enoladijske cerkve, saj so omogočale nemoten pogled na celoten sakralni prostor.²³⁵ Ob koncu 14. stoletja so v dormitoriju uredili celice, namenjene le posameznemu redovniku; tako je postala celica študijska in delovna soba. Za pozni srednji vek, še bolj pa za barok je značilno, da so se samostani uboštvenih redov, ki so takrat postali v veliki meri razkošno opremljene redovne hiše, zgledovali po takratni profani arhitekturi.²³⁶

66–81, 177–179; Rossella de Cadilhac, *Insedimenti degli ordini mendicanti nelle Marche. Origine e sviluppo dell'architettura francescana*, v: *Gli ordini mendicanti (secc. XIII–XVI). Atti del XLIII Convegno di studi maceratesi. Abbazia di Fiastra, Tolentino, 24–25 novembre 2007*, Macerata 2009, str. 28–31 (dalje: De Cadilhac, *Insedimenti degli ordini mendicanti*); Oter Gorenčič, *Srednjeveška stavbna dediščina*, str. 562–577.

²³³ O teh cerkvah piše: Donin, *Die Bettelordenskirchen in Österreich*, str. 279–292.

²³⁴ Več o tem v: Oppeker, *Barocker Bauwurm*, str. 596–601.

²³⁵ Naj omenim, da je Richard Kurt Donin v svojem pregledu arhitekture uboštvenih redov v Avstriji v času gotike opredelil več tipov cerkvenih stavb uboštvenih redov: preprosta ravnokrita dvorana z dolgim korom, obokana enoladijska dvoranasta cerkev, ravno krita bazilika brez prečne ladje, obokana bazilika, dvoladijska dvoranska cerkev, triladijska dvorana, štiriladijska cerkev, cerkev z ravnim kornim zaključkom itd. Več o tem v: Donin, *Die Bettelordenskirchen in Österreich*.

²³⁶ Donin, *Die Bettelordenskirchen in Österreich*; Ceresara – Giorgi, *L'architettura degli ordini mendicanti*, str. 25–52; Dellwing, *Le chiese degli ordini mendicanti nelle Marche*, str. 71–76; Oppeker, *Barocker Bauwurm*, str. 583–629; Curk – Vidmar – Radovanovič, *Samostani na Slovenskem*.

2.2.1 Gradbena dejavnost kapucinskega reda

Kot je bilo že omenjeno, so bili novonastali redovi v 15. in 16. stoletju nosilci novih arhitekturnih rešitev in idej. Predvsem so takrat začeli graditi prostorne samostane, ki so svoje zglede črpali v profani arhitekturi, njihovo gradnjo pa je podpirala *Propaganda Fide*. Tako so npr. gradili jezuiti, teatinci, barnabiti, somaski idr.²³⁷

Kapucinska arhitektura pa je bila skromna in preprosta, strogo je bila podrejena duhu uboštva, saj se je zgledovala predvsem po prvotni arhitekturi reda manjših bratov. Ker so si kapucini prizadevali, da bi bratje strožje upoštevali Frančiškovo *Vodilo*, kot so ga do tedaj drugi redovi sv. Frančiška,²³⁸ so se tudi pri gradnji samostanov ozirali na besede svojega ustanovitelja.²³⁹ Poleg zgledovanja po sv. Frančišku Asiškem pa gre v prvi vrsti za skupno duhovno posnemanje Kristusa in prvih kristjanov. Kapucini so do potankosti poskušali poustvariti fizični prostor, v katerem so prebivali prvi manjši bratje. V nekaterih primerih so si celo pomagali s starimi upodobitvami, saj je bila prvotna arhitektura manjših bratov v 16. stoletju že precej slabo ohranjena. In četudi je večina manjših bratov takrat že živela v razkošnih mestnih samostanih, so med Frančiškovimi redovi obstajale tudi skupine, ki so živlele v oddaljenih eremitorijih. Tudi ti so imeli močan vpliv na začetke kapucinske arhitekturne dejavnosti.²⁴⁰

Nobeno presenečenje ni, da so se kapucini prav v 16. stoletju odločili graditi skromne in neokrašene redovne hiše. Takratno duhovno ozračje, prežeto z idejami protestantizma, je stare redove, posebno Frančiškove, ki še posebej v Nemškem cesarstvu niso uživali pretirane priljubljenosti, praktično sililo k premisleku o svojem dotedanjem delovanju in k osnovanju novih temeljnih principov, po katerih so se redovniki morali ravnati od takrat dalje. Prav kapucini so s strogo zavezo uboštva močno prispevali k temu, da se je negativna podoba o Frančiškovih bratih spremenila. Že na zunaj so se razlikovali od drugih

²³⁷ Več o tej temi v: Giovanni Carbonara, *Architetture mendicanti. Le trasformazioni nell'età barocca*, v: *Gli ordini mendicanti e la città. Aspetti architettonici, sociali e politici. Atti dei sei cicli di seminari* (ur. Joselita Raspi Serra), Milano 1990, str. 87–106 (dalje: Carbonara, *Architetture mendicanti*); Richard Bösel, *L'architettura dei nuovi ordini religiosi*, v: *Storia dell'Architettura italiana. Il Seicento* (ur. Aurora Scotti Tosini), Milano 2003, str. 48–69 (dalje: Bösel, *L'architettura dei nuovi ordini*).

²³⁸ Francesco Gonzaga, generalni minister observantov, je leta 1587 o kapucinih zapisal:

[...] C'è una differenza specifica fra questi padri cappuccini e noi osservanti e i padri conventuali: quest'ultimi usufruiscono di certe concessioni e privilegi o dispense pontificie circa la regola francescana. Invece i cappuccini osservano la stessa regola rigorosamente come suona, cioè alla lettera; mentre noi osservanti la pratichiamo tenacemente, ma secondo le dichiarazioni pontificie [...]

cit. po: Costanzo Cargnoni, *La regola di san Francesco nella tradizione cappuccina*, v: *Italia Francescana. Rivista della Conferenza Italiana dei Ministri Provinciali dei Frati Minori Cappuccini* 84 (2009), št. 3, str. 419 (dalje: Cargnoni, *La regola di san Francesco*).

²³⁹ Kapucin Giovanni Pili da Fano je o svojem redu povedal naslednje: [...] *Questi poverelli cappuccini hanno l'arte del fabricare secondo la mente del nostro padre San Francesco* [...], cit. po: Lingo, *The Capuchins and the Art*, str. 36.

²⁴⁰ Kapucini pa niso posnemali le arhitekture prvih manjših bratov, ampak so na podlagi starejših upodobitev sv. Frančiška Asiškega posnemali tudi njegov habit, ki je bil prepoznavni znak njihove reforme, prim. Lingo, *The Capuchins and the Art*, str. 41–42, 88–90; Bahčič, *Zgodovina Frančiškove karizme*, str. 159–164.

redovnikov takratnega časa, saj so nosili habit iz grobega materiala s koničasto kapuco, puščali so si dolgo brado kot simbol ponižnosti, revščine in odmaknjenosti od vsega tuzemskega. Vrh vsega so gradili preproste samostanske stavbe, ki jih je Karl Suso Frank (1933–2006), nemški teolog in cerkveni zgodovinar, posrečeno opisal z besedami *die gebaute Armut*.²⁴¹ Tudi zaradi tega so se kapucini med preprostim in revnim ljudstvom izredno priljubili, saj so le-ti po njihovem mnenju predstavljali prave Frančiškove vrednote. Celo pri protestantih so uživali določeno mero spoštovanja.²⁴²

2.2.2 Prva domovanja kapucinov²⁴³

Kot je bilo povedano že zgoraj, so se po smrti sv. Frančiška manjši bratje oddaljili od zamisli ustanovitelja reda ter začeli graditi prostornejša in bogato okrašena domovanja. Da ne bi do podobnih odstopanj sčasoma prihajalo tudi znotraj kapucinskega reda, so kapucini strogo predpisali, kako naj se gradi njihova redovna hiša oz. kakšne že izgrajene stavbe smejo sprejemati.²⁴⁴

Prvi predpisi *Costituzioni delli frati minori detti della vita eremitica*,²⁴⁵ ki so jih sestavili ustanovitelji reda leta 1529 v samotišču S. Maria dell'Acquarella pri kraju Albacina, so na kratko začrtali smernice glede gradnje kapucinskih domovanj, ki so jih poznejše konstitucije podrobneje opredelile.²⁴⁶ V teh prvih

²⁴¹ Karl Suso Frank, *Gebaute Armut. Zur südwestdeutsch-schweizerischen Kapuzinerarchitektur des 17. Jahrhunderts*, v: *Franziskanische Studien* 58 (1976), str. 55–77 (dalje: Frank: *Gebaute Armut*).

²⁴² Hillard von Thiessen, *Intendierte Randständigkeit und die »Macht der Schwachen«*. Zur Wahrnehmung des erneuerten Armutsideals der Kapuziner in der Gesellschaft der Frühen Neuzeit, v: *Gelobte Armut. Armutskonzepte der franziskanischen Ordensfamilie vom Mittelalter bis in die Gegenwart* (ur. Hans-Dieter Heimann et al.), Paderborn et al. 2012, str. 424–435 (dalje: von Thiessen, *Zur Wahrnehmung des erneuerten Armutsideals*).

²⁴³ Temeljna literatura pri pripravi podpoglavja o prvih kapucinskih domovanjih je naslednja: Justinian, *Das Kapuzinerkloster als Ausdrucksform*, str. 63–64; Koch, *Anlage eines Kapuzinerklosters*, str. 60–62; Emidio d'Ascoli, *I primi conventi dei frati minori cappuccini (1528–1548)*, Romae 1928 (dalje: d'Ascoli, *I primi conventi*); *La bella e santa riforma dei frati minori cappuccini*, Roma 1963, str. 54–75 (dalje: *La bella e santa riforma*); Frank, *Gebaute Armut*, str. 55–57; Francesco Calloni, *Interpretazione iconologica della architettura cappuccina*, v: *Le „case di preghiera“ nella storia e spiritualità francescana. Studi e ricerche francescane* (ur. Fiorenzo F. Mastroianni), Napoli 1978, str. 151–157 (dalje: Calloni, *Interpretazione iconologica*); Callisto Urbanelli, *Caratteristiche degli insediamenti cappuccini nelle Marche nei primi cinquanta anni della Riforma*, v: *Le origini della riforma cappuccina. Atti del Convegno di studi storici (in occasione del) 450° dell'Ordine Cappuccino, Camerino, 18–21 settembre 1978* (ur. Curia Prov. dei Frati Cappuccini), Ancona 1979, str. 171–199 (dalje: Urbanelli, *Caratteristiche degli insediamenti cappuccini*); Hümmerich, *Anfänge des kapuzinischen Klosterbaues*, str. 13–17; Gerlach van 's-Hertogenbosch, *L'architettura dei Cappuccini. De architectuur der Capucijnen*, v: *Architettura cappuccina. Atti della giornata di studi storici sull'architettura cappuccina* (ur. Lino Mocatti – Silvana Chistè), Trento 1995, str. 148–229; Lingo, *The Capuchins and the Art*, str. 21–29; Gianni Volpe, *La vil Materia ovvero l'architettura cappuccina delle origini nelle Marche*, v: *Picenum Seraphicum. Rivista di studi storici e francescani* 22–23 (2003–2004), str. 203–245 (dalje: Volpe, *La vil Materia*).

²⁴⁴ Ko jim je npr. njihova velika dobrotnica vojvodinja Katarina iz Camerina ponudila lepo mestno stavbo, v kateri bi lahko živeli, so kapucini le-to zavrnili in si izbrali majhno cerkvico s stanovanjskim poslopjem zunaj mestnih vrat.

²⁴⁵ Prepis določil je objavljen v: *Le ordinazioni di Albacina (1529)*, v: *I cappuccini. Fonti documentarie e narrative del primo secolo (1525–1619)* (ur. Vincenzo Criscuolo), Roma 1994, str. 140–162 (dalje: *Le ordinazioni di Albacina*); »*Costituzioni delli frati minori detti della vita eremitica*« (1529), v: *I frati cappuccini. Documenti e testimonianze del primo secolo 1* (ur. Costanzo Cargnoni), Perugia 1988, str. 177–225 (dalje: *Costituzioni delli frati minori*).

²⁴⁶ Najverjetnejši avtor teh prvih predpisov je bil brat Ludvik iz Fossombrona, prim. Ottaviano Schmucki, *La figura di san Francesco nelle prime costituzioni cappuccine. Lo spirito francescano nelle „Costituzioni dei frati minori detti della vita hermitica“ del 1529*,

določilih zato še posebej izstopa poudarjeno uboštvo. Poleg asiškega Ubožca²⁴⁷ pa je kapucinom največji zgled predstavljal sam Jezus Kristus. Od 59 členov jih je kar 30 tako ali drugače povezanih s srafsko ubožnostjo.²⁴⁸ Navodila so dokaj skopa in le nakazana ter niso tematsko urejena. Odsevajo namreč življenje prvih kapucinov v oddaljenih samotiščih, kjer so bili pomembni predvsem tiha meditacija, odmaknjenost od zunanjega sveta (eremitizem), priložnostna pridiga ter dnevna nabirka živil. Besedilo se je ohranilo v ljudski italijanščini, vendar ne v prvotni različici.²⁴⁹

Podarjeno stavbišče ali bivališče so kapucini lahko sprejeli le, če je bilo tako odločeno na kapitlju ali pa je dovoljenje za uporabo dal generalni vikar. Samostan in samostanske površine so morale ostati last dobrotnikov ali mesta, ki je darovalo zemljišče. Zato so kapucini lahko svoje domovanje brez težav zapustili, če v kraju niso bili več zaželeni (50. člen).²⁵⁰ Njihovega premoženja niso smeli upravljati sindiki in prokuratorji ter namestniki.²⁵¹ Njihova sindik in prokurator sta morala biti sam Jezus Kristus in Mati Božja, namestnik pa sv. Frančišek Asiški (41. člen).

Vse samostanske naselbine so morale stati zunaj mesta; od njega so morale biti oddaljene približno 1 miljo ali manj (50. člen).²⁵²

Kapucini niso sprejemali krajev ali samotišč, ki niso ustrezali njihovemu skromnemu načinu življenja (40. člen). Naselili so se lahko le v majhna in preprosta domovanja, ki so bila zgrajena v duhu uboštva. Izrecno se na tem mestu določila naslanjajo na sv. Frančiška Asiškega, kjer je še posebej poudarjeno, da morajo bratje v domovanjih živeti kot romarji in tujci: [...] *quod fratres habeant ecclesias et abitacula pauperula, et quae pro ipsis construuntur omnino non recipiant nisi fuerint secundum sanctam paupertatem, quam in Regula firmiter promissimus, ibi hospitantes sicut peregrini et advenae [...]*.²⁵³ Če pa so takšne stavbe

v: *Le origini della riforma cappuccina. Atti del convegno di studi storici Camerino 18–21 settembre 1978* (ur. Curia Prov. dei Frati Cappuccini), Ancona 1979, str. 125 (dalje: Schmucki, La figura di san Francesco).

²⁴⁷ Albacinska določila so besedila prvih Frančiškovich bratov v veliki meri povzemala, čuti se tudi njihov jezikovni vpliv, prim. Schmucki, La figura di san Francesco, str. 138.

²⁴⁸ Schmucki, La figura di san Francesco, str. 126.

²⁴⁹ Vsi členi na tem mestu niso obravnavani. Predstavljeni so le tisti, ki tako ali drugače opredeljujejo zasnovno in opremo kapucinskih domovanj, hkrati pa so povezani v smiselne celote. Več podatkov o Albacinskih določilih pa v: Schmucki, La figura di san Francesco, str. 126; Francesco Saverio Toppi, Introduzione. I – Le Ordinazioni di Albacina (1529), v: *I frati cappuccini. Documenti e testimonianze del primo secolo 1* (ur. Costanzo Cargnoni), Perugia 1988, str. 165 (dalje: Toppi, Introduzione. I); von Thiessen, Zur Wahrnehmung des erneuerten Armutsideals, str. 428.

²⁵⁰ Na tej točki so se kapucini naslonili na potrjeno *Vodilo*. Zgoraj zapisana določila nas spominjajo tudi na besede sv. Frančiška Asiškega iz leta 1226, prim. Schmucki, La figura di san Francesco, str. 129.

²⁵¹ Sv. Frančišek je bil prav tako mnenja, da so sindiki nepotrebni. Pozneje se je to pravilo nekoliko razrahljalo.

²⁵² Predpisana razdalja ustreza približno 1,5 km, kar lahko vsak kapucin, ki se zvečer vrača domov, prehodi peš. Zopet trčimo ob primerjavo s prvimi domovanji manjših bratov, ki so bila prav tako nekoliko oddaljena od strnjanih naselij, prim. Schmucki, La figura di san Francesco, str. 132–133.

²⁵³ Cit. po: Le ordinazioni di Albacina, str. 156–157. Posebno so na tem mestu povzete navedbe, ki jih je sv. Frančišek svojim bratom leta 1226 zapustil v Sieni, prim. Schmucki, La figura di san Francesco, str. 129.

vseeno sprejeli, so morali povprašati za svet dobre, pobožne in predane brate (53. člen).²⁵⁴

Določila so priporočala preprosta in skromna domovanja, zgrajena iz materialov, kot so vrbovo šibje in glina, če so ju poleg dobrega terena na stavbišču kapucini uspeli najti, dopuščala pa so tudi kamen in zemljo. Izjema je bila le cerkev, ki je bila lahko zgrajena iz kamna, vendar je morala biti majhna (51. člen).²⁵⁵

V domovanju je lahko živelo sedem ali osem kapucinov, v velikih mestih deset ali dvanajst (61. člen).²⁵⁶

Celice so morale biti majhne, nizke in ubožne; bolj kot pravim samostanskim celicam so morale biti podobne grobovom (51. člen). Celic niso smeli zaklepiti s ključem, vsi prostori so morali biti vsem dostopni (46. člen). V njih je bilo prepovedano hraniti pozornost vzbujajoče podobe, dovoljeni pa so bili preprosti predmeti, razpelo, preproste upodobitve svetih oseb ali majhen križ z orodji mučeništva (52. člen). Izredno skromnost so izkazovali tudi tako, da so spali na preprostih deskah kvečjemu s slamnatimi vzglavniki, če le niso bili preslabotni (54. člen). V cerkvi so imeli le dva do tri paramente, enega za praznične in dva za navadne dni. Paramenti niso smeli biti iz žameta, svile, zlata ali drugega dragocenega materiala itd. (64. člen). Oltarni prti so morali biti čisti ter iz preprostega blaga. Za maševanje so imeli na razpolago dva kositrna keliha. V samostanih je bilo prepovedano imeti karkoli izjemnega, odvečnega ali dragocenega, narejenega iz zlata, srebra, svile, žameta itd. Bogoslužno posodje je prav tako moralo biti preprosto. Določila na tem mestu tudi dobesedno citirajo sv. Frančiška Asiškega, ki nad vse postavlja Sveto uboštvo (65. člen).

Poleg vsakega samostana so morali urediti tudi enega do dva eremitorija, oddaljena od glavne samostanske stavbe, kamor so se kapucini lahko umaknili v samoto (47. člen). Knjige so se morale hraniti v skupnem prostoru v samostanu (31. člen). Sprejeli so lahko le toliko hrane, kolikor so je lahko pojedli v enem dnevu. Najdlje so hrano lahko izjemoma hranili en teden (18. člen). Kapucini tudi niso smeli rediti večjih živali ter jih jezdit. V skrajnem primeru so lahko zajahali oslička, kot sta to naredila Jezus Kristus in sv. Frančišek Asiški, sicer pa so pešali (42. člen).

Iz zgoraj povedanega je razvidno, da je prva kapucinska domovanja preveval duh izredne skromnosti in uboštva. Zanje je značilno tudi to, da so bila največkrat le začasna bivališča. Velikokrat so kapucini prenočevali v kočah, jamah, votlinah ali v opuščenih poslopijih, ki so si jih priredili za bivanje. Puščavniški

²⁵⁴ Ti bratje so odločali le o tem, ali je bila redovna hiša zgrajena v duhu Svetega uboštva ali ne. Poznejše konstitucije te brate pominjujejo z izrazom *fabricieri*. Več o tem v nadaljevanju.

²⁵⁵ Kot je bilo že večkrat poudarjeno, je tudi izbira materiala prvih kapucinskih domovanj v duhu Svetega uboštva.

²⁵⁶ Majhno število bratov je pripomoglo k temu, da so kapucini lažje izpolnjevali svoje predpise.

način življenja, ki zaznamuje sv. Frančiška Asiškega in njegove prve brate ter je karakterističen tudi za kamaldulence, je postal tako ena glavnih značilnosti prvih kapucinov, ki med letoma 1528 in 1531 še niso na novo gradili, z izjemo v kraju Fossombrone. Te lope (*tuguri*), majhne kočice (*casipule*) ali zavetišča (*um-braculi*) – v tem primeru še ni šlo za prave samostane – so bili namenjeni največ sedmim do osmim bratom. Številčna omejitev je pripomogla tudi k temu, da kapucini niso pretiravali v velikosti svojih domovanj. Na začetku so bila domovanja pritlična, z majhno kuhinjo in do dvema sobama. Bila so izredno preprosta in neokrašena, v njih niso hranili dragocenih predmetov. Cerkev je bila edina stavba v kompleksu, ki je bila zgrajena iz kamna. Običajno je imela odprto ostrežje v ladji ter obok v prezbiteriju in koru.²⁵⁷ Bila je enoladijska in na začetku ni imela stranskih kapel. Ker se sprva študij kapucinom ni zdel pretirano pomemben,²⁵⁸ prostorov za študij in večje knjižnice niso potrebovali. Kapucini tudi niso smeli skladiščiti živil, zato niso poznali shramb, in ker niso smeli rediti večjih živali, niso poznali gospodarskih poslopij. Poleg samostana sta bila postavljena le eden do dva eremitorija.

Majhne in skromne samostane so pozneje gradili iz čisto funkcionalnih razlogov, saj jih je bilo lažje vzdrževati.²⁵⁹ Gradnja s preprostimi materiali (gl. sl. 1 in 2) je bila ena od značilnosti prvih kapucinov, ki so s tem želeli še poudariti svojo predanost uboštvu. Vendarle je potrebno vedeti, da so glino in slamo, povezani s kravjim govnom ter modelirani v kvadre v pokrajini Marke, od koder prvi kapucini tudi izvirajo, uporabljali že od antičnih časov. Predvsem so s tem gradili nosilne zidove, medtem ko so za notranje stene in ostrežje uporabljali les, slamo, trsje, vrbovo šibje in drugo grmičevje. Tudi pri ometavanju sten so uporabljali govno. Ne le, da so na tak način gradili kmetije v Markah, iz preprostih materialov so zgrajene celo sakralne stavbe, tako cerkve kot tudi samostani, med njimi tudi nekaj samostanov Frančiškovih redov. Izbira materialov je bila dobro premišljena, saj so bili odlično toplotno in akustično izolativni. Predvsem izolativno funkcijo imajo prav tako majhne okenske odprtine in niso primarno odraz skromnosti reda.²⁶⁰

Ohranjenih je kar nekaj pričevanj o tem, kako so kapucini živeli v teh primitivnih bivališčih.²⁶¹

²⁵⁷ Spomnimo na narbonske konstitucije in njihove predpise glede obokavanja.

²⁵⁸ Benedik, Kapucini na Slovenskem, str. 36.

²⁵⁹ Mattia da Salò, eden od bolj znanih zgodovinarjev kapucinskega reda, je o tem povedal naslednje: [...] *Un luogo grande si fa con gran spesa, e difficilmente si mantiene. Un luogo poverino si fa con poca spesa e con poca spesa si mantiene [...]*, cit. po: Tommaso Scalesse, Note sull'architettura dei Cappuccini nel Cinquecento, v: *I francescani in Europa tra Riforma e Controriforma. Atti del XIII Convegno Internazionale. Assisi, 17-18-19 ottobre 1985* (ur. Società Internaz. di Studi Francescani), Perugia 1987, str. 202 (dalje: Scalesse, Note sull'architettura dei Cappuccini).

²⁶⁰ Več o uporabi materialov pri gradnji prvih kapucinskih domovanj v: Volpe, La vil materia, str. 203–216.

²⁶¹ Še več primarnih arhivskih virov, ki govorijo o prvih kapucinskih samostanih, je objavljenih v: *Von Wanderbrüdern, Einsiedlern und Volkspredigern*, str. 198–202.

Es ist nicht zu beschreiben, wie arm, einfach und schlicht die ersten Kapuziner in ihrer begeisterten Liebe zur hl. Armut ihre Klöster bauten. Sie waren gar klein und verächtlich, ohne Schmuck und Zier. Kein zarter Wurf bedeckte die Mauer, keine gehobelte Schreinerarbeit war zu bemerken. Es gab kein Gewölbe und keine getäfelte Decke, sondern nur rohe ungezimmerte Balken und leere, mit dem einfachen Kreuz geschmückte Wände. Selbst die Kirchen waren in ihrer Einfachheit stumme Prediger der Armut und manche von ihnen so klein, daß sie kaum fünfzig Personen zu fassen vermochten [...] Die Einzelzellen waren so beschränkt, daß ein großer Mann darin eben seine Arme auszubreiten imstande war; ihre gesamte Ausstattung bildeten ein paar ungeglättete Bretter mit einem knorrigen Holzblock oder für Kränkliche und Schwache einem Strohpolster als Lagerstätte [...] die Türen so niedrig, daß man nur gebückt durch sie eintreten konnte, und die Fenster so klein und eng, daß auch nach außen hin alles die äußerste Armut predigte.²⁶²

Čisto na začetku ustanovitve reda velikih oltarjev v kapucinskih cerkvah niso krasile dragocene slike. Pozneje so jih kapucinom podarjali pomembni dobrotniki, sami pa so jih vključevali v svoje delo v okviru rekatolizacije. Oljne podobe so izjemoma dopuščali, saj niso bile tako drage kot npr. ciklusi fresk.²⁶³ V starejših zapisih najdemo tudi zgovoren opis cerkvenega inventarja,²⁶⁴ ki so ga kapucini uporabljali; prevladujejo preprosti materiali:

Per questo si contentavano d'una semplice cassetta di bianche tavole per tabernacolo della santissima eucaristia; la custodia era una scatoletta d'avorio foderata di corporale; i calici e le patene di peltro; le tovaglie di grosso lino: i pali, stuore con una croce o immagine semplice sopra; la croce semplice di legno poco polita; i candelieri, un pezzo di legno fatto in una tavoletta con una punta di chiodo in cima; il turibolo, una scodella appesa ad alcuni spaghetti; la navicella, una scatola di legno o di cartone; i paramenti di panno semplice di lana o di lino, molti dei quali per fodera tenevano un'altra pianeta semplice che serviva per un'altro colore. Ma il tutto però con gran nettezza.²⁶⁵

Na zasnove prvih kapucinskih samostanov oz. na njihovo navdušenje nad eremitskim življenjem ter skromno in preprosto gradnjo je vplivala tudi

²⁶² Cit. po: Justinian, Das Kapuzinerkloster als Ausdrucksform, str. 63.

²⁶³ Lingo, *The Capuchins and the Art*, str. 85–86.

²⁶⁴ Nekaj podatkov o predmetih v kapucinskih samostanih tudi v: Giuseppe Santarelli, *Oggetti d'arte nelle chiese e conventi dei cappuccini nelle Marche*, v: *Collectanea Franciscana* 61 (1991), št. 1-2, str. 246–304 (dalje: Santarelli, *Oggetti d'arte nelle chiese e conventi*).

²⁶⁵ Cit. po: *La bella e santa riforma*, str. 63–64.

arhitektura kamaldulencev. Prav pri njih, v kraju Cupramontana, sta nekaj časa pred potrditvijo kapucinskega reda bivala rodna brata Fossombrone.²⁶⁶

Prva kapucinska domovanja so nastala v krajih Colmenzone, Pollenza, Albacina, Fossombrone, Fano, Montevecchio di Pergola, Matelica in Pietrarubbia. Na žalost se jih je le bore malo ohranilo v prvotni podobi.²⁶⁷

Colmozone ali Colmenzone blizu kraja Camerino je bilo prvo preprosto pritlično domovanje kapucinov. Sestavljali sta ga cerkev in stavba z refektorijem in celicami. Te so bile ometane z govejim govnom in pobeljene. Stene naj bi bile tako tanke, da se je skozi videla svetloba. Okvirji oken niso bili kamniti, temveč leseni, vrata izredno nizka. Cerkev je bila zelo majhna, z majhnimi okni, z ozkim oknom na fasadi in vhodom, ki je bil prav tako izredno ozek. Tudi kor, ki je bil enako širok kot ladja, je bil manjših dimenzij; v njem je lahko hkrati stalo le sedem ljudi. Oprema cerkve je bila preprosta, večinoma lesena. Anonimni pisec je zapustil kratek oris samotišča:

*Sò stato a posta per vedere il luogo di Commenzone a Camerino, luogo primissimo di quelli antichi Cappuccini, qual poi fu commutato in quello che hora abitano [...] L'austerità di quel luogo potrà fare a proposito dell'austerità di quelli primi Padri, come fr. Bernardo.*²⁶⁸

Ker je bil zrak v tem samotišču tako nezdrav (razlog naj bi tičal prav v izredno majhnih prostorih za bivanje ter celicah, ki so stale na senčni strani), so ga bili prvi kapucini primorani zapustiti in se preseliti v Renacavato.²⁶⁹

Samotišče Albacina je v virih opisano kot majhna koča v odmaknjenih gorah. Že od 14. stoletja dalje je ta eremitorij dajal zavetišče mnogim samotarjem, zato je bil zgrajen tudi v več fazah. Sestavljali so ga majhna pravokotna

²⁶⁶ V 10. stoletju je prišlo do krize meniškega življenja in vedno več menihov je odšlo v samoto. Med njimi je bil sv. Romuald (950–1027), ki je ustanovil novo spokorno skupnost kamaldulencev. Poskušal je združiti elemente eremitstva in cenobitstva ter živeti po pravilih sv. Benedikta. Najprej so se kamaldulenci naselili v eremitoriju v Camaldoli, ki ga je sestavljalo pet celic in po katerem je red dobil tudi ime. V prvih konstitucijah ni bilo nikjer zapisano, kako naj bodo organizirane njihove hiše, kljub temu se je hitro uveljavila tipična zasnova samostanskega kompleksa, ki jo poznamo še danes. Poleg samostanske cerkve in stavbe, v kateri so bili refektorij, biblioteka, kapiteljska dvorana in drugi prostori, namenjeni oskrbi samostanske družine, so se zgradile manjše hišice oz. eremitske celice. Na začetku so bile enoprostorne, pozneje so imele do tri sobe. Vsaj v poznejši fazi so bile postavljene v vrsto. Število hišk se je po potrebi lahko večalo. Tudi orientacija hišk je bila dobro premišljena, saj je bila večina obrnjena proti jugu. Več o arhitekturi kamaldulencev v: Winfried Leopold, *Zur Klosterbaukunst der Kamaldulenserkongregation von Montecorona, v: Studien und Mitteilungen zur Geschichte des Benediktiner-Ordens und seiner Zweige* 84 (1973), str. 447–450 (dalje: Leopold, *Zur Klosterbaukunst der Kamaldulenserkongregation*); Paolo Bassi – Alessandro Ceratti, *Eremi camaldolesi in Italia. Luoghi. Architettura. Spiritualità*, Milano 1993, str. 57–75 (dalje: Bassi – Ceratti, *Eremi camaldolesi in Italia*); Claudia Mori, *Arte e architettura, v: Camaldoli. Sacro eremo e monastero* (ur. Maurizio Vivarelli), Firenze 2000, str. 25–42 (dalje: Mori, *Arte e architettura*).

²⁶⁷ Lingo, *The Capuchins and the Art*, str. 33; Volpe, *La vil materia*, str. 213–214.

²⁶⁸ Cit. po: d'Ascoli, *I primi conventi*, str. 12.

²⁶⁹ Več o tem v: d'Ascoli, *I primi conventi*, str. 12–14; Graf, *Die Kapuziner*, str. 91; Bernardino da Lapedona, *Il convento dei minori cappuccini nella città di Camerino*, Ancona 1931 (dalje: da Lapedona, *Il convento dei minori cappuccini*); Volpe, *La vil materia*, str. 218–219.

cerkev z lesenim odprtim ostrešjem in okoren romboiden dvonadstropni stolp, oba prislonjena na skalo, ter preprosto poslopje (*casupola*) južno od cerkve z dvema sobama za bivanje. Eremitorij je premogel celo kletne prostore. Celoten kompleks je spominjal bolj na utrdbo kot pa na samostan. Zgrajen je bil iz materialov, ki so jih našli v bližini; prevladoval pa je kamen.²⁷⁰

Šele v kraju Fossombrone je bilo ob cerkvi sv. Janeza Krstnika po letu 1529 zgrajeno prvo kapucinsko domovanje, ki so ga postavili kapucini sami. Bilo je zelo borno, pritlično, z do desetimi celicami, z nekoliko oddaljeno revno kočico, izdolbeno v skalnato podnožje gore, namenjeno samotarjem. Zgrajeno je bilo iz preprostih materialov in zato tudi ni bilo obstojno. Že v zadnji četrtini 16. stoletja je bilo potrebno popolne prenove.²⁷¹

Tudi druga domovanja so bila podobna zgoraj opisanim.²⁷²

Šele potem, ko so leta 1531 zgradili samostan v kraju Renacavata, imenovan tudi Camerino (sl. 3), so kapucini pospešeno začeli graditi lastne samostanske hiše.²⁷³ Pred majhno cerkvijo je bilo pokrito stebrišče s preprosto streho. Cerkevna ladja je bila pravokotna, obokana, dolga 6 in široka 4,35 m. Prezbitorij in molitveni kor sta bila enako široka kot ladja in 4 m dolga. Imela je dve desni stranski kapeli, ena od njiju je najverjetneje bila starejša od samostanske cerkve, druga pa je bila narejena v 18. stoletju. Samostan je lahko sprejel dvajset redovnikov. Majhno samostansko dvorišče, velikosti 5,10 × 5,10 m, so obdajali trije samostanski trakti. Na jugu, tik ob vhodu, sta bili dve sobi za obiskovalce, vsaj ena od njiju je bila ogrevana. Zahodni trakt so zavzemali točilnica, refektorij in kuhinja, severnega pa soba s stopniščem v nadstropje, ki je bilo namenjeno noviciatu. V nadstropju so zahodni trakt zavzemale celice, ki niso gledale na samostansko dvorišče, južni trakt pa sobe za laike. V severnem traktu je bila študijska soba. V drugem nadstropju je bil dormitorij patrov, ki je zasedal južni in zahodni trakt, v severnem je bila študijska soba. Pri gradnji tega samostana so se zgledovali po samostanu San Damiano v Assisiju.²⁷⁴

²⁷⁰ Več o tem v: d'Ascoli, *I primi conventi*, str. 14–15; Volpe, *La vil materia*, str. 219–220; Giuseppe Avarucci, Albacina. L'eremo di Santa Maria dell'Acquarella e i cappuccini, v: *Collectanea Franciscana* 78 (2008), št. 1-2, str. 119–152 (dalje: Avarucci, Albacina); Nanni Monelli, Appendice. Analisi delle architetture esistenti in Santa Maria dell'Acquarella di Albacina, v: *Collectanea Franciscana* 78 (2008), št. 1-2, str. 153–170 (dalje: Monelli, Appendice).

²⁷¹ Več o samostanu v kraju Fossombrone v: d'Ascoli, *I primi conventi*, str. 19–21; Nanni Monelli, Il restauro della chiesa cappuccina di S. Giovanni Battista a Fossombrone, v: *I cappuccini a Fossombrone. Storia e segni di una presenza. Atti del Convegno tenuto a Fossombrone, 28 aprile 1990*, Urbani 1991, str. 119–137 (dalje: Monelli, Il restauro della chiesa); Volpe, *La vil materia*, str. 220–222.

²⁷² Več o tem v: d'Ascoli, *I primi conventi*, str. 15–22; Volpe, *La vil materia*, str. 223–241.

²⁷³ Giuseppe Bartolozzi je mnenja, da sta, preden so se kapucini preselili v Renacavato, stali že cerkev in hiša, v kateri je živel nek klerik. Na temeljih teh dveh zgradb so nato kapucini zgradili svoj samostan, ki naj bi bil prvotno pritličen, prim. Giuseppe Bartolozzi, La fondazione del convento dei cappuccini di Renacavata a Camerino, v: *Collectanea Franciscana* 72 (2002), št. 1-2, str. 307–321.

²⁷⁴ Na oltarju je stala terakotna podoba Matere Božje s sv. Franciškom in sv. Nežo, ki je pripisana Mattiji della Robbia, sinu Andrea della Robbia. Najverjetneje je bila darilo znane kapucinske dobrotnice Katarine Cibo. Več o samostanu pa v: d'Ascoli, *I primi conventi*, str. 15–18; da Lapedona, *Il convento dei minori cappuccini*, str. 24–29; Dante Tassotti, *Convento dei Cappuccini di Camerino. Restauri e notizie*, Camerino 1978 (dalje: Tassotti, *Convento dei Cappuccini di Camerino*); Scalesse, Note sull'architettura dei

2.2.3 Kapucinske konstitucije in gradbena dejavnost na Apeninskem polotoku²⁷⁵

Že zelo zgodaj se je postavljalo vprašanje, kako upoštevati sv. Frančiška in mu v vsem zvesto slediti, ne da bi pri gradnji samostanov prekršili zaobljubo ubožstvu. Francesco da Iesi, eden prvih kapucinov, je o samostanih nekdaj rekel celo naslednje: [...] *subitamente che un frate entra nelle fabbriche, subito l'entra il demonio addosso e gli toglie il cervello e gli fa fare contro la povertà [...]*.²⁷⁶ Ljubše mu je namreč bilo, da bi kapucini tako kot sv. Frančišek Asiški in njegovi somišljeniki obnovili kako zapuščeno cerkev in si poleg nje uredili bivališče, kot da bi na novo gradili. Kljub temu so bili zaradi vedno večjega števila bratov primorani zidati na novo. Ker pa so se zavedali skritih pasti pri gradnji (zelo hitro se namreč lahko začnejo graditi prostorna in bogata samostanska poslopja, ki niso izraz ubožnosti), so kapucini v svojih konstitucijah strogo določili, pod kakšnimi pogoji se lahko gradijo oz. kakšne že izgrajene stavbe se lahko sprejemajo za bivanje, ter so se teh določil tudi strogo držali.

Leta 1536 so na kapitlju v cerkvi sv. Evfemije v Rimu uzakonili prve prave kapucinske konstitucije z naslovom *Costituzioni de li frati minori detti cappuccini*, ki so bile pozneje še večkrat dopolnjene, in sicer leta 1552, 1575, 1608, 1643, v 20. stoletju pa kar večkrat. Na nekaterih mestih so bile leta 1575 razširjene v duhu potridentske preнове, vendar se kljub temu do leta 1968 niso bistveno spreminjale.²⁷⁷

Kapucini so sicer spočetka izpolnjevali Frančiškovo *Vodilo ad litteram* in *sine glossa*, vendar so bili po letu 1536 primorani nekoliko razrahljati svoja striktna pravila.²⁷⁸ Takrat so se želeli predvsem približati ljudem, zato je postala stro-

Cappuccina, str. 207.

²⁷⁵ Pri pripravi podpoglavja je bila uporabljena naslednja temeljna literatura: Koch, *Anlage eines Kapuzinerklosters*, str. 60–62; Justinian, *Das Kapuzinerkloster als Ausdrucksform*, str. 63–64; d'Ascoli, *I primi conventi*, str. 3–9; Calloni, *Interpretazione iconologica*, str. 157–171; Urbanelli, *Caratteristiche degli insediamenti cappuccini*, str. 175–179; Johannes Leo Fleischacker, *Studien zu einer „Eremitologie“*. *Idee von Verwirklichung des Einsiedlergedankens im Kapuzinerorden von den Anfängen bis heute im deutschen Sprachraum* (tipkopis doktorske disertacije), Graz 1988, str. 149 (dalje: Fleischacker, *Studien zu einer „Eremitologie“*); Francesco Calloni, *Cappuccini e conventi*, v: *I frati cappuccini. Documenti e testimonianze del primo secolo 4* (ur. Costanzo Cargnoni), Perugia 1992, str. 1490–1503 (dalje: Calloni, *Cappuccini e conventi*); Lingo, *The Capuchins and the Art*, str. 1–6, 29–33; Volpe, *La vil materia*, str. 214; Cargnoni, *La regola di san Francesco*, str. 420; von Thiessen, *Indendierte Randständigkeit*, str. 429.

²⁷⁶ Cit. po: *La bella e santa riforma*, str. 70.

²⁷⁷ Prepis konstitucij iz leta 1536 je objavljen in komentiran v: *Costituzioni de li frati minori detti cappuccini* (1536). Con le variazioni redazionali dal 1552 al 1643, v: *I frati cappuccini. Documenti e testimonianze del primo secolo 1* (ur. Costanzo Cargnoni), Perugia 1988, str. 249–464 (dalje: *Costituzioni de li frati minori detti cappuccini* (1536), s spremno besedo Francesca Saveria Toppi: Francesco Saverio Toppi, *Introduzione. II – Le prime costituzioni* (Roma-S. Eufemia 1536), v: *I frati cappuccini. Documenti e testimonianze del primo secolo*, 1 (ur. Costanzo Cargnoni), Perugia 1988, str. 227–248 (dalje: Toppi, *Introduzione. II*), in v: *Le prime costituzioni* (Roma-S. Eufemia 1536), v: *I cappuccini. Fonti documentarie e narrative del primo secolo (1525–1619)* (ur. Vincenzo Criscuolo), Roma 1994, str. 163–244 (dalje: *Le prime costituzioni* (Roma-S. Eufemia 1536)). Prepis vseh konstitucij do leta 1643 pa v: *Constitutiones Ordinis fratrum minorum capuccinorum. Saeculorum decursu promulgatae 1* (ur. Fidel Elizondo), Romae 1980 (dalje: *Constitutiones Ordinis fratrum minorum capuccinorum*).

²⁷⁸ Kljub temu pa so konstitucije na nekaterih mestih še vedno dobeseden prepis Frančiških besed, prim. Cargnoni, *La regola di san Francesco*, str. 420–421.

ga odmaknjenost v samotiških prej izjema kot pravilo. Izbirati so začeli kraje, ki so bili bližje naseljem. Veliko pozornosti so namreč namenili pridiganju in dušnemu pastirstvu, zato so svoje postojanke začeli graditi ob pomembnih prometnih poteh. V novih konstitucijah, za razliko od določil iz Albacine, najdemo poudarjen tako kontemplativni kot tudi aktivni način življenja prvih kapucinov, kar lahko opazimo že v 40-ih letih 16. stoletja, še bolj pa to izstopa v 60-ih letih istega stoletja. Kapucini tudi niso več sami zaprošali za dovoljenje za nastanitev v nekem kraju, ampak so bili v določeni kraj povabljeni s strani prebivalcev. Kapucinske cerkve so postale odprte preprostemu človeku; namenjene so bile tihi molitvi in osebnemu stiku z Bogom. V času Ludvika iz Fossombrona je bil študij med kapucini nezaželen, po letu 1536 pa je postal izredno pomemben in po Tridentinskem koncilu tudi institucionaliziran.²⁷⁹ To se seveda kaže tudi v zasnovi samostanskih kompleksov, ki so se z izgradnjo knjižničnih in študijskih prostorov morali povečati.

Konstitucije sestavlja 12 poglavij, ki urejajo življenje v samostanu. 6. poglavje izčrpno govori o gradnji in opreми samostana in samostanske cerkve.²⁸⁰

Uvodoma se 6. poglavje sklicuje na ustanovitelja reda manjših bratov, sv. Frančiška Asiškega, ki je nad vse postavljaj uboštvo. Tudi Jezus Kristus je živel kot popotnik, prenočeval je v hišah drugih ljudi, se popolnoma odrekal tuzemskim dobrinam ter umrl, ne da bi imel kam položiti glavo.²⁸¹ Ker so vsi manjši bratje želeli posnemati Odrešenika v izredni preprostosti in ubožnosti, niso smeli ničesar posedovati, temveč so morali živeti kot popotniki na zemlji in meščani nebes. Vse, kar so kapucini uporabljali, je bila last dobrotnikov, ki so to lahko zahtevali tudi nazaj. Posedovati so smeli le nekaj najosnovnejših stvari, ki so bile nujno potrebne za življenje. Z njimi pa so morali ravnati zmerno in skromno.

Vsako leto je gvardijan samostana moral iti k dobrotniku samostana ter se mu zahvaliti, da so kapucini preteklo leto lahko prebivali v samostanu, obenem pa ga je moral zaprositi, če smejo tam ostati še naslednje. Če jim lastnik tega ni odobril, so morali kraj brez žalosti in zamere nemudoma zapustiti. Podobno so morali storiti tudi z vsemi predmeti, ki so jim jih darovali dobrotniki, če so to zahtevali, ali pa so jih z njihovim dovoljenjem darovali revnim.²⁸²

²⁷⁹ Od leta 1564 so v vsaki provinci nekaj samostanov morali nameniti za študijske hiše, prim. Benedik, Kapucini na Slovenskem, str. 36–37.

²⁸⁰ Obravnava sledi razporeditvi določil iz prvih kapucinskih konstitucij iz leta 1536, na mestih pa je dopolnjena s poznejšimi, vendar natančneje ne opisuje sprememb, ki so nastale v 20. stoletju, saj za obravnavano časovno obdobje niso pomembna. Nekaj določil je bilo na začetku zapisanih v drugih poglavjih, pozneje so bila dodana v 6., kar bo posebej izpostavljeno. Izpuščeni pa so deli, ki niso v tesni povezavi z arhitekturno zasnovo in opremo kapucinskega domovanja.

²⁸¹ Spomnimo na zgoraj citirani odlomek iz Matejevega evangelija, ki je bil posebno ljub tudi sv. Frančišku Asiškemu (Mt 8,20).

²⁸² To določilo je bilo leta 1552 črtano iz konstitucij.

Preden so se kapucini namenili zgraditi nov samostan po nauku skromnega Frančiška, so za dovoljenje najprej morali vprašati za tisto območje pristojnega škofa ali vikarja, nato so morali oditi do svetnih oblasti oz. svetnega gospoda ter šele po odobritvi vseh višjih instanc so se lahko lotili gradnje.²⁸³ Leta 1575 je bilo sklenjeno, da se kapucini v določenem kraju lahko naselijo tudi na željo prebivalcev ali dobrotnikov samih, od leta 1608 dalje pa je bilo dovoljenje za gradnjo najprej izdano na provincijskem kapitlju ter potrjeno s strani generalnega ministra, šele nato so kapucini lahko odšli do škofa itd. Ponovno je bilo izpostavljeno, da nobenega samostana ne smejo graditi z namenom, da bi ga posedovali. Tako ga lahko brez slabe vesti zapustijo.

Ker so kapucini živeli kot romarji, so si morali izbirati majhne kočice, lope in zavetišča²⁸⁴ ter pri tem upoštevati besede serafskega očeta, ki je v *Oporoki* zapovedal, da njegovi bratje ne smejo sprejemati cerkva in bivališč, ki niso zgrajene v duhu največjega uboštva. Tudi če bi se s tem zamerili svetnim gospodom, se v nobenem primeru niso smeli oddaljiti od Boga in evangelija: *Gran differenzia debbe essere intra li gran palazzi de' ricchi e li piccoli tuguri de' poveri mendici, peregrini e penitenti*.²⁸⁵ Prav tako je bilo nedopustno graditi samostane, ki niso ustrezali načelom uboštva in skromnosti. Zato so tudi predlagali *uno piccolo modello*,²⁸⁶ po katerem naj bi se gradilo:

*Le celle in longheza et largheza non passino noue palmi:*²⁸⁷ *in alteza dece: le porte alte sette palmi:*²⁸⁸ *et larghe due et mezo. le fenestre alte dui et mezo: et larghe uno et mezo. landito del dormitorio largo sei palmi. Et cosi le altre officine siano piccole: humile pouere / abiecte: et basse: accioche ogni cosa predichi humilita / pouerta / et dispreno del mundo: [...]*²⁸⁹

Pozneje, leta 1575, so dodali še predvidene mere refektorija: [...] *l'altezza del piano del Refettorio insino al solaro, cioè insino al tauolato, ò mattonato non passi tredici palmi, ma quando fosse molto cattiva l'aria, si possa aggiugere insino à quattordeci palmi, [...]*.²⁹⁰ Istega leta je še poudarjeno, da dlani niso povsod

²⁸³ Ta postopek je bil v navadi pri vseh redovih, ki so se želeli ustaliti v določenem kraju, prim. Oppeker, *Barocker Bauwurm*, str. 587.

²⁸⁴ Leta 1552 je govora o skromnih in ubožnih krajih, od leta 1575 dalje pa o skromnih krajih in ubožnih hišah.

²⁸⁵ Cit. po: *Le prime costituzioni*, str. 203. Primerjava med bivališči bogatih in revnih je še ena od primerjav, ki so bile sv. Frančišku Asiškemu še posebej blizu.

²⁸⁶ Cit. po: *Le prime costituzioni*, str. 203. O *modo nostro* ali celo o *modello* so imeli navado govoriti tudi drugi redovi, kot so benediktinci, cistercijani in pozneje jezuiti, prim. Lingo, *The Capuchins and the Art*, str. 22–23.

²⁸⁷ Dlan meri približno 26 cm.

²⁸⁸ Leta 1552 morajo biti vrata visoka 8 dlani, leta 1575 pa zopet le 7.

²⁸⁹ Cit. po: *Constitutiones Ordinis fratrum minorum capuccinorum*, str. 55.

²⁹⁰ Cit. po: *Constitutiones Ordinis fratrum minorum capuccinorum*, str. 174.

istih mer, zato je bila na koncu knjige izrisana polovica dlani, po kateri so se morali kapucini ravnati pri gradnji in opremljanju samostana.²⁹¹

Prav tako so morale biti majhne, skromne in spodobne cerkve. Poudarjena je tudi njihova čistoča.²⁹² Niso namreč želeli graditi velikih cerkva, kjer bi lahko pridigali. Za zgled so vzeli sv. Frančiška Asiškega, ki je raje pridigal v drugih cerkvah, kot pa gradil take, ki bi bile v nasprotju z njegovimi ideali.²⁹³

Da ne bi prihajalo do odstopanj od pravil, zapisanih v konstitucijah, oz. da se ne bi gradilo v neskladju s Svetim uboštvo, se kapucini niso smeli vmešavati v gradnjo, lahko pa so pomagali tako, da so graditeljem predlagali model samostana. Od leta 1575 so bili ti kapucini določeni na kapitlju, potrditi jih je moral tudi provincijski vikar. Ti štirje bratje, v konstitucijah imenovani *fabricieri*,²⁹⁴ so morali biti marljivi in preudarni ter dobri in pobožni, da so lahko upoštevali

²⁹¹ V 20. stoletju so bile mere prostorov nekoliko povečane. Več o tem v: Franco Giovanazzi, I luoghi nelle costituzioni e nelle cronache cappuccine, v: *Un convento. Architettura trentina nel Seicento* (ur. Lino Mocatti), Trento 1992, str. 17–18 (dalje: Giovanazzi, I luoghi nelle costituzioni).

²⁹² Kapucini so cerkev tudi redno čistili, prim. Servus Gieben, La cultura materiale dei cappuccini nel primo secolo (1525–1619), v: *Collectanea Franciscana* 69 (1999), št. 1–2, str. 151 (dalje: Gieben, La cultura materiale).

²⁹³ V t. i. *Specchio di perfezione* sv. Frančišek namreč zapoveduje: [...] *Facciano anche erigere piccole chiese; non debbono farne di grandi, con il motivo di predicare al popolo o altra ragione, poiché è segno di maggiore umiltà e di più toccante esempio che vadano a predicare nelle altre chiese* [...], cit. po: Lingo, *The Capuchins and the Art*, str. 32.

²⁹⁴ Prvič se izraz *fabricieri* pojavi v kapucinskih konstitucijah leta 1575, vendar so obstajali že prej. Ti na začetku najbrž še niso bili izučeni gradbeniki in arhitekti, ampak so bili preprosti bratje, ki so morali slediti navodilom, zapisanim v konstitucijah. Viri jih poimenujejo tudi *Mastri Costruttori*, gl. van 's-Hertogenbosch, L'architettura dei Cappuccini, str. 157–158. Fabricieri so nadzorovali gradnjo samostana, usklajevali delo mizarjev, kovačev in zidarjev itd. V nekaterih primerih so gradnjo kapucinske redovne hiše ali cerkve zaupali tudi posvetnim arhitektom. Eden najbolj znanih primerov je samostanska cerkev Il Redentore v Benetkah, ki jo je zasnoval Andrea Palladio (1508–1580). Predvsem pa so se kapucini za laične arhitekto odločali od 19. stoletja dalje.

Redovni arhitekti in nadzorniki niso bili nobena posebnost kapucinskega reda, saj so jih poznali tudi drugi redovi, npr. cistercijani, dominikanci in tudi manjši bratje. Še posebej pa to velja za redove, ki so bili ustanovljeni v 16. stoletju, npr. jezuiti, barnabite, teatince, bosonoge karmeličane itd. Med najbolj znanimi naj omenimo le teatinca Guarino Guarinija (1623–1683), ki ni deloval le znotraj svojega reda, ampak je npr. zasnoval kar nekaj privatnih in javnih stavb v Torinu, ter jezuita Andrea Pozza (1642–1709), ki je bil dejaven tudi na naših tleh, prim. Susan Klaiber, *Architecture as Form of Erudition. Early Modern Priest-Architects*, v: *Sacred Architecture* 24 (2013), str. 11–16 (dalje: Klaiber, *Architecture as Form*).

Nekateri fabricieri so v red vstopili že kot zreli umetniki. Med najbolj znanimi najdemo Micheleja da Bergamo, Dionysija da Firenze, Juniperusa da Pontremoli, Giacoma da Pontremoli, Antonia da Pordenone, Massäusa von Nonsberg, Johannesa von Bozen idr. Več o tem v: Frank, *Gebaute Armut*, str. 57–58; Hümmerich, *Anfänge des kapuzinischen Klosterbaues*, str. 12, 33, 56, 68, 87, 245–257; van 's-Hertogenbosch, L'architettura dei Cappuccini, str. 151–158; Lingo, *The Capuchins and the Art*, str. 21; Christian Böhm, La situazione insediativa dei Cappuccini nell'Umbria del seicento, v: *I Cappuccini dell'Umbria tra Sei e Settecento. Convegno internazionale di studi, Todi 24–26 giugno 2004* (ur. Gabriele Ingegneri), Roma 2005, str. 65 (dalje: Böhm, La situazione insediativa dei Cappuccini). V Štajerski kapucinski provinci sta najbolj znana p. Florencijan in Jožef iz kraja Ponna. Več o tem v poglavju: 4 Pregled arhitekture kapucinskega reda na Slovenskem.

Poleg arhitektov so kapucini v svojih vrstah imeli tudi izučene slikarje in kiparje oz. rezbarje. Že v 2. poglavju je bil omenjen p. Cosimo Piazza da Castelfranco, ki je deloval na dvoru Rudolfa II. in katerega dela najdemo tudi drugod po Evropi, pri nas pa poznamo br. Oswalda, ki je za svetokriški samostan naslikal sliko Vseh svetnikov oz. Slavo sv. Trojice. Več o tem v poglavju: 5.10 Upodabljaljoča umetnost pri kapucinih v 17. in 18. stoletju. Med kiparji naj v evropskem merilu omenim le br. Oswalda iz Wessobrunna, ki je deloval v Salzburgu. Še več redovnih kiparjev pa je navedenih v: Bruder Rudolf, *Kapuziner und bildende Kunst, v: Aus dem Leben und Wirken des Kapuziner-Ordens mit besonderer Berücksichtigung der Deutschsprachigen Provinzen. Festschrift zum 400 Jährigen Jubiläum der Ordens* (ur. Chrysostomus Schulte), München 1928, str. 111–114 (dalje: Rudolf, *Kapuziner und bildende Kunst*); d'Alatri, *Kapucini*, str. 61–62. Tudi oltarje in tabernaklje so rezljali kar kapucini sami ali pa so to delo prepuščali lokalnim rezbarjem. Več o tem v članku: Santarelli, *Oggetti d'arte nelle chiese e conventi*, str. 245–304.

ubožno zasnovo samostana ter mere, ki so bile predpisane. Leta 1638 je bilo zapisano, da naj bosta vsaj dva od teh štirih bratov definitorja.²⁹⁵ Skupaj z generalnim vikarjem, pozneje pa s provincijskim ministrom, so morali sprejeti kraj, kjer so nameravali graditi, ter predlagati model, po katerem naj bi se gradilo. Tega so morali predstaviti gradbeniku, da ne bi potem prihajalo do napak. Lahko so tudi osebno pomagali pri gradnji. Če nadzornik gradnje ni upošteval predlaganega modela, je bil kaznovan. Če pa je med njimi prihajalo do nasprotij glede gradnje ali modela, so morali tajno glasovati o zadevi. Od leta 1638 so odločali provincijski minister, definitorji in fabricieriji tudi o tem, ali je samostan resnično potrebno zgraditi, koliko celic in sob naj ima itd. Noben kapucin pa se ni smel vmešavati v denarne posle pri gradnji samostana, ampak je moral to prepuščati za to določeni osebi. Lahko je le opazoval in ponižno opozoril na kakšno napako ali pa prekomerno porabo sredstev ali materiala.

Zapovedano je bilo tudi, da naj, če je le mogoče, kapucini pri gradnji uporabljajo šibje in trsje, nežgano opeko ter druge preproste materiale,²⁹⁶ po zgledu sv. Frančiška in kot znak ponižnosti in ubožnosti. Kot velikokrat je tudi tu poudarjeno, naj kapucini jemljejo za zgled majhne hiše revnih ljudi in ne modernih bivališč bogatašev.²⁹⁷

Da bi se izognili neredom, so kapucini tudi določili, da se noben samostan ne sme sprejeti ali zapustiti, zgraditi ali prezidati brez dovoljenja provincijskega kapitlja in vrhovnega predstojnika kapucinskega reda. Leta 1536 je bil to generalni vikar, pozneje pa generalni minister. Noben gvardijan tudi ni smel zgraditi ali prezidati samostana, če mu tega ni izrecno ukazal provincijski vikar ali minister, ki se je o tem posvetoval z za to pristojnimi patri.²⁹⁸

Samostan se ni smel graditi predaleč od mest, gradov in vasi, da so bili kapucini lahko v nenehnem stiku z ljudmi, pa tudi ne preblizu, da jih svetno življenje ne bi pretirano motilo. Zadoščalo je, če so bili oddaljeni približno eno miljo in pol, raje nekoliko dlje kot preblizu.²⁹⁹

V vsakem samostanu je morala biti tudi majhna sobica s kaminom,³⁰⁰ kjer so lahko sprejemali romarje in tujce, kakor to pritiče kapucinski gostoljubnosti, ter ena ali dve celici zunaj samostanskega kompleksa, namenjeni prebivanju v

²⁹⁵ Leta 1908 konstitucije zapovedujejo le še dva brata, ki naj vodita gradbeno dejavnost ene province, prim. van 's-Hertogenbosch, *L'architettura dei Cappuccini*, str. 149.

²⁹⁶ V veliki meri so uporabljali tudi material, ki so ga izkopali kar na kraju samem, npr. ko so kopali za temelje ali kletne prostore samostana, prim. Francesco Calloni, *Strutture e forme, v: I frati cappuccini. Documenti e testimonianze del primo secolo 4* (ur. Costanzo Cargnoni), Perugia 1992, str. 1526 (dalje: Calloni, *Strutture e forme*).

²⁹⁷ Od leta 1575 tega določila ne najdemo več.

²⁹⁸ Leta 1638 mu je bilo to dovoljeno le v primeru, če je provincijski minister odločil, da je to nujno potrebno. Kljub temu pa se je vedno moral posvetovati z definitorji in fabricieriji.

²⁹⁹ Od leta 1552 dalje je razdalja zmanjšana na [...] *vn miglio piccolo, o circa [...]*, cit. po: *Constitutiones Ordinis fratrum minorum capuccinorum*, str. 108.

³⁰⁰ Od leta 1638 sta lahko to dve sobici, ki morata biti vsaj ponoči zaklenjeni.

samoti, če je bilo mogoče.³⁰¹ Sobe za bolne člane redovne družine se izrecno omenjajo leta 1638, njihovo število se je moralo ravnati po številu kapucinov, ki so v samostanu živeli.

Poleg tega je bilo prepovedano sekati odvečno trto in sadno drevje na samostanskem dvorišču. Z dovoljenjem dobrotnika so presežek pridelka lahko namenili revnim, trto pa zasadili drugje ali pa jo prav tako darovali revnim.³⁰²

Kapucini so bili zaradi zaobljube ubožnosti zavezani k dnevni nabirki. Dobrin niso smeli hraniti več kot tri dni oz. en teden, glede na potrebe samostanske skupnosti. Prav tako so lahko hranili vino le v majhnih sodih ali steklenicah,³⁰³ lesa pa so si lahko pripravili le za eno zimo ter ga skladiščili do tri mesece.³⁰⁴

Znak popolne ubožnosti je bilo določilo, da nihče v samostanu ni smel zaklepati celice, skrinje, omarice ali česarkoli; samo gvardijan je smel zaklepati stvari, ki so pripadale celotni redovni družini. Če se je odkrilo, da je kdo kaj posedoval, je ta izgubil vse službe znotraj reda ter bil kaznovan. Če pa je bilo to ugotovljeno po njegovi smrti, so mu odrekli cerkveni pogreb.

Poleg 6. poglavja najdemo nekaj podatkov o zasnovi samostana tudi v 2. poglavju, kjer je govora o sobi, v kateri se shranjujejo habiti in druge obleke, pozneje imenovani komuniteta. Sledi omemba postelje, ki naj bo podobna tisti, na kateri je umrl Odršenik, tj. lesenemu križu, in ponovna navedba že prej omenjenega odlomka iz Matejevega evangelija (Mt 8,20). Kapucini, ki so želeli posnemati Kristusa in sv. Frančiška Asiškega, so lahko spali na golih deskah, rogoznicah, žoltovini ali slami, če le niso bili preveč bolehní. Prav tako je bilo zapovedano, da v samostanih niso smeli rediti živali, tudi ne konj za ježo, ampak so v nujnih primerih lahko jezdili na osličku kot Jezus Kristus in sv. Frančišek Asiški.³⁰⁵

3. poglavje je vsebovalo določilo, da se kapucini ter tudi druge osebe ne pokopavajo v cerkvi, temveč poleg cerkve oz. v samostanskem atriju.³⁰⁶

³⁰¹ Leta 1552 tega določila ne najdemo več. Več o eremitorijih v kapucinskem redu gl. Fleischacker, *Studien zu einer „Eremitologie“*.

³⁰² Od leta 1552 je sečnjo lahko dovolil provincijski vikar, o presežku pridelka in darovanju revnim pa ni več govora. V konstitucijah iz leta 1575 je še zapisano, da je bil gvardijan v primeru, ko tega določila ni upošteval, strogo kaznovan. Iz zgoraj navedenega je razvidno, da je bil ob vsakem kapucinskem samostanu tudi vrt. Narava je bila kapucinom še posebej blizu. Samostanski vrt, ki je bil največkrat terasast in je moral biti ograjen, se je uporabljalo v različne namene, npr. za gojenje zelenjave, sadja, rož in zelišč, služil pa je tudi sprostitvi in zbiranju redovne skupnosti. Na vrtu so kapucini velikokrat zgradili tudi kapelico. Več o vrtovih znotraj kapucinskega samostanskega kompleksa v: Rainald Fischer, *Kapuzinergärten*; v: *Helvetia Franciscana* 16 (1986–87), str. 91–98 (dalje: Fischer, *Kapuzinergärten*); Giovanazzi, *I luoghi nelle costituzioni*, str. 20.

³⁰³ Od leta 1608 so glede tega lahko dobili spregled s strani provincijskega ministra.

³⁰⁴ Od leta 1608 dalje se je o trajanju skladiščenja lesa odločalo na provincijskem kapitlju.

³⁰⁵ Generalni kapitelj iz leta 1596 dovoljuje tudi konjsko ježo, prim. *Ordinazioni dei capitoli generali (1549–1618)*, v: *I cappuccini. Fonti documentarie e narrative del primo secolo (1525–1619)* (ur. Vincenzo Criscuolo), Roma 1994, str. 262 (dalje: *Ordinazioni dei capitoli generali*).

³⁰⁶ Od leta 1575 dalje so lahko le kapucine pokopali v grobni kapeli, ki se je cerkve dotikala ali pa je bila poleg nje, vendar ne neposredno pod oltarjem te kapele. Leta 1618 je bilo na generalnem kapitlju odločeno: [...] *E perché i nostri antichi padri con santo zelo ordinorno che nelle nostre chiese non si sepellissero secolari, ordiniamo che niun superiore presuma di donare sepoltura a' secolari, né ricevere in deposito i corpi de' defonti nelle nostre chiese, senza espressa licenza del molto reverendo padre generale [...]*,

V 4. poglavju je bilo zapovedano, da kapucini niso smeli sprejemati denarja in se posluževati prokuratorjev ali sindikov, kot je to zapovedal že sv. Frančišek Asiški. Njihov prokurator in odvetnik je moral biti Jezus Kristus, Bog in Marija pa njihova namestnika in odvetnika.³⁰⁷ V skrajni potrebi in z dovoljenjem predstojnika so se lahko zatekli k t. i. duhovnim prijateljem (*amici spirituali*), ki so jim finančno pomagali, da so si lahko priskrbeli zaželeno. Vendar so leta 1575 to določilo nekoliko razrhljali, saj so dovoljevali spreglede, ki sta jih odobrila papeža Nikolaj III. (1225–1280)³⁰⁸ in Klemen V. (1264–1314).³⁰⁹ Zato so dovoljevali svetni osebi, da je v imenu Svete stolice upravljala z denarnimi posli, ki so zadevali gradnjo in popravila samostana ter druge finančne izdatke.

7. poglavje govori o prepovedi spovedovanja svetnih oseb. Le z dovoljenjem kapitlja ali generalnega vikarja³¹⁰ je bilo to v redkih primerih dovoljeno nekaterim patrom. Zato v kapucinskih cerkvah na začetku niso imeli spovednic. Leta 1658 so na kapitlju Štajerske kapucinske province odločili, da kapucini lahko spovedujejo tudi svetne osebe.³¹¹ Prav tako je v 7. poglavju omenjena soba, v kateri so kazen odslužili neposlušni kapucini, t. i. *carceri*.³¹²

V 9. poglavju je omenjena sobica, kjer se je lahko shranjevalo knjige in druge pomembne spise. Ta se v konstitucijah iz leta 1608 omenja kot srednje velika soba.³¹³ Prav tako so v 9. poglavju zapovedali, da imajo njihove cerkve lahko le en majhen zvon, težak 140 liber, tj. ok. 46 kg. Cerkvam tudi niso smele biti prizidane zakristije, temveč so se kapucini morali posluževati omare ali skrinje v molitvenem koru, ki se jo je dalo zakleniti in v kateri se je hranilo bogoslužno posodje, ki je bilo potrebno za mašne daritve. Leta 1608 je to določilo predstavljeno v 6. poglavje, vendar je tam zapisano, da je cerkev lahko imela eno zakristijo, ki se je zaklepala. Spočetka so kapucini uporabljali dva majhna keliha, enega iz kovine in drugega s srebrno kupo, ne več kot tri enostavne paramente, ki niso bili iz zlata, srebra, žameta ali svile, pa tudi drugih dragocenih predmetov ne. Tudi oltarni prti niso smeli biti iz žlahtnih materialov.³¹⁴ Že leta 1536 je bilo

cit. po: *Ordinazioni dei capitoli generali*, str. 310. Po podatkih, ki mi jih je posredoval p. Metod Benedik, je leta 1637 Koncilska kongregacija dovolila, da lahko pokopavajo laike v cerkvah; ker so se glede tega pojavljale nevšečnosti, je to dovoljenje leta 1680 preklicala.

³⁰⁷ Zopet trčimo ob besede sv. Frančiška Asiškega, ki je nad vse postavljal Sveto uboštvo in svojim bratom prepovedoval posedovanje denarja.

³⁰⁸ Več o dekretu *Exiit qui seminat* papeža Nikolaja III. iz leta 1279 v: Etzi, *Iuridica franciscana*, str. 68–71.

³⁰⁹ Več o buli *Exivi de paradiso* papeža Klemna V. iz leta 1312 v: Etzi, *Iuridica franciscana*, str. 73–93.

³¹⁰ Od leta 1552 dalje je bilo potrebno dobiti le dovoljenje generalnega vikarja.

³¹¹ Benedik, *Kapucini na Slovenskem*, str. 59. V toskanski provinci so spovedovanje svetnih oseb dovolili šele leta 1738, prim. Benedik, *Kapucini na Slovenskem*, str. 59.

³¹² Leta 1608 so to določilo prestavili v 10. poglavje.

³¹³ Znano je, da so že ob koncu 16. stoletja kapucini imeli bogato založene knjižnice. Te se v 18. stoletju razvijejo v prave baročne knjižnice, prim. d'Alatri, *Kapucini*, str. 53–54.

³¹⁴ Od leta 1608 je bilo v 6. poglavju zapisano, da so kapucini lahko uporabljali dva keliha s srebrno kupo in pozlačenimi patenami. Prepovedano je bilo hraniti več kelihov in paramentov, kot je bilo to nujno potrebno. Prav tako niso smeli biti bogato okrašeni

zapisano, da so morali biti svečniki iz lesa, misali in brevirji ter druge knjige preprosti, tako da je vsaka stvar, ki so jo kapucini uporabljali, odsevala največje uboštvo. Če pa je vizitator v samostanu našel dragocenosti, je moral kaznovati odgovornega, neprimerno opremo pa darovati drugim cerkvam.³¹⁵

12. poglavje obravnava število redovnikov v posameznem samostanu. Da bi se konstitucije kar najbolje izpolnjevale, je smelo v eni redovni hiši živeti najmanj šest in največ dvanajst kapucinov.³¹⁶

Ohranilo se je poročilo nekega švicarskega romarja, ki je v svojem dnevniku leta 1581 opisal kapucinski samostan v Milanu, kjer je lepo povzel skorajda vse glavne točke zgoraj obravnavanih kapucinskih konstitucij. Zanimiva je tudi njegova primerjava kapucinov s kartuzijani:

In Italien gibt es viele geistliche Ordensleute, mehr als in anderen Ländern. [...] Was die neuen Kartäuser betrifft – sie werden Kapuziner genannt – so hat man ihnen in Mailand ein Kloster gebaut. Die Kapuziner führen ein heiliges Leben, ziehen sich ganz von der Welt zurück und haben außer ihrer Kirche und einer Behausung samt Garten nichts zu eigen. Jeder hat seine eigene Zelle, in der er lesen, beten und ruhen kann. Die Türen verschließen sie nie, so daß jeder hineingehen kann, so oft er will; darum brauchen sie an den Türen auch keine Schlösser. Die Zellen sind klein und eng. Zusätzlich gibt es noch andere Räume von gleicher Art, die jedoch unbewohnt sind. Wenn dann einer der Brüder krank wird, bereitet man ihm dort ein Lager. An jeder Zellentür ist das Bild eines Engels angebracht und ein Vers aus der Heiligen Schrift über die Verachtung weltlicher Dinge. So ist jede Zelle einem besonderen Engel zugeordnet und seinem Schutz empfohlen. Wenn der Erzbischof zu Besuch kommt, dann ist auch ihm ein Kämmerchen oder eine Zelle bestimmt, die den andern gleichförmig ist. Die Bibliothek oder Buchkammer ist klein und bescheiden. [...] Das Bett besteht aus einem Strohsack. Essen und Trinken erbetteln sie von Haus zu Haus. Was man ihnen gibt, nehmen sie dankbar an. Wenn aber etwas über den nächsten Tag hinaus übrig bleibt, geben sie es den Armen. Denn für den übernächsten Tag behalten sie nichts

paramenti ter oltarni prti (npr. z zlatom, srebrom ali drugimi dragimi materiali, kot je to zapovedal papež Klemen VIII.). Korporali in purifikatoriji so morali biti skromni in čisti.

³¹⁵ Več o predmetih, ki so jih uporabljali kapucini v vsakodnevem življenju, še posebej o leseni cerkveni opremi v: Santarelli, *Oggetti d'arte nelle chiese e conventi*, str. 245–304; Servus Gieben, *L'arredamento sacro e le sculture lignee dei cappuccini nel periodo della controriforma*, v: *I frati cappuccini. Documenti e testimonianze del primo secolo 4* (ur. Costanzo Cargnoni), Perugia 1992, str. 1635–1642 (dalje: Gieben, *L'arredamento sacro*); Cassiano da Langasco, *I libretti del museo di vita cappuccina*, v: *I frati cappuccini. Documenti e testimonianze del primo secolo 4* (ur. Costanzo Cargnoni), Perugia 1992, str. 1643–1732 (da Langasco, *I libretti del museo*); Gieben, *La cultura materiale*, str. 145–173.

³¹⁶ Leta 1608 se to pravilo prestavi v 6. poglavje, kjer je določeno, da naj v enem samostanu ne živi manj kot dvanajst bratov, v spomin na dvanajst apostolov, saj je tako določil papež Urban VIII. (1568–1644). Njegove odloke pa dobesedno citirajo konstitucije iz leta 1638.

*auf. Sie trinken Wein, wenn sie solchen haben, sonst begnügen sie sich mit Wasser. Wenn sie von einem Ort zum andern reisen müssen, verwenden sie keine Pferde, sondern allezeit sind sie bei Regen und Hitze zu Fuß unterwegs. Beim Essen haben sie kein Tischtuch, sondern jeder benutzt ein Mundtuch. Einem jeden wird sein Essen eigens hingestellt.*³¹⁷

Na žalost se tudi samostani, ki so bili zgrajeni med letoma 1540 in 1560, niso ohranili v prvotni obliki, ampak so bili v teku časa močno predelani. Zato je njihova zasnova težje določljiva. Po nekaterih navedbah naj bi se kapucini na začetku vsaj glede mer pri gradnji cerkve zgledovali po vzoru loretske svete hiše, kot je to zapisal Bernardino da Colpetrazzo (1514–1594), znani pisec zgodovine kapucinskega reda: *Le chiese erano piccoline e assai se ne facevano alla misura della Santa Casa della Madonna di Loreto.*³¹⁸ Sveta hiša je bila namreč zelo preprosta arhitektura in zaradi tega najverjetneje kapucinom tako blizu.³¹⁹ Poleg tega ne smemo zanemariti dejstva, da so kapucini, tako kot tudi drugi manjši bratje, močno častili Marijo. V romarski cerkvi v Loretu so opravljali tudi nekatere pomembne službe.³²⁰

Poleg proporcev (9,50 × 4,10 × 5 m) lahko med nazareško hišico in kapucinsko arhitekturo zaznamo še več podobnosti.³²¹ Kakor loretska kapela so tudi kapucinske cerkve enoladijske, prav tako so na začetku imele lesen strop, pozneje so bile večinoma banjasto obokane, ravno tako jih krasi le preprost trakast zidni venec.³²² Oltarni del loretske kapele je z leseno ograjo ločen od ladijskega, za oltar pa vodita dva prehoda ob oltarju. Nekaj podobnega najdemo tudi pri kapucinskih samostanskih cerkvah, ki imajo ločen prezbiterij in molitveni kor, vendar moramo v prvi vrsti upoštevati dejstvo, da ta ločitev izvira iz arhitekturne zasnove starejših samostanskih cerkva.

³¹⁷ Cit. po: Von Wanderbrüdern, Einsiedlern und Volkspredigern, str. 68–70.

³¹⁸ Cit. po: La bella e santa riforma, str. 62.

³¹⁹ Florentinski literat Francesco Bocchi je o njej leta 1592 zapisal naslednje: [...] *semplice e senza niuno ornamento, più famosa di tutti gli edifici, supera i più ricchi palazzi del mondo e più superbi* [...], cit. po: Lingo, *The Capuchins and the Art*, str. 48.

³²⁰ Calloni, Interpretazione iconologica, str. 166–167; Lingo, *The Capuchins and the Art*, str. 33–37, 45–61. Za več o povezavi kapucinov s *Santo Caso* gl. tudi v poglavju: 1.3.2 Politika in vera v času reformacije in rekatolizacije.

³²¹ Kopije svete hiše so velikokrat zgrajene na vzpetini, ki posnema npr. Trsat ali Loreto. Večina jih je nastala tudi kot prizidek k že obstoječim cerkvam. V proporcijah sledijo razmerju iz Loreta in so banjasto obokane, čeprav je do leta 1536 originalna loretska hišica imela raven lesen strop. V kapelo se dostopa skozi tri vhode, okno na zahodni strani, t. i. angelsko okno, pa je edina odprta, ki daje svetlobo stavbi. Stene so neenakomerno ometane, vidi se tudi opeka, okrašene so s freskami. Oltar v sanktuariju je od drugega dela kapele ločen z leseno ograjo. V sanktuarij vodi dvojno vrata ob straneh oltarja. Oltarno nišo krasi kip Črne Matere Božje. Strop obteka venčni zidec na vseh štirih straneh. Streha je dvokapna, z majhnim strešnim stolpičem. Tipične loretske kapele morajo biti tudi temne in sajaste. Leta 1513 je loretska sveta hiša dobila marmornato oblogo, ki jo lahko zasledimo tudi pri nekaterih kopijah. Več o tem v: Wiegele, *Der Loretokult im Habsburgerreich*, str. 25–26; Zupančič, *Odmevi loretskega kulta*, str. 7, 10, 15.

³²² To velja predvsem za cerkve t. i. beneško-tirolskega tipa. Več o tem gl. v nadaljevanju.

Veliko prvotnih kapucinskih cerkva v Markah, Umbriji, Toskani, Abruzzu in Emiliji močno spominja tudi na cerkev San Damiano v Assisiju,³²³ znano tudi kot *Roccaforte*³²⁴ pravega Svetega uboštva. Predvsem so kapucini uporabljali portik pred vhodom, okroglo okno na fasadi cerkve in banjasto obokane sakralne prostore. Hkrati ima cerkev San Damiano tudi simbolni pomen, saj je prav v tej cerkvi Bog prvič spregovoril sv. Frančišku Asiškemu. Zanimivo je dejstvo, da se kapucini niso zgledovali po cerkvi sv. Marije Angelske pri Assisiju (Porcijunkula), kot bi bilo pričakovati. V času nastanka reda je bila namreč v rokah observantov, ki so okrog nje zgradili eminentno baziliko. Observanti so pravzaprav živeli tudi v skoraj vseh domovanjih, ki jih je ustanovil sv. Frančišek Asiški, zato so bila le-ta kapucinom tudi težje dostopna.³²⁵

Po nekaterih podatkih naj bi bili pritlični tudi samostani, ki so nastali po uveljavitvi prvih kapucinskih konstitucij. Kapucini so jih gradili kar sami. Uporabljali so preproste materiale, zaradi česar so bili kmalu potrebni popravil. Mnoge od njih so zato opustili ali pa močno prezidali, torej njihovo zasnovo danes lahko le orišemo.³²⁶

Samostan v Bergamu je bil zgrajen leta 1536, ko so se sprejemale nove konstitucije. Viri o njem govorijo naslednje:

*Cominciossi allora la fabbrica del convento, ma in forma umile e povera, secondo il desiderio del santo padre, espresso nel suo Testamento. Le muraglie principali ed alcune povere stanze, cioè cucina, refettorio e quattro stanze per i forestieri, si edificarono con mattoni e calcina, con un piccolo chiostro nel mezzo, ed in questo una cisterna [...] Dodici cellette si formarono con bacchette intrecciate come grate, ed ismaltate di terra, tutte nel piano suolo verso mattina, le quali vi durarono più di sessant'anni.*³²⁷

Pozneje so samostanu dodali še nadstropje, cerkev pa je bila povečana leta 1572.³²⁸

Eden od razlogov, zakaj so kapucini začeli graditi v nadstropju in zakaj so pričeli uporabljati druge materiale, je bil predvsem zdravstveni. Kot je to opisal Mario da Mercato Saraceno (ok. 1512–1580), prvi kapucinski kronist:

³²³ Nekaj podatkov o tej cerkvi v: Thode, *Franz von Assisi*, str. 317; Giovanni Boccali, San Damiano, santuario, v: *Dizionario francescano. Spiritualità* (ur. Ernesto Caroli), Padova 1995, str. 1759–1780 (dalje: Boccali, San Damiano).

³²⁴ Cit. po: Lingo, *The Capuchins and the Art*, str. 51.

³²⁵ Calloni, *Interpretazione iconologica*, str. 156, 166–167; Lingo, *The Capuchins and the Art*, str. 33–37, 45–61.

³²⁶ Urbanelli, *Caratteristiche degli insediamenti cappuccini*, str. 184; Calloni, *Interpretazione iconologica*, str. 1526–1527.

³²⁷ Cit. po: Calloni, *Interpretazione iconologica*, str. 1509.

³²⁸ Prav tam, str. 1510.

I luoghi si fabricavano con ogni semplicità, piccolini e con piccole stanzette intessute di vimini e vil materia. E in quel principio quasi tutti erano fatti a pian terreno; ma poi avvendendosi i frati che a fabbricarli a quella foggia era cagione di molto infermità per l'umidezza e altre cattive qualità che tenevano, talche spesso qualche frate ne rimaneva attratto pieno di doglie o gravemente offeso da infermità incurabile; però furono di parere – eziandio di quei primi e stimolati frati – che si fabbricasse in alto a solaro, e che le celle fossero fatte con le pietre cotte a coltello e con gesso, o con altra tenace materia, facendosi dal capitolo generale un modello come avevano ad essere e di che grandezza le celle, le finestre, le porte e tutte le altre officine dei frati. Et insino al giorno d'hoggi si usa il medesimo modo nel fabbricare; e se in qualche luogo si è passato il termine in quanto alla grandezza d'essi luoghi, è stato non perché la religione si sia allergata in esse fabbriche e sia uscita da limiti dell'istesso modello, ma per la moltiplicazione dei frati. Onde, moltiplicando essi, è bisognato parimente moltiplicar stanze, e da qui nasce che i monasteri si veggono più grandi de quie primi, ma non però si è uscito nella grandezza delle celle o stanze (che ci vogliam dire) dell'Ordine dato nel capitolo generale, eccetto in alcune stanzette per gli infermi, che son fatte alquanto (ma poco però) più grandicelle, ricercando così il bisogno degli ammalati, la carità e la discrezione insieme, senza offendersi la povertà. E della grandezza delle infermerie parimente ne parlano le nostre costituzioni.³²⁹

Razloge za spremembe pri zasnovi kapucinskih samostanov je obrazložil tudi kapucinski zgodovinar Paolo da Foligno:

[...] la sperienza dimostra tuttora che la moltitudine de' frati, la qual serve pur alla salute di molti, è incompatibile con simili loghetti remoti e austeri, per causa degli infermi, de' viandanti e d'altre occorrenze. Non si può negare che la Congregazione non abbia patito assai nel fervore dell'osservanza, discostandosi da quella austerità e solitudine e paucità antica. Onde si dovrebbe ardentemente procurare di mantenerne quella maggior parte che si può, non solo nei medesimi loghetti antichi, conservandoli ed in essi mantenendo l'antico fervore; ma nei moderni ancora vicini a' popoli e di famiglia numerosa, studiando di mantenere con santa discrezione e zelo quanto si può gli istituti antichi.³³⁰

Kapucini so se tako ob koncu 30. let 16. stoletja iz odmaknjenih samotišč, v katerih pa so še vedno prebivali, začeli naseljevati bližje ljudem. Izoblikovala se

³²⁹ Cit. po: Tommaso Scalesse, Resti monumentali e modelli architettonici. I Cappuccini, v: *I Francescani nelle Marche. Secoli XIII–XVI* (ur. Luigi Pellegrini – Roberto Paciocco), Cinsello Balsamo 2000, str. 180–181 (dalje: Scalesse, Resti monumentali).

³³⁰ Cit. po: Lingo, *The Capuchins and the Art*, str. 79.

je poenostavljena shema samostanskega kompleksa, ki se je v veliki meri naslanjala na že ustaljene vzorce benediktinskega tlorisa. Samostanski kompleks so ogradili s samostanskim zidom, cerkvi so prizidali samostansko poslopje, ki pa je bilo na začetku še večinoma dvokrilno in pritlično, pozneje so dogradili tretje krilo, ki je zaprlo samostanski atrij, in celotni kompleks povišali za eno nadstropje. Po letu 1560 pa že lahko govorimo o tipični kapucinski zasnovi samostana, ki jo je že pred dejansko gradnjo načrtala t. i. *mensura lignaminum pro fabrica cappuccinorum*³³¹ ali skupek mer nosilnih elementov stavbe, ki se glasi:

*Eodem instanti predicti rev.di patres reliquerunt et consignaverunt mensura lignaminum pro dicto negotio et fabrica: In prima sei legni lunghi, cioè per le corde de cavalli per la chiesa et altri sei per il dormitorio che sono dudeci, de lunghezza de vinti otto palmi l'uno con li suoi cavalli corrispondenti. Item per il piangato del dormitorio deci legni lunghi della sopra detta longhezza. Item per l'infermeria quattro legni lunghi de palmi vinti dui l'uno con li suoi cavalli corrispondenti. Item altri sei legni della medesima longhezza de palmi 22 per il piangato.*³³²

Na podlagi teh mer kot tudi mer, zapisanih v 6. poglavju konstitucij, lahko dokaj podrobno opišemo samostane, ki so nastajali od leta 1560 pa nekje do leta 1580. T. i. *corde de cavalli*³³³ ustreza 28 dlanem, dlan pa meri približno 26 cm. Iz tega sledi, da sta bila cerkev in njej vzporedno krilo vključno z debelino zidov široka ok. 7,28 m. Če upoštevamo, da je bilo 6 ostrešnih tramov razporejenih na razdalji 3 m in da sta dve zunanji steni potemtakem tvorili 7 enakih odsekov, je bila dolžina cerkve in njej vzporednega krila ok. 21 m. Tretje krilo je bilo široko 5,72 m in dolgo ok. 15 m. Glede na konstitucije je bila višina celice normirana pri 10 dlaneh (ok. 2,60 m), njena širina in dolžina pa nista smeli presegati 9 dlani (ok. 2,34 m). Hodnik v dormitoriju je moral biti širok 6 dlani (1,56 m). Potemtakem je bilo v krilu, vzporednem s cerkvijo, 8 do 9 celic na eni strani. Tudi višina in širina vrat in oken je bila zapovedana v konstitucijah. Vrata so bila velika 1,82 × 0,65 m, okna 0,65 × 0,39 m. Višina celotnega stavbnega kompleksa je znašala okrog 6,50 m ali nekoliko več, saj refektorij ni smel presegati 13 ali 14 dlani (tj. 3,38 oz. 3,64 m), dormitorij pa ne 10 dlani, tj. 2,60 m.³³⁴

³³¹ Cit. po: Urbanelli, *Caratteristiche degli insediamenti cappuccini*, str. 185.

³³² Cit. po: prav tam, str. 185.

³³³ Ostrešni tram je mera, ki se v tekstu omenja kot *corde di cavalli*, prim. Urbanelli, *Caratteristiche degli insediamenti cappuccini*, str. 185.

³³⁴ Več o tem v: Urbanelli, *Caratteristiche degli insediamenti cappuccini*, str. 185–190; Anna Salvini Cavazzana, *I conventi cappuccini in Lombardia, v: Il Francescanesimo in Lombardia. Storia e arte*, Cinisello 1983, str. 508 (dalje: Salvini Cavazzana, *I conventi cappuccini in Lombardia*); Scalesse, *Resti monumentali*, str. 174.

Kot je iz zgornjega opisa razvidno, so samostan takrat sestavljala tri krila. Eno od njih je predstavljala cerkev, njemu vzporedno krilo, kjer so prebivali kapucini, so zasedali refektorij, kuhinja in prostori za oskrbo. V nadstropju tega krila je bil dormitorij. Krilo, ki je ti dve povezovalo in ni bilo na fasadni strani cerkve, je bilo manjše. V pritličju so bili razni prostori, namenjeni tako redovnikom kot tudi obiskovalcem, v zgornjem nadstropju pa so bile sobe za bolne članke skupnosti. Na sredini atrija so uredili vodnjak, v katerem se je zbirala deževnica. Knjižnice v pravem pomenu besede takrat še niso poznali, uporabljali so izraz *libreria*, saj so knjige shranjevali v majhni sobi, ki je bila za to namenjena, kot je tudi zapisano v konstitucijah. Gradili so samostane z enim samostanskim dvoriščem. Le v mestih, kjer je bila potreba večja, so lahko gradili samostane z dvema. V tem primeru je bil refektorij nameščen v drugem delu samostana.³³⁵

Cingoli iz leta 1569 je bil npr. zgrajen v obliki črke C. Na eni strani je bila enoladijska cerkev (20 × 6 m), nasproti njej trakt z refektorijem in kuhinjo, v nadstropju dormitorij s celicami. Trakt, ki je povezoval ti dve enoti, je bil ok. 14 m dolg in 5 m širok. V pritličju so bili v tem traktu razni prostori, namenjeni oskrbi samostanske družine in obiskovalcem, v nadstropju pa sobe za bolnike.³³⁶

Po letu 1560, posebno pa po koncu Tridentinskega koncila so kapucini na novo zgradili oz. popolnoma preuredili stare samostane, da so postali solidne arhitekture, ki so morale biti povrhu vsega tudi dobro organizirane, saj je število bratov izredno hitro naraščalo. Kot je bilo že poudarjeno, se je izbira materialov nekoliko spremenila. Ker nekateri arhivski viri govorijo o tem, da so prvi kapucini uporabljali za temelje pesek in malto, za gradnjo zidov pa zemljo, in ker so se pozneje nekateri od teh samostanov sesuli, so po drugi polovici 16. stoletja za gradnjo raje uporabljali malto, opeko in kamen. Da pa bi kapucinski samostani izražali kar se da strogo uboštvo, teh zidov niso ometavali. Zgledovali so se po formalnih rešitvah, ki so jih uporabljali že cistercijani, kamaldulenci, dominikanci in manjši bratje, po drugi strani pa so posnemali podeželske cerkve, ki so imele preprosto fasado z majhnim okroglim oknom in majhnim portalom.³³⁷

Nekako po letu 1580 se kapucinska arhitektura začne standardizirati. V tuji literaturi sicer najdemo opisane različne zasnove kapucinskih samostanov, vendarle imajo vsi samostanski kompleksi v principu isto shemo. V osnovi se namreč naslanjajo na ustaljeni benediktinski tloris, ki pa ni lasten le kapucinom,

³³⁵ Calloni, *Interpretazione iconologica*, str. 1503, 1543; Urbanelli, *Caratteristiche degli insediamenti cappuccini*, str. 185–190; Böhm, *La situazione insediativa*, str. 69.

³³⁶ Kot vidimo, mere in zasnova popolnoma ustrezajo zgoraj opisanemu modelu, prim. Scalesse, *Note sull'architettura dei Cappuccini*, str. 207.

³³⁷ Calloni, *Interpretazione iconologica*, str. 1546; Urbanelli, *Caratteristiche degli insediamenti cappuccini*, str. 187, 189; Salvini Cavazzana, *I conventi cappuccini in Lombardia*, str. 505; Scalesse, *Note sull'architettura dei Cappuccini*, str. 204; Hümmerich, *Anfänge des kapuzinischen Klosterbaues*, str. 14.

ampak je značilen tudi za druge redove.³³⁸ Ker za kapucine ni značilna *stabilitas loci*, ampak večkrat menjavajo domovanje znotraj province, deluje na njih podobna zasnova samostanov pomirjujoče in domače.³³⁹

Najprej so kapucini zgradili cerkveno poslopje in izkopali vodnjak, da so imeli vodo za zidavo cerkve. Cerkveni stavbi, ki je s fasado praviloma gledala proti zahodu, v nekaterih primerih pa tudi na glavno prometno žilo, trg ali breg vodnega toka, so običajno levo ali desno (največkrat na jugu) prizidali samostan kvadratne oblike z enim kvadratnim samostanskim atrijem. Pozicijo cerkve in samostanskega kompleksa so v veliki meri pogojevale dane okoliščine. Vsak samostan je moral biti ograjen z zidom, ki je tudi vizualno ločil mejo med klavzuro in svetom zunaj nje.

Preprosta in majhna kapucinska cerkev je imela enotno podolžno ladjo³⁴⁰ ter pravokoten ali kvadraten prezbiterij s prav tako pravokotnim ali kvadratnim molitvenim korom za njim, ki sta bila nižja in ožja od ladje.³⁴¹ Molitveni kor je bil od prezbiterija ločen z veliko leseno oltarno pregrado,³⁴² kar je ena od posebnosti kapucinske arhitekture, ki pa je ne smemo zamenjevati s srednjeveškim lektorijem.³⁴³ Pod tabernakljem je bila odprtina, skozi katero so lahko kapucini sledili mašni daritvi v prezbiteriju. V molitvenem koru so bile lesene klopi, nameščene na vseh treh straneh prostora razen na oltarni. Levo ali desno od

³³⁸ Opis samostanske cerkve in bivalnega kompleksa je povzet po: Rudolf, Kapuziner und die bildende Kunst, str. 107; Frank, Gebaute Armut, str. 61–63; Calloni, Interpretazione iconologica, str. 159–172; Franz Engl, Der Kapuzinerorden und die bildende Kunst, v: *Die Bildhauerfamilie Zürn. 1585 – 1724, Schwaben, Bayern, Mähren, Österreich. Ausstellung des Landes Österreich Braunau im Inn, ehemalige Kapuzinerkirche (später Stadttheater), 27. April bis 28. Oktober 1979*, Linz 1979, str. 28 (dalje: Engl, Der Kapuzinerorden und die bildende Kunst); Fischer, Kapuzinergärten, str. 91–98; Calloni, Cappuccini e conventi, 1527–1534; van 's-Hertogenbosch, L'architettura dei Cappuccini, str. 176–180; Mariano d'Alatri, Gli spazi nei conventi cappuccini. Consistenza e destinazione, v: *Architettura cappuccina. Atti della giornata di studi storici sull'architettura cappuccina* (ur. Lino Mocatti – Silvana Chistè), Trento 1995, str. 72–79 (dalje: d'Alatri, Gli spazi nei conventi); Servus Gieben, Al di qua e al di là delle Alpi. Confronti fra architettura cappuccine, v: *Architettura cappuccina. Atti della giornata di studi storici sull'architettura cappuccina* (ur. Lino Mocatti – Silvana Chistè), Trento 1995, str. 86–87 (dalje: Gieben, Al di qua e al di là); isti, La vita quotidiana nei conventi, v: *I Cappuccini in Emilia-Romagna. Storia di una presenza* (ur. Giovanni Pozzi – Paolo Prodi), Bologna 2002, str. 204, 212 (dalje: Servus, La vita quotidiana); Stefan King, *Kapuziner Rottweil. Bauhistorischer Rundgang durch das ehemalige Kapuzinerkloster*, Rottweil 2011 (dalje: King, *Kapuziner Rottweil*).

³³⁹ Več o vsakdanjem življenju kapucinov v samostanu v: Giorgio Butterini, Una giornata in convento, v: *Un convento. Architettura trentina nel Seicento* (ur. Lino Mocatti – Silvana Chistè), Trento 1992, str. 113–129 (dalje: Butterini, Una giornata in convento).

³⁴⁰ Enoladijske cerkve so značilne za beraške redove, vendar kapucinskih v nobenem primeru ni mogoče enačiti z dvoranskimi cerkvami srednjeveških redov, velikimi dvoranami jezuitskih cerkev iz 16. stoletja ter baročnimi dvoranskimi cerkvami drugih beraških redov, prim. Frank, Gebaute Armut, str. 61; Scalesse, Note sull'architettura dei Cappuccini, str. 205.

³⁴¹ Na začetku sta bila enako široka kot ladja, prim. Hümmerich, *Anfänge des kapuzinischen Klosterbaues*, str. 10.

³⁴² Ločenost med verniki v ladji in patri v koru je odmev eremitizma, ki so ga prakticirali že prvi manjši bratje. Podobno pregrado najdemo tudi v samostanski cerkvi v kraju La Verna, kjer je sv. Francšek prejel stigme. Pozneje so tam manjši bratje zgradili samostan, prim. Hümmerich, *Anfänge des kapuzinischen Klosterbaues*, str. 10; Roland Pieper, Grundgedanken kapuzinischer Architektur im 17. und 18. Jahrhundert. Kirchen und Klöster im deutschsprachigen Raum, v: *Gelobte Armut. Armutskonzepte der franziskanischen Ordensfamilie vom Mittelalter bis in die Gegenwart* (ur. Hans-Dieter Heimann et al.), Paderborn et al. 2012, str. 467 (dalje: Pieper, Grundgedanken kapuzinischer Architektur).

³⁴³ Odmev le-tega lahko zasluţimo le pri leseni ograji, ki loči prezbiterij od ladje. Nekatere baročne samostanske cerkve poznajo podoban arhitekturni element, kot je oltarna stena: za oltarjem je v pritličju zakristija, nad njo pa ločen molitveni kor, prim. Frank, Gebaute Armut, str. 63.

prezbiterija sta bila lahko oratorija, kjer so molili laični bratje. Vsaka cerkev je imela zakristijo, včasih tudi umivalnico, ter zvonik, ki je bil največkrat nameščen nad molitvenim korom oz. na stičišču prezbiterija in molitvenega kora. Spovednic in prižnic kapucinske cerkve na začetku še niso imele. Nekatere cerkve so imele odprto ostrešje, če pa so bile obokane, so kapucini največkrat uporabljali banjasti obok s sosvodnicami, najdemo pa tudi križnega. Streha cerkve je bila po navadi dvokapna.

Na fasadi cerkve sta bili dve odprtini: majhen pravokotni vhodni portal³⁴⁴ in okroglo okno nad njim; fasado pa je lahko prediralo še več odprtin. Notranjščina in zunanjščina kapucinske cerkve sta bili preprosti in skromni. Cerkev je bila navadno prebeljena z apnom, saj je bila čistoča pri kapucinih, ki so bili velikokrat v stiku s kužnimi bolniki, zelo pomembna. Poleg tega je bilo okraševanje tlakov, cerkvenih sten in nameščanje vitrajev ter mozaikov strogo prepovedano. Pilastri in stebri ter drug arhitekturni okras so bili nezaželeni. Cerkvena oprema je bila lesena, izstopajo pa lepo izrezljani altarji in kvalitetne slike.³⁴⁵

Samostanski prostori so bili majhni in funkcionalno zgrajeni, samostanski skupnosti so nudili le najnujnejše. Središče samostana je tvoril kvadraten ali pravokoten atrij z vodnjakom, ki ga je okrog vseh strani obkrožal hodnik. V toplejših krajih je bil hodnik odprt, v hladnejših sprva tudi odprt, ob koncu 19. in v 20. stoletju pa zastekljen. Običajno je bil enokapen in neobokan.³⁴⁶ V južnem traktu, oz. v traktu nasproti cerkve, je bil navadno refektorij, v drugih traktih so bili kuhinja, shramba, vratarница ter soba za goste, včasih tudi posebne sobe za moške in ženske, govorilnice, pralnica ter morda tudi učilnica za laične brate. Ena glavnih značilnosti kapucinskega samostana pa je, da nima kapitelske dvorane. Kapitlji se tedensko odvijajo v refektoriju ali molitvenem koru. Refektorij pa je poleg te funkcije imel tudi funkcijo prostora, kjer se je še posebej v hladnih mesecih zbirala redovna družina, saj je bil ena redkih ogrevanih sob v samostanu, poleg še ene ogrevane sobe, ki jo je vsak samostan moral imeti, kot je zapisano v konstitucijah.

³⁴⁴ Ubožnost so kapucini izkazovali tudi z namestitvijo enega glavnega vhoda manjših dimenzij, prim. Agostino Colli, *Un trattato di architettura cappuccina e le „Instructiones fabricae“ di San Carlo, v: San Carlo e il suo tempo. Atti del Convegno internazionale nel IV centenario della morte (Milano, 21–26 maggio 1984)*, Roma 1986, str. 676 (dalje: Colli, *Un trattato di architettura cappuccina*).

³⁴⁵ Čeprav so bile cerkve skromno opremljene, najdemo včasih v kapucinskih cerkvah dela svetovno znanih mojstrov, kot so Veronese, Rubens, Van Dyck, Vanni, Tiepolo, Murillo, Peter Candid, Guido Reni idr. Še več znanih avtorjev je naštetih v: Rudolf, *Kapuziner und bildende Kunst*, str. 108–110; Santarelli, *Oggetti d'arte nelle chiese e conventi*, str. 245–304. Največkrat so dragocene podobe darovali mecenji, vendar je v redu prihajalo do nesoglasij, saj slike niso bile v duhu ubožstva. Kapucini starih slik niso zavrgli, saj so jih vključili v cilje rekatolizacije, niso pa smeli sprejemati novih. Ob koncu 16., še bolj pa je to značilno za 17. in 18. stoletje, so se kapucini v veliki meri posluževali manj znanih in manj pomembnih umetnikov, ki so še posebej pogosto upodabljali kapucinske blažene in svetnike, ki so jih povzeli po grafičnih predlogah, prim. Engl, *Der Kapuzinerorden und die bildende Kunst*, str. 27; Santarelli, *Oggetti d'arte nelle chiese e conventi*, str. 248; Gieben, *La cultura materiale*, str. 152–153; Martelanc, *Ikongrafija kapucinskega reda*, str. 121–143.

³⁴⁶ Ta hodnik ni imel funkcije križnega hodnika, kakršnega poznamo pri drugih redovih, temveč je bil le obhodni hodnik, ki je povezoval prostore v pritličju.

V zgornje nadstropje sta navadno vodili dve stopnišči. Tisto ob koru je bilo večje in pomembnejše, predstavljalo je neposredno povezavo med dormitorijem in molitvenim korom; kapucini namreč v nočnem času molijo v molitvenem koru. Drugo je bilo manjše in skrito ter je bilo locirano poleg kuhinjskih prostorov. V prvem nadstropju so bili praviloma dormitorij s sanitarijami ter bolniške sobe. Hodnik je lahko potekal po sredini trakta, ob njem so bile levo in desno nanizane celice, ali pa le na eni strani trakta, drugo stran pa so zasedale nekoliko večje sobe. Nekatere od njih so lahko služile kot garderoba ali knjižnica. V nekaterih samostanih najdemo knjižnico tudi nad molitvenim korom.

Samostan je bil lahko podkleten, v ločeni zgradbi zunaj samostana so bila gospodarska poslopja, saj so pozneje kapucini lahko redili predvsem manjše živali (npr. kokoši, gosi, race itd.) ali pa se ukvarjali z obrtjo (npr. mizarstvom), ob samostanskem kompleksu pa se je navadno razprostiral ograjen vrt. Včasih najdemo na vrtu tudi kapelo ali odmaknjene eremitorije.

Samostani so bili med seboj oddaljeni le toliko, da je kapucin lahko v enem dnevu prepešal razdaljo med dvema redovnima hišama. Če pa je bilo med dvema domovanjema več kot dan hoda, so si kapucini na poti do tja zgradili hospic, kjer so lahko tudi maševali.

Iz opisanega je razvidno, da so si kapucini samostan glede na njihovo redovno življenje funkcionalno in premišljeno organizirali. Francesco Calloni, ki je obravnaval kapucinsko arhitekturo milanskega območja, na podlagi tega v kapucinskem samostanu ločuje pet delov. Najpomembnejši prostori samostanskega kompleksa so namenjeni molitvi in bogoslužju (*settore preghiera*); mednje spadajo vsi cerkveni prostori. Drugo skupino predstavljajo prostori, ki so tesno povezani z redovno skupnostjo in njenim vsakdanjim življenjem (*settore comunità*), kot so npr. dormitorij, garderoba in knjižnica v nadstropju ter kuhinja, točilnica, pomivalnica, refektorij in druge bivalne enote v pritličju. Ti prostori morajo biti kar se da oddaljeni od sob, ki so namenjene obiskovalcem (*settore filtro*). Le-te so največkrat locirane blizu glavnega vhoda v samostan. Sem prišteva Calloni sobe za vratarja, sobe za obiskovalce, samostansko dvorišče in hodnik okrog njega. V četrto skupino šteje prostore, ki so namenjeni preskrbi samostana oz. ročnemu delu (*settore lavoro*) in so zato največkrat dislocirani od celotnega samostanskega kompleksa. Njihova število in raznolikost pa sta odvisni od velikosti in pomembnosti samostana. Tako lahko ob kapucinskem domovanju najdemo krojačnico, mizarsko delavnico, pekarno, predilnico, mlin, kovačnico, drvarnico, kokošnjak idr. V to skupino spadajo tudi samostanski vrtovi. Zadnji sklop zajema pomožne prostore (*settore servizi*), kot so vodnjak, odtočni kanali, sanitarije, stopnišča v nadstropje in klet, vhodi v samostan ter samostanski zid.³⁴⁷

³⁴⁷ Francesco Calloni, *Interpretazione iconologica*, str. 175–177.

Ideje Tridentinskega koncila, na katerem so dejavno sodelovali kapucini, se zrcalijo tudi v zasnovi kapucinske cerkve. Vsa pozornost vernika se je v taki cerkvi preusmerila na najodličnejše mesto v sakralnem prostoru: veliki oltar s tabernakljem, imenovan tudi *Santa Santorum*![.]³⁴⁸ V času protireformacije je tabernakelj postal glavna točka v sakralni stavbi, postavljen je bil v sredino oltarja kot oder za *theatrum sacrum*. Celotni sakralni prostor se je prilagodil novemu centru. Zato so tudi kapucini namenili največ okrasja prav oltarnemu delu, sami pa so se zadovoljili z majhnim molitvenim korom za njim. Tabernakelj³⁴⁹ je osvetljevalo tudi okno v prezbiteriju, svetlobno pa podčrtavalo še okroglo okno na fasadi, ki je na tabernakelj razsipalo dodatno svetlobo.³⁵⁰

Milanski nadškof sv. Karel Boromejski je leta 1576 skupaj s sodelavci v *Instructiones fabricae et supellectilis ecclesiasticae*, ki sledijo sklepom Tridentinskega koncila iz leta 1563, podrobno predpisal, kako naj se gradijo in opremljajo cerkve. To delo je imelo močan vpliv tudi zunaj meja takratnih italijanskih dežel. *Instrukcije* so bile namreč prvi pisani dokument, ki se je v celoti posvečal sakralni umetnosti. Pri pripravi le-tega pa so se avtorji v nekaterih točkah precej naslanjali na znani Albertijev traktat o arhitekturi *De re aedificatoria*. *Instrukcije* so izšle v dveh knjigah. V prvi je podrobno obrazložena sakralna arhitektura in njena oprema, v drugi pa liturgična oprema in paramenti.³⁵¹

Kapucini so svoje samostane v veliki meri začeli graditi prav v času nastanka *Instrukcij*. Ali so se nanje neposredno naslanjali, pa ni mogoče trditi. Gradili so preproste enoladijske obokane cerkve s stranskimi kapelami in preprostim zvonikom, ki jih v *Instrukcijah* najdemo pod terminom *simplex ecclesia*, tj. sakralna zgradba, kjer se sporadično odvija mašna daritev. Lesena predelna stena med prezbiterijem in molitvenim korom, ki je ena glavnih značilnosti kapucinske arhitekture, je po Boromejskem značilnost tudi nekaterih ženskih samostanov, npr. klaris kapucink, ki pa so se po kapucinski arhitekturi pravzaprav zgledovale.³⁵²

³⁴⁸ Prim. Carla Benocci, *Un architetto cappuccino nella Roma barocca. Fra' Michele Bergamasco*, Roma 2014, str. 49 (dalje: Benocci, *Un architetto cappuccino*).

³⁴⁹ Najbolj znani so bogato izrezljani tabernaklji iz Mark. Izredno lepo pa so ornamentirani tudi antependiji oltarjev, prim. Santarelli, *Oggetti d'arte nelle chiese e conventi*, str. 250–252; Giovanni Pozzi, *L'identità cappuccina e i suoi simboli. Dal Cinquecento al Settecento, v: I cappuccini in Emilia-Romagna. Storia di una presenza* (ur. Giovanni Pozzi – Paolo Prodi), Bologna 2002, str. 53–55 (Pozzi, *L'identità cappuccina*).

³⁵⁰ Calloni, *Cappuccini e conventi*, str. 1502; Luca Signorini, *Arte cappuccina. Via semplice al cuore del Mistero divino, v: I paliotti. L'arte povera cappuccina* (ur. Luca Temolo Dall'Igna), Genova 2006, str. 61–71 (dalje: Signorini, *Arte cappuccina*); Maximilian Heine-Geldern, *ECCLESIA – Kirchenbau und Liturgie* (tipkopijskega dela), Wien 2007, str. 34 (dalje: Heine-Geldern, *ECCLESIA – Kirchenbau und Liturgie*). Pozneje so v večini kapucinskih cerkva z izgradnjo pevske empole ta svetlobni element izničili.

³⁵¹ Colli, *Un trattato di architettura cappuccina*, str. 674, 688; Fedja Košir, *K arhitekturi. Razvoj arhitekturne teorije*, Ljubljana 2006, str. 154–155 (dalje: Košir, *K arhitekturi*); Ana Lavrič, *Ljubljanska škofija v vizitacijah 17. stoletja [Elektronski vir]. Vizitacije kot vir za umetnostno zgodovino* [Elektronski vir: <http://uifs.zrc-sazu.si/sites/default/files/9789612540203.pdf>], Ljubljana 2007, str. 17–18 (dalje: Lavrič, *Ljubljanska škofija v vizitacijah*); Hanno-Walter Kruft, *Geschichte der Architekturtheorie. Von der Antike bis zur Gegenwart*, München 2013⁴, str. 103–104 (dalje: Kruft, *Geschichte der Architekturtheorie*).

³⁵² Gre za t. i. *parete trasversale*, ki razdeli cerkev na del, ki je namenjen klavzuri oz. na kor za redovnice, in na del zunaj klavzure, kjer je veliki oltar. Prav tako kot kapucinska ima tudi ta stena okence s pogledom na oltarno menzo, ženski samostani pa imajo še več

Kot je bilo že zgoraj poudarjeno, v prvih kapucinskih samostanih ne najdemo spovednic in prižnic, saj kapucini niso smeli spovedovati svetnih oseb, pridigali pa so raje v drugih kot v lastnih cerkvah. Pozneje, še posebej po Tridentinskem koncilu, ko je kapucinski red začel resneje delovati v okviru rekatalizacije, pa so postale spovednice in prižnice nepogrešljiv del cerkvene opreme. V 17. stoletju se tipičnim samostanskim prostorom pridružijo še npr. soba za hostije oz. soba, kjer se pripravljalo hostije, hlev za konje obiskovalcev, večje število shramb itd. Včasih najdemo celo sobe za urarje, za pletenje čutar itd. Ti prostori niso smeli biti pretirano veliki. V 16. in 17. stoletju okna v samostanih niso bila zastekljena, ampak so imela povoščeno platno ali blago, šele pozneje je prišlo v uporabo tudi steklo.³⁵³

Uboštveni redovi so v času protireformacije gojili predvsem čaščenje Marije in Kristusa, kar se je odražalo tudi v njihovi arhitekturi. Frančiškani so imeli pravico postavljati križeve pote, radi so jih postavljali tudi kapucini. Poleg tega se je razmahnilo urejanje kalvarij (npr. Kapuzinerberg v Salzburgu), svetega groba in svetih stopnic. Posebno mesto v arhitekturi protireformacijskega časa so predstavljale kopije loretske kapele, ki so bile še posebej priljubljene prav pri kapucinih. Ti so jih lahko vključili v novozgrajene samostanske komplekse (npr. Ried im Oberinntal), prizidali k samostanom (npr. Schwanberg, Novo mesto itd.) ali pa so Loretski Materi Božji posvetili eno od stranskih kapel (npr. Celje idr.).³⁵⁴ Kapucini so vernike nagovarjali tudi k postavljanju jaslic in trpljenjskih prizorov in jim zgled dajali že s tem, da so nad tabernakljem v širini celotne oltarne stene postavili figurice.³⁵⁵

2.2.4 Razvoj kapucinske arhitekture po Evropi

Z razširitvijo kapucinskega reda po Apeninskem polotoku in pozneje tudi drugod po Evropi se je tipična kapucinska zasnova redovne hiše rahlo spremenila, predvsem pa se je poenotila v posamezni provinci. Tako je že ob koncu 16.

odprtini za prejetje zakramentov. Več o tem v: Susanne Mayer-Himmelheber, *Bischöfliche Kunstpolitik nach dem Tridentinum. Der Secunda-Roma-Anspruch Carlo Borromeos und die mailändischen Verordnungen zu Bau und Ausstattung von Kirchen*, München 1984, str. 165 (dalje: Mayer-Himmelheber, *Bischöfliche Kunstpolitik*); Heinz Horat, *Die Bauanweisungen des hl. Karl Borromäus und die schweizerische Architektur nach dem Tridentinum*, v: *Kunst um Karl Borromäus* (ur. Bernhard Anderes et al.), Luzern 1985, str. 142–143 (dalje: Horat, *Die Bauanweisungen des hl. Karl Borromäus*); *I frati cappuccini* 4, str. 1892–1907; Maria Luisa Gatti Perer, *Lo spazio sacro nelle «Istruzioni» di San Carlo e nei nuovi ordini religiosi del Cinquecento*, v: *Architettura cappuccina. Atti della giornata di studi storici sull'architettura cappuccina* (ur. Lino Mocatti – Silvana Chistè), Trento 1995, str. 25–65 (dalje: Gatti Perer, *Lo spazio sacro*); Gabriele Ingegneri – Laura Ferrarini, *Le Cappuccine in Emilia-Romagna, v: I Cappuccini in Emilia-Romagna. Uomini ed eventi*, Bologna-Parma 2005, str. 635–689 (dalje: Ingegneri – Ferrarini, *Le Cappuccine*); Lavrič, *Ljubljanska škofija v vizitacijah*, str. 17–33.

³⁵³ Colli, *Un trattato di architettura cappuccina*, str. 679; Gieben, *La cultura materiale*, str. 150; Gabriele Ingegneri, *Storia dei cappuccini della provincia di Torino*, Roma 2008, str. 49 (dalje: Ingegneri, *Storia dei cappuccini*).

³⁵⁴ Več o tem gl. poglavje: 1.3.2 Politika in vera v času reformacije in rekatalizacije ter v člankih: Rudolf, *Kapuziner und bildende Kunst*, str. 110; Oppeker, *Barocker Bauwurm*, str. 617–626.

³⁵⁵ Ohranjene so fotografije, ki prikazujejo jaslice na oltarju v Meranu (Provinzarchiv der Kapuziner in Brixen (IT PAKB), *Fotografiesammlung, Kapuzinerkloster Meran*) in božji grob na oltarju v Sterzingu (IT PAKB, *Fotografiesammlung, Kapuzinerkloster Sterzing*).

stoletja prišlo do razločka med zasnovami samostanov določene province. Pomembno je, da pri opisu posameznih kapucinskih provinc in njihove arhitekture upoštevamo predvsem smer razširitve kapucinskega reda z Apeninskega polotoka v druge dele Evrope. Iz srednje Italije so se kapucini naselili v Španijo,³⁵⁶ od tam pa so odšli v Latinsko Ameriko, iz Lombardije so po zahodni poti odšli v Francijo,³⁵⁷ od tam pa na ozemlje današnje Belgije in Nizozemske³⁵⁸ ter v Porenje,³⁵⁹ po vzhodni poti so se ustalili v Švici in pozneje naselili v Alzaciji in na Prednjeavstrijskem, iz Beneške kapucinske province pa so odšli na ozemlje današnjih Tirolske, Bavarske, Švabske, Frankovske, Avstrije, Češke, Slovaške, Šlezije, Madžarske, Slovenije, Hrvaške, Bosne in Srbije.³⁶⁰ V arhitekturo novoustanovljene province so uvedli tudi samostanske zasnove, ki so bile v matični provinci že nekaj časa poznane.³⁶¹

Nekateri avtorji so poskušali smiselno in sistematično opisati različne zasnove kapucinskih cerkva in samostanov. V literaturi najdemo največkrat predstavljene tri različne tlorise kapucinskih cerkva v Evropi,³⁶² in sicer italijanskega, holandsko-belgijskega oz. nizozemskega in tirolsko-bavarskega oz. švicarsko-avstrijsko-južnonemškega,³⁶³ imenovanega tudi beneško-tirolski.³⁶⁴

Italijanski tip ima v ladji ob stranskih stenah oltarje in niše za spovednice ali prostore za spravljane liturgičnih pripomočkov ter prehode v zakristijo in laični kor. Holandsko-belgijska kapucinska cerkev ima v tlorisu obliko križa, prezbiterij in kor sta enako široka kot ladja, na slavalno steno sta levo in desno prislonežena dva oltarja. Tri oltarje, velikega in dva manjša najdemo tudi v prezbiteriju. Beneško-tirolski tip pa ima cerkveni ladji levo ali desno pridano stransko kapelo z oltarjem in stranske oltarje prislonežene na slavalno steno.³⁶⁵

Predstavljeni tipi kapucinskih cerkva so poenostavljeni, saj je tipologija cerkva v Evropi precej bolj raznolika. Poleg tega evropska kapucinska arhitektura v

³⁵⁶ Več o španskih kapucinskih samostanih v: Hümmerich, *Anfänge des kapuzinischen Klosterbaues*, str. 35–41.

³⁵⁷ Več o francoskih kapucinskih samostanih v: prav tam, str. 41–47.

³⁵⁸ Več o kapucinski arhitekturi na ozemlju današnje Belgije in Nizozemske v: prav tam, str. 47–57.

³⁵⁹ Več o kapucinski arhitekturi v Porenju v: Hümmerich, *Anfänge des kapuzinischen Klosterbaues*, str. 89–142.

³⁶⁰ Glede naseljevanja kapucinov zunaj meja današnje Italije gl. zbirko *I frati cappuccini* 4.

³⁶¹ Več o tem v: Hümmerich, *Anfänge des kapuzinischen Klosterbaues*, str. 35–87. Zanimivo so v tem oziru ohranjene provincijske določbe o gradnji v nekdanji Mantovski kapucinski provinci iz leta 1750. Tam je namreč zapisano, da se pri gradnji samostana morajo uporabljati modeli, ki so značilni za mantovsko provinco. Niso pa dovoljeni tisti, ki so značilni za beneški prostor, ker so *comodi, e di fabbriche troppo irregolari* [...], cit. po: Giovanazzi, *I luoghi nelle costituzioni*, str. 15–16.

³⁶² Prvi je tri različne tipe kapucinskih samostanskih cerkva objavil br. Rudolf leta 1928, prim. Rudolf, *Kapuziner und bildende Kunst*, str. 107.

³⁶³ Tako poimenovanje predlaga Karl Suso Frank, prim. Frank, *Gebaute Armut*, str. 57, vendar je, kot bomo videli v nadaljevanju, vprašljivo, saj se švicarske kapucinske cerkve nekoliko razlikujejo od tistih na Bavarskem in Tirolskem.

³⁶⁴ Izraz beneško-tirolski tip kapucinskega samostana je prvi uporabil Walther Hümmerich, prim. Hümmerich, *Anfänge des kapuzinischen Klosterbaues*, str. 146–147, in je glede na naseljevanje beneških kapucinov v širši srednjeevropski prostor in adaptacijo njihove arhitekture danim razmeram na Tirolskem še najbolj primeren.

³⁶⁵ Rudolf, *Kapuziner und bildende Kunst*, str. 107; Calloni, *Interpretazione iconologica*, str. 171; Hümmerich, *Anfänge des kapuzinischen Klosterbaues*, str. 146–147; van 's-Hertogenbosch, *L'architettura dei Cappuccini*, str. 188.

veliki meri še ni bila celostno obravnavana, zato je tudi težje opredeljiva. Morda v Italiji res nekoliko prevladujejo kapucinske cerkve z več stranskimi kapelami ob ladijskih stenah, vendar so bile te morda prizidane tudi pozneje.³⁶⁶ Tudi prečne ladje, ki naj bi bila značilna za nizozemske in belgijske samostane, prvotno ni bilo, saj naj bi jo začeli dograjevati šele v 19. ali 20. stoletju.³⁶⁷ Tirolsko-bavarski oz. švicarsko-avstrijsko-južnonemški, poimenovan tudi beneško-tirolski tip pa ni značilen le za v imenih omenjeni prostor, ampak je, kot bomo videli v nadaljevanju, značilen za skorajda celotno Srednjo Evropo oz. za tiste province, ki so jih primarno ustanovili beneški kapucini.³⁶⁸

Nekoliko bolje so v primerjavi z drugimi deli Italije opisani kapucinski samostani v Lombardiji, kjer se je ohranila zanimiva zbirka načrtov p. Pietre Marie Massarija iz druge polovice 18. stoletja. Pietro Maria ali Girolamo Benedetto Massari je bil rojen leta 1711 v Modeni. Leta 1729 je vstopil v kapucinski red, kjer je bil izvoljen za enega od fabricierijev. V njegovem rokopisu je opisanih in upodobljenih 25 kapucinskih samostanov nekdanje Lombardske kapucinske province. Vsak samostan je predstavljen na štirih folijih: tloris samostana in vrta, naris samostana, opis samostanske zgodovine in spisek gvardijanov samostana. Upodobljene samostanske cerkve so tipične za lombardski prostor.³⁶⁹

Opis lombardskega kapucinskega samostana pa najdemo tudi v delu *Architectura civilis* Josepha Furttenbacha, ki je nastalo leta 1628. Poleg opisa je Furttenbach dodal še tlorisa pritličja in nadstropja. Načrti, najverjetneje idealne zasnove samostana, so identični večini zgoraj predstavljenih načrtov Massarija.³⁷⁰

³⁶⁶ Francesco Calloni pa predlaga še natančnejšo razdelitev italijanskih kapucinskih cerkev. Kot tip A navede cerkve, ki imajo različno število stranskih kapel le na eni strani ladje, med katerimi so lahko izmenično tudi oratoriji, katerih namembnost pa ni povsem jasna. Molitveni kor je v tem primeru vedno kvadraten, velikost pa je odvisna od številčnosti redovne družine. Tip B je s prvim tipom identičen, le da ima kapele na obeh straneh cerkvene ladje; lahko jih je več ali pa le dve. Za tip C je značilen apsidalni zaključek molitvenega kora, ki je na zunaj lahko viden ali pa skrit. Tip D je tip cerkve, ki ga je v svojem traktatu predstavil kapucin Antonio da Pordenone in je identičen beneško-tirolskemu tipu kapucinske cerkve. Poleg predstavljenih tlorisnih tipov cerkev je Calloni razdelil tudi cerkvene fasade. Pri tipu A so tako ladja kot tudi stranske kapele združene v enotno fasado, ki se zaključuje s timpanonom. Do preprostega kamnitega vhoda vodijo stopnice, nad vhodom pa je okno, »oko« cerkve, ki je lahko okroglo ali pa lunetno. Med njima lahko najdemo tudi nišo s figuralno upodobitvijo. Fasado cerkve lahko krasi preprost arhitekturni okras. Tip B je ponovno podoben tipu A, z izjemo, da ima fasada tri okenske odprtine, poleg okna v osi portala še drugi dve. Pri tipu C je ena stranska kapela jasno ločena od glavne fasade. Tip D ima stranske kapele na obeh straneh cerkvene ladje. Tudi te so jasno vidne na fasadni strani cerkve. Tip E ima pred cerkveno fasado nartik ali portik, ki izhaja iz paleokrščanske bazilike in romanike in se nato ponovno pojavi v renesansi in manierizmu, najdemo pa jo tudi pri nekaterih observantskih cerkvah, prim. Calloni, *Strutture e forme*, str. 1532–1534.

³⁶⁷ Glede problematičnosti tipov podrobneje v: Hümmerich, *Anfänge des kapuzinischen Klosterbaues*, str. 146–147.

³⁶⁸ Več o tem v poglavju: 3 Kapucinska arhitektura vplivnih območij.

³⁶⁹ Več o načrtih v: Salvini Cavazzana, *I conventi cappuccini in Lombardia*, str. 501–527; Hümmerich, *Anfänge des kapuzinischen Klosterbaues*, str. 231–232; Pietro Maria Massari, *Le piante e prospetti dei Conventi Cappuccini Emiliani. Saggio introduttivo di Stanislao da Campagnola*, Matera-Ferrara 1990, str. 13–42 (dalje: Massari, *Le piante e prospetti*).

³⁷⁰ Cerkev je preprosta in enoladijska, 33 dlani široka, 60 dlani dolga in 45 dlani visoka, tj. 8,60 × 15,60 × 11,70 m. V ladji je en stranski oltar, ki je prisljen ob ladijsko steno. Prezbitenij in molitveni kor sta pravokotna in ožja od ladje, molitveni kor je za spoznanje daljši od prezbitenija. Zakristija je desno ob prezbiteniju, prostor, kjer se zbira nabirka za patre, pa je na mestu levega oratorija. Ob vhodu v samostan so tkalnica in dve sobi brez namembnosti. Na samostanskem dvorišču je vodnjak in zeliščni vrt. V traktu, ki je cerkvi paralelen, je refektorij, ki je 34 dlani dolg, 18 dlani širok in 14 dlani visok, tj. 8,80 × 4,70 × 3,60 m. Poleg

Že omenjeni sv. Karel Boromejski je milanske kapucine uvedel v švicarski prostor, kjer se je uveljavil lombardski način gradnje samostanov.³⁷¹ Samostani v tem prostoru so bili podrobno opisani v rokopisu *Architectura Capuzinorum*, delu kapucina Probusa Heineja (Haineja) iz Pfullendorfa iz druge polovice 18. stoletja. Rokopis predstavlja tlorise nekaterih znanih samostanov nekdanje Švicarske kapucinske province, ki so bili zgrajeni med letoma 1655 in 1672. Na koncu dela je nekaj strani, posvečenih izključno gradnji samostana.³⁷²

Servus Gieben (1924–2014), novodobni raziskovalec kapucinske zgodovine, je opredelil razlike med samostani na tej in na oni strani Alp. Pri tem je upošteval samostane, ki so bili zgrajeni v nekdanji rimski provinci, in samostane, ki jih je upodobil Probus Heine v svojem rokopisu, se pravi, da je upošteval samostane, ki so se gradili v nekdanji švicarski provinci. Zaznal je nekaj razlik:

V Italiji je vhodni trakt samostana predstavljal le preprosta stena, ki je ločevala posvetni prostor od klavzure, medtem ko je bil onkraj Alp tudi vhodni trakt bivalen in nadstropen. Italijanski samostani naj bi imeli majhen zvonik na preslico, ki je bil nameščen nad molitvenim korom, medtem ko so imeli severnjaški samostani nekoliko impozantnejši stolpič. V švicarskih samostanih niso zbirali deževnice v vodnjaku, ampak so se posluževali vodnih tokov v bližini samostana, medtem ko je bila deževnica na sončni strani Alp življenjskega pomena. Na samostanskem dvorišču so v severnjaških samostanih gojili rože za krašenje cerkve, medtem ko so v Italiji dvorišče tlakovali s kamnitimi ploščami.

refektorija je prostor s pečjo, kjer se patri lahko ogrejejo. Sledi mu kuhinja s pečjo. V traktu, ki preostane, so sobe za obiskovalce. Poleg kuhinje so stopnice, ki vodijo v nadstropje. Ob molitvenem koru je še eno stopnišče, ki vodi v dormitorij. Tam so celice, ki so 9 dlani dolge in široke ter 10 dlani visoke, kot zahtevajo konstitucije. Večje celice so namenjene bolnim bratom. Več o tem v: Joseph Furttenbach, *Architectura civilis*, Ulm 1628, str. 65–67 (faksimile v: *Documenta technica. Reihe 2. Quellenschriften zur Technikgeschichte*, Hildesheim-New York 1971 (dalje: Furttenbach, *Architectura civilis*).

³⁷¹ Najprej so se kapucini leta 1581 naselili v Altdorfu v kantonu Uri. Tam so na začetku sezidali leseno hišo poleg zidane kapele, pozneje pa so začeli graditi v tradiciji nekdanje Lombardske kapucinske province, vendar so arhitekturo spojili s tamkajšnjo stavbarsko tradicijo in arhitekturno ornamentiko, prim. Arnold Seraphin, Kapuzinerkloster Altdorf. 1581–1981, v: *Historisches Neujahrsblatt für das Jahr 1981. Neue Folge* 36 (1981), št. 72, str. 58–62 (dalje: Seraphin, Kapuzinerkloster Altdorf); Horat, *Die Bauanweisungen des hl. Karl Borromäus*, str. 139–140; Hümmelich, *Anfänge des kapuzinischen Klosterbaues*, str. 57–68.

³⁷² Tlorisom so dodani načrti za oltarje, korne ograje, cerkvene klopi, konstrukcijo ostrešja, strešnega stolpiča, stopnic itd. ter celo navodila za šivanje redovnih habitov. Sledijo jim seznami potrebnih gradbenih materialov, stroškov obrtnikov kot so mizarji, pleskarji, ključavničarji, steklarji idr. ter detajlna navodila, kako in kdaj posekati drevo, kako pripraviti cement in zmešati barve. Kapucinski samostan, opisan v rokopisu, ne odstopa pretirano od ustaljene tipične zasnove kapucinskega domovanja. Največkrat stoji cerkev na severni strani, njej so južno priključeni trije trakti. Zahodni trakt se na cerkev pripenja na njeni sredini. Cerkev je enoladijska, sledi ji ožji kvadraten prezbiterij in enako velik molitveni kor za njim. Poleg glavnega oltarja v prezbiteriju sta na slavalno steno prislone dva stranska oltarja. Cerkev premore tudi prižnico. Prezbiterij in molitveni kor sta križno obokana, medtem ko je ladja banjasto. Ob prezbiteriju sta oratorij in zakristija. Trakti z obhodnim hodnikom obdajajo manjše notranje dvorišče, ki je na vseh straneh zaprto, le na cerkveni strani ne. V pritličju je največkrat 8 do 10 sob, ki pa niso natančneje določene. Med njih sodijo kuhinja, ki jo z refektorijem povezuje manjše okno, kjer so delili hrano, refektorij s kamnitim korom in pečjo ter sobe, namenjene obiskovalcem. V zgornjem nadstropju je dormitorij z majhnimi sobami za patre in brate, ki se razteza v vzhodnem in južnem traktu. V zahodnem traktu so sobe večje in nameščene le na eni strani trakta. V eni od njih je peč. V zgornjem nadstropju so tudi sanitarni prostori. Navodila predvidevajo tudi dvonadstropne kletne prostore. Rokopis predstavlja samostane, ki so bili namenjeni bivanju od 17 pa do 31 kapucinov. Več o tem traktatu v: Frank, *Gebaute Armut*, str. 58–66; Hümmelich, *Anfänge des kapuzinischen Klosterbaues*, str. 236–238.

Mrtve pa so v samostanskem atriju pokopavali le v Holandiji. Vhod v severnjaški samostan je predstavljal pokrit hodnik, pralnica v pritličju in sanitarije v nadstropju pa so bile vedno umeščene v prizidku samostana. V nadstropju sta bili ena do dve ogrevani sobi za bolne brate, ki sta bili poleg prezbiterja, da so lahko bratje spremljali mašno daritev. Italijanska cerkev je lahko imela več stranskih kapel, medtem ko je imela severnjaška le dva oltarja, prislonjena na slavoločno steno in prižnico.³⁷³

V članku p. Gaudentiusa Kocha iz leta 1928 najdemo še opis in upodobitev t. i. nemškega kapucinskega načrta ali *Deutscher Kapuzinerplan*,³⁷⁴ kjer gre, kot bomo videli tudi v nadaljevanju, za tipičen beneško-tirolski kapucinski samostan, ki pa nikakor ni značilen za celotni nemško govoreči prostor.

Beneški kapucini so gradili podobno kot kapucini v Lombardiji in Švici. Razlika se kaže le v tem, da sta se pri beneški zasnovi cerkve prehoda iz prezbiterja v molitveni kor na korni strani združila v enega, medtem ko sta v lombardskih in švicarskih cerkvah ostala na istem mestu. Med oltarjem in molitvenim korom je zato nastal ozek prehod. Prav tako je za beneški kapucinski samostan značilna izžidana kaminska kuhinja, ki je drugod po Apeninskem polotoku ne zaznamo.³⁷⁵

Kapucinska arhitektura drugih delov Evrope in drugod po svetu izvira iz zgoraj opisane, vendar ima vsaka pokrajina oz. provinca lasten način gradnje. Veliko samostanov je nastalo tudi v 19. ali 20. stoletju, ko kapucinska gradnja ni bila več uniformirana; razrahljala so se tudi navodila, zapisana v konstitucijah, zato samostani niso več tako tipski. Prav 19. stoletje prinese v arhitekturo kapucinskega reda nekoliko sprememb. Predvsem se začnejo postavljati cerkve v neoromanskem, neogotskem, neoklasicističnem, torej historističnem slogu, npr. kapucinska cerkev na hrvaški Reki. Veliko več besede pa so v 19. in še posebej v 20. stoletju pri zasnovi in prezidavah imeli kar gvardijani sami.³⁷⁶ Čeprav je osnovna shema ostala ista, je velikokrat prišlo do ključnih sprememb namembnosti posameznih prostorov znotraj samostanskega poslopja. V mnogih primerih so npr. v samostanih uredili šole za okoliške otroke, prostore za duhovne vaje itd., kar je prvotno zasnovo močno spremenilo.³⁷⁷

³⁷³ Gieben, *Al di qua e al di là*, str. 83–90. Predstavljeno razdelitev moramo jemati z zadržkom, saj p. Gieben primerja le nekatere samostane, zgrajene na omenjenih področjih, drugih pa pri tem ne upošteva, kar že sam uvodoma pove. Poleg tega se postavlja tudi vprašanje, ali je pri opredelitvi razlik upošteval dejstvo, da so bili samostanski kompleksi v teku stoletij znatno prezidani, funkcije nekaterih prostorov pa so se spremenile in zato danes ne ustrezajo prvotni zasnovi.

³⁷⁴ Prim. Koch, *Anlage eines Kapuzinerklosters*, str. 61.

³⁷⁵ Salvini Cavazzana, *I conventi cappuccini*, str. 508–513; Hümmelich, str. 25–29, 74–87. Beneško in tirolsko kapucinsko arhitekturo, ki se je pozneje razširila v del nemško, slovansko in madžarsko govoreče Evrope, je v svojem traktatu opisal p. Antonio da Pordenone, kar pa je posebna tema naslednjega poglavja. Več o kapucinski arhitekturi v večjem delu nemško govoreče Evrope v: Pieper, *Grundgedanken kapuzinischer Architektur*, str. 449–476.

³⁷⁶ Van 's-Hertogenbosch, *L'architettura dei Cappuccini*, str. 148.

³⁷⁷ Salvini Cavazzana, *I conventi cappuccini*, str. 519–523; Hümmelich, *Anfänge des kapuzinischen Klosterbaues*, str. 153–161,

3 KAPUCINSKA ARHITEKTURA VPLIVNIH OBMOČIJ

Primarni izvor arhitekture nekdanje Štajerske kapucinske province, v katero so spadali samostani na naših tleh, je treba iskati v kapucinski arhitekturi nekdanje Beneške in tudi Tirolske kapucinske province. Po ustanovitvi samostana v Innsbrucku leta 1593, svojega prvega severno od Alp, so beneški kapucini prilagodili arhitekturo, ki je bila že nekaj časa ustaljena na beneškem ozemlju, ostrejšemu podnebjju in tamkajšnji stavbarski tradiciji. Tako zasnovo kapucinske redovne hiše so potem razširili na celotno območje nekdanjega češko-avstrijsko-štajerskega komisariata.³⁷⁸ Zato se v literaturi za opredelitev kapucinske arhitekture tega območja najde izraz beneško-tirolski tip kapucinskega samostana, ki je poleg še nekaterih drugih uporabljenih³⁷⁹ daleč najprimernejši za opredelitev večine tipov kapucinskih samostanov, ki so nastali na naših tleh.³⁸⁰

K poenotenju gradnje kapucinskih samostanov na nekem območju je največ pripomogla organizacija reda, ki je z določbami v konstitucijah in nadzor-niki gradenj bedela nad celotno gradbeno dejavnostjo.³⁸¹ Brez dvoma so si pri gradnji pomagali tudi s predlogami. Nekaj takšnih zbirk načrtov je poznanih; nekatere vsebujejo načrte realiziranih, nekatere pa idealnih zasnov, včasih celo z navodili, kako kapucinski samostan zgraditi;³⁸² te so še intenzivneje pripomogle k temu, da se je kapucinska arhitektura znotraj posameznih provincijskih mej standardizirala. Eden takih je tudi arhitekturni traktat kapucina p. Antonia da Pordenone (ok. 1560–1628). V njem je avtor predstavil arhitekturo kapucinskega reda, kot so jo poznali in že nekaj časa pred pripravo traktata gradili beneški kapucini na tej in tudi na oni strani Alp. Z razširitvijo reda v širši srednjeevropski prostor pa so, kot je bilo že poudarjeno, tak tip samostana morda tudi z neposredno uporabo navodil in načrtov, predstavljenih v traktatu, prenesli h druge dežele.³⁸³

164–167; van 's-Hertogenbosch, *L'architettura dei Cappuccini*, str. 170–176.

³⁷⁸ Nekdanji češko-avstrijsko-štajerski komisariat, ki se je pozneje razdelil na Avstrijsko-češko (do leta 1673) oz. na Češko-moravsko in Avstrijsko-madžarsko (do leta 1914) ter Štajersko kapucinsko provinco, je obsegal današnjo Šlezijo, Češko, Slovaško, velik del Avstrije, Madžarske in Hrvaške, del Srbije in Bosne, vzhodni del Italije in celotno Slovenijo.

³⁷⁹ Poleg poimenovanja beneško-tirolski tip kapucinskega samostana, ki ga je prvi uporabil Walther Hümmereich, prim. Hümmereich, *Anfänge des kapuzinischen Klosterbaues*, str. 146–147, in ga tudi sama uporabljam, najdemo v literaturi tudi označbo tirolsko-bavarski, prim. br. Rudolf, *Kapuziner und die bildende Kunst*, str. 107, oz. švicarsko-avstrijsko-južnonemški tip, prim. Frank, *Gebaute Armut*, str. 57. Gl. tudi poglavje: 2.2.4 Razvoj kapucinske arhitekture po Evropi.

³⁸⁰ Prim. Hümmereich, *Anfänge des kapuzinischen Klosterbaues*, str. 144–147.

³⁸¹ Za več o tem gl. poglavje: 2.2.3 Kapucinske konstitucije in gradbena dejavnost na Apeninskem polotoku.

³⁸² Poleg predstavljenih štirih izvodov arhitekturnega traktata kapucina p. Antonia da Pordenone poznamo še že omenjeno delo kapucina Probua Heineja (Haineja) iz Pfullendorfa, načrte emilijanskih samostanov Pietra Marie Massarija, nastale po letu 1765, prepis Antonijevega traktata, ki ga je leta 1651 pripravil Francesco Pizzetta da Venezia, ter zbirko načrtov, ki se hrani v arhivu kapucinskega samostana na Dunaju. Več o slednjih dveh delih v nadaljevanju.

³⁸³ Za češke kapucinske samostane je to dokazal že Pavel Vlček, *Architektonický vývoj novověkých konventů*, v: *Encyklopedie Českých*

3.1 P. Antonio da Pordenone, življenje in delo

Antonio da Pordenone se je rodil ok. leta 1560 v kraju Pordenone kot Antonio Pisollo. Preden je vstopil v kapucinski red, si je, neznano kako in kje, pridobil poglobljeno znanje iz gradbeništva in arhitekture ter ga še dodatno obogatil, ko je med letoma 1577 in 1580 deloval kot prostovoljec in asistent arhitekta Andrea Palladia. Ta je v tistem času gradil eno svojih pomembnejših stavb, kapucinsko cerkev Il Redentore v Benetkah. Leto dni po smrti Palladia je Antonio vstopil v kapucinski red, v katerem je leta 1583 oblekel tudi duhovniško oblačilo. Pri znanem arhitektu si je pridobil pomembne izkušnje, v enem od spodaj predstavljenih rokopisov pa se je zahvalil tudi beneškemu provincialu in redovnemu gradbeniku Domenicu della Costa. Po njegovih besedah naj bi namreč imel izjemno prilžnost učiti se umetnosti gradnje pod taktirko enega takrat najbolj večjih fabricierijev.³⁸⁴ Domenico della Costa je namreč prenovil ter na novo postavil vrsto kapucinskih samostanov v nekdanji Beneški kapucinski provinci.³⁸⁵

Leta 1592 je Antonia da Pordenone doletela čast, da je postal gvardijan samostana v Arcu, vendar je na tej funkciji deloval le kratek čas. Leta 1601 je bil

klásterů, Praha 1998, str. 49–57 (dalje: Vlček, Architektonický vývoj), za kapucinski samostan v Osijeku, ki je nekdanj spadal v Avstrijsko-madžarsko kapucinsko provinco: Attila Čokolić, Kapucinski red kao faktor razvoja novovjekovne sakralne arhitekture u srednjoeuropskom prostoru s naglaskom na barokni sklop kapucinskog samostana sred Gornjeg grada u Osijeku, v: *Međunarodni simpozij Tri stoljeća kapucina u Osijeku 1703. – 2003. i općina Gornji grad do ujedinjenja 1702. – 1786* (ur. Julijo Martinčić – Dubravka Hackenberger), Zagreb-Osijek 2004, str. 47–86 (dalje: Čokolić, Kapucinski red kao faktor), za samostane nekdanje Štajerske kapucinske province pa: Tanja Martelanc, Kapucinska arhitektura. Izhodišča za obravnavo svetokriškega in škofjeloškega samostana, v: *Acta historiae artis Slovenica* 17 (2012), št. 2, str. 71–89 (dalje: Martelanc, Kapucinska arhitektura); isti, Arhitektura kapucinskoga samostana u Karlobagu unutar Štajerske kapucinske provincije, v: *Franjevci kapucini u Karlobagu. Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenoga skupa o 300. obljetnici djelovanja franjevac kapucina u Lici i Krbavi (1713.–2013.)* (ur. Anto Barišić), Zagreb-Karlobag 2014, str. 163–194 (dalje: Martelanc, Arhitektura kapucinskog samostana u Karlobagu); isti, »Libri tre nei quali si scuopre in quanti modi si può edificare vn Monast.o sý la Chiesa«. Architectural treatise of Capuchin friar Antonio da Pordenone [Elektronski vir], v: *Investigating and writing architectural history. Subjects, methodologies and frontiers. Papers from the Third EAHN International Meeting* (ur. Michela Rosso), Torino 2014, str. 1058–1071 (na internetni strani mednarodnega srečanja EAHN Torino 2014: <http://www.eahn2014.polito.it/EAHN2014proceedings.pdf>, zapis z dne: 6. 7. 2015) (dalje: »Martelanc, Libri tre nei quali); isti, Arhitekturni traktat beneškega kapucina Antonia da Pordenone in njegov vpliv na kapucinsko arhitekturo srednje Evrope. Primer nekdanjega kapucinskega samostana na Ptujju, v: *Acta historiae artis Slovenica* 20 (2015), št. 2, str. 31–56 (dalje: Martelanc, Arhitekturni traktat beneškega kapucina); isti, Antonio da Pordenone's manuscript and its impact on the Capuchin architecture of the Central European area, v: *Collectanea Franciscana* 86 (2016), št. 1–2, str. 117–158.

³⁸⁴ V posvetilu v rokopisu iz leta 1603 namreč zapiše: [...] *Da molto tempo ch'io desideravo di comunicare al Molto Reverendo Padre qualche mio picciol frutto, per segno et gratuità dei molti favori che da lei ho ricevuti nella Religione. [...] Però venutasi sì buona occasione nel tempo che gli sono stato seco nelle fabbriche et vedendo con quanto zelo di Religione fabricava, mi posse d'osservare il suo bel stile con il suo gran valore* [...], cit. po: Flavio Schimenti, *Antonio da Pordenone. La trattatistica e l'edilizia cappuccina nel Veneto e nella provincia Bavaro-Tirolese* (tipkopis diplomske naloge), Venezia 1985, str. 5 (dalje: Schimenti, *Antonio da Pordenone*), original se hrani v: Biblioteca Nazionale Marciana (BNM), Manoscritti, It. IV, 139 (5070), Libri tre, nè quali si scuopre in quanti modi si può edificare un monasterio sia la chiesa situata uerso qual parte del sole si uogli che quiui la si ritroverà col suo disegno. Conforme all'uso della nostra Relig.^{ne} a beneficio della quale sono stati composti da fra' Antonio da Pordenon Sac^{te} Capuccino: Della Prouincia di S^{to} Antonio ouero Venetia. Libro Primo 1603, fol. 1v (dalje: BNM, Manoscritti, It. IV, 139 (5070), Libri tre).

³⁸⁵ V času, ko je bil Domenico della Costa provincial beneške province, se je leta 1577 pričela gradnja cerkve Il Redentore v Benetkah, prenovilo se je veliko prvotnih beneških samostanov, npr. Schio in Padova, zgradilo pa se je tudi nekaj novih, med njimi Acqua Negra in Ostiglia leta 1579, Chioggia, Arco in Peschiera leta 1585, Asolo leto potem, Montagnana leta 1588, Conegliano leto pozneje in Este leta 1591, prim. Schimenti, *Antonio da Pordenone*, str. 5–6, 46.

na provincijskem kapitlju izvoljen za enega izmed štirih fabricierijev Beneške kapucinske province, hkrati je bil imenovan tudi za vodjo gradnje samostana v Arzignano. Ker pa je spreminjal načrt samostana brez vednosti drugih fabricierijev (šlo naj bi za *fabbrica superflua*,³⁸⁶ kar pa je po kapucinskih konstitucijah strogo prepovedano), so ga odstavili in mu naložili kazen. Od leta 1605 ga najdemo na Bavarskem, kjer je najverjetneje nadzoroval gradnje tamkajšnjih samostanskih hiš. Po njegovih načrtih se je izpričano gradil samostan v Rosenheimu. Gradbeni računi ga celo omenjajo kot *Antonio da Bissolo der Baumeister*.³⁸⁷ Leta 1620 ga zopet najdemo v bližini Benetk. Poslan je bil v Oderzo, da bi pomagal tamkajšnjemu gvardijanu pri gradnji samostanskega domovanja. Gvardijan samostana v Oderzu, Samuele da Udine, ga je visoko cenil, označil ga je kot *perito in tale esercizio*,³⁸⁸ saj si je Antonio do tedaj že ustvaril ime izkušnega stavbenika.³⁸⁹ Umrl je leta 1628 v kraju Castelfranco Veneto.³⁹⁰

Antonio da Pordenone je znan ne le po plodoviti gradbeni dejavnosti, temveč tudi po svojem rokopisu, arhitekturnem traktatu, v katerem je v sliki in besedi predstavil gradnjo kapucinskih samostanskih hiš nekdanje Beneške in Tirolske kapucinske province. Ohranili so se štirje izvodi tega rokopisa, ki so si med seboj izredno podobni, so pa med njimi tudi nekatere razlike. V prvem traktatu so načrti za manjše kapucinske samostane, v drugem za večje, tretji pa vsebuje načrte tako manjših kot tudi večjih samostanskih kompleksov. Ti trije izvodi se hranijo v beneški knjižnici Marciana. Tisti, ki se hrani v provincijskem arhivu kapucinskega samostana v Innsbrucku, predstavlja načrte za samostane manjših dimenzij, prilagojeni pa so tudi ostrejši klimi, ki vlada onkraj Alp.

³⁸⁶ Cit. po: Hümmerich, *Anfänge des kapuzinischen Klosterbaues*, str. 228.

³⁸⁷ Cit. po: prav tam, str. 229. Sam je v svojem traktatu o kapucinski arhitekturi, ki bo podrobneje predstavljen v nadaljevanju, ob enem od načrtov pripisal: *Questo si è il luogo fatto à Rosnam nel Tirollo l'anno 1607 in Bauiera*, prim. Provinzarchiv des Kapuzinerklosters in Innsbruck (AT PAKI), Handschriften, fasc. XIX, Libri tre nei quali si scuopre in quanti modi si può edificare vn Monast.^o s'j la Chiesa situata uerso qual delle. 4. parti del Mondo si uogli, che quiui la si trouerà col suo disegno, conforme all'uso della Nostra Religione à beneficio della quale sono stati composti da Frate Antonio da Pordenon Sacredote Capuccino Della Prouincia di Santo Antonio ouero Venetia, et in particolare per li paesi frididi come di Germania, doue con le stufte, ò Refettoryj si scaldano le Celle, nel qual paese sono stati composti nel luogo di Rosnam, Prouintia del Tirol sotto il Ducato di Bauiera l'anno 1607. Et questa è la secunda parte, fol. 35r, 36r (dalje: AT PAKI, Handschriften, fasc. XIX, Libri tre).

³⁸⁸ Cit. po: Hümmerich, *Anfänge des kapuzinischen Klosterbaues*, str. 229.

³⁸⁹ Dejaven naj bi bil tudi pri gradbenih posegih na samostanih v Mantovi in Roveretu, prim. Sergio Giovanazzi, La riscoperta di un architetto cappuccino, v: *Architettura cappuccina. Atti della giornata di studi storici sull'architettura cappuccina* (ur. Lino Mocatti – Silvana Chistè), Trento 1995, str. 93 (dalje: Giovanazzi, La riscoperta di un architetto).

³⁹⁰ Kapucin je bil tudi njegov rodni brat Angelico, ki pa se z gradbeništvom ni ukvarjal. Sodobnik Antonia da Pordenone je bil Francesco da Conegliano, ki je v red vstopil leta 1588 in nadzoroval gradnje mnogih samostanov na Tirolskem in Bavarskem. Več o p. Antoniu da Pordenone v: Schimenti, *Antonio da Pordenone*, str. 7–14; Colli, *Un trattato di architettura*, str. 664–666; Hümmerich, *Anfänge des kapuzinischen Klosterbaues*, str. 29, 222–229; Francesco Calloni, P. Antonio da Pordenone e il manoscritto di Innsbruck, v: *I frati cappuccini. Documenti e testimonianze del primo secolo 4* (ur. Costanzo Cargnoni), Perugia 1992, str. 1548–1555 (dalje: Calloni, P. Antonio da Pordenone).

Prvi rokopis je nastal leta 1603 najverjetneje v Benetkah.³⁹¹ Delo vsebuje 193 folijev, vezano je v karton in razdeljeno v tri knjige, katerih prva predstavlja načrte za samostane s cerkveno fasado, obrnjeno proti severu, druga proti zahodu ali vzhodu, tretja pa proti jugu.³⁹² Tako razdelitev srečujemo tudi pri vseh drugih ohranjenih rokopisih. Traktat vsebuje okrog 370 načrtov kapucinskih samostanov, ki se med seboj razlikujejo po orientaciji, obliki in velikosti. Izbiramo lahko med samostani, ki so predvideni za bivanje od 12 pa tja do 67 bratov. V zadnjem delu traktata so zapisani tudi napotki, ki jih je dobro upoštevati pri gradnji redovnih hiš.³⁹³

Ta arhitekturni traktat je bil dopolnjen leta 1620 v Oderzu.³⁹⁴ Sestavlja ga 106 folijev, vendar temu niso dodana navodila za gradnjo. Največja razlika pa se kaže predvsem v tem, da drugi izvod rokopisa vsebuje načrte za samostane z več kot 67 celicami; nekateri med njimi imajo lahko dva ali celo tri atrije, česar v prvi izdaji nismo zasledili.³⁹⁵

Tretji izvod prvega rokopisa je prav tako nastal v Oderzu leta 1623.³⁹⁶ Ta izvod, ki je sestavljen iz 368 folijev, je nekakšna sinteza znanja iz prvega in drugega rokopisa, dodano pa mu je še nekaj koloriranih strani. Predvsem so zanimive skice zakristijskih omar, načrti cerkvenih predprostorov, skice zasaditve samostanskih vrtov znotraj samostanskega kompleksa, skice stebrov, vaz, obočka, mize idr., ki jih v prvih dveh izdajah pogrešamo. Število celic, med katerimi so fabricieriji lahko izbirali, pa variira med 13 in 104.³⁹⁷

³⁹¹ BNM, Manoscritti, lt. IV, 139 (5070), Libri tre. Rokopis je transkribiral Flavio Schimenti v 6. zv. diplomske naloge: Schimenti, *Antonio da Pordenone*.

³⁹² Če se je le dalo, so kapucini svoje cerkve orientirali proti vzhodu, se pravi, da je cerkvena fasada gledala proti zahodu, vendar so naravne danosti, izogibanje hladnim vetrovom in orientacija glavne fasade na pomembno prometno pot, glede na ohranjene kapucinske samostane, igrali večjo vlogo. Več o tem v nadaljevanju.

³⁹³ Schimenti, *Antonio da Pordenone*, str. 6, 18–27; Hümmereich, *Anfänge des kapuzinischen Klosterbaues*, str. 222–229; Calloni, P. Antonio da Pordenone, str. 1552; Sergio Giovanazzi, Un trattatista cappuccino tra Cinquecento e Seicento, v: *Un convento. Architettura trentina nel Seicento* (ur. Lino Mocatti), Trento 1992, str. 28 (dalje: Giovanazzi, Un trattatista cappuccino). Krajša verzija slednjega članka je objavljena v: Giovanazzi, La riscoperta di un architetto, str. 91–121.

³⁹⁴ BNM, Manoscritti, lt. IV, 141 (5072), Parte seconda nella quale si scopre in quanti modi si può edificare un monasterio, sia la chiesa situata verso qual parte del sole si voglia, che quivi la si ritroverà col suo disegno con ordine, et misure, conforme all'uso della nostra Religione per beneficio della quale è stata composta. Da Fra Antonio da Pordenone Sacerdote Cappuccino: della Provincia di S. Antonio l'opera è divisa in tre ordini, et questo è il primo. 1620 (dalje: BNM, Manoscritti, lt. IV, 141 (5072), Parte seconda). Rokopis je transkribiral Flavio Schimenti v 6. zv. diplomske naloge: Schimenti, *Antonio da Pordenone*.

³⁹⁵ Schimenti, *Antonio da Pordenone*, str. 6, 27–28; Hümmereich, *Anfänge des kapuzinischen Klosterbaues*, str. 222–229; Calloni, P. Antonio da Pordenone, str. 1552; Giovanazzi, Un trattatista cappuccino, str. 28.

³⁹⁶ BNM, Manoscritti, lt. IV, 140 (5071), Libri tre nei quali si scopre in quanti modi si può edificare vn monasterio sia la chiesa situata verso qual parte del sole si vogli, che quivi la si ritrovera col svo disegno, conforme all'uso della nostra Relig.^{ne} A beneficio della quale sono stati composti da frate Antonio da Pordenone sacerdote cap.^{no} della provintia di santo Antonio detta di Venet.^a 1623 (dalje: BNM, Manoscritti, lt. IV, 140 (5071), Libri tre). Rokopis je transkribiral Flavio Schimenti v 6. zv. diplomske naloge: Schimenti, *Antonio da Pordenone*.

³⁹⁷ Zgodovinski inštitut kapucinskega reda v Rimu (Istituto Storico dei Cappuccini) pripravlja faksimilirano izdajo rokopisa iz leta 1623 s spremnim besedilom Elene Perazzolo in Francesce Scarpi, ki sta leta 2009 pripravili diplomsko nalogo z naslovom *Il modello di Fra Antonio da Pordenone e i conventi cappuccini nel Veneto*. Diplomaska naloga se nahaja v univerzitetni knjižnici IUAV v Benetkah, vendar konzultiranje do zaključka priprave dela ni bilo odobreno. Več o traktatu pa v: Schimenti, *Antonio da Porde-*

Izredne podobnosti med načrti v predstavljenih traktatih in realiziranimi redovnimi hišami ne zasledimo le v beneškem okolju, ampak tudi drugod po Apeninskem polotoku.³⁹⁸

Četrty rokopijs je po nastanku kronološko drugi in je po vsebini malenkostno, vendar ne bistveno drugačen od prvega iz leta 1603. Napisan je bil leta 1607 v Rosenheimu na Bavarskem.³⁹⁹

3.1.1 **Libri tre nei quali si scuopre in quanti modi si può edificare vn Monast.o sÿ la Chiesa**

Naslov rokopijsa p. Antonia da Pordenone iz leta 1607 se glasi:

*Libri tre nei quali si scuopre in quanti modi si può edificare vn Monast.º sÿ la Chiesa situata uerso qual delle. 4. parti del Mondo si uogli, che quiui la si trouerà col suo disegno, conforme all'uso della Nostra Religione à beneficio della quale sono stati composti da Frate Antonio da Pordenon Sacredote Cappuccino Della Prouincia di Santo Antonio ouero Venetia, et in particolare per li paesi frigidi come di Germania, doue con le stufte, ò Refettorÿ si scaldano le Celle, nel qual paese sono stati composti nel luogo di Rosnam, Prouintia del Tirol sotto il Ducato di Bauiera l'anno 1607. Et questa è la secunda parte.*⁴⁰⁰

Naslov je izredno poveden, iz njega namreč lahko izluščimo njegove najpomembnejše karakteristike. Delo je p. Antonio da Pordenone kot vse druge izvode razdelil v tri knjige. V njih so načrti za samostane in cerkve, ki so lahko usmerjene proti vsem štirim stranem neba. Vsi načrti so izrisani po pravilih kapucinskega reda, ki so zapisana v konstitucijah. Posebno pozornost pa pritegne prav del o samostanih, ki se gradijo v hladnejših deželah, kot je Germanija, v tem primeru je mišljen nemško govoreči del Evrope, kjer se celice v nadstropju grejejo s pomočjo peči ali refektorija.⁴⁰¹ V drugih treh traktatih namreč ne

none, str. 29–32; Hümmelich, *Anfänge des kapuzinischen Klosterbaues*, str. 222–229; Giovanazzi, *Un trattatista cappuccino*, str. 25–66; Benocci, *Un architetto cappuccino*, str. 28–31.

³⁹⁸ Schimenti, *Antonio da Pordenone*, str. III.

³⁹⁹ AT PAKI, Handschriften, fasc. XIX, Libri tre. Prepis tega rokopijsa – gre za folije 121v–129v – je objavil Francesco Calloni v svoji diplomski nalogi: Francesco Calloni, *Architettura cappuccina nell'antico ducato di Milano. Tentativo di ricupero storico critico* (tipkopis diplomatske naloge), Milano 1976–77, str. 389–446 (dalje: Calloni, *Architettura cappuccina nell'antico ducato di Milano*), ter v: isti, »Memoriale per fabricare un nostro piccol et ordinato monasterio«, di Antonio da Pordenone, v: *I frati cappuccini. Documenti e testimonianze del primo secolo 4* (ur. Costanzo Cargnoni), Perugia 1992, str. 1578–1628 (dalje: Calloni, »Memoriale per fabricare«), vendar prepisa ni podrobneje obdelal. Zelo dobro pa je rokopis predstavljen v publikaciji: Alessandro Bruschi – Gianfranco Casadio Strozzi, *Il convento dei frati cappuccini e la chiesa di S. Pietro apostolo in Romano*, s. l. 2004, str. 39–51 (dalje: Bruschi – Casadio Strozzi, *Il convento dei frati cappuccini*), ki se v veliki meri navezuje na članek: Colli, *Un trattato di architettura*, str. 663–688.

⁴⁰⁰ Cit. po: AT PAKI, Handschriften, fasc. XIX, Libri tre, fol. 1r.

⁴⁰¹ Antonio je namreč že v prvem rokopisu iz leta 1603 zapisal, da so iz njega izvzeti vsi načrti s pečmi ter da bo napisal drugi del traktata, ki bo namenjen *per la Germania, dove che si usano per il loco di quelli [...]*, cit. po: Schimenti, *Antonio da Pordenone* (prepis traktata iz leta 1603 v 6. zv. diplomatskega dela), original se hrani v: BNM, Manoscritti, It. IV, 139 (5070), Libri tre, fol. 2v.

zasledimo vrisanih peči, s katerimi bi lahko ogrevali celice v nadstropju. Tak način ogrevanja se imenuje *beneficium*, beneški kapucini pa so ga prevzeli od švicarskih.⁴⁰² Delo je, kot je bilo že omenjeno, napisal v Rosenheimu, ki je bil takrat v okvirih Tirolske kapucinske province in pod vladavino bavarskega vojvode, takrat je bil to Maksimilijan I. (1573–1651). Delo je nastalo leta 1607. To je bil drugi del prvega rokopisa.⁴⁰³

Rokopis formata 30,7 × 40,6 cm je vezan v svinjsko kožo in obsega 260 strani oz. 130 folijev. Naslovni strani prve knjige, kjer je v umetelno okrašenem okvirju manjša grafika sv. Frančiška Asiškega, sledi posvetilo generalnemu komisarju kapucinov Tirolske kapucinske province, p. Kasparju iz Bergama. V njem je Antonio da Pordenone pojasnil namen pisanja pričujočega dela. K temu ga je spodbudilo predvsem dejstvo, da se do tedaj še nihče ni načrtno ukvarjal z gradnjo kapucinskih samostanov tako, da bi le-ta potekala brez napora in težav.⁴⁰⁴ Posebno je poudaril, da je celotno delo napisal v duhu srafskega očeta (sv. Frančiška Asiškega), se pravi, da so predstavljeni samostani v soglasju s težnjami po Svetem uboštvi in tudi s kapucinskimi pravili. Vredno se mu je zdelo tudi izpostaviti, da je njegovo delo lahko razumljivo;⁴⁰⁵ vsi fabricieriji namreč niso bili izučeni gradbeniki. Ponovno je navedel tudi, da je delo pripravil za gradnjo samostanov v hladnejših deželah, kjer se s pomočjo peči ali ogrevane-

⁴⁰² Ferdinand II. Tirolski si je namreč že leta 1589 prizadeval, da bi v Innsbrucku kapucinom zgradil samostan, vendar kapitelj Beneške kapucinske province takrat njegovi želji ni ugodil. Njihova največja skrb so bile izredno mrzle zime. Kapucini, ki pa so bili precej skromno oblečeni in navajeni na milejše podnebje, ki vlada v njihovi matični provinci, se takemu mrazu niso mogli zoperstaviti. Poleg tega se jim je Innsbruck zdel preveč oddaljen od drugih samostanov. S posredovanjem pri papežu Klemnu VIII. je Ferdinand II. Tirolski le dosegel, da so kapucini nekdanje Beneške kapucinske province leta 1593 prispeli v rezidenčno mesto in prav takrat je zima pokazala svoje zobe in nekaj patrov prisilila k umiku na jug: [...] *Das rauhe Klima von Innsbruck scheint den ersten Vätern in den folgenden Wintermonaten arg zugesetzt zu haben, denn schon im Jänner 1594 mußten einige von ihnen wegen Erkrankung nach Rovereto in Südtirol gebracht werden* [...], cit. po: Hohenegger, *Geschichte der Tirolischen*, str. 8. Zaradi tega se je Ferdinand II. Tirolski obrnil na švicarske kapucine, ki so v svojih samostanskih domovanjih poznali način, kako ogrevati celice v nadstropju. S pomočjo primitivnih odptin v stropu, ki so omogočale, da je topel zrak iz spodnjih prostorov (npr. refektorija, kuhinje in drugih sob, ki so jih ogrevali s pečmi) krožil in prehajal v višje nadstropje, so greli celice v dormitoriju, prim. Hohenegger, *Geschichte der Tirolischen*, str. 6–10. Prepis pisma je objavljen v: *I frati cappuccini* 4, str. 1199. Ta rešitev je bila beneškim kapucinom najverjetneje popolnoma neznan, četudi ni tako redka ne v samostanski ne v profani arhitekturi. Na žalost se nam odgovor švicarskih kapucinov ni ohranil, vendar je iz zgoraj povedanega razvidno, da se je *beneficium* v novonastalih samostanih onkraj Alp hitro udomačil.

⁴⁰³ O rokopisu so pisali tudi: Schimenti, *Antonio da Pordenone*, str. 25–26; Colli, *Un trattato di architettura*, str. 665–688; Hümmelich, *Anfänge des kapuzinischen Klosterbaues*, str. 224–229; Bruschi – Casadio Strozzi, *Il convento dei frati cappuccini*, str. 41–53.

⁴⁰⁴ V delu namreč zapiše: [...] *pero uedendo io che nuino scuopiera un'ordinanza tale de disegni che si potesse andare a fabricare un nro. Monasterio al sicuro senza fatiche et stenti, mi è stato forza di impiego il mio, in cotal opera* [...], cit. po: AT PAKI, Handschriften, fasc. XIX, Libri tre, fol. 2r. V prvem rokopisu iz leta 1603 pa: [...] *Et poi ch'io uisto che son pieni le carte d'ogni Architettura, fuor che de Monasterij, a noi si bisognosi, m'è parso necessario che come ramo del suo antico ceppo, io mandi fuori questo nouo frutto de disegni, fatti co ordine tale, che mediante i quali ogni semplice ingegno potrà di qui auanti, facilissimamente fabricare* [...], cit. po: Schimenti, *Antonio da Pordenone* (prepis traktata iz leta 1603 v 6. zv. diplomatskega dela), original se hrani v: BNM, Manoscritti, It. IV, 139 (5070), Libri tre, fol. 1v.

⁴⁰⁵ Leta 1607 zapiše: [...] *ch'ogni basso intelletto la potrà capire* [...], cit. po: AT PAKI, Handschriften, fasc. XIX, Libri tre, fol. 2r, v rokopisu iz leta 1603 pa, da traktat lahko uporabljajo tako zidarji kot tudi tesarji oz. mizarji: [...] *appartinenti tanto a murari quanto a marangoni, che molto solleverà li soprastanti delle fabriche* [...], cit. po: Schimenti, *Antonio da Pordenone* (prepis traktata iz leta 1603 v 6. zv. diplomatskega dela), original se hrani v: BNM, Manoscritti, It. IV, 139 (5070), Libri tre, fol. 2r.

ga refektorija grejejo celice v nadstropju. Kljub temu pa traktata ni geografsko omejil, saj se po njegovem mnenju predstavljeni načrti lahko uporabljajo tudi tam, kjer zime niso tako ostre kot onkraj Alp. Poudaril je tudi, da je pričujoče delo drugi del njegovega prvega rokopisa, ki je bil napisan *per l'Italia*,⁴⁰⁶ zato so si načrti v izvodih med sabo nekoliko različni.

Na naslednji strani najdemo 12 različnih lokacijskih načrtov zgornjega nadstropja kapucinskih samostanov, ki predstavljajo le nadstropni del cerkvene stavbe z molitvenim korom in dormitorijem, ki je bodisi enojen (*semplice*) ali pa dvojen (*doppio*).⁴⁰⁷ Gre za nekakšne sheme, po katerih so narejeni vsi načrti v rokopisu. Folij nosi naslov: *Modo et ordine p. fondar vn Monast.º sia il sitto a qual parte si uoglia posto, che s'accomodera alle parti del sole tutte le celle, ch' harano bisogno*⁴⁰⁸ in razkriva pomembno značilnost kapucinske arhitekture: samostan je namreč potrebno usmeriti tako, da celice v nadstropju kar najbolje izkoristijo sončno toploto.

Na tretji strani je da Pordenone namenil nekaj besed bralcu in na kratko predstavil svoje delo. Na prvem mestu je tu ponovno poudaril namen pisanja, ki ni v teoretiziranju in razpravljanju o tem, ali je boljši korintski ali kompozitni steber, ampak predvsem v tem, kako nadaljevati že ustaljeni način gradnje samostana, ki je zapovedoval strogost tudi v arhitekturnih detajlih.⁴⁰⁹ Poleg tega se je pri gradnji izkazalo za težavno že samo načrtovanje samostanskega kompleksa. Da pa bi bilo delo kar se da pregledno, ga je razdelil v tri knjige. V prvi knjigi so predstavljene cerkve, ki imajo fasado obrnjeno proti severu. Na *recto* strani (na desni strani) je npr. upodobljeno pritličje kapucinskega samostana, ki je cerkvi pridano na njeni desni strani, na *verso* strani (na levi strani) pa pritličje, ki je prvemu zrcalno obrnjeno, se pravi, da so trakti cerkvi pridani na njeni levi strani itd. V drugi knjigi so na *recto* straneh načrti s cerkveno fasado obrnjeno proti vzhodu, na *verso* straneh pa proti zahodu. V zadnji tretji knjigi

⁴⁰⁶ Cit. po: AT PAKI, Handschriften, fasc. XIX, Libri tre, fol. 2r.

⁴⁰⁷ Poleg tega je v spodnjem delu folija navedeno, da se v nadstropju t. i. *dormitorio semplice*, kjer hodnik poteka na eni strani trakta, na drugi pa so celice, lahko spremeni v *dormitorio doppio*, kjer hodnik poteka na sredini trakta, celice pa so levo in desno, ter obratno, prim. AT PAKI, Handschriften, fasc. XIX, Libri tre, fol. 2v. V traktatu iz leta 1603 in 1623 je teh načrtov le 8, prim. Giovanazzi, *Un trattatista cappuccino*, str. 35; BNM, Manoscritti, It. IV, 140 (5071), Libri tre, fol. 4r.

⁴⁰⁸ Cit. po: AT PAKI, Handschriften, fasc. XIX, Libri tre, fol. 2v.

⁴⁰⁹ Leta 1607 zapiše: [...] *L'intentione mia non fù già mai di attendere ai Corinti, ne ai Composti, mà solo di giouare alla mia Relig. ne et seguitare l'usitato suo stile nel far li Montery* [...], cit. po: AT PAKI, Handschriften, fasc. XIX, Libri tre, fol. 3r. Za primerjavo naj omenim, da leta 1603 navede: [...] *et ben che noi no si convenga d'osservar il dorico né l'ionico, ma piuttosto la semplicità, et povertà*; [...], cit. po: Schimenti, *Antonio da Pordenone* (prepis traktata iz leta 1603 v 6. zv. diplomskega dela), original se hrani v: BNM, Manoscritti, It. IV, 139 (5070), Libri tre, fol. 2r, leta 1623 pa: [...] *et ben che a noi non si convenghi di osservare tutte le Regole dell'Architettura, ma solum quella della semplicità et povertà, tanto da noi promessa, et dal serafico nostro padre San Francesco commendato* [...], cit. po: Schimenti, *Antonio da Pordenone* (prepis traktata iz leta 1623 v 6. zv. diplomskega dela), original se hrani v: BNM, Manoscritti, It. IV, 140 (5071), Libri tre, fol. 5. V zadnji izdaji traktata p. Antonio da Pordenone namreč doda tudi natančne mere in skico, kako izdelati dorski steber, ki je po njegovem mnenju edini primeren za kapucinsko arhitekturo, čeprav je zraven skice z drugo pisavo pripisano, da tega reda kapucini ne uporabljajo, četudi se je tako dorski kot tudi toskanski red že uporabljal pri gradnji nekaterih kapucinskih samostanov. Več o tem v: Lingo, *The Capuchins and the Art*, str. 77–78.

pa so podrobneje obravnavane cerkve, katerih fasade so obrnjene proti jugu; upodobitve najdemo tako na *recto* kot na *verso* straneh.⁴¹⁰

Vsi načrti imajo tudi vetrovnico, ki pomaga določiti smer pihanja severnega vetra, ki so se mu samostanski kompleksi morali izogibati. Vsak načrt obsega dva folija. Na prvem je upodobljeno pritličje, na drugem njemu pripadajoče nadstropje.⁴¹¹ Načrtovane so sicer stavbe manjših dimenzij, a jih je po besedah kapucina, če je to potrebno, mogoče tudi povečati. Na koncu besed bralcem avtor še enkrat poudari, da je delo preprosto, lahko razumljivo, zanesljivo in zelo uporabno,⁴¹² doda pa še pomenljiv akrostih: *NON SI PRESVMI ALCUN DI SAPER FABRICARE, / SE P.^a NON FA PROVA COL DISSEGNARE*.⁴¹³ *Disegno* je namreč v poznem 16. stoletju v beneškem prostoru imel glavno mesto v procesu načrtovanja in gradnje objekta.⁴¹⁴

Naslednja stran prinaša navodila, kako naj se rokopis uporablja v praksi. Že v naslovu folija: *COME LA TRAMONT. na PVO BATTERE INTORNO AD UNA CHIESA : ET COME LA SI HA DA SCHIVARE NEL FARE VN MONASTERIO*⁴¹⁵ je navedeno, da je treba najprej preveriti, v kateri del cerkvene stavbe piha hladen severnik in kako se mu pri gradnji samostana lahko izognemo. Besedilu je dodana še skica cerkve z vrisanimi smermi vetra ter številkami in črkami (sl. 4). Kdor namreč želi ob cerkvi zgraditi samostan, lahko izbira med petimi načini naslona samostanskega kompleksa na cerkveno stavbo. Po določitvi mesta in orientacije cerkvene stavbe (predvsem mora fasada cerkve gledati na pomembno pot, trg, vodni tok itd.) mora graditelj samostana ugotoviti, v katero od osmih linij, označenih na skici, piha severni veter. Kadar piha severnik v fasado cerkve, na skici označeno s črko A, je treba načrt za samostan iskati v prvi knjigi traktata; če severnik piha v dele cerkve, označene s črko B, je potrebno preskočiti na drugo knjigo; ko pa hladen severnik piha v dele cerkve, označene s črko C, se načrt za samostan najde v tretji knjigi. Tako imajo vsi predstavljeni načrti refektorij in celice v nadstropju obrnjene proti soncu in obvarovane pred severnikom.⁴¹⁶

Skici cerkve so dodane še tri merilne lestvice.⁴¹⁷ Prva lestvica prikazuje linijo polovice dlani po novih kapucinskih konstitucijah, tj. 12,5 cm, druga polovico

⁴¹⁰ Glede tega gl. tudi Colli, *Un trattato di architettura*, str. 666–667.

⁴¹¹ Vsakemu načrtu je dodeljena tudi črka abecede, da se načrti za pritličje in nadstropje med seboj ne zamešajo; velike pisane črke za samostane, ki imajo bivalne trakte prislonjene desno od cerkve, male pisane črke pa za tiste samostane, ki imajo bivalne trakte levo od cerkve. Kjer so črke podvojene, je pritličju potrebno iskati nadstropje s podvojenimi črkami itd. Vse črke pa so še enkrat ponovljene v registru na koncu vsake knjige.

⁴¹² [...] *L'opera sara semplice, facile et sicura, et apporterà grand'utile, se però sarà intesa* [...], cit. po: AT PAKI, Handschriften, fasc. XIX, Libri tre, fol. 3r.

⁴¹³ Cit. po: AT PAKI, Handschriften, fasc. XIX, Libri tre, fol. 3r.

⁴¹⁴ Več o tem v nadaljevanju.

⁴¹⁵ Cit. po: AT PAKI, Handschriften, fasc. XIX, Libri tre, fol. 3v.

⁴¹⁶ Glede tega gl. tudi Schimenti, *Antonio da Pordenone*, str. 84–85.

⁴¹⁷ Mere so bile kapucinom izredno pomembne; gl. poglavje: 2.2.3 Kapucinske konstitucije in gradbena dejavnost na Apeninskem polotoku. Kot zanimivost naj dodam, da je leta 1620 Antonio da Pordenone v posvetilu zapisal, da naj kapucini gradijo tako, kot je

beneškega čevlja po novih kapucinskih konstitucijah in ustreza 16,6 cm, tretja lestvica pa predstavlja razmerje med beneškimi dlanmi in čevlji, pri čemer štiri dlani odgovarjajo trem beneškim čevljem.

Umetelno narisani vetrnici, ki se uporablja pri načrtih iz prve knjige, sledijo pripombe glede izbire lege ter načrtovanja samostana.⁴¹⁸ Antoniu da Pordenone se je zdelo pomembno izpostaviti, da je za gradnjo treba najprej izbrati dobro lokacijo, preveriti, kod potekajo vodovja, ali sta na mestu gradnje zrak in teren ugodna za življenje, oddaljena od vlažnih rek, jezer in močvirij itd., daleč od vrveža naselij in hiš ter drugih eminentnejših objektov, ki bi lahko preglasili samostansko arhitekturo.⁴¹⁹ Poudaril je še, da se je treba izogibati gradnji v dolinah, kjer ni sonca, ali tam, kjer se ni mogoče izogniti silovitim vetrovom. Za celoten nekoliko manjši samostanski kompleks mora po Antoniu da Pordenone stavbenik predvideti areal, ki je velik 30×60 ali 45×45 palic.⁴²⁰

Pred začetkom gradnje je treba narediti načrt. Samostan se postavi na nekoliko eminentnejšem in privzdignjenem kraju, saj se rado zgodi, da se v nižinah ne najde dobra podlaga za temelje. Najprej se zgradi cerkvena stavba, ki naj bo nekoliko odmaknjena od glavne prometne poti, vendar naj s svojo fasado gleda nanjo, oz. naj bo obrnjena proti naselju. Samostansko poslopje je treba načrtovati tako, da ne preglasi cerkvene stavbe oz. da je nižje od linije cerkvenih oken. Izrednega pomena je tudi izbira lege vodnjaka s pitno vodo, ki mora ostati neoporečna, refektorija, ki naj bo nameščen v tistem vogalu samostana, kjer ga bodo osvetljevala okna z dveh strani, oz. tam, kjer se da najbolje izkoristiti sončno obsevanje. Drvarnica naj bo v bližini kuhinje ali pa z njo povezana s hodnikom, da vanjo ni treba hoditi po samostanskem dvorišču. Glavno stopnišče naj bo poleg molitvenega kora. Posebej izpostavi tudi, naj se vse druge sobe umestijo tako, da bodo kar najbolj funkcionalno služile samostanski družini. Nekaj besed nameni tudi orientaciji celic v *dormitorio doppio*, ki morajo biti obrnjene proti zahodu in vzhodu, ter legi vrat in oken, ki morajo biti vsa v isti

gradil Noe. Ne le, da mu je Bog razodel, kako naj zgradi svojo barko, ampak mu je dal tudi točne dimenzije. Zato se tudi oni strogo držijo uzakonjenih mer posameznih prostorov v samostanu: [...] *che Iddio comandò a Noè, che fabricasse l'Arca per la salvezza del genere humano, et gli dette non solo il modo, ma anco le misure. Così ancora la Religione nostra per conservazione dei suoi amati figli, ha date, a guisa d'alter Arca, un semplice modo di fare i Monasterij, con le sue mansietudine, [...]*, cit. po: Schimenti, Antonio da Pordenone (prepis traktata iz leta 1620 v 6. zv. diplomskega dela), original se hrani v: BNM, Manoscritti, It. IV, 141 (5072), Parte seconda, fol. 3r. Podobno misel je zapisal tudi leta 1623, prim. Schimenti, Antonio da Pordenone (prepis traktata iz leta 1623 v 6. zv. diplomskega dela), original se hrani v: BNM, Manoscritti, It. IV, 140 (5071), Libri tre, fol. 5, gl. tudi Schimenti, Antonio da Pordenone, str. 74–75.

⁴¹⁸ Vsi napotki v tem okviru ne bodo detajlno predstavljeni, izbrani so le najbolj pomembni.

⁴¹⁹ Gl. tudi Schimenti, Antonio da Pordenone, str. 83–84.

⁴²⁰ Velika palica ali *partega* oz. *pertica grande* naj bi merila približno 2 m, *pertica piccola* pa 1,56 m. Tako naj bi celoten areal meril ok. 60×120 m oz. 90×90 m za večjo mero in $46,80 \times 93,60$ m oz. $67,50 \times 67,50$ m za manjšo mero. Glede mer gl. Giuseppe Boerio, *Dizionario del dialetto veneziano*, Venezia 1856, str. 494 (dalje: Boerio, *Dizionario*); Ennio Concina, *Pietre parole storia. Glossario della costruzione nelle fonti veneziane (secoli XV–XVIII)*, Venezia 1988, str. 111 (dalje: Concina, *Pietre parole storia*).

liniji. Poleg tega govori tudi o gradnji samostanov v gorah oz. o samostanih, ki so nanje prislonjeni. Tam se namreč pogosto gradi pod običajnim pritličjem.⁴²¹

Opisanim dvanajstim točkam sledita še dve merilni lestvici. Prva predstavlja linijo polovice dlani po starih kapucinskih konstitucijah, ki odgovarja 13 cm, druga pa polovico beneškega čevlja po starih konstitucijah, ki je hkrati razdeljena v unče in minute. Ta linija meri 17,4 cm.⁴²²

Sledi ilustrativni del rokopisa, v katerem so upodobljeni načrti samostanskih kompleksov. Risbe so narisane s temnorjavim tušem in so izredno enostavne, nič ni odvečnega. Načrti so večinoma predstavljeni s štirimi tlorisi; po dve pritličji s samostanskimi trakti desno (sl. 5) ali levo (sl. 6) od cerkve, tj. zrcalno obrnjeni načrti, ter pritličju ustrezni nadstropji (sl. 7 in 8). Le samostanski kompleksi, pri katerih se trakti samostana na cerkev vežejo za njenim molitvenim korom, so v traktatu upodobljeni samo na dveh folijih. Vsak načrt je narisana za točno določeno število celic, ki variirajo od 11 do 29. Pri tem je tudi navedeno, koliko od teh celic in drugih sob v samostanu je ogrevanih. Če je za katerega od prostorov predvidena peč, na načrtu označena z besedo *pigna*, npr. za refektorij ali sobo za obiskovalce, je ta vrisana v prostor. Vsak prostor na tlorisu je poimenovan, hkrati so zapisane tudi mere njegovih stranic. Mere cerkvene ladje so podane tako v beneških čevljih kot v dlaneh, mere drugih prostorov pa le v dlaneh.⁴²³ Okna so označena z manjšimi križci, vogali zunanjih zidov pa s peruniko. Vsem načrtom so dodane tudi manjše vetrovnice ter črkovne oznake iz registra, da se pritličje in nadstropje med seboj ne zamešata. Samostani imajo glede na število celic v pritličju tri trakte, v nadstropju pa po dva ali tri trakte. Samostani, ki so cerkvi prislonjeni za molitvenim korom, pa imajo lahko tri do štiri trakte v pritličju in dva do štiri trakte v nadstropju. Nekaterim načrtom so celo pripisani komentarji glede morebitnih dovoljenih sprememb, kot so navedbe glede položaja peči, premika stopnišč v eno ali drugo smer, vkopa točilnice v zemljo za tri ali štiri beneške čevlje, lokacije dveh oken v nadstropju ob prezbiteriju, ki sta namenjeni prisostvovanju mašni daritvi itd. Druga in tretja knjiga sta prvi izredno podobni, le da je orientacija cerkvene fasade v njih drugačna.

V traktatu je predstavljen že prej omenjeni beneško-tirolski tip kapucinskega samostana, za katerega je značilno naslednje:

Pred cerkvijo stoji ograjeni posvečeni prostor (*sagrado*),⁴²⁴ v katerega lahko vstopamo skozi enega (*grada*) ali skozi tri vhode (*grade*), včasih z vrisanimi stopnicami. Vhod ima lahko tudi železno rešetko (*ferrada*), ki posvečen prostor

⁴²¹ AT PAKI, Handschriften, fasc. XIX, Libri tre, fol. 4r.

⁴²² Prav tam, fol. 4r.

⁴²³ Dimenzije samostana so se lahko tudi spreminjale. Glavni modul so ponazarjale dimenzije molitvenega kora, ki je povezoval bivalni in sakralni del samostanske hiše. Ta se je moral povečati glede na številčnost redovne družine. Sorazmerno so se povečali tudi drugi prostori v samostanu, npr. refektorij, dormitorij itd. Več o tem gl. v nadaljevanju.

⁴²⁴ V oklepajih so v kurzivi napisani izrazi, ki jih uporablja Antonio da Pordenone na svojih načrtih.

varuje pred živalmi. Cerkev ima eno ladjo (*chiesa*). Ladji sledi ožji kvadraten prezbiterij z oltarjem (*altare*), ki je od enako velikega molitvenega kora (*coro*) ločen z oltarno pregrado. Na prezbiterijski strani sta dva prehoda v molitveni kor, ki se za oltarjem združita v enega. Na eni ali na obeh straneh prezbiterija sta oratorija (*oratorio/orat.^o*). Prižnica (*pulpito*) je lahko na sredini ladje ali pa na njeni slavoločni steni. Stransko kapelo (*capella*) z oltarjem (*altare*) lahko najdemo ob vhodu v cerkev ali pa na sredini cerkvene ladje. Hodnik povezuje stransko kapelo z zakristijo (*sagrest.^a*), ki jo lahko ogreva peč (*con pigna*).⁴²⁵

Središče bivalnega dela samostana je kvadratno ali pravokotno samostansko dvorišče (*claustrum*) z okroglim vodnjakom (*pozzo*). Okrog dvorišča poteka obhodni hodnik, ki povezuje sobe v pritličju. Glavni vhod v samostan (*porta battidora*)⁴²⁶ je levo ali desno od glavne cerkvene fasade. Blizu vhoda so tudi sobe, namenjene obiskovalcem (*foresteria/forest.^a*), s pečjo ali brez peči. Največkrat je jedilnica oz. refektorij (*refettorio/refett.^o*) v zahodnem samostanskem traktu. Južni je rezerviran za kuhinjo (*cucina*) z za ta tip značilnim kaminskim prizidkom (*camin*),⁴²⁷ manjšo kuhinjo (*cuccinotto*), kjer so pripravljali testenine in kruh⁴²⁸ oz. kjer so hrano, pripravljeno v kuhinji, skozi lino v steni podajali patrom v refektorij, točilnico oz. vinsko klet (*caneua*),⁴²⁹ ter shrambe (*salva robba/sal. robba*). V vsakem samostanu sta tudi drvarnica (*legne*) in pralnica (*liscia*), največkrat v severnem traktu.⁴³⁰

V nadstropje vodita dve stopnišči, večje ob molitvenem koru (*scalla*) in manjše poleg kuhinjskih prostorov (*scaletta*). V nadstropju je dormitorij s celicami (*celle*). T. i. *dormitorio doppio* je izključno v vzhodnem ali zahodnem traktu, druge trakte pa zavzema *dormitorio semplice*. Ta trakt je navadno rezerviran za goste (*foresterie*), kot so provincial ali drugi duhovniki. Manjši samostani imajo od tri do pet takih sob, večji pa tja do deset. V enem od vogalov samostana, navadno nad kuhinjskimi prostori, je prizidek, v katerem so sanitarije (*camere*) z odtočnim kanalom (*sbador*) ter soba za otepanje bolh z oblačil (*spulegator*).⁴³¹

⁴²⁵ Na nekaterih folijih najdemo tudi naslednje izraze, ki jih Antonio da Pordenone uporablja pri načrtih cerkva: soba, kjer se hrani Najsvetejše (*per le Hostie*), podolgovat prostor za shranjevanje lopat oz. orodja med stransko kapelo in glavno fasado cerkve, ki poteka vzdolž cerkvene ladje in je dostopen z zunanje strani (*per le vanghe*), pokrit hodnik med stransko kapelo in glavno fasado cerkve, ki poteka vzdolž cerkvene ladje (*copertino*) in sobe ali sobice brez navedbe namembnosti (*stanza/stanzetta*).

⁴²⁶ Dobeseden prevod tega izraza je vrata s tolkalom.

⁴²⁷ Več o tem arhitekturnem elementu v nadaljevanju.

⁴²⁸ Prim. Scalesse, Resti monumentali, str. 184.

⁴²⁹ *Caneua* je na nekaterih načrtih izvidana, velikokrat je k tlorisu pripisano, da se lahko vkoplje v zemljo.

⁴³⁰ Na nekaterih folijih najdemo tudi naslednje izraze, ki jih Antonio da Pordenone uporablja pri načrtih samostanskega pritličja: manjša točilnica oz. vinska klet, ki je vedno poleg večje (*caneuotto*), prostor za spravljane lopat oz. orodja (*per le vanghe*), sobe za samotarje (*per li ritirati*), soba, kjer kapucini odlagajo habite in perilo (*comunità*), manjša soba z ali brez sanitarij (*camera*), soba ali sobica s pečjo (*stufetta/stuffetta con pigna*), prazen prostor med dvema stenama (*vacuo*) (več o tem gl. v nadaljevanju), hodniki (*porteghetti*), soba, kjer se je otepal oblačila bolh (*spulegatorio/spuleg.^{tor}*), saj so bili kapucini veliko v stiku še posebno z nižjimi sloji družbe, prim. Giovanazzi, Un trattatista cappuccino, str. 47, kot tudi soba pod njo (*sott. il spuleg.^{tor}*).

⁴³¹ Na nekaterih folijih najdemo tudi naslednje izraze, ki jih Antonio da Pordenone uporablja pri načrtih samostanskega nadstropja:

Zbirki načrtov sledijo jedrnat in skrbno izbrani napotki ter praktični namigi za gradnjo samostana,⁴³² ki jih je Antonio da Pordenone povzel po nekaterih avtorjih, ki jih je na koncu traktata tudi navedel. Med njimi so: Vitruvij, Plinij Starejši, Leon Battista Alberti, Sebastiano Serlio, Daniele Barbaro, Andrea Palladio, Giovanni Antonio Rusconi, Giovanni Nicolò Doglioni, Cesaro Padoano, Zacharia Greco in Alberto Veronese.⁴³³ Nekateri med njimi so svetovno znani, nekateri so nekoliko manj znani pisci različnih del, zadnjih treh navedenih oseb pa v teku raziskave ni bilo mogoče identificirati.⁴³⁴ Večino avtorjev je kapucin v svojem delu kar nekajkrat dobesedno citiral,⁴³⁵ pri tem je navedel tudi knjigo in poglavje, od koder je črpal podatke za svoje napotke. Včasih pa je potrebno poglobljeno poznavanje tako enega kot drugega dela, da lahko med njima potegnemo vzporednice. Pri pisanju svojega dela je beneški kapucin iz starejših traktatov izbral predvsem tehnično-konstruktivske rešitve, ki so jih kapucinski fabricieriji uporabljali pri praktičnem snovanju novih samostanov. Ni pa se poglobljal v teorijo arhitekture, s katero so se ukvarjali predvsem renesančni avtorji.⁴³⁶

Če avtorje razporedimo kronološko od najstarejšega do najmlajšega, najprej srečamo Vitruvija (80/70 pr. Kr.–15 po Kr.), ki je med letoma 27 in 25 pr. Kr. izdal traktat *De Architectura Libri Decem*. Enkrat je avtor naveden kot Lucio in drugič kot Marco. V 16. stoletju je namreč nastalo kar nekaj pomembnih prevodov Vitruvijevega traktata, ki Vitruvijevega priimku pridajajo različna lastna imena.⁴³⁷

sobe brez navedene namembnosti (*stanza/stantia*), soba, kjer kapucini odlagajo habite in perilo (*comunità*), dimna cev kamina (*cana*), knjižnica (*libreria*), ki jo najdemo le na načrtih večjih samostanov, soba s pečko (*stufetta con pigna*), ki se prav tako najde le na načrtih večjih samostanov, soba, kjer se najverjetneje spravlja posteljno ogrodje (*lettiera*), ki se pojavi zelo redko, ter loža (*lozzetta/loggia*), ki je narisana le na enem od načrtov velikega samostana.

⁴³² Naslov folija: *Avvisi d'alvni avttori pertinenti alle fabriche*, gl. AT PAKI, Handschriften, fasc. XIX, Libri tre, fol. 121v.

⁴³³ P. Antonio da Pordenone navede naslednje avtorje: Lucio Vitruvio Pollione. Marco Vitruvio. Plinio. Bastia. Serlio. Leo. Batt.^o Fiorent.^{oo} Mons.^o Daniel Barbaro eletto Patriarca di / Aquilegia. Andrea Palladio. Gio. Ant.^o Rusconi. Gio. Nic.^{lo} Doglioni. Cesaro Padoano. Zacharia Greco. Alberto veron.se, gl. AT PAKI, Handschriften, fasc. XIX, Libri tre, fol. 129r. V beneških izvodih najdemo navedena še Radia Latina in Martina Milaneseja. Slednji je bolj znan kot Martino Bassi, ki je leta 1572 izdal delo *Dispareri in materia d'architettura, et prospettiva*, prim. Schimenti, *Antonio da Pordenone*, str. 58, 76.

⁴³⁴ Glede na obliko imena bi lahko šlo za kapucine, ki so redovnemu imenu pridajali kraj rojstva.

⁴³⁵ Dobesedno ni citiral le Giovannia Antonia Rusconia in zadnjih treh navedenih oseb.

⁴³⁶ Več o tem v članku: Martelanc, »Libri tre nei quali, str. 1058–1071 ter v tam uporabljeni literaturi, ki je relevantna tudi za naslednji opis napotkov. Predvsem so se z vplivom antičnih in renesančnih mislecev na kapucinov traktat ukvarjali že: Schimenti, *Antonio da Pordenone*, str. 56–58; Colli, *Un trattato di architettura cappuccina*, str. 663–688; Giovanazzi, *Un trattatista cappuccino*, str. 25–66; Bruschi – Casadio Strozzi, *Il convento dei frati cappuccini*, str. 39–51. Njihova spoznanja so v nadaljevanju povzeta in dopolnjena.

⁴³⁷ Prim. Schimenti, *Antonio da Pordenone*, str. 58–59, 77. Leta 1521 je Cesare Cesariano (1483–1543) izdal prvi popolni prevod Vitruvijevega dela *Di Lucio Vitruvio Pollione de Architectura*, ki so ga odlikovali predvsem ilustrativni lesorezi in pretanjen Cesarianov komentar. Drugi pomemben komentirani prevod, ki se je izognil poprejšnjim napačnim interpretacijam, je prišel izpod peresa monsignorja Daniele Barbara, oglejskega patriarha, ki je leta 1556 skupaj z Andreo Palladiem, ki je k prevodu prispeval ilustrativno gradivo, izdal *I dieci libri dell'architettura di M. Vitruvio tradutti e commentati da Monsignor Barbaro, eletto patriarca d'Aquilegia*. Leta 1567 je izšla druga izdaja prevoda z naslovom *I dieci libri dell'architettura di M. Vitruvio, tradotti & commentati da Mons. Daniel Barbaro*, istega leta še *M. Vitruvii Pollionis De Architectura Libri Decem, Cum comentariis Danielis Barbari*. Ti prevodi so pomembno vplivali na arhitekturno teorijo naslednjih dveh stoletij. Leta 1590 je izšel še Vitruvjev prevod Giovannia

Vitruvijejev vpliv je v traktatu kapucinskega patra močno viden. Kar nekajkrat ga kapucin dobesedno citira. Na začetku rokopisa se Antonio da Pordenone posveti izbiri lege samostana ter načrtovanju le-tega. Pozorno prebiranje kapucinovih napotkov, ki so bili omenjeni že zgoraj, nas spomni na 4. poglavje 1. Vitruvijeve knjige, v kateri znani antični mislec govori o tem, da je za gradnjo potrebno izbrati dober teren, prednost se daje nekoliko privzdignjenemu in eminentnejšemu kraju, kjer je zrak dober, kraj pa je oddaljen od rek, jezer, močvirij ali podobnih vlažnih območij, ki so nezdrava. Izogibati se je potrebno tudi močnim vetrovom, kar Vitruvij ponovi tudi v 6. poglavju 1. knjige.

Zanimivo je, da Vitruvij v 2. poglavju svoje 1. knjige ter v 4. poglavju 6. knjige govori o namestitvi določenih prostorov v stavbi proti različnim stranem neba. Tako za spalnice in knjižnice predlaga vzhodno stran, za kopalnice, jedilnice in prostore, ki se uporabljajo v zimskem času, jugozahodno oz. zahodno, da jih večerno sonce osvetli in ogreje, tisti prostori, kjer se razstavljajo umetnine ali kjer je potrebna enakomerna osvetlitev, pa naj bi se namestilo proti severu. Glede prilagoditve orientacije gradbenega kompleksa okolju najdemo napotke tudi v 1. poglavju 6. Vitruvijeve knjige.⁴³⁸

Tudi glede proporcev cerkve išče kapucin zgled pri antičnem mislecu. Nasloni se na njegovo 4. in 5. poglavje 4. knjige, 2. poglavje 5. knjige ter na podatke iz 6. knjige. Vitruvij za dolžino svetišča namreč predlaga dvakratnik njegove širine, prav tako veli Antonio da Pordenone, naj bo kapucinska cerkev široka 25 in dolga 50 beneških čevljev.

Poleg tega kapucin predlaga tudi konkretno rešitev izgradnje dodatnega zunanjega zidu za zaščito pred severnim vetrom in za boljše odvajanje vode iz vlažnih zidov,⁴³⁹ ki jo dobesedno povzame po Vitruvijevem 4. poglavju 7. knjige. Tudi iskanju vodnih virov Antonio da Pordenone posveti kar nekaj prostora, saj predlaga sedem načinov, kako poiskati vodne žile, šest jih je v celoti povzel po Vitruvijevem 1. poglavju 8. knjige. Poleg Vitruvija pa je navedel še druge avtorje, ki jih bomo omenili v nadaljevanju. Podobno omenja beneški kapucin tudi 6. poglavje 8. knjige, ko govori o padcu vodne napeljave, ki naj znaša pol čevlja na sto čevljev dolžine, ter ko za gradnjo cistern in vodnjakov predlaga prebiranje 7. poglavja 8. knjige, ki pa ga bomo v izvirnem besedilu Vitruvija iskali zaman. 7.

Antonia Rusconia (ok. 1520–1587), z naslovom *Della architettura di Gio. Antonio Rusconi, con centosessanta figure dissegnate dal medesimo, secondo i precetti di Vitruvio, e con chiarezza e brevità dichiarate, libri dieci ...*, ki je postregel z novimi in za takratni čas revolucionarnimi ilustracijami. Košir, *K arhitekturi*, str. 43–76, 135; Kruft, *Geschichte der Architekturtheorie*, str. 20–30, 72–79, 95–97. Več o vplivu Vitruvija na traktat p. Antonia da Pordenone v: Schimenti, *Antonio da Pordenone*, str. 59, 62–63, 77; Colli, *Un trattato di architettura*, str. 668, 671; Giovanazzi, *Un trattatista cappuccino*, str. 41–43.

⁴³⁸ Prav tako je orientacija pomembna pri gradnji kapucinskih domovanj. Npr. refektorij, knjižnica, skupni prostori ter večina celic v dormitoriju naj bi bili obrnjeni proti zahodu. Cerkev, v Vitruvijevem primeru prostor, kjer se razstavlja umetnine, pa je tudi pri kapucinih v idealnem primeru zgrajena na severu samostanskega kompleksa. Na jugu so kuhinja s kaminom in shrambe. V manjših samostanih so lahko ti prostori tudi poleg refektorija v zahodnem traktu. Glede tega prim. Schimenti, *Antonio da Pordenone*, str. 85–87.

⁴³⁹ Med zidovima nastane prazen prostor ali po Antoniu da Pordenone *vacuo*.

poglavje 8. knjige namreč obstaja samo v Barbarovem prevodu. Zanimiv je tudi Antonijev opis, kako brez kompasa določiti poldnevnik oz. smer sever-jug, kar si je izposodil iz 6. poglavja 1. knjige.

Med knjige, ki jih Antonio da Pordenone ne navede dobesedno, vendar jih je nedvomno glede na zapisane napotke poznal in iz njih črpal vedenje o gradnji kapucinskega samostana, lahko prištejemo še 4. poglavje 3. knjige, kjer se Vitruvij posveti izgradnji temeljev stavbe, ter predgovor k 9. knjigi, kjer je opisana izgradnja stopnišča, ki jo je kapucin kot prvo od treh predstavil na koncu svoje spomenice, sam Vitruvij pa je poudaril, da jo je povzel po Pitagoru. Načrt zanj je Antonio da Pordenone našel v Rusconievi izdaji Vitruvijevega dela.⁴⁴⁰

Ker se načrti v kapucinskem traktatu lahko prilagajajo številu patrov, ki v samostanu živijo, je pomembno izpostaviti tudi t. i. modularni red, ki ga je Vitruvij v 2. poglavju 1. knjige podrobneje obrazložil.⁴⁴¹ Z modularnim redom se ukvarja tudi 1. poglavje 3. knjige in 2. poglavje 6. knjige. Pomembno je vzeti za osnovo enega od členov stavbe, ki mu rečemo modul; glede na modul se nato proporcionirajo tudi vse druge stavbne enote.⁴⁴² Podobno je zastavljen glavni modul kapucinskega samostana. Gre namreč za dimenzije molitvenega kora, ki predstavlja stičišče med cerkvijo in samostanskim kompleksom. Idealni osnovni modul meri 20×20 dlani in se postopoma veča za 2 dlani, tako da naslednji modul znaša 22×22 dlani, naslednji 24×24 dlani itd. tja do 44×44 dlani, večji moduli veljajo le za načrte izvodov iz leta 1620 in 1623. Na enak način se povečajo tudi vsi drugi prostori v samostanu, med njimi sta najpomembnejša dormitorij in refektorij.⁴⁴³

Samostani, ki so predstavljeni v rokopisu iz leta 1607, niso v celoti tako idealno zastavljeni. Večina je nekoliko manjših dimenzij, tako da je osnovni modul pri manjših samostanih res 20×20 dlani, velikokrat pa naletimo tudi na molitveni kor, ki ima mere 20×22 dlani. Za večje samostane, ki štejejo npr. 26 ali 29 celic, pa Antonio da Pordenone uporablja modula 26×20 ali 26×25 dlani. Proporcionalno se povečajo tudi obednica in zgornje nadstropje samostana.⁴⁴⁴

⁴⁴⁰ Colli, *Un trattato di architettura*, str. 669; Bruschi – Casadio Strozzi, *Il convento dei frati cappuccini*, str. 43.

⁴⁴¹ Vitruvij o modularnem redu zapiše: [...] *Modularni red (ali ordinacija) je tisto odtehtano ujemanje mer stavbnih členov (posamično ali v celoti) oziroma tisti proporcijski ključ, ki zagotavlja njihovo sestavljenost (komponibilnost). Mere so količine, po grško „posotes“, modul pa je tista merska enota, ki zagotavlja skladen učinek celotne zasnove, sicer sestavljene iz posamičnih členov [...], cit. po: Pollio Vitruvius, O arhitekturi, Ljubljana 2009, str. 25 (dalje: Vitruvius, O arhitekturi).*

⁴⁴² [...] *Najprej se izbere sistem modularnih mer (ki pa ga je brez zadržkov mogoče tudi spreminjati), nato se določita obe glavni koti, namreč dolžina in širina stavbišča, ki ga nameravamo zazidati, ko pa sta ti dve meri dokončno znani, naj sledi (v skladu z ustreznim likovnim izrazom) takšno proporcioniranje, da bo temu, ki si bo stvar ogledoval, docela jasno, za kakšno evritmično usklajenost proporcijskih razmerij gre [...], cit. po: Vitruvius, O arhitekturi, str. 113.*

⁴⁴³ Več o tem v: Schimenti, *Antonio da Pordenone*, str. 67–73.

⁴⁴⁴ Modularni red ni lasten le kapucinski arhitekturi, ampak ga uporabljajo tudi drugi redovi; gl. npr. že prej omenjeni načrt iz Sankt Gallna.

Naslednji avtor, ki ga Antonio da Pordenone izrecno navaja, je Plinij Starejši (23–79), ki je leta 77 izdal 37 knjig o naravoslovju z naslovom *Historia Naturalis*, v katerih so podrobno opisani načini, kako poiskati vodne vire na zemljišču, namenjenemu gradnji. Kapucin citira 3. poglavje 31. knjige, vendar se pri tem zmoti, saj gre v resnici za 27. poglavje taiste knjige.⁴⁴⁵

Poleg Vitruvijevega dela je Antonio da Pordenone povzel največ namigov iz traktata Leona Battista Albertija (1404–1472) *De re aedificatoria*.⁴⁴⁶ Alberti je napisal deset knjig o arhitekturi leta 1452, v tiskani obliki je delo izšlo leta 1485 v Firencah, prevodov v italijanski jezik pa je bilo kar nekaj. Po antiki je bilo to prvo pomembnejše delo, posvečeno izključno arhitekturi. Čeprav je na prvi pogled izredno podobno Vitruvijevega (po njem se je Alberti v prenekaterih točkah tudi zgledoval), pa se traktata v marsičem tudi razlikujeta. Vitruvij je namreč opisoval arhitekturo preteklosti, Alberti pa je pisal o tem, kako bi morala biti stavba zgrajena. In če je bila za Vitruvija najpomembnejša praksa, šele nato teorija, je bila pri Albertiju zasnova vedno pred izvedbo.⁴⁴⁷

Albertija je Antonio da Pordenone dobro poznal. Predvsem si je beneški kapucin iz njegovega traktata izposodil zelo praktične napotke, ki bodo njegovim redovnim bratom podrobneje obrazložili zakonitosti arhitekturne gradnje.

Najprej se je zaustavil pri kriterijih izbire lokacije gradnje, ki so v veliki meri povzeti po Vitruviju in hkrati v Albertijevi 1. knjigi od 2. do 5. poglavja še podrobneje dodelani. V prvi točki neilustriranega dela rokopisa povzema Antonio da Pordenone tudi Albertijevo pravilo o tem, kako narisati glavne linije stavbe, katerih razdalje se potem uporabljajo pri proporcionalni gradnji drugih prostorov. Pri tem citira 2. poglavje 3. knjige. V drugi točki obrazloži, kako oskrbeti gradbišče s stroji za dviganje težjih bremen, narejenimi iz vrvi, gredi, vitla in škripčevja, kar je zapisal Alberti v 8. poglavju 6. knjige. V tretji točki se pomudi pri tlakovanju pritličja in zgornjega nadstropja, pri čemer podatke povzema po 16. poglavju 3. knjige, česar pa ne navede eksplicitno, in po 13. poglavju 5. knjige. Upošteva tudi opis o ometavanju zidov, kjer citira Albertijevo 9. poglavje 6. knjige. Antonio da Pordenone predvideva za zunanje zidove tri plasti ometa, pri tem mora biti vsaka naslednja plast finejša. Podobno veleva tudi Alberti. Kapucin pokaže zanimanje tudi za obokavanje, ki ga delno povzema po Albertiju, vendar ne citira poglavja. Alberti v svojem traktatu govori o obokih v 14. poglavju 3. knjige. Glede konstrukcije dimnikov in ognjišča se kapucin zgleduje po 17. poglavju 5. knjige, Albertija pa citira tudi pri že zgoraj omenjenem

⁴⁴⁵ Prim. Colli, *Un trattato di architettura*, str. 668.

⁴⁴⁶ Prim. Schimenti, *Antonio da Pordenone*, str. 59–61.

⁴⁴⁷ Kljub temu pa naj bi bil Albertijev traktat le malo uporaben v praksi, saj pisec v traktatu predstavlja idealno arhitekturo, ki pa nima veliko skupnega s praktičnimi vprašanji, s katerimi so se spopadali takratni arhitekti in gradbeniki, prim. Joseph Rykwert, *Introduction*, v: *Leon Battista Alberti. On the Art of Building in Ten Books*, Cambridge-Massachusetts-London 1992⁴, str. IX–XI (dalje: Rykwert, *Introduction*); Košir, *K arhitekturi*, str. 100–131; Kruff, *Geschichte der Architekturtheorie*, str. 42–54.

poglavju, ki je namenjeno obrazložitvi sedmih načinov iskanja vodnih virov; gre za 4. in 5. poglavje 10. knjige.⁴⁴⁸

V 15. stoletju je prišlo do prelomnega trenutka, ko starejši arhitekturni traktati niso več zadoščali konkretnim gradbenim problemom, s katerimi so se arhitekti srečevali pri vsakodnevni praksi. Masovno so zato pričeli izhajati razni priročniki, ki niso temeljili na teoretskem polemiziranju, ampak na slikovnem materialu. Tako so pisci približali širši množici uporabnikov arhitekturno znanje, ki se je poprej prenašalo ustno znotraj stavbarnic. Pomembno mesto pri gradnji je zavzel načrt ali *disegno*, saj je bilo nepredstavljivo, da bi arhitekt gradil, ne da bi poprej svoje ideje spravil na papir. Eden najslavnejših avtorjev iz 16. stoletja, ki je v svojem delu namenil načrtu veliko pozornosti, je bil Sebastiano Serlio (1475–1553/54), avtor dela *I sette libri dell'architettura*.⁴⁴⁹ Zavestno se je odrekel teoretiziranju in prešel k uporabnim praktičnim napotkom. To je bil eden najvplivnejših arhitekturnih traktatov tistega časa. Že njegovi predhodniki so se posluževali ilustracije kot pomembne dopolnitve k teoriji, Serlio pa je šel s svojim delom še dlje in je glavno mesto v traktatu dodelil podobi, pri besedilu pa ni dolgovezil, ampak ga je formuliral kar se da jasno. Njegovi napotki so bili pretežno praktične narave, kar je, poleg bogatega ilustrativnega gradiva, tudi odlika kapucinskega pisca. Serlioove knjige so bile hitro prevedene v več evropskih jezikov in so tako postale izredno brane.⁴⁵⁰

Za Antonia da Pordenone je pomembna predvsem prva knjiga od devetih, ki jih je Serlio napisal, in je skupaj z drugo knjigo izšla leta 1545 v Parizu, v Italiji pa nekaj let zatem; predvsem se posveča geometriji. Iz nje je kapucin črpal ilustrativno gradivo s praktičnimi navodili, ki ga je dodal svojemu rokopisu čisto na koncu. Antonio da Pordenone je nekoliko predelal in prilagodil tudi Serlijevo pravilo iz omenjene 1. knjige, kjer govori o oblikovanju portala na glavni fasadi. Poudaril je, da so predlagane dimenzije preambiciozne za preprosto kapucinsko cerkev, zato jih je potrebno nekoliko zmanjšati. Prav tako se pri načrtovanju okulusa in zatropa portala na glavni fasadi zgleduje po Serlijevi 1. knjigi, vendar tega eksplicitno ne navaja. Poleg 1. knjige je kapucin očitno uporabljal tudi 2. knjigo, kjer je Serlio natančno razložil, kako se gradi stopnišče.⁴⁵¹

Krog beneških humanistov 16. stoletja je izoblikoval nov pogled na teorijo arhitekture. V to skupino spada tudi že zgoraj omenjeni Daniele Barbaro, ki je izdal komentirani prevod Vitruvijevega dela. Antonio da Pordenone ga na več mestih navaja kot referenčni vir. V večini primerov gre za vzporejanje Vitruvijevega traktata z Barbarovim prevodom in komentarjem. Izjema pa je npr.

⁴⁴⁸ Prim. Schimenti, *Antonio da Pordenone*, str. 60–61; Giovanazzi, *Un trattatista cappuccino*, str. 41–43.

⁴⁴⁹ Naslov dela nekoliko zavaja, saj poznamo devet knjig.

⁴⁵⁰ Košir, *K arhitekturi*, str. 136–146; Kruft, *Geschichte der Architekturtheorie*, str. 80–87.

⁴⁵¹ Prim. Colli, *Un trattato di architettura*, str. 669; Giovanazzi, *Un trattatista cappuccino*, str. 55–66.

problematika dimnikov in uhajajočega dima, ki v Vitruvijeve traktatu ni našla mesta. Antonio da Pordenone kot zgled predlaga rešitev z dodatno majhno napo, v katero se ulovi dim. Ta je predstavljena v 10. poglavju 6. knjige komentiranega Barbarovega prevoda. Iz tega poglavja je kapucin skorajda prerisal skici kaminske kuhinje, ki ju je pridal rokopisu.⁴⁵² V besedilu je beneški kapucin tudi zapisal, da je na podlagi kamina, ki je bil v tistem času ohranjen v frančiškanskem samostanu S. Bernardino v Veroni, zgradil podobnega v Rosenheimu na Bavarskem. Tako je dokazano prenesel preko Alp arhitekturno prvino, ki je bila značilna za beneško okolje.

Pri opisu velikosti temeljev in zidov omenja Palladia in Barbara, ki svetujeta, naj bodo temelji dvakrat širši kot zidovi nad njimi, vendar se je kapucin v svojem rokopisu zadovoljil z nekoliko ožjimi. Podatke o postavitvi trdnih temeljev najdemo tudi v 11. poglavju 6. knjige Barbarovega prevoda. Antonio da Pordenone glede izdelave sončnih ur navaja kot zgled delo Doglionia, ki ga bomo podrobneje predstavili pozneje, hkrati pa opozori, da je dobro ilustrativno gradivo predstavljeno tudi v 8. poglavju 9. knjige oglejskega monsinjorja Barbare. Med poglavja, ki jih kapucin ne navaja dobesedno, vendar jih je glede na izredne podobnosti moral zelo dobro poznati, lahko prištejemo tudi 6. poglavje 1. knjige, ki je posvečeno vetrovom. Pozornost pritegne predvsem upodobljena vetrnica in Barbarova razlaga različnih smeri pihanja vetrov skupaj z ustreznimi poimenovanji vetrov, po čemer se je Antonio da Pordenone najverjetneje zgledoval.

Pomemben član beneških humanistov⁴⁵³ je bil tudi Antonijev učitelj, Andrea Palladio, ki je leta 1570 izdal štiri knjige o arhitekturi z naslovom *I quattro libri dell'architettura*, ki so v hipu doživele izjemen uspeh. Palladio je poskušal oživeti arhitekturo klasične antike, hkrati pa je zavračal manierizem, ki ga je razširjal Serlio. Njegov jezik je jasen in jedrnat, uporabljal je vsem znano terminologijo. Posluževal se je bogatega ilustrativnega gradiva, predvsem je bila zanj najpomembnejša *zanesljiva, neosenčena in vsega odvečnega rešena čista risba*,⁴⁵⁴ kar je tudi ena glavnih značilnosti traktata Antonia da Pordenone. Njegovi načrti so zasnovani klasicistično, strukture so čiste in shematične. Prav tako kot Andrea Palladio je tudi Antonio da Pordenone zelo natančen v navodilih glede

⁴⁵² Daniele Barbaro, *I dieci libri dell'architettura di M. Vitruvio*, Venetia 1567. Glede vpliva Daniele Barbara na kapucinov traktat gl. tudi Giovanazzi, *Un trattatista cappuccino*, str. 41–45.

⁴⁵³ V krog beneških humanistov, ki so morebiti vplivali na kapucina, je spadal tudi Alvise Cornaro (1484–1566), ki je v svojem traktatu poudaril, da je [...] *et oltre a ciò una fabrica può ben esser bella, et commoda, et non esser nè Dorica nè di alcun de tali ordini* [...], cit. po: Kruft, *Geschichte der Architekturtheorie*, str. 94, hkrati pa izpostavil smotrnost stavbe, ki jo postavlja pred njeno estetsko vrednostjo. Podoben način razmišljanja najdemo tudi pri beneškem kapucinu, kar je bilo omenjeno že zgoraj. Prav tako je kapucin pomembno mesto v traktatu dajal funkcionalnosti, prim. Giovanazzi, *Un trattatista cappuccino*, str. 53–54.

⁴⁵⁴ Cit. po: Košir, *K arhitekturi*, str. 152.

izbire materialov, gradnje obokov, funkcionalnem razvrščanju prostorov v samostanu itd.⁴⁵⁵

V 1. poglavju 1. knjige Palladio govori o tem, kaj je treba storiti, preden se začne graditi. Kot predpogoj zagovarja dobro premišljen in dodelan *disegno*.⁴⁵⁶ Antonio da Pordenone povzema tudi praktične napotke, ki jih uporabi predvsem pri opisu različnih vrst peska in njegove uporabnosti ter se pri tem sklicuje na Palladiovo 4. poglavje 1. knjige, pri opisu glede izkopa temeljev pa na 7. in 8. poglavje iste knjige. Včasih njegove napotke tudi zavrne ter predlaga druge. Sklicuje se še na 2. poglavje 2. knjige, ki govori o orientaciji sob z različnimi namembnostmi proti različnim stranem neba, ter na 1. poglavje 4. knjige, kjer je govor o izbiri prostora, kjer naj bi se gradil tempelj. Palladiu je bilo pomembno to, da je tempelj zgrajen na nekoliko privzdignjenem terenu, njegova fasada pa gleda proti mestu oz. na glavno prometno žilo ali tok reke.⁴⁵⁷ Poleg teh poglavij se beneški kapucin naslanja na 25. poglavje 1. knjige, kjer je govor o velikosti cerkvenih oken, ki so v razmerju 3:7, kar popolnoma sovпада z Antonijevimi navodili, saj veli, naj bodo cerkvena okna široka 3 in visoka 7 beneških čevljev. V zadnjem delu traktata kapucin predstavi tudi tri načine, kako zasnovati stopnišče; eden od njih je povzet po Palladievem 28. poglavju 1. knjige.⁴⁵⁸

Da Pordenone se pri pisanju traktata poslužuje tudi del nekaterih manj znanih avtorjev, ki so zanimivi predvsem zaradi obravnavane specifične teme. Med njimi je npr. Giovanni Nicolò Doglioni (1548–1629), ki je svoje delo *L'anno riformato* leta 1599 objavil v Benetkah. V 1. knjigi se je posvetil predvsem preučevanju zemlje, vesolja, nebesnih teles, zodiakalnih znakov in, kar je bilo za kapucina tudi najbolj zanimivo, vetrov in njihovih lastnosti. Detajlno jih je predstavil v 18. in 19. poglavju 1. knjige. S pomočjo tega ter že zgoraj omenjenih traktatov je da Pordenone prišel do ključa, kako graditi pravilno orientiran samostan v poljubnem kraju na poljubni zemljepisni širini in dolžini. Razvil je operativno metodo, ki upošteva naklon sončnih žarkov in smer pihanja vetrov.⁴⁵⁹ 2. knjiga Doglionia je posvečena pojmu časa. Antonio da Pordenone izrecno predlaga branje tistega dela, ki govori o sončnih urah. Doglioni je načrtovanju sončnih ur posvetil 10., 11., 12., 13. in 14. poglavje 2. knjige.⁴⁶⁰

⁴⁵⁵ Calloni, P. Antonio da Pordenone, str. 1550; Hans-Karl Lücke, Einleitung, v: *I quattro libri dell'architettura. Die vier Bücher über die Baukunst. Andrea Palladio. Aus dem Italienischen übersetzt und eingeleitet von Hans-Karl Lücke*, Wiesbaden 2008, str. 14–21 (dalje: Lücke, Einleitung); Kruft, *Geschichte der Architekturtheorie*, str. 100.

⁴⁵⁶ Tudi Antonio da Pordenone, kot smo videli že zgoraj, pomembno mesto v procesu gradnje daje načrtu.

⁴⁵⁷ Podobna navodila, ki so pomembno vplivala na Antonia da Pordenone, smo srečali tudi pri zgoraj omenjenih avtorjih. Prim. tudi Schimenti, *Antonio da Pordenone*, str. 101; Colli, *Un trattato di architettura*, str. 669.

⁴⁵⁸ Glede Palladievega vpliva gl. Schimenti, *Antonio da Pordenone*, str. 62; Giovanazzi, *Un trattatista cappuccino*, str. 46.

⁴⁵⁹ Več o tem v: Schimenti, *Antonio da Pordenone*, str. 64–65; Colli, *Un trattato di architettura cappuccina*, str. 663–688.

⁴⁶⁰ Sončne ure so bile za kapucine izredno pomembne, saj je čas diktiral njihovo celotno redovno življenje, prim. Schimenti, *Antonio da Pordenone*, str. 64–65; Colli, *Un trattato di architettura*, str. 670; Giovanazzi, *Un trattatista cappuccino*, str. 44.

Napotkom različnih avtorjev sledi spomenica ali *Memoriale per fabricare vn nostro piccol et ordinato*⁴⁶¹ *monaster.*⁴⁶² razdeljena v več poglavij, ki se nanašajo na različne prostore v samostanskem kompleksu. Natančno je opisana gradnja samostanskega kompleksa, uporaba materiala, točno so podane mere za skoraj vsak prostor, kapucin je kar precej prostora namenil tudi leseni opreми cerkve in samostana, medtem ko se s slikarsko in kiparsko dekoracijo ni ukvarjal. Delo zaključujejo skice nekaterih arhitekturnih elementov, kot so npr. portal in okulus, zvonik itd. Ker čisto vseh napotkov, ki jih je Antonio da Pordenone predstavil v pisnem delu traktata, v tem okviru ne moremo podrobneje obravnavati, naj navedemo le nekaj glavnih točk.⁴⁶³

Najprej se zgradi cerkev (*chiesa*), na katero se prisloni samostansko poslopje. Njena fasada naj bo obrnjena proti zahodu ali proti mestu, cesti ali obrežju plovne reke. Dolžina cerkvene ladje naj bo dvakratnik njene širine, tj. 25 čevljev v širino in 50 v dolžino, v višino pa naj meri 24 čevljev do vrha ostrešja. Temelje cerkve je potrebno postaviti na trdno podlago. Če to ni mogoče, se v zemljo zabijejo leseni koli in nanje se nato postavijo temelji, ki morajo biti dvakrat širši od zidov nad njimi. Kamniti cerkveni zidovi naj merijo 1 čevljev in pol, za obokane cerkve pa 2 čevlja in pol. Glavni portal na cerkveni fasadi naj ima kvadraten zaključek, širok naj bo 6, visok pa vsaj 9 čevljev. V cerkev naj vodijo tri stopnice. Nad portalom je v zid cerkve vstavljen tram, ki objema celotno cerkveno stavbo. Tram služi za boljšo stabilizacijo oboka. Dimenzije oken naj bodo 3 čevlje v širino in 7 čevljev v višino, od tlaka naj bodo dvignjene 7 čevljev in pol, okulus naj bo tako širok, kot je širok glavni portal. Obok cerkve naj bo banjast in naj ima eno veliko odprtino sredi ladje, ki se uporablja za zračenje, če je v cerkvi zelo veliko ljudi. Naklon cerkvene strehe se lahko prilagaja lokalni tradiciji. Običajno meri eno četrtno širine cerkve, kjer pa so snežne padavine obilnejše, se predlaga ena tretjina.⁴⁶⁴ Napušč mora biti narejen tako, da deževnica ne zamaka cerkvenega zidovja. Tlak cerkve je lahko iz žgane opeke ali kamnja. Antonio da Pordenone poda tudi napotke glede velikosti lesene prižnice, kropilnega kamna, klopi, klečalnikov ter dimenzije in nabavno količino strešne kritine.⁴⁶⁵

Stranska kapela (*capella*) naj bo sredi cerkvene ladje ali pa tik ob glavni fasadi in naj bo kvadratna, s stranicami dolgimi 18 dlani, v višino naj meri 14

⁴⁶¹ Italijanska beseda *ordinato* v tem primeru pomeni funkcionalen, prim. Colli, *Un trattato di architettura*, str. 673–674; Bruschi – Casadio Strozzi, *Il convento dei frati cappuccini*, str. 49.

⁴⁶² Cit. po: AT PAKI, Handschriften, fasc. XIX, Libri tre, fol. 122r.

⁴⁶³ Tabelarni prikaz mer pomembnejših prostorov v samostanu najdemo v Tabeli 2 na koncu tega podpoglavja. Navedene so mere tako v beneških čevljih, dlaneh in unčah starih kot tudi novih kapucinskih konstitucij, prevedene so tudi v metrični sistem. Za osnovo so vzete mere, ki jih je kapucin Antonio da Pordenone vizualno upodobil v svojem traktatu iz leta 1607, gl. AT PAKI, Handschriften, fasc. XIX, Libri tre, fol. 3v, 4v.

⁴⁶⁴ V preostalih rokopisih se omenja le položnejši model strehe, tj. eno četrtno, prim. Schimenti, *Antonio da Pordenone*, str. 106.

⁴⁶⁵ AT PAKI, Handschriften, fasc. XIX, Libri tre, fol. 122r–122v.

dlani, njen obok naj bo banjast, za stabilnost oboka pa se v zidovje stranske kapele vgradi lesen tram. Okno v stranski kapeli naj bo 3 čevlje široko in 5 čevljev visoko, od tlaka naj bo dvignjeno 5 čevljev. Tlak stranske kapele naj bo višji od tlaka v cerkveni ladji. Poleg tega so navedene tudi mere kripte, ki znašajo 5 čevljev v širino, 7 v dolžino in 5 čevljev v globino. Opisan je tudi pokrov kripte, oltar in njegov kamniti del, ki naj znaša 3 čevlje in pol v širino in 6 čevljev in pol v dolžino, niše za sveto posodje, klečalniki, svečniki, procesijski križ in ograje pred kapelo. Vrh vsega najdemo tudi navodila za izgradnjo dodatnega zunanjšega zidu, ki stransko kapelo varuje pred severnikom in vdorom vlage v notranjost. Na njeni zunanji strani je v tem primeru zaželeno teraso. Ponovno je poudarjeno, da mora biti napušč stranske kapele tak, da meteorna voda ne uničuje njenih zidov.⁴⁶⁶

Idealne mere za prezbiterij (*coro per celebrare*) so: 20 čevljev širine in prav toliko čevljev dolžine, do oboka pa naj sega 14 čevljev. Obok naj bo banjast ali pa banjast s sosvodnicami. Tlak prezbiterija je lahko opečnat in mora biti dvignjen od tlaka cerkvene ladje. Zidovi naj bodo debeli 20 unč, če so iz opeke, oz. 2 čevlja, če so iz kamnov. Poleg tega Antonio da Pordenone natančno začrta glavne mere oken, ki naj znašajo 3 čevlje in 6 unč v širino in 7 čevljev v višino. Oltar naj bo od oltarne stene, ki ločuje prezbiterij od molitvenega kora, oddaljen 2 čevlja in 9 unč, njegov podstavek naj meri 3 čevlje in pol v širino in 7 čevljev v dolžino. Detajlno opiše tudi zvonik za en zvon, ki naj ima eno odprtino široko 2 čevlja,⁴⁶⁷ okna oratorija, klečalnike, svečnike, tabernakelj, klopi, ograjo, ki deli prezbiterij od ladijskega dela, in razpelo.⁴⁶⁸

Molitveni kor (*coro per vfficiare*) naj bo enako velik kot prezbiterij, njegov tlak naj bo lesen. Do potankosti so obrazložene mere oken, ki naj bosta dve in široki 3 čevlje in 5 unč ter visoki 7 čevljev ter od tlaka dvignjeni 7 čevljev. Poleg tega opiše še mere kornih klopi, klečalnikov, svečnikov, kropilnega kamna, bralnega pulta, omar, omaric za kelihe in druge korne opreme. Precej pozornosti je kapucin namenil tudi steni, ki loči molitveni kor od prezbiterija. Ta naj bo spodaj zidana iz opeke, zgoraj pa lesena. Na sredini oltarne stene naj bodo vrata, ki vodijo v molitveni kor. Le-ta morajo biti tako široka, da se iz kora skozi majhno okence lahko vidi Najsvetejše med mašno daritvijo. Zopet je predlagana rešitev z dvema zunanjima zidovima v izogib hladnemu severniku in vlagi. Tako prezbiterij kot molitveni kor naj objema lesen tram.⁴⁶⁹

Zakristija (*sagrestia*) naj bo na eni strani kora, in sicer kvadratna, njene stranice naj merijo vsaj 16 dlani. Njeni zidovi naj bodo ožji od cerkvenih in naj

⁴⁶⁶ Prav tam, fol. 123r.

⁴⁶⁷ Gre namreč za zvonik na preslico.

⁴⁶⁸ AT PAKI, Handschriften, fasc. XIX, Libri tre, fol. 124r–124v.

⁴⁶⁹ Prav tam, fol. 123v–124r.

merijo le 1 čevlj. Če strop zakristije ni obokan, naj bo visok 7 čevljev in pol. Detajlno je opisan lesen pod, okna široka 3 in visoka 2 čevlja ter nameščena 4 čevlje nad tlemi, umivalnik, ki je 3 čevlje širok in 1 čevlj globok, ter razne omar-e za shranjevanje bogoslužnih predmetov. Nekaj besed je kapucin namenil tudi prehodu iz zakristije v stransko kapelo, ki mora biti širok vsaj 5 in visok 7 dlani in pol ter mora biti nižje od oken prezbitarija.⁴⁷⁰

Stopnišči (*delle scalie*), ki vodita v zgornje nadstropje, sta dve. Tisto ob molitvenem koru je vidno in široko 5 dlani, tisto ob kuhinji je skrito in meri 4 dlani. Polžaste stopnice da Pordenone odsvetuje.⁴⁷¹

Pri opisu vodnjaka in samostanskega dvorišča (*pozzo et clavstro*) se Antonio da Pordenone najprej pomudi pri sedmih načinih najdbe pitne vode, ki jih povzame po starejših traktatih.⁴⁷² Po njegovem naj bo okrogel vodnjak širok 3 čevlje in 3 unče ter 2 čevlja in pol nad tlemi ter naj ima streho, ki stoji na dveh stebrih.⁴⁷³ Samostansko dvorišče naj bo široko in hkrati tudi dolgo vsaj 30 dlani ter eno stopnjo nižje od obhodnega hodnika in nagnjeno na eno stran, da de-ževnica lahko odteka s streh. Obhodni hodnik naj bo nižje od cerkvenih oken, širok 7 dlani, visok 5 čevljev in pol, banjasto obokan, okna pa naj bodo 2 čevlja široka in prav toliko visoka ter 3 čevlje dvignjena od tal. Glavna vhodna vrata v samostan naj bodo 3 čevlje široka in 6 čevljev visoka ter nadstrešena itd. Poleg tega podrobno opiše tudi vrata za vozove ter dimenzije vrtnega obzidja. Vrt mora biti ograjen še pred dokončanjem celotnega samostanskega kompleksa, da se gradbeni material zavaruje pred krajo. Njegovo obzidje naj bo pri tleh široko vsaj 1 čevlj in pol, zgoraj pa naj se zoži na 1 čevlj, če je kamnito, in na eno oz. dve opeki, če je opečnato.⁴⁷⁴

Gradnjo temeljev samostanske stavbe, še posebej pritličja (*officine da bas-so*), beneški kapucin podrobno obrazloži. Pomembno je, da so izkopani do trdne podlage in debeli 2 čevlja. Zidovi naj bodo široki 1 čevlj in 3 unče, če so kamniti, oz. 1 opeko in pol, če so opečnati. Piše tudi o izdelavi opečnatih tlakov v pritličju. Nekaj besed nameni še refektoriju, ki se mora v širini usklajevati z dormitorijem nad njim. Ta mora biti *dormitorio doppio*. V dolžino naj refektorij meri vsaj 30 dlani, v višino pa 12 dlani. Okna refektorija naj bodo 2 čevlja in 3 unče široka, 3 čevlje visoka ter 4 čevlje nad tlakom; peči za ogrevanje refektorija pa naj se prilagajajo številu redovnikov. Opisane so tudi klopi, mize in umivalnik. Točilnica naj bo blizu refektorija in naj bo vsaj 12 dlani široka in dolga. Zaželeno je, da je nekoliko vkopana in ima kamnito korito. Kuhinja naj se v širini prav tako kot

⁴⁷⁰ Prav tam, fol. 125r.

⁴⁷¹ Prav tam, fol. 125r.

⁴⁷² Več o tem že zgoraj.

⁴⁷³ Kot zgled Antonio da Pordenone navaja samostanska vodnjaka v Arzignano in Rosenheimu, ki sta se gradila pod njegovo taktir-ko.

⁴⁷⁴ AT PAKI, Handschriften, fasc. XIX, Libri tre, fol. 125v.

refektorij prilagaja širini dormitorija nad njo, dolga pa naj bo vsaj 22 dlani. Antonio da Pordenone namenja veliko prostora tudi opisu kaminske kuhinje, pri čemer se opira na spoznanja starejših piscev, kar je bilo že posebej poudarjeno. Kaminska kuhinja naj bo skupaj z debelino kuhinjskih zidov dolga in široka 18 dlani, če je samostan manjši, pa 12 dlani, in naj ima nekaj manjših odprtín. Manjša kuhinja naj bo 12 dlani široka in dolga ter naj ima lijak, shramba 9 dlani široka in hkrati dolga, pralnica pa 15 dlani široka in prav toliko dlani dolga. V pralnici naj bo tlak nekoliko nagnjen, da voda lahko odteka. Drvarnica naj bo široka 15 in dolga 40 dlani ter naj bo blizu kuhinje. Lahko je tudi zunaj samostanskega kompleksa, vendar naj bo nanj prislonjena. Na kratko omeni tudi stopnišče ob kuhinji, ki naj bo široko 3 čevlje.⁴⁷⁵ Prostor za goste, ki niso člani redovne družine, naj ne bo, če je le mogoče, neposredno povezan s samostanskim atrijem, širok in dolg naj bo 15 dlani, visok pa 10. Okna naj ima obrnjena proti soncu in naj ima en kamin, ki bo sobo ogreval. Gnojna jama in sanitarije morajo biti skrite. V jamo naj se spelje voda iz sanitarij nadstropja, pralnice in drugih lijakov. Pomembno je, da je jama daleč od vodnjaka s pitno vodo. Poleg tega navede, naj bodo navadna vrata v pritličju široka 2 čevlja in 9 unč ter visoka 5 čevljev in 6 unč.⁴⁷⁶

Po opisu prostorov v pritličju Antonio da Pordenone dodatno obrazloži, da predstavljeni napotki niso strogo obvezni, vendar v isti sapi doda, da bo tisti, ki jih bo upošteval, lahko gradil z zagotovilom, da poznejša popravila ne bodo potrebna. In ker mu vedenje o gradnji ni bilo dano samo po sebi, bo bralec na koncu besedila našel naštete avtorje, pri katerih je kapucin zajemal svoje znanje.⁴⁷⁷ Poleg tega še doda, da so nove konstitucije dejansko zmanjšale mere prostorov, zato je prišlo tudi do razlike med merami starih in merami novih konstitucij, ki so z merilno lestvico predstavljene na začetku rokopisa.⁴⁷⁸

Nadaljuje z opisom nadstropja (*in solaro*). Poleg gradnje tramovja in zidov, ki naj bodo široki eno opeko oz. 1 čevelj in 3 unče, če so iz kamna, kapucin navede, da morajo biti celice široke in dolge 9 ter visoke 9 dlani in pol.⁴⁷⁹ Strop celic mora biti iz lesenih vložnih zlepljenih desk. Vrata celic naj bodo 2 dlani in pol široka ter 7 dlani visoka, okna celic, ki naj bodo nasproti vratom, pa 1 dlan in pol široka ter 2 dlani in pol visoka ter 4 dlani in 3 unče dvignjena od poda. Zidovi med celicami naj bodo široki za polovico opeke. Poleg tega so navedene tudi točne dimenzije ogrodi postelj, omar, klečalnikov itd. Sobe za goste so nekoliko večje, široke in dolge 12 dlani, v njih pa sta dve postelji. Sanitarije naj bodo široke 13 dlani in prav toliko dlani dolge, podan je tudi njihov detajlni opis. Prav

⁴⁷⁵ Poprej je pri opisu stopnišč navedel, naj bo stopnišče ob kuhinji široko 4 dlani, kar pa je enakovredno 3 beneškim čevljem.

⁴⁷⁶ AT PAKI, Handschriften, fasc. XIX, Libri tre, fol. 126r–127r.

⁴⁷⁷ Avtorji so bili omenjeni že zgoraj.

⁴⁷⁸ AT PAKI, Handschriften, fasc. XIX, Libri tre, fol. 127r.

⁴⁷⁹ Mere so seveda v soglasju s kapucinskimi konstitucijami. Gl. poglavje: 2.2.3 Kapucinske konstitucije in gradbena dejavnost na Apeninskem polotoku.

tako je kapucin nekaj besed namenil prostoru, kjer so se otepala oblačila, da so se z njih stresale bolhe. Širok in dolg naj bo 7 dlani in naj bo blizu sanitarij. Streha samostana mora biti visoka za eno četrtno širine fasade cerkve ali celo več v krajih, kjer je veliko snežnih padavin. Poleg tega mora imeti tudi napušč.⁴⁸⁰

Sledi grafično-opisni del spomenice, kjer je Antonio da Pordenone v sliki in besedi predstavil tri različne načine izdelave stopnic ter dodal skice zvonikov in kaminskih kuhinj. Poleg tega je tudi detajlno opisal, kako se naredi okulus na pročelju cerkve ter kako se oblikujejo glavna cerkvena vrata.⁴⁸¹ Dodal je še zanimiva napotka, kako brez kompasa določiti smer sever-jug ter kako le s pomočjo sonca ugotoviti višino stolpa, kot tudi različne geometrijske like, ki se uporabljajo pri načrtovanju samostanov. Na koncu besedila je Antonio da Pordenone pridal še končne opombe, ki jih je izpustil v spomenici.⁴⁸²

3.1.2 Arhitekturni traktat in kapucinska arhitektura v Srednji Evropi

Antonio da Pordenone je v svojem traktatu predstavil kapucinsko arhitekturo nekdanje Beneške kapucinske province iztekajočega se 16. stoletja, ki je vplivala na kapucinsko arhitekturo celotnega srednjeevropskega prostora, njen odmev pa najdemo tudi v arhitekturi drugih delov Evrope. Njegova največja zasluga je bila, da je vedenje o tem, kako graditi kapucinski samostan, posredoval v pisni in slikovni obliki, poleg tega je kapucinsko arhitekturo standardiziral.⁴⁸³ Na podlagi njegovega dela lahko rekonstruiramo prvotno zasnovo skorajda vsakega kapucinskega samostanskega kompleksa, ki je bil zgrajen pod vodstvom beneških kapucinov, oz. z naslonitvijo na njihovo tradicijo.

Antonio da Pordenone je bil tipičen predstavnik beneških humanistov 16. stoletja. Njegov glavni namen je bil podati praktične informacije o tem, kako se gradi samostan. Redovno arhitekturo je sistematiziral in hkrati do skrajnosti optimiziral, saj so bili kapucinski samostani do tedaj slabo zgrajeni, nenehno so bili potrebni najrazličnejših popravil.⁴⁸⁴ Antonio da Pordenone pa je dobro premislil, kako graditi, da ne bi bila več potrebna draga in zamudna popravila.

⁴⁸⁰ AT PAKI, Handschriften, fasc. XIX, Libri tre, fol. 127v.

⁴⁸¹ Več o tem že zgoraj.

⁴⁸² AT PAKI, Handschriften, fasc. XIX, Libri tre, fol. 128r–129v.

⁴⁸³ Schimenti, *Antonio da Pordenone*, str. 87, 93; Colli, *Un trattato di architettura*, str. 685; Hümmelich, *Anfänge des kapuzinischen Klosterbaues*, str. 227; Bruschi – Casadio Strozzi, *Il convento dei frati cappuccini*, str. 50; Benocci, *Un architetto cappuccino*, str. 30–31.

⁴⁸⁴ V rokopisu iz leta 1603 zapiše: [...] *Et oltera li disegni havranno ancora un tal memoriale che dal principio alla fine della fabrica gli scoprirà ogni picciol misura senza pericolo di far più tanti errori, come sin'hora ne sono stati fatti* [...], cit. po: Schimenti, *Antonio da Pordenone* (prepis traktata iz leta 1603 v 6. zv. diplomskega dela), original se hrani v: BNM, Manoscritti, It. IV, 139 (5070), Libri tre, fol. 1v, leta 1623 pa: [...] *Et ben che alcuni disegni si potessero fare con qualche cosa meno, tutta via la esperienza insegna, che molte volte si crede di sparagnare, et si fa maggior spesa; et quando alla prima non si fan le cose commodi, sempre si tratta di rifabricare: et molte volte son rifabricate da gente di puoca saputa, volendo lor far prova con mal esempio, et con notabil danno delle borse et fabriche*, [...], cit. po: Schimenti, *Antonio da Pordenone* (prepis traktata iz leta 1623 v 6. zv. diplomskega dela), original se hrani v: BNM, Manoscritti, It. IV, 140 (5071), Libri tre, fol. 5, prim. Schimenti, *Antonio da Pordenone*, str. 54–55.

Njegov jezik je bil jasen in vsakemu razumljiv, kar je tipično za čas, ki ga je preveval duh Palladia, Barbara in Rusconia. Zato ga v prvi vrsti tudi ne zanimajo visokoleteči problemi arhitekturne teorije, kot zapiše v besedi bralcem, ampak podaja le nujne in uporabne namige h gradnji. Tudi razdelitev prostorov v notranjščini je morala biti praktična. Takratni arhitekti se niso zadovoljili le z lepimi stavbami, ampak so te morale biti predvsem funkcionalne in dolgotrajne.⁴⁸⁵ Prav tako jim je bil izredno pomemben načrt, ki je takrat predstavljal enega ključnih korakov pri postavitvi vsakega samostanskega kompleksa.⁴⁸⁶

Ne glede na vse povedano pa ostaja Antonio specifičen, saj nihče od naštetih in upoštevanih avtorjev ni pomislil na to, kako načrtovati stavbo, ki bi zadostila potrebam religiozne skupnosti, kot je npr. samostan. Zato je njegovo delo v okviru zgodnjega 17. stoletja toliko bolj izjemno in vredno podrobnejše obravnave.

Pri celotnem projektiranju samostanske novogradnje je izredno pomembno troje, in sicer: orientacija cerkve, smer pihanja severnega vetra in sončno obsevanje. Glede na to se levo, desno ali za cerkveno stavbo umesti bivalni del samostana. Lokacija različnih prostorov znotraj samostanskega kompleksa je izredno dobro premišljena, da kar najbolje izkoristi toploto sončnih žarkov, hkrati pa mora biti samostan s cerkveno stavbo zavarovan pred hladnim severnikom. Avtor je zato razvil dvanajst osnovnih modelov samostanov, ki se lahko prilagajajo glede na naravne danosti. Antonio da Pordenone v svojem traktatu ni postavljал fiksnih modelov in kanonov, ampak tipologijo, ki je temeljila na njegovi izkušnji in se je lahko prilagajala, tako geografsko – v hladnejših deželah so bili samostani nekoliko drugačni od tistih, zgrajenih v toplejših krajih, pa tudi lokalna tehnika gradnje in materiali so bili lahko različni – kakor tudi potrebam religiozne skupnosti, ki so se spreminjale skozi stoletja.⁴⁸⁷

Po mojem dosedanjem vedenju le trije samostani na srednjeevropskih tleh znatno odstopajo od Antonijevih navodil, to so kapucinski samostani v Vipavskem Križu, Karlobagu in Neumarktu (Egna).

Izredna prilagoditev danim razmeram se kaže npr. pri zasnovi svetokriškega kapucinskega samostana, ki je zaradi močnega severnega vetra, zelo skopo odmerjenega prostora za gradnjo in padca terena nekoliko specifična. Samostan stoji v zavetju južno od svetokriškega gradu. Cerkev je orientirana proti jugu, samostansko poslopje je nanjo pripeto na zahodni strani. Zahodnega

⁴⁸⁵ Leta 1603 je v rokopisu namreč zapisal: [...] *Et perchè le fabbriche han da perpetuare, è ben ragione di premeditarle con diversi disegni, acciò che non sia fatte ciò col pentimento [...]*, cit. po: Schimenti, *Antonio da Pordenone* (prepis traktata iz leta 1603 v 6. zv. diplomskega dela), original se hrani v: BNM, Manoscritti, lt. IV, 139 (5070), Libri tre, fol. 2r.

⁴⁸⁶ Glede zgoraj navedenega gl. tudi Schimenti, *Antonio da Pordenone*, str. 64–65; Colli, *Un trattato di architettura*, str. 670–671; Giovanazzi, *Un trattatista cappuccino*, str. 53–55; Košir, *K arhitekturi*, str. 155.

⁴⁸⁷ Podrobneje o tem v: Schimenti, *Antonio da Pordenone*, str. 109; Colli, *Un trattato di architettura*, str. 666; Scalesse, *Note sull'architettura dei Cappuccini*, str. 205, 216; Bruschi – Casadio Strozzi, *Il convento dei frati cappuccini*, str. 42.

trakta in prizidka k severnemu samostanu na začetku ni imel. Na severu je še danes v pritličju le obhodni hodnik, celotna severna stena pa je izgrajena do višine nadstropja in je nečlenjena, tako da varuje samostanski kompleks pred močnimi sunki burje. Ker torej na severu zaradi danih okoliščin niso mogli graditi,⁴⁸⁸ so nekaj prostorov uredili pod pritličjem južnega trakta, tj. pod refektorijem in kuhinjskimi prostori, kjer so še danes ohranjene obokane sobe. Poleg tega so nad molitvenim korom zgradili kamnit zvonik z odprtimi linami in se prav tako zaradi močnega vetra niso odločili za lesenega z zaprtimi linami, ki je bil v navadi drugod po provinci.⁴⁸⁹

Prav tako je poseben karlobaški kapucinski samostan, zgrajen pod pobočji Velebita, kjer v hladnejših mesecih piha burja. Cerkveno poslopje, locirano na severovzhodu, se je zato postavilo v bran samostanskim traktom jugozahodno od njega, cerkev je zaradi tega orientirana proti severozahodu. Zaradi močne burje severovzhodna stena cerkve nima odprtin. Manjši odprtini najdemo le v oratoriju in prehodu iz zakristije v oratorij. Severovzhodni oratorij je nekdanj imel celo zunanji vhod, ki je bil prav zaradi orkanskega vetra zazidan. Streha cerkve ni dvokapna, ampak enokapna in znatno višja na severovzhodni strani, ter zaradi danih vremenskih razmer drugačna, kot smo je vajeni drugod po provinci. Poleg tega bomo nad molitvenim korom zaman iskali lesen zvonik z zaprtimi linami, saj so kapucini prav tako zaradi burje raje postavili kamnit zvonik na preslico, ki je bil v tamkajšnji stavbarski tradiciji tudi najbolj v navadi.⁴⁹⁰

Orientacijo, ki je v popolnem neskladju z ustaljenimi pravili, pa ima kapucinski samostan v Neumarktu na Južnem Tirolskem. Prezbitarij cerkve je orientiran proti severovzhodu, cerkev je locirana južno od samostanskega poslopja. Nekoliko je nenavadno, da stoji refektorij v severovzhodnem vogalu samostana, prav tako proti severu, vzhodu in zahodu namesto proti jugu gledajo celice v nadstropju. Razlog tiči v tem, da so nekdanj v poletnih mesecih prihajali iz smeri Gardskega jezera v te kraje komarji, okuženi z malarijo. Zato so zaprli vse prostore, obrnjene proti jugu, odprli pa so jih proti severu.⁴⁹¹

Tipično beneški arhitekturni element, ki so ga beneški kapucini uvedli na Tirolsko in pozneje v vse novonastale province, je kaminska kuhinja ali bolje rečeno pravokoten izzidan del stavbe z odprtim ognjiščem in napo, ki ujame

⁴⁸⁸ Zahodno od severnega trakta obhodnega hodnika so v pritličju uredili le drvarnico, nad njo pa dve sobi za goste.

⁴⁸⁹ Več o arhitekturi svetokriškega kapucinskega samostana v: Martelanc, *Kapucinska arhitektura*, str. 71–89 in v poglavju: 4.5 Svetokriški kapucinski samostan.

⁴⁹⁰ Več o karlobaškem kapucinskem samostanu v članku: Martelanc, *Arhitektura kapucinskega samostana u Karlobagu*, str. 163–194.

⁴⁹¹ Ker pa tudi to ni zaleglo (veliko kapucinov je namreč podleгло smrtonosni bolezni), so na višji vzpetini v bližini kraja zgradili poletni hospic Gschnon. Več o kapucinskem samostanu v Neumarktu v: Helga Pernter, *Das Kapuzinerkloster in Neumarkt bis zur Mitte des 18. Jahrhunderts unter besonderer Berücksichtigung des Sommerhospizes in Gschnon* (tipkopis doktorske disertacije), Innsbruck 1986 (dalje: Pernter, *Das Kapuzinerkloster in Neumarkt*).

dim in ga odvede v zidani dimnik. Značilna je predvsem za beneški, gradeški in furlanski prostor, kjer ji pravijo *fogolar* in se je razvila iz grajske arhitekture, najdemo pa jo tudi v nadstropjih beneških palač. Pozneje so jo prevzeli celo kmetje. To je bil nekdanj edini ognjevarni zidani del kmečkega bivališča.⁴⁹² *Fogolar* v kmečki arhitekturi srednje Evrope, z izjemo slovenskega in hrvaškega Primorja, pa je popolna neznanka in še eden v vrsti dokazov, da so na kapucinsko arhitekturo srednjeevropskega prostora vplivali prav beneški kapucini.

Traktat p. Antonia da Pordenone se je začel uporabljati predvsem po letu 1610 in ostal v uporabi vse do prve četrtine 18. stoletja.⁴⁹³ Vedenje o gradnji kapucinskih redovnih hiš so v novonastale province brez dvoma posredovali kar kapucini sami, ki so prehajali iz ene province v drugo. Če izvirnega traktata niso poznali, so kot posredniki znanja ključno vlogo igrali njegovi prepisi ali neka- kšne knjige vzorcev, ki so bile v kapucinskem redu splošno v rabi.

Eden takih je bil že zgoraj omenjeni prepis Francesca Pizzetta da Venezia iz ok. leta 1650. Hranijo ga v Provincijskem arhivu Beneške kapucinske provin- ce v Mestrah.⁴⁹⁴ Rokopis velikosti 15 × 21 cm obsega 224 strani, ki pa niso v ce- loti popisane. V rokopisu ne najdemo načrtov samostanov, so pa dodani model vodnjaka v Bassanu, načrt kaminskega prizidka, skice toskanskega, dorskega in jonskega stebra ter mere dlani, čevljev itd. različnih italijanskih pokrajin. Poleg povzetka prednjačijo predvsem zelo uporabni podatki, ki se navezujejo na kon- kretne probleme, s katerimi se je soočal vsak gradbenik, npr. koliko finančnih sredstev je potrebnih za izdelavo vodnjaka, kako se sežida peč v pralnici, kako se naredi veliki križ z orodji mučeništva pred cerkvijo itd. Na koncu je dodan še podroben opis nekaterih samostanov nekdanje Beneške kapucinske province, z dimenzijami skorajda vseh samostanskih prostorov. Rokopis ni dobeseden pre- pis da Pordenonejevega dela, da Pizzetta se na Antonia le velikokrat sklicuje.⁴⁹⁵

Za ozemlje nekdanje Štajerske kapucinske province takšni prepisi do sedaj niso bili v razvidu, vendarle je jasno, kot bo dokazano tudi v nadaljevanju, da sta se prav prek predstavljenega traktata znanje velikih antičnih in renesančnih piscev ter kapucinska tradicija beneškega in tirolskega prostora poznega 16. in zgodnjega 17. stoletja prenesla v samostansko arhitekturo na slovenskih tleh.

⁴⁹² Več o kaminskih kuhinjah v: Schimenti, *Antonio da Pordenone*, str. 95–96; Špela Ledinek Lozej, *Stanovanjska kultura v Vipavski dolini. Etnološki vidik razvoja in pomena kuhinje v 20. stoletju* (tipkopis doktorske disertacije), Nova Gorica 2011, str. 238–250 (dalje: Ledinek Lozej, *Stanovanjska kultura*); isti, Kaminska kuhinja v Vipavski dolini, v: *Historični seminar* 10 (2012), str. 83–103 (dalje: Ledinek Lozej, *Kaminska kuhinja*).

⁴⁹³ Schimenti, *Antonio da Pordenone*, str. 89–91, gl. tudi poglavje: 3.2 Nekdanja Beneška kapucinska provinca in njena gradbena dejavnost.

⁴⁹⁴ Archivio della Provincia Cappuccina Veneta (IT APCV), Osservazioni nel fabricar una chiesa et convento di capuccini. Cod. cart. sec. XVII (ca. 1650).

⁴⁹⁵ Več o tem v: Schimenti, *Antonio da Pordenone*, str. 83; Francesco Piazzetta da Venezia, »Osservazioni nel fabricar una chiesa et convento di capuccini«, di Francesco Piazzetta da Venezia, v: *I frati cappuccini. Documenti e testimonianze del primo secolo 4* (ur. Costanzo Cargnoni), Perugia 1992, str. 1629–1633 (dalje: da Venezia, »Osservazioni nel fabricar«).

Tabela 2: **Mere nekaterih prostorov v kapucinskem samostanu po Antoniu da Pordenone**

prostor v samostanu	mere v čevljih (č), dlaneh (d) in unčah (u)	mere starih konstitucij, prevedene v metrični sistem	mere novih konstitucij, prevedene v metrični sistem
cerkvena ladja	25 × 50 × 24 č	8,70 × 17,40 × 8,35 m	8,30 × 16,60 × 8,00 m
glavni cerkveni portal	6 × 9 č	2,09 × 3,13 m	1,99 × 2,99 m
okna v cerkveni ladji	3 × 7 č	1,04 × 2,44 m	1,00 × 2,32 m
širina okulusa	6 č	2,09 m	1,99 m
stranska kapela	18 × 18 × 14 d	4,68 × 4,68 × 3,64 m	4,50 × 4,50 × 3,50 m
okna stranske kapele	3 × 5 č	1,04 × 1,74 m	1,00 × 1,66 m
kripta v stranski kapeli	5 × 7 × 5 č	1,74 × 2,44 × 1,74 m	1,66 × 2,32 × 1,66 m
kamniti podstavek oltarja v stranski kapeli	3,5 × 6,5 č	1,22 × 2,26 m	1,16 × 2,16 m
prezbiterij	20 × 20 d × 14 č	5,20 × 5,20 × 4,87 m	5,00 × 5,00 × 4,65 m
okna prezbiterija	3 č 6 u × 7 č	1,22 × 2,44 m	1,16 × 2,32 m
razdalja med oltarjem in oltarno steno	2 č 9 u	0,97 m	0,92 m
kamniti podstavek oltarja v prezbiteriju	3,5 × 7 č	1,22 × 2,44 m	1,16 × 2,32 m
molitveni kor	20 × 20 d × 14 č	5,20 × 5,20 × 4,87 m	5,00 × 5,00 × 4,65 m
zakristija	(vsaj) 16 × 16 d	(vsaj) 4,16 × 4,16 m	(vsaj) 4,00 × 4,00 m
širina prehoda iz zakristije v stransko kapelo	5 d	1,30 m	1,23 m
širina stopnišča ob koru	5 d	1,30 m	1,23 m
širina stopnišča ob kuhinji	4 d	1,04 m	1,00 m
samostansko dvorišče	(vsaj) 30 × 30 d	(vsaj) 7,80 × 7,80 m	(vsaj) 7,50 × 7,50 m
širina vodnjaka	3 č 3 u	1,13 m	1,07 m
širina in višina obhodnega hodnika	7 d × 5 č	1,82 × 1,74 m	1,75 × 1,66 m
okna obhodnega hodnika	2 × 2 č	0,70 × 0,70 m	0,66 × 0,66 m
glavna vhodna vrata v samostan	3 × 6 č	1,04 × 2,09 m	0,97 × 1,99 m
dolžina in višina refektorija	(vsaj) 30 × 12 d	(vsaj) 7,80 × 3,12 m	(vsaj) 7,50 × 3,00 m
okna refektorija	2 č 3 u × 3 č	0,79 × 1,04 m	0,75 × 0,97 m
točilnica	(vsaj) 12 × 12 d	(vsaj) 3,12 × 3,12 m	(vsaj) 3,00 × 3,00 m
dolžina kuhinje	(vsaj) 22 d	(vsaj) 5,72 m	(vsaj) 5,50 m
kaminska kuhinja	18 × 18 d (velika) 12 × 12 d (majhna)	4,68 × 4,68 m (velika) 3,12 × 3,12 m (majhna)	4,50 × 4,50 m (velika) 3,00 × 3,00 m (majhna)
majhna kuhinja	12 × 12 d	3,12 × 3,12 m	3,00 × 3,00 m
shramba	9 × 9 d	2,32 × 2,32 m	2,25 × 2,25 m
pralnica	15 × 15 d	3,90 × 3,90 m	3,75 × 3,75 m
drvarnica	15 × 40 d	3,90 × 10,40 m	3,75 × 10,00 m

prostor v samostanu	mere v čevljih (č), dlaneh (d) in unčah (u)	mere starih konstitucij, prevedene v metrični sistem	mere novih konstitucij, prevedene v metrični sistem
soba za goste, ki niso člani redovne skupnosti	15 × 15 × 10 d	3,90 × 3,90 × 2,60 m	3,75 × 3,75 × 2,50 m
navadna vrata v pritličju	2 č 9 u × 5 č 6 u	0,97 × 1,92 m	0,92 × 1,83 m
celice	9 × 9 × 9,5 d	2,34 × 2,34 × 2,47 m	2,25 × 2,25 × 2,38 m
vrata celic	2,5 × 7 d	0,65 × 1,82 m	0,63 × 1,75 m
okna celic	1,5 × 2,5 d	0,39 × 0,65 m	0,38 × 0,63 m
širina hodnika v dormitoriju	6 d	1,56 m	1,50 m
sobe za goste	12 × 12 d	3,12 × 3,12 m	3,00 × 3,00 m
sanitarije	13 × 13 d	3,38 × 3,38 m	3,25 × 3,25 m
soba za otepanje bolh	7 × 7 d	1,82 × 1,82 m	1,75 × 1,75 m

3.2 Nekdanja Beneška kapucinska provinca in njena gradbena dejavnost

Leta 1527 so kapucini prišli v Verono in leta 1535 ustanovili Beneško kapucinsko provinco, ki je leta 1650 štela že 40 samostanskih hiš. Obsegala je današnje Benečijo, Furlanijo - Julijsko krajino ter Istro in Dalmacijo. Njihovih prvih sedem bivališč na beneškem ozemlju lahko štejemo med eremitorije, npr. tisto v Vicenzi in Trevisu. Po Tridentinskem koncilu pa so kapucini začeli graditi samostane v urbanem okolju, ki so se mu morali prilagoditi z drugačno zasnovo samostanskega kompleksa.⁴⁹⁶

Leta 1571 so postavili samostan S. Croce v Veroni. Cerkev je bila enoladijska, z enako širokima prezbiterijem in molitvenim korom⁴⁹⁷ ter z eno kvadratno stransko kapelo. Kot kaže ohranjeni načrt,⁴⁹⁸ se je v molitveni kor vstopalo skozi ena vrata na sredini oltarne stene. Zakristija je bila za molitvenim korom. Samostan je sestavljalo troje kril. V vhodnem traktu sta bili drvarnica ter soba, katere namembnost ni znana, v traktu nasproti cerkvene stavbe so bile soba za obiskovalce, pralnica in točilnica, v traktu nasproti vhoda v samostan pa refektorij, kuhinja s kaminskim prizidkom, pomivalnica, hodnik na vrt in prostor za

⁴⁹⁶ *I conventi cappuccini nell'inchiesta del 1650*, (ur. Mariano d'Alatri), Roma 1984, str. 266 (dalje: *I conventi cappuccini*); Arturo M. da Carmignano di Brenta, 1540 – Vicenza. S. M. delle Maddalene e S. Giovanni Battista: cappuccini, v: *I francescani nel Veneto*, Vicenza 1982, str. 79 (dalje: da Carmignano di Brenta, 1540 – Vicenza); isti, 1541 – Treviso. SS: Trinità: cappuccini, v: *I francescani nel Veneto*, Vicenza 1982, str. 80–81 (dalje: da Carmignano di Brenta, 1541 – Treviso). Več o zgodovini nekdanje Beneške kapucinske province in njenih prvih samostanih v: Bernardino da Cittadella, *Quattro secoli di vita francescana dei frati minori cappuccini della provincia Veneta (1535–1935)*, Padova 1936 (dalje: da Cittadella, *Quattro secoli*); Lorenzo da Fara, *I cappuccini veneti. La storia e lo spirito*, Limena 1994 (dalje: da Fara, *I cappuccini veneti*).

⁴⁹⁷ Prezbiterij in kor, ki sta enako široka kot ladja, sta značilna tudi za prve samostane v Markah. Gl. poglavje: 2.2.2 Prva domovanja kapucinov.

⁴⁹⁸ Načrt samostana se hrani v državnem arhivu v Veroni: Archivio di Stato di Verona (IT ASV), Covento S. Croce di Verona (pianta).

spravljanje vrtnega orodja. V zgornjem nadstropju je bilo 17 celic, trije skupni prostori oz. prostori za bolne brate in goste ter sanitarije.⁴⁹⁹

V 70. in 80. letih 16. stoletja se je na beneškem ozemlju začela razvijati za to provinco tipična samostanska zasnova, ki jo je, kot je bilo že zgoraj poudarjeno, leta 1603 v svojem traktatu predstavil p. Antonio da Pordenone. Temu tipu pripada tudi samostan v kraju Schio, ki je bil zgrajen že v sredini 16. stoletja, vendar se prva faza gradnje ni ohranila. Leta 1570 so ga popolnoma prenovili. Pred fasado je danes nadstrešni vhod, v osi fasade pravokoten portal, v trikotnem čelu nad njim pa okroglo okno. Cerkev je enoladijska, neobokana, z enostransko kapelo. Prezbitერიj in kor sta že ožja in nižja od ladje. Dva prehoda s prezbiterijske strani vodita v molitveni kor in se za oltarjem združita v enega. Levo od prezbiterja je oratorij, levo od molitvenega kora pa zakristija. Desno od cerkvene fasade je vhod v samostan. Troje samostanskih kril je nekoč obkrožalo dvorišče z vodnjakom. Primarna namembnost prostorov danes ni več znana.⁵⁰⁰

Samostan v Chioggi je bil zgrajen med letoma 1581 in 1585. Cerkev je bila orientirana proti severu, enoladijska, z ožjim prezbitერიjem in molitvenim korom za njim.⁵⁰¹ Poleg prezbiterja sta bila dva oratorija, cerkev pa je imela še enostransko kapelo. V južnem traktu samostana so bili prostori, namenjeni oskrbi, ter soba za obiskovalce, v zahodnem traktu refektorij, pomivalnica, kuhinja s kaminskim prizidkom in drugi kuhinjski prostori skupaj z izzidano točilnico, severni trakt pa je bil rezerviran za sobo, kjer so zbirali oblačila, pralnico ter sobe za revne in romarje. V gornjem nadstropju so bile celice in sobe za goste, severnemu traktu so bile prizidane tudi sanitarije.⁵⁰²

Prav tako je za raziskovanje kapucinske arhitekture na Beneškem pričevalen samostan v kraju Asolo, zgrajen v 80. letih 16. stoletja. Nad pravokotnim portalom v osi fasade je okroglo okno, levo in desno sta bili nekoč dve pravokotni odprtini. Cerkev je enoladijska (9 × 17 m), ima odprto ostrežje, priključen ji je manjši prezbitერიj z molitvenim korom (5 × 5 m).⁵⁰³ Na levi je stranska kapela. Cerkev ima zvonik na preslico, ki se dviga nad molitvenim korom, prvotno pa ni imela zakristije. Samostan je severozahodno od cerkve. Sestavljata ga jugoza-

⁴⁹⁹ Več o samostanu v: Hümmerich, *Anfänge des kapuzinischen Klosterbaues*, str. 25.

⁵⁰⁰ Kot zanimivost naj dodam, da so si kapucini na samostanskem vrtu uredili eremitorij. Več o samostanu v: Alessandro dalla Cà, *Il P. Matteo Pedrazza da Schio e il convento dei cappuccini di Schio. Nel 4. centenario dalla sua fondazione*, Verona 1936 (dalje: dalla Cà, *Il P. Matteo Pedrazza*); Arturo M. da Carmignano di Brenta, 1536 – Schio (Venezia). S. Nicolò: cappuccini, v: *I francescani nel Veneto*, Vicenza 1982, str. 74–76 (dalje: da Carmignano di Brenta, 1536 – Schio).

⁵⁰¹ Iz prezbiterja naj bi se v molitveni kor glede na načrte prehajalo skozi dva prehoda, ki se za oltarno steno nista združila v enega, prim. Hümmerich, *Anfänge des kapuzinischen Klosterbaues*, str. 26, vendar je tudi mogoče, da združitev prehodov za oltarno steno enostavno ni narisana, saj ne gre za nosilne zidove.

⁵⁰² Več o tem v: Hümmerich, *Anfänge des kapuzinischen Klosterbaues*, str. 25–29.

⁵⁰³ Dolžina in širina cerkvene ladje ter molitvenega kora sta v soglasju s pravili, ki jih je zapisal p. Antonio da Pordenone. Gl. Tabela 2: Mere nekaterih prostorov v kapucinskem samostanu po Antoniu da Pordenone.

hodni ter severozahodni trakt. Na atrijskem dvorišču je vodnjak, kjer so zbirali vodo za pitje, na vrtu pa je stal še en vodnjak, iz katerega so zajemali vodo za zalivanje vrta. Obhodni hodnik sloni na pravokotnih slopih. Samostan je imel okrog 10 celic, ki niso presegale v konstitucijah uzakonjenih 9 dlani v širino in dolžino. Leta 1624 so dodali še 7 celic v podaljšku severozahodnega trakta. Samostan je nedvomno vključeval tudi pralnico in drvarnico, refektorij in kuhinjske prostore. Namembnost drugih prostorov je žal neznana. Okrog samostana sta se razprostirala vrt in gozd.⁵⁰⁴

Opisanim podobni kapucinski samostani, katerih zasnova se ujema oz. se je v nekaterih primerih do potankosti ujemala s predlaganimi načrti in dimenzijami p. Antonia da Pordenone,⁵⁰⁵ so npr. v krajih Thiene,⁵⁰⁶ Mestre,⁵⁰⁷ Rovigo,⁵⁰⁸ Čedad,⁵⁰⁹ Videm⁵¹⁰ ter Gorica in Koper.⁵¹¹

V Benetkah so se kapucini naselili na otoku Giudecca ter si tam zgradili samostan in cerkev S. Maria degli Angeli. Za nesebično pomoč v času kuge, ki je leta 1575 divjala v Benetkah, je mesto s papeževim dovoljenjem leta 1577 kapucinom zgradilo cerkev Il Redentore, ki je bila posvečena leta 1592.⁵¹² Atipično kapucinsko cerkev so postavili po načrtih že zgoraj omenjenega Andrea Palladia, medtem ko ohranjeno stanovanjsko poslopje redovne hiše še vedno kaže nekaj tipičnih značilnosti kapucinskih samostanov beneškega prostora.

Za nekdanjo Beneško kapucinsko provinco je bilo, kot bomo videli tudi pri opisih goriškega in koprškega kapucinskega samostana, značilno predvsem

⁵⁰⁴ Arturo M. da Carmignano di Brenta, 1586 – Asolo (Treviso). Colle di S. Anna: cappuccini, v: *I francescani nel Veneto*, Vicenza 1982, str. 87–89 (dalje: da Carmignano di Brenta, 1586 – Asolo); *I frati cappuccini ad Asolo*, Asolo 1987 (dalje: *I frati cappuccini ad Asolo*).

⁵⁰⁵ Na vpliv traktata p. Antonia da Pordenone na gradnjo samostanskih hiš v nekdanji Beneški kapucinski provinci je opozoril že Flavio Schimenti v svoji diplomski nalogi: Schimenti, *Antonio da Pordenone*.

⁵⁰⁶ Več o arhitekturi samostana v: Arturo M. da Carmignano di Brenta, 1610 – Thiene (Vicenza). B.V. dell'Olmo: cappuccini, v: *I francescani nel Veneto*, Vicenza 1982, str. 95–97 (dalje: da Carmignano di Brenta, 1610 – Thiene); Schimenti, *Antonio da Pordenone*, str. 90.

⁵⁰⁷ Več o arhitekturi samostana v: Arturo M. da Carmignano di Brenta, 1612 – Mestre (Venezia). S. Carlo: cappuccini, v: *I francescani nel Veneto*, Vicenza 1982, str. 99–101 (dalje: da Carmignano di Brenta, 1612 – Mestre); *I frati cappuccini a Mestre*, Mestre 1984 (dalje: *I frati cappuccini a Mestre*).

⁵⁰⁸ Več o arhitekturi samostana v: Arturo M. da Carmignano di Brenta, 1888 – Rovigo. S. Lorenzo da Brindisi: cappuccini, v: *I francescani nel Veneto*, Vicenza 1982, str. 126–127 (dalje: da Carmignano di Brenta, 1888 – Rovigo); Schimenti, *Antonio da Pordenone*, str. 90.

⁵⁰⁹ Več o arhitekturi samostana v: Lorenzo Favia, Il convento dei cappuccini a Cividale del Friuli in una cartografia del XVIII secolo, v: *Forum Iulii. Annuario del museo nazionale di Cividale del Friuli* 21 (1997), str. 135–143 (dalje: Favia, Il convento dei cappuccini a Cividale).

⁵¹⁰ Več o arhitekturi samostana v: Annamaria Poz, Il convento udinese di Santa Giustina. Un esempio di architettura cappuccina, v: *Memorie storiche forogiuliesi* 68 (1988), str. 123–138 (dalje: Poz, Il convento udinese).

⁵¹¹ Več o goriškem in koprskem kapucinskem samostanu v nadaljevanju.

⁵¹² Več o cerkvi v: Davide da Portogruaro, *Il tempio del Redentore e il convento dei cappuccini di Venezia*, Venezia 1930 (da Portogruaro, *Il tempio del Redentore*); Arturo M. da Carmignano di Brenta, 1539 – Venezia. SS: Redentore: cappuccini, v: *I francescani nel Veneto*, Vicenza 1982, str. 76–79 (dalje: da Carmignano di Brenta, 1539 – Venezia); Lionello Puppi, *Andrea Palladio*, Milano 1974, str. 419–423 (dalje: Puppi, *Andrea Palladio*); Umberto Franzoi – Dina di Stefano, *Le chiese di Venezia*, Venezia 1976, str. 269–275 (dalje: Franzoi – di Stefano, *Le chiese di Venezia*).

to, da so imele cerkve (vsaj na začetku) odprto ostrežje, zvonik na preslico nad molitvenim korom ter precej preprosto fasado s pravokotnim portalom, nameščenim v osi, in rozeto nad njim ter v nekaterih primerih z dvema pravokotnima oknomi levo in desno od portala. Streha cerkve je bila položna. Refektoriju je bila velikokrat pridana izzidana točilnica; tako lahko zasledimo na načrtih p. Antonia, ki se hranijo v Benetkah.

Goriški kapucinski samostan so leta 1591 zgradili beneški kapucini na južnem obrobju mesta. Gradnjo, ki se je zaključila ok. leta 1595, je vodil arhitekt Giulio Baldigara (Baldighera).⁵¹³ Naslednje leto je patriarh Francesco Barbaro (1546–1616) posvetil cerkev v čast Mariji Vnebovzeti, celotno območje pa je bilo z zidom od zunanjega sveta zamejeno šele leta 1599. Leta 1609 so morali beneški kapucini samostan zapustiti in predati štajerskim. Prvotno cerkev so leta 1909 porušili in že v naslednjem letu postavili novo. Goriški kapucinski samostan od leta 1921 zopet sodi v okvire Beneške kapucinske province.⁵¹⁴

Načrt samostana iz leta 1778 je objavil p. Davide da Pordogruaro leta 1954.⁵¹⁵ Pred cerkvijo je bil nekdanj ograjen prostor, kjer naj bi bilo tudi pokopališče. Tloris cerkve je bil tipično beneško-tirolski. Cerkev je bila orientirana proti zahodu, na začetku je premogla le eno desno stransko kapelo sv. Frančiška Asiškega,⁵¹⁶ leta 1778 naštejemo že tri. Morda je imela na začetku tudi odprto ostrežje, kot je bila to navada v beneški provinci, ali pa je bila cerkev že prvotno obokana. Tega na podlagi doslej znanih virov in relevantne literature ne moremo ne potrditi ne ovreči.

⁵¹³ Roccabruna, La fondazione del convento, str. 119, 122–124; da Portogruaro, I Cappuccini Veneti, str. 14; Maura Giordani, *I cappuccini a Gorizia tra XVI e XVII secolo* (tipkopijske diplomske naloge), Trieste 1995–1996, str. 76 (dalje: Giordani, *I cappuccini a Gorizia*). Člani družine Baldigara so bili predvsem gradbeni inženirji, poznani po utrdbeni arhitekturi, ki so jo gradili v drugi polovici 16. in v začetku 17. stoletja v habsburških deželah, prim. Baldigara, v: SAUR, *Allgemeines Künstlerlexikon. Die Bildenden Künstler aller Zeiten und Völker* 6, München-Leipzig 1992, str. 419–420 (dalje: Baldigara).

⁵¹⁴ SI ASKP, Kocjan, *Historia Almae Provinciae Styriae*, str. 35–39; Roccabruna, La fondazione del convento, str. 117–124; da Portogruaro, I Cappuccini Veneti, str. 7–20; Klinec, *Marija v zgodovini Goriške*, str. 69; Benedik, *Die Kapuziner in Slowenien*, str. 87–91; Hümmelich, *Anfänge des kapuzinischen Klosterbaues*, str. 27–28; Benedik, *Štajerska kapucinska provinca*, str. 24–25; Metod Benedik – Angel Kralj, *Kapucini na Slovenskem v zgodovinskih virih. Nekdanja štajerska kapucinska provinca*, v: *Acta Ecclesiastica Sloveniae* 16 (1994) (transkripcija arhivskega vira: *Libellus foundationum, consecrationum, dierum, annorum, anniversariorum ecclesiarum capucinatorum provinciae Styriae, quae Anno MDCLIV Ab ARP. Fratre Hyacintho Graecensi Ministro Provinciali ex diversis Archivis Provinciarum Austriacae, Venetae, et Styriae recepta, collecta, et hic inserta sunt, et successu temporis adjuncta adjungenda*, str. 284–288 (dalje: Benedik – Kralj, *Kapucini na Slovenskem* (LIB)); isti, Benedik – Kralj, *Kapucini na Slovenskem* (INGR), str. 337–340; Giordani, *I cappuccini a Gorizia*; isti, *Il convento e la chiesa dei Cappuccini a Gorizia*, v: Marco d'Aviano, *Gorizia e Gradisca dai primi studi all'evangelizzazione dell'Europa* (ur. Walter Arzaretto – Maurizio Qualizza), Pordenone 1998, str. 221–233 (dalje: Giordani, *Il convento e la chiesa*); Andrea Antonello, *Lo sviluppo urbano e architettonico di Gorizia nel corso del Seicento*, v: *Gorizia barocca. Una città italiana nell'impero degli Asburgo* (ur. Silvano Cavazza), Monfalcone 1999, str. 265–266 (dalje: Antonello, *Lo sviluppo urbano*); Metod Benedik, *Redovniki v življenju nadškofije*, v: *Goriška nadškofija od nastanka do konca Habsburške monarhije (1751–1918)* (ur. Joško Vetrlih), Gorica 2001, str. 93–94 (dalje: Benedik, *Redovniki v življenju nadškofije*).

⁵¹⁵ Da Portogruaro, I Cappuccini Veneti, str. 10. Podroben opis samostana pa najdemo v: Hümmelich, *Anfänge des kapuzinischen Klosterbaues*, str. 27–28; Giordani, *I cappuccini a Gorizia*, str. 79–82; isti, *Il convento e la chiesa*, str. 225–226.

⁵¹⁶ Benedik – Kralj, *Kapucini na Slovenskem* (LIB), str. 284; Giordani, *I cappuccini a Gorizia*, str. 80.

Levo od cerkve je bil vhod v samostan s portirnico. Pokrit hodnik je vodil do štirih samostanskih kril, ki so se na molitveni kor pripenjale na njegovi jugozahodni strani. V atriju je bil okrogel vodnjak. Vzhodni trakt so zavzele predilnica, učilnica ter točilnica, južni trakt pa velik refektorij in kuhinja z izzidano kaminsko kuhinjo. Ta trakt se je nadaljeval proti zahodu. V njem so bile tri shrambe, posebej za začimbe in pijače. Zahodni trakt so sestavljale klet, pralnica in soba za služinčad. Drvarnica in še en kletni prostor ter druga gospodarska poslopja se samostanskega kompleksa niso dotikali.

V nadstropju je bil *dormitorio doppio* urejen v vzhodnem, južnem in zahodnem traktu. V vzhodnem krilu je bila še knjižnica, v delu severnega trakta, ki ni bil v celoti izgrajen, pa soba za zbiranje oblačil in sanitarije. V prizidku južnega trakta so bile bolniške sobe s hišno kapelo. Samostan je imel 29 celic ter 7 sob za goste in bolnike⁵¹⁷ oz. – po drugih podatkih – 30 celic in 6 dodatnih sob ter je bil dolgo časa namenjen študiju.⁵¹⁸

Na vrtu nepravilne oblike, kjer so kapucini gojili zelenjavo in sadje in kjer je raslo tudi okrasno drevje, npr. palme, je bil eremitorij.

Fasada cerkve (sl. 9)⁵¹⁹ je bila preprosta, s pravokotnim portalom v osi in rozeto nad njim. Levo in desno sta bili nameščeni pravokotni okni. Nad portalom naj bi bila nekdanj naslikana celo sončna ura, potem pa so pred vhodom pridali še pokrito lopo. Majhen preprost zvonik na preslico se je dvigal nad molitvenim korom, pozneje ga je zamenjal nekoliko eminentnejši stolpič. Streha cerkve je imela po beneški navadi položnejši naklon. Samostan so predirala majhna pravokotna okna, njegove fasade so bile brez arhitekturnega okrasja.⁵²⁰

Tudi notranjščina je bila po vsej verjetnosti skromna. Na slavalno steno je bil leta 1654 prislonjen oltar Device Marije in sv. Antona Padovanskega,⁵²¹ oltarji pa so krasili tudi vse tri stranske kapele.

Tipično beneški je bil tudi kapucinski samostan v Kopru, kjer je v 16. stoletju nekajkrat divjala huda kuga. Takrat so se Koprčani zaobljubili, da bodo postavili oltar v čast sv. Marti in sv. Mariji Magdaleni, saj sta bili sveti ženi zaščitnici zoper kugo. Namesto oltarja so pozneje zgradili kapucinski samostan, posvečen sv. Marti.⁵²²

⁵¹⁷ SI ASKP, Kocjan, *Historia Almae Provinciae Styriae*, str. 38; Benedik – Kralj, *Kapucini na Slovenskem* (INGR), str. 338.

⁵¹⁸ Benedik, Štajerska kapucinska provinca, str. 25.

⁵¹⁹ Nekaj še neobjavljenih fotografij goriškega samostana je ohranjenih v Arhivu Slovenske kapucinske province.

⁵²⁰ Gl. tudi skico cerkve iz dnevnika Giovannija Marie Marusiga z naslovom *Il diario della peste di Giovanni Maria Marusig* iz leta 1682, ki se hrani v knjižnici uršulinskega samostana v Gorici, objavljena pa je v: Giordani, *Il convento e la chiesa*, str. 223.

⁵²¹ Benedik – Kralj, *Kapucini na Slovenskem* (LIB), str. 284–285.

⁵²² IT APCV, Conventi, serie: Conventi chiusi, fasc. Capodistria, faldone 1, busta 1 (P. Gerardo da Villafranca, Breve storia del nostro Convento di Capodistria), fol. 1r–2r (dalje: IT APCV, Conventi, serie: Conventi chiusi, fasc. Capodistria, faldone 1, busta 1); IT APCV, Conventi, serie: Conventi chiusi, fasc. Capodistria, faldone 1, busta 3 (Fonti e notizie sul Convento dei Cappuccini di Capodistria raccolte dal P. Gerardo da Villafranca, Cappuccino, fol. 1r–1v (dalje: IT APCV, Conventi, serie: Conventi chiusi, fasc. Capodistria, faldone 1, busta 3); *La chiesa e il convento di s.Marta in Capodistria. Monografia storica pubblicata nella ricorrenza del III centenario di*

Gradnjo samostana so Koprčani načrtovali že leta 1611. Za njegovo ustanovitev se je zelo zavzel tudi kapucin, rojeni Koprčan Marco de Belli (80. leta 16. stol.–1630).⁵²³ Gradnja je bila leta 1620 potrjena na provincijskem kapitlju, nekaj patrov je bilo zato poslanih v Koper, da bi izbrali kraj gradnje ter pripravili načrt za samostan *secondo le regole del nostro Istituto*.⁵²⁴ Leta 1621 so odkupili prostor, na katerem so zgradili samostan; na njem so poprej stale privatne hiše s pripadajočimi vrtovi.⁵²⁵

22. avgusta 1621 je škof Hieronim Rusca položil temeljni kamen. P. Arsenio iz Benetk je iz Benetk prinesel potrjen načrt samostana, poskrbel za njegove temelje, za nadzornika gradnje pa so imenovali p. Filipa iz Benetk. Štirje fabricieri: p. Tomaž iz Benetk, p. Klavdij iz Benetk, p. Rufino iz Milana in p. Onorio iz Benetk so bili poslani v Koper, da bi pomagali pri načrtanju nove zgradbe. Dejansko pa sta samostan gradila gradbenika, brata Giacomo in Iseppo Nodari,⁵²⁶ ki sta z bornimi materiali v treh letih toliko dogradila cerkev in samostan, da so lahko uvedli klavzuro. Prvi gvardijan samostana je postal že prej omenjeni p. Marco de Belli. Cerkev in samostan je 22. novembra 1624⁵²⁷ posvetil škof Pietro Morari, samostan pa je bil dokončno opremljen šele leta 1626.⁵²⁸

V virih beremo, da samostan in cerkev *nista nič posebnega, sta le natančen in lep posnetek drugih stavb kapucinskega reda, ki ob vztrajanju pri poenoteni morali svojih bratov težko prenaša kakršnokoli spremembo tudi v ureditvi svojih prostorov*.⁵²⁹

fondazione, Capodistria 1921, str. 11–14 (dalje: *La chiesa e il convento*, 1921), povzetek poprej omenjene literature v: *La Chiesa e il Convento di S. Marta in Capodistria*, Capodistria 1926 (dalje: *La chiesa e il convento*, 1926); Aldo Cherini, *Il convento dei cappuccini di Capodistria 1624–1950*, Trieste 1995, str. 3–4 (dalje: Cherini, *Il convento dei cappuccini*).

⁵²³ Več o p. Marcu de Belliju v: *La chiesa e il convento*, 1921, str. 22–25.

⁵²⁴ Cit. po: IT APCV, Conventi, serie: Conventi chiusi, fasc. Capodistria, faldone 1, busta 1, fol. 3.

⁵²⁵ IT APCV, Conventi, serie: Conventi chiusi, fasc. Capodistria, faldone 1, busta 1, fol. 3–7, busta 3, fol. 2r–2v; *La chiesa e il convento*, 1921, str. 14–17, 26; Cherini, *Il convento dei cappuccini*, str. 4–9. Kot dobrotnik kapucinov se omenja gospod Francesco Baronzini, denarna sredstva so prihajala tudi iz Benetk, izkazali pa so se še posamezni koprski mecen, prim. IT APCV, Conventi, serie: Conventi chiusi, fasc. Capodistria, faldone 1, busta 1, fol. 4–7; *La chiesa e il convento*, 1921, str. 26.

⁵²⁶ V Provincijskem arhivu Beneške kapucinske province je ohranjen seznam izdatkov, ki so jih kapucini plačali Nodarijema. Iz njega na žalost ni razvidno, kaj sta mojstra v določenem času gradila. Zlatnike pa sta prejemale še leta 1626: IT APCV, Conventi, serie: Conventi chiusi, fasc. Capodistria, faldone 1, busta 2 (*Spese dei lavori per la costruzione del convento (1621–1625)*). Giacomo Nodari, sin mojstra Francesca iz Kopa, je med letoma 1600 in 1612 gradil tudi zvonik cerkve sv. Jurija v Piranu, vendar ga ni dokončal. Več o tem v: Darja Mihelič, Piranska razglednica iz prvih desetletij 17. stoletja, v: *Annales. Anal. Koprškega primorja in bližnjih pokrajin* 2 (1992), št. 2, str. 257–265 (dalje: Mihelič, Piranska razglednica); Mojca M. Kovač, Župnijska cerkev Sv. Jurija v Piranu. Nova odkritja o obnovi ali novogradnji med letoma 1580 in 1637, v: *Annales. Anal. za istrske in mediteranske študije* 20 (2010), št. 2, str. 390 (dalje: Kovač, Župnijska cerkev Sv. Jurija). V literaturi se brata omenjata kot zidarja in tesarja, prim. *La chiesa e il convento*, 1921, str. 26.

⁵²⁷ V literaturi se zmotno navaja letnico 1634, prim. *La chiesa e il convento*, 1921, str. 27; tudi pozneje izdane publikacije so napačno letnico povzele.

⁵²⁸ IT APCV, Conventi, serie: Conventi chiusi, fasc. Capodistria, faldone 1, busta 1, fol. 9, busta 3, fol. 2v–3v; *La chiesa e il convento*, 1921, str. 18–21, 24, 26; Cherini, *Il convento dei cappuccini*, str. 9–13. Stroški celotne gradnje so znašali 5029 dukatov, 1300 dukatov pa so porabili za nakup zemljišča, prim. IT APCV, Conventi, serie: Conventi chiusi, fasc. Capodistria, faldone 1, busta 1, fol. 3, busta 3, fol. 2r; *La chiesa e il convento*, 1921, str. 18, 26.

⁵²⁹ Cit. po: Pavel Naldini, *Cerkveni krajepis ali opis mesta in škofje Justinopolis ljudsko Koper*, Koper 2001, str. 148 (dalje: Naldini,

Samostan je stal ob pomembni prometni povezavi med osrednjim trgom in trgom sv. Petra. Temu predelu Kopra se je nekoč reklo Porta Rotta. Pred samostanom je trg, ki se je poprej imenoval Campo dei Cappuccini, danes pa je to Giordanov trg. Samostan je s cerkveno fasado obrnjen na ta trg.⁵³⁰

Cerkev je orientirana proti severovzhodu. Je enoladijska, nekdam z odprtim ostrešjem,⁵³¹ z eno kvadratno banjasto obokano stransko kapelo na levi strani in z ožjim in nižjim prezbiterijem ter približno enako velikim molitvenim korom za njim, ki sta prav tako banjasto obokana. Levo od kora je križnogrebenasto obokana zakristija, levo in desno od prezbiterija pa sta manjša oratorija. Med kapelo in zakristijo je prehod, kjer so bile nekdam tri spovednice. Na severozahodni in jugovzhodni steni molitvenega kora je še vedno vidna preprosta trakasta dekoracija. Slavoločni odprtini, ki vodita v prezbiterij in stransko kapelo, imata nekoliko bogatejše profilirano okrasje. Cerkev je dobro osvetljena, saj ladjo predirajo poleg okrogle rozete na fasadni steni še tri pravokotna okna v stranskih stenah ladje ter dve pravokotni okni v prezbiteriju. Zastrto pa je okno v molitvenem koru, ki gleda proti severu. V cerkvi so bile tudi grobnica kapucinov ter grobnice laikov, ena pred vhodom v prezbiterij, druga zraven prižnice in tretja poleg glavnih cerkvenih vrat. V njih so umrle pokopavali do leta 1780.⁵³²

Na desni strani fasade je bil križ z orodji mučeništva.⁵³³ Fasada cerkve (sl. 10) ima v osi portal s profiliranim kamnitim okvirjem in timpanonskim zaključkom, nad njim je frančiškanski grb. Tik pod timpanonom je veliko okroglo okno s kamnitim okvirjem, pod trikotno zaključeno streho pa teče kamnit konzolni venec. Levo in desno sta dve pravokotni okni, prav tako s preprosto oblikovanim kamnitim okvirjem. Fasadno steno nad portalom deli še en kamnit pas, ki teče po vsej fasadni strani cerkve in nad vhodom v stransko kapelo ter levo in desno od fasade. Nad jugovzhodno stranico molitvenega kora se dviga kamnit zvonik na preslico.

Cerkev je imela prvotno dva oltarja: velikega in tistega v stranski kapeli. Podoba na velikem oltarju je delo Marcantonio Bassettija iz Verone;⁵³⁴ predstavlja sv. Marto in Marijo, ki skupaj s sv. Frančiškom Asiškim in sv. Antonom Padovanskim (tudi v kapucinskem redu imata oba prednostno vlogo med svetniki)

Cerkveni krajepis).

⁵³⁰ *La chiesa e il convento*, 1921, str. 26; Salvator Žitko, *Koper. Mestne znamenitosti*, Koper 2011, str. 113 (dalje: Žitko, *Koper*).

⁵³¹ Glede sekundarnega obokavanja gl. spodaj.

⁵³² Seznam umrlih in pokopanih v kapucinski cerkvi v: *La chiesa e il convento*, 1921, str. 38–40.

⁵³³ Gl. *La chiesa e il convento*, 1921, str. 8.

⁵³⁴ Marcantonio Bassetti je bil veronski slikar, ki je veliko slikal tudi v Benetkah. Njegova dela se zgledujejo po delih Tintoretija, Palme ml. in Bassanov. Salvator Žitko je mnenja, da je nekaj časa preživel tudi v Kopru, prim. Salvator Žitko, *Umetnostna in kulturna podoba skozi stoletja*, v: *Koper* (ur. Salvator Žitko et al.), Koper 1992, str. 150 (dalje: Žitko, *Umetnostna in kulturna podoba*). Zmotno so ga nekateri avtorji zamenjevali z znamenitim Veronesejem, npr. Naldini, *Cerkveni krajepis*, str. 149. Več o sliki tudi v: Menaše, *Marija v slovenski umetnosti*, str. 165.

mesto Koper priporočata Materi Božji.⁵³⁵ Stransko kapelo Angelov varuhov je poprej krasila podoba nadangela Rafaela s Tobijo, vendar se ni ohranila.⁵³⁶ V molitvenem koru, kjer se prehoda po beneški navadi združita v enega, pa sta se ohranili dve podobi kapucinskih svetnikov, naslikani na leseni valjasto oblikovani loputi, ki slonita na profiliranih konzolah. Bl. Bernard Offidski (desno) in bl. Angel iz Acrida (levo)⁵³⁷ sta bila najverjetneje naslikana po njuni beatifikaciji v 1. četrtini 19. stoletja. Takrat je bila bržkone narejena tudi delno poslikana in delno štukirana oltarna stena.

Samostan lahko dobro opišemo na podlagi načrtov, hranjenih v Pokrajinskem arhivu Koper (sl. 11)⁵³⁸ in v Provincijskem arhivu kapucinskega samostana v Benetkah.⁵³⁹

Vhod v samostan je bil desno od cerkvene fasade. Vhodni hodnik je bil pokrit, vendar odprt. Samostanski trakti so se na molitveni kor pripenjali na njegovem južnem vogalu in še danes obkrožajo kvadraten atrij. Obhodni hodnik je nekdanj slonel na kvadratnih slopih, v sredini atrija je bil okrogel vodnjak z nadstreškom. Pritličje je imelo štiri trakte: v jugozahodnem sta bili dve sobi za samostanske hlapce ter ena soba za romarje,⁵⁴⁰ v jugovzhodnem refektorij s prizidano točilnico ter stopnicami v kletne prostore, ki so bili jugovzhodno od točilnice, prostor za pripravljanje hrane in kuhinja, sodeč po načrtih najverjetneje z (nekoč) izzidanim kaminskim prizidkom.⁵⁴¹ Namembnost sob v severovzhodnem in jugozahodnem traktu ni znana. Po analogiji z drugimi ohranjenimi samostani te province moramo tukaj po vsej verjetnosti iskati še pralnico, shrambe, mogoče drvarnico, sanitarije itd.

Trije trakti so bili nadstropni, četrti – jugozahodni – pa pritličen.⁵⁴² Jugovzhodni trakt so v nadstropju na jugovzhodni strani krila zavzemale knjižnica,⁵⁴³

⁵³⁵ Opis slike v: *La chiesa e il convento*, 1921, str. 28; Alessio Pasian, Marcantonio Bassetti, 1586–1630. *Madonna con il Bambino e i santi Marta, Maddalena, Francesco e Antonio*, v: *Istria. Città maggiori. Capodistria, Parenzo, Pirano, Pola. Opere d'arte dal Medioevo all'Ottocento* (ur. Giuseppe Pavanetto – Maria Walcher), Trieste 2001, str. 44–46 (dalje: Pasian, Marcantonio Bassetti). Posebno zanimiva je panorama mesta Koper iz 17. stoletja v sredini slike. Danes je podoba hranjena v koprski stolnici. Za koprške kapucine naj bi delal tudi znani slikar Fiamingo, prim. Naldini, *Cerkveni krajepis*, str. 149, vendar njegovih del v cerkvi in samostanu ne najdemo. Fiamingo bi bil lahko katerikoli flamski oz. nizozemski slikar. Zanimivo pa je dejstvo, da je Peter Mera st. oz. il Fiammingo (1550–1644) skorajda istočasno za koprsko frančiškansko cerkev naslikal podobo sv. Didaka, prim. Naldini, *Cerkveni krajepis*, str. 142. Za podatke se najlepše zahvaljujem kolegici dr. Tini Košak, ki je o podobi sv. Didaka pripravila tudi članek.

⁵³⁶ IT APCV, Conventi, serie: Conventi chiusi, fasc. Capodistria, faldone 1, busta 1, fol. 9–10, 18–19, busta 3, fol. 4v; *La chiesa e il convento*, 1921, str. 27–28.

⁵³⁷ Za identifikacijo podobe bl. Angela iz Acrida se najlepše zahvaljujem kolegici dr. Josipi Alviž.

⁵³⁸ Pokrajinski arhiv Koper (SI PAK), SI_PAK/0340, Zbirka gradbenih načrtov, l. 25, 75, 91a, 91b (Convento dei Cappuccini) (zbirka je nastala med letoma 1852 in 1972). Najlepše se zahvaljujem dr. Neži Čebtron Lipovec, ki me je usmerila pri iskanju načrtov koprškega kapucinskega samostana v Pokrajinskem arhivu Koper.

⁵³⁹ IT APCV, Conventi, serie: Conventi chiusi, fasc. Capodistria, faldone 1, busta 2 (Pianta).

⁵⁴⁰ IT APCV, Conventi, serie: Conventi chiusi, fasc. Capodistria, faldone 1, busta 1, fol. 9.

⁵⁴¹ Izzidana točilnica in kaminski prizidek danes nista več ohranjena, vendar sta vidna na sl. 11.

⁵⁴² IT APCV, Conventi, serie: Conventi chiusi, fasc. Capodistria, faldone 1, busta 1, fol. 9, busta 3, fol. 4r.

⁵⁴³ Poleg knjižnice naj bi bila v samostanu še ena sobica ali *stanzetta*, kjer so prav tako hranili knjige, prim. Ivan Marković, *Fondi*

ki je bila nameščena nad točilnico v pritličju, tri bolniške sobe in soba za shranjevanje habitov. Na drugi strani hodnika so bile najverjetneje navadne celice. Te najdemo tudi v severovzhodnem traktu, kjer prostori gledajo proti jugozahodu, in v severozahodnem traktu, kjer gledajo proti jugovzhodu. V severnem vogalu samostana je bil glede na načrt izzidek s sanitarijami, najverjetneje pa tudi soba za otepanje bolh z oblačil. Severovzhodnemu traktu je bil prizidan še en prostor, katerega namembnost ni znana. Samostan je imel okrog leta 1650 17 celic in tri bolniške sobe.⁵⁴⁴

Celoten kompleks je bil obdan s samostanskim zidom, ki je zamejeval samostanski vrt nepravilne oblike. Severno od samostana so bila gospodarska poslopja, med njimi nedvomno v virih omenjena kovačija. Samostanski vrt je bil urejen v zanimive gredice, katerih zasnova spominja na skice vrtov, ki jih je v svoji zadnji izdaji traktata upodobil p. Antonio da Pordenone.⁵⁴⁵

Leta 1854 so ob razglasitvi dogme o Marijinem brezmadežnem spočetju naredili novo podobo Brezmadežne za stransko kapelo. Pozneje je podobo zamenjal njen kip, ki je danes vstavljen v nišo oltarja. Naslednje leto je bila obokana cerkvena ladja; takrat je bila tudi prebeljena ter tlakovana z marmornimi ploščami. Poprej je bil tlak opečnat. Veliki oltar je bil, razen tabernaklja, iz orehovega lesa. Med letoma 1875 in 1880 ga je naredil neznani kapucinski rezbar.⁵⁴⁶

Leta 1901 je bila pri vhodu v samostan dodana soba za sprejemanje gostov s portirnico. Istega leta so naredili dodatni lunetni okni v stranski kapeli, naslednje leto pa je kapelo poslikal neznani slikar iz Bologne. Leta 1904 so stranska oltarja prislonili na slavoločno steno, levi je bil posvečen Križanemu, desni pa sv. Frančišku Asiškemu. Leta 1912 je sledila še poslikava cerkvene ladje, ki se je ohranila do danes.⁵⁴⁷

Med 1. svetovno vojno so morali kapucini samostan zapustiti. Vanj so se vrnili po končani vojni in v njem prebivali do leta 1948, ko je bil samostan ukinjen. Njegovo knjižnico so prenesli v zbirni knjižnični center v Portorož, od tam pa v knjižnico Srečka Vilharja v Koper.⁵⁴⁸ Jugozahodni trakt in obhodni hodnik so po načrtih arhitekta Miroslava Mršnika v 20. stoletju nadzidali. Samostanski

librari e biblioteche a Capodistria, Capodistria 2001, str. 133 (dalje: Marković, *Fondi librari e biblioteche*).

⁵⁴⁴ D'Alatri, *Gli spazi nei conventi*, str. 76–77.

⁵⁴⁵ Gl. poglavje: 3.1 P. Antonio da Pordenone, življenje in delo.

⁵⁴⁶ IT APCV, Conventi, serie: Conventi chiusi, fasc. Capodistria, faldone 1, busta 1, fol. 17, busta 3, fol. 4r–5r; *La chiesa e il convento*, 1921, str. 28–29. O zgodovini samostana v času po razpadu Beneške republike gl. IT APCV, Conventi, serie: Conventi chiusi, fasc. Capodistria, faldone 1, busta 4 (Cenni storici raccolti da p. Gerardo da Villafranca) (dalje: IT APCV, Conventi, serie: Conventi chiusi, fasc. Capodistria, faldone 1, busta 4).

⁵⁴⁷ IT APCV, Conventi, serie: Conventi chiusi, fasc. Capodistria, faldone 1, busta 1, fol. 19–21, busta 3, fol. 4v–5r; *La chiesa e il convento*, 1921, str. 27–29.

⁵⁴⁸ Marković, *Fondi librari e biblioteche*, str. 131–139; isti, Zgodovinski podatki o koprskih samostanskih knjižnicah, v: *Acta Histriae* 9 (2001), št. 2, str. 433–452 (dalje: Marković, Zgodovinski podatki).

vrt je bil ob koncu 20. stoletja znatno zmanjšan in pozidan.⁵⁴⁹ Cerkev danes uporabljajo pravoslavni verniki, v samostanu pa so urejeni uradi Centra za socialno delo Koper.⁵⁵⁰

Koprski kapucini so se posebno izkazali v času kužnih epidemij, saj so nesebično negovali bolne. Veliko so pridigali, uvedli so ljudsko pobožnost, imenovano *Srečna smrt*, ki so jo obhajali ob petkih v spomin na Kristusovo trpljenje na križu, ter skrbeli za poučevanje mladih. Kot zanimivost naj pridamo, da so koprski kapucini imeli tudi lastno barko, s katero so se prevažali po morju.⁵⁵¹

3.3 Nekdanja Tirolska kapucinska provinca in njena gradbena dejavnost

Leta 1593 so beneški kapucini prišli v Innsbruck. Šest let zatem je bil ustanovljen generalni komisariat za Tirolsko, ki je bil leta 1605 povzdignjen v Tirolsko kapucinsko provinco. Ta se je leta 1668, ko je štela kar 46 samostanskih domovanj, razdelila na tirolsko in bavarsko provinco. Po letu 1928 so samostani na Južnem Tirolskem spadali v briksenško, samostani na Severnem Tirolskem pa v severnotirolsko provinco. Leta 2007 se je Severnotirolska kapucinska provinca, ki so ji bili leta 1783 priključeni tudi nekdanji švicarski samostani v Prednji Avstriji, združila z dunajsko in od takrat dalje tvorila Avstrijsko kapucinsko provinco. Leta 2011 so se tej provinci zopet pridružili južnotirolski samostani, zato se provinca danes imenuje Avstrijsko-južnotirolska kapucinska provinca.⁵⁵²

Samostani na ozemlju današnje Frankovske province so se leta 1701 odcepili od bavarskih in švabskih samostanov, švabski pa od bavarskih leta 1771. Leta 1838 se je frankovska provinca zopet združila z bavarsko, pozneje se jima je pridružila tudi švabska. Od leta 2010 pa ta področja skupaj s samostani nekdanje rensko-vestfalske province tvorijo Nemško kapucinsko provinco.⁵⁵³

Gradnjo innsbruškega kapucinskega samostana, prvega samostana onkraj Alp, ki so ga po letu 1593 postavili beneški kapucini, je najprej vodil p. Jožef iz

⁵⁴⁹ Glede arheoloških izkopavanj na vrtu samostana gl. Radovan Cunja, Arheološko izkopavanje na bivšem vrtu kapucinskega samostana v Kopru (1986–1987), v: *Prispevki k zgodovini Kopra. Contributi per la storia di Capodistria* (ur. Mitja Guštin), Ljubljana-Koper 1992, str. 21–28 (dalje: Cunja, Arheološko izkopavanje); isti, Poselitvena dinamika in spremembe funkcije nekaterih mestnih prostorov. Primera nekdanjega kapucinskega vrta in samostanske cerkve sv. Klare v Kopru, v: *Acta Histriae* 9 (2001), št. 2, str. 295–310 (dalje: Cunja, Poselitvena dinamika).

⁵⁵⁰ Cherini, *Il convento dei cappuccini*, str. 14; Vanja Prohinar, *Arhitektura koprskih samostanov. Spomeniškovarstvena problematika prenove* (tipkopis seminarske naloge), Koper 2003, str. 27–28 (dalje: Prohinar, *Arhitektura koprskih samostanov*); Curk – Vidmar – Radovanovič, *Samostani na Slovenskem*, str. 105–106; Žitko, *Koper*, str. 114. Gl. tudi konservatorski program: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Območna enota (ZVKDS OE) Piran, Božidar Guštin, *Konservatorski program za območje med Cankarjevo in Goriško ulico v Kopru (kapucinski samostan sv. Marte)*, Piran 1986.

⁵⁵¹ IT APCV, Conventi, serie: Conventi chiusi, fasc. Capodistria, faldone 1, busta 1, fol. 35–38; *La chiesa e il convento*, 1921, str. 29–30.

⁵⁵² Hohenegger, *Geschichte der Tirolischen*; Massani, *Die Nordtiroler Kapuzinerprovinz*, str. 2–19; Cappuccini, *accorpamenti delle province religiose*: <http://laici.forumcommunity.net/?t=7007217&st=135>, zapis z dne: 19. 1. 2016.

⁵⁵³ 450 Jahre Kapuziner, v: *Altöttinger Franziskusblatt. Sondernummer*, Altötting 1978, str. 39–42 (dalje: 450 Jahre Kapuziner); internetna stran: Kapuziner: <https://de.wikipedia.org/wiki/Kapuziner>, zapis z dne: 19. 1. 2016.

Bergama, potem pa p. Rafael iz Arca; oba sta pazila, da se je samostan gradil v skladu s konstitucijami ter na način, kot so bili zgrajeni drugi samostani na Beneškem. Pomagal jima je dvorni arhitekt Giovanni Alberto Luchese.⁵⁵⁴ Samostan je stal zunaj mestnega obzidja, cerkev je orientirana proti vzhodu. Je enoladijska, banjasto obokana, s prizidano križnogrebenasto obokano stransko kapelo na severni strani ter z od ladje nižjim in ožjim prezbiterijem in molitvenim korom za njim. Prezbiterij in molitveni kor sta prav tako banjasto obokana. Tik pod obokom obteka celotno cerkveno stavbo preprosta trakasta dekoracija. Južno od molitvenega kora se na cerkveno stavbo pripenja samostanski kompleks. Najverjetneje je imel samostan na začetku le dve bivalni krili, tretje je bilo dodano v 17. stoletju. Natančne lokacije vseh prostorov ne moremo določiti, saj prvotni načrti niso ohranjeni. Lahko rečemo le, da je bil kuhinji v južnem traktu dodan izzidan kamin ter da je zahodni trakt zavzemal refektorij. V stropu refektorija so napravili tudi odprtine za gretje sob v nadstropju. Na severno stranico cerkvene stavbe so Habsburžani prislonili zasebni eremitorij oz. samotišče, ki je bilo z vladarsko rezidenco povezano s pokritim hodnikom. Cerkev krasita podoba Poklon svetih Treh kraljev, delo kapucinskega p. Cossima Piazze da Castelfranco iz leta 1606, in slika *Maria lactans* Lucasa Cranacha st. iz leta 1628, ki je v stranski kapeli. Samostan je bil razpuščen leta 1787 in v naslednjih desetletjih močno predelan.⁵⁵⁵

Salzburški kapucinski samostan iz leta 1599 je nekoliko poseben, saj so zanj kot osnovo uporabili stolp trobentačev,⁵⁵⁶ prav tako so istega leta na temeljih gradu Wandelstein zgradili kapucinski samostan v Boznu, ki pa ima kljub temu kar nekaj tipičnih lastnosti beneško-tirolskega tipa samostana.⁵⁵⁷ Zaradi nenavadne orientacije je zanimivejši le že omenjeni samostan v Neumarktu,⁵⁵⁸ medtem ko večina samostanov sledi ustaljenemu vzorcu, predstavljenem v traktatu p. Antonia da Pordenone.

Kapucinski samostani nekdanje Tirolske kapucinske province so bili zgrajeni na obrobju strnjenega naselja, bodisi znotraj, večkrat pa zunaj mestnega obzidja. Ohranilo se je kar nekaj starejših načrtov samostanov, med drugimi

⁵⁵⁴ Giovanni Alberto Luchese je izhajal iz znane italijanske družine, ki se je ukvarjala z arhitekturo in kiparstvom. Že njegov oče Giovanni Luchese je deloval v Pragi in Innsbrucku, sam pa je bil od leta 1581 dvorni arhitekt na innsbruškem dvoru. Več o družini Luchese v: Ulrich Thieme – Felix Becker, Luchese (Lucchesi, Luches, Luchesi, Luckes, Lugesch), v: *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart* 23 (ur. Ulrich Thieme et al.), Leipzig 1929, str. 436 (dalje: Thieme – Becker, Luchese).

⁵⁵⁵ Več o innsbruškem samostanu v: Hohenegger, *Geschichte der Tirolischen*, str. 9–10; Hetzenauer, *Das Kapuziner-Kloster zu Innsbruck*; Josef Franckenstein, *Kapuzierkirche und Kloster, v: Die sakralen Kunstdenkmäler der Stadt Innsbruck. Teil I, Innere Stadtteile* (ur. Johanna Felmayer et al.), Wien 1994, str. 135–151 (dalje: Franckenstein, *Kapuzierkirche und Kloster*); Caramelle, 400 Jahre Kapuzinerkloster Innsbruck, str. 95–102.

⁵⁵⁶ Georg Stadler, *Kapuzinerkloster zu Salzburg*, Salzburg 1986 (dalje: Stadler, *Kapuzinerkloster zu Salzburg*).

⁵⁵⁷ IT PAKB, *Skizzensammlung, Bozen, Skizzen des Kapuzinerklosters zu Bozen*. Več v obširni publikaciji, posvečeni temu kapucinskemu samostanu: *Der Schlern* 74 (400 Jahre Kapuziner in Bozen) (2000), št. 4–5 (dalje: 400 Jahre Kapuziner in Bozen).

⁵⁵⁸ Samostan so zgradili po načrtih p. Angela Pichlerja, ki je bil gradbeno dejaven tudi v Češko-avstrijski kapucinski provinci, prim. Pernter, *Das Kapuzinerkloster in Neumarkt*, str. 45–46.

načrti za samostane v Brixnu in Klausnu.⁵⁵⁹ Vse cerkve obravnavanega območja so enoladijske, z ožjima prezbiterijem in molitvenim korom, ki imata dva prehoda, za oltarno steno združena v enega, kot je to navada pri beneških samostanih. Cerkev je navadno banjasto obokana, kot npr. tista v Schlandersu, včasih najdemo tudi križnogrebenasti obok; še zlasti je bilo tako obokavanje uporabljeno za prezbiterij in molitveni kor. Med prezbiterijem in ladjo so bile običajno ograje, ki so delile posvečeni prostor od prostora za vernike. Stene cerkva so brez okrasja, nekoliko bogatejše imajo lahko profilirane le slavoločne odprtine, tu pa tam je ohranjena tudi trakasta dekoracija, ki teče tik pod obokom. Večina cerkva ima eno stransko kapelo z oltarjem, na slavoločno steno pa sta praviloma prislonjena dva stranska oltarja.

Cerkvene fasade so preproste, brez okrasja, z morebitno strešico nad portalom, pozneje je lahko fasadi prizidan tudi portik, kot npr. v Schlandersu. Nad portalom je okno, ki je večkrat okroglo ali polkrožno zaključeno. Levo in desno sta lahko še dve pravokotni odprtini. Okrogle odprtine so na nekaterih fasadah vidne tudi v timpanonskem zaključku. Nad korom je preprost stolpič oz. zvonik, ki je lahko v spodnjem delu zidan, v zgornjem delu lesen, lahko pa je v celoti narejen iz lesa.

Samostan je bil v pritličju največkrat trokrilen, v nadstropju pa dvokrilen, kot npr. tisti v Meranu, pozneje pa so nadzidali tudi tretje krilo.⁵⁶⁰ Obhodni hodnik atrija je slonel na pravokotnih slopih in je bil odprt. Takšen se je ohranil v Neumarktu. Na sredini je bil urejen okrogel vodnjak. V vhodnem traktu so bile sobe za vratarja, obiskovalce, govorilnice, v traktu nasproti cerkve je bil navadno refektorij; lepo ohranjen refektorij je npr. v Schlandersu, v traktu, ki se je cerkve držal, pa kuhinja s kaminskim prizidkom, shrambe ter druge sobe. V nadstropju je bil nad refektorijem in kuhinjo *dormitorio doppio*, v preostalih dveh traktih pa so bile knjižnica, izzidane sanitarije ter sobe za bolne člane skupnosti, ki so bile navadno ogrevane, in kapela. Ohranjena bolniška kapela z oltarjem, naslikanim na steno, je v kraju Ried im Oberinntal. Odprtine *beneficiuma* so ohranjene v Schlandersu in Lani. Na samostanskem vrtu najdemo tudi eremitorije, npr. v Imstu, ali pa celo kopije loretske svete hišice, npr. v Klausnu.⁵⁶¹

Na Tirolskem najdemo tudi zelo dobro ohranjene hospice, npr. v Malsu⁵⁶² in Gschnonu. Cerkev Marije Snežne v Gschnonu je orientirana proti jugovzhodu. Je enoladijska, križnogrebenasto obokana, manjša kot pri regularnih

⁵⁵⁹ IT PAKB, Architektursammlung, Brixen, Fasc. 25a, Nr. 1b, F. Joan. Franc. invenit et delineavit, 2 GrRR (nach 1635); IT PAKB, Architektursammlung, Klausen, Fasc. 36a, Nr. 21, 2 GrRR, Nachzeichnung des Planes von 1640 (18. Jh.).

⁵⁶⁰ V 19. ali 20. stoletju so nekatere samostane nadzidali, tako da so danes dvonadstropni, npr. v Innsbrucku.

⁵⁶¹ V primeru, da arhitektura dotičnega kapucinskega samostana odstopa od zgoraj opisane, je bila le-ta predelana v poznejših stoletjih. Več o samostanih nekdanje Tirolske kapucinske province v: Hümmerich, *Anfänge des kapuzinischen Klosterbaues*, str. 74–84; Pieper, *Grundgedanken kapuzinischer Architektur*, str. 449–476.

⁵⁶² Načrt hospica se hrani v: IT PAKB, Architektursammlung, Mals, Fasc. 29a, Nr. 8, Hospitium Malsense, 1697 subscriptum, 2GrRR.

samostanih, nima molitvenega kora za oltarjem ter stranskih kapel. Prezbitერი je enako širok kot ladja. V pritličju hospica, ki stoji severovzhodno od cerkvice, sta dve krili, kjer so kuhinjski prostori, refektorij, shrambe itd., v nadstropju so celice nanizane levo in desno od hodnikov, ki potekajo po sredini trakta. Celotno zgornje nadstropje je narejeno iz lesa, celice nimajo stropa, ampak je nad njimi vidna strešna konstrukcija. Hospic premore tudi kletne prostore. Uporablja se le v toplejšem delu leta, zato je nameščen tako, da ga v poletnem času sonce čim manj obseva.⁵⁶³

Prav tako sta se po načrtu iz traktata beneškega kapucina, ki smo ga podrobno predstavili že zgoraj, gradila samostana v krajih Ala in Arco v bližini Trenta, ki sta nekoč spadala v okvir Tirolske kapucinske province, zgrajena pa sta bila po beneški navadi in zato bolj spominjata na samostane nekdanje Beneške kot pa Tirolske kapucinske province.⁵⁶⁴

3.4 Nekdanja Češko-avstrijska kapucinska provinca in njena gradbena dejavnost

Nekdanja Češko-avstrijska kapucinska provinca je bila ustanovljena leta 1608, ko se je češko-avstrijsko-štajerski komisariat razdelil na češko-avstrijski in štajerski del. Leta 1673 se je provinca razcepila na češki in avstrijsko-madžarski del.⁵⁶⁵ Od leta 1921 dalje govorimo o Dunajski provinci, ki so ji bili priključeni tudi nekateri štajerski samostani, leta 2007 so vsi samostani znotraj Republike Avstrije tvorili Avstrijsko kapucinsko provinco, danes pa je to Avstrijsko-južnotirolska kapucinska provinca. Češki del se je leta 1783 razdelil na moravski in češki del, oba pa sta skupaj z madžarskimi samostani leta 1934 tvorila Češkoslovaško kapucinsko provinco. Leta 1987 so ustanovili Slovaško kapucinsko provinco, leta 1997 pa še Češko kapucinsko provinco.⁵⁶⁶ Danes na Madžarskem

⁵⁶³ Več o hospicu skupaj z načrtom v: Penner, *Das Kapuzinerkloster in Neumarkt*.

⁵⁶⁴ Giorgio Butterini, *I Cappuccini ad Arco. Quattrocento anni di preghiera, povertà, semplicità*, Trento 1986 (dalje: Butterini, *I Cappuccini ad Arco*); Sergio Giovanazzi, *Una »Fabrica« secondo il pensiero di Antonio da Pordenone Cappuccino. Il convento di Ala in Lagarina (Trento), v: Un convento. Architettura trentina nel Seicento* (ur. Lino Mocatti), Trento 1992, str. 67–111 (dalje: Giovanazzi, *Il convento di Ala*); Franco Giovanazzi, *Le tracce dell'insegnamento di Antonio da Pordenone nei conventi cappuccini trentini, v: Architettura cappuccina. Atti della giornata di studi storici sull'architettura cappuccina* (ur. Lino Mocatti – Silvana Chisté), Trento 1995, str. 122–147 (dalje: Giovanazzi, *Le tracce dell'insegnamento*).

⁵⁶⁵ Več o zgodovini Avstrijsko-madžarske kapucinske province v: Oberleutasch, *Die Kapuziner in Österreich*.

⁵⁶⁶ Več o zgodovini čeških in slovaških kapucinskih samostanov v: Pacifik Matejka, *Nicht durch Schwert und Beutel sondern durch sie Wehrlosigkeit der Liebe. 400 Jahre Kapuziner in Böhmen und Mähren*, Roma 1999 (dalje: Matejka, *Nicht durch Schwert*); isti, *Seznamy predstavených Kapucinských klášteru podřízených provincialatu w Praze (1599–2005)*, v: *Paginae historiae* 13 (2005), str. 140–269 (dalje: Matejka, *Seznamy predstavených Kapucinských klášteru*); Viliam Judák, *Kapucíni na Slovensku, v: Dejiny Kapucínov na Slovensku. Vybrané príspevky z historických seminárov, ktor sa konali v rokoch 2004–2005. 330 rokov príchodu kapucínov na Slovensko, súdny proces s kapucínmi v roku 1961, nasa spoločná história s Českou provinciou* (ur. Tomáš Konc – Ladislav Tkacik), Bratislava 2007, str. 8–13 (dalje: Judák, *Kapucíni na Slovensku*).

delujeta dva kapucinska samostana, ki sestavljata madžarsko delegacijo kapucinskega reda.⁵⁶⁷

V beneško-tirolski tip kapucinskega samostana spada prvi samostan na Češkem, ki je bil leta 1600 postavljen na praških Hradčanih. Pred cerkvijo Marije Angelske je ograjen prostor. Vanjo se vstopa skozi preprost kamnit polkrožno oblikovan portal z letnico 1686, nad njim je freska, levo in desno sta danes dvakrat po dve pravokotni okni, v osi pa večja rozeta. V trikotnem zaključku, ki je ločen od spodnjega dela fasade, je še biforna, nad njo pa ena okrogla odprtina. Cerkev ima preprost štirioglat stolp s piramidalno streho. Orientirana je proti severu, je enoladijska in banjasto obokana, z eno levo stransko kapelo, ki je križnogrebenasto obokana. Prezbitenarij in molitveni kor imata banjast obok. Preprost trakasto oblikovan zidec ločuje obok od stene. Oltarna stena je v prehodu iz prezbitenarija v molitveni kor poslikana. Samostan je vzhodno od cerkve. Precej prostoren atrij sloni na kvadratnih slopih in je odprt. V refektoriju so ohranjene odprtine za ogrevanje zgornjega nadstropja, v nadstropju pa majhne celice z lesenim stropom. Samostan je bil že večkrat močno prezidan, zato je natančnejša lokacija vseh prostorov v samostanu skorajda nemogoča. Dodani sta mu bili tudi dve atrijski dvorišči.⁵⁶⁸

Kapucinski samostani na Češkem so dokaj dobro ohranjeni, npr. v Sušicah, Brnu, Olomucu idr. Ohranjen pa je tudi velik del provincijskega arhiva skupaj z načrti samostanov.⁵⁶⁹ Na Slovaškem je med bolj reprezentativnimi samostan v Bratislavi, vsi samostani brez ene same izjeme pa ustrezajo beneško-tirolskemu tipu kapucinskega samostana.⁵⁷⁰

Arhitektura kapucinskih samostanov avstrijskega dela nekdanje Avstrijsko-madžarske province je veliko slabše raziskana, saj je ohranjena le peščica prvotnih samostanov, npr. Linz, Tulln, Gmunden in Osijek.⁵⁷¹ Poleg tega je provincijski arhiv težje dostopen in v njem po podatkih arhivista p. Gottfrieda Undesserja ni starejših načrtov samostanov nekdanje Avstrijsko-madžarske kapucinske province.⁵⁷²

⁵⁶⁷ Več o madžarskih kapucinskih samostanih v: Frey, *Die Beziehungen der Kapuziner zu Ungarn* in na uradni internetni strani kapucinskega reda OFM Cap.: <http://www.db.ofmcap.org/en/dove-siamo>, zapis z dne: 20. 1. 2016.

⁵⁶⁸ Rabas, *Führer durch die Kirche*; Pavel Vlček, PRAHA 1 – HRADČANY, v: *Encyklopedie Českých klášterů*, Praha 1998, str. 451–453 (dalje: Vlček, PRAHA 1).

⁵⁶⁹ Národní archiv Praha (CZ NAP), Řád kapucínů, Mappy 1–72. Večina načrtov je objavljenih v: *Encyklopedie Českých klášterů*, Praha 1998.

⁵⁷⁰ Kot je bilo omenjeno že zgoraj, je samostane na češkem območju z načrti p. Antonia da Pordenone povezal že Pavel Vlček v: Vlček, *Architektonický vývoj*, str. 49–57.

⁵⁷¹ Gl. Justus Schmidt, *Kapuzinerkirche*, v: *Die kirchlichen Kunstdenkmäler der Stadt Linz* (ur. Kulturverwaltung der Stadt Linz, Institut für Österreichische Kunstforschung des Bundesdenkmalamtes), Wien 1964, str. 205–223 (dalje: Schmidt, *Kapuzinerkirche*); Roderich Geyer, *Das Kapuzinerkloster in Tulln 1635–1787*, Wien 2000 (dalje: Geyer, *Das Kapuzinerkloster in Tulln*); *Kapuziner. 350 Jahre in Gmunden. 1636–1986*, Gmunden 1986 (dalje: *Kapuziner. 350 Jahre in Gmunden*); Čokolić, *Kapucinski red kao faktor*, str. 47–86.

⁵⁷² P. Gottfriedu Undesserju, arhivistu dunajskega kapucinskega samostana, se za vse posredovane podatke o načrtih iz arhiva in o

Za boljše razumevanje kapucinske arhitekture na tem območju bi bilo zanimivo raziskati prvotno zasnovo prvega kapucinskega samostana na Dunaju (St. Ulrich), ki je stal zunaj mestnega obzidja. Zgrajen je bil med letoma 1600 in 1603, ob turškem obleganju leta 1683 pa je bil porušen. Zato so ga naslednje leto popolnoma obnovili. Znana je njegova obnovljena fasada, ki je bila izredno preprosta. V osi je imela baročno okrašen portal, levo in desno dve pravokotni okni, nad portalom pa okroglo rozeto. V timpanonskem zaključku sta bili še dve okrogli odprtini. Imela je preprost zvonik, vhod v samostan je bil levo od fasade. Leta 1784 je Jožef II. samostan razpustil, leta 1810 pa so se v njem naselili mehtaristi, armenski redovniki benediktinskega reda, ki so v 19. stoletju samostan in cerkev zgradili na novo.⁵⁷³

Samostan na današnjem dunajskem trgu Neumarkt, kjer je grobnica Habsburžanov, je nekoliko atipičen za kapucine, saj so ga morali zgraditi na zelo omejenem prostoru in zato razen cerkvene stavbe, ki pa je z izjemo leve stranske kapele značilno beneško-tirolska, za raziskovanje primarne arhitekture kapucinskega reda na Avstrijskem ni zelo pričevalen.⁵⁷⁴

Podrobno sta bili v literaturi predstavljeni le arhitektura kapucinskega samostana v Osijeku⁵⁷⁵ ter arhitektura kapucinske cerkve v Linzu,⁵⁷⁶ ki ju prav tako lahko prištevamo k beneško-tirolskemu tipu.⁵⁷⁷

Četudi se po nekaterih navedbah v nekdanjem provincijskem arhivu na Dunaju ne hranijo prvotni načrti samostanov nekdanje Avstrijsko-madžarske kapucinske province, sem prav tam naletela na nekategorizirani načrt nekdanjega beograjskega kapucinskega samostana,⁵⁷⁸ v literaturi pa so bili objavljeni tudi načrti že prej omenjenega kapucinskega samostana v Osijeku iz istega arhiva.⁵⁷⁹ Iz drobcov arhivskih virov, obstoječega stanja in v literaturi predstavljenih

spodaj predstavljeni zbirki na tem mestu najlepše zahvaljujem.

⁵⁷³ Wilhelm Kisch, *Die alten Strassen und Plaetze Wien's und ihre historisch interessanten Haeuser. Ein Beitrag zur Culturgeschichte Wiens mit Rücksicht auf die vaterländische Kunst, Architektur, Musik und Literatur 2*, Wien 1895, str. 470–471 (dalje: Kisch, *Die alten Strassen*); Hawlik-van de Water, *Die Kaisergruft*, str. 16–17; *Von Wanderbrüdern, Einsiedlern und Volkspredigern*, str. 351; Friedrich, *Kapuzinerkirche in Wien*, str. 2; Das alte Kapuzinerkloster: <http://mechitharisten.org/das-kloster/das-kapuzinerkloster>, zapis z dne: 20. 1. 2016; Die Kirche (Maria Schutz): <http://mechitharisten.org/das-kloster/die-mechitharistenkirche-maria-schutz/>, zapis z dne: 20. 1. 2016.

⁵⁷⁴ Hümmerich, *Anfänge des kapuzinischen Klosterbaues*, str. 84–87; Friedrich, *Kapuzinerkirche in Wien*.

⁵⁷⁵ Več o arhitekturi kapucinskega samostana v Osijeku v: Čokolić, *Kapucinski red kao faktor*, str. 47–86.

⁵⁷⁶ Schmidt, *Kapuzinerkirche*, str. 205–223. Nekaj podatkov o arhitekturi nekdanje Avstrijsko-madžarske kapucinske province najdemo tudi v: Hümmerich, *Anfänge des kapuzinischen Klosterbaues*, str. 84–87.

⁵⁷⁷ P. Johannes Undesser razlikuje med dvema tipoma samostanov v Avstriji. Na eni strani naj bi imeli tipični avstrijski samostani cerkvi trakte prizidane za molitvenim korom, npr. prvi kapucinski samostan na Dunaju (St. Ulrich), samostani Tulln, Linz in Gmunden. Na drugi strani pa so po njegovem mnenju štajerski kapucinski samostani, ki imajo samostanske trakte cerkvi prizidane levo ali desno od cerkve. Kot primer navaja Korneuburg, prim. Oppeker, *Barocker Bauwurm*, str. 593, ki pa nikoli ni spadal v nekdanjo štajersko kapucinsko provinco.

⁵⁷⁸ Provinzarchiv der Kapuziner in Wien (AT PAKW), *Architektursammlung*, Kapuzinerkloster Belgrad, nesigniran načrt.

⁵⁷⁹ Stjepan Sršan, *Kapucini u Osijeku. Gradivo iz bečkog kapucinskog samostana. 1702–1919*, Zagreb-Osijek 2003, str. 214–217 (dalje: Sršan, *Kapucini u Osijeku*).

samostanov lahko razberemo, da je bil beneško-tirolski tip kapucinskega samostana v nekdanji Avstrijsko-madžarski kapucinski provinci uporabljen tudi v praksi.

V arhivu kapucinskega samostana na Dunaju pa hranijo zanimivo zbirko načrtov neznanih samostanov,⁵⁸⁰ o kateri je bilo govora že zgoraj. Walpurga Oppeker jo je prvič omenila, ko je v svojem članku o arhitekturni dejavnosti ubožstvenih redov v času baroka govorila o razširitvi kapucinske arhitekture v evropskem prostoru: *Im Archiv des Kapuzinerklosters in der Wiener Innenstadt befindet sich ein diesbezüglich instruktives Musterbuch mit Vorlagen für den ordensspezifischen Klosterbau.*⁵⁸¹ T. i. knjiga vzorcev je vezana v lepenko, velikosti 28,5 × 43 cm;⁵⁸² najverjetneje je bila narejena v prvi polovici 18. stoletja in je delo več avtorjev, ki pa glede na izdelane načrte niso bili pretirano vešči v risanju.⁵⁸³

Na uvodni strani knjige vzorcev je zanimiva kolorirana perorisba,⁵⁸⁴ ki v ovalno okrašenem okvirju predstavlja kapucina, sedečega na kamnitih stopnicah neke stavbe. Kapucin načrtuje samostan, saj ima v rokah šestilo, poleg načrta pa je še ravnilo. Oblečen je v ponošen kapucinski habit, obut je v opanke in ima dolgo brado. V ozadju je med drevesi vidna kapucinska cerkev. Njena fasada je preprosta. V osi glavnega portala je naslikana freska, levo in desno od nje sta dve pravokotni okni, nad fresko pa je v trikotnem timpanonu še eno okroglo okno. Tudi cerkveno ladjo ter prezbiterij in molitveni kor, ki sta nižja in ožja od ladje, predirajo okna. Nad molitvenim korom je preprost štirikoten stolpič s piramidalno streho in križem na vrhu. Glede na opisane značilnosti lahko rečemo, da je na risbi upodobljena zunanjščina tipične beneško-tirolske kapucinske cerkve.

V zbirki je 18 različnih tlorisov kapucinskih samostanov, zadnji je ostal nedokončan, in tloris hospica. Kompleksi so predstavljeni z načrtom pritličja in nadstropja. Vrstni red pri tem ni ustaljen. Včasih je na *recto* strani upodobljeno nadstropje in na *verso* pritličje, včasih pa je obratno. Nekaterim samostanskim kompleksom sta pridana tudi naris samostana in skica parkovne zasnove. Rokopisu je na nevezanem foliju dodan tudi naris dveh stranic samostanskega poslopja, kjer sta lepo vidna izzidana kaminska kuhinja in izzidek s sanitarijami, vendar med vezanimi načrti narisu ne najdemo ustreznega tlorisa.

Zunanje stene stavb so izrisane s temnim tušem, pobarvane pa z oker barvo. Nekateri tlorisi so v celoti izrisani s temnim tušem. Uporaba drugih barv ni ustaljena. Največkrat so peči označene s temno rjavo barvo, prižnice s turkizno,

⁵⁸⁰ Zbirka na žalost ni signirana: AT PAKW, Musterbuch.

⁵⁸¹ Cit. po: Oppeker, *Barocker Bauwurm*, str. 594.

⁵⁸² Nekateri foliji so upognjeni in zato nekoliko daljši in širši.

⁵⁸³ Najlepše se zahvaljujem kolegoma dr. Heleni Seražin in dr. Blažu Resmanu za pomoč pri dataciji zbirke.

⁵⁸⁴ Najverjetneje je podoba kopija neznane grafike.

prav tako okna na narisih ter deloma parkovne zasnove, sanitarije, peči in no-silne stene atrija.

Vsak načrt ima vetrovnico, žal brez vrisanih smeri, z izjemo 12. načrta. Vendar lahko na podlagi idealnih zasnov in vedenja, kako so kapucini nekoč orientirali samostanski kompleks, določimo tudi orientacijo načrtov iz dunajske zbirke. Treba je le preveriti, kje so bili urejeni refektorij in kuhinjski prostori, ki so večinoma gledali proti zahodu in jugu, v nadstropju pa je treba paziti na celice, ki so bile ogrevane in bi zato lahko potencialno gledale proti severu.

Posamezni prostori v samostanu niso označeni. Vsakemu načrtu je dodana merilna lestvica, katere dolžinske enote najverjetneje predstavljajo dunajski seženj ali klaftro (*das Klafter*). Ta dolžinska enota je bila v srednjeevropskem prostoru v tem času največ v rabi.⁵⁸⁵

Vsi samostani imajo poleg cerkvene stavbe še tri trakte ter eno notranje dvorišče, z izjemo enega načrta, ki predstavlja samostan z dvema atrijema, tj. 2. načrt. Število celic v dormitoriju variira med 17 in 37. Narisi samostanov predstavljajo le eno do dve stranici samostanskega kompleksa, v nobenem primeru pa ni vidna fasadna stena cerkve in samostana. Vsi upodobljeni samostani so zelo preprosti, brez posebnih arhitekturnih detajlov. Vrata in okna niso vedno simetrično nameščena. Med pritličjem in nadstropjem je preprost dekorativni pas, ki ju ločuje. Streha je dokaj strma, podstrešje ima nekaj manjših oken.

Načrti v knjigi sledijo ustaljenemu beneško-tirolskemu tipu kapucinskega samostana, ki ga poznamo iz rokopisa p. Antonia da Pordenone. Na načrtih so vidne tudi vrisane križnogrebenasto obokane kripe, ki so nameščene na sredini cerkvene ladje, teh pa v Antonijevem rokopisu ne najdemo. Cerkev so večinoma križnogrebenasto obokane, lahko imajo tudi banjast obok, s sosvodnicami ali brez njih, prezbiterij, molitveni kor in stranske kapele pa so povečini križnogrebenasto obokani, medtem ko imajo zakristije skorajda brez izjeme zrcalen obok.

Pred cerkvijo so navadno vrisane stopnice, ki vodijo do cerkvenega portala, včasih pa je pred cerkvijo tudi ograjen prostor. Na 12. načrtu je nakazan celo samostanski zid, ki obdaja samostanski vrt. Cerkevna ladja je preprosta in dvakrat daljša kot široka.⁵⁸⁶ Na sredini ladijske stene je bodisi levo bodisi desno ali pa na obeh straneh pridana stranska kapela, ki je skorajda za polovico tako široka in dolga, kot je široka cerkevna ladja.⁵⁸⁷ Prezbiterij in kor sta ožja od ladje. Na eni strani prezbiterija je manjši oratorij, na drugi strani molitvenega kora pa zakristija. Včasih je zakristiji dodana še umivalnica. Med zakristijo in stransko

⁵⁸⁵ Več o sežnju v: Tine Kurent, Merski sistemi v arhitekturi na Slovenskem, v: *Zbornik za zgodovino naravoslovja in tehnike* 9 (1987), str. 39–65 (dalje: Kurent, Merski sistemi).

⁵⁸⁶ Izjema je le 18. načrt, kjer je nekoliko krajša.

⁵⁸⁷ Le na 18. načrtu je široka in dolga za eno tretjino širine ladje.

kapelo je hodnik, ki ju povezuje. Na slavoločni steni sta večinoma vrisana dva oltarja. Vhoda v molitveni kor sta dva in se za velikim oltarjem združita v enega. Lesena ograja, ki deli cerkev na del, namenjen vernikom, in del, namenjen kapucinski družini, je vidna le na 10. načrtu. Prižnica je na eni od podolžnih ladijskih sten.⁵⁸⁸ Ob molitvenem koru so praviloma stopnice, ki vodijo v zgornje nadstropje.⁵⁸⁹

Vhod v samostanski kompleks je vedno levo ali desno od cerkvene fasade. Tam so sobe za vratarja in obiskovalce, ki so opremljene tudi s sanitarijami. Včasih do samostanskega dvorišča vodi pokrit hodnik, sobe za obiskovalce pa so lahko tudi nekoliko dislocirane od celotnega samostanskega kompleksa. Lahko sta razpoznavna pravokoten, včasih tudi kvadraten atrij z okroglim vodnjakom na sredi in refektorij, ki je praviloma večji prostor z vrisano pečjo,⁵⁹⁰ povezan s kuhinjskimi prostori na eni in točilnico na drugi strani.⁵⁹¹ Kuhinji je lahko pridana kaminska kuhinja, ki ni vedno izzidana. Poleg kuhinjskih prostorov, v katere se lahko dostopa tudi skozi ožji hodnik, so stopnice, ki vodijo v nadstropje. V pritličju so še sobe s pečjo, namenjene obiskovalcem, sanitarni prostori oz. pralnica, včasih celo izzidani ali pa dislocirani in s hodnikom povezani s samostansko zgradbo,⁵⁹² ter večji prostor, za katerega se predvideva, da se je uporabljal kot drvarnica. Namembnost drugih sob, ki so lahko tudi izzidane, pa je še nerazjasnjena.⁵⁹³ Posebno zanimiv je 12. načrt, kjer so vrisani odtočni oz. dovodni kanali, ki vodijo od vodnjaka v atriju in pralnice oz. sanitarij v pritličju preko samostanskega vrta do samostanskega obzidja.

V zgornjem nadstropju je *dormitorio doppio* vedno nad refektorijem, lahko pa ga najdemo tudi v drugih traktih. Nad sanitarijami oz. pralnico v pritličju so tudi v nadstropju urejene sanitarije. V drugih traktih so sobe le na eni strani krila in so praviloma večje, nekatere od njih tudi ogrevane in najverjetneje rezervirane za bolne patre ali pa za goste. Na nekaterih načrtih najdemo vrisano tudi manjšo bolniško kapelo ter poleg sanitarij prostor, kjer se je z oblek otepalo bolhe.

Na 6. načrtu je upodobljen tloris hospica. Kapelica ima preprosto ladjo z oltarnim delom in prižnico na levi ladijski steni. Prehod v zakristijo je levo od oltarja, prehod v bivalni trakt hospica pa desno. Refektorij je večji prostor, ki je ogrevan in povezan s kuhinjskimi prostori. Poleg kuhinje je kaminska kuhinja, ki pa ni izzidana. Sanitarije so ločene od bivalnega dela. Najverjetneje so bile te sobe namenjene obiskovalcem. V nadstropju je 7 manjših celic, nanizanih

⁵⁸⁸ Izjema je le 18. načrt, kjer ni vrisana.

⁵⁸⁹ Le na 11. načrtu so vidni stebri, ki nosijo pevsko emporo.

⁵⁹⁰ Na nekaterih načrtih se iz refektorija po stopnicah lahko pride tudi na samostanski vrt.

⁵⁹¹ Točilnica ima včasih vrisan umivalnik, praviloma pa stopnice, ki vodijo v klet.

⁵⁹² Nekaj podobnega lahko vidimo tudi na načrtih p. Probusa Heineja, ki so bili že predstavljeni.

⁵⁹³ Navadno je bila izzidana točilnica. Gl. načrte p. Antonia da Pordenone iz leta 1623 in načrt kopskega kapucinskega samostana.

levo in desno od hodnika, dve sobi sta ogrevani, v prizidku so sanitarije. Nad zakristijo je kapela. Narisa hospica upodabljata stranske fasade, ki jih predirajo preprosta pravokotna okna in vrata.

Podrobnejša obravnava in primerjava zbirke tako razkrivata, da so načrti skorajda identični s tistimi, ki jih je izrisal p. Antonio da Pordenone, pa naj gre za načrte, ki se hranijo v Innsbrucku ali v Benetkah. Vendar predstavljena zbirka ni zgolj *ein diesbezüglich instruktives Musterbuch*⁵⁹⁴ različno orientiranih in velikih kapucinskih samostanov. Načrti so preveč detajlni, da bi predstavljali zgolj idealne zasnove. Dunajska zbirka vsebuje načrte samostanov, ki so si med seboj izredno podobni, načrt hospica, narise in sheme parkov, na enem od načrtov pa je vrisana celo lokacija odtočnih oz. dovodnih kanalov, kar nakazuje, da so v zbirki izrisani realizirani samostanski kompleksi.

Načrti ne ustrezajo znanim načrtom južnotirolskih samostanov, ki so hranjeni v Brixnu,⁵⁹⁵ severnotirolskih v Innsbrucku,⁵⁹⁶ čeških v Pragi,⁵⁹⁷ avstrijskih, slovenskih in hrvaških v Ljubljani ter v nekaterih drugih mestih.⁵⁹⁸ Zato lahko upravičeno domnevamo, da zbirka načrtov predstavlja nekaj samostanov nekdanje Avstrijsko-madžarske province. Ne le da je zbirka hranjena v njenem provincijskem arhivu, dodan ji je celo nevezan spisek 40 kapucinskih samostanov te province. Morda bi morala zbirka vsebovati načrte vseh, vendar je iz neznanih razlogov ostala nedokončana.⁵⁹⁹

3.5 Nekdanja Štajerska kapucinska provinca in njena gradbena dejavnost

V nekdanji Štajerski kapucinski provinci je bilo nekoč 33 samostanov in dva hospica; 12 se jih je ohranilo do danes. Na žalost je bila večina v preteklosti močno prezidanih, zato je primarna arhitektura na podlagi današnjega stanja nekoliko težje opredeljiva.

Prvi graški kapucinski samostan, ki je nastal na izrecno željo nadvojvode Ferdinanda II. leta 1600, je bil zgrajen na vzhodni strani vznožja Grajskega hriba (*Schlossberg*) tik ob mestnih vratih (*Paulustor*). Leta 1605 je bila cerkev posvečena sv. Antonu Padovanskemu.⁶⁰⁰

⁵⁹⁴ Cit. po: Oppeker, *Barocker Bauwurm*, str. 594.

⁵⁹⁵ Prim. IT PAKB, *Architektursammlung*.

⁵⁹⁶ Prim. AT PAKI, *Architektursammlung*.

⁵⁹⁷ Prim. CZ NAP, *Řád kapucínů*, Mappy 1–72.

⁵⁹⁸ Gl. naslednje podpoglavje.

⁵⁹⁹ Zaradi pomanjkanja arhivskega gradiva ostaja zgoraj podana hipoteza odprta za nadaljnje študije.

⁶⁰⁰ Athanasius Gisler, *Das Kapuzinerkloster in St. Anton »auf den Stiegen« in Graz*, v: *Grazer Volksblatt (GV)* 58 (17. 7. 1925), št. 161, str. 1–2 (dalje: Gisler, *Das Kapuzinerkloster*); von Oberleutasch, *Die Kapuziner in Österreich*, str. 90; Kohlbach, *Die barocken Kirchen*, str. 39–48; Benedik, *Kapucini in Slovenskem*, str. 22–23; Pickl-Herk, *Die Minderbruder*, str. 45; Rudolf K. Höfer, *Christentum und Kirche von den Anfängen bis zur Gegenreformation*, v: *Geschichte der Stadt Graz 3* (ur. Walter Brunner), Graz 2003, str. 52–53 (dalje: Höfer, *Christentum und Kirche*); Reismann – Mittermüller, *Geschichte der Stadt Graz*, str. 238–239.

Do cerkve vodi stopnišče, ob vznožju katerega je kapela s podobo *Pietà*. Enoladijska, banjasto obokana cerkev, orientirana proti zahodu, je imela stransko kapelo Blažene Device Marije.⁶⁰¹ Prezbitერი in molitveni kor sta banjasto obokana. Celotno cerkveno stavbo tik pod obokom obteka preprost izstopajoč trak.

Načrt za samostan naj bi naredil p. Victorius Labrucensis (Viktor iz Abrucev).⁶⁰² P. Hiacint iz Gradca pa pravi, da so p. Viktor iz Abrucev in nekaj drugih kapucinov gradnjo samostana le vodili.⁶⁰³

Cerkvena fasada ima na sredini pravokoten portal, levo in desno nad njim dve pravokotni okni, više v osi portala okroglo rozeto, v trikotnem zaključku pa tri ožje pravokotne odprtine. Streha cerkve je strma, nad molitvenim korom je pravokoten stolpič s piramidalno streho.

Veliki oltar krasi že omenjena Apoteoza protireformacije.⁶⁰⁴ Leta 1654 so na slavočno steno prislonili stranski oltar sv. Feliksa Kantališkega. Leta 1688 so cerkveni ladji pridali še kapelo Štirinajstih priprošnjikov v stiski, ki jo je krasila podoba Hansa Adama Weissenkirchnerja iz leta 1692. Pred kapelo je bila tudi kripta plemiške družine de Joanne.⁶⁰⁵ Poslikava odprtine pod tabernakljem, ki omogoča patrom v molitvenem koru, da med mašno daritvijo vidijo Najsvetejšo, se je ohranila do danes.

Samostan je stal severno od cerkve. Namembnost prostorov ni jasna, saj ohranjeni načrt prikazuje stavbo po razpustu.⁶⁰⁶ Trapezoiden atrij z vodnjakom na sredi so obkrožali trije trakti. Severni trakt ima prizidek. Tu bi bile glede na zasnovo drugih ohranjenih samostanov lahko sanitarije, izzidana kaminska kuhinja ali pa izzidana točilnica. Ob vzhodnem krilu so shrambe, ki se držijo kompleksa. V samostanu je bilo 40 celic in osem bolniških sob, nekaj prostorov je moralo biti namenjenih študiju, saj je bil samostan vseskozi tudi študijska hiša.⁶⁰⁷ Poleg samostana so na nekaterih upodobitvah vidna tudi gospodarska poslopja.

⁶⁰¹ Benedik – Kralj, *Kapucini na Slovenskem* (LIB), str. 281

⁶⁰² Reismann – Mittermüller, *Geschichte der Stadt Graz*, str. 239.

⁶⁰³ SI ASKP, Zgodovina kapucinskega samostana v Škofji Loki, str. 5.

⁶⁰⁴ Veliki leseni oltar je iz prve polovice 18. stoletja, prim. Kohlbach, *Die barocken Kirchen*, str. 45. Za opis slike gl. poglavje: 1.3.2 Politika in vera v času reformacije in rekatolizacije.

⁶⁰⁵ Kohlbach, *Die barocken Kirchen*, str. 43–44, 47; Benedik – Kralj, *Kapucini na Slovenskem* (LIB), str. 282.

⁶⁰⁶ Tako je nemogoče dokazati, ali je bil samostan zgrajen v soglasju s pravili, ki jih je zapisal p. Antonio da Pordenone, ali ne.

⁶⁰⁷ Benedik, *Kapucini na Slovenskem*, str. 22–23.

Leta 1786 je bil samostan ukinjen, v njem so uredili umobolnico,⁶⁰⁸ od leta 1913 pa je v samostanskih traktih etnografski muzej. V cerkvi se je nekaj časa zbiral pravoslavna skupnost, danes pa služi za potrebe katoliške pastore.⁶⁰⁹

Kot je bilo zapisano že uvodoma, so se kapucini na Slovenskem naselili predvsem zaradi velikodušnega posredovanja nadvojvode Ferdinanda II. ter pomembnih predstavnikov visokega klera in plemstva, v nekaterih primerih pa tudi na pobudo meščanov in podeželskega prebivalstva. Često so bili poprej kraji, kjer so si kapucini zgradili novo redovno postojanko, močni centri protestantizma. Nobena izjema v tem pogledu niso bili niti ostali samostani te province.

Tržaški kapucini so prišli v mesto na željo tamkajšnjega klera, mestnih oblasti in vernikov. Prostor za gradnjo samostana je darovala mesto. Prvotni samostan danes ne obstaja več.⁶¹⁰ Krminski samostan se je na željo Krminčanov gradil ob podpori grofov Rajmunda in Matije Thurna,⁶¹¹ samostan v Gradišču ob Soči pa je bil sezidan iz miloščine, medtem ko je stavbišče darovala Kvintilija Mingarella, ki si je tam uredila tudi svoje zadnje počivališče.⁶¹² Tudi za tema dvema samostanoma se je zabrisala vsaka sled.

Kapucini so bili v Beljak poklicani predvsem zato, da bi notranje prenovili nekdanj protestantsko ljudstvo. Vrt in stavbišče je darovala Anna Maria Proy und Wasserleonburg, roj. Putz, samostan pa je na svoje stroške sezidala grofica Uršula pl. Thanhausen, roj. baronica pl. Hollenegg, ki je bila v mladosti protestantka.⁶¹³ Samostan je danes porušen. Tudi v Celovcu, ki je bil nekdanj popolnoma

⁶⁰⁸ Gl. Albertina Museum Wien (= AT AMW), Architektursammlung der Albertina, Mappen mit Plänen (Grundrisse, Ansichten), AZ7684-7685 (Mappe 3, Umschlag 17, Nr. 1–3), Graz, Narrenhaus, Pläne zur Umgestaltung des Kapuzinerklosters in ein Narrenhaus, Grundrisse 2. H. 18. Jh.

⁶⁰⁹ Höfer, Christentum und Kriche, str. 53; Reismann – Mittermüller, *Geschichte der Stadt Graz*, str. 238–239. V Štajerskem deželnem arhivu hranijo delni prepis kronike nekdanjega kapucinskega samostana sv. Antona v Gradcu: AT StLA, HS XII/5, Acta Conventus Graecensis ad S. Antonium Padovanium, v dunajskem kapucinskem arhivu pa original: AT PAKW, Acta conuentus Graecensis ad S. Antonium Paduanum. Ab anno Christe 1600 usque ad annum 1725, vendar originala žal ni bilo mogoče dobiti.

⁶¹⁰ Tomasin, La Chiesa e l'antico Convento, str. 277–356; Eugenio Pavani, *Documento risguardanti l'Ordine dei Cappuccini in Trieste*, s. I. 1918 (dalje: Pavani, *Documento risguardanti*); Teraš, *Iz zgodovine, življenja in delovanja kapucinov*, str. 78; Giuseppe Cuscito, *Le chiese di Trieste. Dalle origini alla Prima guerra mondiale. Storia, arte e cultura*, Trieste 1992, str. 207 (dalje: Cuscito, *Le chiese di Trieste*).

⁶¹¹ Rajmunda Thurna smo že srečali kot donatorja goriškega kapucinskega samostana, Thurne pa smo omenjali med goriškimi zagovorniki protestantske vere; gl. poglavje: 1.3.3 Meceni kapucinov na Slovenskem. Admontski opat Johannes Hofmann naj bi ok. leta 1614 zapustil večjo vsoto denarja za gradnjo ptujskega kapucinskega samostana in, kot piše nuncij Paravicini v pismu v Rim, tudi za un altro luogo, che non mi ricordo il nome, ne' confini d'Italia [...], cit. po: Škafar, Nekdanji kapucinski samostan na Ptuj, str. 270. Morda je tu mišljen prav krminski samostan, ki je bil zgrajen v tistem času. Več o tem v: Koblar, Črtice o kapucinskih samostanih, str. 231; Francesco Spessot, *Conventi, che furon, che sono nei limiti dell'attuale circoscrizione diocesana di Gorizia*, Gorizia 1934, str. 19 (dalje: Spessot, *Conventi, che furon*).

⁶¹² Koblar, Črtice o kapucinskih samostanih, str. 230; Tavano, La riforma cattolica nel Goriziano, str. 161; Majda Smole, *Vicedomski urad za Kranjsko. 13. stol. – 1747. Del 2. Cerkvene zadeve. Lit. G.*, Ljubljana 1989, str. 406 (dalje: Smole, *Vicedomski urad za Kranjsko*, 1989).

⁶¹³ Ok. leta 1598 se je poročila z baronom Balthasarjem von Thanhausen, ki je bil na začetku tudi protestant, vendar se je pozneje spreobrnil, saj mu je bilo kot protestantu onemogočeno postati svetnik cesarja Ferdinanda II. Skupaj z ženo sta leta 1625 ustanovila tudi jezuitski kolegij v Judenburgu. Za dokončanje beljaškega kapucinskega samostana je finančna sredstva prima-

protestantski, so se leta 1646 na prošnjo koroških deželnih stanov in meščanov naselili kapucini.⁶¹⁴ Ohranjena je le cerkvena stavba. Gradnjo samostana v Volšperku sta podpirala bamberški knezoškof Franz von Hatzfeld in že prej omenjena grofica Uršula pl. Thanhausen, po uničujočem požaru leta 1777 pa ga je dala obnoviti sama cesarica Marija Terezija. Samostan je imel pomenljivo lokacijo, saj je stal na mestu nekdanjega luteranskega pokopališča. Danes ga upravljajo benediktinci.⁶¹⁵

Prav tako je bil center protestantizma Schwanberg. V času rekatolizacije so bile tam vse protestantske stavbe uničene. V poslopju, kjer sta bila prej protestantska šola in molilnica, t. i. *Amthaus*, so uredili kapucinski samostan, ki so mu prizidali cerkev,⁶¹⁶ ki je še ohranjena, samostanski kompleks pa so pozneje preuredili v hotel. V Radgoni je bila po odhodu reformacijske komisije in večkratnih vizitacijah škofa Martina Brennerja spreobrnitev le navidezna in še po prihodu kapucinov leta 1614 je bilo tam veliko pripadnikov lutrovske vere, ki do kapucinov niso kazali pretiranih simpatij.⁶¹⁷ Za ustanovitev radgonskega kapucinskega samostana sta zaslužna predvsem škof Martin Brenner in njegov naslednik, Jakob Eberlein, zelo pa se je nad ustanovitvijo novega samostana navduševal tudi nadvojvoda Ferdinand II.⁶¹⁸ Pozneje se kot pomembni dobrotniki radgonskih kapucinov omenjajo tudi predstavniki družine Nádasdy, nekdanj glavni nosilci nove vere na Madžarskem.⁶¹⁹ Danes je ohranjena le cerkev, v

knilo še koroško deželno plemstvo. Več o beljaškem kapucinskem samostanu v: Gertrud Oezelt, *Das Kapuzinerkloster in Villach* (1629–1787), v: *Neues aus Alt-Villach* 8 (1971), str. 113–142 (dalje: Oezelt, *Das Kapuzinerkloster in Villach*).

⁶¹⁴ Več o celovškem kapucinskem samostanu v: Siegfried Hartwagner, *Klagenfurt. Stadt. Ihre Kunstwerke, historischen Lebens- und Siedlungsformen*, Salzburg 1980, str. 67–69 (dalje: Hartwagner, *Klagenfurt*); Claudia Fräss-Ehrfeld, *350 Jahre Kapuziner in Klagenfurt, v: Kapuzinerkloster Klagenfurt – ein Ort der Hoffnung* (ur. Alfons Kapp), Klagenfurt 1996, str. 9–37 (dalje: Fräss-Ehrfeld, *350 Jahre Kapuziner in Klagenfurt*); Führer durch die Kapuzinerkirche, v: *Kapuzinerkloster Klagenfurt – ein Ort der Hoffnung* (ur. Alfons Kapp), Klagenfurt 1996, str. 65–72 (dalje: Führer durch die Kapuzinerkirche).

⁶¹⁵ Koblar, Črtice o kapucinskih samostanih, str. 206. Več o samostanu tudi na internetni strani: Pfarre Wolfsberg. Haus St. Benedikt und Rektoratskirche: <http://www.pfarre-wolfsberg.at/haus-st-benedikt-und-rektoratskirche/>, zapis z dne: 20. 1. 2016. V celovškem nadškofjskem arhivu hranijo zanimive podatke o celovškem, volšperskem in beljaškem kapucinskem samostanu, prim. Archiv der Diözese Gurk (AT ADG), Orten und Genossenschaften, K 29, Kapuziner Klagenfurt; K 33, Kapuziner Villach; K 36, Kapuziner Wolfsberg.

⁶¹⁶ Poslopje je daroval grof Jurij Ferdinand von Falbenhaupt, prim. Pickl-Herk, *Die Minderbrüder*, str. 49; Wiegele, *Der Loretokult im Habsburgerreich*, str. 216–217.

⁶¹⁷ Med letoma 1633 in 1635 so bili v Radgoni umorjeni trije kapucini. P. Benedikta iz Krapine so v bližini mesta umorili protestantje in njegovo truplo vrgli v Muro. Več o tem v: *I frati cappuccini* 4, str. 1456; Vinko Škafar, Prispevek radgonskih kapucinov k ohranjanju slovenščine v 17. in 18. stoletju, v: *Zbornik soboškega muzeja* 7 (2003), str. 18 (dalje: Škafar, Prispevek radgonskih kapucinov); Hermann Kurahs, *Augustiner Eremiten und Kapuziner in Radkersburg. Ein Beitrag zur Radkersburger Kirchengeschichte*, v: *Blätter für Heimatkunde* 86 (2012), št. 3–4, str. 126 (dalje: Kurahs, *Augustiner Eremiten und Kapuziner*).

⁶¹⁸ Kapucini so se naselili v opuščnem poznogotskem samostanu avguštinskih eremitov. Cerkev in samostan je obnovil in na lastne stroške dogradil Jakob Rosolenz, prošt v cerkvi in samostanu avguštinskih kanonikov v Steinzur, ki je kot dobrotnik kapucinov leta 1617 položil tudi temeljni kamen, posvetil pa jo je škof Jakob Eberlein leta 1620. Za več podatkov gl. Škafar, Prispevek radgonskih kapucinov, str. 21–26, 47–48; Kurahs, *Augustiner Eremiten und Kapuziner*, str. 120–126. Več o samostanu tudi v: Sepp Szedonja, *Bauen in Bad Radkersburg im Wandel der Zeit*, v: *Bad Radkersburg. Naturraum und Bevölkerung. Geschichte. Stadtanlage. Architektur*, Bad Radkersburg 1997, str. 233 (dalje: Szedonja, *Bauen in Bad Radkersburg*).

⁶¹⁹ Ko so bili v času protireformacije protestantski predikanti izgnani iz mest, so nekateri svoje zatočišče dobili na njihovem dvorcu na

kateri je skladišče.⁶²⁰ Cmureški kapucinski samostan je nastal na pobudo tamkajšnjih ljudi in s pomočjo plemenitih mecenov. Na žalost sta ohranjena le dva trakta samostanskega poslopja.⁶²¹ Kapucini so se v Lipnici naselili na željo škofa Johanna Markusa von Altringena in meščanov. Gradnjo samostana je podpiral grof Otto Gottfried Kollonitsch, zanj pa so bili zagreti tudi lipniški magistrat in tržani. Močno predelana cerkev in samostan danes služita prvotnemu namenu.⁶²²

Tudi za ustanovitev samostana v Brucku na Muri je bil zaslužen nadvojvoda Ferdinand II., prostor za gradnjo pa so darovali tamkajšnji meščani. Danes je porušen.⁶²³ Samostan v Murauu so zgradili s pomočjo grofa Georga Ludwiga von Schwarzenberg, ki je posestva podedoval po svoji ženi Anni Neumann von Wasserleonburg. Danes je v samostanskem kompleksu urejen mestni muzej, cerkev pa upravlja župnija.⁶²⁴ Drugi samostan kapucinov v Gradcu, posvečen sv. Janezu Krstniku, so zgradili s podporo grofa Sigmunda Ludwiga von Dietrichstein, notranjeavstrijskega predsednika dvorne komore, in dveh plemenitih gospa, grofice Kinsky in gospe Hanni, ki sta darovali zemljo za gradnjo. Vse

Petanjih. Več o tem v: *Protestantizem – zatočišče izgnanih na Petanjcih (Nádasdyjev dvorec). Zbornik znanstvenega srečanja v Radencih in na Tišini* (28. in 29. oktober 1999) (ur. Jože Vugrinec), Murska Sobota 2000 (dalje: *Protestantizem – zatočišče izgnanih*). Leta 1643 se je Ferenc/Franc III. Nádasdy (1623–1671) ponovno pokatoličil, za kar je bil nagradjen z eminentnejšimi pozicijami v državni upravi. Ker je sodeloval v zaroti zoper Leopolda I., je bil na Dunaju obglavljen. Več o družini Nádasdy v obširnem članku: Andrej Hozjan, Franc III. Nádasdy in Prekmurje. Ob 340. obletnici usmrtnice protihabsburškega zarotnika, v: *Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino* 59 (2011), št. 2, str. 211–230 (dalje: Hozjan, Franc III. Nádasdy in Prekmurje). Ko je leta 1717 umrla žena Ferenc/Franca II. Nádasdyja, je pogrebni nekrolog sestavil prav p. kapucin Johannes ali Janez iz Gradca, ki je bil tedaj kapucin v Radgoni. Nekrolog je bil pozneje natisnjen v dveh verzijah. Za več podatkov o nekrologu gl. Andrej Hozjan, Nekrolog za Rožo Rebeko Schrattenbach, poročeno grofico Nádasdy z Gornje Lendave, iz 1718, v: *Ženske skozi zgodovino. Zbornik referatov 32. zborovanja slovenskih zgodovinarjev. Celje, 30. september–2. oktober 2004* (ur. Aleksander Žižek), Celje 2004, str. 65–68 (dalje: Hozjan, Nekrolog za Rožo Rebeko Schrattenbach).

⁶²⁰ Opis kapucinskega samostana v Radgoni v: Kurahs, Augustiner Eremiten und Kapuziner, str. 117–123.

⁶²¹ Stavbišče je bilo nekdanj last Wolfganga pl. Stubenberg, prim. Koblar, Črtice o kapucinskih samostanih, str. 234. Družina Wolfgang von Stubenberg se povezuje s protestantskim gibanjem v tem kraju, prim. Georg Kodolitsch, *Mureck. Kunstgeschichtlicher Stadtführer, herausgegeben anlässlich der Stadterhebungsfeier 1976*, Graz 1976, str. 25–26 (dalje: Kodolitsch, Mureck).

⁶²² Otto Gottfried baron von Kollonitsch je bil tajni svetnik cesarja Ferdinanda III. Poročen je bil z Johanno Sofio, roj. grofico von Thurn. Njegova družina je izhajala iz Hrvaške, od koder je zbežala zaradi turške nevarnosti. Otto Gottfried je podedoval premoženje svojega strica, barona Gottfrieda von Stadla, ki je umrl brez potomcev. Ta je v testamentu velel, naj v Lipnici za njegov dušni blagor zgradijo kapucinski samostan in ga vzdržujejo. V ta namen je zapustil 12.000 gld. Otto Gottfried se je zavzemal za gradnjo, pomagal je tudi pri nabavi materiala. V kapucinski cerkvi so Kollonitschi imeli svojo grobnico, prim. Janisch, *Topographisch-statistisches Lexikon*, str. 45; Robert F. Hausmann, Die Anfänge des Kapuzinerklosters in Leibnitz, v: *Leibnitz. 75 Jahre Stadt* (ur. Gert Christian), Leibnitz 1988, str. 95–96 (dalje: Hausmann, Die Anfänge des Kapuzinerklosters); Benedik, Kapucini na Slovenskem, str. 30. Več o gradbeni zgodovini kapucinskega samostana v Lipnici pa v: Gert Christian – Emmerich Holzmann, Ein Beitrag zur Baugeschichte von Leibnitz, v: *1000 Jahre Leibnitz. 970–1970. Festschrift zum Gedenkjahr*, Leibnitz 1970, str. 78–84 (dalje: Christian – Holzmann, Ein Beitrag zur Baugeschichte); Wolfgang Strauß, Das Kloster der PP Kapuziner in Leibnitz, v: *Leibnitz. 75 Jahre Stadt* (ur. Gert Christian), Leibnitz 1988, str. 97–102 (dalje: Strauß, Das Kloster der PP Kapuziner); Eva Frühwirth et al., *Kapuzinerkirche Leibnitz*, Leibnitz s.a. (dalje: Frühwirth et al., *Kapuzinerkirche Leibnitz*).

⁶²³ Pickl-Herk, *Die Minderbrüder*, str. 45.

⁶²⁴ Wiegele, *Der Loretokult im Habsburgerreich*, str. 201–202. Arhitektura kapucinskega samostana v Murauu je bila v literaturi precej dobro predstavljena. Ohranjeni so tudi nekateri starejši načrti in narisi samostana, objavljeni v: Woisetschlager-Mayer, Ebner, *Die Kunstdenkmäler des Gerichtbezirkes Murau*, str. 424–437; Katharina Hengel, *Das Heimatmuseum als Konstruktion. Das Fallbeispiel – Stadtmuseum Murau* (tipkopis diplomske naloge), Graz 2006 (dalje: Hengel, *Das Heimatmuseum*).

je potekalo pod budnim očesom Ferdinanda III., ki je ustanovitev tudi podpiral. Nekoč je ta samostan velik del province zalagal s suknom. Danes sta poleg cerkve z močno predelano fasado ohranjeni le dve samostanski krili, v katerih so urejeni župnijski prostori.⁶²⁵ Gradnjo kapucinskega samostana v Hartbergu je podpiral grof Wolf Rudolf Saurau, magistrat in mestni župnik. Tako kot v Škofji Loki so tudi v Hartbergu prebivalci kar sami pomagali pri gradnji. Celoten kompleks skupaj z vrtom je (nekoliko predelan) v uporabi še danes.⁶²⁶ Maria Thessalon, ki je izvršila željo svojega pokojnega moža Hansa, in Katharina Pantier sta bili podpornici samostana v Leobnu,⁶²⁷ kjer ne najdemo več sledov o tem, kje je samostan nekdanj stal. V Knittelfeldu so se kapucini naselili ob pomoči meščanov, ki so darovali zemljo za gradnjo, sekovskega stolnega prošta Franza Poitza in drugih dobrotnikov.⁶²⁸ Cerkev se je do danes ohranila, uporabljajo jo pravoslavni verniki, ki so jo v skladu s svojimi potrebami tudi preuredili. Za gradnjo samostana v Irdningu sta svoj lovski двореc darovala grofica Beatrix von Welsersheim, roj. baronica Teuffenbach, in njen mož baron Johann Sigmund Friedrich.⁶²⁹ Samostan se je ohranil do danes.

Prvotni hospic v kraju Tamsweg na Salzburškem so postavili tirolski kapucini leta 1634 na pobudo salzburškega nadškofa Parisa von Lodrona (1586–1653), deset let pozneje pa so ga predali štajerskim, ki so leta 1673 zgradili večjo cerkev in hospic preuredili v regularni samostan.⁶³⁰ V njem so danes uradni prostori okrajnega glavarstva tega kraja.⁶³¹ Tudi za ustanovitev hospica v kraju Gmünd leta 1640 je bil zaslužen zgoraj omenjeni nadškof. Hospic je leta 1642 prešel v roke štajerskih kapucinov, ki so ga oskrbovali le do leta 1650, zato se najverjetneje tudi ni ohranil.⁶³²

Reški kapucinski samostan je prav tako kot več drugih kapucinskih samostanov nastal na izrecno željo nadvojvode Ferdinanda II., ki je od avguštincev

⁶²⁵ Janisch, *Topographisch-statistisches Lexikon*, str. 445; Kohlbach, *Die barocken Kirchen*, str. 147–152; Pickl-Herk, *Die Minderbrüder*, str. 46; Reismann – Mittermüller, *Geschichte der Stadt Graz*, str. 239.

⁶²⁶ Hubert Osprian, 300 Jahre Kapuziner in Hartberg, v: *Pfarrblatt Hartberg. Festgabe zur 800 Jahrfeier*, Hartberg 1958, str. 45–51 (dalje: Osprian, 300 Jahre Kapuziner in Hartberg); Allmer, 350 Jahre Kapuzinerkloster Hartberg, str. 21–43.

⁶²⁷ Janisch, *Topographisch-statistisches Lexikon*, str. 66.

⁶²⁸ Knittelfeldčani so si želeli kapucine v svoji sredi, ker jim oskrba mestnega župnika in kaplana ni zadostovala. V samostanski cerkvi je bila kapela, posvečena Kamenjani Materi Božji. Ta patrocinij pogosto srečamo v samostanih Štajerske kapucinske province. Več o tem gl. v 3. poglavju, več o samostanu v Knittelfeldu pa v: *Geschichte und Geschichten von Knittelfeld. 300 Jahre Kapuzinerkirche*, Knittelfeld 2005 (dalje: *Geschichte und Geschichten von Knittelfeld*).

⁶²⁹ Koblar, Črtice o kapucinskih samostanih, str. 209; Pickl-Herk, *Die Minderbrüder*, str. 51.

⁶³⁰ Več o tem gl. v Prilogi.

⁶³¹ Von Oberleutasch, *Die Kapuziner in Österreich*, str. 114–115; Benedik, Kapucini na Slovenskem, str. 32; Klaus Heitzmann, Kirchen, Kloster, Kapuziner. Die Geschichte der Pfarre und des religiösen Lebens in Tamsweg, v: *Tamsweg*, Tamsweg 2008, str. 446–481 (dalje: Heitzmann, Kirchen, Kloster, Kapuziner). Načrt pritličja in vrta kapucinskega samostana v Tamswegu je objavljen v: Heitzmann, Kirchen, Kloster, Kapuziner, str. 464, v arhivu kapucinskega samostana v Innsbrucku pa hranijo prepis iz samostanske kronike z zanimivimi skicami in opisom samostanskega poslopja: AT PAKI, Andreä Kocher (avtor skic Andrä Pirkner), *Die Kapuziner und ihre Zeit. Eine Chronik (rokokopis)*, Tamsweg ok. 1785 (dalje: AT PAKI, Kocher, *Die Kapuziner und ihre Zeit*).

⁶³² Von Oberleutasch, *Die Kapuziner in Österreich*, str. 89.

odkupil opuščeno samostansko poslopje in ga predal kapucinom. Pri gradnji so pomagali tudi reški meščani. Leta 1904 so začeli graditi novo cerkev, posvečeno Lurški Materi Božji, ki so jo dokončali 25 let pozneje.⁶³³ Gradnjo karlobaškega samostana so podpirali Leopold I. in njegova sinova Jožef I. ter Karel VI. Zadnji je poravnal tudi stroške za zidavo hospica v Kaniži pri Gospiću. V samostanu, ki je bil v zadnjih desetletjih zgledno obnovljen, še vedno prebivajo kapucini, hospic pa se ni ohranil.⁶³⁴ Varaždinski samostan je nastal na pobudo meščanov, veliko so darovali tudi razni dobrotniki.⁶³⁵ Samostan je ohranjen. Zagrebški se je gradil le s prostovoljnimi prispevki meščanov, žal pa se je za njim izgubila vsaka sled.⁶³⁶

V Arhivu Slovenske kapucinske province so se ohranili načrti in skice kar 13 samostanov. V Celju je bil namreč glavni arhiv nekdanje Štajerske kapucinske province, tik preden je bila ta leta 1921 ukinjena. Zato se načrti za samostane danes nahajajo v Ljubljani, kamor so po ustanovitvi Slovenske kapucinske province prenesli arhiv. Na njih so upodobljeni: Irdning (le skica cerkve), Celovec (le skica pritličja), Cmurek (le zgornje nadstropje), Ljubljana (le zgornje nadstropje), Ptuj (le zgornje nadstropje), Škofja Loka (skici pritličja in nadstropja), Knittelfeld, Leoben, Lipnica, Murau, Schwanberg, Novo mesto in Vipavski Križ.⁶³⁷ V nekaterih drugih slovenskih (tudi samostanskih) in evropskih arhivih pa so ohranjeni načrti oz. skice kapucinskih samostanov za: Celje,⁶³⁸ Maribor,⁶³⁹

⁶³³ Benedik, Kapucini na Slovenskem, str. 25; Igor Žic, Kapucini i crkva Gospe Lurdske, v: *Sušačka revija* 18 (2010), št. 69, str. 33–39 (dalje: Žic, Kapucini i crkva). Več o novi cerkvi Lurške gospe v: Olga Magaš, Gradnja kapucinske crkve Gospe Lurdske, v: *Bernardin Nikola Škrivanić i njegovo vrijeme. Zbornik radova s Međunarodnog znanstvenog skupa o Bernardinu Škrivaniću, održanog u Rijeci 7.–9. lipnja 1996* (ur. Darko Deković), Rijeka 1997, str. 233–260 (dalje: Magaš, Gradnja kapucinske crkve); Radmila Matejčić, *Kako čitati grad*, Rijeka 2007, str. 255–260 (dalje: Matejčić, *Kako čitati grad*).

⁶³⁴ Teraš, *Iz zgodovine, življenja in delovanja kapucinov*, str. 85–86. Več o samostanu v: Ivy Lentić-Kugli, Obnova kapucinskog samostana i crkve sv. Josipa u Karlobagu potkraj 18. stoljeća, v: *Senjski zbornik* 15 (1988), št. 1, str. 121–126 (dalje: Lentić-Kugli, Obnova kapucinskog samostana); Eva Matijašević, *Kapucinski samostan u Karlobagu* (tipkopis seminarske naloge), Zagreb 1997–1998 (dalje: Matijašević, *Kapucinski samostan*); Bašnac, Dolazak kapucina, str. 251–294; Josip Grivić, *Kapucini. Kapucinski samostan Sv. Josipa. Karlobag 1710.–2008.*, Karlobag 2008 (dalje: Grivić, *Kapucini*); Martelanc, Arhitektura kapucinskog samostana u Karlobagu, str. 163–194.

⁶³⁵ Za već podatkov o samostanu gl. Rudolf Horvat, *Povijest grada Varaždina*, Varaždin 1993, str. 219 (dalje: Horvat, *Povijest grada Varaždina*); Benedik, Kapucini na Slovenskem, str. 34; Mirko Kemiveš, Dolazak kapucina u Varaždin i znameniti kapucini tijekom 300 godina varaždinskog samostana, v: *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 12/13 (2001), str. 123–146 (dalje: Kemiveš, Dolazak kapucina u Varaždin).

⁶³⁶ Teraš, *Iz zgodovine, življenja in delovanja kapucinov*, str. 78. O slikah, ki se hranijo v hrvaških kapucinskih samostanih, je obširno pisala Josipa Alviž v doktorski disertaciji: Josipa Alviž, *Slikarstvo XVII. i XVIII. stoljeća u kapucinskim crkvama i samostanima u Hrvatskoj* (tipkopis doktorske disertacije), Zagreb 2015 (dalje: Alviž, *Slikarstvo XVII. i XVIII. stoljeća*).

⁶³⁷ SI ASKP, Zbirka načrtov.

⁶³⁸ Zgodovinski arhiv Celje (SI ZAC), SI_ZAC/0008, Okrožni urad Celje, a. š. 118, sig. 962a,b.

⁶³⁹ Pokrajinski arhiv Maribor (SI PAM), SI_PAM/1806/001/00078-00079; Österreichisches Staatsarchiv, Finanz- und Hofkammerarchiv (AT-OeStA/FHKA) SUS KS, Rb-597, Minoritenkloster zu Marburg (ehem. Kapuzinerkloster).

Kranj,⁶⁴⁰ Novo mesto,⁶⁴¹ Škofjo Loko,⁶⁴² Krško,⁶⁴³ Ljubljano,⁶⁴⁴ Varaždin,⁶⁴⁵ Karlobag,⁶⁴⁶ Tamsweg,⁶⁴⁷ Gradec (sv. Anton)⁶⁴⁸ in Leoben.⁶⁴⁹ Večina jih je nastala, ko je bil samostan prezidan, nekaj pa jih prikazuje prvotno zasnovo samostanskih kompleksov, ki vsi po vrsti spadajo v beneško-tirolski tip.

3.5.1 Tipična kapucinska arhitektura v nekdanji Štajerski kapucinski provinci⁶⁵⁰

Kapucinske cerkve te province so bile orientirane proti vsem štirim stranem neba.⁶⁵¹ Razvidno pa je, da so nekoliko prednosti dajali cerkvenim fasadom, ki so bile orientirane proti vzhodu oz. jugovzhodu. Cerkev je bila v tem primeru orientirana proti zahodu oz. severozahodu ter je stala na severni oz. severovzhodni strani kompleksa, samostanski trakti so se nanjo pripenjali na njeni južni strani. Tako so bili obrnjeni proti soncu in so se izognili severnemu oz. severovzhodnemu vetru, ki je v tem geografskem prostoru tudi najbolj pogost.⁶⁵²

⁶⁴⁰ Arhivu Republike Slovenije (SI AS), SI AS 1068, Zbirka načrtov, t. e. 300, 6/18-22; Nadškofijski arhiv Ljubljana (SI NŠAL), nčr Aus, fasc. 3, fare, Kranj – bivša kapucinska.

⁶⁴¹ SI NŠAL, nčr Aus, fasc. 5, fare, Novo mesto – kap. c.; SI AS 1068, Zbirka načrtov, t. e. 300, 6/18-22; AT AMW, Architektursammlung der Albertina, Mappen mit Plänen (Grundrisse, Ansichten), AZ7661 (Mappe 78, Umschlag 13, Nr. 1), Rudolfswert (S.H.S.) (Krain) jugoslav. Rodolfovo vor 1865: Neustadtl, ehemaliges Kapuzinerkloster: Grundrisse, 2. H. 18. Jh.

⁶⁴² SI NŠAL, nčr Aus, fasc. 4, fare, Škofja Loka – kap. c.; Arhiv kapucinskega samostana v Škofji Loki (SI AKSSL), Tloris kapucinske cerkve v Škofji Loki iz leta 1915 za leseni pod; Načrt pritličja in nadstropja pred prenovo leta 1987, avtor Karl Gržan (novinec); Načrt pritličja kapucinskega samostana v Škofji Loki iz leta 2012, avtor arhitekt Anton Mlakar.

⁶⁴³ Arhiv kapucinskega samostana v Krškem (SI AKSK), Načrt krškega kapucinskega samostana; ZVKDS OE Ljubljana, Dokumentacija o krškem kapucinskem samostanu, razni načrti.

⁶⁴⁴ AT AMW, Architektursammlung der Albertina, Mappen mit Plänen (Grundrisse, Ansichten) von Laibacher Bauten, AZ5232-5234 (Mappe 78, Umschlag 7, Nr. 13–15), Kapuzinerkloster (zur Demolierung). Situationspläne mit Teil der Stadt u. Fassaden aussicht. gy. v. Franz Xaver Deschmann unter Leitung des pww. Bauinspektors Sinn, 3.5.1816.

⁶⁴⁵ Arhiv Provincijalata Hrvatske kapucinske provincije (HR APHP), Tlocrt kapucinskoga samostana u Varaždinu.

⁶⁴⁶ Magyar Nemzeti Levéltár (HU MNL), HU-MNL-OL-C-71-Dep. Eccl. Cleri saec.-1795-20-10, fol. 2.

⁶⁴⁷ AT PAKI, Kocher, Die Kapuziner und ihre Zeit.

⁶⁴⁸ AT AMW, AAZ7684-7685 (Mappe 3, Umschlag 17, Nr. 1–3), Graz, Narrenhaus, Pläne zur Umgestaltung des Kapuzinerklosters in ein Narrenhaus, Grundrisse 2. H. 18. Jh.; AT StLA, Pläne Steiermark, B 94, Mappe 8, Nr. 143/1–2, Plan des hiesigen Irren Hauses zu Graz, 1822.

⁶⁴⁹ AT StLA, Pläne Steiermark, B 93, Mappe 1, Nr. 2, Kapuzinerkloster zu Leoben.

⁶⁵⁰ Reški kapucini so se naselili v nekdanji avguštinski samostan, radgonski pa v nekdanji samostan avguštinskih kanonikov. Že obstoječi arhitekturi je bila dodana cerkev v Schwanbergu, nekdanja plemiška rezidenca pa je bila preurejena v samostan v Irdningu. Ker so samostani omenjenih krajev netipični za kapucinski red, jih v obravnavani analizi ne upoštevam. Izjema sta le cerkveni stavbi v Schwanbergu in Irdningu.

⁶⁵¹ Orientacije vseh cerkva ni bilo mogoče opredeliti, zato se analiza naslanja na 22 primerov.

⁶⁵² Cerkev v Gradcu (sv. Anton), Varaždinu, Volšperku, Lipnici in Krškem so bile s fasado obrnjene proti vzhodu, v Hartbergu, Knittelfeldu, Karlobagu, Novem mestu in na Ptuj pa proti jugovzhodu. Vsem so bili samostanski trakti pridani na južni strani, le graški kapucinski samostan sv. Antona je bil cerkvi pridani na njeni severni stranici. Tradicionalno orientacijo cerkve proti vzhodu so imele kapucinske cerkve v Mariboru, Tamswegu in Beljaku, samostan je bil cerkvi pridani na njeni južni strani. Samostani v krajih Cmurek, Murau, Celovec, Ljubljana in Škofja Loka so s fasado gledali proti jugu; prva dva sta imela samostanske trakte na vzhodni strani, zadnji trije na zahodni strani cerkve. Graški samostan sv. Janeza Krstnika ima fasado orientirano proti jugozahodni stranici neba; samostan je cerkvi pridani na jugovzhodni strani. Cerkvene fasade v krajih Irdning, Vipavski križ in Celje gledajo proti severu; prva dva imata bivalni del samostana zahodno od cerkve, Celje pa vzhodno od nje.

Cerkve sledijo ustaljenemu beneško-tirolskemu tipu. Prevladujejo banjasto obokani cerkveni prostori s sosvodnicami ali brez njih,⁶⁵³ stranske kapele so lahko banjasto ali pa križnogrebenasto obokane. Odprtine za zračenje cerkvenega prostora v stropu cerkvene ladje t. i. *Heiliggeistloch*, ki jih omenja že p. Antonio da Pordenone, so v nekaterih cerkvah še vedno vidne, npr. v Lipnici, Hartbergu, Schwanbergu, Volšperku idr. Večina cerkva je prvotno imela le eno pravokotno stransko kapelo, pozneje so dodali še eno ali dve stranski kapeli. Tiste, ki so bile grajene kot kopije *Sante Case*, so bile precej večje od prvotnih, npr. v Schwanbergu.⁶⁵⁴ Dva prehoda na prezbiterijski strani, ki se za oltarno steno združita v enega in predstavljata eno izmed glavnih karakteristik beneško-tirolskega tipa kapucinske cerkve, sta upodobljena na čisto vsakem od ohranjenih načrtov ter še vedno vidna v ohranjenih cerkvah. Zakristija ni manjkala ob nobenem molitvenem koru. Ohranila so se tudi lepo kovana vrata, ki zakristijo varujejo pred nepridipravi in ognjem, npr. v Škofji Loki in Volšperku. Pod cerkveno ladjo, navadno pred prezbitერიjem, na sredini ladje ali pa pod eno od stranskih kapel so uredili obokano grobnico, ki je bila včasih dostopna tudi z zunanje strani; lepo ohranjena je v Irdningu.

Večina samostanov je imela poleg cerkve še tri enonadstropne bivalne trakte.⁶⁵⁵ Blizu vhoda v samostan so bile vedno sobe za obiskovalce, nekatere ogrevane. Obhodni hodniki so na začetku sloneli na pravokotnih slopih in so bili odprti. Streha obhodnega hodnika v Karlobagu je pultasta, vidni so nosilni leseni tramovi, drugod so hodniki banjasto ali pa križnogrebenasto obokani. Refektorij je bil bodisi v zahodnem, jugozahodnem ali južnem krilu, kot npr. tisti v Varaždinu. Tako je predvidel tudi beneški pisec traktata. Poleg njega je bila točilnica s stopnicami, ki so vodile v kletne prostore. Ponekod so se ohranila tudi kamnita korita, kjer so pomivali posodje, npr. v Karlobagu. Na drugi strani refektorija so bili kuhinjski prostori s kaminom, ki je bil večinoma izzidan, najdejo se tudi zasnove, kjer kaminska kuhinja ni bila izzidana, kljub temu pa je imela prostostoječe ognjišče in nad njim napo, ki je ujela dim in ga odvedla v

⁶⁵³ Le cerkve v Ljubljani, Varaždinu in Škofji Loki so imele oz. imajo križnogrebenast obok.

⁶⁵⁴ Kopije *Sante Case* so bile v Novem mestu, Kranju, Murau, Schwanbergu in Lipnici. Loretski Materi Božji pa so bile posvečene stranske kapele v Celju, Škofji Loki, Celovcu, Hartbergu, Brucku na Muri in Knittelfeldu ter cerkvi v Krminu in Tamswegu. Nekatere so bile zgrajene v baroku, druge pozneje, njihov patrocinij pa se je včasih ponekod tudi spremenil, tako da so danes nekatere od njih posvečene Lurdski Materi Božji. Gl. poglavje 1.3.2 Politika in vera v času reformacije in rekatolizacije.

⁶⁵⁵ Celjski kapucinski samostan na začetku še ni imel v celoti zgrajenega severnega trakta. Ta je bil dodan pozneje. Več o tem gl. poglavje: 4.2 Celjski kapucinski samostan. Prav tako je bil šele ob koncu 17. stoletja nadzidan severni trakt celovškega kapucinskega samostana, prim. Fräss-Ehrfeld, 350 Jahre Kapuziner in Klagenfurt, str. 16. Samostana v Murau in Ljubljani sta imela glede na načrte v pritličju štiri trakte, Murau v nadstropju le tri, medtem ko upodobitve ljubljanskega kapucinskega samostana kažejo v nadstropju vsaj delno izgrajene vse štiri trakte, gl. 4.1 Nekdanji ljubljanski kapucinski samostan. Ljubljanskemu, mariborskemu, lipniškemu, novomeškemu, škofjeloškemu (in morda še kateremu) samostanu so pozneje znatno podaljšali eno od kril. Poseben je tudi že zgoraj omenjeni svetokriški kapucinski samostan, ki je imel prvotno en sam trakt. Več o njem v: 4.5 Svetokriški kapucinski samostan.

dimno cev. Navadno so bile v severnem traktu drvarnica, razne shrambe ter v nekaterih primerih tudi pralnica.

V gornje nadstropje sta povečini vodili dve stopnišči, in sicer ob molitvenem koru in kuhinjskih prostorih, včasih pa najdemo na načrtih vrisano še eno stopnišče, ki je pripeljalo do sob za bolne brate. *Dormitorio doppio* je bil vedno nad refektorijem, celice navadno niso gledale proti severu, vendar opazimo tudi nekaj izjem.⁶⁵⁶ Spomnimo, da je Antonio da Pordenone dovoljeval spremembo *dormitoria semplice* v *dormitorio doppio*, kjer je bilo to potrebno.⁶⁵⁷ Večina dormitorijev je bila pozneje močno prezidanih, eden bolje ohranjenih je npr. tisti v Karlobagu. Odprtine *beneficiuma* so še vedno vidne v Karlobagu, Varaždinu, Škofji Loki, Celju in Irdningu, pred zadnjo večjo prenovo konec 20. stoletja pa so bile ohranjene tudi v Vipavskem Križu. Sanitarije skupaj s sobo, kjer se je z oblek otresalo bolhe, so bile navadno nameščene v izzidanem vogalu samostana. Knjižnica, sobe za goste in soba, kjer se je zbiralo oblačila, so bile v zgornjem nadstropju. Poleg tega najdemo tam tudi bolniške sobe s hišno kapelo, ki jih Antonio da Pordenone na načrtih iz leta 1607 ni upodobil, najdemo pa jih na načrtih, ki so hranjeni v Benetkah.

Samostanskega kompleksa se navadno niso držala gospodarska poslopja, npr. razni hlevi, shrambe vrtnega orodja in živil, cvetličnjaki itd. V podaljšku enega od traktov, ki je bil povečini pritličen, pa lahko najdemo drvarnico, npr. v Leobnu in Škofji Loki. Na samostanskem vrtu so kapucini gojili sadje in zelenjavo. Obstaja celo nekaj samostanov, kjer je bil samostanski vrt terasasto urejen, npr. v Vipavskem Križu, Celovcu in Hartbergu. Včasih so si na vrtu uredili tudi eremitorij, npr. v Vipavskem Križu in Škofji Loki, ali vrtno kapelico, npr. v Ljubljani⁶⁵⁸ in Karlobagu. V Radgoni in Ljubljani so bile ob samostanu zgrajene tudi posebne lope, v katere so spravljali vse potrebno za pasijonske procesije, v Ljubljani pa poleg tega še lekarna.⁶⁵⁹

Cerkvene fasade so zgrajene v skladu s pravili, ki jih je zapisal beneški kapucin. Vse so bile zelo preproste, v osi so imele pravokoten portal, nad njim je bilo okroglo okno.⁶⁶⁰ V večini primerov so bile večje pravokotne, lahko pa tudi zgoraj polkrožno zaključene odprtine levo in desno od okroglega okna, manjše okrogle odprtine pa najdemo v trikotnem zaključku. Med portalom in rozeto so bile v nekaterih primerih tudi niše za fresko. Naklon strehe je bil največkrat strm, le samostana v Vipavskem Križu in Trstu imata nekoliko položnejšo

⁶⁵⁶ Npr. v Cmureku, Irdningu, Celju, Krškem, Vipavskem Križu, Škofji Loki in Ljubljani, vendar ne izključujem možnosti, da so bile proti severu obrnjene naknadno.

⁶⁵⁷ AT PAKI, Handschriften, fasc. XIX, Libri tre, fol. 2v.

⁶⁵⁸ Gl. opis nekdanjega ljubljanskega kapucinskega samostana v: 4.1 Nekdanji ljubljanski kapucinski samostan.

⁶⁵⁹ Kurahs, Augustiner Eremiten und Kapuziner, str. 122–123; za ljubljanski kapucinski samostan pa več v: 4.1 Nekdanji ljubljanski kapucinski samostan.

⁶⁶⁰ Svetokriški kapucinski samostan ima termalno okno, vendar dvomim, da je prvotno, karlobaški samostan pa nišo s kipom.

streho. Izjemen je karlobaški samostan z enokapnico, ki je bil opisan že zgoraj. Prvotni zvoniki so se dvigali nad molitvenim korom. Bili so preprosti štirioglati stolpi z leseno piramidalno streho. Izjemna sta že prej omenjena zvonika v Vipavskem Križu in Karlobagu, morda tudi tisti v Trstu. Zunanje fasade samostanov so brez posebnosti. Tu pa tam deli nadstropje od pritličja le pravokoten, nekoliko izzidan pas, krasijo pa jih naslikane sončne ure.

Tako zunanjščina kot notranjščina samostana sta zelo skromni, brez odvečnih arhitekturnih detajlov. Nekoliko bolj bogato so poudarjene le slavoločne odprtine, ki vodijo iz cerkvene ladje v prezbitarij ali pa v stransko kapelo. V več primerih deli obok od cerkvenih sten preprost trakasto oblikovan zidec.

Znana je zasnova le enega hospica, in sicer tistega v Tamswegu na Salzburškem. Zgrajen je bil v obliki črke L. V južnem traktu so bili refektorij in celice nad njim. Na zahodni strani so bile sobe za sprejemanje vernikov.⁶⁶¹

Ker so bile mere kapucinom izredno pomembne, je potrebno pod drobnogled vzeti nekaj pomembnejših prostorov v samostanskem kompleksu ter njihovo dolžino in širino primerjati s predlaganimi merami, zapisanimi v kapucinskih konstitucijah in traktatu p. Antonia da Pordenone.⁶⁶² Vzporejati je treba molitveni kor kot najpomembnejši prostor v samostanskem kompleksu, ki povezuje sakralni del z bivalnim in se proporcionalno povečuje s številom celic v dormitoriju, cerkveno ladjo in refektorij, ki se prav tako večata glede na številčnost samostanske družine, stransko kapelo, katere mere so bile zapisane v traktatu, ter širino hodnika v dormitoriju in velikost navadne celice; mere slednjih dveh so bile uzakonjene v konstitucijah, beneški kapucin pa jih je pri snovanju traktata do potankosti upošteval.⁶⁶³

Kapucinski samostani nekdanje Štajerske kapucinske province so bili po večini nekoliko manjši: 10 jih je imelo do 20 celic, 21 do 30 celic, samostana v Gradcu (Sv. Anton) s 40 in samostan v Ljubljani z 48 celicami sta bila med večjimi v provinci, vendar moramo upoštevati, da sta najverjetneje toliko celic štela šele po razširitvah. Zato meri molitveni kor v večini primerov od 20 do 25 dlani v širino in 20 do 26 dlani v dolžino, kot je Antonio da Pordenone predvidel za samostane, kjer domujejo maloštevilne samostanske družine.⁶⁶⁴ Molitveni kor se

⁶⁶¹ Heitzmann, Kirchen, Kloster, Kapuziner, str. 465.

⁶⁶² Prikazana primerjava ne želi do centimetra natančno vzporejati idealnih mer, navedenih v konstitucijah in traktatu, ter realnih mer, uporabljenih v praksi, ampak želi predvsem opozoriti na dejstvo, da je v obeh primerih šlo za specifičen kanon v proporcijah posameznih prostorov. Na ujemanje prostorskih dimenzij med karlobaškim in ptujskim kapucinskim samostanom ter med merami, ki jih je predlagal p. Antonio da Pordenone, sem opozorila že v člankih: Martelanc, Arhitektura kapucinskega samostana u Karlobagu, str. 188; Martelanc, Arhitekturni traktat beneškega kapucina str. 31–56.

⁶⁶³ Dimenzije nekaterih prostorov v samostanu iz ohranjenih načrtov niso razvidne. Prav tako so nekateri samostani tako prezidani, da so le-te težje določljive. Zato proporcij nekaterih samostanskih hiš v sledeči analizi niso bili upoštevani.

⁶⁶⁴ Za primerjavo gl. tudi načrte v: AT PAKI, Handschriften, fasc. XIX, Libri tre. Izjeme so npr. Kranj in Karlobag, ki sta bila zelo majhna samostana (prvi z merami molitvenega kora ok. 16 × 25 dlani, drugi ok. 16 × 21 dlani), Celje, ki ima rahlo ožji kor (ok. 18 × 26 dlani), Maribor in Schwanberg z zelo ozkima in dolgima koroma (prvi ok. 16 × 30 dlani, drugi ok. 17 × 31 dlani) ter Škofja Loka,

v veliki večini primerov proporcionalno večja, če se večja število celic v dormitoriju. Večina cerkvenih ladij meri od 33 do 38 dlani v širino in od 66 do 76 dlani v dolžino, njihova dolžina pa je dvakratnik širine, kot je zapisano tudi v traktatu beneškega kapucina.⁶⁶⁵ Stranske kapele, če le niso kopije svete hiše, so največkrat kvadratne, s stranicami v izmeri od 14 do 22 dlani.⁶⁶⁶ Refektorij meri od 23 do 26 dlani v širino in od 45 do 60 dlani v dolžino, kot predlaga tudi beneški avtor. Dimenzije refektorija se tudi v resnici usklajujejo z dimenzijami dormitorija nad njim.⁶⁶⁷ Širina hodnika v dormitoriju znaša od 5 do 7 dlani,⁶⁶⁸ mere prvotne celice, če je bilo le-te mogoče izmeriti, pa ne prekoračijo zaukazanih 9×9 dlani.

Kot zanimivost naj izpostavim, da so bili v zidovih škofjeloškega kapucinskega samostana, tako cerkve kot tudi bivalnega dela, med nedavno prenovo najdeni leseni tramovi,⁶⁶⁹ ki jih Antonio da Pordenone predlaga za gradnjo cerkvene stavbe, saj naj bi bolje utrdili zgradbo, ki je bila nato obokana.⁶⁷⁰

Zaradi tipične beneško-tirolske tlorisne zasnove, nekaterih praktičnih rešitev ter proporcionalnega upoštevanja predpisanih mer lahko nedvomno dokažemo, da so kapucini nekdanje Štajerske kapucinske province dobro poznali tip kapucinske redovne hiše, ki je bil predstavljen v traktatu beneškega kapucina Antonia da Pordenone. Žal pa za območje nekdanje Štajerske kapucinske province nimamo ohranjenih prepisov traktata, tudi arhivski viri molčijo o neposredni povezavi med samostani na naših tleh in traktatom beneškega kapucina.

Daleč najboljši približek navodilom za gradnjo samostana sta opis preureditve hospica v Tamswegu v regularni samostan (Priloga) in opis gradnje varaždinškega kapucinskega samostana. Prvi je bil sestavljen leta 1677, njegova avtorja pa sta najverjetneje fabricierija štajerske province, br. Florencijan in Jožef iz Ponna.⁶⁷¹

Leoben in Irdning z nekoliko daljšimi kori (prvi ok. 22×29 dlani, drugi ok. 22×28 dlani in tretji ok. 22×34 dlani). Kakorkoli, odklon 4 dlani (okrog 1 m) je pravzaprav za tisti čas nekaj čisto običajnega.

⁶⁶⁵ Na načrtih traktata iz leta 1607 merijo cerkvene ladje 33×66 , 34×68 , 37×74 , 38×76 ali 40×80 dlani, kar popolnoma ustreza dolžini in širini cerkvene ladje večine samostanov nekdanje Štajerske kapucinske province. Le ladje v Knittelfeldu, Škofji Loki, Irdningu, Leobnu in Varaždinu merijo več ali enako kot 38 dlani v širino in več ali enako kot 80 dlani v dolžino (prva ok. 39×85 dlani, druga ok. 40×80 dlani, tretja ok. 41×87 dlani, četrta ok. 38×84 dlani, zadnja ok. 38×84 dlani). Načrte za izredno velike cerkve najdemo v izvodih traktata p. Antonia da Pordenone, ki sta bila napisana v 20. letih 17. stoletja. Zanimivo je, da so bile vse zgoraj omenjene cerkve, katerih molitveni kori prav tako nekoliko izstopajo po velikosti, zgrajene ob koncu 17. ali v začetku 18. stoletja, ko je gradbena vnaša v provinci dosegla svoj višek in tudi že počasi usihala. P. Metod Benedik meni, da je bilo tako, ker so leta 1658 na provincijskem kapitlju dovolili v cerkvi spovedovati svetne osebe, prim. Benedik, Kapucini na Slovenskem, str. 58–59. Zato so se cerkve morale tudi povečati, da so lahko sprejele večje število vernikov. Tri obravnavane cerkve pa imajo manjše cerkvene ladje. Gre za že prej omenjeni manjši samostan v Karlobagu (ok. 31×56 dlani), cerkev v Schwanbergu, ki je bila dodana že obstoječi stavbi (ok. 31×69 dlani) ter cerkev v Mariboru (ok. 31×61 dlani).

⁶⁶⁶ Naj spomnim, da naj bi glede na napotke Antonia da Pordenone idealna stranska kapela merila 18×18 dlani.

⁶⁶⁷ Refektorija nekdanjega samostana na Ptuj, ki je meril le 24×32 dlani, in samostana v Karlobagu, ki meri 37×55 dlani, sta manjša. Vendar je potrebno vedeti, da sta bila oba samostana zgrajena za maloštevilno kapucinsko skupnost.

⁶⁶⁸ Konstitucije zapovedujejo 6 dlani.

⁶⁶⁹ Za podatke se najlepše zahvaljujem p. Metodu Benediku.

⁶⁷⁰ Za več o tem gl. 2. poglavje.

⁶⁷¹ Več o br. Florencijanu in Jožefu iz Ponna v naslednjem poglavju.

Opis predelave je tudi dobra podlaga za oris glavnih značilnosti kapucinskih samostanov te province. Opis gradnje varaždinskega kapucinskega samostana (*Designatio Fabricae*) se hrani v samostanskem arhivu v Varaždinu.⁶⁷² V njem je podrobno navedeno, kako naj zgradijo varaždinsko cerkev in samostan:⁶⁷³

Cerkev naj bo posvečena Presveti Trojici. Dolga naj bo 84 dlani, široka 38 in naj bo srednje visoka. Ima naj dva vhoda, enega na fasadni steni in drugega stranskega. Cerkvi naj bosta pridani dve stranski kapeli z dvema oltarjema; veliki oltar naj bo v prezbiteriju, stranski pa prislonjen na epistelsko stran slavo-ločne stene. Na evangelijski strani naj bo prižnica. Pod stranskima kapelama naj bosta dve kripti. Poleg tega naj ima cerkev štiri oratorije: dva poleg prezbiterija, enega poleg prve stranske kapele in enega v dormitoriju. V cerkvi naj bo sedem spovednic: dve v zadnjem delu cerkve, štiri v stranskih kapelah in ena v oratoriju poleg prve stranske kapele. Molitveni kor naj bo tako velik, da lahko v njem moli devet redovnikov. Refektorij naj bo dolg 58 in visok 14 dlani.⁶⁷⁴ Na dvorišču naj bo cisterna, samostan pa mora imeti še 2 sobi za goste (*foresteria*) in šolsko sobo, ki naj bo pod sobami za bolne brate. V nadstropje naj vodijo 3 stopnišča; tisto ob koru naj bo široko 6 dlani, tisti ob kuhinji in ob bolniških sobah pa 5 dlani. Samostan naj ima 28 celic, 4 infermerije z eno kapelo, ki naj ima dve okni. Infermerije naj bodo dolge 15 dlani. V eni od njih naj se uredi tudi knjižnica. Sobi za otepanje bolh naj bosta dve itd.

Zanimivo je tudi to, da se je v istem arhivu ohranil tudi nerealizirani osnutek varaždinskega samostana, ki predvideva, da bi bilo samostansko poslopje cerkvi pridano na njeni desni strani, medtem ko je na realiziranem načrtu samostan cerkvi pridani na njeni levi. Gre namreč za zrcalno sliko identičnih samostanskih zasnov. Take podvojitve pa smo srečali že v zgoraj omenjenem traktatu beneškega kapucina.

Čeprav ne moremo dokazati neposredne povezave med samostani, ki so bili zgrajeni v nekdanji Štajerski kapucinski provinci, in traktatom beneškega kapucina, je jasno, da se je kapucinska gradbena tradicija beneškega in tirolskega prostora poznega 16. in zgodnjega 17. stoletja prenesla v samostansko arhitekturo nekdanje štajerske province.

⁶⁷² HR AKSV, reg. oz. A1, Pro Memoria Introductionis PP. Capucinatorum et Aedificationis Conventus in hac Lib. Reg. Var. Civitate Anno roparatae Salutis 1699, fol. 45–48.

⁶⁷³ Opis gradnje je predstavil že p. Mirko Kemiveš: Kemiveš, Dolazak kapucina u Varaždin, str. 129. Glede na podpise so ga brez dvoma pripravili taisti kapucini, ki so se podpisali tudi pod ohranjeni načrt samostana, ki se hrani v provincijskem arhivu Hrvaške kapucinske province. Gre namreč za štiri fabricierje Štajerske kapucinske province: p. Antona iz Kranja, duhovnika in definitorja, p. Gabrijela iz Cmureka, definitorja, p. Samuela iz Salzburga, definitorja, ter p. Florencijana iz Ponna, laika. Slednji je dokazano načrtoval gradnjo varaždinskega samostana, prim. Kemiveš, Dolazak kapucina u Varaždin, str. 130, srečali pa ga bomo tudi pri zasnovah in prezidavah nekaterih drugih kapucinskih samostanov Štajerske kapucinske province, npr. v Ljubljani, Vipavskem Križu, na Ptuj, v Tamswegu idr.

⁶⁷⁴ Naj pripomnim, da konstitucije zapovedujejo višino 12 dlani.

4 PREGLED ARHITEKTURE KAPUCINSKEGA REDA NA SLOVENSKEM

V nadaljevanju sledi podrobna predstavitev posameznih samostanov, ki danes ležijo znotraj meja Republike Slovenije. Na podlagi zbranih podatkov pa sta v naslednjem poglavju pridana detajlna analiza in ovrednotenje kapucinske arhitekture na Slovenskem.

Samostani so predstavljeni po enotni shemi, ki se deloma zgleduje po opisu, ki je navadno uporabljen pri pripravi kataloške enote. Na začetku so po alinejah izpostavljeni glavni podatki, in sicer:

- datum blagoslovitve temeljnega kamna,
- datum posvetitve cerkve,
- navedba njenega patrocinija,
- čas gradnje,
- ime in priimek laičnega gradbenika in redovnega nadzornika, če sta znana,
- datum morebitne razpustitve samostana ter
- kratek oris današnjega stanja.

Temu sledi podrobnejši opis samostanskega kompleksa. Najprej sta na kratko predstavljena zgodovina gradnje od položitve temeljnega kamna naprej, naštetni so najpomembnejši dobrotniki in datum dokončanja samostanskega kompleksa. Nekaj besed je namenjenih tudi vpetosti kapucinske družine, njeni pastoralni, socialni ter še kateri dejavnosti v mestu in širšem okolju: Opis si sledi po naslednjem vrstnem redu:

- predzgodovina gradnje: S tem sta mišljena predvsem obdobje, ko so se kapucini odločili, da bodo v določenem kraju zgradili samostan, in čas, ko so se v kraju mudili in izbirali primerno mesto za gradnjo;
- potek gradnje od položitve temeljnega kamna naprej: Navedene so naslednje etape, če jih je bilo mogoče datirati: kdaj so kapucini del samostana zgradili, kdaj so se vanj vselili in uvedli klavzuro, kdaj so dokončali opremljanje samostana itd.;
- najpomembnejši dobrotniki: Vedno je navedeno tudi, v kateri literaturi lahko najdemo seznam vseh dobrotnikov, če je le-ta znan;
- datum dokončanja gradnje: Največkrat se kot datum dokončanja samostanskega kompleksa šteje datum posvetitve cerkve, včasih pa je iz arhivskih virov in literature razvidno, da je bil samostan dokončan že kako leto poprej, preden je bila cerkev uradno posvečena, v nekaterih primerih pa tudi pozneje;

- vpetost kapucinske družine v mesto in širše okolje: Gre le za kratek oris kapucinske dejavnosti v določenem kraju. Važnejša literatura, ki obravnava to vprašanje, je navedena v opombi. Če je v samostanu deloval pomembnejši kapucin, sta njegovo življenje in delo na kratko predstavljena.

Nadalje so podrobno osvetljeni historična lokacija samostana v okviru naselja in morebiten kratek opis vpliva na urbanistični razvoj tega dela kraja ter prvotna zasnova kapucinskega samostanskega kompleksa, ki je opisana, v kolikor jo je mogoče rekonstruirati na podlagi ohranjenih arhivskih listin, starejših vedut, fotografij in načrtov ter primerjave z drugimi ohranjenimi kapucinskimi domovanji. Opis si sledi po naslednjem vrstnem redu:

- tlorisna zasnova cerkve,
- tlorisna zasnova pritličja bivalnih traktov samostana,
- tlorisna zasnova nadstropja bivalnih traktov samostana,
- tlorisna zasnova kletnih prostorov,
- opis cerkvene fasade,
- opis prvotnega zvonika,
- opis stranskih fasad cerkve in samostana,
- opis notranjščine cerkvene stavbe,
- opis nekaterih pomembnejših prostorov v samostanu, npr. atrij, refektorij, knjižnica itd.,
- predstavitev prvotne opreme cerkve in samostana⁶⁷⁵ ter
- oris samostanskega vrta.

Sledita podrobnejša predstavitev poznejših prezidav ali dozidav in navedba nakupa oz. pridobitve pomembnejše opreme do ukinitve samostana v času jožefinskih reform ali francoske okupacije slovenskega ozemlja. Če pa redovna hiša takrat ni bila razpuščena, opis teče do leta 1809 (nastanek Ilirskih provinc).

V nadaljevanju so opisane le najbolj izstopajoče gradbene faze, ki bolje osvetljujejo do danes ohranjeno arhitekturno zasnovo in hkrati pričajo o njeni prvotni izvedbi. Poznejši posegi so dokumentirani tudi z morebitnimi ohranjenimi načrti in upodobitvami.⁶⁷⁶ Na kratko je omenjena tudi usoda ukinjenih samostanov.

Na koncu so navedeni še sezname načrtov, skic, upodobitev in ohranjenih fotografij samostana, ki so bili uporabljeni pri opisu dotičnega samostana

⁶⁷⁵ Celotno premično opremo bi bilo na tem mestu nemogoče detajlno predstaviti, njen podroben opis pa tudi ne spada v okvire raziskave in ne bi bistveno pripomogel k boljšemu razumevanju same kapucinske arhitekture. Zato je ob kratkem orisu glavnih podob, predvsem glavne podobe na velikem oltarju in v stranskih oltarjih, v sproti opombi vedno napotilo na dodatno, za to tematiko relevantno literaturo.

⁶⁷⁶ Ker se raziskava omejuje na kapucinsko arhitekturo na Slovenskem do nastanka Ilirskih provinc, so poznejši gradbeni posegi le obrobno predstavljeni oz. so izpostavljene le zelo izstopajoče gradbene faze. V dodatni literaturi, ki je navedena v opombah, pa je mogoče najti podrobnejši opis gradbenega dogajanja od začetka 19. stoletja do današnjih dni.

s citatom oz. natančno lokacijo hrambe. Zaradi omejitve števila ilustracij v pričujoči razpravi ni objavljeno celotno slikovno gradivo, ki je pod to točko navedeno, vendar le tisto, ki je po presoji avtorice najbolj pomembno, oz. tisto, ki je hranjeno v arhivih in zato bralcu težje dosegljivo. Slednje je opredeljeno z okrajšavo sl. in zaporedno številko ilustracije. Celotno slikovno gradivo pa je razvrščeno po naslednjem vrstnem redu:

- katastri oz. mape, ki pomagajo locirati kapucinski samostan znotraj naselja,
- ohranjeni načrti, narisi in skice po kronološkem zaporedju,⁶⁷⁷
- starejše vedute kraja in fotografije ter
- med raziskavo posnete fotografije, ki prikazujejo fasade cerkve in samostana, notranjščino, samostanski vrt in pomembnejša umetniška dela.

4.1 Nekdanji ljubljanski kapucinski samostan

Ustanovitev:	temeljni kamen položen 25. aprila 1607, cerkev sv. Janeza Evangelista posvečena 31. avgusta 1608
Gradnja:	1607–1608
Laični gradbenik:	Giovanni Battista Donino
Redovni nadzornik:	p. Damaščan iz Benetk
Razpustitev:	1809
Stanje:	porušen, ohranjen le obod samostanskega vodnjaka, del gospodarskih poslopij ob južnem samostanskem zidu je bil med letoma 2009 in 2011 arheološko raziskan

Kratka zgodovina

Kapucini naj bi v Ljubljano prišli leta 1606.⁶⁷⁸ Tega leta so se na kapitlju na Dunaju odločili, da bodo v Ljubljani postavili samostan, zato so tja poslali p. Damaščana iz Benetk in p. Bertranda iz Vidma, da sta izbrala primerno lokacijo in pripravila vse potrebno, da se je gradnja samostana lahko začela. Temeljni kamen je 25. aprila 1607 položil ljubljanski škof Tomaž Hren.⁶⁷⁹ Postavitev nove redovne postojanke je nadziral p. Damaščan, po predloženih načrtih pa jo je

⁶⁷⁷ Če pa je več načrtov oz. narisov istega datuma, se začenja s kletnimi prostori, nato s pritličjem, nadstropjem in mansardo ter na koncu še s stranskimi pogledi na samostan.

⁶⁷⁸ Po drugih podatkih pa naj bi se bili prvi kapucini v Ljubljani mudili že dve ali štiri leta poprej. Glede nejasnosti glede datuma prihoda in položitve temeljnega kamna za kapucinski samostan v Ljubljani gl. Vrhovnik, *Zatrte nekdanje cerkve*, str. 342; Benedik, *Kapucini na Slovenskem*, str. 23.

⁶⁷⁹ Metod Benedik, *Iz protokolov ljubljanskih škofov*. Protokol 1, 128–353, za leta 1606–1611, v: *Acta Ecclesiastica Sloveniae* 10 (1988), str. 18, 59–61 (dalje: Benedik, *Iz protokolov*, 1988). Hrenova pridiga, ki jo je imel ob tej priložnosti, je podrobneje obravnavana v: Visočnik, *Hrenova pridiga ob polaganju temeljnega kamna*, str. 59–74.

gradil Giovanni Battista Donino.⁶⁸⁰ Stavbišče je daroval nadvojvoda Ferdinand II.⁶⁸¹ Cerkev sv. Janeza Evangelista je bila posvečena 31. avgusta 1608.⁶⁸²

Ljubljanski kapucini so bili znani kot dobri spovedniki in pridigarji. Poleg tega so skrbeli za bolne in umirajoče ter revne, veliko časa so namenili poživljanju vere med ljudmi, posebno še s prirejanjem pasijonskih procesij⁶⁸³ in 40-urnim čaščenjem Najsvetejšega. Miloščino so nabirali tako v mestu kot tudi po okoliških krajih.⁶⁸⁴

*Opis prvotnega stanja*⁶⁸⁵

Na prostoru kapucinskega samostana se je poprej raztezal vicedomski vrt. Samostan so zgradili tik ob južnih mestnih vratih, zunaj mestnega obzidja, tj. na današnjem Kongresnem trgu.⁶⁸⁶ Samostanski vrt je bil ograjen z zidom in

⁶⁸⁰ Stavbarska družina Donino izvira iz severne Italije. Konec 16. in v prvi polovici 17. stoletja so njeni člani delovali na Kranjskem in Spodnjem Štajerskem. V Ljubljani jih je zaposloval predvsem škof Tomaž Hren. Giovanni Battista (tudi Hans, Johannes Baptista, Suan ali Zuan) de Donino je bil od leta 1605 škofov stavbenik. Poleg kapucinskega samostana v Ljubljani je zgradil tudi cerkev sv. Marjete v Gornjem Gradu, Hrenovo kapelo v stari ljubljanski stolnici, med letoma 1611 in 1614 pa je prezidal njen zvonik. Umrl je leta 1615 oz. 1616. Več o njem v: Lubej, Donino, str. 557–558. Več podatkov o honorarijih, ki jih je Donino prejel od škofa Hrena za gradnjo kapucinskega samostana, je iz arhivskih virov Nadškofijskega arhiva v Ljubljani zbral: Golia, *Regeste Škofijskega arhiva v Ljubljani* 1, str. 179.

⁶⁸¹ Gradnjo je podpiral tudi ljubljanski škof Tomaž Hren, ki je kapucinom kupil zvon, v Benetkah izdelan tabernakelj, dve oltarni menzi in oltarno sliko beneškega umetnika Jacopa Palme ml. Stanovi so primaknili 1500 gld., mestni svet pa je leta 1608 za zidavo samostanskega poslopja in cerkve podaril kamnite klesance in opeko. Gradnja se je nadaljevala s podporo darov kranjskih deželnih stanov, pozneje pa z zbiranjem miloščine ne le v mestu, ampak tudi na podeželju. Samostan so gradili celo z globami, ki so jih morali plačevati protestantje. Stroški gradnje so znašali 1345 fl. in 40 kr., prim. Vrhovnik, *Zatrte nekdanje cerkve*, str. 342; Golia, *Regeste Škofijskega arhiva v Ljubljani* 1, str. 179; Lavrič, *Vloga ljubljanskega škofa*, str. 72–75; Žabota, *Nastanek, razvoj in usoda trga*, str. 6. Za mašne ustanove gl. Jože Maček, *Mašne in svetne ustanove na Kranjskem in v Avstrijski Istri. Urejanje, državni nadzor in premoženje duhovnih in svetnih ustanov pri cerkvah na Kranjskem in v Avstrijski Istri do leta 1809. Prispevek k obravnavi državnega cerkvenstva na Kranjskem*, Celje 2005, str. 350 (dalje: Maček, *Mašne in svetne ustanove*).

⁶⁸² Zgodovinski arhiv Ljubljana (ZAL), SI_ZAL_LJU/0346, Zbirka rokopisnih elaboratov, t. e. 47, a. e. 452, Ivan Vrhovnik, *Zatrte cerkve in kapele*; Andreas Marian a. Ss. Fiedler, *Austria Sacra. Oesterreichische Hierarchie und Monasteriologie. Geschichte der ganzen österreichischen, weltlichen und klösterlichen Klerisey beyderlei Geschlechts. Aus den Sammlungen Josephs Wendt v/on/ Wendenthal* 3, zv. 5, Wien 1783, str. 175–176 (dalje: Fiedler, *Austria Sacra*); Koblar, Črtice o kapucinskih samostanih, str. 231–233; Vrhovnik, *Zatrte nekdanje cerkve*, str. 342–343; Teraš, *Iz zgodovine, življenja in delovanja*, str. 72–73; Benedik, *Die Kapuziner in Slowenien*, str. 73–84; Blaž Resman, *Cerkvena arhitektura Hrenove dobe v ljubljanski škofiji* (tipkopijske diplomske naloge), Ljubljana 1977, str. 17 (dalje: Resman, *Cerkvena arhitektura*); Lavrič, *Vloga ljubljanskega škofa*, str. 72–75; *I frati cappuccini* 4, str. 1432–1433, 1436–1437, 1442–1445; Benedik, *Kapucini na Slovenskem*, str. 23–24.

⁶⁸³ Več o tem v: Vrhovnik, *Zatrte nekdanje cerkve*, str. 348–349; Metod Benedik, *Škofjeloški pasijon. 1713 – 1715 – 1721 – 1999 – 2000 v: Liturgia theologia prima. Zbornik ob 80-letnici profesorja Marijana Smolika* (ur. Rafko Valenčič, Slavko Kranjc, Jože Faganel), Ljubljana–Celje 2008, str. 415–429 (dalje: Benedik, *Škofjeloški pasijon*).

⁶⁸⁴ Vrhovnik, *Zatrte nekdanje cerkve*, str. 350; Teraš, *Iz zgodovine, življenja in delovanja*, str. 73; Benedik, *Kapucini na Slovenskem*, str. 24.

⁶⁸⁵ Za opis kapucinske cerkve v Ljubljani gl. tudi Resman, *Cerkvena arhitektura*, str. 17–19.

⁶⁸⁶ V bližini naj bi v preteklosti stal avguštinski samostan sv. Martina, ki je bil v času turških vpadov uničen, prim. Golia, *Regeste Škofijskega arhiva* 2, str. 260. Kapucinska cerkev pa naj bi idejno nadomestila v turških obleganjih podrti cerkev sv. Janeza Krstnika, ki je nekoč prav tako stala v predmestju Ljubljane, prim. Vrhovnik, *Zatrte nekdanje cerkve*, str. 342, zato tudi ne preseneča, da sta bila na podobi velikega oltarja kapucinske cerkve naslikana prav sv. Martin in sv. Janez Krstnik, narediti pa jo je dal sam škof Hren. Podroben opis lokacije kapucinskega samostana v Ljubljani v: France Stele, Valvasorjeva Ljubljana, v: *Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo* 9 (1928), str. 82 (dalje: Stele, Valvasorjeva Ljubljana).

je tvoril skoraj pravilen pravokotnik. Na zahodu je segal vse tja do današnje Slovenske ceste.

Cerkev (sl. 12) je bila orientirana proti severu. Imela je eno pravokotno ladjo s pravokotno desno stransko kapelo, ob vhodu v cerkev.⁶⁸⁷ Ladji je sledil pravokoten prezbiterij, ki je bil ožji od ladje, temu pa molitveni kor, ki je bil enako širok kot prezbiterij, vendar nekoliko daljši. Ob prezbiteriju sta bila oratorija, desno od molitvenega kora pa sta bili majhna umivalnica in pravokotna zakristija. Iz načrtov, ki jih hranijo v grafični zbirki dunajskega muzeja Albertina, izrisani pa so bili leta 1816,⁶⁸⁸ je razvidno, da sta bila cerkev in stranska kapela križnogrebenasto obokani. Ladja je bila razdeljena na tri pole, enako tudi prezbiterij skupaj z molitvenim korom, kapele so bile enopolne.⁶⁸⁹ Cerkev je imela tudi eno ali več grobnic.⁶⁹⁰

Samostansko poslopje je bilo na cerkev pripeto severozahodno od molitvenega kora. Z vsemi štirimi trakti je zamejevalo pravokoten atrij z okroglim vodnjakom na sredini, vendar vzhodni trakt ni bil v celoti izgrajen. Izgrajen je bil le obhodni hodnik. V pritličju so bile levo od cerkve sobe za obiskovalce s pečjo, morda dodane tudi naknadno, v nadstropju je bil še en oratorij, najverjetneje za laike oz. za pomembnejše obiskovalce cerkve, poleg njega pa soba brez točne navedbe namembnosti. Dolg hodnik vzdolž cerkvene ladje je povezoval te prostore s samostanskim atrijem. Zasnova pritličja žal ni znana, vendar lahko na podlagi analogij z drugimi kapucinskimi samostani domnevamo, da sta bila v južnem traktu najverjetneje refektorij in točilnica, v zahodnem traktu kuhinjski prostori z izzidano kaminsko kuhinjo, v severnem pa najverjetneje drvarnica in razne shrambe. Vzhodni trakt so glede na načrte zasedali knjižnica

⁶⁸⁷ SI ASKP, Materiale pro Chronica I. Materiale Pro Chronica Provinciae Styrae Ordinis Capucinatorum, Nr. 23. – Archiv Provinciae Illyriae. Ab anno 1600 – 1700. Ex authenticis fontibus hausit P. Fridericus Inglić. Transcriptsit P. Angel Kralj, Škofja Loka 2001, str. 12 (dalje: SI ASKP, Materiale pro Chronica I.).

⁶⁸⁸ Na načrte me je prijazno opozoril dr. Jure Volčjak, za kar se mu na tem mestu lepo zahvaljujem.

⁶⁸⁹ Nace Šumi trdi, da naj bi bila cerkvena notranjščina členjena s pilastri in kvečjemu oprogami, vendar tega iz ohranjenih načrtov ne moremo potrditi, pa tudi glede na primerjave z drugimi ohranjenimi kapucinskimi cerkvami na naših tleh je to malo verjetno. Prav tako meni, da kapucinske cerkve navadno niso imele stranskih kapel, kar pa sploh ne drži, saj vemo, da so kapucinske cerkve v srednjeevropskem prostoru praviloma imele vsaj eno stransko kapelo, prim. Nace Šumi, *Arhitektura XVII. stoletja na Slovenskem*, Ljubljana 1969, str. 28–29 (dalje: Šumi, *Arhitektura XVII. stoletja*).

⁶⁹⁰ Grobar cerkve sv. Krištofa naj bi po razpustitvi samostana iz redovne cerkve izkopal posmrtno ostanke ter jih prepeljal k Sv. Krištofu, prim. SI_ZAL_LJU/0489, Mesto Ljubljana: splošna mestna registratura, šk. 394 (fasc. 238), fol. 263r; Ivan Vrhovec, *Die wohllobl. Landesfürstl. Hauptstadt Laibach*, Ljubljana 1886, str. 195 (dalje: Vrhovec, *Die wohllobl. Landesfürstl. Hauptstadt*); isti, Kako in kdaj so nam uredili ljubljansko „Zvezdo“, v: *Ljubljanski zvon* (LZ) 6 (1886), št. 5, str. 274 (dalje: Vrhovec, Kako in kdaj). Barbara Žabota omenja pokopališče okoli cerkve, vendar navedbe iz zbranih podatkov ne moremo potrditi, prim. Žabota, *Nastanek, razvoj in usoda trga*, str. 7.

in šolski prostori,⁶⁹¹ v prizidku severnega trakta, ki se je raztezal proti vzhodu, pa so bile morda sanitarije.⁶⁹²

V nadstropje sta po ustaljeni navadi vodili dve stopnišči, ob molitvenem koru in ob kuhinjskih prostorih. Prvotno je *dormitorio doppio* zasedal južni in zahodni trakt z okoli 30 celicami, v severnem pa je bil, z ozirom na zapis ob načrtu, *dormitorio semplice*. V slednjem so bile na začetku najverjetneje sobe za bolne člane skupnosti in sobe za goste, po analogiji z drugimi samostani pa moramo tu iskati tudi sobo, kjer so zbirali oblačila. V delu vzhodnega trakta sta bili dve večji ogrevani sobi brez navedene namembnosti, morda pa tudi zgoraj omenjene sobe za bolne ali goste. V prizidku severnega trakta so bili sanitarni prostori z dvema sobama za otepanje bolh z oblek.

Na južni strani samostanskega kompleksa je bil vhod v ograjen prostor pred cerkvijo (sl. 13), do katerega so vodile stopnice.⁶⁹³ Pred vhodom v samostan je stal križ z *arma Christi*. Na začetku kapucinska cerkev še ni imela pokritega nadstreška, njena fasada je bila preprosta. V osi je imela polkrožno zaključen portal, do katerega so vodile stopnice, ter večje okroglo okno nad njim. Levo in desno od portala sta bili nekoliko više še dve pravokotni zgoraj polkrožno zaključeni okni, tri manjše okrogle odprtine pa so bile v trikotnem timpanonu.⁶⁹⁴ Dvokapna streha cerkve se je, vsaj v 19. stoletju, zaključila na čop. Na stranskih cerkvenih fasadah so bila visoko pod streho nameščena preprosta okna, na fasadah kapel pa so bile vidne pravokotne zgoraj polkrožno zaključene odprtine. Nad molitvenim korom je bil kamnit strešni stolpič s piramidalno streho in križem na vrhu, predrt z odprtinami na vseh štirih straneh.⁶⁹⁵

Samostanski kompleks je bil enonadstropen ter arhitekturno neizrazit. Predirale so ga preproste pravokotne odprtine. Na starejših upodobitvah so vidne izzidana kaminska kuhinja ter druge kaminske cevi. Pokrit je bil s preprosto

⁶⁹¹ Na načrtu iz leta 1669, ki ga hrani Arhiv Slovenske kapucinske province (sl. 12), so namreč v nadstropju navedene sobe, ki so bile nameščene nad knjižnico in šolo. Samostan je bil od samega začetka študijska hiša, prim. Benedik, Kapucini na Slovenskem, str. 24, zato je moral imeti tudi študijske prostore.

⁶⁹² Valvasor omenja tudi veliko dvorano, kjer naj bi se kapucini zbirali, prim. Janez Vajkard Valvasor, Čast in slava vojvodine Kranjske 11, Ljubljana 2009, str. 695 (dalje: Valvasor, Čast in slava). Glede na to, da v kapucinskih samostanih niso imeli kapiteljske dvorane, pa tudi večji prostori niso bili v navadi, je omenjeni prostor težko locirati. Morda je Valvasor z večjo dvorano mislil refektorij, kjer so se navadno kapucini zbirali in kjer so se sestajali na kapitljih.

⁶⁹³ Levo in desno od cerkvene fasade je bil zid, tako da zunanji obiskovalci niso mogli prosto vstopati na samostanski vrt.

⁶⁹⁴ Morda je bila med portalom in velikim okroglim oknom še niša za fresko (gl.: Risba nekdanje ljubljanske kapucinske cerkve in samostanskega vrta, avtor risar škofa Hrena, morda celo sam Hren, Pontifikalni protokol ljubljanskega škofa, hrani Nadškofijski arhiv v Ljubljani, risba, 1628–1629 (objavljeno v: Lavrič, Kapucinska cerkev).

⁶⁹⁵ Tomaž Hren je dan pred posvetitvijo cerkve blagoslovil tudi dva zvonova, ki sta visela v zvoniku, prim. Vrhovnik, Zatrte nekdanje cerkve, str. 343. Na upodobitvi Aloisa Schaffenratha iz ok. leta 1817 (sl. 13) je višina zvonika najverjetneje pretirana. Realnejša se zdi upodobitev Antoniette Macowitz, ki je skorajda desetletje mlajša; gl.: Kapucinski samostan, avtor Antonietta Macowitz, gvaš, 1826, hrani Narodni muzej v Ljubljani; objavljeno v: Stopar, Ljubljanske vedute, str. 106.

dvokapnico. Atrij samostana je imel v pritličju lesen hodnik s pultno streho;⁶⁹⁶ sodeč po upodobitvah je slonel na pravokotnih slopih ter je bil delno odprt.⁶⁹⁷

Samostan je bil obdan z zidom, ki je zamejeval samostanski vrt. V južnem samostanskem zidu je bil še en večji prehod, najverjetneje za vozove, ki je iz trga vodil na vrt. Levo od pokritega vhoda v cerkev je stalo pritlično pravokotno poslopje, mogoče tudi le nadstrešek, katerega namembnost ni znana.⁶⁹⁸ Nekoliko zahodneje so bila ob južnem samostanskem zidu pritlična gospodarska poslopja, ki so glede na izsledke arheoloških izkopavanj najverjetneje služila lekarniški dejavnosti.⁶⁹⁹ V jugozahodnem vogalu vrta je bila vrtna kapelica,⁷⁰⁰ ob zahodni stranici pa je bilo še eno preprosto pravokotno poslopje. Vrt je bil razdeljen na dva dela, jugozahodnega in severovzhodnega, med njima je bil severno od samostanskega poslopja zid s preходом. Vrt je bil urejen v gredice, kjer so gojili zelenjavo, zasajena so bila tudi sadna in okrasna drevesa. Desno od molitvenega kora pa je bil glede na načrt iz Arhiva Slovenske kapucinske province (sl. 12) rožni vrt.

Prvotno je imela cerkev dva oltarja, velikega in stranskega v kapeli. Tron velikega oltarja je zasedala slika Matere Božje s svetniki, delo Jacopa Palme ml. (1547–1628) (sl. 14),⁷⁰¹ ob straneh pa sliki sv. Bonaventure in sv. Ludvika Toulouseškega, ki naj bi bili delo Carla Ridolfija (1594–1658).⁷⁰² Stranska kapela je bila posvečena Preblaženi Devici Mariji, od leta 1624 jo je krasila ikonografsko

⁶⁹⁶ Prim. Stele, Valvasorjeva Ljubljana, str. 82.

⁶⁹⁷ Več podatkov o vedutah Ljubljane, na katerih je vidna tudi kapucinska cerkev skupaj s samostanom v: Janez Veider, 3 ljubljanske cerkve, ki jih je posvetil in narisal Tomaž Hren, v: *Rast. Mesečnik za versko vzgojo (RMVV)* 1 (1945), št. 2, str. 44–45 (dalje: Veider, 3 ljubljanske cerkve); *Podobe Ljubljane. Razstava v Mestni galeriji Ljubljana, maj–julij 1988*, Ljubljana 1988, str. 6–8 (dalje: *Podobe Ljubljane*); Branko Korošec, *Ljubljana skozi stoletja. Mesto na načrtih, projektih in v stvarnosti*, Ljubljana 1991, str. 36, 47, 59 (dalje: Korošec, *Ljubljana skozi stoletja*); Milan Batista in Leon Jerovec, *Podobe Valvasorjeve Ljubljane*, Ljubljana 1992 (dalje: Batista in Jerovec, *Podobe Valvasorjeve Ljubljane*); Ivan Stopar, *Ljubljanske vedute*, Ljubljana 1996, str. 21, 58–59, 106 (dalje: Stopar, *Ljubljanske vedute*).

⁶⁹⁸ Ob samostanu sta bili nekdaj knjigovoznica in delavnica za izdelovanje sukna za habite, prim. Benedik, Kapucini na Slovenskem, str. 24, po nekaterih podatkih pa naj bi bilo nekdaj na vrtu tudi poslopje, kjer so shranjevali vse, kar so kapucini potrebovali za pasijonsko procesijo po Ljubljani, prim. Vrhovnik, Zatrte nekdanje cerkve, str. 349–350.

⁶⁹⁹ Prim. Martin Horvat, Od grobišča do garaže, Arheološka izkopavanja, Kongresni trg 2009–2011 Ljubljana, 21. 3. 2013: <https://www.youtube.com/watch?v=aALN2fxlnts>; zapis z dne 10. 11. 2015.

⁷⁰⁰ Sestavljala sta ju nižji in ožji vhod v kapelico z zvončnico na fasadi, ki je gledala proti severu, in nekoliko večji in višji pravokoten prostor proti jugu. Oba sta bila prekrita z dvokapnico.

⁷⁰¹ Kot zanimivost naj dodam, da je Jacopo Palma ml. slikal tudi za kapucinsko samostansko cerkev v kraju Macerata, prim. Santarelli, Oggetti d'arte nelle chiese, str. 247, 280. Ana Lavrič tako pravilno domneva, da je škof Hren s Palmo ml. najverjetneje prišel v stik kar preko kapucinov samih, prim. Lavrič, *Vloga ljubljanskega škofa*, str. 74.

⁷⁰² Več o podobah v: Janez Veider, Slike v uršulinskem samostanu v Ljubljani, v: *Zbornik za umetnostno zgodovino* 20 (1944), str. 100 (dalje: Veider, Slike v uršulinskem samostanu); Lavrič, *Vloga ljubljanskega škofa*, str. 73–74; Federico Zeri in Ksenja Rozman, *Evropski slikarji iz slovenskih zbirk* [Narodna galerija, Ljubljana, 14. april–4. julij 1993] [katalog razstavljenih del], Ljubljana 1993, str. 32–35 (dalje: Zeri in Rozman, *Evropski slikarji*); Ana Lavrič, Kapucinska cerkev sv. Janeza Evangelista, v: *Pot po baročni Ljubljani, virtualna razstava sakralnih spomenikov, april 2012*, dostopno na internetni strani: <http://barok.zrc-sazu.si/spomeniki/janez>; zapis z dne: 10. 11. 2015 (dalje: Lavrič, Kapucinska cerkev).

zanimiva podoba Kamenjane Matere Božje, imenovana tudi *Refugium peccatorum* (Pribežališče grešnikov), ki so jo v času hudih kug nosili v sprevedu po mestu.⁷⁰³

Poznejše prezidave, dozidave in nova oprema

Leta 1626 so kapucini iz mestne opekarne dobili opeko in strešnike⁷⁰⁴ in dve leti zatem je bila dozidana še druga stranska kapela sv. Janeza Krstnika, ki je stala bliže zakristiji kot prva in je bila glede na ohranjene načrte po velikosti enaka prvi ter prav tako križnogrebenasto obokana. Posvetil jo je škof Tomaž Hren. Stroške gradnje je pokril Janez Krstnik Jager pl. Lebenstein.⁷⁰⁵ Njegovemu patronu je bila kapela tudi posvečena. Med tema dvema kapelama je na načrtu iz leta 1669 (sl. 12) vrisan prostor, kjer so nekoč izdelovali hostije.

V letih 1640, 1646 in 1660 so kapucini iz mestne opekarne vzeli kar nekaj opeke in strešnikov,⁷⁰⁶ vendar iz ohranjenih virov in načrtov ni razvidno, kaj naj bi z njimi pozidali oz. prekrili.

V Arhivu Slovenske kapucinske province v Ljubljani je ohranjen že omenjeni načrt zgornjega nadstropja iz leta 1669 (sl. 12), ki je nastal, ko je bil severni trakt zgornjega nadstropja iz *dormitoria semplice*, kjer so bile bolniške sobe, spremenjen v *dormitorio doppio* s celicami in sobo za spravlanje jasličnih figuric,⁷⁰⁷ zahodni trakt pa je bil znatno podaljšan proti severu. V njem so uredili sobo za spravlanje oblek, osem večjih sob za bolne člane skupnosti s hišno kapelo, knjižnico, ki je bila v skrajnem severozahodnem vogalu, in sanitarije skupaj s sobo za otepanje bolh, ki so bile v skrajnem severovzhodnem vogalu. Bolniške sobe so ogrevali s pečmi po dve in dve skupaj. Samostan je od

⁷⁰³ SI ASKP, Materiale pro Chronica I., str. 12; Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani (NUK), Ms 1207, mapa 82, Vrhovnik Ivan, IV. 6. Gradivo za cerkveno zgodovino, Gradivo za zgodovino samostanskih redov v Sloveniji, Kapucini; Viktor Steska, Kranjska Marijina božja pota pred 200 leti, v: *Izvestja muzejskega društva za Kranjsko* 9 (1899), št. 4, str. 124 (dalje: Steska, Kranjska Marijina božja pota); Menaše, *Marija v slovenski umetnosti*, str. 209; Metoda Kemperl, *Romanja in romarske cerkve 17. in 18. stoletja na Slovenskem. Gorenjska z Ljubljano*, Celje 2011, str. 106, 209 (dalje: Kemperl, *Romanja in romarske cerkve*). Ivan Vrhovnik domneva, da je kapela Matere Božje identična s kapelo sv. Krvi, prim. Vrhovnik, *Zatrtne nekdanje cerkve*, str. 343, 348. Trditev je zelo verjetna, saj je bila v njej podoba krvaveče Matere Božje. Ana Lavrič pa meni, da je bil blaženi Devici Mariji posvečen oltar v molitvenem koru samostanske cerkve, prim. Lavrič, *Vloga ljubljanskega škofa*, str. 74, vendar oltarji v molitvenem koru v kapucinski arhitekturi niso bili v navadi. Lahko je bila s podobo Device Marije poslikana lesena oltarna pregrada na strani molitvenega kora oz. je na njej visela njena podoba, vendar za to domnevo nimamo dovolj arhivskih podatkov. Poleg tega je gradnjo kapele sv. Krvi datirala do leta 1624, ko so tja vstavili omenjeno čašeno podobo, prim. Lavrič, *Vloga ljubljanskega škofa*, str. 74, vendar je iz načrta iz leta 1669 (sl. 12) jasno razvidno, da je kapucinska cerkev takrat imela le dve stranski kapeli. Tisto, ki je bila enkrat poimenovana kot kapela Preblažene Device Marije, drugi pa kot kapela sv. Krvi, ter kapelo, posvečeno sv. Janezu Krstniku. Več o njej gl. v nadaljevanju.

⁷⁰⁴ 1700 kosov opek in 13.650 strešnikov, prim. SI_ZAL_LJU/0346, Zbirka rokopisnih elaboratov, t. e. 77, a. e. 683, Vladislav Fabjančič, *Knjiga ljubljanskih hiš in njih stanovalcev, Ljubljana 1940–43*, 5. del: Kapucinsko predmestje (dalje: SI_ZAL_LJU/0346, Zbirka rokopisnih elaboratov, t. e. 77, a. e. 683, Vladislav Fabjančič, *Knjiga ljubljanskih hiš*).

⁷⁰⁵ Vrhovnik, *Zatrtne nekdanje cerkve*, str. 343; Benedik – Kralj, *Kapucini na Slovenskem* (LIB), str. 283.

⁷⁰⁶ Leta 1640 9200 opek in 5000 strešnikov, leta 1646 pa 14.200 opek in 1660 2000 strešnikov, prim. SI_ZAL_LJU/0346, Zbirka rokopisnih elaboratov, t. e. 77, a. e. 683, Vladislav Fabjančič, *Knjiga ljubljanskih hiš*.

⁷⁰⁷ Na načrtu je navedena kot *Stanza per le cose del presepio*.

takrat dalje imel kar 48 celic ter osem bolniških sob in je bil največji v nekdanji Štajerski kapucinski provinci.⁷⁰⁸ Načrt prezidave je najverjetneje izrisal kapucin Florencijan iz Ponna, ki se je pod načrt skupaj z drugimi fabricieriji tudi podpisal.⁷⁰⁹

Leta 1695 so med dvema že obstoječima stranskima kapelama postavili še kapelo bl. Feliksa Kantališkega, ki je bila glede na načrte iz grafične zbirke dunajskega muzeja Albertina⁷¹⁰ po velikosti in obokavanju skorajda enaka (rahlo ožja) kot prvi dve. Posvetil jo je knezoškof Žiga Krištof pl. Herberstein. Podobo svetnika je leta 1712 naslikal Janez Jurij Remb (1648–1716).⁷¹¹

Na načrtu iz leta 1816, ki se hrani v grafični zbirki dunajskega muzeja Albertina, je razvidno, da je od trga južno pred samostanskim zidom do vhodnega portala cerkve nekoč vodil pokrit nadstrešek, ki je slonel na pravokotnih slopih. Prav tako je ob zakristiji v smeri proti vzhodu vidno pritlično poslopje, ki je bilo najverjetneje dodano po letu 1669. Vzhodno od samostanskih traktov so vrisani pravokotni tlorisi več prostorov, vendar je njihova namembnost zaradi pomanjkanja podatkov nedoločljiva.

Slikarska oprema nekdanjega kapucinskega samostana v Ljubljani je bila precej bogata. Nekaj oljnih podob danes hranijo ljubljanske uršulinke.⁷¹² Leta 1663 se v virih omenja posvetitev privilegiranega oltarja na epistelski strani s čudodelno podobo Device Marije, ki naj bi krvavela.⁷¹³ Ta je bila, kot smo omenili že zgoraj, prvotno v eni od stranskih kapel. Morda pa so podobo naknadno prenesli na slavoločno steno, da je bila vidna takoj ob vstopu v cerkev. Na levi slavoločni steni je bila prižnica.

Kapucini so podpirali tudi čaščenje milostne podobe Marije Tolažnice žalostnih. Kopiji te podobe je v Bariju leta 1727 našel neki kapucin in ju podaril Habsburžanom, ti pa eno dunajski kapucinski cerkvi. V Ljubljano je podoba

⁷⁰⁸ Prim. Benedik, *Kapucini na Slovenskem*, str. 23.

⁷⁰⁹ Prim. podpis *Florentiano da Pona, Laico* z oznakami prostorov v samostanu na načrtu. Florencijan iz Ponna, ki je naredil tudi načrt za ljubljansko stolnico, naj bi se ok. leta 1700 še enkrat mudil v Ljubljani in po nekaterih podatkih popravil samostan, prim. Janez Gregor Dolničar, *Zgodovina ljubljanske stolne cerkve*, v: *Zgodovina ljubljanske stolne cerkve. Ljubljana 1701–1714* (ur. Ana Lavrič), Ljubljana 2003, str. 226 (dalje: Dolničar, *Zgodovina ljubljanske stolne cerkve*). Vendar iz virov ni razvidno, kakšna popravila so se takrat vršila. Več o kapucinu Florencijanu iz Ponna pa v nadaljevanju.

⁷¹⁰ Gl. načrt pritličja, nadstropja in naris fasade ljubljanskega kapucinskega samostana tik pred rušitvijo leta 1816; hrani: AMW, *Architektursammlung der Albertina*, Mappen mit Plänen (Grundrisse, Ansichten) von Laibacher Bauten, AZ5232–5234 (Mappe 78, Umschlag 7, Nr. 13–15), Kapuzinerkloster (zur Demolierung). Situationspläne mit Teil der Stadt u. Fassaden aussicht. gy. v. Franz Xaver Deschmann unter Leitung des pvv. Bauinspektors Sinn, 3. 5. 1816.

⁷¹¹ Vrhovnik, *Zatrté nekdanje cerkve*, str. 350; Benedik – Kralj, *Kapucini na Slovenskem* (LIB), str. 284.

⁷¹² Več o podobah iz nekdanjega kapucinskega samostana, ki so danes hranjene v ljubljanskem uršulinskem samostanu, v: Veider, *Slike v uršulinskem samostanu*, str. 98–136; Martelanc, *Ikonografija kapucinskega reda*, str. 121–143.

⁷¹³ SI ASKP, *Materiale pro Chronica I.*, str. 50; Koblar, *Črtice o kapucinskih samostanih*, str. 232–233. Stranski oltar je bil glede na načrte (sl. 12) od ladje ločen z leseno ograjo, ki je ločevala tudi ladjo od prezbiterja.

prišla po zaobljubi nekega moškega iz spremstva cesarja Karla VI., ki se je leta 1728 mudil v glavnem mestu.⁷¹⁴

Samostan po razpustu

Leta 1809, v času francoske vlade, je guverner Ilirskih provinc general Auguste Frédéric Louis Viesse de Marmont (1774–1852) kapucine pozval, da samostan zapustijo. Naslednje leto so samostan spremenili v kasarno, cerkev pa v konjski hlev. Ko so Francozi zapustili Ljubljano, so poslopje samostana uporabljali kot vojaško skladišče, ki je bilo leta 1817 prodano na dražbi. Leta 1821 je bilo območje, kjer je nekoč stal kapucinski samostan, preurejeno v park Zvezda, današnji Kongresni trg.⁷¹⁵ Ohranil se je le obod nekdanjega samostanskega vodnjaka.⁷¹⁶ Pred nedavnim pa so bili ob arheoloških izkopavanjih ob nekdanjem zahodnem samostanskem zidu odkriti ostanki poslopja in steklenih posodic, ki so se najverjetneje uporabljale v lekarniški dejavnosti.⁷¹⁷ Kapucini so se leta 1941 zopet vrnili v Ljubljano in si v Štepanji vasi uredili nov dom.⁷¹⁸

Načrti

- Načrt Ljubljane, avtor Janez Dizma Florijančič, *Ducatus Carnioliae tabula chorographica ...*, 1744; povzeto po: Korošec, *Ljubljana skozi stoletja*, str. 53.
- Načrt nadstropja ljubljanskega kapucinskega samostana ob predelavi leta 1669, avtor br. Florencijan iz Ponna; hrani: SI ASKP, Zbirka načrtov, Ljubljanski kapucinski samostan (sl. 12).
- Načrt pritličja, nadstropja in naris fasade ljubljanskega kapucinskega samostana tik pred rušitvijo leta 1816; hrani: AMW, Architektursammlung der Albertina, Mappen mit Plänen (Grundrisse, Ansichten) von Laibacher Bauten, AZ5232-5234 (Mappe 78, Umschlag 7, Nr. 13-15), Kapuzinerkloster (zur Demolierung). Situationspläne mit Teil der Stadt u. Fassaden aussicht. gy. v. Franz Xaver Deschmann unter Leitung des pww. Bauinspektors Sinn, 3. 5. 1816.

⁷¹⁴ Menaše, *Marija v slovenski umetnosti*, str. 212; Ferdinand Šerbelj, *Izzvenevanje nekega obdobja. Oris poznobaročnega slikarstva na Kranjskem*, Ljubljana 2011, str. 260–261 (dalje: Šerbelj, *Oris poznobaročnega slikarstva*); Lavrič, *Kapucinska cerkev*; Kemperl, *Romanja in romarske cerkve*, str. 112, 208–209.

⁷¹⁵ Vrhovec, *Die wohllobl. Landesfürstl. Hauptstadt*, str. 193–199; Vrhovnik, *Zatrte nekdanje cerkve*, str. 351–352; Žabota, *Nastanek, razvoj in usoda trga*, str. 6–8; isti, *Kongresni trg. Zgodovina prostora do razpada Avstro-Ogrske*, Ljubljana 2011, str. 12–15 (dalje: Žabota, *Kongresni trg*).

⁷¹⁶ Več o vodnjaku v: Jože Rus, *Stari vodnjak v Zvezdi*, v: *Jutra. Dnevnik za gospodarstvo, prosveto in politiko (I)* 21 (15. 12. 1940), št. 294, str. 9 (dalje: Rus, *Stari vodnjak*).

⁷¹⁷ Arheološka izkopavanja na Kongresnem trgu so potekala med letoma 2009 in 2011 pod vodstvom Martina Horvata in Matjaža Novšaka. Prvemu se najlepše zahvaljujem za podatke glede arheoloških najdb.

⁷¹⁸ Uradna internetna stran Slovenske kapucinske province, Bratje kapucini: <https://www.kapucini.si/?id=178>, zapis z dne: 10. 2. 2016.

- Arheološka izkopavanja na območju Kongresnega trga, avtor Martin Horvat, 2011; hrani: Mestni muzej Ljubljana (MML), Dokumentacija o arheoloških izkopavanjih na območju Kongresnega trga, 2009–2011.

Upodobitve

- Risba nekdanje ljubljanske kapucinske cerkve in samostanskega vrta, avtor risar škofa Tomaža Hrena, morda celo sam Hren, *Pontifikalni protokol ljubljanskega škofa*, hrani Nadškofijski arhiv v Ljubljani, risba, 1628–1629; objavljeno v: Lavrič, Kapucinska cerkev.
- Nekdanja ljubljanska kapucinska cerkev in samostan, avtor Janez V. Valvasor, *Gradivo za veliko veduto Ljubljane*, hrani Bibliotheca Metropolitana, Zagreb, VZ XVII, 340, risba, 1665–1666; objavljeno v: Lavrič, Kapucinska cerkev.
- *Mala veduta Ljubljane*, avtor Janez V. Valvasor, bakrorez, 1689; objavljeno v: Valvasor, Čast in slava, sl. 429.
- *Velika veduta Ljubljane*, avtor Janez V. Valvasor (oz. Andrej Trost), *Slava vojvodine Kranjske*, bakrorez, 1689; objavljeno v: Lavrič, Kapucinska cerkev.
- *Veduta Ljubljane*, avtor Giovanni Pieroni, risba, 1639; objavljeno v: Korošec, *Ljubljana skozi stoletja*, str. 36.
- *Kapucinski samostan v Ljubljani*, avtor Alois Schaffenrath, kolorirana jedkanica, ok. 1817; hrani: SI ASKP, Zbirka starih grafik, Kapucinski samostan v Ljubljani, Alois Schaffenrath, ok. 1817 (sl. 13).
- *Kapucinski samostan*, avtor Antonietta Macowitz, gvaš, 1826, hrani Narodni muzej v Ljubljani; objavljeno v: Stopar, *Ljubljanske vedute*, str. 106.
- *Mati Božja s svetniki*, avtor Jacopo Palma ml., ok. leta 1608, nekdanj v velikem oltarju ljubljanske kapucinske cerkve, danes v ljubljanskem uršulinskem samostanu; hrani: UIFS ZRC SAZU, avtor foto: Andrea Furlan (sl. 14).

4.2 Celjski kapucinski samostan

Ustanovitev:	temeljni kamen položen 25. oktobra 1609, cerkev sv. Cecilije posvečena 14. novembra 1615
Gradnja:	1609–1615
Laični gradbenik:	/
Redovni nadzornik:	p. Martin iz Trevisa
Stanje:	cerkev v začetku 20. stoletja podaljšana, dodane tri stranske kapele, nova neobaročna fasada, preurejen prezbitერი in molitveni kor, samostansko poslopje v 20.

stoletju razširjeno, celoten kompleks med letoma 2006 in 2009 popolnoma prenovljen, zadnja korenita preureditev potekala leta 2017

Kratka zgodovina

V Celje, kjer je bil protestantizem nekdanj močno razširjen, so kapucini prišli na povabilo meščanov ter na željo nadvojvode Ferdinanda II., ki je novogradnjo odobril. P. Fortunat iz Verone, generalni komisar province, je prišel, da bi pripravil vse potrebno za gradnjo novega samostana. V ta namen je bogat meščan Zupanič (*Suppanich* tudi *Supanischt*) kapucinom podaril posest v bližini mesta. Temeljni kamen je 25. oktobra 1609 položil graški nuncij Janez Krstnik Salvago.⁷¹⁹ Kdo je vodil gradnjo, ki naj bi se bila pričela dve leti pozneje, ni znano, dokončal pa jo je celjski gvardijan p. Martin iz Trevisa. Samostan so gradili iz miloščine prebivalcev.⁷²⁰ 14. novembra 1615 je cerkev v čast sv. Ceciliji posvetil ljubljanski škof Tomaž Hren, ki se je tudi osebno zavzel za zidavo samostana.⁷²¹

Samostan se je vzdrževal z državnimi in plemišskimi darovi, velikodušni pa so bili do samostana tudi drugi dobrotniki.⁷²² Celjski kapucini so pridigali in spovedovali tako v slovenščini kot tudi v nemščini, bili so dejavni v mestu in na podeželju, veliko protestantov so spreobrnil v katoliško vero. Leta 1906 je samostan postal provincialna hiša, kar je bil do ukinitve Štajerske kapucinske province leta 1921, do leta 1941 pa je bil tu tudi konvikt za bodoče patre.⁷²³

Opis prvotnega stanja

Cerkev stoji na severnem pobočju Miklavškega hriba (Breg 18), na višje ležečem izravnanim platoju, na desnem bregu Savinje. Nekdanj naj bi bilo tu gradišče, po ljudskem izročilu pa celo rojstna hiša sv. Maksimilijana. Samostan

⁷¹⁹ Nekateri viri navajajo, da naj bi temeljni kamen za samostan posvetil škof Tomaž Hren leta 1611, vendar je mogoče, da je takrat položil temeljni kamen le za cerkev; gl. opombo p. Angela Kralja v: SI ASKP, Zapiski za kroniko kapucinskega samostana v Celju. 1609–1899. Iz celjskih samostanskih arhivskih listin izpisal p. Friderik Inglič iz Stare Loke. Računalniško pripravil v letu 1996 p. Angel Kralj, s. l. 1996, str. 3 (dalje: SI ASKP, Zapiski za kroniko kapucinskega samostana v Celju).

⁷²⁰ Leta 1611 naj bi celjski mestni svet za gradnjo samostana podaril 200 prevozov peska in kamna z vozovi, ki so bili nekdanj v lasti bolnišnice in občine. Že poprej pa je mestni svet kapucinom pomagal pri prevozu materiala za gradnjo, prim. SI ASKP, Zapiski za kroniko kapucinskega samostana v Celju, str. 3. Prvotno so pri gradnji večinoma uporabljali kamen, za poznejše dograditve so se raje posluževali opeke, prim. Jože Curk, O samostanih in samostanski arhitekturi po letu 1200 na slovenskem Štajerskem (gradbeno-zgodovinski oris), v: Časopis za zgodovino in narodopisje 64 (1993), št. 2, str. 146 (dalje: Curk, O samostanih in samostanski arhitekturi).

⁷²¹ SI ASKP, Zapiski za kroniko kapucinskega samostana v Celju, str. 2–5, 8–9; Benedik, *Die Kapuziner in Slowenien*, str. 92–94; isti, Kapucini na Slovenskem, str. 25–26; Benedik – Kralj, *Kapucini na Slovenskem* (LIB), str. 289–290; isti, *Kapucini na Slovenskem* (INGR), str. 343–345; Metod Benedik, *Kapucinski samostan s cerkvijo sv. Cecilije Celje*, Celje 2015, str. 32–36 (dalje: Benedik, *Kapucinski samostan s cerkvijo sv. Cecilije*).

⁷²² Seznam dobrotnikov in ustanov, ki so samostan vzdrževale, je objavljen v: Babič, *Kapucinski samostan v Celju*, str. 12–16.

⁷²³ Teraš, *Iz zgodovine, življenja in delovanja*, str. 74; Benedik, *Kapucini na Slovenskem*, str. 26; isti, *Kapucinski samostan s cerkvijo sv. Cecilije*, str. 52. Glede pastoralne in izobraževalne dejavnosti celjskih kapucinov v: Benedik, *Kapucinski samostan s cerkvijo sv. Cecilije*, str. 81–142.

je v času gradnje stal zunaj mestnega obzidja, ob pomembni prometni poti, ki je povezovala Celje z Dolenjsko.⁷²⁴

Cerkev (sl. 15)⁷²⁵ je orientirana proti jugu. Njena ladja je pravokotna, sledita ji ožji pravokoten prezbiterij ter nekoč nekoliko daljši molitveni kor za njim. Cerkvena ladja je banjasto obokana in ima sosvodnice, prezbiterij in kor imata banjast obok; prezbiterij je imel nekda na desni strani eno sosvodnico. Desno od molitvenega kora sta bili zakristija, obokana s plitvo kupolo, in umivalnica, ki je bila prav tako obokana. Cerkev je na začetku imela eno, in sicer desno stransko kapelo, ki je bila pravokotna, njen obok pa na podlagi ohranjenih načrtov ni natančneje določljiv; morda je bil banjast. Med stransko kapelo in zakristijo je bil povezovalni hodnik v obliki na glavo obrnjene črke L. Levo od prezbiterija je bil manjši banjasto obokan oratorij. Ob molitvenem koru so bile stopnice, ki so vodile v nadstropje.

Samostansko poslopje je cerkvi pridano na njeni levi, tj. vzhodni strani. Iz starejših vedut je razvidno, da na začetku samostan ni imel izgrajenega severnega trakta ali pa ta ni bil izgrajen v celoti,⁷²⁶ saj je levo od cerkvene fasade vidno le pritlično poslopje, najverjetneje portirnica oz. sobe za obiskovalce (posebno za reveže). Med severnim in vzhodnim traktom je bil prehod.⁷²⁷ Severozahodni vogal vzhodnega trakta se je v pritličju, kot kaže načrt, tudi diagonalno lomil, kar nakazuje, da je bil tu nekda zunanji vogal poslopja. Prav tako je na istem načrtu vidna prvotna zasnova severnega trakta, ki je v pritličju obsegal le vhodni hodnik in en prostor. Zid namreč tam, kjer so pozneje prizidali prostore severnega trakta, tvori vogal. Središče samostana je predstavljal samostanski atrij z okroglim vodnjakom na sredi. Slonel je na kvadratnih slopih. Hodnik je na vogalih križno, drugod pa banjasto obokan. V južnem traktu je bila nekda točilnica s stopnicami, ki so vodile v obokane kletne prostore; ti so se delno raztezali tudi pod refektorijem (sl. 21), ki je točilnici sledil proti vzhodu. Refektorij, kjer so ohranjene odprtine *beneficiuma* (sl. 22), je ogrevala peč, povezan pa je bil tudi s pomivalnico in kuhinjskimi prostori v vzhodnem traktu. Kuhinji je bila pridana izzidana kaminska kuhinja, sledila ji je shramba. V severovzho-

⁷²⁴ SI ASKP, Zapiski za kroniko kapucinskega samostana v Celju, str. 2; Jože Curk, *Celje – urbanistično-gradbeni zgodovinski oris*, v: *Celjski zbornik* 8 (1963), št. 1, str. 5, 26 (dalje: Curk, *Celje*); Branko Goropevšek, *Mesto v zgodovini, Celje v naši zavesti* (prostorska širitev celjskega mesta do srede 19. stoletja), v: *Pogled v urbanistični razvoj Celja*, Celje 2004, str. 7–12 (dalje: Goropevšek, *Mesto v zgodovini*).

⁷²⁵ Načrt samostana iz leta 1839 je leta 2001 objavil že Gorazd Babič v svoji diplomski nalogi: Babič, *Kapucinski samostan v Celju*.

⁷²⁶ Gl. npr.: Detajl vedute Celje z okolico, Johannes Hötzel (avtor originala iz leta 1750), J. v. Rainhofen (po originalu leta 1831), akvarelirana perorisba, hrani Pokrajinski muzej Celje, inv. št. VI-24; objavljeno v: Stopar, *Stare celjske upodobitve*, št. 18, in detajl vedute Celje z okolico, Johannes Hötzel (avtor originala iz leta 1750), neznani kopist (po originalu leta 1853), akvarelirana perorisba, hrani Štajerski deželni arhiv v Gradcu, Ortsbildersammlung, Cilli GF 1; objavljeno v: Stopar, *Stare celjske upodobitve*, št. 19.

⁷²⁷ Na to je opozoril že: Marijan Marolt, *Dekanija Celje*, Maribor 1931, str. 100–101 (dalje: Marolt, *Dekanija Celje*), povzela pa sta ga: Ivan Stopar, *Stare celjske upodobitve*, Celje 1980, str. 39–40 (dalje: Stopar, *Stare celjske upodobitve*); Curk, *O samostanih in samostanski arhitekturi*, str. 146.

dnem vogalu samostana so bile stopnice, ki so vodile v nadstropje. Tam sta bili mogoče nameščeni še kloaka in shramba.

V nadstropju južnega in vzhodnega trakta so bile celice nanizane levo in desno od hodnika, med njimi so bile nedvomno tudi sobe za bolnike in goste. V prvem sta bili nekdanj tudi komuniteta (garderoba) in knjižnica. V vzhodnem traktu so bile najverjetneje sanitarije s sobo, kjer se je z oblačil otepalo bolhe.

Od brega Savinje do cerkve še danes vodi pokrito stopnišče (sl. 19),⁷²⁸ na ograjenem in izravnanim platoju pred cerkvijo pa je nekdanj stal križ z orodji mučeništva. Prvotna fasada (sl. 17) je bila arhitekturno zelo preprosta. Imela je pravokoten portal, dve pokončni pravokotni okni na vsaki strani, v osi portala okroglo okno ter dve manjši okrogli odprtini v trikotnem čelu. Stranske fasade cerkve danes niso več vidne, sodeč po starejših upodobitvah⁷²⁹ pa so bile skromne, s pravokotnimi zgoraj polkrožno zaključenimi okenskimi odprtinami. Prav take je imela tudi zakristija. Stranska kapela je bila znatno višja od prehoda, ki vodi v zakristijo. Imela je trokapno streho, predirala so jo preprosta majhna okna. Hodnik med zakristijo in kapelo je imel tri pravokotna okna. Nad molitvenim korom je bil strešni stolpič s piramidalno streho. Fasade samostanskega poslopja so arhitekturno neizrazite, pod streho teče preprost venčni zidec.⁷³⁰

Cerkev nima bogate arhitekturne dekoracije. Preprost trakast venčni zidec ločuje steno od oboka in obteka celotno ladjo, prezbiterij in molitveni kor. Prvotno je bila cerkev prebeljena z apnom, kot je bila to navada v večini kapucinskih cerkva. Samostansko poslopje tudi ni bilo izrazito okrašeno. Zanimivo pa je, da so v vzhodnem traktu nadstropja odkrili sledove poslikave Prihoda sv. Duha iz 1. polovice 17. stoletja.⁷³¹ Morda je bila poslikana kapela v bolniškem traktu ali pa oltarček na vrhu stopnišča dormitorija.

Samostanski vrt je bil zamejen s samostanskim zidom, ki je tvoril pravokotnik. Vrt je bil urejen v pravokotne gredice. Na upodobitvah iz leta 1750⁷³² je znotraj samostanskega zidu v severozahodnem vogalu vidno pritlično poslopje, katerega namembnost ni znana. Ali so bile v cerkvi grobnice, na podlagi zbranih podatkov ne moremo trditi. Kapucine so do leta 1784 pokopavali pred

⁷²⁸ Stopnice, ki vodijo do cerkve, so bile bržkone urejene že kmalu po dograditvi samostana, saj je leta 1636 v virih omenjena listina o na novo zgrajenih stopnicah, prim. SI ASKP, Zapiski za kroniko kapucinskega samostana v Celju, str. 4. Te so bile leta 1826 temeljito obnovljene. Več o zgodovini stopnišča v: Babič, *Kapucinski samostan v Celju*, str. 34–36.

⁷²⁹ Gl. npr.: Detajl vedute Celjska panorama z juga, avtor C. Waage, ok. leta 1865, litografija s tonskim tiskom, hrani Pokrajinski muzej Celje, inv. št. G VI-58a; objavljeno v: Stopar, *Stare celjske upodobitve*, št. 78.

⁷³⁰ Prim. ZVKD OE Celje, Fotodokumentacija o celjskem kapucinskem samostanu.

⁷³¹ Jože Curk, *Topografsko gradivo I. Sakralni spomeniki na območju občine Celje*, Celje 1966, str. 29 (dalje: Curk, *Topografsko gradivo*).

⁷³² Gl. seznam upodobitev na koncu podpoglavja.

cerkvijo, od takrat dalje pa so jih morali k večnemu počitku položiti na pokopališču pri cerkvi sv. Duha.⁷³³

Cerkvena oprema je bila nekdaj prav bogata.⁷³⁴ Škof Tomaž Hren je namreč 2. decembra 1613 na svoje stroške pri slikarju Matiji Plainerju naročil oltarno sliko zavetnice cerkve⁷³⁵ skupaj s stranskima tabelnima slikama, navadno nameščenima nad prehodoma v molitveni kor; žal se podobe niso ohranile.⁷³⁶ Poleg tega je kapucinom priskrbel v Benetkah kupljen pozlačen tabernakelj.⁷³⁷ Stranska kapela je bila posvečena Preblaženi Devici Mariji oz. Loretski Materi Božji,⁷³⁸ njena oprema pa se je porazgubila.

Poznejše prezidave, dozidave in nova oprema

Leta 1627 je slikar Krištof Weissmann, ki je s škofom Hrenom sodeloval tudi pri drugih naročilih, za kapucinsko cerkev naslikal dve platni. Eno od njih predstavlja zavetnico cerkve in danes krasi prezbiterijsko steno.⁷³⁹ Cerkev prvotno ni imela stranskih oltarjev prislonjenih na slavoločno steno. Šele leta 1699, ko je bila prižnica na stroške grofa Feliksa Ferdinanda pl. Thurna najverjetneje s slavoločne stene prenesena na sredino ladje,⁷⁴⁰ sta bila na slavoločno steno pridana dva lesena stranska oltarja (sl. 18). Posvečena sta bila Preblaženi Devici Mariji oz. Brezmadežni in sv. Valentinu ter sv. Antonu Padovanskemu in sv. Frančišku Asiškemu. Leta 1721 ju je posvetil ljubljanski knezoškof Viljem pl. Leslie.⁷⁴¹

Severni trakt naj bi bil sodeč po ohranjenih upodobitvah najverjetneje nadzidan šele po letu 1750 oz. pred 1770 oz. 1780;⁷⁴² veduta de Cerronija iz ok. leta 1750 ga kaže sicer kot že popolnoma izgrajenega, vendar pa je upodobitev zaradi poenostavitve manj pričevalna kot druge.⁷⁴³ Viri iz leta 1725 namreč

⁷³³ SI ASKP, Zapiski za kroniko kapucinskega samostana v Celju, str. 18.

⁷³⁴ Več o tem v: Marolt, *Dekanija Celje*, str. 104–108; Curk, *Topografsko gradivo*, str. 30–31.

⁷³⁵ Natančno je predpisal, kako naj slikar upodobi vsebino slike, razvrsti motive itd. Več o podobi, ki naj bi nekdaj krasila celjsko kapucinsko cerkev, v: SI ASKP, Zapiski za kroniko kapucinskega samostana v Celju, str. 3; Marolt, *Dekanija Celje*, str. 104; Lavrič, *Vloga ljubljanskega škofa*, str. 106–107.

⁷³⁶ Stari oltar, morda s Plainerjevo podobo, je bil leta 1853 prestavljen v molitveni kor, prim. SI ASKP, Zapiski za kroniko kapucinskega samostana v Celju, str. 42. Po drugi svetovni vojni je požar v cerkvi uničil celotno oltarno steno, zato se omenjene podobe niso ohranile, prim. Benedik, *Kapucinski samostan s cerkvijo sv. Cecilije*, str. 53, 184.

⁷³⁷ Lavrič, *Vloga ljubljanskega škofa*, str. 107.

⁷³⁸ SI ASKP, Zapiski za kroniko kapucinskega samostana v Celju, str. 5.

⁷³⁹ Več o problematiki atribucije in naročanja upodobitev za veliki oltar celjske kapucinske cerkve v: Lavrič, *Vloga ljubljanskega škofa*, str. 75, 106–107, 155–158, 235.

⁷⁴⁰ Več o obnovi in na novo izgotovljeni prižnici v: Babič, *Kapucinski samostan v Celju*, str. 38–39.

⁷⁴¹ SI ASKP, Zapiski za kroniko kapucinskega samostana v Celju, str. 5–6.

⁷⁴² Curk, Celje, str. 26; isti, *Topografsko gradivo*, str. 29; isti, O samostanih in samostanski arhitekturi, str. 146; Stopar, *Stare celjske upodobitve*, str. 39–40, 52–53. Gl. tudi seznam slikovnega gradiva ob koncu podpoglavja.

⁷⁴³ Stopar, *Stare celjske upodobitve*, str. 45. Za podatke o celjskih vedutah, na katerih je viden kapucinski samostan, gl. publikacijo Stopar, *Stare celjske upodobitve*, str. 34, 37–49, 52–57, 84, 130–131.

govorijo, da je imel samostan 27 celic in štiri bolniške sobe,⁷⁴⁴ viri iz leta 1784 pa, da je bilo v samostanu 28 celic, 11 od njih ogrevanih, in pet celic za bolne brate.⁷⁴⁵ Torej je moralo priti do leta 1784 do prezidave oz. nadzidave zgornjega nadstropja in s tem do povečanja števila prostorov. Tako so v nadstropju severnega trakta uredili infermerijo s petimi bolniškimi sobami, ozko hišno kapelo in lino s pogledom v cerkev. Severovzhodni vogal samostana je bil dodan pozneje, vendar ni znano, kdaj. Morda je bil v začetku le lesen in pritličen, potem pa so ga pozidali in nadzidali. Ohranjeni načrt iz leta 1839 (sl. 15) sicer ne kaže več prvotne zasnove tega vogala, vendar je ta vsaj v obrisih določljiv. V pritličju so bili shramba za spravljane povrtin, soba za vrtno orodje, greznica, sanitarije in svinjski hlev, v nadstropju sanitarije, soba za otepanje bolh in še ena shramba.

Leta 1799 se v virih omenja streha nad učilnico, ki je bila potrebna popravila.⁷⁴⁶ Njena lokacija ni znana.

V času jožefinskih reform je samostanu grozila razpustitev, ker pa so se zanj zavzeli celjski duhovniki, je obstal.⁷⁴⁷

Samostan po letu 1809

Leta 1853 so podobo iz velikega oltarja predstavili v molitveni kor. Kipar Janez Rangus je izdelal nov veliki oltar s tabernakljem iz orehovega lesa. Oltarno sliko je naredil slikar Jurij Miškovič,⁷⁴⁸ p. Metod Benedik pa domneva, da naj bi Miškovič le restavriral Weissmannovo sliko sv. Cecilije.⁷⁴⁹ Cerkevna notranjščina (sl. 18) je bila istega leta delno poslikana,⁷⁵⁰ v celoti pa pozneje, po nekaterih podatkih v 60. letih 19. stoletja,⁷⁵¹ po drugih leta 1901, ko jo je v fresko tehniki poslikal akademski slikar Alojz Šubic (1865–1905).⁷⁵²

Stransko kapelo so leta 1856 povečali po načrtih gradbenika Nesta.⁷⁵³ Takrat je že stal pevski kor, saj so omenjene na novo zgrajene stopnice, ki so vodile

⁷⁴⁴ SI ASKP, Zapiski za kroniko kapucinskega samostana v Celju, str. 10; Benedik – Kralj, *Kapucini na Slovenskem* (INGR), str. 344.

⁷⁴⁵ Benedik, *Kapucinski samostan s cerkvijo sv. Cecilije*, str. 43.

⁷⁴⁶ SI ASKP, Zapiski za kroniko kapucinskega samostana v Celju, str. 21.

⁷⁴⁷ Prav tam, str. 19.

⁷⁴⁸ Prav tam, str. 42.

⁷⁴⁹ Benedik, *Kapucinski samostan s cerkvijo sv. Cecilije*, str. 38. Zanimiva je fotografija glavnega oltarja iz leta 1898 v arhivu Slovenske kapucinske province, na kateri je delno vidna podoba Marijinega kronanja skupaj z nebeščani, morda Miškovičevo delo, ali pa le slika, ki je v majniškem času zamenjala podobo sv. Cecilije in jo je leta 1868 kapucinom darovala baronica Burgeois, prim. SI ASKP, Zapiski za kroniko kapucinskega samostana v Celju, str. 67.

⁷⁵⁰ SI ASKP, Zapiski za kroniko kapucinskega samostana v Celju, str. 43.

⁷⁵¹ Marolt, *Dekanija Celje*, str. 102–103.

⁷⁵² SI ASKP, Materiale pro Chronica V. Materiale Pro Chronica Provinciae Styrae Ordinis Capucinatorum, Nr. 26. – Archiv Provinciae Illyricae. Ab anno 1850 – 1900. Additum etiam Materiale pro Chronica VI Nr. 27. – Archiv Provinciae Illyricae 1900 – 1908. Ex authenticis fontibus hausit P. Fridericus Inglić. Transcripsit P. Angel Kralj, Škofja Loka 2004, str. 130 (dalje: SI ASKP, Materiale pro Chronica V.).

⁷⁵³ Na njen obok je Štefan Šubic naslikal motive iz lavretanskih litanij. Poleg tega je napravil še slike za stranske oltarje, in sicer Marijino podobo, sv. Frančiška Asiškega, sv. Antona Padovanskega in sv. Feliksa Kantališkega. Leta 1858 se omenjajo jaslice za veliki oltar, ki jih je prav tako naredil Štefan Šubic, prim. SI ASKP, Zapiski za kroniko kapucinskega samostana v Celju, str. 44–47.

nanj.⁷⁵⁴ Istega leta je bila postavljena še ena stranska kapela, in sicer sv. Marjete Kortonske, leto zatem pa še kapela sv. Maksimilijana.⁷⁵⁵ Ignaz Orožen prizidani kapeli, ki sta bili ob koncu 19. stoletja še vedno vidni, točneje locira: [...] *im Vorhofe der Klosterkirche zwei neue Kapellen erbaut, ostseitig die Kapelle s. Maximiliani, westseitig aber die Kapelle s. Margaritae Corton.*⁷⁵⁶

V času od 1859 do 1860 se omenja gradnja oz. preureditev knjižničnega trakta, najverjetneje severnega. V pritličju so bile sanitarije in soba za posle, v nadstropju prav tako sanitarije in knjižnica.⁷⁵⁷ Kdaj so nadzidali obhodni hodnik na njegovi zahodni strani, na podlagi arhivskih virov ni znano, leta 1895 pa je že vrisan na načrtih.⁷⁵⁸

Leta 1867 so postavili še kapelo sv. Frančiška Asiškega, v kateri so se shajali tretjeredniki in bratovščina sv. Uršule, vendar na podlagi zbranih podatkov lokacije kapele ne moremo točneje opredeliti.⁷⁵⁹

Leta 1870 so na novo zgradili zvonik. Narejen je bil iz lesa in pokrit s kosi-trno streho.⁷⁶⁰ Najverjetneje ok. leta 1910 so njegovo kapo zamenjali z nekoliko baročneje naglašenim zaključkom, ki je ohranjen še danes.⁷⁶¹ Istega leta oz. leto pozneje so cerkev na pobudo p. Donata Zupaniča in po načrtih Ivana Rozmana povečali. Dela je prevzel zidarski mojster Ferdinand Gologranc (sl. 16).⁷⁶² Na zahodu so podrli prvotno stransko kapelo in ladji pridali tri nove. Prva je po-

Avguštin Stegenšek zmotno navaja, da so tistega leta cerkvi prizidali stransko kapelo, prim. Avguštin Stegenšek, *Povečane župnijske cerkve*, v: *Ljubitelj krščanske umetnosti* 1 (1914), str. 187 (dalje: Stegenšek, *Povečane župnijske cerkve*), saj je kapela že poprej obstajala, le razširili so jo.

⁷⁵⁴ SI ASKP, Zapiski za kroniko kapucinskega samostana v Celju, str. 44.

⁷⁵⁵ Prav tam, str. 44–45.

⁷⁵⁶ Cit. po: Orožen, *Das Bisthum und die Diözese Lavant*, str. 189. Nekateri avtorji menijo, da sta bili kapeli cerkvi prizidani na njeni desni strani, gl. npr. Benedik, *Kapucinski samostan s cerkvijo sv. Cecilije*, str. 52–53, vendar temu najverjetneje ni bilo tako. Tudi na načrtu predelave cerkve iz leta 1910 (sl. 16) je z rumeno barvo vrisana le prvotna stranska kapela Loretske Matere Božje. V Schlandersu na Južnem Tirolskem je pred cerkveno fasado prizidan predprostor, v katerem sta levo in desno dva manjša oltarja. Najverjetneje sta bili nekako tako prizidani tudi zgoraj omenjeni kapeli.

⁷⁵⁷ SI ASKP, Zapiski za kroniko kapucinskega samostana v Celju, str. 48. Gl. SI_ZAC/0023, Okrajni stavbni urad Celje, a. š. 1, sig. 30f.

⁷⁵⁸ Gl. SI_ZAC/1022, Zbirka načrtov, predalnik 8, sig. 76.

⁷⁵⁹ SI ASKP, Zapiski za kroniko kapucinskega samostana v Celju, str. 52. Marjan Marolt in drugi avtorji, ki ga povzemajo, navajajo, da naj bi leta 1867 cerkvi na desni prizidali dve pravokotni kapeli, in sicer sv. Frančiška Asiškega in sv. Uršule, prim. Marolt, *Dekanija Celje*, str. 101; Curk, *Topografsko gradivo*, str. 29; isti, O samostanih in samostanski arhitekturi, str. 146, čeprav kronika navaja le eno kapelo z enim oltarjem, posvečenim sv. Frančišku Asiškemu in sv. Uršuli. Za leto 1881 kronika omenja popravilo strehe nad Frančiškovo kapelo, saj je bila preveč položna in jo je meteorna voda stalno zamakala. Pri zidavi naj bi namreč mislili le na to, da je južna stran, kjer sneg manj zmrzuje [...], cit. po: SI ASKP, Zapiski za kroniko kapucinskega samostana v Celju, str. 69. Potemtakem ta kapela cerkvi ni mogla biti prizidana na njeni zahodni ali severni strani, ampak morebiti na južni, ali pa je šlo za samostoječo kapelo na samostanskem vrtu ali pa za kapelo znotraj samostanskega kompleksa. Za podatke o bratovščini sv. Uršule se najlepše zahvaljujem dr. Ani Lavrič.

⁷⁶⁰ SI ASKP, Zapiski za kroniko kapucinskega samostana v Celju, str. 54.

⁷⁶¹ Stegenšek, *Povečane župnijske cerkve*, str. 188.

⁷⁶² Prvotni načrt prezidave s podpisom Ferdinanda Gologranca je objavil že Stegenšek, gl. Stegenšek, *Povečane župnijske cerkve*, str. 187, hrani pa se v: SI_ZAC/0024, Mestna občina Celje, sig. SI_ZAC/0024/002/022/001/00058, a. š. 111. Objavljenega najdemo tudi v: Franci Lazarini, *Cerkvena arhitektura lavantinske škofije v času knezoškofa dr. Mihaela Napotnika (1889–1922)* (tipkopis doktorske disertacije), Ljubljana 2012, str. 289 (dalje: Lazarini, *Cerkvena arhitektura lavantinske škofije*).

svečena Lurški Materi Božji in je nekoliko manjša od drugih dveh ter banjasto obokana. Pred njo je manjši banjasto obokan hodnik. Drugi dve stranski kapeli, posvečeni Srcu Jezusovemu oz. Mariji Marjeti Alakok in sv. Frančišku Asiškemu, sta večji in imata križnogrebenast obok. Podrli so tudi kapeli pred cerkveno fasado in ladjo podaljšali za 4 m proti severu ter na tem mestu uredili pevsko emporo, ki sloni na osmih obstenskih pilastrih in štirih stebrih ter ima šest pol, ki so križnogrebenasto obokane. Levo od lurške kapele so dodali tudi stopnišče, ki vodi na pevsko emporo.⁷⁶³ V ta čas moramo datirati tudi neobaročno cerkveno fasado (sl. 19).⁷⁶⁴

Leta 1912 so uredili in razširili ploščad pred cerkvijo.⁷⁶⁵ Takrat so najverjetneje podrli zidove, ki so omejevali poglede na samostanski vrt.⁷⁶⁶ Istega leta so severni trakt proti vzhodu znatno podaljšali,⁷⁶⁷ iz leta 1934 pa so ohranjeni arhivski viri in načrti, ki pričajo o tem, da so jugozahodno od molitvenega kora prizidali pravokotno nadstropno poslopje, ki je bilo namenjeno noviciatu in se je pozneje uporabljalo kot dijaški dom. Hkrati sta bila nekoliko podaljšana molitveni kor in zakristija. Pod načrte se je podpisal zidarski mojster Ferdinand Gologranc.⁷⁶⁸

Leta 1941 so Nemci kapucine izgnali iz samostana, v samostanu uredili zapor, cerkev pa namenili za skladišče. Po vojni so bila v samostanskem kompleksu občinska stanovanja, cerkvena stavba pa je ostala last kapucinov. Vendar so jo morali leta 1947 zapustiti, celoten samostanski kompleks s pripadajočim zemljiščem in gozdom pa je bil razlaščen. Leta 1948 je bil v cerkvi domnevno podtaknjen požar, v katerem je zgorela starejša cerkvena oprema, med drugim tudi lesena oltarna stena, stranska oltarja na slavoločni steni ter knjižnica, ki je bila v nekdanjem molitvenem koru. Zato so kapucini na mestu lesene oltarne stene leta 1958 zgradili zidano in v nekdanjem koru uredili zakristijo ter v nadstropju zasilne bivalne prostore. Leta 1974 je arhitekt Ciril Zazula nekoliko neposrečeno

⁷⁶³ Stegenšek, *Povečane župnijske cerkve*, str. 187–188; Franci Lazarini, *Redovi in sakralna umetnost na Slovenskem v drugi polovici 19. in v začetku 20. stoletja*, v: *Acta historiae artis Slovenica* 17 (2012), št. 2, str. 139–140 (dalje: Lazarini, *Redovi in sakralna umetnost*); Benedik, *Kapucinski samostan s cerkvijo sv. Cecilije*, str. 52–53. Prvotni načrt prezidave s podpisom Ferdinanda Gologranca je objavil že Stegenšek, gl. Stegenšek, *Povečane župnijske cerkve*, str. 187, hrani pa se v: SI_ZAC/0024/002/022/001/00058.

⁷⁶⁴ Opis neobaročne fasade v: Marolt, *Dekanija Celje*, str. 101–102; Lazarini, *Cerkvena arhitektura lavantinske škofije*, str. 153–154. Jože Curk trdi, da je fasada iz konca 19. stoletja, prim. Curk, *Topografsko gradivo*, str. 28, vendar je jasno, da je nastala ob razširitvi cerkve proti severu.

⁷⁶⁵ Stegenšek, *Povečane župnijske cerkve*, str. 188.

⁷⁶⁶ Vrt je ob koncu 19. stoletja meril 1150 m², travnik s sadnim drevjem 1433 m², neobdelana površina 114 m², zazidana površina 245 m². Skupaj so kapucini tako uporabljali 1 oral in 1342 m², prim. SI ASKP, *Zapiski za kroniko kapucinskega samostana v Celju*, str. 2.

⁷⁶⁷ Marolt, *Dekanija Celje*, str. 101; Curk, *Topografsko gradivo*, str. 30.

⁷⁶⁸ V Arhivu Slovenske kapucinske province hranijo nekaj gradiva iz Nadškofijskega arhiva v Ljubljani s signaturo: SI NŠAL, *Župnijski arhivi (ŽA)*, Kapucini, fasc. 1, *Razne knjige*, *Prošnja za stavbeno dovoljenje prizidka dvoriščnega poslopja k obstoječemu samostanu ter podaljšanje samostanskega kora in zakristije (Celje, 1934)*, v katerem je opisana prezidava samostana iz 30. let 20. stoletja. Nekaj podatkov o tem v: Benedik, *Kapucinski samostan s cerkvijo sv. Cecilije*, str. 56. Gl. tudi načrte v: SI_ZAC/1022, *Zbirka načrtov*, predalnik 8, sig. 76. Nekaj prezidav se je vršilo tudi leta 1938. Gl. SI_ZAC/0024/002/022/001/00058, a. št. 111.

premaknil veliki oltar v levi kot prezbitarija, tako da je viden tudi iz stranskih kapel. Po denacionalizaciji so kapucini samostansko poslopje pridobili nazaj, vendar je bilo v zelo slabem stanju. Del poslopja, ki gleda proti mestu, tj. proti severu, so leta 2006 podrli in ga v skladu s spomeniškovarstvenimi smernicami na novo zgradili ter po letu 2009 samostan popolnoma prenovili (sl. 20).⁷⁶⁹ Od leta 2011 v prizidku iz 30. let 20. stoletja bivajo sestre Frančiškanke Marijine misijonarke.⁷⁷⁰ Zadnja obširnejša preureditev sakralnega prostora je potekala leta 2017, ko so barvno osvežili notranjost cerkve, okusno uredili prezbitarij in zamenjali nekaj slikanih oken.⁷⁷¹

Načrti

- Načrt pritličja in nadstropja celjskega kapucinskega samostana, 1839; hrani: SI_ZAC/0008, Okrožni urad Celje, a. š. 118, sig. 962a,b (sl. 15).
- Načrt prenove celjske kapucinske cerkve, avtor Ferdinand Gologranc, 1910; hrani: SI_ZAC/0024/002/022/001/00058 (sl. 16).
- Izris pritličja celjskega kapucinskega samostana po prenovi, 2010; hrani: Arhitekturni atelje, Prenova kapucinskega samostana, Breg 18, Celje, odgovorni projektant Vera Klepej - Turnšek, 2010.
- Izris nadstropja celjskega kapucinskega samostana po prenovi, 2010; hrani: Arhitekturni atelje, Prenova kapucinskega samostana, Breg 18, Celje, odgovorni projektant Vera Klepej - Turnšek, 2010.
- Izris mansarde celjskega kapucinskega samostana po prenovi, 2010; hrani: Arhitekturni atelje, Prenova kapucinskega samostana, Breg 18, Celje, odgovorni projektant Vera Klepej - Turnšek, 2010.

Upodobitve

- *Sv. Urban*, neznani avtor, okoli leta 1641, olje na platno, hrani p. c. sv. Miklavža, Celje; objavljeno v: Rolanda Fugger Germadnik, Protireformacija in katoliška prenova verskega življenja, v: *Od škofije --- do škofije. Opredmetena cerkvena dediščina celjske škofije* (ur. Darja Pirkmajer), Celje 2007, str. 62.

⁷⁶⁹ ZVKDS OE Celje, Dokumentacija o celjskem kapucinskem samostanu, Robert Podgoršek, *Kapucinska cerkev sv. Cecilije* (zgibanka o zgodovini kapucinske cerkve v Celju), Celje 1983; Božena Orožen, *Celje. Slovstveni in kulturnozgodovinski vodnik II. Štajerska z obrobjem*, Ljubljana 1991, str. 11 (dalje: Orožen, *Celje*); Babič, *Kapucinski samostan v Celju*, str. 42–43, 46; Brane Jeranko, *Obnova kapucinskega samostana*, v: *Novi tednik. Glasilo občinskih konferenc SZDL Celje, Laško, Mozirje, Slovenske Konjice, Šentjur, Šmarje pri Jelšah in Zalec* (NT) 61 (21.2.2006), št. 15, str. 6 (dalje: Jeranko, *Obnova kapucinskega samostana*, št. 15); isti, *Obnova kapucinskega samostana. Pred 400-letnico celjskega samostana na Bregu bodo stavbo in okolico temeljito prenovili*, v: *NT* 61 (25. 8. 2006), št. 67, str. 10 (dalje: Jeranko, *Obnova kapucinskega samostana*, št. 67); Benedik, *Kapucinski samostan s cerkvijo sv. Cecilije*, str. 52–72.

⁷⁷⁰ Benedik, *Kapucinski samostan s cerkvijo sv. Cecilije*, str. 21.

⁷⁷¹ Metod Benedik – Urška Šmajdek Todosovska – Vera Klepej Turnšek, *Cerkev sv. Cecilije v duhu časa. Publikacija ob zadnji prenovi cerkve sv. Cecilije* Ljubljana 2017 (dalje: Benedik – Šmajdek Todosovska – Klepej Turnšek, *Cerkev sv. Cecilije*).

- *Celje s severa*, avtor Šlezijski popotnik, 1713, perorisba, skicirka hranjena v Gorenjavstrijskem deželnem arhivu v Linzu; objavljeno v: Stopar, *Stare celjske upodobitve*, str. 34.
- *Celje z okolico*, Johannes Hötzel (avtor originala iz leta 1750), J. v. Rainhofen (po originalu leta 1831), akvarelirana perorisba, hrani Pokrajinski muzej Celje, inv. št. VI-24; objavljeno v: Stopar, *Stare celjske upodobitve*, št. 18.
- Detajl vedute *Celje z okolico*, Johannes Hötzel (avtor originala iz leta 1750), neznani kopist (po originalu leta 1853), akvarelirana perorisba, hrani Štajerski deželni arhiv v Gradcu, Ortsbildersammlung, Cilli GF 1; objavljeno v: Stopar, *Stare celjske upodobitve*, št. 19.
- *Prospekt Celja*, avtor Jacobus Ernestus de Cerroni, ok. leta 1750, lavirana perorisba, hrani Štajerski deželni arhiv v Gradcu, Ortsbildersammlung, Cilli I/1; objavljeno v: Stopar, *Stare celjske upodobitve*, št. 20.
- *Celje s severa*, avtor F. Jungblut (po originalu leta 1853), ok. leta 1780, fotografija izgubljenega akvarela, reprodukcija po fotografiji v lasti celjskega fotografskega mojstra Josipa Pelikana; objavljeno v: Stopar, *Stare celjske upodobitve*, št. 23.
- *Sv. Florijan gasi Celje*, neznani slikar, ok. leta 1784, hrani opatijska c. sv. Danijela, Celje; objavljeno v: Stopar, *Stare celjske upodobitve*, št. 24.
- *Stara grofija z grajskimi razvalinami*, avtor Cajetan Fohn, 1826, akvarelirana perorisba, hrani Pokrajinski muzej Celje; objavljeno v: Stopar, *Celjske impresije*, str. 119.
- *Razvaline gradu Celje*, avtorja Joseph Alexander Wonsidler – Folwarezny, ok. leta 1840, litografija z iglo, hrani Štajerski deželni arhiv v Gradcu, Ortsbildersammlung, Cilli Umgebung II/2; objavljeno v: Stopar, *Stare celjske upodobitve*, št. 39.
- *Celjska panorama z juga*, avtor C. Waage, ok. leta 1865, litografija s tonskim tiskom, hrani Pokrajinski muzej Celje, inv. št. G VI-58a; objavljeno v: Stopar, *Stare celjske upodobitve*, št. 78.
- *Kapucinski kloster v Celi*, neznani avtor, reprodukcija božjepotne podobice, original v Narodnem muzeju, hrani: Ministrstvo za kulturo, INDOK CENTER, Celje – kapucinski samostan, fo0000-n35436p_izrez.tif (sl. 17).

Fotografije

- *Die Burgruine, Gruss aus Cilli*, razglednica celjske založbe Fritz Rasch, 1899, hrani Štajerski deželni arhiv v Gradcu, Ortsbildersammlung, Cilli III/016; objavljeno v: Andreja Rihter, *Biser na Savinji. Celje na starih razglednicah. Perle an der Sann. Cilli auf alten Ansichtskarten. A pearl*

on the Savinja river. Celje on old picture postcards (Nazarje, 1995), str. 30.

- Fotografija notranjščine celjske kapucinske cerkve s konca 19. stoletja; hrani: SI ASKP, Zbirka starih fotografij, Kapucinski samostan v Celju (sl. 18).
- Fotografija velikega oltarja celjske kapucinske cerkve, 1898; hrani: SI ASKP, Zbirka starih fotografij, Kapucinski samostan v Celju.
- Pogled na del samostanskega poslopja celjskega kapucinskega samostana, 1984; hrani: ZVKDS OE Celje, Fotodokumentacija o celjskem kapucinskem samostanu, fotografija južnega in vzhodnega trakta kapucinskega samostana, neg. B 2139/4, datum nastanka: 23. 8. 1984.
- Fasada celjske kapucinske cerkve; avtor foto: Tanja Martelanc (sl. 19).
- Atrij celjskega kapucinskega samostana; avtor foto: Tanja Martelanc (sl. 20).
- Refektorij celjskega kapucinskega samostana; avtor foto: Tanja Martelanc (sl. 21).
- Odrptine *beneficiuma* v stropu refektorija celjskega kapucinskega samostana; avtor foto: Tanja Martelanc (sl. 22).

4.3 Nekdanji mariborski kapucinski samostan

Ustanovitev:	temeljni kamen položen 23. aprila 1613, cerkev Marije, Matere usmiljenja posvečena 28. oktobra 1620
Gradnja:	1613–1620
Laični gradbenik:	/
Redovni nadzornik:	p. Martin z Dunaja
Razpustitev:	1784
Stanje:	popolnoma porušen, ohranjena le grobnica pod nekdanjo stransko kapelo

Kratka zgodovina

Leta 1609 je bil v soglasju z nadvojvodo Ferdinandom II. in graškim nuncijem Janezom Krstnikom Salvagom narejen načrt, da se kapucini naselijo v Mariboru. Dve leti pozneje sta dobrotnika mariborskih kapucinov, grof Janez Jakob Khisl in njegova žena Marija, kapucinom ponudila zemljišče in finančna sredstva za gradnjo, leta 1612 pa je bil Maribor na provincijskem kapitlju sprejet kot kraj, kjer bodo zgradili novo redovno hišo. P. Damaščan iz Benetk je pripravil vse potrebno za gradnjo. 23. aprila 1613 je škof Tomaž Hren položil temeljni kamen.⁷⁷² Za predstojnika samostana je bil imenovan p. Martin z Dunaja, ki

⁷⁷² Metod Benedik, Iz protokolov ljubljanskih škofov. Protokol II, 1–59v za leta 1612–1613, v: *Acta Ecclesiastica Sloveniae* 14 (1992),

je gradnjo tudi nadziral. Konec leta 1614 so že uvedli klavzuro, vendar je bila cerkev Marije, Matere usmiljenja posvečena šele 28. oktobra 1620. Posvetil jo je sekovski škof Jakob Eberlein.⁷⁷³

Kapucini so v Mariboru uživali velik ugled. Posebno so bili priljubljeni pri grofovski družini Khisl, ki jih je vabila, da so maševali v njihovi dvorni kapeli. Pridigali so v župnijski, zdaj stolni cerkvi in po okoliških župnijah, obiskovali bolne, spovedovali ter uvajali razne pobožnosti, npr. pete litanije Matere Božje idr. Posebno so se izkazali v času kužnih epidemij, ki so v 17. stoletju divjale na Štajerskem.⁷⁷⁴ V mariborskem kapucinskem samostanu je leta 1760 p. Bernard (Ivan Anton Apostel) napisal nemško-slovenski slovar *Dictionarium Germanico-Slavonicum*.⁷⁷⁵

Opis prvotnega stanja

Samostan je stal pred graškimi mestnimi vrati, zunaj mestnega obzidja, vendar v bližini Khislovega gradu, ob pomembni prometni poti, ki je nekdanj iz Trsta preko Maribora vodila na Dunaj. S cerkveno fasado je bil obrnjen proti mestu.⁷⁷⁶

Cerkev (sl. 23) je bila orientirana proti vzhodu. Cerkvena ladja, od nje ožji prezbiterij in izredno dolg molitveni kor za njim so bili banjasto obokani, prezbiterij je imel v severni steni eno sosvodnico. Cerkev je imela prvotno eno stransko kapelo, pripeto na severno steno ob vhodu v cerkev. Najverjetneje je bila banjasto obokana. Ožji hodnik v obliki na glavo obrnjene črke L je povezoval stransko kapelo z umivalnico in zakristijo. Slednji sta bili levo od molitvenega kora. Desno od prezbiterija je bil še en manjši oratorij.

Samostan (sl. 24) je stal južno od cerkve. Na cerkveno ladjo se je pripenjal na njeni sredini. Desno od samostanske cerkve je bil pokrit hodnik, ki je vodil do kvadratnega dvorišča. Hodnik dvorišča je slonel na slopih ter obdajal okrogel

str. 9–10, 40–44 (dalje: Benedik, Iz protokolov ljubljanskih škofov, 1992).

⁷⁷³ Po nekaterih podatkih naj bi zemljišče za gradnjo darovalo mesto, po drugih podatkih pa naj bi tako zemljišče kot tudi finančna sredstva in celotno opremo kapucinom podaril grof Khisl z ženo Marijo. Ta je postopoma dokupoval tudi zemljišče, na katerem so pozneje uredili samostanski vrt, prim. Janisch, *Topographisch-statistisches Lexikon*, str. 181–182; Napotnik, *Die Basilika zur Heiligen Maria*, str. 6–7; Koblar, Črtice o kapucinskih samostanih, str. 233–234; Teraš, *Iz zgodovine, življenja in delovanja*, str. 75–76; Benedik, *Die Kapuziner in Slowenien*, str. 94–98; isti, Kapucini na Slovenskem, str. 26; Benedik – Kralj, *Kapucini na Slovenskem* (LIB), str. 290–292; isti, *Kapucini na Slovenskem* (INGR), str. 346–348; Škafar, *Knjige in knjižnica*, str. 68–69; Lazarini, *Cerkvena arhitektura lavantinske škofoje*, str. 169, 212. Mihael Napotnik navaja kroniko kapucinskega samostana v Mariboru, ki v prvem zvezku opisuje dogajanje med letoma 1612 in 1864, prim. Napotnik, *Die Basilika zur Heiligen Maria*, str. 5. Kronika naj bi bila po podatkih p. Vinka Škafarja izgubljena, prim. Škafar, *Knjige in knjižnica*, str. 69. Gl. tudi arhivske vire v ljubljanskem Nadškofijskem arhivu, ki so popisani v: Golia, *Regeste Škofijskega arhiva v Ljubljani* 2, str. 11–12. Na tem mestu se p. Vinku Škafarju najlepše zahvaljujem za vse posredovane podatke o mariborskem in ptujskem kapucinskem samostanu ter za vzpostavitev vez z varaždinskim samostanom.

⁷⁷⁴ Kip sv. Frančiška Asiškega na kužnem znamenju na Glavnem trgu nosi kapucinski habit, prim. Škafar, *Knjige in knjižnica*, str. 73.

⁷⁷⁵ Benedik, *Kapucini na Slovenskem*, str. 26–27; Škafar, *Knjige in knjižnica*, str. 70–73, 77.

⁷⁷⁶ SI ASKP, *Materiale pro Chronica I.*, str. 17; Napotnik, *Die Basilika zur Heiligen Maria*, str. 6.

vodnjak na sredi.⁷⁷⁷ Po vsej verjetnosti je bil prvotno odprt, glede na starejše načrte je bil vsaj delno križnogrebenasto obokan. Najstarejši ohranjeni načrti samostanskega kompleksa so iz leta 1817,⁷⁷⁸ nekoliko poznejši pa iz leta 1834 (sl. 24),⁷⁷⁹ ko samostan ni bil več v rokah kapucinov, zato je zelo verjetno, da spodaj opisana zasnova ne ustreza do potankosti prvotni razporeditvi prostorov.

V zahodnem traktu so bile portirnica, sobe za obiskovalce z izzidanimi sanitarijami ter točilnica, ki je bila z ožjim stopniščem povezana s križnogrebenasto obokano kletjo pod njo in na drugi strani z refektorijem, ki je zasedal večji del južnega trakta. Refektorij so ogrevali s pečjo. Poleg refektorija je bila shramba oz. prostor, kjer so pripravljali živila, ki so jih potem razdelili v refektoriju. Južni trakt se je nadaljeval proti vzhodu. Tam so bile kuhinja z izzidano kaminsko kuhinjo ter sanitarije oz. gnojna jama. V vzhodnem traktu so bile sobe, dve od njih nekoč celo ogrevane, vendar je njihova namembnost težje določljiva. Glede na načrte naj bi v zgornje nadstropje vodile polžaste stopnice, ki so ob molitvenem koru iz hodnika vodile v dormitorij, vendar je pod vprašajem, ali so bile prvotno tako zasnovane. Druge stopnice so bile poleg kuhinje.

V nadstropju je zahodni trakt najverjetneje zavzemala infermerija, obrnjena na vrt, saj je bil tik ob cerkveni ladji oratorij s pogledom v cerkveno notranjost. V južnem traktu so bile sobice, ki so gledale na vrt, ena od njih je bila nekoliko večja in bi lahko služila kot garderoba ali knjižnica. V vzhodnem traktu so bile celice večje in ogrevane, gledale so prav tako na vrt in so bile najverjetneje namenjene gostom, morda tudi bolnim članom skupnosti, med njimi pa lahko iščemo tudi že prej omenjeni komuniteto in knjižnico. V prizidku južnega trakta so bile nad kuhinjo bržkone le sanitarije in soba, kjer so z oblačil otepali bolhe.

Samostan je imel 27 celic in šest bolniških sob ter je bil tako noviciatska kot tudi študijska hiša. Vsaj od leta 1670 dalje je bila v samostanu tudi interna šola,⁷⁸⁰ zato je med sobami, ki jim nismo mogli določiti namembnosti, potrebno iskati prostore, kjer se je odvijal študij redovnega naraščaja.

Pred cerkvijo je bil z zidom zamejen prostor. Cerkevna fasada⁷⁸¹ je bila zelo preprosta. Imela je pravokoten portal, dve okni levo in desno od portala

⁷⁷⁷ Nagrobniki kapucinov, ki so umrli v času kuge, so bili v samostanskem atriju, eden od njih naj bi bil prislonjen tudi na zunanji cerkveni zid, prim. Janisch, *Topographisch-statistisches Lexikon*, str. 181–182. Po mojem mnenju so bili tja prineseni od drugod, saj bi s tem, ko bi za kugo umrlega pokopali v atriju, lahko onesnažili pitno vodo v vodnjaku.

⁷⁷⁸ Gl. načrt pritličja nekdanjega mariborskega kapucinskega samostana, 1817; hrani: AT-OeStA/FHKA, SUS KS, Rb-597, Minoritenkloster zu Marburg (ehem. Kapuzinerkloster).

⁷⁷⁹ Gl. načrt predvidenih zidarskih popravil nekdanjega kapucinskega samostana v Mariboru, avtor Janez Jurij Nafz, 1834; hrani: SI PAM/1806/001/00078.

⁷⁸⁰ Benedik, Kapucini na Slovenskem, str. 26–27; Vinko Škafer, Župnija sv. Jožefa na Studencih v Mariboru, Maribor 2001, str. 71 (dalje: Škafer, Župnija sv. Jožefa).

⁷⁸¹ Gl. npr: Nekdanja mariborska kapucinska cerkev, Ferdinand Rainer, ok. leta 1869, hrani Štajerski deželni arhiv, OBS Marburg, Kirchen III 6; objavljeno v: Jože Curk – Primož Premzl, *Mariborske vedute*, Maribor 2004, str. 191 (dalje: Curk – Premzl, *Mariborske*

ter okroglo okno nad njim. Na veduti iz ok. leta 1657 naj cerkev ne bi imela zvonika,⁷⁸² kar je malo verjetno. Ohranjena veduta iz leta 1681 pa kaže preprost lesen strešni stolp s piramidalno streho, nameščen nad molitvenim korom.⁷⁸³

Notranjščina cerkve (sl. 25) je bila brez okrasja, mogoče je imela le nekoliko bolj bogato profiliran trakast venčni zidec, kot je bila to navada pri drugih kapucinskih cerkvah, vendar ni izključeno, da je bil obogaten pozneje. Prižnica je bila naslonjena na desno ladijsko steno.

Prva stranska kapela je bila posvečena sv. Janezu in sv. Jakobu, patronoma grofa Khisla.⁷⁸⁴ Kakšna podoba je krasila njen oltar, na žalost ni znano.

Vrt je bil obzidan in nepravilne oblike in je samostanski kompleks obdajal na vzhodni in južni strani.

Poznejše prezidave, dozidave in nova oprema

Leta 1638 je grof Jurij Jernej Khisl-Zwickl prvotni dodal še eno stransko kapelo, ki je bila bliže zakristiji kot prva (sl. 23). Posvečena je bila leta 1661 na čast Preblaženi Devici Mariji, sv. Frančišku Asiškemu in sv. Antonu Padovan-skemu.⁷⁸⁵ Med prvo stransko in pozneje dodano kapelo je bil manjši kvadraten prehod. Pod novozgrajeno kapelo je bila grobnica družine Khisl,⁷⁸⁶ ki je danes edini ohranjeni arhitekturni element nekdanjega kapucinskega samostana. V cerkvi je nekdanj visela tudi slika Khisla na mrtvaškem odru, ki se danes hrani v depojih Pokrajinskega muzeja Maribor.⁷⁸⁷

Od leta 1720 dalje so imeli mariborski kapucini tudi svojo lekarno,⁷⁸⁸ vendar njene točne lokacije ne poznamo.

Na slavoločno steno sta bila neznano kdaj prislonjena dva stranska oltarja (sl. 25). Desni je bil posvečen sv. Jožefu in je imel sliko Srca Jezusovega, levi pa sv. Frančišku z dodano sliko Srca Marijinega.⁷⁸⁹ Oltarja sta bila na slavoločno steno prislonjena po posvetitvi cerkve in se nista ohranila.

vedute).

⁷⁸² Na to je opozoril: Curk, O samostanih in samostanski arhitekturi, str. 147.

⁷⁸³ O mariborskih mestnih vedutah sta pisala: Jože Curk, Razvoj mariborske mestne vedute, v: *Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino* 9 (1961), št. 3, str. 147–150 (dalje: Curk, Razvoj mariborske); Curk – Premzl, *Mariborske vedute*, str. 30–37.

⁷⁸⁴ SI ASKP, Materiale pro Chronica I., str. 20; Koblar, Črtice o kapucinskih samostanih, str. 234; Benedik – Kralj, *Kapucini na Slovenskem* (LIB), str. 291. Pozneje se omenja kot kapela sv. Križa, ki naj bi bila renovirana leta 1850, prim. Napotnik, *Die Basilika zur Heiligen Maria*, str. 6–7.

⁷⁸⁵ Gl. SI ASKP, Materiale pro Chronica I., str. 28, 48–49; Koblar, Črtice o kapucinskih samostanih, str. 234; Benedik – Kralj, *Kapucini na Slovenskem* (LIB), str. 291, medtem ko Napotnik govori o kapeli sv. Blaža, ki naj bi bila renovirana leta 1850, prim. Napotnik, *Die Basilika zur Heiligen Maria*, str. 6–7. Patrocinije so najverjetneje zamenjali, ko so v samostanu prebivali drugi redovi.

⁷⁸⁶ Več o pokopanih v grobnici v: Škafar, Knjige in knjižnica, str. 73–74.

⁷⁸⁷ SI ASKP, Materiale pro Chronica I., str. 48–49; Napotnik, *Die Basilika zur Heiligen Maria*, str. 348–351.

⁷⁸⁸ Benedik, *Kapucini na Slovenskem*, str. 26–27.

⁷⁸⁹ Napotnik, *Die Basilika zur Heiligen Maria*, str. 7. Pozneje se je oprema seveda menjala.

Samostan po razpustu

Leta 1784 so morali kapucini samostan zapustiti. Cerkevne dragocenosti so dodelili drugim samostanom, v poslopje pa so se dve leti pozneje naselili minoriti. Leta 1804 je Mihael Janez Mareck naredil načrt cerkve (sl. 23), po katerem naj bi cerkev povečali in preuredili. Načrt ni bil v celoti uresničen.⁷⁹⁰ Minoriti so v samostanu prebivali do leta 1813.⁷⁹¹

Iz ohranjenih načrtov (najstarejši je iz leta 1817) je razvidno, da so južni samostanski trakt podaljšali, vendar ni znano, kdaj. Morda so bili za razširitev samostanskega kompleksa odgovorni že kapucini.

Po odhodu minoritov so samostansko poslopje upravljali svetni duhovniki; ti so leta 1827 celoten samostan preuredili za potrebe župnije, ki se je takrat ustanovila. Istega leta so postavili nov lesen stolpič nad prezbiterijem.⁷⁹²

Leta 1833 je bil samostan predan redemptoristom. Leto zatem so po načrtu Janeza Jurija Nafza (sl. 24)⁷⁹³ in spet leta 1835 po načrtu Emanuela Plannerja obnovili samostansko poslopje in ga predelali. Redemptoristi so že leta 1849 Maribor zapustili.⁷⁹⁴

Samostan je torej zopet prešel v roke svetnih duhovnikov. Ti so med letoma 1860 in 1862 popolnoma predelali stari molitveni kor in zakristijo.⁷⁹⁵

Nazadnje so leta 1864 samostan prevzeli frančiškani, ki so v duhu neoromanike obnovili cerkveno fasado, tako da so nanjo pripeli nov konzolasto oprt strešni zvonik in naredili oz. preuredili okroglo okno, ki je osvetljevalo pevsko emporo. Leta 1877 je slikar Jakob Brollo poslikal cerkveno notranjščino (sl. 25). Leta 1892 se je začela gradnja novega samostana po načrtih dunajskega arhitekta Riharda Jordana (1847–1922). Staro samostansko cerkev so začeli podirati leta

⁷⁹⁰ Načrt je omenil že: Jože Curk, *Viri za gradbeno zgodovino Maribora do 1850*, Maribor 1985, str. 92–93 (dalje: Curk, *Viri za gradbeno zgodovino*). Po tej ideji naj bi podrli fasadno steno, cerkvi naj bi dodali stransko ladjo, ki bi bila ožja, kot so bile obstoječe stranske kapele. Poleg tega bi na cerkveni fasadi zgradili zvonik. Oltarno steno, ki je delila prezbiterij in molitveni kor, bi podrli ter veliki oltar premaknili proti vzhodu v molitveni kor. Jože Curk navaja katastrsko mapo iz leta 1825, kjer naj bi bila vidna prizidava severne ladje k že obstoječi prvotni cerkveni ladji, prim. Curk, *O samostanih in samostanski arhitekturi*, str. 147, čeprav Mihael Napotnik še leta 1850 govori o renovaciji dveh stranskih kapel, tako da se zdi, da do dozidave dodatne ladje najverjetneje ni prišlo. Gl. zgoraj in v: Napotnik, *Die Basilika zur Heiligen Maria*, str. 6–7.

⁷⁹¹ Janisch, *Topographisch-statistisches Lexikon*, str. 181; Škafar, *Knjige in knjižnica*, str. 83.

⁷⁹² Napotnik, *Die Basilika zur Heiligen Maria*, str. 9–11.

⁷⁹³ Na načrt je opozoril že: Curk, *Viri za gradbeno zgodovino*, str. 92. Želeli so izničiti manjši izzidek v podaljšku južnega trakta in južno krilo obhodnega hodnika nadomestiti s hodnikom, ki bi potekal po sredini trakta, s čimer bi zmanjšali atrij, prav tako so hoteli prestaviti hodnik v zahodnem traktu ter ga nadzidati. Leto pozneje so nekoliko spremenili zgoraj opisano zamisel in jo realizirali. Več o prezidavah samostana v tem času v: Napotnik, *Die Basilika zur Heiligen Maria*, str. 11–12; Curk, *O samostanih in samostanski arhitekturi*, str. 147. Okoli leta 1845 je arhitekt Josef Hasslinger naredil načrt za dvostolpno cerkev, ki pa nikoli ni bil uresničen, prim. Franci Lazarini, *Najpomembnejši arhitekti in inženirji ter njihova dela na območju Republike Slovenije, v: Arhitektura 19. stoletja na Slovenskem*, Ljubljana 2015, str. 682 (dalje: Lazarini, *Najpomembnejši arhitekti*).

⁷⁹⁴ Napotnik, *Die Basilika zur Heiligen Maria*, str. 16; Curk, *O samostanih in samostanski arhitekturi*, str. 146.

⁷⁹⁵ Več o tem v: Napotnik, *Die Basilika zur Heiligen Maria*, str. 7–8, 22–23.

1894. Do leta 1900 so na novo postavili samostan in cerkev v neoromanskem slogu.⁷⁹⁶

Leta 1920 so se kapucini zopet naselili v Mariboru, in sicer na Studencih ob cerkvi sv. Jožefa, kjer so prevzeli vodenje tamkajšnje župnije.⁷⁹⁷

Načrti

- Detajl Franciscejskega katastra za Maribor; hrani: SI AS 177, Franciscejski kataster za Štajersko, Maribor M 341/47/333.
- Načrt predvidene povečave nekdanje kapucinske cerkve v Mariboru, avtor Mihael Janez Mareck, 1804; hrani: SI_PAM/1806/001/00079 (sl. 23).
- Načrt pritličja nekdanjega mariborskega kapucinskega samostana, 1817; hrani: Österreichisches Staatsarchiv, Finanz- und Hofkammerarchiv (AT-OeStA/FHKA), SUS KS, Rb-597, Minoritenkloster zu Marburg (ehem. Kapuzinerkloster).
- Načrt nadstropja nekdanjega mariborskega kapucinskega samostana, 1817; hrani: AT-OeStA/FHKA SUS KS, Rb-597, Minoritenkloster zu Marburg (ehem. Kapuzinerkloster).
- Načrt predvidenih zidarskih popravil nekdanjega kapucinskega samostana v Mariboru, avtor Janez Jurij Nafz, 1834; hrani: SI_PAM/1806/001/00078 (sl. 24).

Upodobitve

- *Mesto z juga*, neznani avtor, olje na platno ok. leta 1657, hrani Štajerski deželni arhiv, FDS 217; objavljeno v: Curk – Premzl, *Mariborske vedute*, str. 31.
- *Votivna slika z upodobitvijo mesta z juga*, neznani avtor, ok. leta 1681, olje na platno, hrani Pokrajinski muzej Maribor, inv. št. N.65; objavljeno v: Curk, Premzl, *Mariborske vedute*, str. 35.
- *Votivna slika z upodobitvijo mesta z juga*, neznani avtor, ok. leta 1682, olje na platno, hrani Župnijski urad Ruše; objavljeno v: Curk – Premzl, *Mariborske vedute*, str. 37.

⁷⁹⁶ Janisch, *Topographisch-statistisches Lexikon*, str. 181; Napotnik, *Die Basilika zur Heiligen Maria*, str. 9–10. Več o gradnji novega samostana in cerkve v: Napotnik, *Die Basilika zur Heiligen Maria*; Franci Lazarini, *Franciška cerkev v Mariboru*, Ljubljana 2013 (dalje: Lazarini, *Franciška cerkev*).

⁷⁹⁷ Življenje v župniji sv. Jožefa je popisal: Škafar, *Župnija sv. Jožefa*.

Fotografije

- Notranjščina nekdanje mariborske kapucinske cerkve; hrani: Nadškofijski arhiv Maribor (SI NŠAM), Zapuščina škofov, Napotnik Michael, Marija Mati usmiljenja, šk. 4 (sl. 25).
- Nekdanja mariborska kapucinska cerkev, Ferdinand Rainer, ok. leta 1869, hrani Štajerski deželni arhiv, Ortsbildersammlung Marburg, Kirchen III 6; objavljeno v: Curk – Premzl, *Mariborske vedute*, str. 191.
- Nekdanji kapucinski samostan z jugozahoda, neznani avtor, ok. leta 1889, avtotipija, hrani Pokrajinski muzej Maribor, preslikava, št. neg. L 256-E/3; objavljeno v: Curk – Premzl, *Mariborske vedute*, str. 118.
- Slovesni prenos kipa Marije Matere usmiljenja, Ferdinand Weitzinger, 3. julija 1893, hrani Frančiškanski samostan, Maribor; objavljeno v: Curk – Premzl, *Mariborske vedute*, str. 120.
- Gradnja nove frančiškanske cerkve, neznani avtor, 1894, avtotipija, hrani Pokrajinski muzej Maribor, preslikava, št. neg. 326-D/1; objavljeno v: Curk – Premzl, *Mariborske vedute*, str. 121.

4.4 Nekdanji ptujski kapucinski samostan

Ustanovitev:	temeljni kamen za prvi samostan položen 8. septembra 1615, prva cerkev posvečena 28. oktobra 1620; temeljni kamen za drugi samostan položen 22. julija 1623, druga cerkev sv. Frančiška Asiškega posvečena 29. junija 1630
Gradnja:	1615–1620 (prvi samostan), 1623–1630 (drugi samostan)
Laični gradbenik:	/
Redovni nadzornik:	/
Razpustitev:	1786
Stanje:	samostanski kompleks popolnoma porušen, v 90. letih 20. stoletja arheološko raziskan in dokumentiran, območje zasuto, na njegovem mestu urejeno parkirišče

Kratka zgodovina

Ptujski kapucinski samostan sta na pobudo tamkajšnjih meščanov ustanovila nadvojvoda Ferdinand II. in njegova žena Marija Ana, za zidavo pa je večjo vsoto leta 1614 zapustil tudi admontski opat Johann Hofmann. Gradnjo samostana so načrtovali že leta 1609 in mestne oblasti so kapucinom odstopile zemljišče tik ob mestnem obzidju. Temeljni kamen za cerkev je 8. septembra 1615 položil škof Tomaž Hren,⁷⁹⁸ 28. oktobra 1620 pa jo je posvetil sekovski škof

⁷⁹⁸ Metod Benedik, Predstavitev protokolov škofa Hrena 1614–1630, v: *Acta Ecclesiastica Sloveniae* 19 (1997), str. 195 (dalje: Benedik, Predstavitev protokolov); Angel Kralj, Transkripcija protokolov škofa Hrena 1614–1630, v: *Acta Ecclesiastica Sloveniae* 19 (1997), str. 257–258 (dalje: Kralj, Transkripcija protokolov). Za cerkev je priskrbel tudi tabernakelj, prim. Lavrič, *Vloga ljubljanskih*

Jakob Eberlein. P. Vinko Škafar meni, da je prvotni samostan stal na Novem trgu (tržnica), ob Trstenjakovi ulici, ki se je nekoč imenovala Renngasse. Ta lokacija pa kapucinom zaradi mestnega vrveža ni bila pogodu, zato so samostan zapustili in zgradili novega zunaj mesta. Pri gradnji je vsaj posredno spet sodeloval Ferdinand II., ki je leta 1622 ptujski grad in njegova posestva prodal Janezu Ulriku pl. Eggenberškemu in ga spodbudil, naj da kapucinom primerno zemljišče ter zgradi nov samostan s cerkvijo. 22. julija 1623 je škof Eberlein blagoslovil temeljni kamen za novo cerkev sv. Frančiška Asiškega, posvetil pa jo je 29. junija 1630.⁷⁹⁹

Samostan je bil med letoma 1649 in 1782 noviciatska hiša, tu je bil organiziran tudi študij filozofije. Ptujski kapucini so bili znani predvsem kot dobri pridigarji, spovedniki, gojili so ljudske pobožnosti ter delovali v mestu in njegovi okolici.⁸⁰⁰

Opis prvotnega stanja

Samostan je stal severovzhodno od obzidanega mesta v predelu, ki se mu je reklo Kaniža, v bližini potoka Grajena, na vogalu današnjih Potrčeve in Volkerjeve ulice, tik ob pomembni prometni povezavi, ki je iz Varaždina vodila do Ptuja.⁸⁰¹

Cerkev je bila orientirana proti severozahodu, samostansko poslopje je bilo nanjo pripeto na njeni jugozahodni strani.⁸⁰² Ohranjeni tlorisi, prvi iz Arhiva Slovenske kapucinske province (sl. 26),⁸⁰³ drugi iz Zgodovinskega arhiva Ptuj (sl. 27)⁸⁰⁴ in tretji, ki je nastal ob arheoloških izkopavanjih v 90. letih 20.

skega škofa, str. 135.

⁷⁹⁹ SI ASKP, *Materiale pro Chronica I.*, str. 17, 21, 24; Koblar, Črtice o kapucinskih samostanih, str. 235; Teraš, *Iz zgodovine, življenja in delovanja*, str. 77–78; Benedik, *Die Kapuziner in Slowenien*, str. 99–100; isti, Kapucini na Slovenskem, str. 27; Benedik – Kralj, *Kapucini na Slovenskem* (LIB), str. 291–292; isti, *Kapucini na Slovenskem* (INGR), str. 353–356; Škafar, Kapucini bili ljudem, str. 6; isti, Nekdanji kapucinski samostan na Ptuj, str. 270–276. Gl. tudi: Golja, *Regeste Škofijskega arhiva v Ljubljani 2*, str. 15.

⁸⁰⁰ Benedik, Kapucini na Slovenskem, str. 27–28; Škafar, Nekdanji kapucinski samostan na Ptuj, str. 282–283.

⁸⁰¹ Jože Curk, Razvoj ptujske mestne vedute, v: *Ptujski zbornik II.*, Ptuj 1962, str. 236–245 (dalje: Curk, Razvoj ptujske mestne vedute); isti, O samostanih in samostanski arhitekturi, str. 147; Marjeta Ciglencečki, *Ptuj. Starodavno mesto ob Dravi*, Maribor 2008, str. 91 (dalje: Ciglencečki, *Ptuj*).

⁸⁰² Orientacija kompleksa je bila izredno dobro premišljena, saj na tem mestu v hladnejšem delu leta piha severovzhodnik. Cerkev se je tako postavila v bran samostanskim traktom.

⁸⁰³ Objavil in komentiral ga je že p. Vinko Škafar: Škafar, Kapucini bili ljudem, str. 6; isti, Nekdanji kapucinski samostan na Ptuj, str. 284–285.

⁸⁰⁴ Omenil ga je že Jože Curk v: Curk, O samostanih in samostanski arhitekturi, str. 148. Hranil naj bi se v avstrijskem državnem arhivu, in sicer v vojnem arhivu, tj. Kriegsarchiv (KA): AT-OeStA/KA, Kartensammlung-Inland-C II/3-Pettau Nr. 6, vendar ga pod to signaturo v dunajskem arhivu ni najti. Kopijo imajo na srečo v Zgodovinskem arhivu Ptuj: Zgodovinski arhiv Ptuj (ZAP), SI ZAP/0381, Fotokseroteka, šk. 79, ov. 6.

stoletja,⁸⁰⁵ ter primerjava z načrti v traktatu Antonia da Pordenone⁸⁰⁶ nam pomagajo locirati večino prostorov v samostanu.

V tlorisu so cerkev sestavljali pravokotna ladja z dvema skorajda kvadratnima stranskima kapelama na severovzhodni strani, od ladje nekoliko ožji pravokoten prezbiterij, za njim pa pravokoten molitveni kor. Molitvenemu koru je bila na desni prizidana pravokotna zakristija. Iz molitvenega kora je bil dostop tudi v desni oratorij oz. v prehod v stransko kapelo, ki je imel obliko na glavo obrnjene črke L. Tudi na levi je bil ob prezbiteriju manjši kvadraten oratorij. Cerkvena ladja je bila skupaj s prezbiterijem in molitvenim korom ter stranskima kapelama banjasto obokana.⁸⁰⁷ V cerkvi so bile tudi štiri iz opeke grajene kriptе. Večja je bila tik ob prehodu iz ladje v prezbiterij, po ena v vsaki od stranskih kapel, manjša, namenjena pokopu ene osebe, pa v zadnji polovici ladje.⁸⁰⁸

Po podatkih Marije Lubšina Tušek so najprej zgradili cerkev in ji nato dodali stranske kapele. Ko je bila cerkev dokončana, pa so levo od nje prizidali še samostan.

Namembnost prostorov v pritličju samostana ni v celoti dokončno jasna, saj je bil kompleks zaradi požarov in različnih potreb večkrat prezidan. Levo od glavne cerkvene fasade je bil vhod v samostan. Tik ob vratih je bila pritlična soba za vratarja oz. portirnica. Atrij je bil skorajda kvadraten, na sredi je stal okrogel vodnjak. Streha obhodnega hodnika, ki je bil morda banjasto obokan, je slonela na pravokotnih slopih in je bila pultasta.⁸⁰⁹ V jugovzhodnem traktu so bile morda sobe za obiskovalce, najbrž govorilnice, jedilnica za reveže itd. V prvi sobi je bil pri arheoloških izkopavanjih odkrit temelj za dimnik, v drugi izredno lep tlak, jugovzhodno od nje pa greznica. V tem traktu je bila še točilnica s stopnicami, ki so vodile v obokano klet pod refektorijem.⁸¹⁰ Slednji je brez dvoma zavzemal večji del jugozahodnega trakta. Jugozahodno od refektorija so bili najverjetneje nameščeni kuhinjski prostori z morebitno pomivalnico in kaminsko kuhinjo, ki pa ni bila izzidana in katere temelji so bili med arheološkimi deli deloma še vidni. Kuhinjski prostor je imel precej široke temelje in naj bi bil, kot domneva Lubšina Tušek, tudi obokan. V zahodnem prizidku samostana

⁸⁰⁵ Dragocene podatke, fotografije in izrise arheoloških izkopavanj na območju nekdanjega kapucinskega samostana na Ptuj u mi je prijazno posredovala Marija Lubšina Tušek, vodja arheoloških izkopavanj na ZVKDS, Center za preventivno arheologijo na Ptuj u, za kar se ji najlepše zahvaljujem.

⁸⁰⁶ Gl. Martelanc, Arhitekturni traktat, str. 47–55.

⁸⁰⁷ Glede obokavanja gl. Curk, O samostanih in samostanski arhitekturi, str. 148.

⁸⁰⁸ V njej je bila odkrita svetinja s podobama karmeličanskih reformatorjev sv. Terezije Avilske in sv. Janeza od Križa. Lubšina Tušek predvideva, da je bila tukaj pokopana pomembna oseba iz kapucinske družine, morda kateri od gvardijanov, prim. Marija Lubšina Tušek, Ptuj. Bivša vojaška skladišča ob Potrčevi cesti, p. št. 298/1, ANSL.: XVIII/17, v: *Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Maribor. Letno poročilo 1994*, Maribor 1994, str. 85 (dalje: Lubšina Tušek, Ptuj. Bivša vojaška skladišča).

⁸⁰⁹ Nekaj o tem spregovori tudi: Curk, O samostanih in samostanski arhitekturi, str. 148.

⁸¹⁰ Marija Lubšina Tušek, Gli scavi archeologici nel convento dei cappuccini di Ptuj, v: *Ceramica dal Bassomedioevo al Rinascimento in Italia nordorientale e nelle aree transalpine. Atti della giornata di studio* (ur. Maurizio Buora – Beatrice Žbona Trkman – Mitja Guštin), Udine 1996, str. 164 (dalje: Lubšina Tušek, Gli scavi archeologici).

je bila greznica. Kanalizacijski kanali so vodili do potoka Grajene.⁸¹¹ V severozahodnem traktu so bile najverjetneje nameščene shrambe in drvarnica. Pri arheoloških izkopavanjih so bili na sredini sob odkriti ostanki stebrov, iz česar je mogoče sklepati, da so bili ti prostori nekoč obokani.⁸¹²

Nadstropje samostana se je raztezalo nad tremi trakti. V jugozahodnem traktu dormitorija je hodnik potekal po sredini trakta, celice so bile nanizane levo in desno od njega. V severozahodnem so bile proti severozahodu obrnjene štiri večje bolniške sobe s kapelo na sredini, ki so bile tudi ogrevane. V skrajnem zahodnem vogalu so bile nameščene sanitarije s sobo, kjer se je otepalo bolhe. Jugovzhodni trakt je imel sobe le na jugovzhodni strani hodnika. V prvi sobi je bila nekdanja knjižnica, druga soba je bila namenjena zbiranju redovnih oblačil (garderoba), ostale so bile preproste celice.

Temelji kapucinskega samostana so bili zgrajeni na ilovnati podlagi. Sestavljeni so bili iz velikih lomljencev različnega kamna, laporja in oblic oz. prodnikov iz Drave v kombinaciji z opeko. Naredili so jih tako, da so izkopali preproste jarke, vanje nasuli material in ga nato zalivali z malto, ki so ji primešali drobce opeke. Šlo je za precej preprost način gradnje. Pri gradnji prezbiterja in molitvenega kora so uporabili že obdelane arhitekturne elemente starejših objektov, kot je bil npr. v severnem temelju prezbiterja vzdignjen judovski nagrobnik. V severozahodnem traktu so našli celo konglomerat, ki za izgradnjo temeljev navadno ni bil v uporabi. Podobno zgradbo kot temelji so imeli tudi zidovi, pri katerih je prevladovala opeka, vezana z malto, med kosi opeke so našli tudi prodnike in sekane kamne. Dimenzije opeke so bile različne. Zdi se, da so gradili z materialom, ki jim je bil na voljo oz. jim je bil najverjetneje podarjen. Kot zanimivost naj izpostavim, da so bile ob arheoloških izkopavanjih severozahodno od samostana najdene tri apnenice, ki so se najverjetneje uporabljale pri zidavi samostanskega kompleksa.⁸¹³

Na višje ležečo teraso vse do obzidanega prostora pred cerkvijo je od Radgonske ceste vodilo strmo stopnišče.⁸¹⁴ Na mestni veduti iz leta 1705,⁸¹⁵ ki kaže južni pogled na mesto, vidimo v skrajnem desnem delu slike cerkev z nizkim

⁸¹¹ Lubšina Tušek, Gli scavi archeologici, str. 164.

⁸¹² Zaradi požarne varnosti je bilo obokavanje določeno predvsem za knjižnice, prim. Škafar, Knjige in knjižnica, str. 64, vendar pa knjižnico glede na načrt iz Arhiva Slovenske kapucinske province (sl. 26) najdemo v nadstropju, zato je bolj verjetno, da je bila iz istega razloga obokana drvarnica.

⁸¹³ Lubšina Tušek, Gli scavi archeologici, str. 164; isti, Ptuj. Bivša vojaška skladišča, str. 86–87 ter podatki, ki mi jih je Marija Lubšina Tušek posredovala ustno.

⁸¹⁴ Josef Felsner, *Pettau und seine Umgebung. Topographisch-historisch-statistische Skizzen*, Pettau 1895, str. 84 (dalje: Felsner, *Pettau und seine Umgebung*).

⁸¹⁵ Jože Curk, ki je na podlagi mestne vedute opisal samostan, je veduto datiral v leto 1687, prim. Curk, O samostanih in samostanski arhitekturi, str. 148. Novejša spoznanja pa nastanek vedute pomikajo v leto 1705, prim. Brane Lamut, Vzhodni stolp ptujskega gradu v letu 1991, v: *Jubilejni zbornik Pokrajinskega muzeja Ormož-Ptuj* (ur. Martin Šteiner), Ptuj 2013, str. 172 (dalje: Lamut, Vzhodni stolp).

strešnim zvonikom s piramidasto streho nad molitvenim korom, levo od nje je enonadstropni samostan s sadovnjakom in vrtom okrog njega ter gospodarskimi poslopji za njim.⁸¹⁶ Samostan je bil tako kot vsa kapucinska domovanja preprost in brez posebnega arhitekturnega okrasja. Takega kaže tudi ohranjena fotografija, posneta tik pred rušitvijo.⁸¹⁷

Oprema nekdanje kapucinske cerkve na Ptujju se na žalost ni ohranila. Nedvomno so slikarska dela krasila veliki oltar ter stranski kapeli. Prva kapela, bližje zakristiji, je bila posvečena Materi Božji, druga sv. Antonu Padovanskemu.⁸¹⁸ Ohranila se je le fotografija slike sv. Hieronima pod Križanim,⁸¹⁹ ki naj bi bila nekdanj v samostanu. Kot zanimivost naj izpostavimo, da je bila ob nedavnih arheoloških izkopavanjih najdena novoveška keramika, ki je prišla sem iz italijanskega prostora.

Poznejše prezidave, dozidave in nova oprema

Najstarejši ohranjeni načrt (sl. 26) naj bi prikazoval prezidavo nadstropja, nastal pa naj bi po uničujočem požaru leta 1705.⁸²⁰ Primerjava med podpisom br. Florencijana iz Ponna ter vpisanimi poimenovanji prostorov na načrtu ljubljanskega kapucinskega samostana (sl. 12) z legendo na ptujskem načrtu pa razkriva br. Florencijana iz Ponna kot avtorja prezidave in datacijo pomika za štiri leta nazaj, v leto 1701, ko je omenjeni kapucin na Ptujju preminil,⁸²¹ morda ravno v času, ko je načrtoval prezidavo. Takrat so prezidali zakristijo, ji morda dodali umivalnico in preuredili severozahodni trakt nadstropja. Tam so bile poleg bolniških sob s hišno kapelo naknadno narejene manjše celice, ki so gledale na samostanski atrij in so stale nad obhodnim hodnikom v pritličju. Vseh celic je bilo po prezidavi 25, štiri sobe so bile namenjene bolnim članom. Pozneje, morda po omenjenem požaru leta 1705 ali pa leta 1708,⁸²² je moralo priti do dodatnih preureditev nadstropja, saj popis samostanov iz leta 1725 za ptujski samostan navaja 27 celic in pet bolniških sob.⁸²³

⁸¹⁶ Na kapucinskem vrtu naj bi bil tudi ribnik, prim. Benedik, *Kapucini na Slovenskem*, str. 28. To potrjuje tudi dejstvo, da so bila med izkopavanji tam najdena okostja želv.

⁸¹⁷ Fotografija severozahodne stranice nekdanjega ptujskega kapucinskega samostana, tik pred rušitvijo samostanskega kompleksa leta 1975; objavljeno v: Tušek, Ptuj, str. 136.

⁸¹⁸ SI ASKP, *Materiale pro Chronica I.*, str. 24; Benedik – Kralj, *Kapucini na Slovenskem* (LIB), str. 291.

⁸¹⁹ Fotografija bakrene plošče sv. Hieronima iz začetka 17. stol. iz nekdanjega ptujskega kapucinskega samostana; hrani: Ministrstvo za kulturo, INDOK CENTER, Ptuj – kapucinski samostan.

⁸²⁰ Škafar, *Kapucini bili ljudem*, str. 6.

⁸²¹ Dolničar, *Zgodovina ljubljanske stolne cerkve*, str. 226. Več o br. Florencijanu gl. spodaj.

⁸²² Leta 1708 je v knjigi kapitljev nekdanje Štajerske kapucinske province navedeno: [...] *Et quia Conventus Pettoviensis ad talem statum reductus et reaedificatus fuit* [...], cit. po: Benedik – Kralj, *Kapucini na Slovenskem* (LFC), str. 151.

⁸²³ Benedik, *Kapucini na Slovenskem*, str. 27. Jože Curk tudi navaja, da je bil obhodni hodnik v dveh traktih, severnem in zahodnem, nadzidan, prim. Curk, *O samostanih in samostanski arhitekturi*, str. 148. Morda je do povečanja števila prostorov prišlo, ko so nadzidali še en del obhodnega hodnika.

Leta 1705 je požar uničil vse oltarje v cerkvi, zakristijo, knjižnico in arhiv. Za cerkev so zato priskrbeli novo opremo in dve leti zatem v obnovljeni cerkvi posvetili tri nove oltarje.⁸²⁴

Za molitvenim korom je bil pozneje dozidan še en zid, kar morda kaže na izgradnjo dodatne zakristije, glede na majhne dimenzije prostora pa bi ga bilo mogoče razložiti tudi kot dodatni zid, ki naj bi preprečeval vdor vlage in negativne učinke severnega vetra.⁸²⁵

Samostan po razpustitvi

Samostan je deloval do leta 1786, ko je bil v viharju jožefinskih reform ukinjen. Njegova oprema je bila prenesena v Gradec, samostan je bil uporabljen v vojaške namene in močno prezidan (sl. 27),⁸²⁶ vrt pa oddan v najem. Leta 1875 je samostan še enkrat pogorel. V 70. letih 20. stoletja so celoten samostanski kompleks podrli. Ko se je leta 1991 jugoslovanska vojska, ki je bila tam nastanjena vrsto let, s tega območja umaknila, se je ptujska občina odločila, da bo t. i. Grajsko oz. Dravsko teraso arheološko raziskala ter jo preuredila v mestno parkirišče. Arheološka izkopavanja so se začela že naslednje leto in trajala do leta 1996 (sl. 28). Med drugim so odkrili temelje kapucinskega samostana, ki so jih natančno dokumentirali.⁸²⁷ Kapucini so se na Ptuj vrnili leta 1924. Poleg cerkve sv. Ožbalta, v bližini nekdanjega samostana, so si uredili novo bivališče.⁸²⁸ Leta 2014 pa so na provinciškem kapitlju sklenili, da opustijo bratstvo na Ptuj, kar se je dejansko zgodilo dve leti zatem.⁸²⁹

Načrti

- Načrt ptujskih mestnih utrdb, avtor Martin Stier, 1657, akvarelirana risba; objavljeno v: Curk, Razvoj ptujske mestne vedute, str. 237.
- Načrt nadstropja nekdanjega ptujskega kapucinskega samostana, ok. leta 1701; hrani: SI ASKP, Zbirka načrtov, Ptujski kapucinski samostan (sl. 26).

⁸²⁴ SI ASKP, Materiale pro Chronica II. Materiale Pro Chronica Provinciae Styrae Ordinis Capucinatorum, Nr. 24. – Archiv Provinciae Illyricae. Ab anno 1700 – 1800. Pars I. – 1700 – 1750. Ex authenticis fontibus hausit P. Fridericus Inglić. Transcripsit P. Angel Kralj, Škofja Loka 2001, str. 10, 16 (dalje: SI ASKP, Materiale pro Chronica II.); Benedik – Kralj, *Kapucini na Slovenskem* (INGR), str. 355–356.

⁸²⁵ Spomnimo na p. Antonia da Pordenone, ki je takšen zid predlagal. Gl. poglavje: 3.1.1 *Libri tre nei quali si scuopre in quanti modi si può edificare vn Monaster.o s'j la Chiesa*.

⁸²⁶ Glede predelave samostanskega poslopja v vojaško oskrbovano skladišče v: Curk, O samostanih in samostanski arhitekturi, str. 148.

⁸²⁷ Curk, O samostanih in samostanski arhitekturi, str. 148; Ivan Tušek, Ptuj. Vojaška skladišča ob Potrčevi cesti, v: *Varstvo spomenikov* 35 (1993), str. 136–137 (dalje: Tušek, Ptuj); Lubšina Tušek, Ptuj. Bivša vojaška skladišča, str. 85–87; isti, Ptuj. Prostor bivših vojaških skladišč, v: *Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Maribor. Letno poročilo 1995*, Maribor 1995, str. 185–187 (dalje: Lubšina Tušek, Ptuj. Prostor bivših vojaških skladišč); isti, Gli scavi archeologici, str. 163–165; isti, Ptuj, v: *Varstvo spomenikov* 37 (1998), str. 96–97 (dalje: Lubšina Tušek, Ptuj); Škafar, Nekdanji kapucinski samostan na Ptuj, str. 286.

⁸²⁸ Curk, O samostanih in samostanski arhitekturi, str. 148.

⁸²⁹ Gl. spletno stran: Bratje Kapucini: <https://www.kapucini.si/ptuj/>, zapis z dne: 4. 2. 2018.

- Načrt pritličja, nadstropja in prerez nekdanjega ptujskega kapucinskega samostana po njegovi razpustitvi; hrani: SI_ZAP/o381, Fotokseroteka, šk. 79, ov. 6 (sl. 27).
- Izris arheoloških izkopavanj na območju nekdanjega ptujskega kapucinskega samostana s poudarjenim samostanskim kompleksom; hrani: ZVKDS, Center za preventivno arheologijo na Ptuj, Dokumentacija o arheoloških izkopavanjih na območju nekdanjega kapucinskega samostana na Ptuj, avtor Marija Lubšina Tušek, 90. leta 20. stoletja.

Upodobitev

- *Ptujska mestna veduta neznanega štajerskega slikarja*, 1705, stalna zbirka Pokrajinskega muzeja Ptuj Ormož; objavljeno v: Lamut, Vzhodni stolp ptujskega gradu, str. 172.

Fotografije

- Fotografija arheološko izkopanih temeljev na območju nekdanjega ptujskega kapucinskega samostana iz zraka; hrani: ZVKDS, Center za preventivno arheologijo na Ptuj, Dokumentacija o arheoloških izkopavanjih na območju nekdanjega kapucinskega samostana na Ptuj, avtor Marija Lubšina Tušek, 90. leta 20. stoletja, predelava fotografije: Andrea Furlan, fotografijo hrani: UIFS ZRC SAZU (sl. 28).
- Fotografija severozahodne stranice nekdanjega ptujskega kapucinskega samostana, tik pred rušitvijo samostanskega kompleksa leta 1975; objavljeno v: Tušek, Ptuj, str. 136.
- Bakrena plošča sv. Hieronima iz začetka 17. stol. iz nekdanjega ptujskega kapucinskega samostana; hrani: Ministrstvo za kulturo, INDOK CENTER, Ptuj – kapucinski samostan, avtor fotografije France Stele, fo0000-n16560p.tif.

4.5 Svetokriški kapucinski samostan

Ustanovitev:	temeljni kamen položen 13. decembra 1637, cerkev sv. Frančiška Asiškega posvečena 21. septembra 1643
Gradnja:	1637–1642
Laični gradbenik:	Giovanni Battista Traversa
Redovni nadzornik:	p. Joahim iz Gradca
Stanje:	cerkev in samostan zelo dobro ohranjena, nekaj prezidav v vzhodnem delu obhodnega hodnika in v celotnem dormitoriju, sprememba namembnosti nekaterih prostorov

Kratka zgodovina

Kapucini so se že leta 1634 na željo kriških prebivalcev, širše soseske in grofa Friderika Attemsa Svetokriškega, ki je daroval zemljo in finančna sredstva, odločili, da zgradijo novo postojanko v Svetem (danes Vipavskem) Križu. Gradbišče je leta 1637 sprejel p. Joahim iz Gradca. 13. decembra 1637 je temeljni kamen blagoslovil krminski župnik in arhidiakon Luka Delmestri. Gradnjo je nadziral goriški arhitekt Giovanni Battista Traversa,⁸³⁰ ki ga je leta 1638 v Križ poslal goriški deželni glavar, da bi tam dva dni v tednu nadziral postavitve nove redovne hiše.⁸³¹ Cerkev je bila sezidana ok. leta 1642, 20. septembra 1643 pa jo je v čast sv. Frančišku Asiškemu posvetil ljubljanski pomožni škof Mihael Kumar pl. Kumberg. Kapucine so dobrotniki Attemsi tedensko oskrbovali s hrano, vsako leto so jim darovali tudi sod vina.⁸³² Miloščino so nabirali po Vipavski dolini, na Postojnskem in Idrijskem.⁸³³

Svetokriški kapucini so veliko spovedovali, lajšali zadnje ure umirajočim in predvsem v adventnem in postnem času pridigali v samostanski pa tudi po okoliških cerkvah.⁸³⁴ Najslavnejši svetokriški kapucin je bil Janez Svetokriški, njegovo svetno ime je bilo Tobija Lionelli (1647–1714), ki je kapucinsko pridigo povzdignil med najkvalitetnejša baročna dela v slovenskem jeziku. Pridige je v času od 1691 do 1707 izdal v zbirki petih knjig z naslovom *Sveti priročnik* (*Sacrum promptuarium*).⁸³⁵

Opis prvotnega stanja

Sveti Križ je bil nekdam eno glavnih prometnih vozlišč Vipavske doline. Samostan (Vipavski Križ 12) je stal jugozahodno od svetokriškega gradu,⁸³⁶ zunaj obzidanega dela naselja, ki je bilo na zahodu svetokriškega griča, v bližini hiš

⁸³⁰ Giovanni Battista Traversa (tudi Trauersa) je bil eden od lombardskih gradbenih inženirjev, ki so skrbeli za utrdbe na Goriškem. V tej vlogi je nastopil leta 1640, prim. Helena Seražin, Lombardske stavbarske delavnice od 16. do 18. stoletja v slovenskih deželah, v: *Slovenska umetnost in njen evropski kontekst* (ur. Barbara Murovec), Ljubljana 2007, str. 31 (dostopno na internetni strani: <http://uifs.zrc-sazu.si/ebook/slovenskaumetnost.2007.pdf>) (dalje: Seražin, Lombardske stavbarske delavnice).

⁸³¹ AT StLA, Archiv Pallavicino Familie, K 26 H 393.

⁸³² Več o dobrotnikih svetokriškega kapucinskega samostana v: SI ASKP, Notae pro chronica Capucinatorum Sanctae Crucis, str. 86–88.

⁸³³ SI ASKP, Notae pro chronica Capucinatorum Sanctae Crucis, str. 1–6, 96; SI ASKP, Materiale pro Chronica I., str. 26, 28, 30; Simon Rutar, Sv. Križ vipavski, v: *Izvestja muzejskega društva za Kranjsko* 2 (1892), str. 140–142 (dalje: Rutar, Sv. Križ vipavski); Koblar, Črtice o kapucinskih samostanih, str. 206; Peter Medvešek, *Opis Sv. Križa*, Gorica 1904, str. 41 (dalje: Medvešek, *Opis Sv. Križa*); Teraš, *Iz zgodovine, življenja in delovanja*, str. 79–80; Höfler, Nekaj zgodovinskega gradiva, str. 91–92; Kralj – Kralj, *Kapucinski samostan s cerkvijo v Vipavskem Križu*, str. 19–24; Benedik, Kapucini na Slovenskem, str. 30; Benedik – Kralj, *Kapucini na Slovenskem* (LIB), str. 295; isti, *Kapucini na Slovenskem* (INGR), str. 370–372.

⁸³⁴ Benedik, Kapucini na Slovenskem, str. 30.

⁸³⁵ Več o Janezu Svetokriškem v: *Zbornik o Janezu Svetokriškem. Prispevki s simpozija v Vipavskem Križu, 22.-24. aprila 1999* (ur. Jože Pogačnik – Jože Faganel), Ljubljana 2000 (dalje: *Zbornik o Janezu Svetokriškem*).

⁸³⁶ Po daljšem premišljevanju so se kapucini odločili, da bodo samostan umestili [...] in eadem retro Arcem, propter ingentes Boreales concussiones, protegente Arce: et in ejusdem contiguitate a meridie prospiciendo extat supra firmam petram cum suis subterraneis hypogaeis firmissime fundatum [...], cit. po: SI ASKP, Notae pro chronica Capucinatorum Sanctae Crucis, str. 1.

premožnejših Križanov. Zahodno od samostanskega kompleksa je pomembna prometna povezava vodila iz Vipavske doline čez Kras v Trst.⁸³⁷

Cerkev je orientirana proti jugu (sl. 34). Preprosti pravokotni ladji z eno kvadratno stransko kapelo na vzhodu sledita ožji kvadraten prezbitarij in molitveni kor, ki je le za spoznanje daljši od prezbitarija. Prezbitarij in molitveni kor ločuje oltarna pregrada. Na vzhodu je molitvenemu koru pridana pravokotna zakristija. Ob prezbitariju sta bila nekdanj dva oratorija. Levi je imel obliko na glavo obrnjene črke L in je predstavljal prehod med zakristijo in stransko kapelo, desni je preprost pravokoten prostor. Ladja je banjasto obokana, ima tudi sosvodnice, prezbitarij in molitveni kor sta prav tako banjasto obokana, vendar nimata sosvodnic. Stranska kapela ima križnogrebenast obok. Cerkvena ladja ima po dve pravokotni okenski odprtini na zahodu in vzhodu, nekdanj je imela okroglo odprtino na fasadni steni, prezbitarij osvetljuje pravokotno okno v zahodni steni, molitveni kor pa pravokotno okno v njegovi južni stranici. Tudi v južni steni stranske kapele je preprosto pravokotno okno. Zamreženi podolgovati odprtini oratorijev sta v zahodni in vzhodni stranici prezbitarija. Pred slavalnočno steno sta ohranjena vhoda v dve grobnici; v levi je bilo pokopanih nekaj predstavnikov družine Attems, desna pa je nekdanj služila za zadnje počivališče kapucinov.⁸³⁸ Pred vhodom v stransko kapelo je bila še ena grobnica; tam so pokopavali laike.⁸³⁹ Posebnost svetokriške kapucinske cerkve je bila neke vrste plemiška empora na mestu današnjega pevskega kora, namenjena članom zgoraj omenjene plemiške družine.⁸⁴⁰ Preko prehoda v vzhodni ladijski steni tik ob fasadi je bila povezana tudi z bližnjim gradom.⁸⁴¹

Samostansko poslopje je zahodno od cerkve in se nanjo pripenja skoraj na sredini ladje. Vhod vanj je zahodno od cerkvene fasade in je nadstrešen, vendar odprt.⁸⁴² Primerja se lahko s pokritim hodnikom, ki teče vzdolž cerkve in smo ga zasledili tudi pri drugih samostanih beneško-tirolskega tipa. Samostansko poslopje so prvotno sestavljali le pravokoten atrij z vodnjakom in obhodnim hodnikom okrog njega ter južni trakt. Hodnik okrog atrija je banjasto obokan, na vogalih ima križnogrebenast obok in je nekdanj slonel na kvadratnih lesenih

⁸³⁷ Tanja Martelanc, *Vipavski križ*. Urbanistični in družbeno-socialni razvoj kraja, v: *Goriški letnik. Zbornik Goriškega muzeja* 35 (2011), str. 76–84 (dalje: Martelanc, *Vipavski križ*, 2011).

⁸³⁸ Kemperl, *Kapucinska cerkev sv. Frančiška Asiškega*, str. 241.

⁸³⁹ Seznam pokopanih v cerkvenih grobnicah v: SI ASKP, *Notae pro chronica Capucinatorum Sanctae Crucis*, str. 81–84; AT StLA, Archiv Pallavicino Familie, K 3, H 30, Aus dem Stifterbuch des Klosters Hl. Kreuz, derzeit im Konvent von Cilli.

⁸⁴⁰ [...] *In qua pariter pro se et pro sua descendentium Familia reservavit sibi clavam sui chori in angulo Ecclesiae* [...], cit. po: SI ASKP, *Notae pro chronica Capucinatorum Sanctae Crucis*, str. 2.

⁸⁴¹ Martina Ožbot, *Vipavski križ* (tipkopis raziskovalne naloge), s. d. s. l., str. 40 (dalje: Ožbot, *Vipavski križ*). Podobno povezavo med plemiško rezidenco in kapucinskim samostanom najdemo tudi v Innsbrucku; gl. poglavje: 3.3 Nekdanja Tirolska kapucinska provinca in njena gradbena dejavnost.

⁸⁴² Na novo so ga postavili v letih 1882 in 1883, prim. SI ASKP, *Notae pro chronica Capucinatorum Sanctae Crucis*, str. 45.

slopih.⁸⁴³ V južnem traktu pritličja je refektorij (sl. 39). Točilnica je bila vzhodno od njega. Stopnice so tam vodile v prostore,⁸⁴⁴ ki se raztezajo pod celotnim južnim traktom. Zahodno od refektorija je bila pomivalnica oz. dodatna kuhinja. V jugozahodnem izzidanem vogalu sta bili kuhinja z izzidano kaminsko kuhinjo in kloaka, ki je odvajala vodo iz kuhinjskih prostorov in sanitarij v nadstropju.

V nadstropje (sl. 35) je najverjetneje vodilo le eno stopnišče ob molitvenem koru. V nadstropju je bil dormitorij, s celicami, nanizanimi levo in desno od hodnika, na južni strani hodnika je bila tudi komuniteta. Sanitarije in soba, kjer se je z oblek otepalo bolhe,⁸⁴⁵ so bile v jugozahodnem izzidanem vogalu.

Na začetku so bile sobe za bolnike in goste v prostorih pod pritličjem,⁸⁴⁶ vendar je njihova lokacija težje opredeljiva, saj je najstarejši ohranjeni načrt kletnih prostorov s konca 19. stoletja (sl. 33), ko je bila namembnost prostorov že spremenjena. Takrat sta bila pod zakristijo cvetličnjak, pod molitvenim korom pa sozakristija, ki je križnogrebenasto obokana.⁸⁴⁷ Pod točilnico in refektorijem so bili poleg nekaterih drugih prostorov še knjižnica, soba za kaznovanje, skladišče itd. Vse sobe so prečno banjasto obokane. V eni od njih je še vedno ohranjena letnica postavitve temeljnega kamna, kar pomeni, da je ta del samostana nedvomno najstarejši. V jugozahodnem izzidku je bila kloaka. Pod obhodnim hodnikom južnega trakta sta bili še dve banjasto obokani sobi, v eni so bile sanitarije.

Pročelje cerkve (sl. 40) je gledalo na trg. Pred samostanom je bil lesen križ, do samostana in cerkve se je dostopalo s trga po stopnicah, ki so z zahodne in najverjetneje tudi s severne smeri vodile do vhodnih vrat. Okrog cerkve je bilo pokopališče.⁸⁴⁸ V osi fasade je preprost kamnit portal, nad njim je bilo nekdaj bržkone okroglo okno,⁸⁴⁹ tik pod streho sta dve ovalni odprtini, med njima pa je obris križa. Tudi stranske fasade cerkve so nečlenjene, le preprost venčni zidec teče tik pod streho vzhodne in zahodne stene. Okenske odprtine so pravokotne in brez okrasja. Stranski vhod v cerkev je bil v zahodni stranici cerkvene ladje; danes je zazidan. Molitveni kor je bil krit s skrilami,⁸⁵⁰ dvokapna cerkvena

⁸⁴³ SI ASKP, Notae pro chronica Capucinatorum Sanctae Crucis, str. 45; Kralj – Kralj, *Kapucinski samostan s cerkvijo v Vipavskem Križu*, str. 47.

⁸⁴⁴ Teren, na katerem je zgrajen samostan, na južni strani strmo pada, tako da prostori pod južnim traktom pravzaprav niso kletni, saj niso vkopani v zemljo, še več, niti pritlični niso.

⁸⁴⁵ Kot *Flohkammer* je omenjena v samostanski kroniki, prim. SI ASKP, Notae pro chronica Capucinatorum Sanctae Crucis, str. 69, kot *Spulica* pa na enem od načrtov (sl. 35).

⁸⁴⁶ SI ASKP, Notae pro chronica Capucinatorum Sanctae Crucis, str. 12.

⁸⁴⁷ Pozneje sta bili tukaj po besedah p. Angela Kralja prekaževalnica in hladilnica.

⁸⁴⁸ SI ASKP, Notae pro chronica Capucinatorum Sanctae Crucis, str. 16, 19.

⁸⁴⁹ Danes imamo vtis, da gre za termso okno, vendar podrobna analiza ohranjene odprtine dokazuje, da je moralo biti nekdaj okroglo. Najverjetneje so ga predelali, ko so v cerkvi namestili orgle. Gl. v nadaljevanju.

⁸⁵⁰ Po letu 1750 pa z opeko, prim. SI ASKP, Notae pro chronica Capucinatorum Sanctae Crucis, str. 15.

streha pa s škodlami.⁸⁵¹ Prvoten zvonik je najverjetneje že takoj po letu 1639⁸⁵² stal nad molitvenim korom. Na starejših upodobitvah in fotografijah (sl. 36 in 37) je videti, da je šlo za preprost kamnit pravokoten stolpč s pločevinasto šoto-rasto streho. Vse štiri strani so bile predrte s pravokotnimi, na vrhu polkrožno zaključenimi odprtini. Streho sta krasila jabolko in križ.

Zunanjščina svetokriškega samostana (sl. 36, 37 in 45) sledi zahtevam kapucinskega reda po preprostosti in skromnosti, zato je ne krasijo arhitekturni detajli. Severna stena samostanskega kompleksa je nečlenjena, južna je štirietazna, zahodna pa trietažna. Okenske in vratne odprtine so različnih velikosti in oblik, saj je bil samostan večkrat prezidan. Zunanjščino so nekdanje krasile le naslikane sončne ure;⁸⁵³ nekatere od njih so se ohranile. Samostansko poslopje je imelo prvotno skrilasto streho.⁸⁵⁴

Tudi notranjščina cerkve (sl. 41) je zgrajena v duhu skromnosti in uboštva.⁸⁵⁵ Le preprost trakast venčni zidec ločuje steno od oboka; prekine se pri oknih, kapeli in na empori ter se nadaljuje v prezbiteriju in molitvenem koru. Slavolok, ki iz cerkvene ladje vodi v prezbiterij, ima preproste prečnike. Tudi slavolok stranske kapele je nakazan z venčnim zidcem. Cerkev je bila prvotno tlakovana z opeko.⁸⁵⁶ Pod v molitvenem koru je lesen. Tudi v refektoriju je bil prvotno lesen, in sicer iz javorovega lesa. Vse do zadnje večje prenove konec 20. stoletja so bile še ohranjene odprtine za ogrevanje zgornjega nadstropja.⁸⁵⁷

Svetokriški kapucinski samostan se lahko pohvali z bogato cerkveno in samostansko opremo, katere velik del izvira iz 17. in 18. stoletja.⁸⁵⁸ Med najpomembnejšimi kosi je prvotni veliki oltar iz temnorjavega lesa s pozneje pozlačenimi detajli ter podobo Križanega z Marijo, Janezom Evangelistom in Marijo Magdaleno.⁸⁵⁹ V levi niši je podoba sv. Bonaventure, v desni pa sv. Antona Padovanskega. Oltarna pregrada v molitvenem koru (sl. 42) je v celoti lesena in je po vsej verjetnosti prvotna. Arhitekturni elementi so rezljani in intarzirani. V

⁸⁵¹ Od leta 1756 je bila krita s strešniki, prim. prav tam, str. 17.

⁸⁵² Takrat se namreč omenja zvon, ki ga je vlil Ferdinand Eisenburger iz Ljubljane, prim. prav tam, str. 2.

⁸⁵³ Prav tam, str. 19.

⁸⁵⁴ Prav tam, str. 15. Eden od traktov je bil s skrilami krit celo tja do leta 1882 in verjetno tudi še pozneje, prim. prav tam, str. 45.

⁸⁵⁵ V kroniki svetokriškega kapucinskega samostana najdemo celo navedbo, da naj bi bila svetokriška cerkev [...] *wohl die armste-ligste der Provinz* [...], cit. po: prav tam, str. 46.

⁸⁵⁶ Prav tam, str. 24. Lesen opaž je iz 70. let 20. stoletja, prim. Kralj – Kralj, *Kapucinski samostan s cerkvijo*, str. 56.

⁸⁵⁷ V refektoriju je bil nekdanji tudi kamnit umivalnik, prim. SI ASKP, *Notae pro chronica Capucinatorum Sanctae Crucis*, str. 72, 78. Podatek o ohranjenih odprtinah pred zadnjo večjo prenovo konec 20. stoletja mi je prijazno posredoval p. Angel Kralj.

⁸⁵⁸ Več o opremi svetokriškega kapucinskega samostana v: ZVKDS OE Nova Gorica, Dokumentacija o svetokriškem kapucinskem samostanu; Kemperl, *Kapucinska cerkev sv. Frančiška Asiškega*, str. 241–242; Tanja Martelanc, Vipavski križ, v: *Umetnostna topografija Slovenije. Upravna enota Ajdovščina. Občini Ajdovščina in Vipava. Druga knjiga* (ur. Helena Seražin), Ljubljana 2012, str. 612–616 (dalje: Martelanc, Vipavski križ, 2012) in v tam navedenih virih in literaturi. Seznam slik v cerkvi in samostanu s konca 19. stoletja pa v: SI ASKP, *Notae pro chronica Capucinatorum Sanctae Crucis*, str. 101–102.

⁸⁵⁹ Danes prikazuje Križanega s sv. Frančiškom Asiškim in sv. Klaro, saj je podoba leta 1857 nekoliko neposredno preslikal Filip Pick, prim. SI ASKP, *Notae pro chronica Capucinatorum Sanctae Crucis*, str. 29; Kralj – Kralj, *Kapucinski samostan s cerkvijo*, str. 44.

glavni osi so delno zastekljena lesena vrata, ki vodijo v prezbitერი, nad njimi pa niša s sliko Marije z Otrokom. Ob njej sta dve loputi, ki sta se nekaj lahko odpirali in zapirali, da so kapucini lahko prisostvovali branju maše. Najverjetneje sta bili tudi poslikani.⁸⁶⁰ Originalna oprema stranske kapele sv. Valentina se na žalost ni ohranila, znano je le, da je oltar s podobo svetnika dala narediti grofica Klara Attems Svetokriška, roj. Thurn, žena ustanovitelja samostana.⁸⁶¹

Južno in vzhodno od samostana se razprostira ograjen terasast samostanski vrt (sl. 36), ki je bil nekaj urejen v geometrično pravilne gredice. Posebno zanimiv je bil rožni vrt levo od cerkve.⁸⁶² Najprej so obdelovali le spodnje terase.⁸⁶³ Na vrtu je bila tudi cisterna, v kateri se je zbirala deževnica.⁸⁶⁴

Poznejše prezidave, dozidave in nova oprema

Leta 1650 je bil na desni⁸⁶⁵ strani slavooločne stene iz milodarov postavljen oltar Okrvavljene Matere Božje (*B. V. Mariae de Sanguine*) oz. Kamenjane Matere Božje s tabelno podobo. Posvečen je bil leta 1670.⁸⁶⁶

Janez Karel Terling de Gerenis iz Slovenj Gradca je leta 1664 samostanu zapustil svojo hišico, ki se je držala samostana oz. samostanu pripadajočega hospica.⁸⁶⁷ Stala je po vsej verjetnosti zahodno od severnega trakta obhodnega hodnika, kjer je bil morda tudi (v listinah omenjeni) hospic, kapucini pa so jo pripojili k samostanskemu kompleksu.⁸⁶⁸ Še danes se severna fasada lomi približno tam, kjer se konča obhodni hodnik in začne zahodni prizidek k severnemu traktu. Poleg tega je še vedno viden vogalni kamen, ki nakazuje, da je bil tu poprej hišni vogal. Ker je del današnjega zahodnega prizidka na načrtih iz leta 1688 (sl. 29 in 30) že pripojen samostanu, lahko upravičeno domnevamo, da je tu nekaj stala hiša omenjenega dobrotnika. V pritličju je bila v 17. stoletju drvarnica, dostopna le z zunanje strani, v nadstropju sta bili dve večji sobi za goste, ki sta bili s severnim traktom obhodnega hodnika povezani s stopniščem.

⁸⁶⁰ Leta 1883 se v virih omenjata na oltarni leseni pregradi v koru dve [...] *Caricaturbilder mit Wasserfarben angebracht* [...], cit. po: SI ASKP, Notae pro chronica Capucinatorum Sanctae Crucis, str. 47.

⁸⁶¹ Prav tam, str. 3.

⁸⁶² Na vrtu so kapucini gojili tudi vinsko trto, prim. prav tam, str. 18.

⁸⁶³ Šele pozneje so vrt razširili. Več o tem gl. spodaj.

⁸⁶⁴ SI ASKP, Notae pro chronica Capucinatorum Sanctae Crucis, str. 17.

⁸⁶⁵ V svetokriški kroniki piše, da je bil oltar [...] *ad sinistrum latus* [...], cit. po: prav tam, str. 3, vendar je potrebno vedeti, da so takrat s prezbiterijske strani gledali proti ladji, zato je bil oltar na njihovi levi strani. Ko govorimo o straneh v cerkvi, se danes vedno postavimo v ladjo in gledamo proti prezbitერი.

⁸⁶⁶ Prav tam, str. 3, 7; SI ASKP, Materiale pro Chronica I., str. 36, 59–60; Kralj – Kralj, *Kapucinski samostan s cerkvijo v Vipavskem Križu*, str. 35, 37. V obhodnem hodniku svetokriškega kapucinskega samostana visi slika z identičnim motivom, le da je naslikana na platno (sl. 46) in mogoče izvira iz katerega od zatrtih samostanov, morda ljubljanskega ali novomeškega.

⁸⁶⁷ Daroval je [...] *domunculam meam contiguum hospitio ejusdem monasterii* [...], cit. po: SI ASKP, Notae pro chronica Capucinatorum Sanctae Crucis, str. 6; [...] 1664. Dato 17. Julii Slavograecii Dominus Joannes Carolus Terlinger de Gerenis suam domum contiguum nostro monasterio Stae Crucis huic donavit pro commoditate necessaria [...], cit. po: SI ASKP, Materiale pro Chronica I., str. 53. Gl. tudi kopijo darilne pogodbe v: SI ASKP, Notae pro chronica Capucinatorum Sanctae Crucis, str. 6.

⁸⁶⁸ [...] *Unica domuncula excepta, a Joanne Carolo Terlingo pro aedificio monasterii gratis oblata* [...], cit. po: prav tam, str. 9.

Leta 1668 je po naročilu Frančiška Zergola pl. Zergollerna kapucin p. Oswald naslikal podobo Vseh svetnikov oz. Slavo sv. Trojice (sl. 47),⁸⁶⁹ ki krasi zahodno steno cerkvene ladje.

V zahodnem traktu, ki je bil sodeč po starejših načrtih (sl. 29 in 30) delno izgrajen leta 1688, sta bila dodaten kuhinjski prostor s shrambo in prostor brez točne namembnosti. Pod načrte se je podpisal br. Florencijan iz Ponna, ki smo ga srečali že pri prenovi ljubljanskega in ptujskega kapucinskega samostana. Med zahodnim in severnim traktom je bil prehod na vrt, ki je stal zahodno od samostana. V nadstropju je bila urejena infermerija z dvema ogrevanima sobama in hišno kapelo.⁸⁷⁰ Ker arhivski viri govorijo o treh bolniških sobah s kapelo ([...] *tractu temporis (1688) aedificatae sunt tres infirmariae cum capella infirmorum superius in dormitorio* [...] ⁸⁷¹), je mogoče, da je ohranjeni načrt le idejni ali pa se arhivski viri nanašajo na poznejše dozidave oz. prepise listin. Samostan je namreč ok. leta 1724 res štel 17 celic in tri sobe za bolnike in goste,⁸⁷² kar pomeni, da je med letoma 1688 in 1724 moralo priti do izgradnje še ene bolniške sobe ter v virih omenjenih dveh sob za romarje.⁸⁷³ Morda so takrat do konca izgradili zahodni trakt tako, da se je dotikal severnega.

Leta 1708 je grofica Marija Ana Attems Svetokriška samostanu darovala hlev in senik,⁸⁷⁴ ki se je s svojo vzhodno stranico pripenjal na zahodni prizidek k severnemu traktu, tj. na leta 1664 darovano Terlingovo hišo. Zunanji zid se na mestu prizidka zopet rahlo lomi proti jugozahodu, kar je vidno tudi na tlorisni zasnovi. V pritličju (sl. 34) so si kapucini uredili gospodarske prostore, in sicer klet, hlev in senik, morda (nekdaj) tudi shrambe, ki so bili dostopni z zunanje strani, v nadstropju pa so želeli urediti sobe za goste oz. bolniške sobe.

Leta 1724 je bila urejena umivalnica s kamnitim umivalnikom poleg zakristije.⁸⁷⁵ Leta 1728 se „pod sobami“, najverjetneje celicami, omenja soba za vrtnarja,⁸⁷⁶ ki jo pogojno lahko lociramo v pritličje zahodnega trakta zraven severne stene.

⁸⁶⁹ Več o podobi v: Emilijan Cevc, Slikarstvo 17. stoletja, v: *Umetnost XVII. stoletja na Slovenskem I.*, Ljubljana 1968, str. 61–62 (dalje: Cevc, Slikarstvo 17. stoletja); Kralj – Kralj, *Kapucinski samostan s cerkvijo v Vipavskem Križu*, str. 37. Več o p. Oswaldu v nadaljevanju.

⁸⁷⁰ V bolniški kapeli je bila nekdanja slika Umirajočega sv. Jožefa iz 17. stoletja, darilo duhovnika Antona Kodreta. Slika naj bi bila po-prej v hiši pl. Zergollern, prim. SI ASKP, Notae pro chronica Capucinatorum Sanctae Crucis, str. 19; Kralj – Kralj, *Kapucinski samostan s cerkvijo v Vipavskem Križu*, str. 41.

⁸⁷¹ Cit. po: SI ASKP, Notae pro chronica Capucinatorum Sanctae Crucis, str. 12.

⁸⁷² Prav tam, str. 9, 12.

⁸⁷³ [...] *Ob frequentem hospitum adventum necessario in nostro Conventu tres infirmariae cum capella infirmorum erectae fuerunt, quibus accedunt duo honesta cubicula pro Peregrinis suscipiendis accomodata* [...], cit. po: prav tam, str. 10.

⁸⁷⁴ Prav tam, str. 8; SI ASKP, Materiale pro Chronica II., str. 17.

⁸⁷⁵ SI ASKP, Notae pro chronica Capucinatorum Sanctae Crucis, str. 9.

⁸⁷⁶ Prav tam, str. 12.

V letih 1729 in 1730 so nadstropje zahodnega trakta, kjer je bila poprej infermerija s kapelo, prezidali ter v njem uredili 11 sobic za noviciat (sl. 35);⁸⁷⁷ razporejene so bile levo in desno od sredinskega hodnika. V zahodnem prizidku severnega trakta pa so uredili štiri infermerije oz. sobe za goste in kapelo. Takrat je imel samostan 28 celic.⁸⁷⁸ Po letu 1784 je samostan štel 29 celic, od katerih je bilo 12 ogrevanih, imel je tudi že prej omenjene štiri bolniške sobe.⁸⁷⁹ Zato je zelo verjetno, da so naknadno dodali še eno navadno celico, lahko pa tudi iz ene naredili dve.

Na najnižji terasi vrta še stoji delno v kamen izklesana in delno iz opeke grajena preprosta kapelica, ki služi kapucinom za umik v samoto in tišino. Narejena je bila leta 1738.⁸⁸⁰

Na levo stran slavoločne stene⁸⁸¹ je bil leta 1744 prislonjen stranski oltar sv. Antona Padovanskega s svetnikovo tabelno podobo. Postaviti ga je dal grof Ludvik Kobenzl, posvečen je bil leta 1750.⁸⁸² Zaradi novega oltarja so prižnico prestavili na vzhodno steno ladje, ob vhodu v stransko kapelo.⁸⁸³ Istega leta so v kapelo sv. Valentina postavili kipa sv. Janeza Nepomuka in sv. Frančiška Ksaverija.⁸⁸⁴

Zvonik je bil popravljen leta 1750, leta 1757 pa so ga iz rdeče prebarvali v sivo barvo.⁸⁸⁵ Pod delom zahodnega trakta je bila istega leta urejena obokana vinska klet, saj so takrat razbijali živo skalo v kletnih prostorih.⁸⁸⁶

⁸⁷⁷ Na načrtu piše: *Dormit. pro Novitiatu erectum anno 1729–30 ter pro Novitiatu 1730 antea infermeria con capella*. Noviciat je v svetokriškem kapucinskem samostanu potekal med letoma 1730 in 1741 ter med 1752 in 1781, prim. Benedik, Kapucini na Slovenskem, str. 30.

⁸⁷⁸ V svetokriški kapucinski kroniki piše:

1730. *Sancta Crux. Hoc anno (nisi jam antea – Frid.) nostris Superioribus visum est locum St. Crucis fore non minime aptum pro Novitiatu; ideo fuit sancitum ut locus ille ubi infirmariae stabant, in tot cellas converteretur qui et redactus est in undecim cellas juxta praescriptam in Constitutionibus nostris formam; quae de facto cum septemdecim prioribus universim 28 numerantur. Positis deinde ex adverso tramite una cum capella infirmorum una paululum ampliori cella pro 2bus qualificatis alterius ordinis advenis, supra stantias peregrinorum et alias quosdam cultus pro priori existentes quatuor infirmariis.*

cit. po: SI ASKP, Materiale pro Chronica II., str. 81. Gl. tudi SI ASKP, Notae pro chronica Capucinatorum Sanctae Crucis, str. 12; Kralj – Kralj, *Kapucinski samostan s cerkvijo v Vipavskem Križu*, str. 38.

⁸⁷⁹ Benedik, Kapucini na Slovenskem, str. 30.

⁸⁸⁰ SI ASKP, Notae pro chronica Capucinatorum Sanctae Crucis, str. 13.

⁸⁸¹ [...] Anno 1744. die 29. Julii erectum fuit sacellum S. Antonii de Padua ex latere dextero a cornu evangelii [...], cit. po: prav tam, str. 14. Zopet je desna stran v tem primeru gledana iz prezbiterija proti ladji.

⁸⁸² Prav tam, str. 14–15; SI ASKP, Materiale pro Chronica II., str. 109, 116. Oba stranska oltarja je leta 1862 na novo naredil rezbar Jakob Spick, prim. SI ASKP, Notae pro chronica Capucinatorum Sanctae Crucis, str. 32.

⁸⁸³ P. Angel Kralj prižnico prvotno locira na levo slavoločno steno, prim. Kralj – Kralj, *Kapucinski samostan s cerkvijo v Vipavskem Križu*, str. 39. Patrocinije oltarjev so pozneje zamenjali, prim. SI ASKP, Notae pro chronica Capucinatorum Sanctae Crucis, str. 32, saj je danes levi oltar posvečen Materi Božji, desni pa sv. Antonu Padovanskemu. Po letu 1960 so prižnico po pripovedovanju p. Angela Kralja odstranili.

⁸⁸⁴ Prav tam, str. 14.

⁸⁸⁵ Prav tam, str. 15, 18; Kralj – Kralj, *Kapucinski samostan s cerkvijo v Vipavskem Križu*, str. 40.

⁸⁸⁶ SI ASKP, Notae pro chronica Capucinatorum Sanctae Crucis, str. 18; Kralj – Kralj, *Kapucinski samostan s cerkvijo v Vipavskem Križu*, str. 41.

Cerkev je bila prvotno pobeljena. Omenjena je le poslikava molitvenega kora (mogoče je mišljena poslikava lesene oltarne stene), izvedel pa jo je p. Didak iz Idrije leta 1776.⁸⁸⁷ V zakristiji je izredno zanimiva zakristijska omara (sl. 44) z ohranjenimi napisi vsebine predalov, morda narejena leta 1757.⁸⁸⁸ Leta 1781 so stransko kapelo obnovili, nabavili so tudi nov oltar. Podobo sv. Valentina je leta 1793 naslikal Jakob Schönberg (sl. 43).⁸⁸⁹

Leta 1804 je bila ena od celic v nadstropju zahodnega trakta (najverjetneje najsevernejša, gl. sl. 35) preurejena v majhno knjižnico, namenjeno za vse knjige, ki so jih imeli patri po celicah.⁸⁹⁰

Samostan po letu 1809

Obhodni hodnik je bil od leta 1843 dalje zaprt le v južnem traktu, na strani, ki gleda proti severu, druge stranice so bile odprte (gl. sl. 37).⁸⁹¹ Leta 1855 so postavili orgle na mestu plemiške empore.⁸⁹² Takrat so okroglo okno na fasadi spremenili v termsko, mogoče tudi zazidali dve okenski odprtini levo in desno, če sta le-ti obstajali. Pevski kor stoji na paru kamnitih stebrov in paru pilastrov. V podkorju z ravnim stropom sta vzhodno in zahodno od glavnega vhoda polkrožno zaključeni niši, v zahodni steni pa je zazidan stranski vhod v cerkev, do katerega vodita dve stopnici. Leta 1871 so kapucini od Attemsov Svetokriških vzeli v najem više ležeče terase vrta, dve leti zatem pa so prešle v njihovo trajno last.⁸⁹³ V letih 1882 in 1883 so lesene slope, ki so nosili streho obhodnega hodnika, zamenjali z opečnatimi (sl. 37) in obnovili streho nad vodnjakom.⁸⁹⁴ Takrat so uredili nov dostop do cerkve, in sicer v smeri severozahod – jugovzhod. Izravnali so plato pred cerkvijo in ga tlakovali ter zaradi močne burje dvignili zid, ki ločuje samostan od gradu. Pokrit vhod v cerkev so odstranili in ga zamenjali z manjšim nadstreškom.⁸⁹⁵

⁸⁸⁷ SI ASKP, Notae pro chronica Capucinatorum Sanctae Crucis, str. 21; Kralj – Kralj, *Kapucinski samostan s cerkvijo v Vipavskem Križu*, str. 42.

⁸⁸⁸ SI ASKP, Notae pro chronica Capucinatorum Sanctae Crucis, str. 18. Za potrditev datacije zakristijske omare se zahvaljujem restavratorici Goriškega muzeja Ani Sirk Fakuč, ki je omaro nedavno restavriral. Podobno omaro je v traktatu iz leta 1623 predstavil Antonio da Pordenone, ki je tudi podrobno opisal, kako naj se jo izdela (gl.: BNM, Manuscritti, lt. IV, 140 (5071), Libri tre, fol. 26; objavljeno v: Giovanazzi, *La riscoperta di un architetto*, str. 108).

⁸⁸⁹ Prav tam, str. 21–22. Leta 1883 so v stranski kapeli napravili nov oltar, prim. prav tam, str. 46–47.

⁸⁹⁰ Prav tam, str. 24.

⁸⁹¹ Prav tam, str. 26. P. Angel Kralj navaja letnico 1845: Kralj – Kralj, *Kapucinski samostan s cerkvijo v Vipavskem Križu*, str. 43, vendar gre morda le za lapsus.

⁸⁹² SI ASKP, Notae pro chronica Capucinatorum Sanctae Crucis, str. 28.

⁸⁹³ Prav tam, str. 38–41.

⁸⁹⁴ Prav tam, str. 45; Kralj – Kralj, *Kapucinski samostan s cerkvijo v Vipavskem Križu*, str. 47.

⁸⁹⁵ SI ASKP, Notae pro chronica Capucinatorum Sanctae Crucis, str. 45–46; Kralj – Kralj, *Kapucinski samostan s cerkvijo v Vipavskem Križu*, str. 47.

Med letoma 1882 in 1888, ko je bil gvardijan samostana p. Konstantin Škodnik iz Morskega pri Kanalu,⁸⁹⁶ je bil preurejen južni del južnega trakta dormitorija (sl. 35).⁸⁹⁷ Celice so takrat znatno povečali; združili so jih po dve in dve skupaj. V skrajno zahodni celici je bila peč. Leta 1883 je prezbiterij in stransko kapelo poslikal Simon Ogrin. Istega leta so umivalnico spojili z zakristijo.⁸⁹⁸

V 80. letih 19. stoletja, verjetno leta 1887, so kapucini pridobili nekdanjo hišo družine Cotič (sl. 31),⁸⁹⁹ ki je stala zahodno od samostanskega poslopja in je imela znotraj ograjenega atrija vodnjak. V napol podrti zgradbi so kapucini uredili gospodarska poslopja in hleve. Leta 1889 so knjižnico iz nadstropja zahodnega trakta prenesli v prostore pod refektorijem, kjer so med drugim tudi nekdanjo kaznilniško sobo uporabili za hrambo knjig (sl. 33).⁹⁰⁰ Istega leta so v zahodno cerkveno steno vzdali grb rodbine Thurn, ki je bil poprej na pročelju svetokriškega gradu. Spominjal naj bi na zgoraj omenjeno grofico Klaro Attems Svetokriško, roj. Thurn.

Leta 1896 so na pobudo gvardijana p. Friderika Ingliča iz Stare Loke preuredili še zahodni trakt nadstropja (sl. 32);⁹⁰¹ celice na zahodu so najverjetneje povečali, celice na vzhodu pa spremenili v hodnik, naslednje leto⁹⁰² pa so prostor nad obhodnim hodnikom nadzidali in v njem uredili manjše celice (sl. 38).⁹⁰³

Leta 1909 je strela uničila zvonik, zato so naslednje leto nad desnim oratorijem postavili betonskega (sl. 40), in sicer po načrtih Alojzija Breclja.⁹⁰⁴ Tik pred 1. sv. vojno, leta 1910, so atrij v celoti zazidali in zasteklili, kot dokazuje ta letnica na vzhodni stranici atrijskega dvorišča in ohranjena fotografija.⁹⁰⁵ V prvi svetovni vojni je samostan delno zasedla avstrijska vojska. Leta 1923 je bil priključen Beneški kapucinski provinci, naslednje leto so se v njem naselili italijansko govoreči kapucini, ki so tudi za slovenske dečke osnovali serafsko šolo.

⁸⁹⁶ Gl. Kralj – Kralj, *Kapucinski samostan s cerkvijo v Vipavskem Križu*, str. 66.

⁸⁹⁷ Na načrtu je namreč napisano: *celle ab P. Constantino anno 188_ adaptate*. V svetokriški kroniki najdemo za leto 1882 navedbo: [...] *P. Constantin geht sofort an die Restaurierung des Klosters* [...], cit. po: SI ASKP, Notae pro chronica Capucinatorum Sanctae Crucis, str. 45, leta 1887 pa: [...] *In Hl. Kreuz viele Reparaturen und Neubauten – vide ibi lib- memorabilium. – Auslagen dafür in diesem Jahre 1300 Fl.* [...], cit. po: SI ASKP, Materiale pro Chronica V., str. 87.

⁸⁹⁸ SI ASKP, Notae pro chronica Capucinatorum Sanctae Crucis, str. 47; Kralj – Kralj, *Kapucinski samostan s cerkvijo v Vipavskem Križu*, str. 47. Več o popravilih v samostanu v letih 1882 in 1883 v: SI ASKP, Notae pro chronica Capucinatorum Sanctae Crucis, str. 46–49.

⁸⁹⁹ SI ASKP, Notae pro chronica Capucinatorum Sanctae Crucis, str. 53.

⁹⁰⁰ Prav tam, str. 55; Kralj – Kralj, *Kapucinski samostan s cerkvijo v Vipavskem Križu*, str. 47.

⁹⁰¹ Na načrtu je namreč napisano: *Celice so bile narejene po mojem načrtu proti borjaču, torej samo 6 oken. Sv. Križ. Sept. 1896. P. Friedrich*. Gl. tudi SI ASKP, Notae pro chronica Capucinatorum Sanctae Crucis, str. 56; Kemperl, *Kapucinska cerkev sv. Frančiška Asiškega*, str. 240.

⁹⁰² Leta 1897 se namreč v svetokriški kroniki omenja *Cellenbau*, gl. SI ASKP, Notae pro chronica Capucinatorum Sanctae Crucis, str. 81.

⁹⁰³ Nadzidavo hodnika kaže ohranjena fotografija iz Arhiva Slovenske kapucinske province v Ljubljani. Za potrditev datacije fotografije se najlepše zahvaljujem kolegu Andreju Furlanu.

⁹⁰⁴ Kralj – Kralj, *Kapucinski samostan s cerkvijo v Vipavskem Križu*, str. 51.

⁹⁰⁵ Pogled na zahodni trakt samostanskega atrija svetokriškega kapucinskega samostana med 1. sv. vojno (objavljena v: Podbersič, *Frančiškovi bratje*, str. 40).

Po 2. svetovni vojni so odšli.⁹⁰⁶ Leta 1946 je svetokriški kapucinski samostan pripadel Ilirski kapucinski provinci, pozneje slovenski, in je ostal do današnjih dni naseljen.⁹⁰⁷

Proti koncu 20. stoletja se je pričela temeljita obnova samostana in cerkve. Leta 1974 so ob vzhodni stranici ladje tik ob fasadi prizidali nov dostop na kor. Devet let pozneje so po načrtih Franceta Kvaternika hodnik v južnem traktu nadstropja pomaknili na severno stran, večje celice pa uredili na njegovi južni strani.⁹⁰⁸ Zahodni trakt in prizidek k severnemu traktu sta bila preurejena za potrebe doma duhovnih vaj. V vzhodnem traktu obhodnega hodnika so uredili tri knjižnične in muzejske prostore. Takrat so za ok. 0,50 m povečali hodnik v škodo atrija. Na mestu točilnice je danes urejena bolniška soba, tudi nekaj drugih prostorov v samostanu ima danes drugačno namembnost kot poprej. Levi oratorij cerkve je bil leta 1999 povečan in preurejen v zimsko kapelo.⁹⁰⁹

Načrti

- Franciscejski kataster za Sv. Križ; hrani: SI AS 179, Franciscejski kataster za Primorsko, Sv. Križ, G097Ao.
- Načrt ureditve pritličja zahodnega trakta svetokriškega kapucinskega samostana, avtor br. Florencijan iz Ponna, 1688; hrani SI ASKP, Zbirka načrtov, Svetokriški kapucinski samostan (sl. 29).
- Načrt ureditve nadstropja zahodnega trakta svetokriškega kapucinskega samostana, avtor br. Florencijan iz Ponna, 1688; hrani: SI ASKP, Zbirka načrtov, Svetokriški kapucinski samostan (sl. 30).
- Načrt ureditve Cotičeve hiše v gospodarska poslopja, po letu 1887; hrani: SI ASKP, Zbirka načrtov, Svetokriški kapucinski samostan (sl. 31).
- Prezidava nadstropja zahodnega trakta, avtor p. Friderik Inglič, 1896; hrani: SI ASKP, Zbirka načrtov, Svetokriški kapucinski samostan (sl. 32).
- Načrt kletnih prostorov svetokriškega kapucinskega samostana, po letu 1897; hrani: SI ASKP, Zbirka načrtov, Svetokriški kapucinski samostan (sl. 33).
- Načrt pritličja svetokriškega kapucinskega samostana, po letu 1897; hrani: SI ASKP, Zbirka načrtov, Svetokriški kapucinski samostan (sl. 34).
- Načrt nadstropja svetokriškega kapucinskega samostana, po letu 1897; hrani: SI ASKP, Zbirka načrtov, Svetokriški kapucinski samostan (sl. 35).

⁹⁰⁶ Kaj se je v tem obdobju v samostanu preurejalo, žal ni znano.

⁹⁰⁷ Teraš, *Iz zgodovine, življenja in delovanja*, str. 80; Kralj – Kralj, *Kapucinski samostan s cerkvijo v Vipavskem Križu*, str. 29–33, 51–53.

⁹⁰⁸ Načrti predelave se hranijo v: SI ASKP, Samostan Vipavski Križ. Obnova in revitalizacija, pripravil France Kvaternik leta 1982.

⁹⁰⁹ ZVKDS OE Nova Gorica, Dokumentacija o svetokriškem kapucinskem samostanu; Kralj – Kralj, *Kapucinski samostan s cerkvijo v Vipavskem Križu*, str. 55–58; Kemperl, *Kapucinska cerkev sv. Franciška Asiškega*, str. 240.

- Tloris svetokriškega kapucinskega samostana s samostanskim vrtom in gospodarskimi poslopji, konec 19. stoletja; hrani: SI ASKP, Zbirka načrtov, Svetokriški kapucinski samostan.
- Načrt kletnih prostorov svetokriškega kapucinskega samostana, 1940; hrani: Pokrajinski arhiv Nova Gorica (SI PANG), SI_PANG/0001, Državni tehnični urad Trst, t. e. 133, fol. 92.
- Načrt pritličja svetokriškega kapucinskega samostana, 1940; hrani: SI_PANG/0001, Državni tehnični urad Trst, t. e. 133, fol. 93.
- Načrt nadstropja svetokriškega kapucinskega samostana, 1940; hrani: SI_PANG/0001, Državni tehnični urad Trst, t. e. 133, fol. 94.
- Izris kletnih prostorov svetokriškega kapucinskega samostana; avtor Nejc Bernik, hrani: UIFS ZRC SAZU, 2012.
- Izris pritličja svetokriškega kapucinskega samostana; avtor Nejc Bernik, hrani: UIFS ZRC SAZU, 2012.
- Izris nadstropja svetokriškega kapucinskega samostana; avtor Nejc Bernik, hrani: UIFS ZRC SAZU, 2012.

Upodobitve

- *Pogled na južno stranico svetokriškega kapucinskega samostana, cerkve, samostanskega vrta in gospodarskih poslopij*, neznani avtor, 1890; hrani: SI ASKP, Zbirka koloriranih vedut, Svetokriški kapucinski samostan.
- *Pogled na južno stranico samostana, cerkve, samostanskega vrta in gospodarskih poslopij*, avtor p. Leon, 1893; hrani: SI ASKP, Zbirka koloriranih vedut, Svetokriški kapucinski samostan (sl. 36).

Fotografije

- Fotografija svetokriškega kapucinskega samostana z jugovzhodne strani, najverjetneje ok. leta 1904; objavljeno v: Medvešek, *Opis Sv. Križa*, str. 31.
- Fotografija svetokriškega kapucinskega samostana z vzhodne strani; objavljeno v: Borut Koloini, *Križ je bu enkrat mejstu. Življenje nekega kraja* (Vipavski Križ, 1992), str. 60.
- Pogled na vzhodni trakt atrija in del cerkve svetokriškega kapucinskega samostana, pred letom 1910; hrani: SI ASKP, Zbirka starih fotografij, Svetokriški kapucinski samostan (sl. 37).
- Pogled z juga na Vipavski Križ; hrani: SI ASKP, Zbirka starih fotografij, Svetokriški kapucinski samostan.
- Nadzidava hodnika v zahodnem traktu svetokriškega kapucinskega samostana, ok. leta 1897; hrani: SI ASKP, Zbirka starih fotografij, Svetokriški kapucinski samostan (sl. 38).

- Fotografija refektorija svetokriškega kapucinskega samostana; hrani: SI ASKP, Zbirka starih fotografij, Svetokriški kapucinski samostan (sl. 39).
- Pogled na zahodni trakt samostanskega atrija svetokriškega kapucinskega samostana, med 1. sv. vojno; objavljeno v: Renato Podbersič, Frančiškovi bratje v primežu vojne, *Na fronti. Revija za vojaško zgodovino* 5 (2008), str. 40.
- Zunanjščina svetokriške kapucinske cerkve; hrani: UIFS ZRC SAZU, avtor foto: Andrea Furlan (sl. 40).
- Notranjščina svetokriške kapucinske cerkve; hrani: UIFS ZRC SAZU, avtor foto: Andrea Furlan (sl. 41).
- Oltarna pregrada molitvenega kora svetokriške kapucinske cerkve; hrani: UIFS ZRC SAZU, avtor foto: Andrea Furlan (sl. 42).
- Stranska kapela sv. Valentina svetokriške kapucinske cerkve; hrani: UIFS ZRC SAZU, avtor foto: Andrea Furlan (sl. 43).
- Zakristijska omara svetokriške kapucinske cerkve; hrani: UIFS ZRC SAZU, avtor foto: Andrea Furlan (sl. 44).
- Atrij svetokriškega kapucinskega samostana; hrani: UIFS ZRC SAZU, avtor foto: Andrea Furlan (sl. 45).
- *Kamenjana Mati Božja*, 1650, nekdanj morda na stranskem oltarju, danes v obhodnem hodniku svetokriškega kapucinskega samostana; hrani: UIFS ZRC SAZU, avtor foto: Andrea Furlan (sl. 46).
- *Vsi svetniki oz. Slava sv. Trojice*, p. Oswald, 1668, ladja svetokriške kapucinske cerkve; hrani: UIFS ZRC SAZU, avtor foto: Andrea Furlan (sl. 47).

4.6 Nekdanji krški kapucinski samostan

Ustanovitev:	temeljni kamen položen 3. junija 1640, cerkev Brezmadežne Marije posvečena 11. septembra 1644
Gradnja:	1640–1644
Laični gradbenik:	/
Redovni nadzornik:	/
Stanje:	cerkev zelo dobro ohranjena, del samostanskega poslopja spremenjen v knjižnico, sprememba namembnosti nekaterih prostorov

Kratka zgodovina

Leta 1634 so se kapucini odločili, da se naselijo v Krškem. Tja so prišli na povabilo meščanov. Magistrat jim je leta 1639 odobril sredstva za gradnjo, odkupil je tudi zemljišče.⁹¹⁰ Temeljni kamen je bil položen 3. junija 1640, blago-

⁹¹⁰ Zemljišče so odkupili za 600 fl., za gradnjo so darovali še 500 fl., prim. Kralj, *Kapucinski samostan s cerkvijo v Krškem*, str. 12.

slovil ga je novomeški prošt Nikolaj Mrav. Cerkev je v čast Brezmadežni Mariji 11. septembra 1644 posvetil oglejski vikar in pičenski škof Anton Marenzi. Samostan so gradili Krčani, veliko pa sta h gradnji prispevala grof Wolfgang Frankopanski in grof Gašper II. Drašković.⁹¹¹

Kapucini so bili v Krško poklicani predvsem zato, da bi pomagali tamkajšnjim duhovnikom, ki so bili velikokrat odsotni. Redno so pridigali in spovedovali v mestni cerkvi ter po okoliških krajih. Konec 18. stoletja so v mestu vodili šolo, ki je delovala do leta 1803.⁹¹²

Opis prvotnega stanja

Krško je obcestno naselje, ki se je razvilo na desni strani reke Save. Ob glavni prometni poti, ki povezuje sever z jugom, je bil zgrajen kapucinski samostan, ki s cerkveno fasado gleda na to pomembno prometnico. Samostan (Krških žrtev 26) je stal na mestu hiše in vrtov gospoda Radlekarja in drugih Krčanov, ki so bile v ta namen porušene. Zanimivo je dejstvo, da je to eden redkih samostanov na naših tleh, ki je stal znotraj mestnega obzidja.⁹¹³

Na podlagi načrta iz leta 1706 (sl. 48)⁹¹⁴ in avtopsičnega ogleda lahko dokaj dobro opišemo prvotno zasnovo samostana. Cerkev je orientirana proti zahodu (rahlo proti jugozahodu). Pravokotni ladji, ki je banjasto obokana in ima sosvodnice, sledita ožja prezbiterij ter molitveni kor. Prezbiterij je križnogrebenasto obokan, molitveni kor pa banjasto in ima tudi eno sosvodnico v njegovi južni stranici. Cerkveni ladji sta bili na desni strani prizidani dve kapeli, ki sta križnogrebenasto obokani. Levo in desno od prezbiterija sta bila dva oratori-

Imena vseh dobrotnikov so navedena v: Kralj, *Kapucinski samostan s cerkvijo v Krškem*, str. 12–13. Nekaj dohodkov in izdatkov za leta 1644, 1645 in 1646 najdemo tudi v krški kroniki, ki jo hrani Arhiv Slovenske kapucinske province v Ljubljani, gl. transkripcijo v: Metod Benedik – Angel Kralj, *Kapucini na Slovenskem v zgodovinskih virih*. Nekdanja Štajerska kapucinska provinca, v: *Acta Ecclesiastica Sloveniae* 16 (1994) (transkripcija arhivskega vira: *Archivum loci PP. FF. capucinatorum Gurgfeldi Erectum Anno Domini MDCLVII*, str. 429, 556–568 (dalje: Benedik – Kralj, *Kapucini na Slovenskem* (AK)). Seznam posekanega lesa in finančnih sredstev, ki so jih pridobili za zidavo, je hranjen v ljubljanskem Nadškofijskem arhivu, gl. Golia, *Regeste Škofijskega arhiva v Ljubljani* 1, str. 189. Za mašne ustanove gl. Maček, *Mašne in svetne ustanove*, str. 262.

⁹¹¹ SI ASKP, Materiale pro Chronica I., str. 26, 28–29, 31; Valvasor, Čast in slava, str. 242; Koblar, Črtice o kapucinskih samostanih, str. 206–207; Teraš, *Iz zgodovine, življenja in delovanja*, str. 80; Kralj, *Kapucinski samostan s cerkvijo v Krškem*, str. 10–14; Benedik, *Kapucini na Slovenskem*, str. 31; Benedik – Kralj, *Kapucini na Slovenskem* (LIB), str. 295–296; isti, *Kapucini na Slovenskem* (INGR), str. 376–378; isti, *Kapucini na Slovenskem* (AK), str. 429–434.

⁹¹² Benedik, *Krško in okolica*, str. 163–164; isti, *Kapucini na Slovenskem*, str. 31; Kralj, *Kapucinski samostan s cerkvijo v Krškem*, str. 25.

⁹¹³ Severno od njega je bil starejši del mesta, južneje pa mlajši, ki se je večinoma razvijal v 19. stoletju. Več o urbanistični zasnovi Krškega v: Jože Curk, *Mestna podoba Krškega včeraj in danes*, v: *Krško skozi čas. 1477 – 1977. Zbornik ob 500-letnici mesta* (ur. Lado Smrekar), Krško 1977, str. 677–682 (dalje: Curk, *Mestna podoba Krškega*).

⁹¹⁴ Načrt ni nujno odraz dejanskega stanja, saj gre mogoče le za osnutek, ki ni bil nikoli realiziran. Odstopa lokacija kaminske kuhinje, ki je na načrtu vrisana na jugu, danes pa jo najdemo na zahodu. Kljub temu je na njem zapisano, da se je potrebno načrta, ki so ga 17. avgusta 1706 predložili spodaj podpisani, do potankosti držati. Med podpisanimi je tudi Giuseppe da Ponna (Jožef iz Ponna), ki je bil, prav tako kot njegov rojak Florencijan, vrsto let *Praefectus Fabricae* nekdanje Štajerske kapucinske province. Povabljen je bil tudi k načrtovanju nove ljubljanske stolnice, vendar še zdaleč ni bil tako uspešen kot Florencijan, prim. Dolničar, *Zgodovina ljubljanske stolne cerkve*, str. 229. Več o Jožefu iz Ponna v nadaljevanju.

ja, desno od molitvenega kora pa umivalnica ter zakristija, za katero ni znano, kako je bila prvotno obokana. Hodnik, ki je vodil iz desnega oratorija do stranske kapele, je bil ozek in se je na južni strani odpiral proti cerkveni ladji. Tudi tu ni ohranjeno prvotno obokavanje. Ladja ima dve pravokotni okni na desni steni ter lino oratorija v dormitoriju (sl. 54) na levi. Prezbitერიj predirata dve na vrhu ovalno zaključeni okni v obeh (stranskih) stranicah, molitveni kor pa eno pravokotno okno v južni in eno v zahodni stranici. Prezbitერიj ima v stenah še dve pravokotni podolžni zamreženi odprtini nekdanjih oratorijev. V cerkvi so bile tri kriptе; prva v ladji pred prezbitერიjem, drugi dve pa pred stranskima kapelama.⁹¹⁵

Vhod v samostan je levo od cerkvene fasade. Banjasto obokan hodnik vodi do samostanskega kompleksa, ki se na cerkev pripenja na sredini južne stene cerkvene ladje. Središče samostana tvori banjasto obokan hodnik okrog pravokotnega atrija, v katerem je stal okrogel vodnjak (sl. 55).⁹¹⁶ Hodnik je nekdanj slo-nel na slopih. V vzhodnem traktu so bile tri sobe za sprejemanje obiskovalcev, ena je služila kot prehod, v njej so bile urejene tudi sanitarije. Vse sobe so bile ogrevane. Sledila jim je točilnica s stopnicami, ki so vodile v kletne prostore. Videti je, da vzhodni trakt samostan ni bil pozidan do južne stranice južnega trakta, ampak je z južnim traktom tvoril vogal.⁹¹⁷ Južni trakt samostana je zavzemal refektorij s pečjo, proti zahodu mu je sledil prostor za pripravo jedi oz. prostor, kamor so prinašali jedi iz kuhinje in jih skozi odprtino v steni podajali kapucinom v refektoriju. V jugozahodnem vogalu samostana je bila kuhinja z izzidano kaminsko kuhinjo, ki pa je na načrtu iz leta 1706 pripeta na južno krilo, medtem ko je danes pripeta na zahodno krilo samostana. V jugozahodnem izzidku, ki prav tako ni več ohranjen, je bil nekdanj prostor za vrtno orodje, v katerega se je dostopalo z vrtnе strani. V zahodnem traktu samostana so bile stopnice, ki so vodile v dormitorij, dve sobi za hlapce, pralnica ter v najsevernejšem delu soba za klerike. Levo od molitvenega kora je bilo stopnišče, ki je vodilo v zgornje nadstropje.

Samostan je prvotno štel 18 celic.⁹¹⁸ V vzhodnem traktu dormitorija so bile infermerija s tremi bolniškimi sobami in hišno kapelo ter knjižnica. Vsi prostori so gledali proti vzhodu in so bili ogrevani. Poleg cerkvene ladje je bil oratorij

⁹¹⁵ V njih je bilo pokopanih več oseb. V kripti pred prezbitერიjem so k zadnjemu počitku polagali kapucine, v stranski kapeli sv. Frančiška Asiškega in sv. Karla Boromejskega so počivali člani družine Moškon, v kapeli Marijinega obiskovanja je npr. počival Janez Teodor grof Auersperg itd. Vsa imena pokojnikov, ki so bili pokopani v cerkvi, so navedena v: SI AKSK, Libelus Monasterij hujus Gurfeldensis Continens Benefactor.³ Nomina, fol. 8 (dalje: SI AKSK, Libelus Monasterij hujus Gurfeldensis); Benedik – Kralj, *Kapucini na Slovenskem* (AK), str. 538–539.

⁹¹⁶ Vodnjak so v samostanu uredili leta 1645, prim. Benedik – Kralj, *Kapucini na Slovenskem*, str. 434; Kralj, *Kapucinski samostan s cerkvijo v Krškem*, str. 14. Do danes se ni ohranil. Zanimivo pa je, da je bil narejen po izgradnji samostana in ne istočasno, kot smo navajeni pri drugih kapucinskih novogradnjah.

⁹¹⁷ Danes je pozidan do južne stranice južnega trakta.

⁹¹⁸ Kralj, *Kapucinski samostan s cerkvijo v Krškem*, str. 17.

za bolne brate s pogledom na veliki oltar. V južnem traktu so bile manjše celice nanizane levo in desno od hodnika, v jugozahodnem izsidku pa so bili poleg sanitarij in sobe za otepanje bolj tudi prostori za odlaganje umazanega perila. Zahodni trakt dormitorija so zavzemale celice na zahodni strani, najsevernejša celica je služila kot komuniteta. Iz tega krila se je dostopalo tudi na podstrešje.

Pred cerkvijo je bilo ograjeno dvorišče. Stopniščna vhoda sta bila v vzhodni in severni strani zidu. V osi fasade (sl. 50) je preprost pravokoten kamnit portal,⁹¹⁹ nad njim je okroglo okno, levo in desno sta dve pravokotni okni, v trikotnem zaključku pa tri manjše okrogle odprtine. Starejše upodobitve kažejo v timpanonu fasade naslikan križ, morda z orodji mučeništva. Samostanski zvonik je bil po ustaljeni navadi nameščen nad molitvenim korom. Bil je preprost lesen strešni stolpič s piramidasto streho. Fasade samostanskega poslopja (sl. 56) imajo odebeljen podstrešni zidec, okenske okvirje pa nakazane v ometu. V zahodnem traktu samostana je še vedno vidna izsidana kaminska kuhinja z ohranjeno dimno cevjo (sl. 57). Okna samostana so preprosta, pravokotna, vendar so bila pozneje povečana in zato ne odražajo prvotne oblike.

Cerkvena notranjščina (sl. 51 in 52) je bila, kot je pri kapucinih v navadi, zelo skromna in pobeljena.⁹²⁰ Molitveni kor še danes obteka preprost trakast zidec, medtem ko cerkvena ladja in prezbiterij tega dodatka nimata.⁹²¹ Slavoloka stranskih kapel sta preprosta, brez okrasja. Prav tako je neokrašen polkrožni slavolok, ki vodi iz ladje v prezbiterij. Oltarna stena na korni strani (sl. 53) je spodaj zidana, zgoraj pa lesena in polihromirana; vendar po vsej verjetnosti ni prvotna.

Ob posvetitvi je imela cerkev veliki oltar s podobo Marije z Jezuščkom, ki jo kronajo angeli.⁹²² Slika je dobro italijansko delo iz srede 17. stoletja.⁹²³ Od ladje je bil oltar nekdaj oddeljen z leseno ograjo. Cerkev sta krasila tudi dva oltarja v kapelah, posvečenih sv. Frančišku Asiškemu in sv. Karlu Boromejskemu ter Marijinemu obiskovanju.⁹²⁴ Na levi strani slavoločne stene je bila prižnica.

Samostan je bil ograjen s samostanskim zidom, ki je tvoril pravokotnik. Na vrtu so bile urejene gredice (sl. 49).

⁹¹⁹ Pokrit vhod, ki sloni na štirih slopih, je najverjetneje iz leta 1829, prim. SI AKSK, Libelus Monasterij hujus Gurfeldensis, fol. 53.

⁹²⁰ Kralj, *Kapucinski samostan s cerkvijo v Krškem*, str. 18.

⁹²¹ Mogoče je bil trak odstranjen ob poslikavi notranjščine. Več o tem gl. v nadaljevanju.

⁹²² Nad prehodom v molitveni kor ni podob.

⁹²³ Več o slikarski opremi v: Emilijan Cevc, *Kulturni spomeniki v Krškem in bližnji okolici*, v: *Krško skozi čas 1477–1977. Zbornik ob 500-letnici mesta* (ur. Lado Smrekar), Krško 1977, str. 178 (dalje: Cevc, *Kulturni spomeniki*).

⁹²⁴ SI ASKP, *Materiale pro Chronica I.*, str. 31; Benedik – Kralj, *Kapucini na Slovenskem* (AK), str. 433–434; Kralj, *Kapucinski samostan s cerkvijo v Krškem*, str. 14. Glavni oltar je bil leta 1856 narejen na novo, prim. SI ASKP, *Materiale pro Chronica V.*, str. 16; Benedik – Kralj, *Kapucini na Slovenskem* (AK), str. 523.

Poznejše prezidave, dozidave in nova oprema

Oltar sv. Antona Padovanskega na desni strani slavoločne stene je dal postaviti Janez Peter Kundišek leta 1668. Leta 1687 je bil posvečen.⁹²⁵ Po navedbah Emilijana Cevca naj bi bila leta 1718 cerkev predelana. Kot dokaz navaja letnico na portalu,⁹²⁶ vendar predelave na podlagi arhivskih virov ne moremo potrditi. Tudi zasnova cerkve ne izdaja pomembnejših prezidav.

Leta 1740 so na novo postavili veliki oltar in oltarje v prvi in drugi stranski kapeli. Obnove slik je izvedel br. laik Tomaž iz Krope.⁹²⁷

Leta 1744 so uredili sedem novih celic, sanitarije in prostore za študij, saj je bil med letoma 1745 in 1782 v samostanu organiziran študij filozofije.⁹²⁸ Poleg tega so zgradili tudi shrambo, novo portirnico in drvarnico,⁹²⁹ zato z veliko verjetnostjo domnevam, da so okoli tega leta obstoječemu samostanu na zahodu pridali nadstropen trakt.⁹³⁰ Temu pritrjuje tudi notica iz arhivskih virov: 1745. *Primus lector Gurkfeldi post neoerrectum scholae aedificium erat P. Jacobus Gurgensis.*⁹³¹ Najverjetneje so v tem traktu pozneje uredili tudi lekarno. Zdravila so namreč najprej hranili v knjižnici, nato v šolskih prostorih, končno pa so leta 1756 uredili prostore, ki so bili namenjeni izključno lekarniški dejavnosti.⁹³² Naslednjega leta se omenja še gradnja nove drvarnice.⁹³³ Po letu 1784 je imel samostan skupno 25 celic in tri bolniške sobe.⁹³⁴

Leta 1776 so prižnico premestili na levo steno cerkvene ladje. Dostop nanjo je bil iz oratorija v dormitoriju. Oltarček v dormitoriju, ki je bil poprej na koncu hodnika, so prestavili. Na mestu prižnice so postavili oltar Brezmadežne ter tja premaknili kip iz oltarja sv. Antona, na oltar sv. Antona pa postavili podobo Kristusovega kronanja.⁹³⁵ Poleg podob v cerkvi se je ohranila tudi bogata zbirka

⁹²⁵ SI ASKP, Materiale pro Chronica I., str. 57, 97; Benedik – Kralj, *Kapucini na Slovenskem* (AK), str. 441, 449. Leta 1730 je dal oltar obnoviti in opremiti z novo sliko patrona grof Anton Auersperg, prim. SI ASKP, Materiale pro Chronica II., str. 81. Leta 1778 je še eno novo sliko za tedaj obnovljeni oltar naslikal Anton Zeit, prim. Benedik – Kralj, *Kapucini na Slovenskem* (AK), str. 515; Kralj, *Kapucinski samostan s cerkvijo v Krškem*, str. 14, 18.

⁹²⁶ Cevc, *Kulturni spomeniki*, str. 176.

⁹²⁷ SI ASKP, Materiale pro Chronica II., str. 102. Oltarji so bili v naslednjih letih še večkrat obnovljeni in na novo postavljeni. Podatki o tem v: Kralj, *Kapucinski samostan s cerkvijo v Krškem*, str. 21, 25, 27. Več o br. Tomažu iz Krope v nadaljevanju.

⁹²⁸ Benedik, *Kapucini na Slovenskem*, str. 31.

⁹²⁹ SI AKSK, *Libelus Monasterij hujus Gurfeldensis*, fol. 28; SI ASKP, Materiale pro Chronica II., str. 109; Benedik – Kralj, *Kapucini na Slovenskem* (AK), str. 484; Kralj, *Kapucinski samostan s cerkvijo v Krškem*, str. 21.

⁹³⁰ Grof Aleksander Auersperg je daroval apno, Francišek Mordax 100 fl., pesek in kamenje pa Krčani in okoliški prebivalci, prim. Benedik – Kralj, *Kapucini na Slovenskem* (AK), str. 484.

⁹³¹ Cit. po: SI ASKP, Materiale pro Chronica II., str. 109.

⁹³² Za leto 1753 v virih beremo:

Hoc circiter anno ordinavit P. Josephus Proalis, ut vasa Medicamentorum ex scholla asportarentur, pro quo advertendum, Pharmacopaeam Gurfeldi anno 1756. ex ordinatione P. Erchardi Radkersburgensis Mnri Proalis fuisse aedificatum, prius autem ante schollarum aedificium servabantur medicinae in bibliotheca et alibi, deinde in Scholla, et tandem in Pharmacopaea.

cit. po: SI ASKP, Materiale pro Chronica III., str. 11. Gl. tudi Benedik – Kralj, *Kapucini na Slovenskem* (AK), str. 491, 495.

⁹³³ Benedik – Kralj, *Kapucini na Slovenskem* (AK), str. 496.

⁹³⁴ Benedik, *Kapucini na Slovenskem*, str. 31.

⁹³⁵ SI ASKP, Materiale pro Chronica III., str. 96; Benedik – Kralj, *Kapucini na Slovenskem* (AK), str. 513; Kralj, *Kapucinski samostan*

slik, ki so nekdaj krasile samostan, in je danes razstavljena v podstrešju novejšega prizidka. Ikonografsko je zanimiva kopija Celovškega Kristusa iz sredine 18. stoletja (sl. 59),⁹³⁶ podrobnejšo obravnavo pa zaslužijo tudi druge podobe svetnikov, predvsem kapucinskih.⁹³⁷

Shrambo za vino so uredili leta 1780, njena lokacija pa žal ni znana. Leta 1783 so spovednice iz cerkvene ladje prestavili v desni oratorij; tako je prehod med stranskima kapelama in zakristijo postal spovedni prostor.⁹³⁸ Iz ukinjenega samostana v Novem mestu so leta 1786 prinesli tabernakelj in ga postavili na glavni oltar.⁹³⁹

Severovzhodno od cerkve stoji kapela Žalostne Matere Božje oz. kapela sedmerih Marijinih žalosti.⁹⁴⁰ Ni znano, kdaj je bila postavljena, prav tako se ne ve, kdo in zakaj jo je postavil.

Samostan po letu 1809

Leta 1847 so na novo uredili knjižnico (sl. 58), za katero so uporabili tri celice v prizidku iz prve polovice 18. stoletja.⁹⁴¹ Deset let pozneje so postavili nove orgle,⁹⁴² zato v ta čas lahko datiramo tudi izgradnjo pevske empore (sl. 52). Leta 1858 so postavili nov zvonik ob stranskih kapelah⁹⁴³ in ga leta 1870 oz. leto zatem nadomestili z novim, ki stoji na prvotnem mestu.⁹⁴⁴ Leta 1873 se omenja obnova

s cerkvijo v Krškem, str. 24. Še več podatkov o oltarni opremi iz tega časa v: Blaž Resman, *Nekaj arhivskega gradiva o baročnih kiparjih v Krškem*, v: *Acta historiae artis Slovenica* 13 (2008), str. 97–98 (dalje: Resman, *Nekaj arhivskega gradiva*). Leta 1871 je Janez Šubic izdelal nov neogotski oltar, v katerega je bil vstavljen kip Brezmadežne iz Innsbrucka, prim. Benedik – Kralj, *Kapucini na Slovenskem* (AK), str. 525; Kralj, *Kapucinski samostan s cerkvijo v Krškem*, str. 27.

⁹³⁶ Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti (UIFS ZRC SAZU), Steletovi terenski zapiski, LI (18. 9. 1929), str. 36.

⁹³⁷ Več o tem v: Cevc, *Kulturni spomeniki v Krškem*, str. 176–178; isti, *Galerijska zbirka slik in plastik starih mojstrov*, v: *Kapucinska knjižnica in galerijska zbirka Krško. Kulturni zakladi naše preteklosti* (ur. Lojze Štih), Krško 1983, str. 15–28 (dalje: Cevc, *Galerijska zbirka slik*); isti, *Samostanske dragotine*, v: *Dolenjski razgledi* (DL) 5, št. 2 (9. 2. 1984), str. 21–22 (dalje: Cevc, *Samostanske dragotine*); Martelanc, *Ikongrafija kapucinskega reda*, str. 121–143.

⁹³⁸ Benedik – Kralj, *Kapucini na Slovenskem* (AK), str. 516.

⁹³⁹ Prav tam, str. 519.

⁹⁴⁰ Prav tam, str. 539.

⁹⁴¹ SI ASKP, *Materiale pro Chronica V.*, str. 13. Naslednje leto se omenjajo ministrski odlok in finančna sredstva za potrebno gradnjo, prim. SI ASKP, *Materiale pro Chronica IIII. Materiale Pro Chronica Provinciae Styrae Ordinis Capucinatorum*, Nr. 25. – Archiv Provinciae Illyriae. Ab anno 1800 – 1850. Ex authenticis fontibus hausit P. Fridericus Inglic. Transcripts P. Angel Kralj, Škofja Loka 2003, str. 103 (dalje: SI ASKP, *Materiale pro Chronica IIII.*). Bogata knjižnica ima lepo obdelane lesene omare, ki se prilagajajo oboku, z izrezljanimi kapiteli stebričkov. Več o knjižnici v: Jaro Dolar, *Kapucinska knjižnica Krško*, v: *Kapucinska knjižnica in galerijska zbirka Krško. Kulturni zakladi naše preteklosti* (ur. Lojze Štih), Krško 1983, str. 9–11 (dalje: Dolar, *Kapucinska knjižnica Krško*); Eckhard Hoffmann, *Das Kapuzinerkloster Krško und seine Bibliothek. Parallelen zum Franziskanerkloster Mosbach* (separat), Obriheim 1985, str. 193–202 (dalje: Hoffmann, *Das Kapuzinerkloster Krško*); Simona Šoštar, *Kapucinska knjižnica v Krškem* (tipkopis diplomske naloge), Ljubljana 2000, str. 23–24 (dalje: Šoštar, *Kapucinska knjižnica v Krškem*); Stanislav Bahor, *Samostanske knjižnice na Dolenjskem. Kapucini in kapucinski samostan Krško*, v: *Rast. Revija za literaturo, kulturo in družbena vprašanja* (RLKDV) 16 (2005), št. 6, str. 673–691 (dalje: Bahor, *Samostanske knjižnice*).

⁹⁴² Benedik – Kralj, *Kapucini na Slovenskem* (AK), str. 524.

⁹⁴³ Prav tam, str. 524.

⁹⁴⁴ SI ASKP, *Materiale pro Chronica V.*, str. 56; Benedik – Kralj, *Kapucini na Slovenskem* (AK), str. 525; Kralj, *Kapucinski samostan s cerkvijo v Krškem*, str. 27.

gospodarskega dela, v katerem so bili žitnica, hlevi idr.,⁹⁴⁵ ki so najverjetneje stali zahodno od kaminske kuhinje (gl. sl. 49). Leta 1890 je v virih omenjeno, da so samostanski vrt zmanjšali, ker so uredili dostop do javnega pokopališča ob samostanu.⁹⁴⁶ Leta 1919 pa naj bi posekali še smreke, ki so bile vrtu vrsto let v okras.⁹⁴⁷

Ob restavratorskih delih ob koncu 20. stoletja so bile v stranskih kapelah odkrite starejše poslikave v suhi tehniki na apneni belež, ki naj bi po podatkih restavratorjev izvirale iz 18. stoletja. Restavrirali in prezentirali so fresko sv. Martina na zahodni steni stranske kapele sv. Jožefa.⁹⁴⁸ *Zgodnja Danica* pa poroča, da je notranjščino cerkve leta 1896 poslikal Ivan Gosar, ki je med drugim v kapeli sv. Jožefa na steno naslikal tudi sv. Martina,⁹⁴⁹ kar postavlja pod vprašaj datacijo fresk v 18. stoletje. Poleg dekorativne in figuralne poslikave notranjščine cerkve (sl. 51 in 52) je Ivan Gosar naredil novi podobi za stranski kapeli, ki se odtlej imenujeta kapeli sv. Jožefa in sv. Ane.⁹⁵⁰ Leta 1905 so štiri celice nad refektorijem preuredili v tri, vsaka je odtlej imela po dve okni.⁹⁵¹ Naslednje leto je fasado cerkve poslikal Oswald Bierti. Ta se omenja tudi leta 1912, ko je poslikal cerkev, kor, refektorij in zakristijo.⁹⁵²

Samostanu je v 19. stoletju grozila razpustitev oz. združitev s škofjeloškim, vendar je obstal. Med 2. svetovno vojno so bili kapucini iz samostana pregnani,⁹⁵³ vendar so se pozneje vrnil. Leta 1980 je bila v južnem in zahodnem traktu samostanskega poslopja in v prizidanem traktu na zahodu urejena mestna Valvasorjeva knjižnica.⁹⁵⁴ V 90. letih 20. stoletja je bila celotna cerkvena notranjščina restavrirana.⁹⁵⁵ Leta 2007 je bil samostan uradno ukinjen, ostaja pa sedaj kot kraj, kjer so kapucini navzoči, samostanski kompleks pa se uporablja za potrebe knjižnice.⁹⁵⁶

⁹⁴⁵ Benedik – Kralj, *Kapucini na Slovenskem* (AK), str. 525–526; Kralj, *Kapucinski samostan s cerkvijo v Krškem*, str. 27.

⁹⁴⁶ SI ASKP, *Materiale pro Chronica V.*, str. 94.

⁹⁴⁷ Benedik – Kralj, *Kapucini na Slovenskem* (AK), str. 532.

⁹⁴⁸ ZVKDS OE Ljubljana, Dokumentacija o krškem kapucinskem samostanu, Program in predračun restavratorskih del. Kapucinski samostan v Krškem.

⁹⁴⁹ Iz Krškega, v: *Zgodnja Danica. Katoliški cerkveni list* (ZG) 50 (6. 8. 1897), št. 31, str. 245–246 (dalje: Iz Krškega).

⁹⁵⁰ Benedik – Kralj, *Kapucini na Slovenskem* (AK), str. 526; Kralj, *Kapucinski samostan s cerkvijo v Krškem*, str. 27.

⁹⁵¹ Benedik – Kralj, *Kapucini na Slovenskem* (AK), str. 527; Kralj, *Kapucinski samostan s cerkvijo v Krškem*, str. 28.

⁹⁵² Benedik – Kralj, *Kapucini na Slovenskem* (AK), str. 527–528; Kralj, *Kapucinski samostan s cerkvijo v Krškem*, str. 29.

⁹⁵³ Kralj, *Kapucinski samostan s cerkvijo v Krškem*, str. 35.

⁹⁵⁴ ZVKDS OE Ljubljana, Dokumentacija o krškem kapucinskem samostanu. Glede prenove gl. tudi Ivan Komelj, Arhitektura kapucinskega reda na Slovenskem tudi kot konservatorski problem, v: *Varstvo spomenikov* 28 (1986), str. 9–11 (dalje: Komelj, Arhitektura kapucinskega reda).

⁹⁵⁵ ZVKDS OE Ljubljana, Dokumentacija o krškem kapucinskem samostanu, Poročilo o opravljenem spomeniškovarstvenem projektu v letu 1999, avtor: Rado Zoubek.

⁹⁵⁶ Uradna stran Slovenske kapucinske province, Krško: <http://www.kapucini.si/krsko/>; zapis z dne: 3. 12. 2015.

Načrti

- Franciscejski kataster za Krško; hrani: SI AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, Krško No84A05.
- Načrt pritličja in nadstropja krškega kapucinskega samostana, 1706; hrani: SI AKSK, Načrt krškega kapucinskega samostana (sl. 48).
- Načrt pritličja krškega kapucinskega samostana z vrisanimi prezidavami, 80. leta 20. stoletja; hrani: ZVKDS OE Ljubljana, Dokumentacija o krškem kapucinskem samostanu, razni načrti.
- Načrt nadstropja krškega kapucinskega samostana z vrisanimi prezidavami, 80. leta 20. stoletja; hrani: ZVKDS OE Ljubljana, Dokumentacija o krškem kapucinskem samostanu, razni načrti.
- Načrt krške kapucinske cerkve, 1991; hrani: ZVKDS OE Ljubljana, Dokumentacija o krškem kapucinskem samostanu, razni načrti.
- Prečni prerez krške kapucinske cerkve, 1991; hrani: ZVKDS OE Ljubljana, Dokumentacija o krškem kapucinskem samostanu, razni načrti.
- Pogled na kor, na stranska oltarja in na levo stransko steno krške kapucinske cerkve, 1991; hrani: ZVKDS OE Ljubljana, Dokumentacija o krškem kapucinskem samostanu, razni načrti.
- Severna fasada krške kapucinske cerkve, 1991; hrani: ZVKDS OE Ljubljana, Dokumentacija o krškem kapucinskem samostanu, razni načrti.
- Južna fasada krške kapucinske cerkve, 1991; hrani: ZVKDS OE Ljubljana, Dokumentacija o krškem kapucinskem samostanu, razni načrti.
- Zahodna in vzhodna fasada krške kapucinske cerkve, 1991; hrani: ZVKDS OE Ljubljana, Dokumentacija o krškem kapucinskem samostanu, razni načrti.

Upodobitve

- *Veduta Krškega*, avtor Janez Vajkard Valvasor, 1679, Slava vojvodine Kranjske; objavljeno v: *Valvasor, Čast in slava*, sl. 188.
- *Sv. Florijan* z veduto Krškega v ozadju, najverjetneje iz časa prehoda iz 18. v 19. stoletje, iz zapuščine Ivana Lapajnetaja; objavljeno v: Curk, *Mestna podoba Krškega*, str. 681.
- Skica krškega kapucinskega samostana s pripadajočim vrtom, 1876; hrani: SI ASKP, Zbirka skic, Krški kapucinski samostan (sl. 49).

Fotografije

- Fotografija samostana s severozahodne strani, avtor V. Aumann, 1908; hrani: Valvasorjeva knjižnica Krško (VKK), Stanko Jerašin, razglednica Krškega.

- Notranjščina krške kapucinske cerkve, 1928; objavljeno v: *Ilustrirani Slovenec* (IS) 4, št. 37 (9. 9. 1928), str. 291.
- Fasada krške kapucinske cerkve (sl. 50).
- Pogled proti velikemu oltarju krške kapucinske cerkve (sl. 51).
- Pogled proti pevskeemu koru krške kapucinske cerkve (sl. 52).
- Oltarna pregrada v molitvenem koru, krška kapucinska cerkev (sl. 53).
- Okna oratorija v dormitoriju na levi steni, krška kapucinska cerkev (sl. 54).
- Atrij krškega kapucinskega samostana (sl. 55).
- Južna fasada krškega kapucinskega samostana (sl. 56).
- Izzidana kaminska kuhinja na zahodni fasadi krškega kapucinskega samostana (sl. 57).
- Knjižnica krškega kapucinskega samostana (sl. 58).
- *Celovski Kristus*, neznani avtor, 18. stoletje, hrani: Galerijska zbirka Krško, Valvasorjeva knjižnica (sl. 59).

4.7 Nekdanji kranjski kapucinski samostan

Ustanovitev:	temeljni kamen položen 5. avgusta 1640, cerkev sv. Mihaela posvečena 29. septembra 1644
Gradnja:	1640–1644
Laični gradbenik:	/
Redovni nadzornik:	/
Stanje:	popolnoma porušen, na mestu samostana danes Hotel Creina

Kratka zgodovina

Leta 1636 je bogati trgovec in graščak iz Stare Loke, Mihael Papler, zapustil 6000 gld. za gradnjo kapucinskega samostana v Kranju. Že naslednje leto so kapucini sklenili, da se v mestu res naselijo. Gradnjo je podprl še Ferdinand II., ki je dovolil, da je vicedomski urad kapucinom podaril 1000 gld., daroval pa je tudi les za gradnjo. Pri zidavi nove postojanke so sodelovali tudi nekateri drugi dobrotniki.⁹⁵⁷ T. i. *izvajalca novega kapucinskega samostanskega poslopja v Kranju*,⁹⁵⁸ najverjetneje sindika, ki sta urejala vse potrebno za gradnjo, sta bila

⁹⁵⁷ Za mašne ustanove gl. Maček, *Mašne in svetne ustanove*, str. 644.

⁹⁵⁸ Cit. po: Smole, *Vicedomski urad za Kranjsko*, 1985, str. 73.

Andrej Graffenweger⁹⁵⁹ in Karel Portner.⁹⁶⁰ Temeljni kamen je 5. avgusta 1640 položil ljubljanski pomožni škof Mihael Kumar pl. Kumberg, 29. septembra 1644 pa je cerkev posvetil ljubljanski škof Oton Friderik Buchheim na čast nadangelu Mihaelu, v spomin na dobrotnika Paplerja. Samostan so pozneje podpirali tudi kranjski mestni svet in drugi dobrotniki.⁹⁶¹

Kranjski kapucini so veljali za dobre spovednike in pridigarje. Pridigali so v samostanski in župnijski cerkvi ter v okolici, še posebej so bili priljubljeni v postnem času. Pomagali so tudi bolnim in umirajočim. Njihovo pozitivno delovanje na pastoralnem področju je pripomoglo k temu, da so se kapucini pozneje naselili tudi v bližnji Škofji Loki.⁹⁶²

Opis prvotnega stanja

Samostan je stal severozahodno od strnjenega starejšega dela mesta. To se je razvilo na kranjskem pomolu, ki sta ga v preteklosti naravno izoblikovali reki Sava in Kokra. Mejo med starejšo urbanistično zasnovo in novejšo poselitvijo sta predstavljala mestno obzidje in jarek, ki sta ločevala mesto od t. i. Kokrškega predmestja. Tam so se že v srednjem veku naseljevali obrtniki. Kapucinski samostan so zgradili na Jelenovem klancu pred zgornjimi oz. severnimi mestnimi vrati, na mestu pristave in vrta Andreja Olbena. S cerkveno fasado je gledal na pomembno cesto, ki je iz Kranja vodila proti Tržiču.⁹⁶³

Cerkev (sl. 60), orientirana proti zahodu (rahlo proti jugozahodu), je bila enoladijska, z ožjim in nižjim prezbiterijem ter molitvenim korom. Prostor je bil banjasto obokan, imel je sosvodnice, prezbiterij pa je imel le eno sosvodnico v severozahodni steni. Tam je bilo tudi okno. Še eno okno je osvetljevalo molitveni kor v njegovi jugozahodni stranici. Prvotno je imela cerkev dve stranski kapeli; prva je bila kopija svete hiše (*Santa Casa*),⁹⁶⁴ druga, ki je bila bliže zakristiji, pa je bila prvotno nekoliko krajša od prve.⁹⁶⁵ Obe sta bili banjasto obokani in sta imeli po dve okenski odprtini na zunanjih stranicah. Levo od kora je bila

⁹⁵⁹ Andrej Graffenweger pl. Graffenau je izhajal iz znane družine, ki je imela v lasti nekaj gradov na Kranjskem. Leta 1635 je dobil kranjsko deželanstvo, umrl je leta 1647, prim. Boris Golec, *Neznano in presenetljivo o življenju, družini, smrti, grobu in zapuščini Janeza Vajkarda Valvasorja*, str. 40, dostopno na internetni strani: http://nl.ijs.si/wiki/pub/Humanisti/ValvasorjevKrog/01_NE-ZNANO_IN_PRESENETLJIVO_O_ZIVLJENJU_DRUZINI_SMRTI_GROBU_IN_ZAPUSCINI_J_V_VALVASORJA.pdf (dalje: Golec, *Neznano in presenetljivo*).

⁹⁶⁰ Smole, *Vicedomski urad za Kranjsko*, 1985, str. 73–75.

⁹⁶¹ SI ASKP, *Materiale pro Chronica I.*, str. 28, 31; Koblar, *Črtice o kapucinskih samostanih*, str. 231; Teraš, *Iz zgodovine, življenja in delovanja*, str. 80–81; Zontar, *Zgodovina mesta Kranja*, str. 216–217; Benedik, *Kapucini na Slovenskem*, str. 31–32; Benedik – Kralj, *Kapucini na Slovenskem* (LIB), str. 296–297; isti, *Kapucini na Slovenskem* (INGR), str. 378–379; Lavtar, *Vloga kapucinov*, str. 17–18, 52.

⁹⁶² Teraš, *Iz zgodovine, življenja in delovanja*, str. 80–81; Benedik, *Kapucini na Slovenskem*, str. 31–32; Lavtar, *Vloga kapucinov*, str. 52.

⁹⁶³ I. Mauring, *Kranj. Črtice, v: Dom in svet. Zabavi in pouku* 6 (1893), str. 466 (dalje: Mauring, *Kranj*); Cene Avguštin, *Poglavitne črte urbanističnega razvoja starega Kranja, v: 900 let Kranja. Spominski zbornik* (ur. Jože Zontar), Kranj 1960, str. 172 (dalje: Avguštin, *Poglavitne črte*); isti, *Kranj. Naselbinski razvoj od prazgodovine do 20. stoletja*, Ljubljana 1999, str. 89–91 (dalje: Avguštin, *Kranj*).

⁹⁶⁴ Benedik – Kralj, *Kapucini na Slovenskem* (LIB), str. 297.

⁹⁶⁵ Koblar, *Črtice o kapucinskih samostanih*, str. 231. Pozneje je bila enako velika kot prva, vendar ni znano, kdaj so jo povečali.

zakristija, sledila sta ji umivalnica in levi oratorij oz. prehod v stranski kapeli, ki je na načrtih trapezoidne oblike, na začetku pa je bil bržkone v obliki na glavo obrnjene črke L. Desno od prezbiterja je bil manjši pravokoten oratorij. V drugi stranski kapeli je bila grobnica kapucinske družine.⁹⁶⁶

Samostan (sl. 60 in 61) se je na cerkev pripenjal na njeni desni strani, na sredini ladje. Obhodni hodnik je bil križno obokan, slonel je na kvadratnih slopih.⁹⁶⁷ Vhod v samostan je bil desno od glavne fasade, ozek hodnik je vodil do obhodnega hodnika atrija. V pritličju sta bili dve ogrevani portirnici, sledila sta jima pralnica in stopnišče, ki je vodilo v nadstropje. Poleg njiju je bila shramba za živila, v prizidku pa sta bili ropotarnica in kloaka, dostopni z zunanje strani. Severozahodni trakt so zavzemale še ena manjša shramba, kuhinja z izzidanim kaminom ter soba, kjer so pripravljali hrano in kurili peč v refektoriju. Refektorij je bil nameščen v jugozahodnem traktu. Poleg njega je bila tudi točilnica s stopnicami, ki so vodile v obokano klet. Ta trakt sta zaključila stopnišče, ki je vodilo v zgornje nadstropje in je bilo nameščeno poleg molitvenega kora, in prostor za hrambo.

Podrobnejši opis zgornjega nadstropja na podlagi ohranjenih načrtov (sl. 61) ni možen. Rečemo lahko le to, da je bil nad refektorijem nedvomno nameščen *dormitorio doppio* in da so bile v severozahodnem izsidku sanitarije. Samostan je imel 19 celic in ni bil nikoli sedež študijske ali noviciatske hiše,⁹⁶⁸ tako da ni imel prostorov za šolanje kapucinov.

Pred cerkvijo je bil ograjen prostor s tremi dostopi, pred fasado pa križ z orodji mučeništva. Prvotna cerkvena fasada iz ohranjenih upodobitev ni razvidna. Na načrtih (sl. 60) je viden en glavni vhod, najverjetneje je bilo nad njim okroglo okno, poleg njega pa sta bili nameščeni dve okenski odprtini. Na fotografijah iz 2. polovice 20. stoletja (sl. 62) so vidne le tri okrogle odprtine v trikotnem čelu. Cerkev je bila nekdaj krita s škodlami.⁹⁶⁹ Nad korom je bil manjši strešni stolpič s križem na vrhu, kor pa je prediralo eno visoko okno, ki je bilo na vrhu polkrožno zaključeno. Prav tako so preprosta okna predirala stranske kapele in zakristijo ter prehod med njimi. Samostan je bil podkleten. Njegove fasade so bile brez posebne arhitekturne dekoracije. Morda je le preprost zidec ločeval pritličje od nadstropja, preprost venčni zidec pa je tekel tik pod streho; zunanjščino so krasile tudi naslikane sončne ure (sl. 62).

⁹⁶⁶ Benedik – Kralj, *Kapucini na Slovenskem* (LIB), str. 297.

⁹⁶⁷ Odprtine so bile najverjetneje pozneje predelane v arkadno dvorišče.

⁹⁶⁸ Benedik, *Kapucini na Slovenskem*, str. 31.

⁹⁶⁹ Leta 1657 so njeno kritino zamenjali, prim. Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, str. 217.

Prva stranska kapela je bila posvečena Loretski Materi Božji, druga pa sv. Frančišku in sv. Matiji. Stranski oltar je stal pred loretsko kapelo, posvečen je bil nadangelu Gabrijelu (sl. 6o).⁹⁷⁰ Na desni ladijski steni je bila prižnica.

Samostanski kompleks je obdajal skorajda pravokoten vrt, ki ga je od zunanjega sveta zamejeval samostanski zid. Oblikovan je bil v pravokotne parkovne površine. Na vogalih gredic so rasla drevesa oz. grmovnice, gredice pa so bile zasajene z zelenjavo in zelišči.⁹⁷¹ Severozahodno je bilo samostanu pripeto pritlično poslopje, kjer je bila po vsej verjetnosti drvarnica. Na upodobitvah iz sredine 18. stoletja je na vrtu vidno še eno leseno poslopje, ki je najverjetneje služilo spravljanju vrtnega orodja.

Poznejše dozidave, prezidave in nakup nove opreme

Leta 1700 zasledimo v arhivskih virih omembo oltarja sv. Antona⁹⁷² (najverjetneje Padovanskega), ki je bil bržkone eden od stranskih oltarjev, prislo-njenih na slavoločno steno. Kdaj je bil postavljen, ne izvemo. Istega leta so nad glavnim vhodom v cerkev zgradili še emporo za laike.⁹⁷³

Samostan po razpustitvi

Leta 1786 je bil samostan razpuščen, dve leti zatem pa je bil prodan samo-stanski vrt. Leta 1796 so v cerkvi uredili skladišče in hlev, leta 1804 so v zgor-njem nadstropju namestili stanovanja, pozneje celo trgovino. Leta 1811 je bivalni del samostana zajel ogenj in nato je začel propadati. Na njegovih razvalinah je

⁹⁷⁰ Benedik – Kralj, *Kapucini na Slovenskem* (LIB), str. 297.

⁹⁷¹ Kranj, *kakršnega ni več. Slike, razglednice in fotografije*, Kranj 1990, str. 42 (dalje: *Kranj, kakršnega ni več*); Anica Cevc, *Valentin Metzinger. 1699–1759. Življenje in delo baročnega slikarja. Narodna galerija, 21. december 2000–1. april 2001*, Ljubljana 2000, str. 296–297 (dalje: Cevc, *Valentin Metzinger*); Ines Unetič, *Oblikovane zelene površine v mestih in njihovi neposredni okolici na območju Kranjske v 18. stoletju, v: Neznano in pozabljeno iz 18. stoletja na Slovenskem* [Elektronski vir; <http://sd18.zrc-sazu.si/LinkClick.aspx?fileticket=ZiJcOtwAwel%3d&tabid=58>] (ur. Miha Preinfalk), Ljubljana 2011, str. 159 (dalje: Unetič, *Oblikovane zelene površine*).

⁹⁷² V Arhivu Slovenske kapucinske province v Ljubljani hranijo škatlo, ki so jo prevzeli iz Nadškofijskega arhiva v Ljubljani. Na njej je signatura: SI NSAL, ŽA (župnijski arhivi), Kapucini, fasc. 1, Razne knjige, v njej pa rokopis z naslovom: *Relationes historicae monast. Labacensis ab anno Xti 1664–1702* (dalje: SI ASKP, *Relationes historicae monast. Labacensis*), pri čemer je beseda *Labacensis* napisana z navadnim svinčnikom, medtem ko je drugo besedilo s črnilom. Znotraj rokopisa pa je na prvi strani z navadnim svinčnikom zabeleženo: Nr.: 1. Archiv Prov. Illyriae. Acta conv. Ord. Cap. Labace. Ljubljana. Za leto 1700 je zapisano: [...] *Fulgur offendit nostrum monasterium, laesitque ex aliqua parte summitatem secundi camini, & in fenestra ecclesiae penes altare S. Antonii murum tetigit absque tamen notabili damno* [...], cit. po: SI ASKP, *Relationes historicae monast. Labacensis*, fol. 52. Citirani vir dobesedno navaja tudi: SI ASKP, *Materiale pro Chronica I.*, str. 121, le da letnici dodaja še kraj, in sicer *Labaci*, prim. SI ASKP, *Materiale pro Chronica I.*, str. 121. Vendar oltarja, posvečenega sv. Antonu Padovanskemu, v ljubljanskem kapucinskem samostanu ne zasledimo. Prav tako nas bega opomba Kranja na isti strani rokopisa: [...] *Hoc eodem anno (1700) in Ecclesia nostra Chorus supra portam pro Sacularibus extructus est Crainburgi* [...], cit. po: SI ASKP, *Relationes historicae monast. Labacensis*, fol. 52. Da gre v resnici za kroniko kranjskega in ne ljubljanskega kapucinskega samostana, potrjuje tudi omemba loretske kapele in prepis listine za ustanovo večne luči za omenjeno kapelo v „naši cerkvi“, tj. kranjski kapucinski cerkvi: [...] *pro oleo ad illuminationem Capellae Lauretanae in nostra Ecclesia* [...], cit. po: SI ASKP, *Relationes historicae monast. Labacensis*, fol. 18. Finančna sredstva je daroval župnik Andrej Ahačič iz Preddvora, pogodba pa je bila podpisana v Ljubljani. V Ljubljani kapucini namreč nikoli niso imeli loretske kapele. Prepis listine je objavljen tudi v: SI ASKP, *Materiale pro Chronica I.*, str. 58.

⁹⁷³ Gl. zgornjo opombo in SI ASKP, *Materiale pro Chronica I.*, str. 121.

leta 1847 poštar Jožef Skarja zgradil hišo, dva hleva in pristavo za pošto. Dve leti zatem je bila stavba v najemu okrajnega sodišča, ki je tam delovalo do leta 1967, ko je bilo poslopje porušeno. Leta 1970 so odstranili še zadnje ostanke nekdanjega kapucinskega samostana in na njegovem mestu po načrtih arhitekta Edvarda Ravnikarja zgradili Hotel Creina.⁹⁷⁴

Načrti

- Tloris Kranja, ok. 1811; hrani: SI AS 1068, Zbirka načrtov, t. e. 285.
- Načrt pritličja nekdanjega kranjskega kapucinskega samostana, 1807; hrani: SI AS 1068, Zbirka načrtov, t. e. 300, 6/18 (sl. 60).
- Načrt predelave pritličja in nadstropja nekdanjega kranjskega kapucinskega samostana, 1807; hrani: SI AS 1068, Zbirka načrtov, t. e. 300, 6/19 (sl. 61).
- Načrt predelave pritličja in nadstropja nekdanjega kranjskega kapucinskega samostana v vojaško kasarno; hrani: SI AS 1068, Zbirka načrtov, t. e. 300, 6/20.
- Tloris kranjske kapucinske cerkve, avtor Franc Avsec; hrani: SI NŠAL, nčr Aus, fasc. 3, fare, Kranj – bivša kapucinska.

Upodobitve

- *Veduta Kranja*, avtor Matthäus Merian der Ältere, *Topographia Prov. Austriacarum Austriae, Styriae, Carinthiae, Carnioliae, Tyrolis etc.*, 1649, bakrorez.
- Župnijska pristava na obrobju Kranja, Marko Layer, 1759, olje na platno, Kranj, Gorenjski muzej; objavljeno v: *Kranj, kakršnega ni več*, str. 42.

Fotografije

- Roosova hiša na mestu nekdanje kapucinske cerkve, razglednica iz časa pred prvo svetovno vojno; objavljeno v: *Kranj, kakršnega ni več*, str. 43.
- Sončna ura iz 19. stoletja na prezidani kranjski kapucinski cerkvi, 1967; hrani: ZVKDS OE Kranj, Zbirka dr. Ceneta Avgušтина.
- Prezbiterij nekdanje kranjske kapucinske cerkve, 1967; hrani: ZVKDS OE Kranj, Zbirka dr. Ceneta Avgušтина.
- Poslopje okrajnega sodišča, 1967; hrani: ZVKDS OE Kranj, Zbirka dr. Ceneta Avgušтина (sl. 62).
- Dvoriščni atrij nekdanjega kranjskega kapucinskega samostana, 1967; hrani: ZVKDS OE Kranj, Zbirka dr. Ceneta Avgušтина.
- Podiranje nekdanje kranjske kapucinske cerkve, 1967; hrani: ZVKDS OE Kranj, Zbirka dr. Ceneta Avgušтина.

⁹⁷⁴ *Kranj, kakršnega ni več*, str. 43–44; Avguštin, *Kranj*, str. 116; Lavtar, *Vloga kapucinov*, str. 53–54.

4.8 Nekdanji novomeški kapucinski samostan

Ustanovitev:	temeljni kamen položen 11. junija 1658, cerkev sv. Jožefa posvečena 4. septembra 1672
Gradnja:	1658–1672
Laični gradbenik:	/
Redovni nadzornik:	p. Filip iz Zagreba (do 1660), p. Romuald iz Štandreža (do 1661) ter gvardijani, ki so jima sledili do posvetitve cerkve ⁹⁷⁵
Stanje:	popolnoma porušen, na novomeškem Novem trgu označen kraj samostanskega vodnjaka in obhodnega hodnika

Kratka zgodovina

V Novem mestu so se kapucini naselili na izrecno željo plemičev in meščanov, še posebej pa prošta Mihaela Kumarja pl. Kumberga. Na provincijskem kapitlju leta 1657 so uradno potrdili gradnjo samostana. Hmeljniški grof Jurij Jankovič in njegova soproga Marija Sidonija, roj. baronica Ruessenstein, sta kapucinom darovala zemljišče, ki pa je bilo daleč od mesta, zato so ga zamenjali s kapiteljsko zemljo tik ob mestnem obzidju. 500 fl. in les za gradnjo je daroval grof Wolfgang Engelbert Auersperg.⁹⁷⁶ Naslednje leto so se štirje fabricieriji province že mudili v mestu, da bi pripravili vse potrebno za gradnjo. 11. junija 1658 je temeljni kamen položil novomeški prošt Andrej Janez Stemberg.⁹⁷⁷ Za nadzornika gradnje je bil na začetku izbran p. Filip iz Zagreba, v arhivskih virih pa se kot *procurator fabricae* ali vodja gradnje omenja Novomeščan Friderik Dilanc.⁹⁷⁸ Ta je sprejel za gradnjo darovan denar in popisal vse darove,⁹⁷⁹ kar pomeni, da je bil sindik in ne gradbenik ali nadzornik novogradnje. Do leta 1661, ko je bila uvedena klavzura, je bil redovni nadzornik p. Romuald iz Štandreža, ki je pazil, da je bilo vse zgrajeno v skladu s kapucinskimi konstitucijami. Leta 1664 je v Novem mestu divjal požar, ki sicer novogradnje ni neposredno uničil, je pa povzročil, da je zaradi stiske ljudi vnema za zidanje nekoliko zamrla.

⁹⁷⁵ Metod Benedik – Angel Kralj, *Kapucini na Slovenskem v zgodovinskih virih. Nekdanja štajerska kapucinska provinca*, v: *Acta Ecclesiastica Sloveniae* 16 (1994) (transkripcija arhivskega vira: Codicillus vetus PP. FF. Capucinatorum Venerabilis Familiae Rudolphswer-tensis, str. 598 (dalje: Benedik – Kralj, *Kapucini na Slovenskem* (CNM))).

⁹⁷⁶ Še več dobrotnikov je navedenih v: SI ASKP, Acta Conventus Ord. Min. Cap. Rudolphswer-ti (rokopis), fol. 16–33 (dalje: SI ASKP, Acta Conventus Ord. Min. Cap. Rudolphswer-ti). Glede mašnih ustanov pa gl. Maček, *Mašne in svetne ustanove*, str. 638–642.

⁹⁷⁷ Naselitvi kapucinov v Novem mestu so nasprotovali novomeški frančiškani, prim. Benedik, *Kapucini v Novem mestu*, 1994, str. 197.

⁹⁷⁸ Friderik Dilanc je bil ugleden novomeški meščan, ki je leta 1687 naložil denar za ustanovo v korist dveh siromašnih novomeških nevest. Gl. internetno stran: Spremembe in dopolnitve odloka o ulicah v Novem mestu: <http://www.novomesto.si/media/doc/svet/seje/2009/26.%20seja%2005%20MO%20NM%20-%2017.%2012.%202009/11.%20Spremembe%20in%20dopolnitve%20Odloka%20o%20ulicah%20v%20Novem%20mestu.pdf>, zapis z dne 18. 2. 2016.

⁹⁷⁹ SI ASKP, Acta Conventus Ord. Min. Cap. Rudolphswer-ti, fol. 16, 33.

Naslednjega leta se kot *procurator fabricae* omenja Mathias Wuzella,⁹⁸⁰ ki je imel očitno vlogo sindika. Šele 4. septembra 1672 je senjski škof Ivan Smoljanović posvetili cerkev v čast sv. Jožefu. Po nekaterih podatkih naj bi se kapucini v samostan vselili šele leta 1681.⁹⁸¹

Novomeški kapucini so se izkazali kot izvrstni pridigarji, ki niso bili dejavni le v mestu, temveč tudi v širši okolici. Veliko so spovedovali. Znan je p. Hipolit iz Novega mesta s svetnim imenom Janez Adam Gaiger (1667–1722), sin novomeškega slikarja Hansa Georga Gaigerja, ki je leta 1711 napisal trojezični slovar *Dictionarium trilingue*; čeprav rokopis ni bil objavljen, je pomembno vplival na nastanek drugih slovarjev. Za ponatis je leta 1715 pripravil tudi Bohoričevo slovnico ter nekatera druga dela.⁹⁸²

Opis prvotnega stanja

Samostan je stal zunaj mestnega obzidja, na prostoru današnjega Novega trga. Utrjeno mesto na skalnatem pomolu nad Krko je imelo dvojne vrata; tik ob enih od njih, tj. ob Ljubljanskih vratih, so postavili samostan. To je bilo prvo poslopje, ki je bilo zgrajeno zunaj srednjeveško obzidanega mesta.⁹⁸³

Cerkev (sl. 63 in 65)⁹⁸⁴ je bila orientirana proti severozahodu. Bila je enoladijska, banjasto obokana, s sosvodnicami, prav tako sta bila banjasto obokana tudi prezbiterij in molitveni kor, ki sta imela po eno sosvodnico na eni stranici. Prvotno je imela cerkev dve stranski kapeli, ki sta bili po vsej verjetnosti banjasto obokani. Ob prezbiteriju sta bila oratorija, ob molitvenem koru pa zakristija z umivalnico, ki je bila s hodnikom povezana s stranskima kapelama. Ladjo sta predirali dve okni v njeni jugozahodni stranici, prezbiterij je imel eno okno v njegovi jugozahodni, molitveni kor pa eno v severozahodni stranici.

⁹⁸⁰ Prav tam, fol. 24. Kot Mathias Wuzella je omenjen tudi v krški kroniki. Leta 1663 je bil župnik v Krškem in Leskovcu, prim. Benedik – Kralj, *Kapucini na Slovenskem* (AK), str. 439.

⁹⁸¹ SI ASKP, *Materiale pro Chronica I.*, str. 38, 39, 41, 45, 47, 52, 53, 63; Vrhovec, *Zgodovina Novega mesta*, str. 17–19; Koblar, Črtice o kapucinskih samostanih, str. 234–235; Teraž, *Iz zgodovine, življenja in delovanja*, str. 81–82; Benedik, *Kapucini v Novem mestu*, 1994, str. 196–198; Benedik, *Kapucini na Slovenskem*, str. 34; Benedik – Kralj, *Kapucini na Slovenskem* (LIB), str. 303–304; isti, *Kapucini na Slovenskem* (INGR), str. 400–402. Gl. tudi prepis dela novomeške kronike v: Benedik – Kralj, *Kapucini na Slovenskem* (CNM), str. 593–726.

⁹⁸² Več o tem v: Benedik, *Kapucini v Novem mestu*, 1994, str. 200–212; Benedik, *Kapucini na Slovenskem*, str. 34.

⁹⁸³ Janko Jarc, *Iz preteklih stoletij Novega mesta v: Novo mesto skozi čas* (ur. Jovo Grobovšek – Tone Knez), Novo mesto 1978 (dalje: Jarc, *Iz preteklih stoletij*); Benedik, *Kapucini v Novem mestu*, 1994 str. 197; Stane Granda, *Onim pri Bogu, sebi in zanamcem* (ur. Škofija Novo mesto. Onim pri Bogu, sebi in zanamcem (ur. Zvone Pelko), Ljubljana 2006, str. 106 (dalje: Granda, *Onim pri Bogu*).

⁹⁸⁴ Sl. 64 je bila objavljena v: *Novo mesto skozi čas* (ur. Jovo Grobovšek – Tone Knez), Novo mesto 1978 (dalje: *Novo mesto skozi čas*). V arhivu Slovenske kapucinske province hranijo tudi načrt neizvedene predelave samostana (Načrt neuresničene predelave pritličja novomeškega kapucinskega samostana (SI ASKP, Zbirka načrtov, Nekdanji kapucinski samostan v Novem mestu). Načrt samostana (sl. 63) ni opredeljen kot načrt novomeškega kapucinskega samostana, vendar primerjava z načrti iz arhitekturne zbirke Albertine z Dunaja (AMW, *Architektursammlung der Albertina, Mappen mit Plänen (Grundrisse, Ansichten)*, AZ7661 (Mappe 78, Umschlag 13, Nr. 1), Rudolfswert (S.H.S.) (Krain) jugoslav. Rodolfovo vor 1865: Neustadt, ehemaliges Kapuzinerkloster: Grundrisse, 2. H. 18. Jh.) in Arhiva Republike Slovenije (sl. 64) jasno razkriva, da gre za en in isti samostan.

Vhod v samostan je bil levo od glavne fasade. Samostanski trakti so skupaj s cerkvijo obdajali kvadraten atrij z vodnjakom na sredi. V jugovzhodnem traktu sta bili soba za vratarja s kaminom in točilnica s stopnicami, ki so vodile v kletne prostore. Točilnica je bila povezana z refektorijem v jugozahodnem traktu, ki ga je ogrevala peč. Poleg refektorija je bila pomivalnica, sledila ji je kuhinja s kaminom, ki pa ni bil izzidan. V severozahodnem traktu so bili dodatna kuhinja, ki je poprej najverjetneje služila kot drvarnica, prehod na vrt in pralnica.

V nadstropju samostana je bil dormitorij, do katerega so vodile stopnice ob molitvenem koru in kuhinji. V jugovzhodnem traktu so bile sobice obrnjene na vrt. Tam, kjer se je trakt stikal s cerkveno stavbo, so naknadno uredili oratorij. Jugozahodni trakt je bil tipičen *dormitorio doppio*. V njem je bila tudi garderoba. Primarna zasnova severozahodnega trakta je težje določljiva. V prizidku na severozahodu so bile sanitarije in soba, kjer se je z oblačil otepalo bolhe.

Pred cerkvijo je bil ograjen prostor z enim vhodom. Tik pred fasado je bil portik, ki je slonel na dveh slopih, vendar je mogoče, da je bil dodan naknadno. Izgled prvotne cerkvene fasade ni znan. Samostansko poslopje pa je bilo, sodeč po ohranjenih narisih (sl. 65) in fotografiji,⁹⁸⁵ preprosto, členjeno s kvadratnimi odprtini in preprostim strešnim vencem.

Samostansko cerkev sta nekdaj krasili glavna podoba sv. Jožefa v velikem oltarju⁹⁸⁶ ter podoba Kamenjane Matere Božje, ki je bila bržkone v desnem stranskem oltarju, postavljenem hkrati s cerkvijo⁹⁸⁷ in ograjenem z leseno ograjo. Ograja se je nadaljevala do vhoda v prezbiterij. Neka podoba v cerkvi, ki naj bi bila delo br. kapucina, je predstavljala nebesa in pekel.⁹⁸⁸ V molitvenem koru, najverjetneje na leseni oltarni steni, so bile podobe Križanega, sv. Klare in sv. Janeza Evangelista.⁹⁸⁹ Stranski kapeli sta bili posvečeni sv. Antonu Padovanskemu⁹⁹⁰ in sv. Kajetanu.⁹⁹¹ Poleg grobnice v kapeli sv. Antona sta bili v cerkvi še dve

⁹⁸⁵ Gl.: Prostovoljno gasilno društvo v Novem mestu, razglednica (povzeto po internetni strani: http://cobiss.izum.si/mediacobiss/wcobib/0012741943_001.JPG, zapis z dne: 11. 1. 2016).

⁹⁸⁶ Leta 1742 jo je obnovil novomeški slikar Janez Koch, prim. Benedik, Kapucini v Novem mestu, 1994, str. 200. Leta 1771 so popravljali veliki oltar na prednji in hrbtni strani ter na novo z oljnimi barvami poslikali podobe na njem, prim. SI ASKP, Acta Conventus Ord. Min. Cap. Rudolphswerthi, fol. 123.

⁹⁸⁷ Benedik, Kapucini v Novem mestu, 1994, str. 199. Leta 1771 so podobo na novo naslikali, prim. SI ASKP, Acta Conventus Ord. Min. Cap. Rudolphswerthi, fol. 124.

⁹⁸⁸ P. Metod Benedik kot možnega avtorja predlaga br. Oswalda, ki je slikal že za svetokriško cerkev, prim. Benedik, Kapucini v Novem mestu, 1994, str. 199.

⁹⁸⁹ Več o slikah v novomeškem kapucinskem samostanu v: Benedik – Kralj, *Kapucini na Slovenskem* (CNM), str. 618–619; Benedik, Kapucini v Novem mestu, 1994, str. 199–200.

⁹⁹⁰ Leta 1773 so dali naslikati novo podobo sv. Antona za stransko kapelo, prim. SI ASKP, Acta Conventus Ord. Min. Cap. Rudolphswerthi, fol. 126.

⁹⁹¹ Kapelo je od leta 1741 krasila podoba sv. Jožefa Leoniškega, prim. prav tam, fol. 98.

grobnici, in sicer na sredini cerkvene ladje in pred glavnim oltarjem.⁹⁹² Na levi slavoločni steni je bila prižnica.

Zunaj samostana (sl. 64) sta bila hlev in lopa za vrtno orodje. Vrt ni bil pravih oblik, urejen pa je bil v geometrične gredice. Imeli so tudi sadovnjak.

Poznejše prezidave, dozidave in nova oprema

Leta 1700 je dal Novomeščan Janez Jakob Žontar, član mestnega notranjega sveta, zgraditi Loretsko kapelo Matere Božje (sl. 63), ki je bila leta 1716 posvečena.⁹⁹³ Stala je blizu cerkvene fasade. Načrti in narisi pričajo, da je bila kopija svete hiše (*Sante Case*). V njej je bila še ena grobnica.⁹⁹⁴

Leta 1712 je bil jugozahodni trakt v nadstropju podaljšan proti severu (sl. 63). V njem so uredili štiri bolniške sobe,⁹⁹⁵ ki so bile ogrevane, sodeč po načrtih pa tudi hišno kapelo,⁹⁹⁶ knjižnico, sobo za hrambo oblek in sobo za hrambo cerkvenega inventarja. V pritličju prizidka so zgradili sobo za spravilo vrtnega orodja in drvarnico, katere obok sta nosila dva kvadratna slopa. V severozahodnem traktu so bile po predelavi urejene večje celice, ki so bile obrnjene na vrt.⁹⁹⁷ Samostan je imel takrat 22 celic, 12 je bilo ogrevanih, ter štiri bolniške sobe.⁹⁹⁸ Naslednje leto so levo od vhoda v samostan dodali dve sobi za vratarja s pečjo in sanitarijami. Foresterija (prostori za goste) je bila namreč poprej blizu kletnih prostorov.⁹⁹⁹ Leta 1750 so uredili še nove kletne prostore.¹⁰⁰⁰

Leta 1763 je strela poškodovala zvonik, zato so ga dve leti zatem zgradili na novo.¹⁰⁰¹ Prvotno je imel najverjetneje obliko preprostega stolpiča. Neznano kdaj je bil v zadnjem delu ladje dodan še pevski kor, ki je slonel na dveh stebrih.

⁹⁹² Na sredini ladje so pokopavali meščane, pred glavnim oltarjem pa plemiče, pod kapelo sv. Antona sta bila pokopana dobrotnika kapucinov, hmeljniški grof Jurij Jankovič in njegova soproga Marija Sidonija, ter nekateri drugi plemiči, med njimi barona Mor-dax, grof Paradeiser, grof Herberstein idr.; gl. Benedik – Kralj, *Kapucini na Slovenskem* (CNM), str. 595–596; Benedik, *Kapucini v Novem mestu*, 1994, str. 199.

⁹⁹³ SI ASKP, *Acta Conventus Ord. Min. Cap. Rudolphswerti*, fol. 60, 65, 73; SI ASKP, *Materiale pro Chronica I.*, str. 121; SI ASKP, *Materiale pro Chronica II.*, str. 12. P. Metod Benedik piše, da se je to zgodilo leta 1707, prim. Benedik, *Kapucini v Novem mestu*, 1994, str. 198.

⁹⁹⁴ V grobnici je bil, poleg drugih novomeških meščanov, pokopan tudi dobrotnik Žontar, prim. SI ASKP, *Acta Conventus Ord. Min. Cap. Rudolphswerti*, fol. 60, 65; Benedik – Kralj, *Kapucini na Slovenskem* (CNM), str. 595–596; Benedik, *Kapucini v Novem mestu*, 1994, str. 198–199.

⁹⁹⁵ SI ASKP, *Acta Conventus Ord. Min. Cap. Rudolphswerti*, fol. 71; SI ASKP, *Materiale pro Chronica II.*, str. 39.

⁹⁹⁶ Leta 1750 so v njej postavili oltar, prim. SI ASKP, *Acta Conventus Ord. Min. Cap. Rudolphswerti*, fol. 104.

⁹⁹⁷ V samostanu je v letih 1713 in 1715 potekal študij filozofije, zato je tudi prišlo do preureditve dormitorija. V letih od 1720 do 1725 in od 1730 do 1781 pa je tukaj deloval noviciat, prim. Benedik, *Kapucini na Slovenskem*, str. 34, zato je samostan moral imeti tudi prostore za bivanje in poučevanje redovnega naraščaja.

⁹⁹⁸ Benedik, *Kapucini v Novem mestu*, 1994, str. 198.

⁹⁹⁹ [...] 1713. *Rudolfswerthi exstructa fuit foresteria penes portam monasterii. Fuit autem prius foresteria penes cellarium prope Refectorium* [...], cit. po: SI ASKP, *Materiale pro Chronica II.*, str. 43. Gl. tudi SI ASKP, *Acta Conventus Ord. Min. Cap. Rudolphswerti*, fol. 71.

¹⁰⁰⁰ SI ASKP, *Acta Conventus Ord. Min. Cap. Rudolphswerti*, fol. 104.

¹⁰⁰¹ Prav tam, fol. 119.

Samostan po razpustitvi

Samostan je bil razpuščen leta 1786. Tabernakelj so prenesli v krško kapucinsko cerkev, poslopje pa je odtlej služilo kot skladišče vojaških potrebščin.¹⁰⁰² Leta 1937 so bili v njem pošta, stanovanja, sreska finančna kontrola in davčna uprava, na samostanskem vrtu pa med letoma 1810 in 1925 pokopališče, ki je bilo pozneje preurejeno v mestni park. V cerkvi je bila nekdanj celo gasilska orodjarna. Leta 1980 so samostansko poslopje popolnoma porušili, leta 1998 pa je samostanu sledila še cerkev, ki je takrat služila kot skladišče. Na njenem mestu danes stojijo druge stavbe.¹⁰⁰³

Načrti

- Franciscejski kataster za Novo mesto; hrani: SI AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, Novo mesto N170Ao6.
- Načrt predelave pritličja in nadstropja novomeškega kapucinskega samostana, 1712–1713; hrani: SI ASKP, Zbirka načrtov, Nekdanji kapucinski samostan v Novem mestu (sl. 63).
- Načrt neuresničene predelave pritličja novomeškega kapucinskega samostana; hrani: SI ASKP, Zbirka načrtov, Nekdanji kapucinski samostan v Novem mestu.
- Načrt pritličja nekdanjega novomeškega kapucinskega samostana, 1787; hrani: SI AS 1068, Zbirka načrtov, t. e. 300, 6/199 (sl. 64).
- Načrt predelave pritličja in nadstropja nekdanjega novomeškega kapucinskega samostana v bolnišnico, 1789; hrani: SI AS 1068, Zbirka načrtov, t. e. 300, 6/200.
- Prerezi predelave nekdanjega novomeškega kapucinskega samostana v bolnišnico, 1791; hrani: SI AS 1068, Zbirka načrtov, t. e. 300, 6/203 (sl. 65).
- Prerezi predelave nekdanjega novomeškega kapucinskega samostana v bolnišnico, 1791; hrani: SI AS 1068, Zbirka načrtov, t. e. 300, 6/205.
- Načrt predelave pritličja in nadstropja nekdanjega novomeškega kapucinskega samostana v skladišče ter prerezi, konec 18. stoletja; hrani: SI AS 1068, Zbirka načrtov, t. e. 300, 6/207.
- Načrt nekdanje novomeške kapucinske cerkve; hrani: SI NŠAL, nčr Aus, fasc. 5, fare, Novo mesto – kap. c.
- Načrt nekdanjega novomeškega kapucinskega samostana, konec 18. stoletja; hrani: AMW, Architektursammlung der Albertina, Mappen mit Plänen (Grundrisse, Ansichten), AZ7661 (Mappe 78, Umschlag 13,

¹⁰⁰² Samostan so nameravali preurediti tudi v bolnišnico. Gl. načrte v: SI AS 1068, Zbirka načrtov, t. e. 300, 6/200–205.

¹⁰⁰³ Vrhovec, *Zgodovina Novega mesta*, str. 18–19; Benedik, *Kapucini v Novem mestu*, 1994, str. 213–214; Curk – Vidmar – Radovanič, *Samostani na Slovenskem*, str. 235–236; Granda, *Onim pri Bogu*, str. 107.

Nr. 1), Rudolfswert (S.H.S.) (Krain) jugoslav. Rodolfovo vor 1865; Neustadtl, ehemaliges Kapuzinerkloster: Grundrisse, 2. H. 18. Jh.

Fotografija

- Prostovoljno gasilno društvo v Novem mestu, razglednica; povzeto po internetni strani: Prostovoljno gasilno društvo v Novem mestu: http://cobiss.izum.si/mediacobiss/wcobib/0012741943_001.JPG, zapis z dne: 11. 1. 2016.

4.9 Škofjeloški kapucinski samostan

Ustanovitev:	temeljni kamen položen 28. aprila 1707, cerkev sv. Ane posvečena 22. junija 1713
Gradnja:	1707–1712
Laični gradbenik:	/
Redovni nadzornik:	p. Anton iz Kranja (do 1707), p. Martin iz Bistrice (do 1710)
Stanje:	zelo dobro ohranjen, v pritličju v južni polovici refektorija urejena knjižnica, preurejeni kuhinjski prostori, preurejen del dormitorija in sprememba namembnosti nekaterih prostorov

Kratka zgodovina

Škofjeloški kapucinski samostan je nastal na izrecno željo Škofjeločanov, ki so zelo dobro poznali kranjske kapucine. Plemeniti gospod Sebastijan Lukančič je že leta 1647 daroval zemljišče in finančna sredstva za gradnjo samostana, šele leta 1705 so se kapucini dokončno odločili, da si v Škofji Loki zgradijo novo domovanje. Naslednje leto so prišli v mesto in se naselili v hiši ob kapeli Sv. Trojice. Na začetku je bilo govora le o graditvi hospica,¹⁰⁰⁴ saj je bil kranjski kapucinski samostan v neposredni bližini, potem pa so iz neznanih razlogov zgradili regularni samostan. Vendar gradnja ni potekala brez težav, saj so jo zavlekli škofjeloške klarise, ki niso hotele izpolniti Lukančičeve poslednje želje in kapucinom predati darovanega zemljišča in denarnih sredstev za gradnjo.¹⁰⁰⁵ Po doseženem soglasju pa je 28. aprila 1707 gorenjski arhidiakon Janez Andrej Flächenfeld položil temeljni kamen za samostan, ki je bil zadnji samostan na Slovenskem v sklopu nekdanje Štajerske kapucinske province. S pomočjo ško-

¹⁰⁰⁴ Provincial p. Lambert je takratnega vladarja leta 1705 zaprosil, da bi si kapucini v Škofji Loki zgradili hospicij za šest redovnikov in kapelo ali cerkvico [...], cit. po: Smole, *Vicedomski urad za Kranjsko*, 1985, str. 60. Prav tako so gradnjo hospica in ne samostana dovolili svetni in posvetni vladarji. Več o tem v: SI ASKP, *Kronika kapucinskega samostana v Škofji Loki*. I. del. 1741–1856 (transkripcija rokopisa), s. I. 1997, str. 11–15 (dalje: SI ASKP, *Kronika kapucinskega samostana v Škofji Loki*. I.); Smole, *Vicedomski urad za Kranjsko*, 1985, str. 60–61.

¹⁰⁰⁵ Več o tem v: Kovač, *Ustanovitev kapucinskega samostana*, str. 41–43; isti, *Začetki kapucinskega samostana*, str. 161–173.

fjeloškega glavarja, barona Jožefa Evzebija Haldna ter drugih dobrotnikov¹⁰⁰⁶ in okoliških vernikov, ki so sami z lastnim delom in materialom pripomogli h gradnji, so cerkev dokončali že leta 1709, blagoslovili pa leto pozneje. Samostansko poslopje je bilo najverjetneje dokončano leta 1712, ko je oglejski patriarh Dionizij Delfino ljubljanskemu škofu Francu Karlu grofu Kaunitzu dal pooblastilo za posvetitev cerkve. Cerkev je bila zgrajena v čast sv. Ani, morda v spomin na ženo glavarja Haldna, posvečena šele 22. junija 1713, takrat je bila uvedena tudi klavzura. Vsa dela, med drugim tudi ureditev samostanskega vrta, pa so se zavlekla do leta 1715.¹⁰⁰⁷

Patri so veliko pomagali škofjeloškemu župniku in po okoliških farah. V domači cerkvi so predvsem spovedovali.¹⁰⁰⁸ Najbolj pa je škofjeloški kapucinski samostan zaslovel po znamenitih pasijonskih procesijah in po prvem dramskem besedilu v slovenskem jeziku, Škofjeloškem pasijonu, ki ga je leta 1721 napisal p. Romuald Marušič iz Štandreža.¹⁰⁰⁹

*Opis prvotne zasnove*¹⁰¹⁰

Do izgradnje samostana so se Škofjeločani naseljevali le znotraj mestnega obzidja, kapucinski samostan pa je bil prva stanovanjska stavba zunaj mestnih vrat, tik ob pomembni prometni vpadnici. Poslopje (Kapucinski trg 1) stoji na levem bregu Selške Sore. Nekdaj se je temu področju reklo Pungert, danes pa Novi svet. Pred cerkvijo se je oblikoval Kapucinski trg, kjer se je pozneje razvilo Kapucinsko predmestje.¹⁰¹¹

Cerkev (sl. 66, 67 in 69) je orientirana proti severu. Precej prostorni ladji sledita ožji prezbiterij in molitveni kor za njim. Levo od prezbiterija je pravokoten oratorij, desno od molitvenega kora pa sta banjasto obokana zakristija, nekdanji z umivalnico, in banjasto obokan desni oratorij oz. prehod iz zakristije v prvo stransko kapelo v obliki na glavo obrnjene črke L. Ladja, prezbiterij in molitveni kor so križnogrebenasto obokani. Prvotno je imela cerkev dve desni

¹⁰⁰⁶ Skupaj so darovali 11.168 fl. Seznam dobrotnikov je objavljen v: Kovač, Ustanovitev kapucinskega samostana, str. 44–45. Glede mašnih ustanov gl. Maček, *Mašne in svetne ustanove*, str. 494–495.

¹⁰⁰⁷ SI ASKP, Kronika kapucinskega samostana v Škofji Loki I., str. 2–30, 67–69, 72–76; SI ASKP, Materiale pro Chronica II., str. 8, 11, 12, 14–15, 38–39, 41, 43; Koblar, Črtice o kapucinskih samostanih, str. 208; Teraš, *Iz zgodovine, življenja in delovanja*, str. 83–84; Blaznik, Škofja Loka in Loško gospostvo, str. 341–343; Kovač, Ustanovitev kapucinskega samostana, str. 41–49; isti, Začetki kapucinskega samostana, str. 167–198; SI ASKP, Zgodovina kapucinskega samostana v Škofji Loki, str. 7–9, 23–38, 44–51; Benedik, Kapucini na Slovenskem, str. 35; Benedik – Kralj, *Kapucini na Slovenskem* (LIB), str. 310–312; isti, *Kapucini na Slovenskem* (INGR), 411–415; Benedik, *Kapucinski samostan s cerkvijo Sv. Ane*, str. 25–47, 52–53.

¹⁰⁰⁸ Benedik, *Kapucini na Slovenskem*, str. 35–36.

¹⁰⁰⁹ Več o pasijonu v: Benedik, Škofjeloški pasijon, str. 415–429.

¹⁰¹⁰ Škofjeloški kapucinski samostan je topografsko dokaj dobro opisan v: SI NŠAL, Popisi cerkva, fasc. 4, Župnija Škofja Loka. Popis cerkva in cerkvenih znamenitosti v župniji (1954), Škofja Loka. Kapucinski samostan in cerkev (dalje: SI NŠAL, Popis cerkva, fasc. 4, Župnija Škofja Loka).

¹⁰¹¹ France Štukl, *Knjiga hiš v Škofji Loki I. Predmestja Karlovec, Trata, Studenec, Kapucinsko predmestje. Druga polovica 18. stoletja do 1980*, Škofja Loka 1981, str. 81–86 (dalje: Štukl, *Knjiga hiš*); Kovač, Ustanovitev kapucinskega samostana, str. 43–44.

stranski kapeli, ki sta bili pravokotni in obokani s češko kapo.¹⁰¹² Ladja je imela dve pravokotni okni v zahodni steni, prezbiterij eno v zahodni, molitveni kor prav tako ter večje pravokotno okno v severni steni. V prezbiteriju najdemo tudi pravokotni odprtini oratorijev.

Samostan (sl. 67 in 69) je bil cerkvi pridani na sredini ladje, na njeni zahodni strani. Pravokoten atrij z okroglim kamnitim vodnjakom na sredini je obkrožal banjasto obokan samostanski hodnik, ki je bil na začetku morda v celoti, potem pa le delno odprt. Vhod v samostan je levo od cerkvene fasade in teče skozi banjasto obokan hodnik vzdolž cerkve. Poleg vhoda v samostan je bil prostor s sanitarijami. V južnem traktu so bile nekdaj ogrevana foresterija in še ena ogrevana soba ter poleg nje točilnica s stopnicami, ki so vodile v klet pod refektorijem. Refektorij (sl. 80) je bil v zahodnem traktu. Sledili sta mu manjša kuhinja oz. pomivalnica in večja kuhinja s kaminskim prizidkom. Prvotno naj bi bila knjižnica v pritličju severnega trakta; zaradi požarne varnosti je bila obokana.¹⁰¹³ Poleg knjižnice sta bili še ena soba ter pralnica z odtočnim kanalom. Drvarnica, ki jo je imel vsak samostan, in shramba za vrtno orodje sta bili najverjetneje severno od kuhinjskih prostorov, v podaljšku zahodnega trakta. Na začetku bržkone nista bili v celoti zidani.¹⁰¹⁴ V tem podaljšku je bila nameščena tudi kloaka sanitarij zgornjega nadstropja.

V zgornje nadstropje (sl. 68) sta vodili dve stopnišči, ob molitvenem koru in ob kuhinji; drugo stopnišče je dvoramno. V južnem traktu so bile sobe za bolne člane skupnosti s kapelo, obrnjene so bile proti jugu. Kapela je bila prvotno predzadnja soba, tik ob cerkveni stavbi. Poleg cerkvene stavbe je bil oratorij; njegove line so še vedno vidne v zahodni steni cerkvene ladje. Zahodni trakt pa je predstavljal tipični *dormitorio doppio*. V prizidku severozahodnega vogala samostana niso manjkale sanitarije in soba, kjer se je z oblačil otepal bolhe. V severnem traktu so bile celice obrnjene na vrt; med njimi je treba iskati tudi komuniteto. Ob izgradnji je bilo v samostanu 18 celic.¹⁰¹⁵

Prostor pred cerkvijo je obdajal zid, do cerkve se je dostopalo po stopnišču, ki je vodilo na izravnani plato. Tam je stal križ z orodji mučeništva.¹⁰¹⁶ Fасаda cerkve (sl. 70, 71 in 79) je bila preprosta in nečlenjena. V osi je imela kamnit pravokoten portal, dve okenski odprtini levo in desno, okroglo lino nad

¹⁰¹² Prvotna zasnova nekdanje kapele sv. Križa, danes sv. Frančiška, je še vedno v obrisih določljiva in vidna na cerkvenem podstrešju. V prvi kapeli je bila nekdaj grobnica kapucinov, v drugi laikov. Seznam tam pokopanih v: SI ASKP, Kronika kapucinskega samostana v Škofji Loki. I., str. 56–58.

¹⁰¹³ Ustni vir: p. Angel Kralj.

¹⁰¹⁴ Še leta 1862 je govora o prostoru poleg drvarnice, ki je bil odprt na dveh straneh, prim. SI ASKP, Kronika kapucinskega samostana v Škofji Loki. II. del. 1860–1939 (transkripcija rokopisa), s. I. 1998, str. 9 (dalje: SI ASKP, Kronika kapucinskega samostana v Škofji Loki. II.).

¹⁰¹⁵ SI ASKP, Kronika kapucinskega samostana v Škofji Loki. I., str. 75.

¹⁰¹⁶ Prav tam, str. 78.

portalom, nišo za fresko v trikotnem zaključku in tik pod streho še tri okrogle odprtine, od katerih se je danes ohranila le ena. Fasada nima arhitekturnega okrasja, le vogali fasade so „šivani«. Prvoten zvonik (sl. 70) je bil štirioglat, vsaj v zgornjem delu lesen, s preprosto piramidalno strešico.

Zunanjščina samostana (sl. 72) je skladno s pravili kapucinskega reda zelo skromna in nečlenjena, le preprost venčni zidec pravokotnega prereza deli pritlični del od nadstropnega (sl. 83), viden pa je tudi odebeljen podstrešni venec. Okna dormitorija na atrijski strani so ohranila prvotno podobo (sl. 82), zato so v primerjavi z drugimi izredno majhna.

Stene cerkve (sl. 73–76) so neokrašene, le kape oboka v prezbiteriju in molitvenem koru zaključuje preprost pravokoten pas, nekakšna redukcija trakastega venčnega zidca.¹⁰¹⁷

Glavno podobo, ki prikazuje Smrt sv. Ane, za veliki oltar in sam oltar je dal narediti baron Halden. Podoba je delo avstrijskega slikarja Johanna Carla Reslfelda (ok. 1658–1735) in je nastala približno sočasno s posvetitvijo cerkve.¹⁰¹⁸ Poleg nje sta še podobi sv. Elizabete z Janezom Krstnikom in sv. Zaharije. Baron Halden je leta 1707 podaril kapucinom tudi podobo za stransko kapelo Marije Pomagaj (sl. 67), ki je posneta po originalu Cranachove podobe, ter vse slike v refektoriju in samostanu.¹⁰¹⁹ Tudi korna oltarna stena je bila narejena po njegovem naročilu, krasila pa jo je podoba sv. Antona Opata in sv. Pavla Puščavnika.¹⁰²⁰ Adam pl. Erberg je dal narediti levi stranski oltar sv. Feliksa Kantališkega,¹⁰²¹ Matija Segalla pa desni stranski oltar sv. Antona Padovanskega skupaj s podobama.¹⁰²² Sliki naj bi bili delo Leopolda Layerja (1752–1828).¹⁰²³ Franc Oblak je dal v drugi stranski kapeli postaviti oltar sv. Križa.¹⁰²⁴ V bolniški kapeli je bil oltar s podobo sv. Jožefa.¹⁰²⁵ Tudi v škofjeloškem kapucinskem samostanu se je, tako kot v drugih še delujočih samostanih na Slovenskem, ohranilo veliko nabožnih podob.¹⁰²⁶

¹⁰¹⁷ Bogatejše arhitekturne ornamente najdemo v stranskih kapelah, vendar so brez dvoma poznejši dodatek.

¹⁰¹⁸ SI ASKP, Kronika kapucinskega samostana v Škofji Loki. I., str. 18. Več o sliki v nedavno objavljenem članku: Lavrič, Loški glavar, str. 101–107.

¹⁰¹⁹ SI ASKP, Kronika kapucinskega samostana v Škofji Loki. I., str. 18.

¹⁰²⁰ Leta 1741 je bila korna oltarna stena popravljena oz. prebarvana, prav tako spet leta 1865, ko so bili obnovljeni Križani in kasete za relikviarije, ki so ohranjeni še danes (sl. 77), prim. prav tam, str. 77; SI ASKP, Kronika kapucinskega samostana v Škofji Loki. II., str. 18.

¹⁰²¹ SI ASKP, Kronika kapucinskega samostana v Škofji Loki. I., str. 19.

¹⁰²² Prav tam, str. 20.

¹⁰²³ Benedik, *Kapucinski samostan s cerkvijo Sv. Ane*, str. 49.

¹⁰²⁴ SI ASKP, Kronika kapucinskega samostana v Škofji Loki. I., str. 21.

¹⁰²⁵ SI ASKP, Kronika kapucinskega samostana v Škofji Loki. II., str. 19.

¹⁰²⁶ Več o slikarski opremi škofjeloškega kapucinskega samostana v: SI NŠAL, Popisi cerkva, fasc. 4, Župnija Škofja Loka, str. 2–7, 12; Lev Menaše, Marijina podoba iz škofjeloškega kapucinskega samostana, v: *Loški razgledi* 38 (1991), str. 97–104 (Menaše, Marijina podoba); Martelanc, Ikonografija kapucinskega reda, str. 121–143.

V refektoriju so še vedno vidne odprtine *beneficiuma* (sl. 81) ter konzole za lesene klopi, ki so tekle vzdolž vseh stranic, z izjemo tiste, ki je obrnjena proti kuhinji. Tam je bila kuhinjska lina. Zakristijo zapirajo težka kovana vrata. Še v 19. stoletju je bil samostan tlakovan z opeko, refektorij pa je imel lesen pod.¹⁰²⁷

Zahodno, severno in južno od samostanskega kompleksa se je razprostiral ograjen vrt nepravilne oblike, ki so ga kapucini pridobivali postopoma.¹⁰²⁸

Poznejše prezidave, dozidave in nova oprema

Leta 1743 so na samostanski zid naslonili samotišče oz. grotto ([...] *die Einsidlerey, oder grottam* [...])¹⁰²⁹, kjer so se kapucini lahko v miru in tišini narave odpočili in posvetili molitvi.¹⁰³⁰ Pred cerkvenim stopniščem so leta 1750 postavili še kapelico Marije Pomagaj (sl. 71), ob kateri je bil masiven slavalok z dvokapnico.¹⁰³¹ Šele leta 1762 naj bi cerkvi prizidali zakristijo, ki ima banjast obok,¹⁰³² vendar v škofjeloški kroniki za to leto lahko preberemo le, da so zakristijo, komuniteto in klet opremili s potrebnim,¹⁰³³ zakristija pa se v virih omenja že leta 1712.¹⁰³⁴ Prižnica je bila leta 1772 prestavljena na sredino leve ladijske stene.¹⁰³⁵ Istega leta so poleg stranske kapele sv. Križa zgradili še kapelo Lavretanske Matere Božje, ki je bila posvečena leta 1775. Finančna sredstva za gradnjo so darovali verniki. Kapela je pravokotna in križnogrebenasto obokana ter ima eno pravokotno okno v južni stranici, okno kapele sv. Križa, ki je gledalo proti jugu, pa so morali zazidati.¹⁰³⁶ Leta 1780 je Janez Anton Tušek (1725–1798)¹⁰³⁷ na željo Antona Radoviča poslikal korno stran oltarne stene ter naredil stranske podobe na vratcih na velikem oltarju.¹⁰³⁸ Leta 1780 so iz treh bolniških sob oz.

¹⁰²⁷ SI ASKP, Kronika kapucinskega samostana v Škofji Loki. I., str. 103; Benedik, *Kapucinski samostan s cerkvijo Sv. Ane*, str. 87.

¹⁰²⁸ Kovač, *Ustanovitev kapucinskega samostana*, str. 48. Več o vrtu v: SI ASKP, Kronika kapucinskega samostana v Škofji Loki. I., str. 24–28.

¹⁰²⁹ Cit. po: prav tam, str. 79.

¹⁰³⁰ Leta 1784 se v tem eremitoriju omenja podoba, ki jo je naslikal Anton Tušek, prim. prav tam, str. 126.

¹⁰³¹ Prav tam, str. 106, 138; SI ASKP, *Materiale pro Chronica II.*, str. 116; SI NŠAL, *Popisi cerkva*, fasc. 4, Župnija Škofja Loka, str. 1; Benedik, *Kapucinski samostan s cerkvijo Sv. Ane*, str. 74. Kapelico so večkrat obnovili, leta 1927 jo je poslikal Franc Mrčun, ki je Mariji Pomagaj dodal še sv. Florijana, sv. Jožefa, sv. Frančiška Asiškega in sv. Antona Padovanskega. V 30. letih 20. stoletja je bila odstranjena, prim. SI ASKP, *Kronika kapucinskega samostana v Škofji Loki. II.*, str. 145–146.

¹⁰³² SI NŠAL, *Popisi cerkva*, fasc. 4, Župnija Škofja Loka, str. 10.

¹⁰³³ SI ASKP, *Kronika kapucinskega samostana v Škofji Loki. I.*, str. 115.

¹⁰³⁴ Gl. SI ASKP, *Materiale pro Chronica II.*, str. 39.

¹⁰³⁵ SI ASKP, *Kronika kapucinskega samostana v Škofji Loki. I.*, str. 120.

¹⁰³⁶ V njej sta bila kipa Lavretanske Matere Božje iz kraja Reccanati v Italiji in Kristusa Odraženika ter podoba sv. Alojzija (prvo, Langusovo je nasledila slika Janeza Šubica). Leta 1863 je kapelo poslikal Janez Gosar iz Dupelja, prim. prav tam, str. 119–120, 123; SI ASKP, *Kronika kapucinskega samostana v Škofji Loki. II.*, str. 13–14; SI ASKP, *Materiale pro Chronica III.*, str. 66; Benedik, *Kapucinski samostan s cerkvijo Sv. Ane*, str. 51–52, 76–77.

¹⁰³⁷ Več o slikarju Janezu Antonu Tušku, ki je bil izredno dejaven na Škofjeloškem, v: France Štukl, *Slikar Janez Anton Tušek (1725–1798)*. Nekaj arhivskih podatkov in doslej znana dela, v: *Loški razgledi* 20 (1973), str. 147–150 (dalje: Štukl, *Slikar Janez Anton Tušek*).

¹⁰³⁸ SI ASKP, *Kronika kapucinskega samostana v Škofji Loki. I.*, str. 125; Benedik, *Kapucinski samostan s cerkvijo Sv. Ane*, str. 77.

sob za goste v nadstropju južnega trakta naredili štiri sobe.¹⁰³⁹ Severni trakt so po prezidavi, ki je na podlagi virov ni bilo mogoče natančneje datirati, zavzele male knjižnica in celice, ki so gledale na vrt. Leta 1784 je v opisu samostana navedenih 22 celic, štiri več kot na začetku, 11 od njih je bilo ogrevanih.¹⁰⁴⁰

Samostan po letu 1809

V škofjeloški kroniki najdemo podatek, da so v času, ko je bil p. Gregor gvardijan samostana, torej med letoma 1845 in 1859,¹⁰⁴¹ celice nad refektorijem povečali. Odprtine *beneficiuma* so se zaradi tega znašle na sredini sob. Zato so jih leta 1866 prestavili ob stene ter odprtine pritličja in nadstropja povezali s cevmi.¹⁰⁴² Leta 1851 so hodnik, ki povezuje stransko kapelo z zakristijo, banjasto obokali; poprej je bilo vidno ostrežje.¹⁰⁴³ Najverjetneje so takrat tudi znatno povišali njegovo streho, tako da je nekdanje okno v ladijski steni, ki je bilo nameščeno nad streho hodnika, izgubilo svojo prvotno funkcijo. Zato so v liniji s tem oknom naredili okno v zunanji steni hodnika.

Leta 1855 oz. 1856 je bila na fasadi cerkve narejena freska s podobo sv. Ane in sv. Frančiška Asiškega, poleg tega pa sta bili na samostanske zidove naslikani dve sončni uri.¹⁰⁴⁴ Hodnik okrog atrija je bil do leta 1861 delno zaprt na strani, kjer je bil refektorij. Takrat ga je stavbenik Janez Krstnik Molinaro (1815–1900)¹⁰⁴⁵ v celoti zaprl in zasteklil (sl. 82).¹⁰⁴⁶

Kapelo sv. Križa so prenovili leta 1864. Slikar Janez Gosar iz Dupelj je nad prvotno oltarno podobo naslikal Stigmatizacijo sv. Frančiška Asiškega, zato se odtlej imenuje kapela sv. Frančiška.¹⁰⁴⁷ Pevska empora v zadnjem delu cerkvene ladje je bila bržkone zgrajena leta 1870, ko so v cerkvi namestili orgle.¹⁰⁴⁸ Leta 1877 so pod vodstvom zgoraj omenjenega Janeza Krstnika Molinara naredili nov zvonik. Od takrat je zvonik zidan in ima rombasto kapo. Istočasno je Molinaro naredil načrt za vrtno kapelo sv. Frančiška Asiškega, ki pa se ni ohranila.¹⁰⁴⁹

¹⁰³⁹ SI ASKP, Kronika kapucinskega samostana v Škofji Loki. I., str. 125; SI ASKP, Materiale pro Chronica III., str. 106.

¹⁰⁴⁰ Benedik, *Kapucini na Slovenskem*, str. 35.

¹⁰⁴¹ Gl. Benedik, *Kapucinski samostan s cerkvijo Sv. Ane*, str. 232.

¹⁰⁴² SI ASKP, Kronika kapucinskega samostana v Škofji Loki. II., str. 31.

¹⁰⁴³ SI ASKP, Materiale pro Chronica V., str. 9.

¹⁰⁴⁴ SI ASKP, Kronika kapucinskega samostana v Škofji Loki. I., str. 136–137; Benedik, *Kapucinski samostan s cerkvijo Sv. Ane*, str. 78.

¹⁰⁴⁵ Družina Molinaro je bila znana škofjeloška družina stavbenikov, ki je prišla na Kranjsko iz Furlanije. Na Škofjeloškem so delovali vse do 1. svetovne vojne. Janez Krstnik je na Kranjsko prišel sredi 19. stoletja in bil edini izvajalec gradbenih del na tem območju. Zgradil je veliko profanih in predelal ogromno število cerkvenih stavb. Najbolj znana je cerkvena lopa pred crngrobško cerkvijo. Več o Janezu Krstniku Molinaro v: France Štukl, *Stavbenik Janez Krstnik Molinaro*, v: *Loški razgledi* 16 (1969), str. 198–205 (dalje: Štukl, *Stavbenik Janez Krstnik Molinaro*).

¹⁰⁴⁶ SI ASKP, Kronika kapucinskega samostana v Škofji Loki. II., str. 6; SI ASKP, Materiale pro Chronica V., str. 37; Benedik, *Kapucinski samostan s cerkvijo Sv. Ane*, str. 79.

¹⁰⁴⁷ SI ASKP, Kronika kapucinskega samostana v Škofji Loki. II., str. 14–15.

¹⁰⁴⁸ Opomba v kroniki razkriva, da je bilo to za Štajersko kapucinsko provinco precej pozno, prim. prav tam, str. 37–38; Benedik, *Kapucinski samostan s cerkvijo Sv. Ane*, str. 85.

¹⁰⁴⁹ SI ASKP, Kronika kapucinskega samostana v Škofji Loki. II., str. 50–55; Benedik, *Kapucinski samostan s cerkvijo Sv. Ane*, str. 86.

Leta 1873, to letnico namreč dobimo iz kronograma na notranji strani slavoloka: *CAPELLA ISTA AEDIFICATA FUIT EX VOTO IOANIS ET IOANAE MOLINARO*, po drugih podatkih pa leta 1878¹⁰⁵⁰ je kapelo sv. Križa še enkrat prenovil in znatno povečal stavbenik Molinaro. Žal v kroniki ne najdemo omembe prezidave. P. Primož Kovač je pravilno domneval: *Da je na tem mestu bila kapelica, nam kažeta dva oboka, ki sta med cerkveno ladjo in kapelo sv. Frančiška. Prvi je povezoval ladjo z nekdanjo kapelico sv. Križa, drugi pa je nastal, ko so podrli zunanjo steno te kapelice.*¹⁰⁵¹ Zasnova prvotne kapele je tako na prehodu iz ladje v dozidani del kapele in na podstrešju še vedno vidna.¹⁰⁵² Šlo je za preprost pravokoten prostor, ki je bil obokan s češko kapo. Tej kapeli, katere vzhodno steno so podrli, je Molinaro dodal precej večji in višji pravokoten križnogrebenasto obokan prostor, današnja kapelo sv. Frančiška Asiškega.

Po podatkih iz škofjeloške samostanske kronike za leto 1887 *se je kapele Marije Pomagaj povečala.*¹⁰⁵³ Na svodu kapele je napis: *Anno Domini 1750 S. Maria Auxiliatrix a Dominis Locopolitanis electa fuit in Patronam civitatis pro avertendis omnibus malis, praesertim peste et igne. Ex communi eleemos. totaliter restaurata anno 1888.* Najverjetneje se je obnova kapele leto po povečavi končala. Prvotno manjšo kapelico so popolnoma podrli in na njenem mestu zgradili večjo in višjo. Danes je to banjasto obokan prostor z eno pravokotno okensko odprtino v severni stranici, ki pa ne dosega dolžine kapele sv. Frančiška. Istočasnno je kapelo poslikal Simon Ogrin.¹⁰⁵⁴

Samostanska okna so bila leta 1899 na zunanjščini povečana.¹⁰⁵⁵ Tudi leva in desna okenska odprtina na fasadi sta od leta 1903 znatno večji, nekatere nepotrebne odprtine pa so zazidane, najverjetneje dve v trikotnem čelu. Pročelje cerkve je bilo na začetku 20. stoletja poslikano (sl. 71). Prav tako je bila poslikana notranjščina cerkve.¹⁰⁵⁶ Leta 1911 so odstranili leseno oltarno steno na

¹⁰⁵⁰ Franc Pokorn, Loka. Krajepisno-zgodovinska črtica, v: *Dom in svet. Zabavi in pouku* 7 (1894), št. 24, str. 755 (dalje: Pokorn, Loka). Tudi France Štukl gradnjo kapele enkrat datira v leto 1873, prim. Štukl, Stavbenik Janez Krstnik Molinaro, str. 203, drugič pa v leto 1878, prim. Štukl, *Knjiga hiš*, str. 86. Po vsej verjetnosti gre za lapsus avtorjev, zato je verjetnejša letnica 1873.

¹⁰⁵¹ Cit. po: Kovač, Ustanovitev kapucinskega samostana, str. 46. Pri tem se sklicuje na članek: Pokorn, Loka, str. 755. P. Metod Benedik pa meni, da je kapela v tej velikosti stala že ob samem začetku samostana in da se njena zasnova ni spreminjala, prim. Benedik, *Kapucinski samostan s cerkvijo Sv. Ane*, str. 50. Vendar je kapela izredno velika in znatno višja v primerjavi z drugimi ohranjenimi kapelami štajerske province.

¹⁰⁵² Na cerkvenem podstrešju so vidni trije oboki. Nad kapelo Marije Pomagaj je večji banjasti obok oz. češka kapa, na prehodu iz ladje v kapelo sv. Frančiška pa manjša češka kapa, katere gradnja se razlikuje od prvootmenjene, nad kapelo sv. Frančiška pa križnogrebenast obok, ki prav tako izdaja drugo fazo gradnje.

¹⁰⁵³ Cit. po: SI ASKP, Kronika kapucinskega samostana v Škofji Loki. II., str. 56. Tudi članek v časopisu *Zgodnja Danica* govori o prezidavi in povečavi omenjene stranske kapele: Iz Škofje Loke, v: ZG 41 (14. 12. 1888), št. 50, str. 397 (dalje: Iz Škofje Loke). Na začetku je bila nedvomno enako velika in visoka kot prvotna kapela sv. Križa.

¹⁰⁵⁴ SI ASKP, Kronika kapucinskega samostana v Škofji Loki. II., str. 56.

¹⁰⁵⁵ Prav tam, str. 58.

¹⁰⁵⁶ Prav tam, str. 61; SI ASKP, Materiale pro Chronica V., str. 131; Benedik, *Kapucinski samostan s cerkvijo Sv. Ane*, str. 87. Leta 1968 je bila notranjščina, razen fresk v stranskih kapelah, prebeljena, prim. SI ASKP, Kronika kapucinskega samostana v Škofji Loki. III. del. 1941–1980 (transkripcija rokopisa), s. I. 1998, str. 81 (dalje: SI ASKP, Kronika kapucinskega samostana v Škofji Loki. III.).

korni strani in jo nadomestili s steno, v spodnjem delu zidano, v zgornjem delu pa leseno (sl. 77). Morda so del prvotne lesene predelne stene tudi ohranili. Takrat so nanjo obesili novo razpelo, levo in desno pa v nišo vstavili kipa Srca Jezusovega in Brezmadežne,¹⁰⁵⁷ ki ju danes nadomeščata podobi *Ecce homo* in Brezmadežna.

Leta 1930 so severno od cerkve prizidali še en trakt (sl. 69), v katerem sta bila nekaj časa noviciat in interna bogoslovna šola.¹⁰⁵⁸ Leta 1935 so knjige iz nadstropja severnega trakta prenesli v novozgrajene prostore in nadstropje severnega trakta tako preuredili, da so hodnik premaknili na severno stran, tri velike celice pa na južno. Prezidavo je vodil Angelo Molinaro, nečak zgoraj omenjenega Janeza Krstnika.¹⁰⁵⁹ Leta 1938 so pokrito stopnišče pred cerkvijo podrli in uredili širše stopnice (sl. 79).¹⁰⁶⁰

Kapucini so morali leta 1941 samostan zapustiti. Nemci so v cerkvi uredili muzej, v obednici pisarno za prehranjevalni urad, v dormitoriju sobe za različne namembnosti, v novem traktu pa vojaško bolnišnico.¹⁰⁶¹ Po vojni se je v novem prizidku naselila komanda jugoslovanske tankovske brigade, pozneje pa so v njem bivale razne družine. Po vojni so se kapucini vrnili v samostan, novozgrajeni trakt pa jim je bil odtujen. Leta 1960 je bil vrt na zahodni strani znatno zmanjšan, saj so morali kapucini del njega nameniti zidavi dveh novih stanovanjskih blokov v soseski. V 60. letih 20. stoletja je samostanu grozilo, da ga bodo zaradi nove cestne ureditve celo podrli, vendar do tega ni prišlo. Leta 1973 so pregradili refektorij; južni del služi kot knjižnica, severni pa ima občasno še prvotno funkcijo. V 80. letih so samostan po načrtih Franca Kvaternika temeljito prenovili. Med drugim so prostore za obiskovalce v južnem traktu preuredili v zimsko kapelo, nekdanja točilnica pa služi danes kot sprejemnica (sl. 69).¹⁰⁶²

Načrti

- Franciscejski kataster za Škofjo Loko; hrani: SI AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, Škofja Loka L129A07.
- Tloris škofjeloške kapucinske cerkve, 1915; hrani: SI AKSŠL, Zbirka načrtov, kapucinski samostan v Škofji Loki (sl. 66).

¹⁰⁵⁷ SI ASKP, Kronika kapucinskega samostana v Škofji Loki. II., str. 75.

¹⁰⁵⁸ Prav tam, str. 165–166; Benedik, *Kapucinski samostan s cerkvijo Sv. Ane*, str. 95–96.

¹⁰⁵⁹ Prav tam, str. 181; Štukl, Stavbenik Janez Krstnik Molinaro, str. 198. Več o knjižnici škofjeloškega kapucinskega samostana v: Metod Benedik, *Kapucinska knjižnica v Škofji Loki*, v: *Knjižnice na Škofjeloškem. Jubilejni zbornik ob 50-letnici Knjižnice Ivana Tavčarja Škofja Loka* (ur. Ana Florijančič), Škofja Loka 1995, str. 163–170 (dalje: Benedik, *Kapucinska knjižnica*).

¹⁰⁶⁰ SI ASKP, Kronika kapucinskega samostana v Škofji Loki. II., str. 196; SI NŠAL, Popisi cerkva, fasc. 4, Župnija Škofja Loka, str. 1.

¹⁰⁶¹ SI ASKP, Kronika kapucinskega samostana v Škofji Loki. III., str. 11–12.

¹⁰⁶² ZVKDS OE Ljubljana, Zapisnik dogovora o obnovi škofjeloškega samostana dne 6. 7. 1987 v Škofji Loki; Benedik, *Kapucinski samostan s cerkvijo Sv. Ane*, str. 97–131. Za dragocene podatke o prvotni zasnovi in poznejših prezidavah škofjeloškega kapucinskega samostana se zahvaljujem p. Metodu Benediku, p. Štefanu Kožuhu in arhitektu Antonu Mlakarju, ki je izrisal tloris samostana (sl. 69), s hvaležnostjo za informacije pa se spominjam tudi že pokojnega p. Angela Kralja.

- Skica pritličja škofjeloškega kapucinskega samostana; hrani: SI ASKP, Zbirka skic, Kapucinski samostan v Škofji Loki (sl. 67).
- Skica nadstropja škofjeloškega kapucinskega samostana; hrani: SI ASKP, Zbirka skic, Kapucinski samostan v Škofji Loki (sl. 68).
- Tloris škofjeloške kapucinske cerkve, avtor Franc Avsec, 1954; hrani: SI NŠAL, nčr Aus, fasc. 4, fare, Škofja Loka – kap. c.
- Tloris pritličja škofjeloškega kapucinskega samostana, avtor Karel Gržan, 1987; hrani: SI AKSŠL, Načrt pritličja in nadstropja pred prenovo leta 1987.
- Tloris nadstropja škofjeloškega kapucinskega samostana, avtor Karel Gržan, 1987; hrani: SI AKSŠL, Načrt pritličja in nadstropja pred prenovo leta 1987.
- Izris pritličja škofjeloškega kapucinskega samostana, avtor Anton Mla-kar, 2012; hrani: SI AKSŠL, Načrt pritličja škofjeloškega kapucinskega samostana v letu 2012 (sl. 69).

Upodobitve

- Škofja Loka z gradom, avtorja Ferdinand Runk in Karel Postl, kolo-rirana jedkanica, konec 18. stoletja; hrani: Loški muzej Škofja Loka (LMŠK), stalna razstava.
- *Panorama Škofje Loke*, avtor Janez Potočnik, perorisba z gvašem, prva polovica 19. stoletja; hrani: LMŠK, stalna razstava.
- Detajl vedute Škofja Loka s Staro Loko, avtor Janez Potočnik, prva po-lovica 19. stoletja; hrani: LMŠK, stalna razstava.
- Detajl vedute Škofja Loka s Hribca, neznani avtor, 19. stoletje; hrani LMŠK, stalna razstava (sl. 70).
- Detajl Votivne slike sv. Florijana in sv. Roka, neznani avtor, olje na les, 1837, iz škofjeloškega kapucinskega samostan; hrani: LMŠK, stalna razstava.

Fotografije

- Severna stranica cerkve in samostanskega poslopja škofjeloških kapu-cinov; hrani: SI ASKP, Zbirka starih fotografij, Škofja Loka.
- Zahodna stranica škofjeloškega kapucinskega samostana iz samostan-skega vrta; hrani: SI ASKP, Zbirka starih fotografij, Škofja Loka.
- Fasada škofjeloške kapucinske cerkve, 1928; hrani: LMŠK, F4/1069 (sl. 71).
- Podiranje kapelice pred škofjeloško kapucinsko cerkvijo, 1938; hrani: LMŠK, F4/1067.

- Atrij škofjeloškega kapucinskega samostana, 1940; hrani: LMŠK, F4/1066.
- Razglednica škofjeloškega kapucinskega samostana; hrani: SI ASKP, Zbirka fotografij, Škofja Loka (sl. 72).
- Notranjščina škofjeloške kapucinske cerkve (sl. 73).
- Prva stranska kapela škofjeloške kapucinske cerkve (sl. 74).
- Druga stranska kapela škofjeloške kapucinske cerkve (sl. 75).
- Tretja stranska kapela škofjeloške kapucinske cerkve (sl. 76).
- Oltarna pregrada na korni strani škofjeloške kapucinske cerkve (sl. 77).
- Molitveni kor škofjeloške kapucinske cerkve (sl. 78).
- Fasada škofjeloške kapucinske cerkve (sl. 79).
- Refektorij škofjeloškega kapucinskega samostana (sl. 80).
- Odprtine *beneficiuma* v refektoriju škofjeloškega kapucinskega samostana (sl. 81).
- Atrij škofjeloškega kapucinskega samostana (sl. 82).
- Zunanjščina škofjeloškega kapucinskega samostana (sl. 83).

5 GLAVNE ZNAČILNOSTI KAPUCINSKE ARHITEKTURE NA SLOVENSKEM

V nadaljevanju je predstavljena analiza zbranih podatkov iz 4. poglavja. Poudarek je predvsem na zakonitostih priprave in gradnje nove redovne postojanke, vlogi redovnih nadzornikov, fabricierijev in laičnih gradbenikov ter na vlogi sindikov in duhovnih prijateljev pri postavitvi novega samostana. Pozornost je namenjena tudi lokaciji kapucinskega samostana v okviru naselja, orientaciji cerkvene stavbe, tlorisni zasnovi in drugim značilnostim samostanov, njihovi notranjščini in opreми ter samostanskemu vrtu. Obrobno so predstavljene prezidave, dozidave in pridobitev nove opreme v času od 19. do 21. stoletja. V okvir arhitekturne analize je umeščena tudi vloga upodablajoče umetnosti kapucinskega reda. Poglavje zaključi slogovna opredelitev kapucinske arhitekture na Slovenskem, ki to arhitekturo umesti v prostor in čas.

5.1 Predpriprave na gradnjo

Kapucini so v izbrani kraj navadno prišli na povabilo tamkajšnjih prebivalcev ali katerega od pomembnejših plemičev pa tudi klerikov. O tem, ali naj kraj izberejo za gradnjo nove redovne postojanke ali ne, so nato odločali na provincijskem kapitlju. V primeru pozitivne odločitve so se kapucini odpravili v kraj in tam izbirali primerno lokacijo,¹⁰⁶³ se dogovarjali s svetnimi in cerkvenimi oblastmi, navduševali prebivalce za podporo pri zastavljenem projektu itd. Od odločitve za gradnjo na kapitlju do položitve temeljnega kamna za samostan in dejanskega začetka gradnje je v večini primerov preteklo od enega do treh let, le temeljni kamen za krški samostan je bil blagoslovljen šest let zatem. Sama gradnja nove redovne hiše je v večini primerov trajala od štiri do sedem let, samostan v Ljubljani so postavili v slabih dveh letih, v Novem mestu pa so ga gradili kar 14 let¹⁰⁶⁴ in po posvetitvi cerkve naj bi trajalo še nadaljnjih devet let, da so se v poslopje dejansko vselili.

Na vprašanje, ali so prej zgradili cerkev ali bivalne trakte samostana, iz zbranega gradiva ne moremo dati točnega odgovora. Po p. Antoniu da Porde none naj bi se najprej zgradila cerkev in vodnjak, se pravi, da so že ob izgradnji cerkve začrtali tudi mesto in obseg bivalnih traktov, ki so jih dogradili pozneje. V Mariboru so konec leta 1614 uvedli klavzuro, cerkev pa posvetili šele leta

¹⁰⁶³ Zanimiva je opomba v svetokriški kroniki, da so zaradi močnih sunkov burje kar nekaj časa iskali primerno lokacijo za novo redovno postojanko in jo nato postavili v zavetju svetokriškega gradu.

¹⁰⁶⁴ Gradnjo so na začetku zavirali novomeški frančiškani, ki so na kapucine, prav tako predstavnike uboštvnenega reda, ki živijo od nabrane miloščine, gledali kot na konkurenta. Pozneje je gradnjo upočasn timer požar, ki je upepelil velik del mesta. Ker so se morali meščani ukvarjati s popravilom svojih domov, so nekoliko pozabili na redovno novogradnjo.

1620, kar najverjetneje pomeni, da so bivalne trakte zgradili prej kot cerkev. Arheološka izkopavanja na Ptuju pa pričajo o tem, da je bila najprej zgrajena sakralna stavba, šele nato so ji prizidali bivalni del samostana. Za svetokriški samostan se predvideva, da je bil najprej zgrajen južni trakt samostana (vsaj spodnji del trakta), cerkev pa dograjena bržkone pozneje, ok. leta 1642. Novomeška kapucinska cerkev je bila, kot smo že omenili, posvečena leta 1672, samostan pa pripravljen za vselitev šele leta 1681. Iz tega sledi, da so najprej zgradili cerkev in šele dolgih devet let po njeni posvetitvi dogradili in opremili samostanske trakte. Tudi v Škofji Loki so cerkev dokončali prej, že leta 1709, samostansko poslopje pa 1712, naslednje leto je bila uvedena klavzura.

Klavzura je določala mejo med zunanjim svetom in življenjem v redovni skupnosti. Zajemala je vse bivalne prostore redovnikov, obednico in hodnik okrog atrija ter celoten samostanski vrt.¹⁰⁶⁵ V klavzuro je bilo prepovedano vstopati tudi plemičem in dobrotnikom samostana. Nekateri med njimi pa so vanjo mogli vstopati le izjemoma in s posebnim dovoljenjem. Grofica Khisl je npr. po dolgem prigovarjanju dobila dovoljenje, da lahko v klavzuro vstopi le enkrat v življenju in še to v spremstvu drugih dvornih dam.¹⁰⁶⁶

Gradnja kapucinskega samostana je bila v primerjavi z gradnjo drugih redovnih hiš in cerkva ena najcenejših. Stroški za gradnjo in opremo kapucinskega samostana v Ljubljani naj bi po podatkih Modesta Golie znašali 1345 fl. in 40 kr.,¹⁰⁶⁷ vendar je mogoče, da Golia vseh izdatkov ni upošteval. Baron Halden je popisal darove za škofjeloški kapucinski samostan, ki so skozi leta narasli na 10.568 gld., po nekaterih podatkih pa naj bi jih za gradnjo porabili le 8930 gld.,¹⁰⁶⁸ kar je slabih sedemkrat več kot za ljubljanski samostan, pri čemer moramo upoštevati, da so Škofjeločani in okoliški prebivalci veliko pomagali z lastnim delom in materialnimi darovi. Če bi na grobo ocenili, koliko finančnih sredstev bi danes potrebovali za gradnjo ljubljanskemu kapucinskemu samostanu primerljivega objekta, bi na podlagi izračuna, po katerem je 1 gld. oz. 1 fl.¹⁰⁶⁹ ok. leta 1700 ustrežal današnji vrednosti med 40 in 50 evri,¹⁰⁷⁰ lahko rekli, da bi samostan stal od ok. 54.000 do 67.000 evrov, kar pravzaprav ne zadostuje niti za postavitev skromne družinske hiše, medtem ko so za postavitev škofjeloškega samostana porabili od ok. 357.200 do 446.500 evrov, kar je realnejša vrednost.

¹⁰⁶⁵ Benedik, *Kapucinski samostan s cerkvijo Sv. Ane*, str. 52.

¹⁰⁶⁶ Škafar, *Knjige in knjižnica*, str. 69.

¹⁰⁶⁷ Golia, *Regeste škofjskega arhiva v Ljubljani* 1, str. 179.

¹⁰⁶⁸ Kovač, *Ustanovitev kapucinskega samostana*, str. 44–45.

¹⁰⁶⁹ Goldinar (gld.) ali forint, tudi florint (fl.) je bil glavna denarna enota predmarčne dobe na naših tleh. Delil se je na 60 krajcarjev (kr.). Prim. Vasilij Melik, Nekaj o cenah, plačah in kulturi v predmarčni dobi, v: *Zgodovina denarstva in bančništva na Slovenskem. Posvetovanje ob štiridesetletnici Denarnega zavoda Slovenije*. Ljubljana, 11. in 12. decembra 1984 (ur. Peter Kos et al.), Ljubljana 1987, str. 37 (dalje: Melik, Nekaj o cenah).

¹⁰⁷⁰ Gl. internetno stran: Gulden: https://de.wikipedia.org/wiki/Gulden#M.C3.BCnzen_im_Wert_eines_Rechnungsguldens_des_17._bis_19._Jahrhunderts, zapis z dne: 18. 3. 2016.

Gradnja ljubljanske stolnice, ki se je gradila skorajda istočasno kot škofjeloški samostan, je stala 48.152 fl. in 20 kr.,¹⁰⁷¹ tj. grobo rečeno ok. 2 milijona evrov. Za primerjavo naj še navedem, da so jezuiti nekdanjo hišo Primoža Trubarja v Ljubljani ob koncu 16. stoletja kupili za 2145 gld. oz. v današnji vrednosti ok. 85.000 in 107.000 evrov, v njej je lahko hkrati prebivalo 12 ljudi.¹⁰⁷²

5.2 Redovni nadzorniki, fabricieriji in laični gradbeniki

Gradnjo je v večini primerov nadziral kapucin, ki je bil tudi prvi predstojnik novozgrajenega samostana; imenovali so ga *superior* gradnje. V tem primeru ni šlo za enega izmed štirih fabricierijev. Ta kapucin je imel le nalogo voditi celotno postavitve samostana, ki so ga dejansko gradili drugi. Vselej se je moral posvetovati z redovnim vodstvom in za to pristojnimi patri, fabricieriji. V prvih desetletjih obstoja Štajerske kapucinske province v tej vlogi nastopajo predvsem patri, ki so izhajali iz nekdanje Beneške kapucinske province, kot sta npr. p. Damaščan iz Benetk, ki je spremljal potek postavitve nove redovne hiše v Ljubljani in pripravil vse potrebno za gradnjo samostana v Mariboru, ter p. Fortunat iz Verone, ki je urejal zadeve za gradnjo celjskega samostana, ki ga je nato dokončal p. Martin iz Trevisa. Gradnjo mariborske redovne hiše pa je nadziral p. Martin z Dunaja, saj so bile v tistih prvih letih obstoja province vezi z avstrijskimi samostani nedvomno še vedno zelo močne, štajerska provinca pa takrat še ni imela številnega redovnega naraščaja. Pozneje se omenjajo kapucini iz matične province, kot npr. p. Joahim iz Gradca, ki je prevzel gradnjo svetokriškega samostana, p. Filip iz Zagreba in p. Romuald iz Štandreža, ki sta nadzorovala postavitve novomeškega samostana, pa p. Anton iz Kranja in p. Martin iz Bistrice, ki sta bedela nad škofjeloško novogradnjo. Imena vseh kapucinov, ki so nadzorovali novogradnje, pa iz ohranjenih virov niso razvidna.

Leta 1575 so na generalnem kapitlju kapucinskega reda odločili, da mora vsaka provinca izbrati štiri brate, ki nadzorujejo gradnjo samostana, leta 1638 pa, da morata biti vsaj dva od teh definatorja. Potemtakem vsaj dva od štirih bratov najverjetneje nista bila izučena gradbenika. Vsi štirje so skupaj z generalnim vikarjem, pozneje provincijskim ministrom, morali predlagati model oz. načrt novogradnje in ga potrditi. Nekateri med njimi so bili, kot smo videli že v predhodnih poglavjih, večji v snovanju samostanov in so tudi najverjetnejši avtorji načrtov. Model samostana so fabricieriji nato predstavili laičnemu gradbeniku, ki je dejansko izvajal postavitve nove redovne hiše in se je načrta

¹⁰⁷¹ Ana Lavrič, *Zgodovina ljubljanske stolne cerkve po dokumentih Janeza Antona Dolničarja*, v: *Zgodovina ljubljanske stolne cerkve. Ljubljana 1701–1714* (ur. Ana Lavrič), Ljubljana 2003, str. 492 (dalje: Lavrič, *Zgodovina ljubljanske stolne cerkve po dokumentih Janeza Antona Dolničarja*).

¹⁰⁷² France M. Dolinar, *Das Jesuitenkolleg in Laibach und die Residenz Pleterje 1597–1704*, Ljubljana 1976, str. 34 (dalje: Dolinar, *Das Jesuitenkolleg*).

moral do potankosti držati. Fabricieriji so se pozneje bržkone zgledovali tudi po že izdelanih modelih samostanov in jih le prilagajali potrebam oz. so se z laičnim gradbenikom pogovorili o svojih željah, ki jih je ta nato upošteval. Načrti, ki so se uporabljali za gradnjo redovnih domovanj na naših tleh, so si med seboj tako podobni, da je skorajda neizpodbitno, da so nastali na podlagi enega ali nekaj osnovnih konceptov. Prav tako so imeli fabricieriji zadnjo besedo tudi pri popravilih, prezidavah in raznih dozidavah samostanov.

V knjigi kapitljev nekdanje Štajerske kapucinske province, ki se nanaša na čas od leta 1649 do leta 1916, so fabricieriji označeni na različne načine: *Fabricarum Praefecti*, *Praefecti Fabricarum*, *Architecti constituti*, *Officium Fabriciorum*, *Magistri Fabricae*.¹⁰⁷³ Navadno so navedeni štirje kapucini, ki so opravljali to funkcijo. Vsaj eden, če ne kar dva od njih sta bila hkrati tudi definitorja, kot so zapovedovale konstitucije. Leta 1664 so kot fabricieriji navedeni kar vsi definitorji, kar velja tudi za naslednje leto, leta 1666 pa so zopet izrecno navedeni štirje fabricieriji, med njimi tudi spodaj predstavljeni br. Florencijan iz Ponna, ki se mu je leta 1675 pridružil še br. Jožef iz Ponna. Zanju lahko z gotovostjo trdimo, da sta bila stavbenika. Pri naštevanju fabricierijev province sta vedno navedena kot zadnja dva in nikoli hkrati ne opravljata funkcije definitorja.¹⁰⁷⁴ Zato menim, da po tej analogiji lahko tudi med drugimi fabricieriji, ki so navedeni na zadnjih mestih, iščemo možne izučene kapucinske stavbenike. Br. Florencijan se med fabricieriji poslednjič omenja leta 1700, br. Jožef pa 11 let zatem. Med letoma 1718 in 1725 so gradnjo v provinci zopet nadzirali štirje definitorji, pridružil pa se jim je še br. Konstantin iz Celja, ki je bil med *Praefecti Fabricae* prvič naveden v letih 1713 in 1714.¹⁰⁷⁵ Zaradi tega menim, da je bil tudi br. Konstantin več v arhitekturnem načrtovanju. To pomeni, da je imelo v letih 1718 in 1725 kar pet oseb (in ne le štiri) glavno besedo pri gradbeni dejavnosti province.

Od leta 1727 dalje so prezidave v provinci nadzorovali izključno štirje definitorji, po letu 1770 pa v knjigi kapitljev ni več navedbe, komu so prepuščali to pomembno nalogo.¹⁰⁷⁶ Najverjetneje funkcija znotraj reda ni bila več tako pomembna kot na začetku. Novogradenj namreč ni bilo, zato je kapucinski red bržkone le krovno nadzoroval vse prezidave, načrte pa so izrisovali za to izobraženi laiki. Poleg tega je v tistem času treba upoštevati tudi vedno večji vpliv državnega aparata, ki je preko okrožnih uradov nadziral celotno življenje. Okrožni uradi so bili ustanovljeni v sredini 18. stoletja. Za gradbene zadeve je bil zadolžen okrožni inženir, ki je bil podrejen provincialni oz. deželni gradbeni

¹⁰⁷³ Benedik – Kralj, *Kapucini na Slovenskem* (LFC), str. 85–273.

¹⁰⁷⁴ Prav tam, str. 99–111.

¹⁰⁷⁵ Prav tam, str. 157–178.

¹⁰⁷⁶ Prav tam, str. 180–273.

direkciji.¹⁰⁷⁷ *Za vsak gradbeni poseg je bilo potrebno pridobiti gradbeno dovoljenje, vsaka gradnja brez ustreznega dovoljenja pa je bila kazniva. Pri tem se je moral izvajalec gradnje strogo držati določil gradbenega dovoljenja, nadzor pa sta izvajala požarni komisar in magistrat.*¹⁰⁷⁸ Načrte so lahko izrisali le zidarski mojstri in okrožni inženirji,¹⁰⁷⁹ kar pravzaprav pomeni, da kapucini izobraženih gradbenikov niso več potrebovali, ampak so se morali obrniti na mojstre in inženirje, pristojne za to, ter se v vseh pogledih prilagoditi birokratskim zahtevam tistega časa. Poleg tega so reforme Jožefa II. razpusstile veliko samostanov, oblast pa je omejevala preambiciozno zasnovane gradbene podvige in nabavo bogate cerkvene opreme,¹⁰⁸⁰ kar je brez dvoma vplivalo tudi na sicer že tako skromne kapucine.

Le za zgoraj omenjena br. Florencijana in br. Jožefa, oba iz Ponna, vemo, da sta bila izučena gradbenika.

Br. Florencijan iz Ponna (*Florentianus Ponnensis*) je, sodeč po imenu, prihajal iz kraja Ponna, ki leži v okolici Coma v Lombardiji. Nekdaj so ga zmotno imeli za Bolognčana¹⁰⁸¹ ali Goričana,¹⁰⁸² pa tudi za Milančana,¹⁰⁸³ kar je bolj pravilno. Njegovo svetno ime je bilo Carlo Antonio Mirano. Leta 1663 je na Reki 20-leten vstopil v kapucinski red.¹⁰⁸⁴ Med fabricieriji štajerske province je omenjen med letoma 1666 in 1700.¹⁰⁸⁵ Drugi arhivski viri ga imenujejo kar *der fast berühmte baumeister*,¹⁰⁸⁶ bil pa naj bi tudi *mož temeljitega znanja in velikih izkušenj*.¹⁰⁸⁷ Leta 1700 je izdelal načrt za novo ljubljansko stolnico, katere zasnovno je pozneje zaključil jezuitski arhitekt Andrea Pozzo, ki je prav tako izhajal iz Lombardije, br. Florencijan pa se je takrat posvetil gradnji kapucinskega samostana v Varaždinu. Prav ravno zaključeni prezbiterij ljubljanske stolnice,

¹⁰⁷⁷ Zdenka Semlič Rajh, Delovanje okrožnih uradov in ohranjenost gradiva, v: *Načrti okrožnih inženirjev in mestnih zidarskih mojstrov na slovenskem Štajerskem*. (1786–1849) (ur. Metoda Kemperl), Celje-Maribor 2008, str. 8–11 (dalje: Semlič Rajh, Delovanje okrožnih uradov).

¹⁰⁷⁸ Cit. po: Zdenka Semlič Rajh, Gradbeni predpisi v požarnih redih pred sprejetjem gradbenega reda za Štajersko leta 1857, v: *Načrti okrožnih inženirjev in mestnih zidarskih mojstrov na slovenskem Štajerskem*. (1786–1849) (ur. Metoda Kemperl), Celje-Maribor 2008, str. 17 (dalje: Semlič Rajh, Gradbeni predpisi).

¹⁰⁷⁹ Semlič Rajh, Delovanje okrožnih uradov, str. 8–15; isti, Gradbeni predpisi, str. 16–18; Metoda Kemperl, Celjski in mariborski mestni zidarski mojstri in okrožni inženirji ter njihove naloge, v: *Načrti okrožnih inženirjev in mestnih zidarskih mojstrov na slovenskem Štajerskem*. (1786–1849) (ur. Metoda Kemperl), Celje-Maribor 2008, str. 19–20 (dalje: Kemperl, Celjski in mariborski mestni zidarski mojstri).

¹⁰⁸⁰ Ana Lavrič, Likovna umetnost v Herbersteinovem času, v: *Herbersteinov simpozij v Rimu* (ur. Edo Škulj), Celje 2004, str. 460 (dalje: Lavrič, Likovna umetnost).

¹⁰⁸¹ Ivy Lentić-Kugli, *Povijesna urbana cjelina grada Varaždina*, Zagreb 1977, str. 49 (dalje: Lentić-Kugli, *Povijesna urbana cjelina*).

¹⁰⁸² Cevc, Galerijska zbirka slik, str. 16.

¹⁰⁸³ Ana Lavrič, Janez Gregor Dolničar in njegova zgodovina ljubljanske stolne cerkve, v: *Zgodovina ljubljanske stolne cerkve. Ljubljana 1701–1714* (ur. Ana Lavrič), Ljubljana 2003, str. 55 (dalje: Lavrič, Janez Gregor Dolničar).

¹⁰⁸⁴ HR APHKP, *Registro nel quale sono notati tutti li frati di questa Prouincia della Stiria, con le loro ricettioni, professioni et testimonij*... *Al primo di Genajo*, 1623, fol. 130 (dalje: HR APHKP, *Registro*).

¹⁰⁸⁵ Benedik – Kralj, *Kapucini na Slovenskem* (LFC), str. 102–141.

¹⁰⁸⁶ Cit. po: Lavrič, Zgodovina ljubljanske stolne cerkve po dokumentih Janeza Antona Dolničarja, str. 449.

¹⁰⁸⁷ Cit. po: Dolničar, Zgodovina ljubljanske stolne cerkve, str. 227.

ki je značilen tudi za vse kapucinske cerkve, naj bi bil narejen po Florencijanovem načrtu.¹⁰⁸⁸ Umrl je leta 1701 na Ptuj.¹⁰⁸⁹ Njemu lahko na podlagi podpisov in primerjave pisave na načrtih in v registru novincev pripišemo še prezidavo ljubljanskega kapucinskega samostana leta 1669, svetokriškega leta 1688 in ptujskega leta 1701.¹⁰⁹⁰

Br. Jožef iz Ponna (*Josephus Ponnensis*) je leta 1670 kot 20-leten vstopil v kapucinski red na Reki.¹⁰⁹¹ Med nadzorniki gradenj nekdanje Štajerske kapucinske province se omenja med letoma 1675 in 1711, vendar tudi to ne nepretrgoma.¹⁰⁹² Le za enega od načrtov za samostane na Slovenskem lahko domnevamo, da je njegovo lastno delo. Kot zadnji se je namreč podpisal pod načrt krškega kapucinskega samostana iz leta 1706 (sl. 48), zato je tudi najverjetnejši avtor.¹⁰⁹³ Prav tako kot br. Florencijan je tudi br. Jožef deloval zunaj reda. Ko je bilo po potresu leta 1695 treba obnoviti cerkev marenberškega samostana dominikank, so poklicali kapucina Jožefa *von Ponä*,¹⁰⁹⁴ da bi vodil gradbena dela. Ta je naslednje leto uredil tudi Pekel oz. globel ob potoku med samostanom in Kalvarijo ter poskušal kar se da točno rekonstruirati Kristusovo pot od Oljske gore do Golgote.¹⁰⁹⁵ Povabljen je bil tudi h gradnji ljubljanske stolnice. V virih ga Dolničar navaja kot kapucinskega stavbenika. Ker pa zahtevni nalogi ni bil kos, zdelo se je, *da je bolj sposoben staviti koče kot pa velike stavbe*,¹⁰⁹⁶ je bil odslovljen.¹⁰⁹⁷ Umrl je leta 1712 v Gradcu.¹⁰⁹⁸

Zanimivo je dejstvo, da sta bila oba fabricierija, ki sta v provinci delovala v drugi polovici 17. in na začetku 18. stoletja, doma iz istega kraja v Lombardiji. V

¹⁰⁸⁸ Lavrič, Janez Gregor Dolničar, str. 55.

¹⁰⁸⁹ Prim. Dolničar, *Zgodovina ljubljanske stolne cerkve*, str. 226–227; Lavrič, Janez Gregor Dolničar, str. 55; isti, *Zgodovina ljubljanske stolne cerkve po dokumentih Janeza Antona Dolničarja*, str. 449–451; Helena Seražin, *Arhitektura ljubljanske stolnice, v: Ljubljanska stolnica in njen pomen v slovenskem in evropskem prostoru* (v tisku). Za podatke in pomembne namige pri iskanju izvora obeh kapucinskih bratov se najlepše zahvaljujem dr. Heleni Seražin, dr. Ani Lavrič in dr. Poloni Vidmar.

¹⁰⁹⁰ Prim. HR APHKP, *Registro*, fol. 130 in sl. 12, 26, 29 in 30. Poleg tega mu na isti način lahko pripišemo tudi načrt za samostan v Čmureku iz Arhiva Slovenske kapucinske province v Ljubljani, neizpodbitno je, da je izrisal načrt za Varaždin, ki se hrani v arhivu Hrvaške kapucinske province, skupaj z br. Jožefom pa še načrt za Leoben, prezidavo samostana v Murauu iz Arhiva Slovenske kapucinske province ter predelavo hospica v samostan v Tamswegu; gl. poglavje: 3.5 Nekdanja Štajerska kapucinska provinca in njena gradbena dejavnost.

¹⁰⁹¹ HR APHKP, *Registro*, fol. 160. Žal je njegovo svetno ime na fotografijah rokopisa, ki so mi jih poslali iz Arhiva Hrvaške kapucinske province, neberljivo, originala pa tudi ni bilo mogoče najti.

¹⁰⁹² Benedik – Kralj, *Kapucini na Slovenskem* (LFC), str. 111–155.

¹⁰⁹³ Njemu pa pripisujem tudi izris načrta za karlobaški kapucinski samostan, prim. Martelanc, *Arhitektura kapucinskega samostana u Karlobagu*, str. 175, načrt za Knittelfeld iz Arhiva Slovenske kapucinske province, skupaj z br. Florencijanom pa je sodeloval še pri načrtovanju samostana v Leobnu, prezidavi samostana v Murauu in Tamswegu (gl. zgoraj).

¹⁰⁹⁴ Cit. po: Polona Vidmar, *Kamnite skulpture Franca Kristofa Reissa za samostana Žiće in Marenberg, v: Acta historiae artis Slovenica* 20 (2015), št. 2, str. 89 (dalje: Vidmar, *Kamnite skulpture Franca Kristofa Reissa*).

¹⁰⁹⁵ Kapucini so bili dejavni pri postavljanju križevih potov in kalvarij, prim. br. Rudolf, *Kapuziner und die bildende Kunst*, str. 110. Več o Jožefu iz Ponna in njegovem delovanju za marenberške dominikanke v obširnem članku: Vidmar, *Kamnite skulpture Franca Kristofa Reissa*, str. 88–90.

¹⁰⁹⁶ Cit. po: Dolničar, *Zgodovina ljubljanske stolne cerkve*, str. 229.

¹⁰⁹⁷ Prav tam, str. 229.

¹⁰⁹⁸ Vidmar, *Kamnite skulpture Franca Kristofa Reissa*, str. 89.

Štajerski kapucinski provinci je, tako kot tudi sicer na celotnem notranjeavstrijskem območju, v tistem času primanjkovalo strokovnjakov, ki bi bili sposobni načrtovanja novogradenj in prezidav. Zato so se v naše kraje priselili številni lombardski stavbeniki.¹⁰⁹⁹

Morda sta br. Florencijan in Jožef že v Lombardiji, kjer sta se nedvomno prvič srečala z gradbeništvom, pokazala zanimanje za vstop v red in sta bila zaradi pomanjkanja izučenih gradbenikov v notranjeavstrijskih deželah po redovnih zvezah poslana na hrvaško Reko, kjer je bil med letoma 1662 in 1727 noviciat¹¹⁰⁰ in kjer sta v red tudi dejansko vstopila. Verjetno pa je tudi, da sta v naše kraje prišla kot dva izmed mnogih mojstrov, ki so takrat s trebihom za kruhom emigrirali v Notranjo Avstrijo in si tu iskali dela. Pozneje pa sta vstopila v red ter tam opravljala službo redovnega gradbenika. V tistem času, ko sta bila v štajerski provinci dejavna zgoraj omenjena brata, so kapucini tudi po njunih načrtih namreč zgradili in prezidali veliko samostanov. Takratnim potrebam pa se je vsaj na območju današnje Slovenije prilagodilo oz. prezidalo kar šest od devetih samostanskih kompleksov, med njimi že zgoraj omenjeni ljubljanski leta 1669 in leta 1695, ptujski leta 1701 ter ok. 1708, svetokriški leta 1688, krški leta 1706, kranjski leta 1700 ter novomeški leta 1700 in 1712. Poleg tega je dober glas o njunem delovanju segel tudi zunaj redovne skupnosti, saj so ju k načrtovanju vabili tako svetni duhovniki kot tudi drugi redovi. Lombardski stavbeniki so tudi na splošno vplivali na domače stavbarje, ki so se umetnosti gradnje izučili kot njihovi pomočniki v prvih desetletjih 18. stoletja.¹¹⁰¹ Zato tudi ne preseneča dejstvo, da se prav v drugem desetletju 18. stoletja v knjigi kapitljev štajerske province pojavlja br. Konstantin iz Celja, za katerega lahko domnevamo, da je bil domač v tej stroki.

Prav tako sta iz severne Italije k nam prišla dva gradbenika, ki sta kot laika sodelovala pri postavitvi kapucinskih samostanskih hiš. Med bolj znanimi je Giovanni Battista Donino, Hrenov stavbenik, ki je gradil ljubljanski kapucinski samostan, na Goriškem pa je bil dejaven Giovanni Battista Traversa, ki je v Sveti Križ prišel na ukaz goriškega deželnega glavarja.

5.3 Sindiki, prokuratorji in duhovni prijatelji kapucinskega reda

Velikokrat v arhivskih virih najdemo tudi omembo svetne osebe, ki je imela vlogo sindika ali prokuratorja. Sindik ali prokurator je bil nekdanj pravni zastopnik oz. pooblaščenec.¹¹⁰² Znotraj reda manjših bratov je imel sindik

¹⁰⁹⁹ V Gradcu je med letoma 1564 in 1618 delovalo veliko število stavbarjev in umetnikov, ki so prišli v veliki meri iz Lombardije, iz okolice Coma in Lugana, prim. Emilijan Cevc, *Slovenska umetnost*, Ljubljana 1966, str. 61, 65–66, 117 (dalje: Cevc, *Slovenska umetnost*). Več o lombardskih stavbenikih gl. tudi v: Seražin, *Lombardske stavbarske delavnice*, str. 20–35.

¹¹⁰⁰ Benedik, *Kapucini na Slovenskem*, str. 25.

¹¹⁰¹ Cevc, *Slovenska umetnost*, str. 61, 65–66, 117.

¹¹⁰² Slovar slovenskega knjižnega jezika: <http://www.fran.si/iskanje?View=1&Query=sindik>; <http://www.fran.si/iskanje?View=1>

vlogo upravitelja samostanske gmotne posesti. Po sv. Frančišku Asiškem je bilo manjšim bratom prepovedano karkoli posedovati, papeža Nikolaj III. in Klemen V. pa sta manjšim bratom dovolila uporabljati tuzemske dobrine le, če se je lastništvo preneslo na Sveti sedež. V imenu Svetega sedeža je denarne posle navadno vodil prokurator oz. apostolski sindik. To je moral biti kar se da ugleden predstavnik svetne gosposke ali duhovnik, navadno pa kar dobrotnik sam.¹¹⁰³

Albacinske določbe, pozneje pa tudi kapucinske konstitucije so kapucinom sindike prepovedovale.¹¹⁰⁴ T. i. *amici spirituali* pa so jim lahko priskočili na pomoč le v skrajnih primerih in jim darovali potrebne stvari. Leta 1575 so kapucini stroga pravila glede tega nekoliko razrahljali in začeli upoštevati spreglede dveh zgoraj omenjenih papežev. Zato so odtlej tudi oni imenovali sindika (*pater temporalis*), ki je kot namestnik Svete stolice ali dobrotnika upravljal z njihovim premoženjem. Pravno gledano so bili sindiki fiktivni lastniki, ki jim je bila odvzeta opravilna sposobnost.¹¹⁰⁵

Sindik je bil zaupanja vredna oseba, ki je strogo ločeno od svojega denarja hranila vsa denarna sredstva, ki so jih dobili kapucini. Predstojnik samostana je sindika seznanjal s potrebami samostanske skupnosti, on pa je nato želene stvari priskrbel. Velikokrat so dobrotniki samostanu darovali denar za točno določen namen; tega je moral sindik spoštovati ali pa se je z darovalcem pogovoril, ali lahko sredstva porabi za drugo stvar. Za svoje delo ni bil poplačan v denarju.¹¹⁰⁶

Arhivski viri za kapucinske samostane na naših tleh neposredno navajajo le nekaj sindikov. Med njimi so bili navadno predstavniki plemiškega ali meščanskega rodu, nedvomno pa so bili to ugledni in pošteni verniki. V Kranju sta to vlogo imela Andrej Graffenweger, pomemben kranjski deželan, in Karel Portner. V Novem mestu sta izpričana Friderik Dilanc in Mathias Wuzella, prvi je bil pomemben Novomeščan, drugi pa nekdaj krški in leskovški župnik. V škofjeloškem kapucinskem samostanu je bil prvi sindik škofjeloški glavar baron Jožef Anton Evzebij Halden, nasledil ga je baron Anton Eckher, ki je prav tako kot Halden opravljal službo škofjeloškega glavarja. Ohranjen je tudi *Zapisnik dohodkov in stroškov, katere je dobil in izdal loški glavar pl. Halden za zidanje*

&Query=prokurator, zapis z dne: 17. 3. 2016. V Beneški republiki je bil sindik *visoki komunski uradnik (običajno dva)*, ki je nadzoroval porabo komunskega denarja [...], cit. po: Zdenka Bonin, *Bratovščine v severozahodni Istri v obdobju Beneške republike*, Koper 2011, str. 362 (dalje: Bonin, *Bratovščine*), prokurator pa nadzornik bratovščinske in tudi špitalske posesti, poleg tega pa tudi pooblaščenec in oskrbnik, prim. prav tam, str. 361.

¹¹⁰³ V virih, ki se nanašajo na zgodovino observantov province sv. Križa, se v tem kontekstu najde tudi izraz *pater spiritualis*, medtem ko je izraz *mater spiritualis* rezerviran za prokuratorjevo ženo, prim. Jože Škofljanec, *Brežiški frančiškanski samostan v drugi polovici 18. stoletja* (tipkopis diplomatske naloge), Ljubljana 1996, str. 58 (dalje: Škofljanec, *Brežiški frančiškanski samostan*); isti, *Observanti province sv. Križa*, str. 13.

¹¹⁰⁴ Gl. poglavje: 2.2.3 Kapucinske konstitucije in gradbena dejavnost na Apeninskem polotoku.

¹¹⁰⁵ AT ADG, Orten und Genossenschaften, K 31, Hausbesitz der P.P. Kapuziner (Abschrift ao 1883).

¹¹⁰⁶ Benedik, *Kapucinski samostan s cerkvijo Sv. Ane*, str. 45. Gl. tudi Benedik – Kralj, *Kapucini na Slovenskem* (AK), str. 543–555.

kapucinske cerkve in kapucinskega samostana v Škofji Loki. Baron Eckher pa je za kapucine urejal denarne posle ob že skorajšnjem dokončanju samostana in tudi pozneje, ko so kaj popravljali, obnavljali, na novo zgradili itd.¹¹⁰⁷

Včasih v kronikah najdemo tudi izraz *pater/mater/filius spiritualis* ali *geistlicher Vater/geistliche Mutter* oz. duhovni oče/mati, kar praviloma enačimo s pomenom dobrotnika, vendar so te osebe v nekaterih primerih lahko opravljale tudi funkcijo sindika.¹¹⁰⁸ Duhovna mati v Celju je bila leta 1748 Helena Zofija Skoblin, duhovni oče pa ok. leta 1754 Anton Schieferl, lector in mestni sodnik, ki je denar kapucinov nalagal za obresti in leta 1760 sestavil davčno napoved za celjski samostan. Leta 1782 je to nalogo prevzel Pavel Resnik, od leta 1816 do leta 1845 pa jo je opravljal neki gospod Siebenburger.¹¹⁰⁹ *Mater spiritualis* svetokriškega kapucinskega samostana je bila sredi 18. stoletja Marijana Nemizhoffen,¹¹¹⁰ *filius spiritualis* Andrej Bratina iz Plač, zidar, ki je zidal kletne prostore v samostanu, *geistlicher Vater* ali *pater spiritualis* pa leta 1848 grof Kristijan Attems Svetokriški, ki je leta 1857 predal svoje dolžnosti in prihranjen denar samostanu.¹¹¹¹ V Krškem je bil leta 1734 *pater spiritualis* čevljar Mathias Mikulitsh, ki je bil do leta 1718 tudi mestni sodnik, poprej pa so to funkcijo opravljali Joannes Warshiz, Mathias Stanz in Karel Jožef Jereb. Leta 1754 se kot *pater spiritualis* omenja grof Aleksander Auersperg. Leta 1799 je umrl Jožef Vidmar, ki je bil krškim kapucinom 35 let zvesti *amicus spiritualis*, leta 1859 pa Martin Scharlach, *pater spiritualis*, ki ga je nasledil Martin Hočevar, krški poslovnež, mecen in politik. Za leto 1903 se kot *mater spiritualis* omenja Josipina Hočevar.¹¹¹² V Kranju so imeli v 18. stoletju kapucini duhovno mater, ki je večkrat prihajala iz rodbine Mayr.¹¹¹³

V 19. stoletju so kapucini težili, da je zelo težko najti sindika, ki bi bil vreden zaupanja in bi bil pripravljen opravljati to ugledno službo. Nekateri sindiki so z bančnimi špekulacijami celo škodili kapucinskemu redu. Zato in tudi zaradi drugih razlogov se je takrat pomen sindika znotraj kapucinskega reda začel zmanjševati.¹¹¹⁴

5.4 Lokacija kapucinskega samostana

V kapucinskih konstitucijah je zapisano, da se mora samostan zgraditi približno eno miljo in pol oz. od leta 1552 eno miljo, tj. približno od 1,8 do 2,8 km od strnjene naselja, vendar se je vsaj za nekdanjo Štajersko kapucinsko

¹¹⁰⁷ Kovač, Ustanovitev kapucinskega samostana, str. 44–45, 48; Benedik, *Kapucinski samostan s cerkvijo Sv. Ane*, str. 45–46.

¹¹⁰⁸ Prim. Benedik – Kralj, *Kapucini na Slovenskem* (AK), str. 543–555.

¹¹⁰⁹ SI ASKP, Zapiski za kroniko kapucinskega samostana v Celju, str. 11, 14, 37, 40.

¹¹¹⁰ Družina plemenitih Nemizhoffenov je bila ena premožnejših v Svetem Križu, prim. Martelanc, Vipavski križ, 2011, str. 88–90.

¹¹¹¹ SI ASKP, *Notae pro chronica Capucinatorum Sanctae Crucis*, str. 16, 18–19, 26, 29.

¹¹¹² Benedik – Kralj, *Kapucini na Slovenskem* (AK), str. 478, 492, 522, 524–526.

¹¹¹³ Žontar, *Zgodovina mesta Kranja*, str. 217.

¹¹¹⁴ AT ADG, *Orten und Genossenschaften*, K 31, Hausbesitz der P.P.Kapuziner (Abschrift ao 1883).

provinco izkazalo, da je bila večina samostanov zgrajenih bližje naseljem, kot so predpisovale konstitucije. Povečini jih najdemo na obrobju naselij, vendar zunaj mestnega obzidja, tik ob mestnih vratih in hkrati v bližini pomembnejših prometnic. Izjemen je bil npr. prvi samostan na Ptuj, ki je bil zgrajen znotraj strnjenega naselja. Zaradi hrupa in nevšečnosti so ga bili kapucini primorani zapustiti in si zgraditi novega zunaj obzidja. Krški kapucinski samostan je prav tako stal znotraj mestnega obzidja, vendar na dokaj mirni lokaciji, zato je tudi obstal. Vsekakor pa kapucini niso želeli biti preveč oddaljeni od ljudi, ki so jim prednostno namenjali svojo dušnopastirsko dejavnost. Ko so npr. novomeški kapucini dobili v dar zemljišče, ki je bilo precej oddaljeno od mesta, so ga že pred gradnjo zamenjali z zemljiščem tik ob vhodu v mesto.

Zunaj obzidanega naselja se niso naseljevali le zaradi miru, ampak tudi iz čisto preprostega razloga: znotraj mestnega obzidja v zgodnjem novem veku skorajda ni bilo več prostora, kjer bi lahko postavili samostan skupaj z vrtom, zunaj njega pa je bilo take zemlje v izobilju, in še relativno poceni je bila.¹¹¹⁵ Samostan je bil velikokrat ena prvih stanovanjskih stavb zunaj mesta; kar še posebej izstopa v Novem mestu in Škofji Loki. Ta je nato botrovala pospešene-mu razvoju predmestnega naselja. Poleg Novega mesta in Škofje Loke to lahko trdimo še za Ljubljano in Kranj.

Včasih so morali meščani za gradnjo samostana sicer odstopiti vrtove, npr. v Ljubljani in Vipavskem Križu, včasih so morali celo podreti kako stavbo, npr. v Krškem in Kranju, večinoma pa so dobrotniki darovali še nepozidana zemljišča.

5.5 Orientacija cerkvene stavbe

Kapucini niso dajali pretiranega pomena tradicionalni orientaciji prezbiterja proti vzhodu. Proti vzhodu so bile namreč krščanske cerkve orientirane že od vsega začetka, saj je vstali Kristus simbol vedno znova vzhajajočega sonca. Kristus tako predstavlja povezavo med človekom in Bogom, poleg tega pa usmerjanje cerkva proti vzhodu pripomore k enotnosti krščanske skupnosti.¹¹¹⁶

V kapucinskem primeru so bile odločilnejše naravne danosti, kot so klima, vetrovi, teren itd., in umestitev samostana v okviru naselja. Cerkve so s fasado navadno gledale na pomembno pot oz. vpadnico, kot npr. mariborska, druga ptujka, krška, kranjska, novomeška in škofjeloška, v enem primeru na reko, in sicer celjska, v dveh pa na trg oz. so pripomogle k temu, da se je pred

¹¹¹⁵ Predavanje dr. Blaža Resmana *Vloga samostanov v urbanistični podobi mest – primer Ljubljane*, na Znanstvenem posvetu na temi projektov *Samostani – povezovalci evropskega umetnostnega prostora in Ljubljanski barok – materialna kultura in duhovni kontekst*, ki se je odvijal 25. aprila 2012 v Prešernovi dvorani ZRC SAZU v Ljubljani.

¹¹¹⁶ Joseph Kardinal Ratzinger – papež Benedikt XVI., *Duh liturgije*, Maribor 2014, str. 53–71 (dalje: papež Benedikt XVI., *Duh liturgije*); Heine-Geldern, *ECCLIESIA – Kirchenbau und Liturgie*, str. 11–12.

cerkvijo oblikoval zaključen tržni prostor, in sicer ljubljanska in svetokriška. Z nekonvencionalno orientacijo so kapucini dosegli predvsem to, da nihče, ki je vstopal v mesto ali ga zapuščal, ni mogel spregledati njihovega samostanskega kompleksa.

V tem pogledu je zanimiv Dolničarjev popis gradnje ljubljanske stolne cerkve, ki je bila postavljena skoraj sto let za kapucinsko. Načrtovalci so takrat namreč intenzivno premišljevali, ali naj ohranijo prvotno orientacijo proti vzhodu ali naj novozgrajeno stolnico obrnejo proti severu, tako da bi bila njena fasada obrnjena na trg in s tem bolj vidna. Prevladalo je mnenje, da se je bolje držati uveljavljene orientacije proti vzhodu.¹¹¹⁷ Janez Gregor Dolničar je zaradi tega o ljubljanski stolnici zapisal naslednje: *Zato je treba blagrovati in za srečno imeti Ljubljano, ker je njena glavna cerkev usmerjena proti vzhodu v skladu z običajem, ki ga je potrdila rimska Cerkev.*¹¹¹⁸

Kljub temu pa niso bili le kapucini tisti, ki se niso držali ustaljenih navad, čeprav je bila orientacija proti vzhodu običajna za naš prostor in obravnavani čas. Kot enega od primerov vzemimo cerkev v Svetem pri Komnu, ki so ji v 17. stoletju prav tako spremenili smer. Stari prezbitarij, ki je bil obrnjen proti vzhodu, so opustili in sezidali novega na severni strani cerkve.¹¹¹⁹ Kaj je botrovalo dozidavi novega prezbitarija in spremembi orientacije cerkve, pa ni znano.

5.6 Tlorisna zasnova in druge arhitekturne značilnosti kapucinskih samostanov na Slovenskem

Vse cerkve brez izjeme spadajo v beneško-tirolski tip kapucinske cerkve. Imajo eno pravokotno ladjo, katere dolžina je približno dvakratnik njene širine, ter od nje ožji prezbitarij in molitveni kor; slednja sta ločena z leseno oltarno pregrado, ki ima na prezbitarijski strani dva prehoda, ta pa sta na korni strani združena v enega. Levo ali desno od molitvenega kora sta zakristija in umivalnica, levo in desno od prezbitarija pa sta oratorija. Tisti oratorij, ki vodi iz zakristije v stranske kapele, ima navadno obliko na glavo (včasih hkratno tudi zrcalno) obrnjene črke L. Variira le število prvotnih stranskih kapel, ki so ladji vselej pridane na nasprotni strani bivalnih traktov. Nekaj cerkva je imelo na začetku eno stransko kapelo, druga ptujska, krška, kranjska, novomeška in škofjeloška pa so imele že ob posvetitvi cerkve dve. Cerkevna ladja je povečini banjasto obokana in ima navadno sosvodnice, v nekaterih primerih najdemo tudi križnogrebenast obok, npr. v Ljubljani in Škofji Loki. V Celju in Krškem so na

¹¹¹⁷ Dolničar, Zgodovina ljubljanske stolne cerkve, str. 223–224.

¹¹¹⁸ Cit. po: prav tam, str. 224.

¹¹¹⁹ Nace Šumi, Arhitektura 17. stoletja na Slovenskem, v: *Arhitektura 17. stoletja na Slovenskem. Obdobje med pozno renesanso in zrelim barokom. Katalog razstave Arhitekturnega muzeja Ljubljana v fužinskem gradu v Ljubljani od 23. januarja do 23. februarja 2007*, Ljubljana 2000, str. 29 (dalje: Šumi, Arhitektura 17. stoletja).

oboku vidne okrogle odprtine za zračenje ladje (*Heiligeistloch*). Prezbiterij in molitveni kor sta bila skorajda praviloma banjasto obokana ter s sosvodnicami ali brez njih; izjemne so zopet ljubljanska in škofjeloška cerkev, ki sta imeli križnogrebenast obok nad obema prostoroma, ter krška, ki ima križnogrebenast obok le v prezbitерију. Stranske kapele so navadno banjasto obokane, najdejo se tudi češke kape, npr. v Škofji Loki, le v Ljubljani, Vipavskem Križu in Krškem so križnogrebenasto obokane. Kranjska cerkev je bila nekoliko posebna, saj je imela že ob izgradnji prizidano kopijo svete hiše (*Santa Casa*), ki je imela banjast obok.

V cerkvi so bile tudi grobnice. Te zasledimo pri ljubljanski, mariborski, drugi ptujski, svetokriški, krški, kranjski, novomeški in škofjeloški cerkvi. Navadno so bile locirane na sredini ladje ali pa tik pred vstopom iz ladje v prezbitерij, veliko jih najdemo tudi pod stranskimi kapelami. Natančneje imamo dokumentirani dve ptujski kripti v stranskih kapelah, ki sta bili zgrajeni iz opeke. Merili sta približno $2,30 \times 4,30 \times 1,80$ m oz. $2,00 \times 3,80 \times 1,65$ m. V cerkvah so navadno pokopavali kapucine in pomembnejše plemiče in meščane, pokojne pa so k večnemu počitku polagali tudi na pokopališču pred cerkvijo, tako npr. v Celju in Vipavskem Križu.

Svetokriška cerkev je bila nekoliko posebna, ker je bila preko prehoda povezana s svetokriškim gradom, kjer so živeli ustanovitelji samostana. Ti so nad vhodom v cerkev naredili privzdignjeno emporo, od koder so lahko prisostvovali mašni daritvi. Za laike so podobno emporo leta 1700 uredili tudi v Kranju, mogoče pa so nekaj podobnega imeli tudi ljubljanski kapucini.

Večino samostanov so sestavljali trije bivalni trakti, ki so bili nadstropni, le ljubljanski kapucinski samostan je imel delno izgrajen še četrti, tj. vzhodni trakt. Izjemen je še celjski samostan, ki na začetku ni imel v celoti izgrajenega severnega trakta, ta je bil dodan šele v drugi polovici 18. stoletja. Že nekajkrat pa je bilo izpostavljeno, da je imel svetokriški kapucinski samostan na začetku le eno, in sicer južno krilo. Pod pritličjem so bili prostori, ki bi jih ob drugačnih naravnih danostih najverjetneje našli v severnem ali zahodnem traktu. Postopoma pa so do prve polovice 18. stoletja izgradili še zahodno krilo.

Samostanski atriji so bili kvadratni ali pravokotni, obhodni hodniki povečini obokani, banjasto ali križnogrebenasto ali v kombinaciji obeh variant; sloneli so na lesenih slopih in bili na začetku najverjetneje v celoti odprti.¹¹²⁰ Ohranjene vedute pričajo o tem, da so imeli pultasto streho. Na sredini atrija je bil vedno okrogel vodnjak.

V vhodnem traktu so bile praviloma sobe za obiskovalce (govornice, jedilnica za reveže itd.), refektorij je bil skorajda vedno v južnem oz. jugovzhodnem

¹¹²⁰ Šele v 19. stoletju najdemo v arhivskih virih navedke o delnih, pozneje pa tudi celotnih zasteklitvah obhodnih hodnikov.

traktu, le v Škofji Loki ga najdemo v zahodnem krilu. Z refektorijem je bila brez izjeme povezana točilnica s stopnicami, ki so vodile v obokano klet pod refektorijem. Kuhinjski prostori, ki so bili na drugi strani refektorija, so bili lahko v vseh traktih, le v severnem jih ne najdemo. Izzidano kaminsko kuhinjo so imeli vsi samostani z izjemo drugega ptujskega in novomeškega samostana, kjer ni bila izzidana, vendar je njena oblika na tlorisni zasnovi jasno razvidna. Drvarnice so bile najverjetneje v severnem krilu ali pa v prizidku k enemu od samostanskih traktov, npr. v Vipavskem Križu, Novem mestu in Škofji Loki. V samostanu so bile nedvomno tudi sobe za samostanske hlapce in vrtnarje ter kaznilnice; slednji dve sta izpričani za Vipavski Križ.

V zgornje nadstropje sta vedno vodili dve stopnišči, ob koru in ob kuhinjskih prostorih. Navadno je šlo za enoramno stopnišče, le v Škofji Loki najdemo ob kuhinji dvoramno. *Dormitorio doppio* je bil brez izjeme nad refektorijem, v *dormitoriu semplice* pa je bila navadno infermerija s kapelo oz. so bile sobe za goste. Knjižnice so bile povečini v nadstropju, v pritličju jih najdemo le v Ljubljani, domnevno tudi v Škofji Loki, v Vipavskem Križu pa morda pod refektorijem. Prostori v dormitoriju navadno niso bili obrnjeni proti severu, čeprav vemo za nekaj izjem, npr. pri ljubljanskih, celjskih, svetokriških in škofjeloških kapucinih. Zanimivo pa je, da bolniške sobe oz. sobe za goste prvotno nikoli niso gledale na atrijsko stran. V kvadratnem prizidku enega od vogalov so bile vedno sanitarije in soba za otepanje bolh z oblačil, v pritličju tega prizidka pa kloaka.

Samostani na Slovenskem so bili po številu celic primerljivi s samostani nekdanje štajerske province, ki so spadali med manjše redovne hiše v okviru celotnega kapucinskega reda. Njihovo število je zaradi prezidav variiralo, vendar se je z izjemo ljubljanskega samostana, ki je po prezidavi štel 48 celic in je bil sploh največji v provinci, ustalilo na okoli 20 do 30, nikoli pa ni preseglo 30 celic.

Do samostana je lahko vodilo monumentalno stopnišče, npr. v Celju in na Ptuju, drugače pa le nekaj stopnic. Pred cerkvijo je bil navadno ograjen prostor, v katerega se je dostopalo skozi enega, dva ali tri vhode. Tam je bil praviloma lesen križ z orodji mučeništva. Arkadni vhod na prostor pred cerkvijo v Škofji Loki je od sredine 18. stoletja krasila kapelica s podobo Marije Pomagaj.

Cerkvene fasade so si bile med seboj izredno podobne. Vse so imele v osi fasade preprost pravokoten portal, do katerega je lahko vodilo nekaj stopnic; izjema je bila le ljubljanska cerkev, kjer je bil portal najverjetneje polkrožno zaključen. Nad portalom je bilo vedno okroglo okno, levo in desno dve pravokotni okenski odprtini, v trikotnem timpanonu pa še od dve do tri okrogle odprtine, ki so imele bolj prezračevalno kot estetsko funkcijo. Ljubljanska cerkev je imela nad portalom najbrž tudi nišo za fresko, enako kot jo ima še vedno škofjeloška

cerkev, svetokriško in krško fasado je nekdanj krasil križ, morda z orodji mučeništva. Okenske odprtine na drugih fasadnih stenah so bile preproste in večinoma pravokotne, mogoče včasih tudi polkrožno zaključene, največkrat nameščene v zgornjem delu stene, tako da se iz cerkve ni moglo videti ven.

Zvonik je bil praviloma nad molitvenim korom. To je bil preprost štirio-glat stolp s piramidalno streho, navadno s križem na vrhu. Iz zbranega gradiva ni čisto jasno, ali je bil zvonik v celoti lesen ali pa je bil mogoče v spodnjem delu zidan, vendar je imel v vsakem primeru leseno streho. Žal se nobeden ni ohranil. Le zvonik svetokriške cerkve je bil nekoliko poseben in zavezan lokalni stavbarski tradiciji. Zvon v tem zvoniku je tehtal 150 kg,¹¹²¹ tj. dobrih trikrat več kot so zapovedovale konstitucije.

Stranske fasade samostana so bile skromne. Pritličje in nadstropje bivalnega kompleksa je včasih delil preprost trak, pod streho pa je bil lahko tudi venčni zidec, npr. v Celju, Vipavskem Križu, Krškem, Kranju in Škofji Loki. Zunanjsčino samostana so krasile le naslikane sončne ure, v Vipavskem Križu jih npr. najdemo na atrijski in vrtni strani samostana.

Strehe cerkva in samostanov so bile dvokapne, le strehe nekaterih stranskih kapel so bile lahko trokapne, npr. ljubljanske, celjske in krške. Svetokriška cerkev ima nekoliko položnejšo streho kot druge, saj je bil vpliv lokalne stavbarske tradicije na Primorskem izjemno močan. Tudi kritina se je zgledovala po lokalni tradiciji. Znano je, da so bili svetokriški molitveni kor in bivalni trakti kriti s skrilami, cerkvena stavba s skodlami, kranjska cerkev pa je bila v celoti krita s skodlami.

Stene cerkva so bile nečlenjene, le preprost trakast venčni zidec je ločeval steno od oboka, npr. v Celju, Mariboru, Vipavskem Križu, Krškem in Škofji Loki, vendar menimo, da se je ta preprosta členitev stene uporabljala pri dekoraciji vseh kapucinskih cerkva na Slovenskem. Najdejo se tudi preprosti prečni-ki slavoločnih odprtin stranskih kapel in prezbiterija.

Za gradnjo so uporabljali predvsem kamen, pesek, opeko in les, tj. osnovni gradbeni material v tistem času.¹¹²² Zanimivi so izsledki arheoloških izkopavanj nekdanjega ptujskega samostana, ki pričajo o preprosti gradnji temeljev s kamnom in opeko, ki so ju zalivali z malto, medtem ko so za gradnjo zidov večinoma uporabljali opeko. Apno so (vsaj za ta samostan) žgali kar na kraju samem, saj so bile prav ob samostanu najdene tri apnenice.¹¹²³

¹¹²¹ Kralj – Kralj, *Kapucinski samostan s cerkvijo v Vipavskem Križu*, str. 35.

¹¹²² Kot opaža Jože Curk pri celjskem samostanu, naj bi na začetku prevladoval kamen, za dograditve pa so se posluževali opeke, prim. Curk, *O samostanih in samostanski arhitekturi*, str. 146, vendar je to lastnost vseh prezidav v tistem času in uporaba opeke za dograditve seveda ni lastna le kapucinom.

¹¹²³ Ustni vir: Marija Lubšina Tušek. Tudi za goriški kapucinski samostan je izpričana apnenica, prim. Roccabruna, *La fondazione del convento*, str. 119.

5.7 Notranjščina in oprema kapucinskih cerkva in samostanov na Slovenskem

Cerkvene notranjščine so bile prvotno pobeljene,¹¹²⁴ poslikane pa povečini v drugi polovici 19. in v začetku 20. stoletja. Poslikava notranjščine bivalnih traktov ni bila v navadi. Zato je v tem smislu toliko bolj zanimiva omemba poslikave, ki je bila najdena v nadstropju vzhodnega trakta celjskega samostana. Prikazovala je Prihod sv. Duha in naj bi nastala v 1. polovici 17. stoletja, se pravi v času postavitve samostana. Morda je šlo za podobo na vrhu stopnic dormitorija, ki je bila vključena v nekakšen hišni oltarček, ali pa za opremo bolniške kapele.

Najpomembnejši prostor ne samo v kapucinski, temveč v vsaki cerkvi je prezbiterij z velikim oltarjem in tabernakljem na njem. Kapucinska cerkev ni prepoznavna le po tipični arhitekturni zasnovi, pač pa tudi po karakteristični, že večkrat omenjeni, leseni oltarni steni ter trodelni razporeditvi slik na njej. Zato pomembnejša umetniška dela v kapucinskih cerkvah vedno najdemo na velikem oltarju. Ta je bil razdeljen na glavno podobo, ki je predstavljala cerkvenega patrona oz. prizor iz njegovega življenja, ter na dve manjši stranski podobi nad prehodoma v molitveni kor, ki sta običajno upodabljali svetnike Frančiškovihih redov,¹¹²⁵ z izjemo škofjeloške cerkve, kjer je upodobljeno Sveto sorodstvo. Zanimiv je še veliki oltar v krški cerkvi, ki stranskih podob najverjetneje nikoli ni imel.¹¹²⁶ Četudi so na začetku kapucini cerkve krasili le s preprostimi grafikami ali lesenimi razpeli, so v duhu rekatolizacije in borbe proti krivoverstvu uporabljali predvsem slikana platna, ki so spremljala in pospeševala ljudske pobožnosti.¹¹²⁷

V Ljubljani je bila v velikem oltarju podoba Matere Božje s svetniki, levo in desno pa sliki sv. Bonaventure in sv. Ludvika Toulouškega, celjsko kapucinsko cerkev krasi podoba sv. Cecilije, ikonografija stranskih podob pa žal ni znana. V Vipavskem Križu je bila nekdanj v velikem oltarju podoba Križanega z Marijo, Janezom Evangelistom in Marijo Magdaleno, levo in desno pa najdemo sv. Bonaventuro in sv. Antona Padovanskega. V Krškem je le podoba Marije z Jezuškom, za Novo mesto je izpričana podoba sv. Jožefa, veliki oltar v Škofji Loki pa krasi Smrt sv. Ane, ki jo spremljata podobi sv. Elizabete z Janezom Krstnikom in sv. Zaharije.

Oltarji so bili leseni, izrezljani in na začetku nepozlačeni. Uporaba lesa za izdelavo oltarjev je še dodatno podčrtovala njihovo zavezanost ubožtvu. Temen

¹¹²⁴ Pobeljene stene niso le izraz ubožstva, saj so v tistem času bolj kot stenskim slikarjem dajali prednost oltarju in tabernaklju na njem, zato so stene tudi drugod belili, prim. Šumi, *Arhitektura 17. stoletja na Slovenskem*, str. 19. Poleg tega pa so z apnom pobeljene stene naravno razkužene.

¹¹²⁵ Gl. tudi Alviž, *Slikarstvo XVII. i XVIII. stoljeća*, str. 240.

¹¹²⁶ Podobnega najdemo tudi v graški kapucinski cerkvi sv. Antona.

¹¹²⁷ Prim.: Alviž, *Slikarstvo XVII. i XVIII. stoljeća*, str. 43.

les, večinoma oreh, simbolno nakazuje barvo kapucinskega habita, dejstvo, da oltarjev niso zlatili ali polihromirali, pa na redovno preproščino. Ko je želel npr. papež Urban VIII. v 17. stoletju cerkve opremiti s kamnitimi oltarji, so ga kapucini lepo prosili, da bi lahko ostali zvesti svoji tradiciji postavljanja lesenih.¹¹²⁸ Leta 1702 je generalni kapitelj prepovedal zlatiti oltarje, relikvije, podobe, tabernaklje idr.: *Prohibentur deaurata altaria, reliquiaria, vel imagines; item antependia acu artificiose picta, vel albae pretiosis fimbriis compta; item tabernacula in Capellis.*¹¹²⁹ Leta 1718 je svoje zahteve ponovil.¹¹³⁰

Žal se je v prvotni obliki v celoti ohranil le en oltar, in sicer tisti v Vipavskem Križu. Stebrni oltar svetokriške cerkve je iz temnorjavega lesa in ima trapezasto intarzirano menzo s Frančiškovim grbom, ki nosi pozneje izdelan tabernakelj. Pod tabernakljem je reža, skozi katero kapucini v koru spremljajo mašno daritev. Ob menzi sta prehoda v molitveni kor, katerih prekladi z volutnim zatrepom in angelskimi glavicami počivata na paru kompozitnih stebrov. Za tabernakljem se pne stebrna arhitektura s parom v spodnjem delu kaneliranih kompozitnih stebrov, ki nosita prekinjeno ogredje s trikotnim zatrepom, v katerem je kartuša z Božjim očesom. Na krilih sta manjši, polkrožno zaključeni niši, nad levo je kartuša s Kristusovim, desno pa kartuša z Marijinim monogramom. Atiko s stranskimi krili povezujeta voluti, v poljih ob njiju pa sta reliefa s cvetličnima vazama.¹¹³¹

Specifika kapucinske cerkve je molitveni kor za oltarno steno, ki v kapucinski arhitekturi prav tako kot prezbitarij, ki je že na splošno najpomembnejši prostor v cerkvi, zaseda pomembno mesto. Ne le, da se tu odvija molitveno bogoslužje, na katerega se navezuje celotno redovno življenje¹¹³² (zato je v molitvenem koru vedno tudi lesen psalterij, ob stenah pa lesene klopi), ampak velikost molitvenega kora celo določa mere samostanskega kompleksa in tako daje podlago celotni arhitekturni zasnovi, kot daje globoka molitev podlago za redovno življenje vsakega kapucina. Prilagaja se namreč številu redovnikov, ki prebivajo v samostanu. Gre torej za praktično izhodišče pri gradnji samostana, hkrati pa tudi za duhovno izhodišče celotnega redovnega življenja.

Oltarna stena je tudi na korni strani vedno okrašena z nabožnimi podobami. To velja še posebej za lopute na mestu stranskih slik velikega oltarja, ki se lahko odpirajo in zapirajo; žal se poslikave na Slovenskem niso ohranile. Podoba je lahko tudi nad vrati, ki vodijo iz molitvenega kora v prezbitarij. V Vipavskem Križu se je ohranila lesena oltarna stena, ki sloni na nižji zidani bazi.

¹¹²⁸ Prim. prav tam, str. 42.

¹¹²⁹ Cit. po: Benedik – Kralj, *Kapucini na Slovenskem* (AK), str. 464–465.

¹¹³⁰ SI ASKP, *Relationes historicae monasterii Labacensis*, fol. 54.

¹¹³¹ Opis je povzet po: Martelanc, *Vipavski Križ*, 2012, str. 612–613.

¹¹³² Benedik, *Kapucinski samostan s cerkvijo sv. Cecilije* str. 46.

Arhitekturni elementi so na korni strani rezljani in intarzirani. Nad vrati je niša s trikotnim zatrepom s podobo Marije z Otrokom in z izrezljanim golobom sv. Duha na vrhu, v timpanonu niše je Marijin monogram. Ob niši so levo in desno lopute, ki so bile nekdanj morda poslikane in so se lahko med mašno daritvijo odpirale. Na vrhu je oltarna pregrada okrašena z volutami in trikotnim zatrepom z Božjim očesom, v spodnjem delu pa imitira korne klopi.¹¹³³ V Novem mestu so korno stran krasile podobe Križanega, sv. Klare in sv. Janeza Evangelista, v Škofji Loki pa podobi sv. Antona Opata in sv. Pavla Puščavnika. Najverjetneje so bila v kapucinskih cerkvah prvotno poslikana tudi lesena vratca, ki so zapirala odprtino pod tabernakljem, žal pa se na Slovenskem niso ohranila.¹¹³⁴

Cerkvena ladja je bila namenjena vernikom. Bila je preprosto dekorirana z namenom, da bi vernika v duhu potridentinske preнове usmerila v prezbiterij in najodličnejše mesto v njem: na tabernakelj z Najsvetejšim. Tabernakelj je skupaj z velikim oltarjem pravzaprav edini element v cerkvi, ki poleg stranskih oltarjev izstopa po bogastvu.

Vsaka cerkev je imela vsaj eno stransko kapelo, lahko pa celo tri. V oltarju je visela podoba titularnega svetnika.¹¹³⁵ Prevladujejo Marijine kapele, npr. v Ljubljani, Celju, na Ptuj, v Krškem, Kranju in Škofji Loki, pogoste so tudi kapele svetnikov, skupnih vsem Frančiškovim redovom, npr. na Ptuj, v Krškem, Kranju in Novem mestu, najdemo pa tudi druge kapele s patrociniem, ki sovпада z imenom njenega dobrotnika, npr. v Mariboru, in kapele sv. Valentina v Vipavskem Križu, sv. Kajetana v Novem mestu in sv. Križa v Škofji Loki. Stranske kapele so bile namenjene čaščenju svetih oseb, bile so tudi nekakšna „privatna svetišča“ za dobrotnike, ki so jih dali postaviti. V njih so dobrotnike tudi pokopavali.

Cerkve prvotno niso imele stranskih oltarjev ob slavaločni steni. Izjemi predstavljata le novomeška in škofjeloška. Obe cerkvi sta bili zgrajeni v 2. polovici 17. oz. na začetku 18. stoletja, ko je bilo prislanjanje stranskih oltarjev na slavaločno steno že ustaljena navada.¹¹³⁶ Kranjska cerkev je imela oltar nadangela Gabrijela, ki je stal ob vhodu v stransko kapelo Lavretanske Matere Božje. Na slavaločni steni je bila v kapucinski cerkvi navadno nameščena prižnica, ki so jo na eno od podolžnih ladijskih sten prenesli, če so ob slavaločno steno prislonili stranski oltar, npr. v Celju, Vipavskem Križu, Krškem itd.

Obhodni hodnik okrog atrija ima vlogo povezovanja prostorov v pritličju, hkrati je tudi prostor, kjer se kapucini med seboj srečujejo.¹¹³⁷ Prostori za

¹¹³³ Opis je povzet po: Martelanc, Vipavski Križ, 2012, str. 614.

¹¹³⁴ Ohranila pa se je izjemno zanimiva poslikava v Gradcu (sv. Anton) in Varaždinu, za slednjo gl. Alviž, *Slikarstvo XVII. i XVIII. stoljeća*, str. 141–142.

¹¹³⁵ V primeru, ko se je podoba na oltarju zamenjala, se je navadno zamenjal tudi patrocinijske kapele, npr. v Krškem in Škofji Loki.

¹¹³⁶ Več o stranskih oltarjih, ki so bili pozneje prislonjeni na slavaločno steno, v nadaljevanju.

¹¹³⁷ Obhodne hodnike so navadno zaprli v 19. stoletju, od takrat dalje najdemo v njih tudi galerije svetnikov.

obiskovalce so bili vedno pri vhodu v samostan, tako da svetni ljudje niso prekomerno prihajali v stik z redovno družino.

Refektorij je bil najpomembnejši prostor v okviru bivalnih traktov samostana. V njem so bile lesene klopi nameščene vzdolž treh stranic; na četrti je bila odprtina kuhinjske line. Poleg klopi so bile lesene mize. V refektoriju samostanska družina ni le obedovala, ampak je med obedom iz Svetega pisma ter drugih spisov tudi brala tekste, ki so kapucine spodbujali k duhovnemu premišljevanju. V refektoriju so bile zato navadno police za knjige.¹¹³⁸ Ta prostor je bil pomemben tudi zato, ker so se kapucini v njem zbrali ob zasedanju kapitljev, saj kapucinski samostan nikoli ni imel kapitelske dvorane. Odprtine posebnega ogrevanja samostana so imeli oz. imajo celjski, svetokriški in škofjeloški kapucini, vendar se predvideva, da je bil *beneficium* uporabljen za ogrevanje dormitorija v vseh samostanih štajerske province. V refektoriju navadno najdemo tudi galerijo kapucinskih svetnikov ter svetnikov, ki so bili del skupne zgodovine vseh manjših bratov, po katerih so se kapucini zgledovali. Še danes pa imajo na Južnem Tirolskem kapucini navado, da se po večerji spomnijo vseh kapucinov domače province in pomembnejših redovnih svetnikov, ki so tistega dne odšli na oni svet. Njihove upodobitve jih tako spominjajo nanje in opominjajo, da bi zanje tudi molili. Vrh vsega pa spodbujajo Frančiškovo idejo bratstva (*fraternitas*).¹¹³⁹ V nekaterih refektorijih so ohranjene tudi upodobitve dobrotnikov, npr. v Škofji Loki, manjkati pa seveda ni smel motiv Zadnje večerje, mogoče tudi Večerje v Emavsu ali Mistične večerje Svete družine;¹¹⁴⁰ slednja dva motiva pa za slovenske samostane nista izpričana. Refektorij in točilnica sta imela kamnit umivalnik; v refektoriju je izpričan v Vipavskem Križu,¹¹⁴¹ v Škofji Loki pa je ohranjen v nekdanji točilnici.

Refektorij je bil povezan tudi z manjšo kuhinjo oz. prostorom, kjer so pripravljali hrano in jo skozi nišo podajali v refektorij. Ta soba se je velikokrat uporabljala tudi kot pomivalnica, zato je imela korito. Samostanske kronike pričajo celo o zelo napredni vodovodni napeljavi. Leta 1744 je bil npr. narejen nov vodovod iz vodnjaka do kuhinje svetokriškega,¹¹⁴² leta 1762 pa je bil obnovljen vodovod v kuhinji krškega samostana.¹¹⁴³

Prvotna oprema celic v dormitoriju se ni ohranila. V celici je kapucin preživel precej časa; tam je študiral, premišljeval, molil. V njej je bilo lahko le

¹¹³⁸ Pri kosilu so prebrali daljši odlomek iz evangelija ter izbrani teološki spis, pri večerji krajši odlomek iz svetopisemskih knjig in daljši izbrani ali duhovni spis, prim. Benedik, *Kapucinski samostan s cerkvijo Sv. Ane*, str. 59–60.

¹¹³⁹ Glede slednjega gl. Alviž, *Slikarstvo XVII. i XVIII. stoljeća*, str. 346.

¹¹⁴⁰ Prim. prav tam, str. 44, 347.

¹¹⁴¹ SI ASKP, *Notae pro chronica Capucinatorum Sanctae Crucis*, str. 72.

¹¹⁴² Prav tam, str. 14.

¹¹⁴³ Kralj, *Kapucinski samostan s cerkvijo v Krškem*, str. 24.

preprosto razpelo in nekaj skromnega pohištva.¹¹⁴⁴ V bolniški kapeli v nadstro-pju je bil navadno oltarček z nabožno podobo, npr. umirajočim sv. Jožefom, ki je bolne kapucine bodril v njihovih zadnjih urah, kot je izpričano za Vipavski Križ¹¹⁴⁵ in Škofjo Loko, na vrhu stopnišča pa so radi postavljali Marijine oltarč-ke, kot npr. *B. V. Mariae in dormitorio penes Scallas*,¹¹⁴⁶ ki naj bi bil v Novem mestu, Celju, Krškem, v Škofji Loki pa je bil nad stopnicami Križani.¹¹⁴⁷ Taki oltarčki so služili osebni pobožnosti redovnika.¹¹⁴⁸ Oprema samostana je tako kot oprema cerkve izredno preprosta, lesena in nevpadljiva.

Cerkve in samostani so bili navadno tlakovani z opeko, kot so to pred-videmale tudi konstitucije; to je znano npr. za Vipavski Križ in Škofjo Loko. V molitvenem koru in refektoriju je bil vedno lesen pod.¹¹⁴⁹ V zakristiji so imeli lesene omare. Izredno zanimiva, najverjetneje narejena v naslonu na rokopis p. Antonia da Pordenone, se je ohranila v Vipavskem Križu, datiramo pa jo v leto 1757. Težka kovana zakristijska vrata, ki so varovala pred vlomi in so bila hkrati tudi ognjevarna, pa so ohranjena v Škofji Loki. Kot zanimivost naj še omenimo, da so bila še leta 1748 prepovedana steklena okna, dovoljena pa so bila taka iz blaga in papirja.¹¹⁵⁰ Kdaj so jih zamenjali s steklenimi, ni znano; verjetno v 19. stoletju, ko je bila uporaba stekla za zasteklitev okenskih odprtín že nekaj čisto običajna.¹¹⁵¹

5.8 Samostanski vrt

Samostan in samostanski vrt je obdajal samostanski zid, v večini prime-rov nepravilne oblike. Vrt je imel en vhod za vozove, ki je bil večji od tistega ob cerkvi. Urejen je bil v pravilne gredice, ki so zelo lepo vidne na starejših upodobitvah Vipavskega Križa, Kranja in Novega mesta. Okrog samostana je bil tudi sadovnjak. Navadno je bil ob cerkveni stavbi rožni vrt, npr. v Ljubljani, Vipavskem Križu in Krškem. Na vrtu najdemo tudi gospodarska poslopja. Za-nimiva so predvsem tista, ki so jih ljubljanski kapucini uporabljali v lekarniški dejavnosti, v sklopu njihovega samostana pa so bili tudi knjigovoznica in tkal-nica ter poslopje, kjer so shranjevali rekvizite za pasijonsko procesijo po mestu.

¹¹⁴⁴ Cassiano da Langasco, *Cultura materiale in convento*, Genova 1990, str. 11–13 (dalje: da Langasco, *Cultura materiale*).

¹¹⁴⁵ V svetokriški kroniki se leta 1758 omenja še omara za bolniško kapelo, prim. SI ASKP, Notae pro chronica Capucinatorum Sanctae Crucis, str. 18.

¹¹⁴⁶ Cit. po: SI ASKP, Acta Conventus Ord. Min. Cap. Rudolphswerthi, str. 77.

¹¹⁴⁷ Prav tam, str. 77; SI ASKP, Kronika kapucinskega samostana v Škofji Loki. I., str. 131; Benedik – Kralj, *Kapucini na Slovenskem* (AK), str. 513; Benedik, *Kapucinski samostan s cerkvijo sv. Cecilije*, str. 57. Taki oltarčki oz. podobe so se do danes ohranili v Varaždinu, Karlobagu in Irdningu. Podobne najdemo npr. tudi pri frančiškanih.

¹¹⁴⁸ Prim. Alviž, *Slikarstvo XVII. i XVIII. stoljeća*, str. 183, 202, 293.

¹¹⁴⁹ SI ASKP, Notae pro chronica Capucinatorum Sanctae Crucis, str. 78.

¹¹⁵⁰ SI ASKP, Acta Conventus Ord. Min. Cap. Rudolphswerthi, fol. 100.

¹¹⁵¹ Monika Pangrčič, *Uporaba stekla v gradbeništvu* (tipkopis diplomske naloge), Maribor 2012, str. 5 (dalje: Pangrčič, *Uporaba stekla*).

Gospodarska poslopja so vidna tudi na starejših upodobitvah in načrtih celjskega, svetokriškega, krškega, kranjskega in novomeškega samostana. Nekatera so bila lesena in se do danes niso ohranila. Lekarno so poleg ljubljanskih imeli še mariborski in krški kapucini, vendar se vsaj v primeru krškega samostana ni nahajala na vrtu, ampak v sklopu samostanskih traktov. Redko srečamo vrtno kapelico ali samotišča, taka so imeli npr. ljubljanski, svetokriški, krški¹¹⁵² in škofjeloški ter v 19. stoletju morda tudi celjski kapucini. Ribnik je izpričan le na Ptuj. Svetokriški samostan je imel zaradi padca terena terasasto oblikovan vrt, medtem ko so imeli drugi samostani enonivojskega.

5.9 Poznejše prezidave in dozidave cerkve in bivalnega dela samostanskega kompleksa ter nova oprema

Kapucini so cerkve in bivalne trakte preurejali po potrebi. Navadno so cerkveni ladji dodali stranske kapele, ki so jih prizidali poleg že obstoječih, npr. v Ljubljani, Mariboru, Novem mestu in Škofji Loki. Povečini so bile enako velike in obokane kot prvotne. Le novomeška kapela je izjemna, ker je bila kopija svete hiše. Spreminjala se je tudi namembnost nekaterih prostorov. Leta 1783 so npr. v Krškem spovednice iz ladje predstavili v prehod med stranskima kapelama in zakristijo, tako je takrat desni oratorij postal spovedni prostor. Kot takega ga vsaj v 19. stoletju srečamo tudi v celjski cerkvi.

V bivalnem delu samostana so največkrat preurejali dormitorij, saj so velikokrat naknadno v samostanu organizirali študij in zato nujno potrebovali več prostora za bivanje in poučevanje redovnega naraščaja, npr. leta 1669 v Ljubljani, leta 1701 na Ptuj, med letoma 1729 in 1730 v Vipavskem Križu in leta 1780 v Škofji Loki. *Dormitorio semplice* so spremenili v *dormitorio doppio* oz. povečali že obstoječe prostore. Včasih so samostanu dodali tudi nadstropen trakt, ki se je na že obstoječe samostansko poslopje pripel na eni strani, npr. leta 1669 v Ljubljani, 1664 in 1708 v Vipavskem Križu, 1744 v Krškem in 1712 v Novem mestu. Včasih so enega od traktov izgradili do konca, npr. zahodnega v Vipavskem Križu leta 1688 in v začetku 18. stoletja, ter severnega v Celju do leta 1770 oz. 1780. Po sredi 18. stoletja so v svetokriškem samostanu naredili še obokano vinsko klet, prav tako so kletne prostore urejali v novomeškem samostanu leta 1750.

Še več prezidav, dozidav in predelav pa se je izvedlo v 19., 20. in 21. stoletju. Velikokrat so povečali stranske kapele, npr. leta 1856 v Celju, leta 1873 in 1887 v Škofji Loki, ter cerkvi prizidali nove, npr. po sredini 19. stoletja, ko so dve kapeli prizidali pred fasado celjske cerkve itd. Zamenjali so tudi starejši stolpič nad

¹¹⁵² Kapela sedmerih Marijinih žalosti, ki jo najdemo tudi ob krški kapucinski cerkvi, naj bi bila v bližini Karlobaga zgrajena prav po prigovarjanju karlobaških kapucinov, prim. Alviž, *Slikarstvo XVII. i XVIII. stoljeća*, str. 232–233.

molitvenim korom, npr. leta 1870 v Celju, leta 1871 v Krškem, 1877 v Škofji Loki in leta 1910 v Vipavskem Križu. Zvoniki niso ohranili prvotne podobe, ampak so bili zgrajeni v duhu takratnega časa. Orgle so v cerkve nameščali v drugi polovici 19. stoletja, takrat so namreč izgradili pevsko emporo na fasadni steni ladje, npr. leta 1855 v Vipavskem Križu, dve leti zatem v Krškem in leta 1870 v Škofji Loki. Pevsko emporo sta imeli tudi novomeška in celjska cerkev.

Samostanu so na več lokacijah v 20. stoletju dodali še en trakt, npr. leta 1912 in 1934 v Celju, leta 1930 v Škofji Loki, ali pa so obstoječe bivalne prostore korenito preuredili. V svetokriškem kapucinskem samostanu so ob koncu 19. stoletja prezidali dormitorij, v južnem delu južnega in zahodnega trakta so povečali celice ter nadzidali obhodni hodnik na zahodu. Podobno so neznano kdaj nadzidali enega od traktov obhodnega hodnika celjskega samostana. V sredini 19. stoletja so povečali celice nad refektorijem škofjeloškega samostana, leta 1905 celice nad refektorijem krškega, pozneje so predelali še fasado škofjeloške cerkve. Patrocinije stranskih kapel pa so zamenjali hkrati z novo podobo na oltarju, npr. v Krškem, kjer so kapelo sv. Frančiška Asiškega in sv. Karla Boromejskega ter kapelo Marijinega obiskovanja preimenovali v kapeli sv. Jožefa in sv. Ane, in v Škofji Loki, kjer so kapelo sv. Križa preimenovali v kapelo sv. Frančiška Asiškega, celjsko loretsko kapelo pa nadomestili z lurško; vsaj v slednjem primeru je bil patrocinij spremenjen, ker je bilo čaščenje Lurške Matere Božje v začetku 20. stoletja zelo priljubljeno.

Najbolj izstopajoča med vsemi pa je prav predelava celjske kapucinske cerkve ok. leta 1910. Takrat so jo znatno podaljšali, podrli stranske kapele, ji prizidali tri nove in naredili novo neobaročno fasado, v 30. letih 20. stoletja pa so podaljšali še molitveni kor in zakristijo. Franci Lazarini ugotavlja, da v drugi polovici 19. in v začetku 20. stoletja redovna arhitektura – tu misli predvsem na mlajše redovne skupnosti – izgubi svoje arhitekturne značilnosti in tipiko. Poseben stavbni tip tako ni značilen za lazariste in salezijance, kapucinska arhitektura pa, ki je toliko stoletij vztrajala pri strogi in enotni zasnovi svojih domovanj, s prezidavami in dozidavami izgublja značilne arhitekturne karakteristike, po katerih je najlažje prepoznavna, in se počasi staplja z umetnostnimi tokovi, ki nimajo nič skupnega z redovnimi predpisi.¹¹⁵³

Predstavljene ugotovitve potrjuje tudi pričujoča raziskava. Prezidave, ki so se vršile do sredine 19. stoletja, niso pretirano vplivale na prvotno zasnovo samostanskih kompleksov. Ta je bila takrat še vedno zelo dobro razpoznavna. Korenitejše spremembe so samostani in samostanske cerkve doživeli šele pozneje. Tudi vodstvo province in reda ni več tako striktno bedelo nad gradbeno dejavnostjo svojih podrejenih, kar dokazuje tudi pripetljaj ob dozidavi trakta

¹¹⁵³ Lazarini, Redovi in sakralna umetnost, str. 139–140.

k škofjeloškemu samostanu leta 1930. Gradnjo so namreč začeli še preden je to odobril generalni minister v Rimu. Ta je v pismu odgovoril, da smejo zidati, če se to sklene na provincijskem kapitlju. Preden pa se je kapitelj sploh sestal, so novogradnjo že pokrili. Ko je za to izvedel generalni minister, je menda debelo pogledal, ukrepal pa ni.¹¹⁵⁴

Če spomnimo na p. Antonia da Pordenone, ki je načrtu dodal le nekaj odvečnega in bil zaradi svoje neposlušnosti strogo kaznovan, je jasno, da se kapucinska arhitektura od 19. stoletja dalje prilagaja predvsem potrebam konkretne redovne skupnosti in nikakor ne upošteva več striktno v konstitucijah zapisanih pravil oz. kot je nekoč nekoliko hudomušno zapisal p. Gerlach van 's-Hertogenbosch: *La storia dell'architettura dei Cappuccini è la storia dei capricci dei Guardiani*.¹¹⁵⁵

Večina stranskih oltarjev, prislonjenih na slavoločno steno, je bila dodanih po drugi polovici 17. stoletja. Največ je bilo Marijinih, npr. oltarji Kamenjane Matere Božje v Ljubljani, Vipavskem Križu in Novem mestu, Brezmadežne v Celju in Krškem. Po številu pa niso zaostajali niti oltarji, posvečeni svetnikom, ki so skupni vsem Frančiškovim redovom, npr. sv. Frančišku Asiškemu in sv. Antonu Padovanskemu, taki so npr. stranski oltarji v Celju, Vipavskem Križu, Mariboru, Krškem in Kranju. Sv. Valentin je skupaj z Brezmadežno patron stranskega oltarja v Celju, sv. Jožef pa v Mariboru. Prižnice so takrat s slavoločne stene predstavljali na eno od vzdolžnih ladijskih sten.

Oltarje v cerkvah so skozi leta večkrat prenovili, lahko tudi zamenjali, menjavale so se tudi podobe v njih, vendar ostajajo kapucini zvesti istemu tipu oltarja, uporabi materiala in dekoracije. Vsi po vrsti so leseni, pozneje deloma pozlačeni in tudi polihromirani, npr. v Krškem. Jaslice so še leta 1864 postavljali na veliki oltar škofjeloške cerkve,¹¹⁵⁶ danes imajo to navado na Južnem Tirolskem.

5.10 Upodabljaljoča umetnost pri kapucinih v 17. in 18. stoletju

Ikonografsko zanimive in kvalitetne podobe krasijo ali pa so nekdanj krasile vse kapucinske samostane in samostanske cerkve na Slovenskem. Dela variirajo od izredno kakovostnih¹¹⁵⁷ do zelo kakovostnih platen,¹¹⁵⁸ med njimi so tudi

¹¹⁵⁴ SI ASKP, Kronika kapucinskega samostana v Škofji Loki. II., str. 166.

¹¹⁵⁵ Cit. po: van 's-Hertogenbosch, *L'architettura dei Cappuccini*, str. 148.

¹¹⁵⁶ SI ASKP, Kronika kapucinskega samostana v Škofji Loki. I., str. 81.

¹¹⁵⁷ Najiminenitnejša dela so imeli ljubljanski kapucini, za katere sta med drugimi delala slikarja Palma ml. in Carlo Ridolfi, ter škofjeloški kapucini, ki so imeli platno slikarja Johanna Carla Reslfelda. Obe podobi sta glavni podobi velikega oltarja. Pomembnejša dela so vedno visela v velikem oltarju. S tem v zvezi prim. tudi ugotovitve glede hrvaškega kapucinskega slikarstva v: Alviž, *Slikarstvo XVII. i XVIII. stoljeća*, str. 348.

¹¹⁵⁸ Za slovenske kapucine so delali znani baročni slikarji, ki so bili dejavni tudi drugod na Slovenskem, npr. Matija Plainer, Krištof Weissmann, Janez Jurij Remb, Valentin Metzinger, Janez Mihael Lichtenreit, Jakob Schönberg, Andrej Herrlein, Leopold Layer idr. Gl. tudi Martelanc, *Ikongrafija kapucinskega reda*, str. 121–143; Alviž, *Slikarstvo XVII. i XVIII. stoljeća*, str. 348–350.

dela kapucinskih bratov.¹¹⁵⁹ Med slednje lahko štejemo spodaj predstavljena p. Oswalda, ki je bil dobro podkovan v slikarstvu, in p. Tomaža iz Kroke, ki je bil poljudnejši slikar. Kapucini so bili namreč znani po tem, da so imeli v svojih vrstah upodabljajoče umetnike.

Najbolj znan kapucinski slikar na Slovenskem je p. Oswald, ki je leta 1668 naslikal sliko Vseh svetnikov oz. Slavo sv. Trojice za kapucinsko cerkev v Vipavskem Križu. Doma naj bi bil v Brucku na Muri, umrl pa je leta 1675, po nekaterih podatkih v Brucku na Muri, po drugih pa v Cmureku. Ali je deloval še v kakem drugem slovenskem kapucinskem samostanu, za zdaj ni znano. P. Metod Benedik domneva, da je tudi avtor danes neohranjene podobe za novomeške kapucine. Leta 1689 se je rodil Jožef Rautter de Rauttersberg, bolj poznan kot p. Tomaž iz Kroke. Umrl je leta 1751 v kapucinskem samostanu v Škofji Loki. Arhivski dokumenti govorijo o tem, da je delal za novomeški, krški in škofjeloški kapucinski samostan.¹¹⁶⁰

Kapucini so že od vsega začetka goreče pospeševali in tudi z likovno umetnostjo širili čaščenje Jezusa in Marije. V slovenskih kapucinskih samostanih najdemo številne slike z motivi Kristusovega trpljenja. Med njimi so podobe trpečega Kristusa, zlasti t. i. Svete glave oz. Celovski Kristus,¹¹⁶¹ ter Križanega s svetnikom ali Marijo. Kljub temu pa lahko rečemo, da prevladujejo predvsem podobe z marijansko tematiko. Tudi kapucini so bili poleg drugih redov zaslužni, da se je med Slovenci Marija tako zelo priljubila. V vsaki kapucinski cerkvi je bila Marijina kapela ali vsaj Mariji posvečen oltar. Posebno mesto v ikonografiji Frančiškovih redov zavzema motiv Brezmadežne,¹¹⁶² pomembno vlogo pa so imele tudi milostne podobe oz. njihove kopije. Med njimi so (poleg že omenjene

¹¹⁵⁹ V samostanih na Apeninskem polotoku je na začetku prihajalo do nesoglasij, saj so kapucinske cerkve krasile slike svetovno znanih slikarjev, npr. Rubensa, Tiepola, Veroneseja itd., kar pa ni bilo popolnoma v skladu s Svetim uboštvom. Zato so kapucini prepovedali sprejemanje novih podob, dovolili pa so, da so ohranili stare. Takrat so posebno umetniki iz kapucinskih vrst dobili več veljave. V Markah so tako ob koncu 16. stoletja začeli slikati manj pomembni umetniki, kot je bilo to značilno za zgodnejše obdobje. Ti so se zgledovali predvsem po grafikah, ki pa so jih vendarle izdelali priznani mojstri. Posebno radi so tako upodabljali kapucinske blažene in svetnike. Kljub temu najdemo še v 18. stoletju uveljavljene umetnike, ki delajo za kapucinske samostane, prim. Gieben, *La cultura materiale*, str. 152–153; Santarelli, *Oggetti d'arte nelle chiese e conventi*, str. 248.

¹¹⁶⁰ Cevc, *Galerijska zbirka slik*, str. 16; Kralj, *Kapucinski samostan s cerkvijo v Krškem*, str. 37; Benedik, *Kapucini v Novem mestu*, 1994, str. 199–200.

¹¹⁶¹ T. i. Svete glave oz. s trnjem ovenčane Kristusove glave so nastale na podlagi slike, ki se hrani v celovski stolnici. Leta 1742 je pobožnost na čast s trnjem ovenčane glave uvedel župnik Lorenz Klein, prim. Avguštin Stegenšek, *Zgodovina pobožnosti sv. križevega pota*, v: *Voditelj* (1912), str. 10 (dalje: Stegenšek, *Zgodovina pobožnosti*). Za krški samostan je podoba Svete glave nastala sredi 18. stoletja, imeli pa so jo tudi novomeški kapucini. Iz Celovca naj bi jo leta 1764 prinesel p. Anton iz Postojne, prim. Benedik, *Kapucini v Novem mestu*, 1994, str. 200. Danes se Svete glave nahajajo v Krškem in Vipavskem Križu.

¹¹⁶² Teološko je skrivnost Marijinega brezmadežnega spočetja opredelil prav manjši brat Janez Duns Scot, prim. Menaše, *Marija v slovski umetnosti*, str. 79.

Svete glave) zlasti upodobitve Marije Pomagaj,¹¹⁶³ Marije Tolažnice žalostnih,¹¹⁶⁴ Marije dobrega sveta,¹¹⁶⁵ Kroparske¹¹⁶⁶ in Kamenjane Matere Božje.¹¹⁶⁷

Med svetniki, ki so skupni vsem manjšim bratom, v slovenskih kapucinskih slikarskih zbirkah izstopajo predvsem upodobitve sv. Frančiška Asiškega, ustanovitelja vseh Frančiškovih redov, sv. Antona Padovanskega¹¹⁶⁸ ter sv. Bonaventure, ki velja za drugega ustanovitelja reda manjših bratov. Poleg njih najdemo še upodobitve tretjerednikov: Marjete Kortonske, sv. Elizabete, sv. Karla Boromejskega idr. Seveda pa motivi, ki se nanašajo na temeljne osebe in resnice katoliške vere, niso značilni le za Frančiškove redove, ampak so del splošne ikonografske zakladnice katoliške Cerkve. Teme, ki so bile znane in velikokrat upodobljene že pred Tridentinskim koncilom, so po njem spet pridobile na veljavi.

V 18. stoletju opazamo nastajanje specifične kapucinske ikonografije. Gre predvsem za upodobitve kapucinov, ki so živeli v 16. in 17. stoletju in so bili v 18. stoletju razglašeni za blažene oz. kanonizirani. Med njimi so: sv. Feliks Kantališki (1515–1587),¹¹⁶⁹ sv. Serafin iz Montegranara (1540–1604),¹¹⁷⁰ sv. Jožef Leoniški

¹¹⁶³ V škofjeloškem kapucinskem samostanu hranijo kopijo znane slike Lucasa Cranacha st. iz leta 1517, ki krasi stolnico v Innsbrucku, prim. Menaše, *Marija v slovenski umetnosti*, str. 220. Za ta samostan jo je naročil baron Halden, prim. Benedik, *Kapucinski samostan s cerkvijo Sv. Ane*, str. 43–49. Poleg te kopije je še eno kopijo *ex voto* leta 1713 najverjetneje naročila dobrotnica Neža Pušar (Puschar pl. Rossenfeld, roj. Oblak pl. Wolkensberg), ki je darovala finančna sredstva za razsvetljavo stranske kapele. Podoba Marije Pomagaj je bila naslikana tudi na stopnišču pred cerkvijo, saj so jo škofjeločani izbrali za zavetnico mesta. Tudi s passavsko kopijo Marije Pomagaj, ki je ena od inačic zgoraj omenjene, so bili kapucini tesno povezani. V cerkvi, kjer se je nahajala omenjena kopija, so kapucini imeli svoj hospic, pospešeno pa so tudi širili njeno čaščenje. Nastanek podobe Marije Pomagaj na oltarju v Vipavskem Križu bližnjih Skriljah sta s kapucini povezala Ana Lavrič in Blaž Resman, prim. Ana Lavrič – Blaž Resman, *Marija Pomagaj na Slovenskem*. Layerjeva slika, njene predhodnice in naslednice, v: *Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino* 62 (2014), št. 2, str. 236–239 (dalje: Lavrič – Resman, *Marija Pomagaj*).

¹¹⁶⁴ Že frančiškani so častili Marijo Tolažnico žalostnih, kapucini pa so to čaščenje še bolj razširili. Upodobitev Marije Tolažnice žalostnih naj bi na misijonskem potovanju leta 1727 v Bariju našel kapucinski pater in jo podaril Karlu VI. Njena kopija je še danes v kapucinski cerkvi na Dunaju, prim. Menaše, *Marija v slovenski umetnosti*, str. 212. Upodobitev doječe matere s krono na glavi so častili že ljubljanski kapucini, v času francoske okupacije pa naj bi bila ljubljanska podoba prenesena v krški samostan, prim. Menaše, *Marija v slovenski umetnosti*, str. 212. Danes podobo Marije Tolažnice žalostnih najdemo še v Celju.

¹¹⁶⁵ Slika Marije dobrega sveta prikazuje čudežno preselitev milostne podobe pred Turki iz Skadra v Genazzano pri Rimu. Za krški samostan naj bi nastala po grafični podobici sredi 18. stoletja, prim. Cevc, *Slikarstvo 17. stoletja*, str. 19, vendar v galeriji slik v Krškem danes ni razstavljena.

¹¹⁶⁶ Kroparska Mati Božja spada v t. i. tip Marije z nagnjeno glavo. V zgodnjem 18. stoletju je nastala »Moralesova« različica Kroparske Matere Božje za škofjeloški kapucinski samostan. Škofjeloški kapucini pa so izdali tudi precej podobic z omenjenim motivom, prim. Menaše, *Marija v slovenski umetnosti*, str. 211. Za krški samostan naj bi podoba Kroparske Matere Božje z značilnim podpisom: *Monstra Te Esse Matrem Mater Misericordia* nastala v 1. polovici 18. stoletja, gl. UIFS ZRC SAZU, Steletovi terenski zapiski, XLIX (1928), str. 41–42. Danes jo bomo v Krškem zaman iskali.

¹¹⁶⁷ Kamenjana Mati Božja naj bi bila kopija neke Marijine podobe iz kraja Re v Piemontu, v katero je neznani moški vrgel kamen in Marijina podoba je začela čudežno krvaveti, prim. Menaše, *Marija v slovenski umetnosti*, str. 209. Izpričano je krasila ljubljanski, svetokriški in novomeški kapucinski samostan. Danes visi v hodniku svetokriškega samostana.

¹¹⁶⁸ Njemu je bilo posvečenih veliko kapucinskih cerkev. Poleg tega je imela vsaka kapucinska cerkev vsaj eno kapelo ali oltar posvečen sv. Antonu Padovanskemu oz. je hranila vsaj eno podobo tega priljubljenega svetnika. Za več o tem gl. Vincenzo Criscuolo, *Antonio di Padova e i cappuccini*, Roma 1996, str. 11–12 (dalje: Criscuolo, *Antonio di Padova*).

¹¹⁶⁹ Njegove upodobitve so imeli oz. še vedno imajo ljubljanski, škofjeloški in svetokriški kapucini.

¹¹⁷⁰ Sv. Serafina iz Montegranara najdemo upodobljenega v vseh štirih ohranjenih samostanih na Slovenskem.

(1556–1612),¹¹⁷¹ sv. Fidelis iz Sigmaringena (1577–1622),¹¹⁷² sv. Bernard Korleonski (1605–1667),¹¹⁷³ sv. Lovrenc Brindiški (1559–1619),¹¹⁷⁴ bl. Bernard Offidski (1604–1694)¹¹⁷⁵ in bl. Jožef iz Carabanta (1628–1694).¹¹⁷⁶ Podobe so izrazito vezane na kapucinske samostane, saj jih doslej po drugih cerkvah nismo našli, četudi je izpričano, da so kapucini pastoralno izredno aktivno delovali tako v mestih kot na podeželju.¹¹⁷⁷ Še več, navadno ne krasijo niti oltarjev kapucinskih cerkva, saj so kapucini izredno skromni in raje pospešujejo čaščenje drugih svetih oseb kot lastnih. Izjema so le stranski oltar v nekdanji ljubljanski kapucinski cerkvi in levi stranski oltar v Škofji Loki s podobo sv. Feliksa Kantališkega ter oltar v stranski kapeli novomeške cerkve, kjer je bila podoba sv. Jožefa Leoniškega.

Upodobitve kapucinov so si med seboj velikokrat izredno podobne, kar kaže na uporabo grafičnih predlog. Največkrat gre za t. i. *vera effigies*, ki so nastale še za časa življenja upodobljenca ali pa takoj po njegovi smrti. Doslej je bilo mogoče prepoznati le nekatere. Ker so kapucinski svetniki in blaženi v laični javnosti manj znani, so njihove podobe praviloma opremljene s podnapisi. S ponavljanjem istih ikonografskih upodobitev, ki se povrhu vsega naslanjajo še na grafične predloge, so kapucinske cerkve in samostani zlahka prepoznavni, poleg tega pa so si kapucini na ta način izborili tudi večjo prepoznavnost v okviru drugih potridentskih redov.¹¹⁷⁸

V italijansko govorečih provincah pa so se še posebej izkazali redovni rezbarji, ki so izdelovali kvalitetne rezljane tabernaklje in oltarje.¹¹⁷⁹ Za nekdanjo štajersko provinco taki kapucini niso v razvidu, vemo pa, da so oltarje izdelovali laični umetniki.

5.11 Slogovna opredelitev kapucinske arhitekture na Slovenskem

Kapucinski red je nastal v drugi četrtini 16. stoletja v Markah v današnji Italiji, kjer se je uveljavila renesansa, ki se je ozirala proti antiki in zavračala gotske prvine. Vendar pa so se kapucini na začetku načrtno zgledovali po prvih cerkvah in bivališčih manjših bratov ter tako pravzaprav posegali po modelih, značilnih za srednji vek, kar je bilo v nasprotju z renesančno miselnostjo.

¹¹⁷¹ Svetnikove podobe so v Vipavskem Križu, Krškem, Celju in Škofji Loki, imeli so jo tudi ljubljanski kapucini.

¹¹⁷² Sv. Fidelisa iz Sigmaringena zopet srečamo v vseh še delujočih samostanih na Slovenskem.

¹¹⁷³ Upodobitve sv. Bernarda Korleonskega so v Vipavskem Križu, Škofji Loki in pri uršulinkah v Ljubljani, kamor so prenesli večino slikarske zbirke ljubljanskih kapucinov.

¹¹⁷⁴ Podobe bl. Lovrenca Brindiškega so v Vipavskem Križu, Celju, Krškem in Ljubljani.

¹¹⁷⁵ Bl. Bernarda Offidskega imajo svetokriški, krški in škofjeloški kapucini.

¹¹⁷⁶ Podoba tega kapucina je izpričano krasila novomeški samostan. Več o podobah kapucinskih blaženih in svetih na Slovenskem v: Martelanc, Ikonografija kapucinskega reda, str. 121–143.

¹¹⁷⁷ Morda so zaradi svoje značilne ponižnosti v ospredje postavljali druge svete osebe in ne kapucinskih svetnikov. Zato so upodobljeni kapucini med Slovenci ostali slabo poznani.

¹¹⁷⁸ Več o tem v: Martelanc, Ikonografija kapucinskega reda, str. 127–137; Alviž, *Slikarstvo XVII. i XVIII. stoljeća*.

¹¹⁷⁹ Več v: Santarelli, Oggetti d'arte nelle chiese, str. 247; Gieben, *L'arredamento sacro*, str. 1635–1642.

Njihov vzor je postala majhna ruralna cerkev poznega srednjega veka, ki je v 16. stoletju veljala za zastarelo. V ta kontekst sodita tudi sveta hiša, ki je bila v tistem času, ko so se gradile mogočne cerkvene stavbe, simbol skrajne skromnosti, ter cerkev sv. Damijana v Assisiju, ki je ostala nedotaknjena od časa sv. Frančiška. To arhitekturo so kapucini, poleg še nekaterih vej manjših bratov poznega 16. stoletja, ki so gradili v sodobnem vendar poenostavljenem klasicizmu ([...] *in a modern, if reductive, classicism* [...] ¹¹⁸⁰), kot prvi ponovno oživili. Ne le pri gradnji cerkva, tudi pri gradnji bivalnega dela samostana so za model izbrali srednjeveško zasnovo, saj so se naslonili na benediktinski tloris, ki pa so ga do skrajnosti poenostavili. Pred očmi so vedno imeli preproste hišice revežev in ne palače bogatih ljudi, zato so se z izbiro takih domovanj poleg vsega tudi trudili oživljati evangelijsko uboštvo. ¹¹⁸¹ Šli so celo tako daleč, da so zavrnilo preveč razkošne samostanske hiše, ki so jim jih podarili dobrotniki. Svoj način gradnje so kljub negodovanju dobrotnika načelno zagovarjali in udejanjili. Drugi Frančiškovi redovi pa so se v tistem času raje uklonili volji mecena. ¹¹⁸²

Arhitekturo so poenostavili do skrajnosti, tako da je postala slogovno neopredeljiva. V tem pogledu je zanimiva pripomba Giovannia Pilia da Fano, da so kapucini gradili *secondo la mente del nostro padre San Francesco*, ¹¹⁸³ in ne dejansko tako, kot so gradili prvi Frančiškovi somišljeniki. Arhitektura ima bolj kot vizualno duhovno ozadje, na katerega so se kapucini naslonili. Zaradi tega so se zatekli k radikalni redukciji klasičnega pojmovanja arhitekture. ¹¹⁸⁴

Tudi za nekatera umetniška dela, ki so nastala v začetni fazi protireformacije, je bilo značilno, da so bila asketsko stroga. Zato je p. Antonio da Pordenone leta 1603 v svojem traktatu zavračal vse stebrne redove in se skliceval le na preprostost, vendar je pozneje, leta 1623 le nekoliko omilil zadevo, ko je zapisal, da se je potrebno držati pravil, ki jih je zapovedal že sv. Frančišek Asiški, hkrati pa je dovolil uporabo dorskega stebra kot edinega primernege. ¹¹⁸⁵ Lingo meni, da je zaradi tega kapucinska arhitektura dobila pridih inverzne renesanse (*inverse Renaissance*) ¹¹⁸⁶.

Kapucinska arhitektura na Slovenskem je v glavnem nastajala v teku 17. stoletja, le gradnja škofjeloškega samostana se je začela in zaključila v prvih dveh desetletjih 18. stoletja. To obdobje na Slovenskem zaznamujejo pozna

¹¹⁸⁰ Cit. po: Lingo, *The Capuchins and the Art*, str. 75.

¹¹⁸¹ Prav tam, str. 38–42, 47, 51–56.

¹¹⁸² Gl. 2. poglavje.

¹¹⁸³ Cit. po: Lingo, *The Capuchins and the Art*, str. 36.

¹¹⁸⁴ Prav tam, str. 36.

¹¹⁸⁵ Prav tam, str. 37, 73, 77.

¹¹⁸⁶ Cit. po: prav tam, str. 38.

renesansa, manierizem in prebujajoči se barok.¹¹⁸⁷ Vendar kapucinske arhitekture ne moremo preprosto opredeliti s temi slogovnimi pojmi.

Na arhitekturo kapucinskega reda na Slovenskem je vplivala arhitektura beneškega prostora poznega 16. stoletja in arhitektura srednjeevropskega prostora zgodnjega 17. stoletja. Tlorisna zasnova samostana se je resda izoblikovala na Beneškem, vendar je občutenje prostora popolnoma srednjeevropsko, saj mu manjkata predvsem odprtost in zračnost.

Italijanski vpliv se je na splošno v cerkveni arhitekturi pri nas v tistem času najbolje uveljavil v dvoranskih cerkvah s stranskimi kapelami ali triladijskih cerkvenih stavbah z emporami.¹¹⁸⁸ Nace Šumi je kapucinsko cerkev zaradi asketske golote in ponavljajočih se vzorcev označil za najmanj pomembno arhitekturo med enoladijskimi cerkvami 17. stoletja na Slovenskem. Pozneje so se na Slovenskem gradile cerkve, ki so imele vse bolj zapletene in bogatejše zasnove: npr. večje število kapel na obeh straneh ladje, višinski zagon, plastično bogata arhitekturna zasnova, štukatura, stenska in stropna poslikava itd., vendar se prav kapucinska tem nadaljnjim razvojnim zakonitostim ni podredila.¹¹⁸⁹

Pojmovanje prostora je potemtakem v kapucinski cerkvi čisto renesančno,¹¹⁹⁰ ali v našem primeru, bolje rečeno, poznorenesančno. Škofjelowska ladja je resda znatno večja od drugih ladij kapucinskih cerkva na Slovenskem, vendar pa njenih dimenzij ne gre pripisovati izključno baročnim tendencam, saj ima večja ladja tudi čisto funkcionalni vzrok: leta 1658 so namreč na provincijskem kapitlju odločili, da se sme v cerkvi spovedovati svetne osebe,¹¹⁹¹ zato so bili kapucini primorani graditi večje cerkve. Četudi kapucinska arhitektura v svojem bistvu ni tipično baročna, pa sta ravno zaključeni kor in banjasti obok, ki ju najdemo tudi pri veliki večini kapucinskih cerkva, karakteristika številnih baročnih sakralnih stavb na Slovenskem.¹¹⁹²

Kapucinska arhitektura je nastajala v času po Tridentinskem koncilu, tj. v obdobju rekatolizacije, ko so imele na področju arhitekture pomemben vpliv *Instrukcije* sv. Karla Boromejskega, ki so zavrgle ideal visoke renesanse, tj. centralni tloris, in večjo veljavo dale pravokotni ladji s stranskimi kapelami. Četudi

¹¹⁸⁷ Nace Šumi, Pregled arhitekture XVI. in XVII. stoletja na Slovenskem, v: *Zbornik za umetnostno zgodovino* n. v. 7 (1965), str. 24 (dalje: Šumi, Pregled arhitekture XVI. in XVII.).

¹¹⁸⁸ Šumi, *Arhitektura XVII. stoletja*, str. 11, 157.

¹¹⁸⁹ Več o tem v: prav tam, str. 11; isti, *Arhitektura sedemnajstega stoletja na Slovenskem*, v: *Umetnost XVII. stoletja na Slovenskem*, Ljubljana 1968, str. 73 (dalje: Šumi, *Arhitektura sedemnajstega stoletja*); isti, *Arhitektura 17. stoletja na Slovenskem*, str. 13–17; isti, *Razvoj arhitekture v 17. stoletju*, v: *Arhitektura 17. stoletja na Slovenskem. Obdobje med pozno renesanso in zrelim barokom. Katalog razstave Arhitekturnega muzeja Ljubljana v fužinskem gradu v Ljubljani od 23. januarja do 23. februarja 2001*, Ljubljana 2001, str. 21–33, 142 (dalje: Šumi, *Razvoj arhitekture v 17. stoletju*).

¹¹⁹⁰ Calloni, *Strutture e forme*, str. 1514–1515.

¹¹⁹¹ Benedik, *Kapucini na Slovenskem*, str. 58–59.

¹¹⁹² Nace Šumi, *Gorenjsko stavbarstvo v baročni dobi*, v: *Gorenjska. Revija za kulturo* 1 (1957–58), št. 4–6, str. 170 (dalje: Šumi, *Gorenjsko stavbarstvo*); Resman, *Cerkvena arhitektura*, str. 18.

je bilo vpliv Boromejevih spisov močno čutiti v vseh porah cerkvenega življenja, se mu kapucinska arhitektura ni v celoti uklonila; pretirana dekoracija in v tistem času tako zaželena razgibanost prostora se pri gradnji njihovih samostanov zaradi pravil v kapucinskih konstitucijah nista mogli uveljaviti.

V središču njihovega zanimanja, tudi pastoralnega, je bil človek, vendar ne veliki um, na katerega so se obračali humanisti, ampak preprost človek iz nižjih plasti družbe. Več okrasja so v tem smislu kapucini namenili le oltarnemu delu in najpomembnejši točki v cerkvi, tj. tabernaklju.¹¹⁹³ Dejansko je oprema kapucinskih cerkva glavni element, po katerem jo lahko uvrščamo v barok.

Kapucinska arhitektura ni imela večjega vpliva na arhitekturo drugih cerkva. Zanimivo je, da je kor ljubljanske stolnice ravno zaključen; narejen je bil namreč po načrtih kapucina br. Florencijana iz Ponna. Vendar bi ravno zaključen kor prav tako lahko nastal tudi mimo kapucinskega reda in bi ga lahko šteli med splošne težnje baročnega sloga. Enako lahko trdimo za ravno zaključen prezbiterij in banjast obok cerkve sv. Barbare na Plavžu pri Jesenicah, domneven vpliv kapucinske arhitekture pa nekateri avtorji vidijo tudi v podaljšanem koru, kot odmevu kapucinskega molitvenega kora, v Marijini cerkvi na Savi.¹¹⁹⁴

Hkrati pa moramo vedeti, da je težko potegniti mejo med tem, kdo je na koga vplival, in ugotoviti, ali gre pri cerkveni zasnovi za splošne tendence, ki so bile v tistem času značilne za vso cerkveno arhitekturo, ali je dotičen element nastal v naslonu na kapucine. Kapucini so se namreč zgledovali po preprosti cerkveni arhitekturi, pri tem so kot vzor jemali tudi podeželske cerkvice, ki so jih na določenem območju gradili verniki, zato se njihova arhitektura staplja tudi z lokalno tradicijo.¹¹⁹⁵

Ker so kapucini arhitekturo načrtno oklestili vseh „nepotrebnih“ dekoracij in jo zreducirali skorajda do čiste forme, so jo naredili brezčasno. Zato je tudi njena umestitev v enega od vodilnih umetnostnih tokov tistega časa tako izmuzljiva. Kapucini so se tako z arhitekturo najboljše približali idealu svojega življenja: popolnemu evangelijskemu uboštvu.

Kapucinska arhitektura je tudi zato tako zanimiva, ker so samostani (tipološko gledano) popolnoma uniformirani in razen manjših izjem ne dopuščajo variacij v zasnovi in oblikovanju.¹¹⁹⁶ Ne le, da lahko kapucinsko cerkev brez težav prepoznamo po tipični arhitekturni zasnovi, ampak jo od drugih cerkva lahko ločimo tudi po razporeditvi njene opreme, ki daje večjo težo velikemu trodelnemu oltarju in oltarjem v stranskih kapelah, ki se jim pozneje pridružijo

¹¹⁹³ Po Nacetu Šumiju namreč vernik *potuje od vhoda mimo kapel k velikemu oltarju, kjer ga čaka končno odrešenje [...]*, cit. po: Šumi, *Razvoj arhitekture v 17. stoletju*, str. 21.

¹¹⁹⁴ Resman, *Cerkvena arhitektura*, str. 18–19; isti, *Fužinarske cerkve iz začetka sedemnajstega stoletja na Jesenicah*, v: *Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino* 26 (1978), str. 12–13, 17 (dalje: Resman, *Fužinarske cerkve*).

¹¹⁹⁵ V tem smislu prim. Resman, *Cerkvena arhitektura*, str. 18.

¹¹⁹⁶ Prav tam, str. 18.

še oltarji na slavoločni steni, ter po ikonografiji, ki je lastna le njim. Njihovo umetnost bi lahko opredelili z izrazom „kapucinski stil“, saj je bil ta lasten le njim, čeprav to ni *terminus technicus*.

Kot je bilo že večkrat poudarjeno, so vsi samostani na naših tleh spadali v beneško-tirolski tip kapucinskega samostana. Vpliv Benečanov je viden že na začetku, saj so češko-avstrijsko-štajerski komisariat vodili prav beneški kapucini, ki so dejavno sodelovali tudi pri postavitvi prvih kapucinskih samostanov na Slovenskem, npr. v Ljubljani, Mariboru in Celju. Način gradnje so prilagodili lokalni stavbarski tradiciji, podobno kot so lokalni stavbarski tradiciji prilagodili samostane na Tirolskem, Češkem, Avstrijskem itd., ki so kapucinskim samostanom na naših tleh od vseh evropskih samostanov tudi najbolj podobni; češkim, slovaškim in avstrijskim še toliko bolj zaradi teritorialne povezanosti v okviru enotne province in skupnih fabricierijev, ki so vsaj na začetku v njej delovali.

Odstopanj v gradnji samostanov pravzaprav ni. Četudi je bil kapucinski samostan v Vipavskem Križu zaradi naravnih danosti zasnovan nekoliko drugače kot samostani drugod po provinci, ga lahko zaradi njegovih značilnosti brez težav umestimo v obravnavani tip. S prezidavami in dozidavami so se kapucini zelo potrudili, da je tudi ta samostan dobil tipično zasnovo beneško-tirolskega tipa.

Tisti kapucinski samostani, ki so se ohranili do današnjih dni, tvorijo pomembno urbanistično komponento kraja. Predvsem so samostani dajali pomembno noto predmestju več slovenskih krajev, ki se je v sožitju z njim dolga leta razvijalo, hkrati pa so predstavljali vstopno točko za vsakogar, ki se je podal v strnjeno in nekoč obzidano naselje.

V literaturi so bili kapucinska pridigarska in pastoralna dejavnost ter karitativno delo z bolniki in reveži že močno poudarjeni in razvejeno raziskani, k temu pa lahko dodamo tudi to, da so se kapucini z enostavnimi cerkvami in samostanskimi poslopji, ki so velikokrat bolj spominjala na navadne kmečke hiše kot pa na prava redovna domovanja, približali preprostemu človeku. Medtem ko jezuitska arhitektura uteleša „zmagoslavno Cerkev“ (*Ecclesia Triumphans*) in je postala vzor številnim cerkvam katoliške Evrope, je kapucinska arhitektura njeno popolno nasprotje, saj v svoji preprostosti pooseblja podobo ubožca, golega Kristusa na križu, ki se je spustil k revnemu, bolnemu, zapostavljenemu človeku z roba družbe. Cerkev tega siromaka ne odbije s svojim bogastvom, v njej se počuti prijetno, njena skromna fasada se obrača k njemu – kapucini so zaradi tega celo zanemarili tradicionalno orientiranost proti vzhodu – in ga nagovarja, naj vstopi. Samostan, zgrajen tako kot večina okoliških hiš, mu daje občutek domačnosti. Cerkev novega veka, ki so ji v preteklosti velikokrat očitali prav pomanjkanje socialne note, tako s kapucini, njihovim delovanjem in tudi

z zasnovno redovnih hiš zapolnjuje vrzel, ki je drugi redovi v tistem času niso zmogli zapolniti.

Arhitekturo kapucinske cerkve in samostana ter njuno opremo pravzaprav lahko označimo za celostno umetnino, seveda v smislu skrajne preprošćine. Tako uigran orkester tipične kapucinske pridige, pasijonskih procesij in drugih oblik pobožnosti, preprostega ljudskega petja in molitve ter pastoralne dejavnosti, ki so jo kapucini namenjali prvenstveno človeku z dna družbene lestvice, skupaj s predstavljeno ubožno arhitekturo in nekoliko bogatejšo opremo predstavljajo pomemben kamenček v mozaiku novoveške samostanske umetnosti na naših tleh.

6 ZAKLJUČEK

Kapucini (*Ordinis fratrum minorum capuccinorum, OFM Cap.*) so ena od vej reda manjših bratov, ki se je leta 1525 odcepila od observantov, tistih manjših bratov, ki so strožje upoštevali navodila sv. Frančiška Asiškega. Tri leta pozneje so kapucini postali tudi pravno gledano red, vsaj na začetku pa so se imenovali manjši bratje puščavniki. Najprej so svoje redovne postojanke gradili le na Apeninskem polotoku, v 2. polovici 16. stoletja pa so se začeli širiti tudi po drugih delih Evrope. V Notranjo Avstrijo so prišli že pred koncem 16. stoletja (Gorica), leta 1600 pa so ustanovili prvi graški kapucinski samostan, posvečen sv. Antonu Padovanskemu. Sledilo mu je čez 30 kapucinskih redovnih hiš, ki so od leta 1618 spadale v Štajersko kapucinsko provinco. Reforme Jožefa II. so bile usodne za kar nekaj samostanov. Po razpadu štajerske province se je osnovala Ilirska kapucinska provinca, v katero so bili vključeni vsi kapucinski samostani na jugoslovanskih tleh. Tisti izven meja države so pripadali bodisi beneški bodisi dunajski provinci. Slovenska kapucinska provinca je kot samostojna zaživela šele v drugi polovici 20. stoletja, vanjo pa danes spadajo prvotni celjski, svetokriški, krški in škofjeloški samostan ter druge redovne hiše, ki so bile ustanovljene v 20. stoletju.

Glavni namen kapucinskega reformnega gibanja je bila vrnitev k prvotni preprostosti, ki jo je zagovarjal sv. Frančišek Asiški. Poleg duhovne preнове so se kapucini želeli tudi vizualno distancirati od observantov in konventualcev. Zato so gradili samostanske komplekse, ki so bili v popolnem nasprotju z večino razkošnih domovanj, ki so bila v tistem času v lasti reda manjših bratov. Sv. Frančišek Asiški je namreč vedno poudarjal, da bratje samostanov ne smejo posedovati ter da se morajo pri gradnji zgledovati po domovanjih revnih in ne po palačah bogatih ljudi. Njegove besede so kapucini dobesedno udejanjili in razvili značilen „kapucinski stil“ gradnje.

Tipičen način gradnje samostanskih kompleksov seveda ni lasten le kapucinom. Srečamo ga že pri cistercijanih, ki so gradili po enotni tipologiji, njihova arhitektura pa tako kot kapucinska predstavlja skrajno redukcijo takrat splošno uveljavljenega arhitekturnega sloga. Prav tako kot kapucini in nekateri drugi redovi so se tudi cistercijani pri gradnji samostanov posluževali pisnega in skicirnega materiala. Gradili so preproste stavbe, cerkve so tako kot kapucini razdelili na del, namenjen menihom, in del, namenjen laičnim bratom, svojih cerkva niso okraševali s slikanimi platni, skulpturami, vitraji itd. Cerkev in samostan so orientirali tako, da so bili bivalni prostori kar se da dobro osvetljeni in zavarovani pred nezdravimi vetrovi, kar je značilnost tudi drugih redov, posebno pa je bilo to izpostavljeno prav pri kapucinih.

Tudi med ubožstvenimi redovi najdemo take, ki so imeli predpise glede velikosti in izgleda redovnih hiš, med njimi so npr. bosonogi karmeličani, pri katerih sta se razvila celo dva tipa cerkva, ki sta regionalno pogojena. Prednost preprostim in ubožnim stavbam so dajali še avguštinci in dominikanci, slednji so poznali tudi stroge omejitve glede velikosti prostorov in so tako kot kapucini poznali tri brate, ki so bedeli nad gradbeno dejavnostjo.

Ne nazadnje omenimo še manjše brate, katerih prvotna domovanja so najbolj vplivala na zasnove prvih kapucinskih postojank. Uzakonili so narbonske konstitucije, ki podobno kot cistercijanske, dominikanske in pozneje kapucinske predpisujejo, kako je potrebno zgraditi in opremiti samostan. V 15. stoletju so v konstitucijah še zapisali, da gradbeno dejavnost ene province vodijo štirje bratje, kar je nedvomno vplivalo tudi na kapucine, ki so morali prav tako izvoliti štiri fabricierije.

Kapucini so se želeli približati življenjskemu idealu sv. Frančiška Asiškega in njegovih prvih bratov, hkrati pa tudi posnemati samega Kristusa in prve apostole. Zato so spoštovali vse Frančiškove spise in iz njih črpali nauke za svoje življenje. Vse je temeljilo na ubožtvu, ki se je materialno še najbolje zrcalilo pri gradnji prvih zavetišč, lociranih v oddaljenih gorah. Ta so bila zgrajena iz vrbovih šib in blata, šele pozneje so začeli uporabljati kamen in apno, vendar so izredno pazili, da niso gradili pretirano razkošnih domovanj. Ko je kapucinski red začel naraščati, so začeli postavljati kompleksnejše zasnovane redovne postojanke, ki so stale bližje naseljem, saj prvotna samotišča niso ustrezala novim zahtevam, s katerimi se je spopadal red. Vendar so v želji, da bi se kar najbolj približali koreninam reda, še vedno gradili preproste in majhne samostane. Za zgled so si vzeli podeželske cerkvice in kmečka domovanja, ki so jim bila domača. Ponovno so obudili prvotno srednjeveško arhitekturo reda manjših bratov ter jo spojili z novimi renesančnimi in baročnimi spoznanji.

Dobro poznavanje kapucinskih konstitucij je potrebno pri razumevanju tipične zasnove kapucinske redovne hiše. Stroge in toge konstitucije so namreč preprečevale, da bi kapucini samovoljno gradili, večali ali prezidovali samostane, saj je obstajala nevarnost, da bi tako kot manjši bratje, ki so na začetku gradili preprosta domovanja, pozneje večji poudarek dajali veličini in bogatemu okrasju. Prvi predpisi kapucinov, sestavljeni v odročnem in samotnem kraju Albacina leta 1529, so bili izredno kratki in skopi. Za gradbeno dejavnost pa so pomembna predvsem določila, ki se dotikajo lastninske pravice samostanov, oddaljenosti od kraja naselja, zasnove redovnih hiš in cerkva, opreme in števila bratov, ki lahko prebivajo v samostanu. Šest let zatem, leta 1535, so bile na drugem generalnem kapitlju v Rimu sprejete kapucinske konstitucije, ki so nadomestile, bolje rečeno, nadgradile zgoraj opisane predpise iz Albacine. Potrjene so bile leto pozneje. V 6. poglavju konstitucij, ki je posvečeno gradnji in

opremi kapucinskega samostana, so bili predhodni predpisi ponovno potrjeni, pomembno novo dopolnilo pa zadeva dovoljenje za gradnjo samostana, prepoved razpustitve, uničenja, povečanja in prezidave samostana, dovoljenje za sprejemanje že zgrajenih samostanov, če le-ti ustrezajo načelom uboštva, imenovanje štirih bratov, ki nadzorujejo gradnjo, navedbe mer celic, njihovih oken in vrat, hodnika, refektorija itd. Stroga pravila so se ohranila do začetka 20. stoletja, ko so jih le nekoliko razrahljali.

Kapucini so gradili arhitekturno nezahtevne, majhne, neokrašene in neobokane cerkve ter samostanska poslopja. Pri gradnji so se v veliki meri naslanjali na ustaljen benediktinski tloris. Samostanski kompleks je bil tako kvadratne oblike, eno od stranic kvadrata je zapirala cerkev, samostanski trakti so bili nanjo pripeti bodisi levo ali desno ali pa so bili cerkvi pridani za molitvenim korom.

Preprosta in majhna kapucinska cerkev je bila enoladijska s pravokotnim ali kvadratnim prezbiterijem, za katerim je bil prav tako pravokoten ali kvadraten molitveni kor. Oba sta bila nižja in ožja od ladje. Molitveni kor je bil od prezbiterija ločen z veliko leseno oltarno pregrado. Ta lesena oltarna stena je ena od posebnosti kapucinske arhitekture, ki pa se v nobenem primeru ne sme zamenjevati s srednjeveškim lektorijem oz. letnerjem. Pod tabernakljem je v kapucinski cerkvi vedno pravokotna reža, skozi katero so redovniki v molitvenem koru spremljali mašno daritev na glavnem oltarju, v oltarni steni na korni strani pa so poslikane lopute, ki so se iz istega razloga lahko odpirale in zapirale. Levo ali desno od prezbiterija sta bila oratorija, ladji so bile pridane tudi stranske kapele. Vsaka cerkev je imela zakristijo ter en zvonik, ki je bil največkrat nad molitvenim korom. Zunanjščina in notranjščina kapucinske cerkve sta morali biti preprosti in skromni, arhitekturni okras je bil prepovedan. V prvotnih kapucinskih cerkvah ne najdemo poslikanih sten. Le-te so morale biti prebeljene z apnom, saj je bila čistoča pri kapucinih, ki so bili velikokrat v stiku s kužnimi bolniki, zelo pomembna.

Samostanski prostori so bili majhni in funkcionalno zgrajeni, samostanski skupnosti so nudili le najnujnejše. V središču samostana je bil kvadraten ali pravokoten atrij z vodnjakom na sredi. Okrog atrija je tekel hodnik. V pritličju so bili okrog hodnika nanizani prostori za druženje, zbiranje, sprejemanje obiskovalcev in strežbo. Tako je bil v južnem traktu oz. v traktu, ki je bil nasproti cerkve, navadno refektorij ali obednica, v traktu, ki se je tega dotikal, je bila kuhinja, morda tudi shramba, pralnica itd., druge prostore pa najdemo v ostalih krilih. Poleg vhoda v samostan so bile brez izjeme vratarnica, soba za obiskovalce, govorilnice, morebitna jedilnica za reveže itd. Ena glavnih značilnosti kapucinskega samostana je, da nima kapiteljske dvorane. Kapitlji se odvijajo v refektoriju ali molitvenem koru. V prvem nadstropju so bile v vseh traktih

nanizane celice, večje sobe so bile navadno namenjene bolnikom ali gostom, garderobi in knjižnici. V dormitoriju so bile tudi sanitarije. Samostan je lahko imel klet, v ločeni zgradbi zunaj samostana so bila navadno gospodarska poslopja, ob samostanskem kompleksu pa se je razprostiral ograjen vrt, namenjen gojenju zelenjave in sadja, počitku, preživljanju prostega časa ter zbiranju samostanske skupnosti.

Kapucinski samostani vedno stojijo v bližini oz. na robu krajev, ne preblizu in hkrati ne predaleč od naselja. Idealna je oddaljenost okrog ene milje ali ene milje in pol. Kapucini so tako na eni strani ločeni od vrveža mest in hkrati dovolj blizu, da so ljudem vedno na voljo. Za kapucine tudi ni značilna *stabilitas loci*, temveč večkrat zamenjajo domovanje znotraj province.

Do leta 1574 so se kapucini lahko naseljevali le na Apeninskem polotoku, po tem letu pa so se razširili tudi v druge predele Evrope. Takrat je v njihovi arhitekturi prišlo do nekaterih regionalno pogojenih razločkov. Beneški kapucini so čisto ob koncu 16. in na začetku 17. stoletja ustanovili Tirolsko, Avstrijsko-češko in Štajersko kapucinsko provinco. V novonastalih provincah so uvajali za beneški prostor značilen način gradnje samostanskih domovanj, ki so ga že poprej na Tirolskem prilagodili klimatskim razmeram in lokalni stavbarski tradiciji. V literaturi zato za označbo kapucinske arhitekture tega območja najdemo izraz beneško-tirolski tip kapucinskega samostana, za druge predele Evrope pa se uporabljajo drugi izrazi.

Beneško-tirolski tip kapucinskega samostana, ki se je razširil na naših tleh, je opisal beneški kapucin p. Antonio da Pordenone. V arhitekturnem traktatu, ki je ohranjen v štirih izvodih (trije v beneški knjižnici Marciana in eden v arhivu kapucinskega samostana v Innsbrucku), je predstavil kapucinsko arhitekturo iztekajočega se 16. in začetka 17. stoletja, ki se je že nekaj časa pred pripravo traktata gradila v nekdanji Beneški in tudi Tirolski kapucinski provinci. Ta je pozneje vplivala na kapucinsko arhitekturo velikega dela srednjeevropskega prostora, njen odmev pa najdemo tudi v arhitekturi drugih delov Evrope. Antonio da Pordenone je vedenje o tem, kako graditi kapucinski samostan, posredoval v pisni in slikovni obliki. Zato lahko na podlagi njegovega dela rekonstruiramo prvotno zasnovo vsakega kapucinskega samostanskega kompleksa, ki je bil zgrajen pod taktirko beneških kapucinov oz. z naslonitvijo na njihovo tradicijo.

Tipičen beneško-tirolski kapucinski samostan sestavljata cerkev in njej priključeno samostansko poslopje, navadno v pritličju od tri- do štirikrilno, v nadstropju pa od dvo- do štirikrilno, ki se na cerkev pripenja levo ali desno od nje, levo ali desno za molitvenim korom ali pa tik za njim. Cerkev je enoladijska, v glavnem z eno kvadratno stransko kapelo, ki je nasproti bivalnim traktom. Ladji sledita ožji in nižji prezbiterij ter molitveni kor za oltarno pregrado. Glavna karakteristika tega tipa, ki ga ločuje od samostanov, ki so bili npr. zgrajeni v

Lombardiji, srednji in južni Italiji, Franciji itd., sta dva prehoda s prezbiterijske strani v molitveni kor, ki se za oltarno pregrado, ki deli prezbiterij od molitvenega kora, združita v enega. Poleg prezbiterija sta oratorija, poleg molitvenega kora pa je zakristija, včasih z umivalnico. Središče bivalnega dela samostanskega kompleksa predstavlja pravokoten ali kvadraten atrij z okroglim vodnjakom na sredi. Obkroža ga obhodni hodnik. Vhodni trakt samostana zavzema jo prostori, namenjeni zunanjim ljudem, v drugih traktih najdemo refektorij, kuhinjo, shrambe itd. Izzidana kaminska kuhinja je še ena od pomembnejših značilnosti, po kateri prepoznamo ta tip kapucinskega samostana. V nadstropju so dormitorij, infermerija, knjižnica, garderoba in sanitarije ter soba, kjer se je z oblek otresalo bolhe. Celice v nadstropju navadno ne gledajo proti severu.

Zgoraj opisani tip samostana je bil razširjen v večjem delu srednjeevropskega prostora, zato so si samostani nekdanje Tirolske, Avstrijsko-češke in Štajerske kapucinske province podobni tako v tlorisni zasnovi kot tudi v zunanjem izgledu. Le samostani nekdanje Beneške kapucinske province so nekoliko bližje mediteranskemu občutenju prostora, v principu pa identični zgoraj navedenim.

Raziskovanje kapucinske umetnosti, natančneje kapucinske arhitekture na Slovenskem je izredno nehvaležna naloga, saj do danes med slovenskimi umetnostnimi zgodovinarji ni vzbudilo pretiranega zanimanja. Eden glavnih razlogov za neobravnavanje teme je preprostost gradnje kapucinskih samostanov, ki se je strogo podrejala redovnim pravilom ubožstva in skromnosti, ki so zapisana v konstitucijah in so jih kapucini dosledno spolnjevali tudi s pomočjo fabricierijev, ki so skrbno vodili in nadzirali gradnje samostanov. Zaradi tega je kapucinska arhitektura manj zanimiva in umetnostno manj ambiciozna, kot so arhitekture samostanskih kompleksov drugih redov. Vsaj do sredine 19. stoletja se zasnova kapucinskega samostana tudi ni pretirano spreminjala, ampak je le variirala od kraja do kraja in se nekoliko prilagajala lokalni stavbarski tradiciji. Lahko bi govorili o nekakšni uniformiranosti in brezčasnosti kapucinske arhitekture, ki se ni spogledovala z duhom razkošnega baroka, ampak je ostala rigorozno skromna in neokrašena. Tako zunanjščina kot tudi notranjščina cerkve govorita jezik največje preprostosti, samostansko poslopje pa je zgrajeno izredno premišljeno in ekonomično.

Kapucinski samostani na naših tleh so nastali v času odločne protireformacije in rekatolizacije notranjeavstrijskih dežel. Protestantski predikanti so bili takrat izgnani, plemiči so se pokorili volji vladarja ali izselili, preprosti ljudje pa so se predvsem iz strahu pred kaznijo zopet vrnili h katoliški veri. Habsburžani so po radikalnem očiščenju svojih dežel „krive vere“ imeli v rokavu še dva aduta: jezuite in kapucine, katerih naseljevanje so v svojih dednih deželah v času rekatolizacije še posebej goreče podpirali. Pri tem so jim pomagali zlasti

predstavniki uradne katoliške Cerkve ter dobrotniki iz plemiških in meščanskih vrst.

Pri ustanavljanju kapucinskih samostanov na Slovenskem so se še posebej izkazali posamični plemeniti dobrotniki, ki so na tak ali drugačen način pomagali pri gradnji novih redovnih domovanj. Kot prvega in najpomembnejšega je potrebno izpostaviti Ferdinanda II., ustanovitelja Štajerske kapucinske province, ter njegove potomce. Njegovemu zgledu so sledili še drugi plemiči. Ti so kapucinom odstopili zemljo ali pa darovali finančna sredstva za izgradnjo samostana ter si tako kot Habsburžani na Dunaju zagotovili zadnje počivališče v grobnici tamkajšnjega samostana. Med njimi so bili zagrizeni katoličani, npr. Attems, Svetokriški, izstopajo pa predvsem protestantski spreobrnjenci, ki so tudi z ustanavljanjem kapucinskih samostanov na svojih gosposčinah želeli izkazati svojo pravovernost in primakniti lonček pri razdeljevanju pomembnejših državnih položajev, npr. Khisli v Mariboru in Eggenbergi na Ptuju. Nedvomno so se s tem dejanjem želeli priljubiti vladarju, obenem pa so ga tudi posnemali. Pokopavati se v določeni cerkvi je za plemiče predstavljalo izjemen družinski ugled, če ne kar prestiž.

Zanimiva je tudi ugotovitev, da je bilo veliko kapucinskih samostanov zgrajenih prav v krajih, kjer se je izpričano zakoreninila nova vera, v kraj pa so kapucini prišli celo na pobudo taistih meščanov, ki so nekaj let poprej prisegali zvestobo protestantizmu, kot so bili to npr. Sebastijan Lukančič v Škofji Loki ter prebivalci Vipavskega Križa, Krškega, Novega mesta in Celja.

Ne smemo prezreti tudi izredno pomembne vloge goriškega duhovnika in poznejšega ljubljanskega škofa Janeza Tavčarja, ki je kapucine uvedel v Gorico, ter Hrenovega neutrudnega podpiranja kapucinskega reda na Kranjskem in Štajerskem. Oba sta delovala v duhu rekatolizacije prebivalstva na Slovenskem.

Kapucini so na Slovenskem svoje redovno domovanje navadno postavili na obrobje strnjenega pozidanega dela naselja, največkrat zunaj mestnega obzidja. Tam so se zbirali preprosti ljudje in tem so namenili največ pozornosti.

Gradnjo samostana so nadzirali redovniki sami, ki so na začetku prihajali iz beneške province, pozneje najdemo tudi domačine. Med fabricieriji pa sta po sredini 17. stoletja navedena dva izučena stavbenika iz Lombardije, br. Florencijan in br. Jožef iz Ponna. V prvi četrtini 18. stoletja so bili fabricieriji najverjetneje domačini, domnevno p. Konstantin iz Celja, v drugi četrtini istega stoletja pa so nad gradbeno dejavnostjo bedeli kar definatorji sami, ki v tej vlogi od leta 1770 dalje v knjigi kapitljev ne nastopajo več. Najverjetneje zato, ker se je takrat nadzor države nad gradbenimi deli (tudi samostanskih domovanj) močno okrepil, načrte za prezidave pa so lahko izdelali le z državne strani potrjeni gradbeniki. Med poimensko znanimi laičnimi gradbeniki, ki so sodelovali pri

postavitvi ljubljanskega in svetokriškega samostana, najdemo Giovannija Battista Donina in Giovannija Battista Traverso.

Ker kapucini niso smeli upravljati s svojim premoženjem, so imenovali sindika, ki je v njihovem imenu urejal te zadeve. To je bil navadno ugleden plemič ali meščan, poznamo pa tudi t. i. duhovne očete oz. matere, ki so bili dobrotniki kapucinskega reda. Ti dve vlogi sta v 19. stoletju izgubili na pomenu.

Uveljavljeni orientaciji cerkve proti vzhodu kapucini niso dajali pretirane teže. Svoja domovanja so obrnili tako, da so se kar najbolje prilagodili dani situaciji: izogibali so se hladnim vetrovom, pomembnejše prostore so usmerili proti soncu, da jih je naravno ogrevalo, cerkvene fasade pa obrnili na pomembnejšo pot, reko ali trg. Tako njihova redovna hiša ni bila le obvarovana pred sunkovito burjo (npr. na Vipavskem), ampak je bila dobro vidna in posledično tudi bolje obiskana.

Vsi kapucinski samostani na Slovenskem so zgrajeni na podlagi tipične zasnove beneško-tirolskega tipa samostana, ki je bil opisan že zgoraj. Cerkvene zunanjščine in notranjščine so izredno skromne, le oprema samostana je bila nekoliko bolj bogata, zato ji je umetnostnozgodovinska stroka namenila več pozornosti kot arhitekturi.

Cerkvi so navadno naknadno lahko prizidali stranske kapele, v samostanskih traktih so preurejali dormitorije, na določenih lokacijah obstoječim krilom dodali še en nadstropen trakt in uredili kletne prostore. V cerkvi so postavljali nove oltarje, ki so jih večinoma prislonili ob slavoločno steno ali pa postavili v novozgrajene kapele. Nekaj lesenih oltarnih nastavkov in podob so v teku časa prenovili, pa tudi zamenjali. Tako stanje se je v kapucinskih samostanih na Slovenskem ohranilo do sredine 19. stoletja, ko so bile samostanske zasnove deležne korenitih sprememb, ki so v nekaterih primerih močno zabrisale prvotni tloris.

Kapucinska arhitektura izhaja iz samostanske arhitekture uboštenih redov, ki je glavne smernice načrtala že v srednjem veku. V času po Tridentinskem koncilu, ko je bilo zgrajenih tudi največ kapucinskih samostanov, se čuti močan vpliv *Instrukcij* sv. Karla Boromejskega, ki podrobno določajo, kako naj bo zgrajena in opremljena katoliška cerkev. Ker pa kapucinska arhitektura sledi tudi strogim pravilom, ki so zapisana v redovnih konstitucijah, je ne moremo preprosto označiti ne za tipično renesančno, pa tudi ne za baročno. Gre za skrajno uniformirano in poenostavljeno obliko redovne hiše. Kljub temu pa se je znala prilagajati okolju ter različnim potrebam samostanske skupnosti. Kapucinsko umetnost lahko štejemo tudi med celostne umetnine, čeprav se je ta pojem v kapucinskih domovanjih uresničil v najbolj preprosti obliki.

Kapucinska arhitektura na Slovenskem predstavlja enega od pomembnih arhitekturnih fenomenov poznorenesančnega in baročnega časa in enega

ključnih elementov poznavanja samostanske umetnosti na naših tleh. Zanimiva je že zaradi tega, kot je opozoril že Blaž Resman, ker gre za časovno in tipološko enotno skupino spomenikov, ki je morda vplivala tudi na sočasno arhitekturo preprostejših cerkva slovenskega podeželja, kjer so bili kapucini tudi najbolj dejavni. Zato je v literaturi še posebej izpostavljeno, da je kapucinska arhitektura kljub različnim arhitektom in lokalni stavbarski tradiciji lahko prepoznavna, strogo uniformirana in zaradi tega skorajda brezčasna. Poleg tega kapucinsko cerkev od drugih cerkva ločimo tudi po zanjo tipični opremi in specifični redovni ikonografiji. Predvsem pa je pomembno dejstvo, da se je prav preko ubožne arhitekture znala približati preprostemu človeku z roba družbe, ki so mu kapucini namenjali največ pozornosti.

7 POVZETEK

V pričujočem zvezku periodične publikacije *Acta Ecclesiastica Sloveniae* z naslovom *Kapucini in njihova arhitektura na Slovenskem* je podrobno predstavljena, analizirana in ovrednotena arhitektura kapucinskega reda na Slovenskem v razponu od začetka 17. do začetka 19. stoletja. Uvodoma je predstavljena kratka zgodovina kapucinskega reda, orisan je njegov prihod v slovenske dežele v času rekatolizacije ter posebej izpostavljen odnos dobrotnikov do tega reda, tako kronanih glav kot tudi preprostega kmečkega ljudstva. Poseben poudarek je namenjen tudi razlagi razumevanja pojmovanja Svetega uboštva, kot ga je živel sv. Frančišek Asiški, ki se neizbežno zrcali v zasnovi in opremi vsakega kapucinskega samostana. Na podlagi opredelitve arhitekture drugih ubožnih redov avtorica natančneje analizira arhitekturo kapucinskega reda, prav tako ubožnega reda, in izpostavi področja, ki so s svojo redovno arhitekturo vplivala na kapucinsko arhitekturo na Slovenskem. Zanimiv ekskurz predstavlja tudi detajlni opis dela p. Antonia da Pordenone, ki je na začetku 17. stoletja napisal arhitekturni traktat o kapucinski arhitekturi v »hladnejših deželah« in predstavlja odlično izhodišče za razumevanje zasnove kapucinske redovne hiše nekdanje Štajerske kapucinske province, kamor so spadali tudi samostani na naših tleh. V delu so zajeti vsi kapucinski samostani, ki so nastali v okviru nekdanje Štajerske in delno tudi Beneške kapucinske province, podrobno pa predstavljene le tisti, ki so bili zgrajeni v okvirih državnih meja Slovenije, med njimi nekdanji ljubljanski, celjski, nekdanja mariborski in ptujski, svetokriški, nekdanji krški, kranjski in novomeški ter še vedno delujoči škofjeloški kapucinski samostan. Poleg izčrpnega besedila, ki bolje osvetljuje zgodovino gradnje in zasnovo kapucinskih samostanov ter njihovo opremo in je nastalo na podlagi ohranjenih slikovnih virov, terenskega ogleda ter morebitnih arhivskih zapisov, je delu pridani tudi seznam slikovnega gradiva, ki je bil pri opredelitvi kapucinske arhitekture na Slovenskem tudi uporabljen. Raziskava je osredotočena predvsem na čas od ustanovitve prvega samostana do razpustitve nekaterih samostanskih hiš. Poznejša arhitekturna zgodovina ohranjenih samostanskih kompleksov je orisana le obrobno. Kapucinska arhitektura na Slovenskem je tako s pričujočim delom v okvirih umetnostnozgodovinske stroke prvič celostno predstavljena in valorizirana.

Ključne besede: *kapucini, redovna arhitektura, p. Antonio da Pordenone (1560–1628), Štajerska kapucinska provinca, kapucinska arhitektura na Slovenskem*

8 SUMMARY

This volume of the periodical publication *Acta Ecclesiastica Sloveniae* entitled *The Capuchins and Their Architecture in Slovenia* includes the detailed, analysed, and evaluated architecture of the Capuchin order in Slovenia from the beginning of the 17th to the beginning of the 19th century. First, a brief history of the Capuchin order is presented, its arrival in the Slovenian lands during the time of re-Catholicisation is sketched, and the attitude of benefactors towards this order is especially emphasised since it included all from royalty to simple peasants. A special emphasis is placed on the explanation of the understanding of how Holy Poverty is comprehended, as it was lived by St Francis of Assisi, and which is inevitably reflected in the design and furnishings of each and every Capuchin convent. Based on the definition of architecture of other mendicant orders, the author analyses the architecture of the Capuchin order, which is also a mendicant order, in detail and exposes the areas which have influenced Capuchin architecture in Slovenia with their own monastic architecture. An interesting part is also the detailed description of the work by friar Antonio da Pordenone, who wrote an architectural treatise about Capuchin architecture in “colder lands” at the beginning of the 17th century and which is an excellent starting point for the understanding of how the Capuchin monastic house in the former Styrian Capuchin province, to which all Slovenian convents belonged, was designed. The work encompasses all Capuchin convents which were created within the former Styrian and partly also Venetian Capuchin provinces, but deals in greater detail only with those which were built within the state borders of Slovenia, including the monasteries in Ljubljana, Celje, formerly Maribor and Ptuj, Sveti Križ, formerly Krško, Kranj, and Novo mesto and the still operational Capuchin convent in Škofja Loka. In addition to the comprehensive text that sheds brighter light on the history of construction and the design of Capuchin convents as well as their furnishings and was created on the basis of the preserved image sources, field inspection, and possible archival records, a list of photos which were also used when defining the Capuchin architecture in Slovenia is appended to this work. The research mainly focuses on the time from the foundation of the first convent to the suppression of some monastic houses. The later architectural history of the preserved convents complexes is only roughly sketched. Thus, within the art history profession Capuchin architecture in Slovenia has been comprehensively presented and assessed for the first time through the work before us.

Keywords: *Capuchins, monastic architecture, friar Antonio da Pordenone (1560–1628), Styrian Capuchin province, Capuchin architecture in Slovenia*

Prevedla: Maja Sužnik

9 ZUSAMMENFASSUNG

Dieser Band der periodischen Publikation *Acta Ecclesiastica Sloveniae* mit dem Titel *Kapuziner und ihre Architektur in Slowenien* bietet eine detaillierte Darstellung, Analyse und Bewertung der Architektur des Kapuzinerordens im Gebiet des heutigen Sloweniens vom Anfang des 17. Jahrhunderts bis Anfang des 19. Jahrhunderts. In der Einleitung ist eine kurze Geschichte des Kapuzinerordens und die Ankunft des Ordens auf dem Gebiet des heutigen Sloweniens in der Zeit der Rekatholisierung dargestellt, hervorgehoben ist auch die Beziehung der Wohltäter zum diesen Orden, sowohl der Monarchen als auch der bäuerlichen Bevölkerung. Besonders betont ist die Erklärung der Auffassung von Heiliger Armut wie von Hl. Franziskus von Assisi gelebt, was unausweichlich im Entwurf und Einrichtung jedes Kapuzinerklosters reflektiert ist. Auf Grundlage von Begriffsdefinition der Architektur von anderen Bettelorden analysiert die Autorin ausführlich die Architektur des Kapuzinerordens, der auch ein Bettelorden ist, und hebt die Bereiche hervor, die mit ihrer Orden-Architektur die Kapuzinerarchitektur im Gebiet des heutigen Sloweniens beeinflussten. Ein interessanter Exkurs ist die detaillierte Beschreibung des Werks von P. Antonio da Pordenone, der Anfang des 17. Jahrhunderts einen Architekturtraktat über die Kapuzinerarchitektur in „kälteren Ländern“ schrieb, der einen ausgezeichneten Ausgangspunkt für das Verständnis vom Entwurf des Kapuziner-Ordenshauses der ehemaligen Steierischen Kapuzinerprovinz, woher auch die Klöster im Gebiet des heutigen Sloweniens gehörten, darstellt. Das Werk umfasst alle Kapuzinerklöster, die auf dem Gebiet der ehemaligen Steiermark und teilweise auch der venezianischen Kapuzinerprovinz entstanden, detailliert sind aber nur diese dargestellt, die innerhalb der Grenzen des heutigen Sloweniens gebaut waren, hierunter auch die Klöster in Ljubljana, Celje und Sveti Križ, die ehemaligen Klöster in Maribor, Ptuj und Krško, die Klöster in Kranj und Novo mesto und der noch immer aktive Kapuzinerkloster in Škofja Loka. Außer dem ausführlichen Text, der die Geschichte des Baues und Entwurfs der Kapuzinerklöster und ihre Einrichtung präsentiert und auf Grundlage von Bildquellen entstand, der Feldforschung und potentielltem Archivmaterial enthält das Werk auch eine Liste von Bilddokumenten, die auch bei der Bestimmung von Kapuzinerarchitektur im slowenischen Gebiet verwendet wurde. Die Studie fokussiert sich meistens auf die Zeit seit der Gründung des ersten Klosters bis zur Auflösung einiger Klosterhäuser. Nur übersichtsartig ist die spätere Baugeschichte der erhaltenen Klosterkomplexe dargestellt. So ist die Kapuzinerarchitektur im Gebiet des heutigen Sloweniens mit diesem Werk im Rahmen der kunsthistorischen Disziplin zum ersten Mal gänzlich dargestellt und valorisiert.

Schlüsselwörter: *Kapuziner, Ordensarchitektur, P. Antonio da Pordenone (1560–1628), Steierische Kapuzinerprovinz, Kapuzinerarchitektur im Gebiet des heutigen Sloweniens*

Prevedla: Tina Benčina

10 RIASSUNTO

In questo volume della pubblicazione periodica *Acta Ecclesiastica Sloveniae*, intitolato *I cappuccini e la loro architettura in Slovenia*, viene dettagliatamente presentata, analizzata e valutata l'architettura dell'ordine monastico dei cappuccini nel territorio sloveno nel periodo tra l'inizio del 17° secolo e l'inizio del 19° secolo. L'introduzione presenta un sommario della storia dell'ordine dei cappuccini, descrive l'arrivo dell'ordine nel territorio sloveno durante il periodo della ricattolicizzazione, e sottolinea il rapporto tra l'ordine e i suoi benefattori, sia quelli di origine monarchica che quelli del popolo contadino. Inoltre, si pone l'enfasi sull'interpretazione della comprensione del concetto della santa povertà come vissuta da Santo Francesco d'Assisi – un concetto che indubbiamente si riflette nella sistemazione e nell'attrezzatura di ogni convento cappuccino. Sulla base della definizione dell'architettura degli altri ordini monastici che praticano il voto di povertà, l'autrice analizza in maggior dettaglio l'architettura dei cappuccini e mette in evidenza le aree che attraverso la propria architettura monastica hanno influenzato l'architettura dei cappuccini in Slovenia. Un excursus interessante è anche la descrizione dettagliata del lavoro di p. Antonio da Pordenone, che all'inizio del 17° secolo scrisse un trattato sull'architettura dei cappuccini in “paesi frigidi” ed è un ottimo punto di partenza per comprendere la progettazione del convento dei cappuccini nella provincia cappuccina della Stiria di un tempo, la quale includeva anche i conventi del territorio sloveno. La pubblicazione include tutti i conventi cappuccini fondati nell'ambito delle province cappuccine della Stiria e, in parte, del Veneto. In maggior dettaglio, però, vengono presentati solo quelli che sono stati costruiti nell'ambito dei confini nazionali sloveni, tra i quali sia i conventi ancora oggi operanti (di Lubiana, Celje, Sveti Križ e Škofja Loka) che quelli del passato (di Maribor, Ptuj, Krško, Kranj e Novo Mesto). Oltre al testo esaustivo che è basato su fonti iconografiche conservate, sull'ispezione sul campo, e sui testi conservati in archivi, e che evidenzia la storia della costruzione e progettazione dei conventi cappuccini nonché le loro attrezzature, la pubblicazione contiene anche un elenco del materiale iconografico usato per definire le caratteristiche dell'architettura dei cappuccini in Slovenia. La ricerca si concentra principalmente sul periodo dalla fondazione del primo convento alla dissoluzione di alcuni conventi monastici. La storia dell'architettura dei complessi monastici preservati nei periodi più recenti è delineata solo marginalmente. Negli ambiti della storia dell'arte, la presente opera quindi offre per la prima volta una presentazione e valutazione esaustiva dell'architettura dei cappuccini in Slovenia.

Parole chiave: *cappuccini, architettura monastica, p. Antonio da Pordenone (1560–1628), provincia dei cappuccini della Stiria, architettura dei cappuccini in Slovenia*
Prevedel: Jaka Čibej

11 PRILOGA

Priloga k pričujočemu delu je opis preureditve hospica v Tamswegu v regularni samostan, ki še bolje osvetljuje kapucinsko gradbeno dejavnost 17. stoletja v okvirih nekdanje Štajerske kapucinske province. Dokument se hrani v Arhivu Slovenske kapucinske province in je pravzaprav prepis dela z naslovom *Materiale pro Chronica I. Materiale Pro Chronica Provinciae Styrae Ordinis Capucinorum*, Nr. 23. – *Archiv Provinciae Illyricae. Ab anno 1600 – 1700. Ex authenticis fontibus hausit P. Fridericus Inglič*. Besedilo je iz nemške pisane gotice transliteriral p. Angel Kralj, vendar je doslej ostalo neobjavljeno.¹¹⁹⁷

1677. Vorschreibung des neuen Kloster Gebäudes aus dem Hospiz zu Tamsweg.

Unterer Theil des alten Stokes:

1. Bei dem Eingang des Klosters sollen zwei Gastzimmer gemacht werden nacheinander, davon ein Eingang vom einen in das andere. Das Fenster des Inneren in den Garten, des äußeren gegen den Markth hinaus, in diesem äußern auch zwei Abtritt sein sollen, deren einer allezeit versperrt sein soll, und der Schlüssel dazu in dem innern Zimmer (darin die Geistlichen und Vornehmern zu losiren) aufgehängt verbleibe, damit der versperrte Abtritt allzeit sauber erhalten werde, und die aus dem innern Zimmer sich dessen bedienen können. Ein Ofen wird für beide Zimmer sein, der aus dem Gang von der Pfordten soll geheizt, der Rauchfang aber in den anderen so von dem Joherischen Zimmer ausgeht, geführt werden.

Unter den Gastzimmern kommt die Stiegen in den Keller, so nieder aus zum Ablassen des Weines gelegenen als jezt, soll gemacht werden.

2. Nach den Gastzimmer kommt ein Gängl 6 Schuh wie das Dormitorium breit, dadurch für die Weltlichen

3. der Ausgang in den Garten sein kann. An das Gängl kommt die Schenk: oder Keller Stanz, und darin die Stiegen in den Weinkeller hinunter.

4. An die Keller Stanz kommt das Refectorium, in selben vier Fenster, der Ofen gegen den Garten, der Waschstein hinter der Thüre, vor der Thür aber,

¹¹⁹⁷ SI ASKP, *Materiale pro Chronica I.*, str. 72–75.

wo der gang in den Chor, daran ein kleines Gängl in die Küche. Die Taffel im Refectorium sollten einfältig auf unsern alten Form sein und deren 6 in allen, nemlich eine oben herüber Zwerch von Fenster biß zur Kellerthürm drei kürzere auf Seiten der Porten und zwei längere auf Seiten des Ofens gemacht werden.

5. An das Refectorium kommt die Anricht Stanz, und in dieser aus dem Refectorium das Fenster, dadurch die Speisen hineingegeben werden. An die Anrichtstanz

6. die Küchel, und hernach die Salvarobe, oder Behältniß.

7. Außerhalben derselben die Kammergruben.

8. Das Wasser wird durch Röhren in die Kuchl geführt, von selben Röhren aber soll es durch andere gelegte Röhren in daß Waschhaus, allwo der Kalter für die Fisch sein wird, geleitet werden, aus welchem die Wasser durch eine messingene Pizzen nit allein in den Kalter, soviel darin von nöthen, kann gelassen sondern auch an alle andere Arth außer der Kuchl, als in Keller, refectorium, Sacristei, und wo man es bedarf, getragen werden.

Unterer Theil des neuen Stocks.

9. Über der Kuchl kommt die Stiegen aus dem Dormitorio herunter von der Stiegen aber fangt der neue Stock an, als erstlich unten die Einsatz, und darüber ein Gewölbe auf welches

10. die Holz Stanz, und in diese ein Gängl aus der Kuchl kommt, dadurch das Holz gelegener zu hohlen.

11. An die Holz Stanz das Waschhaus, und darin wie obengemeld das Fischbehältniß.

12. An das Waschhaus die Sacristei, und darin ein Ofen, so einwendig mit einem eisernen Gitter wohl zu erwahren, und wann man den nicht braucht, mit einem Schloß versparter zuhalten damit aus dem Waschhaus in die Sacristei nicht möge eingekrochen werden. Der Kessel aber im Waschhaus soll also gesetzt werden. Daß vom selben und dem Ofen der Sacristei ein Rauchfang aufgehen möge. Item ist auch wohl zu beachten, daß der Fischhalter im Waschhaus nit an eine Mauer gemacht werde, an welcher zur anderen Seiten in der Sacristei der Tisch mit den Schubladen, darinnen die

Paramente sind stehet, damit denn von der stets durchschlagenden Feuchtigkeit aus dem Fischbehälter kein Schaden geschehe.

13. Zwischen der Sacristei und den Chor ist die Stiegen aus dem Dormitorio herunter.

14. Vor dem Chor ist ein kleines Stänzl darinnen im oberen Theil gegen die Gassen hinaus das Herdl zu Hostienbächen solle gemacht und zu dem Ende ein Loch in die Mauer gebohren, und der Kamin aufgeführt, daß Fenster aber gegen den Garten hinaus, damit es Licht bleibe gelassen werden. Herunter aber in diesem Stänzel bleibt das Oratorium, zum Altar hinaus, wie es ansetzt ist.

Das Gartenthor soll weiter hinauf übersetzt werden, damit die langen Bäume einzuführen genugsam Kreis haben möge.

Das Thor außer der großen Kirchen in die Loretto Kapelle soll mit einen dünnen Schiftmauerl vermacht, und in das Loch ein Beichtstuhl gesetzt werden, der einem Beichtvater die Leuth zu beiden Seiten beichten mögen.

15. Das äußere Dächlein soll vom Eingang bis zum Thor der großen Kirchen geführt werden, damit die Leuth darunter unbenezt stehen, und eingehen können. Das Thor, so aus der Loretto Kapellen in den inern Gang ist, soll zur verwahrung der Klausur mit einem Stiftmäuerl vermacht und auch ein Beichtstuhl wie oben gemelt, dahin kommen.

Die alte Sacristei wird zu einer Stanz gelassen, die man etwan zur Tischlerei, oder zu anderer Arbeit wird brauchen können.

16. Das Kloster wird unterdessen allein mit Pfeillern ausgesetzt, damit die große Mauer von Tuff aus trübseren möge. Hernach soll man von einem Pfeiler zum andern ein dünnes Mäuerl, und darin ein Fenster von Leinwand machen. Im Gang der von der großen Kirchen ist soll man noch zwei Fenster ausbrechen.

Oberer Theil beider Stök.

17. Das Oratorium bleibt wie es ist, allein daß man außer dem Fenster ein hölzernes Gitter mache, damit der im Oratorio ist kein correspondenz mit Jemand in der Kapellen haben könne, wie es jetzt hätte geschehen können.

18. Ingleichen bleibt auch das Jocherische Zimmer wie es ist.

19. Von diesem an aber sollen 6 neue Zellen, darin die Wärme aus dem Refectorio, soviel als füglich gehen kann nach Ausweisung unseren Constitutionen gemacht werden.

20. Zur andern Seiten sollen die zwei erste Zellen vom Oratorio gegenüber zusammen gebrochen, und aus beiden die Bibliothek gemacht,

21. Nach diesen 10 rechte Zellen alte und neue zusammen gerechnet nach einander folgen, also das in allem 16 Zellen zu beiden Seiten sein. Aus denen die 6 neuen in der eins 5 Zoll länger, als die Constitutiones vorschreiben, sein, welches doch zuzulassen befunden worden, damit die Zellen alle nach einander gleich sein, und das Dormitorium gerade ohne viel Eck hinaus geht. Weilen auch bei diesem Ort keine gut Ziegel zu bekommen, die Stein auch sehr nässig sind, daß von selben die Mauer aufgeführt große Faichtigkeit und Ungesundheit in den Zellen verursachen würde. Als wird geordnet, daß man alle neuen Zellen außwendten von dicken Lerchenladen mache: zu welchem Ende dann in die Hauptmauer hölzerne Pölster vorhero zu legen seien, damit man die lerchene Wandt darauf gründen möge. Inwendig aber sollen die neuen Zellen, wie die alten mit Tafelwerk ausgefüttert, außwendig gegen dem Dormitorio mit Küftmertl verworfen werden, daß sie der Mauer gleich sehen.

An beiden Gängen deß Dormitorii sollen die Fenster gleich gegen einander correspondiren, damit der Luft aller Orten durchstreifen möge, auch dieses sonderlich beobachtet werden, daß bei allen Fenstern und Thüren von hölzerne Häzzen(?) die Schnallen der Thüren, und Palkhen einzusakhen von nöthen sein, solche Häzzen, wie auch die eiserne Kügl in wahrentes Gebau einzumauert werden, damit solche nit hernach mit Zerbrechung und Gefahr des balden Voglwerdens einrichten müsse.

22. An die letzte Zellen kommt die Spulikh, welche um drei Staffl höher als die Kammer solle gemacht werden, damit der Sakh nit zu tief hinunter in die Kuchelstanz reih. Die Kammer so negst daran folget solle 4 sitz und der canal auch so viel Unterschläg, aber keinen Wasserstein haben, weil wegen der großen und langen Kälten das Wasser darein meistens gefroren seie und den Stein bald zertreiben würde. Die Fenster sowol auf der Kammer als Spulik sollen von Leinwandt werden. Der Kasten zum unsauberen Leinwandts soll neben der Stiegen, so zum Refectorio hinabgeht gemacht werden, weilen man in der Erfahrung hat, daß man solcher umb mehrer Gelegenheit willen ins

Waschhaus gerichtet wird, darinnen die Leinwand wegen steter Feuchtigkeit selbigen Ortes schimple und faule.

23. In dem neuen Stokh gegen den Chor soll der Gang auswendig gegen den Garten, die infirmarien aber einwendig gegen den Hof gemacht werden, weilen die Sonne nit von außen, sondern von Innen her an die Infirmerie scheinen kann.

24. Von der Kuchlstiegen an Kommen zwei Kranken Zimmer, deren jedes in der Leng 15 und in der Breite 14 Palm haben soll, und beide mit einem Ofen beheizet werden. In eines soll das Fenster, so jezt in der alten, an das Joche-rische Zimmer angelegene Stanz ist, gesetzt, in das andere ein gleiches vom neuen gemacht werden. Item aus Jedem ein Fensterl, dadurch man auf den Altar in den Kapellen sehen möge. In alten Fenstern aber solle man ausser des blossen Fensterstokhs ab, oder aufwärts nichts von Holz einmauren, weilen man sieht, daß es keinen Bestand habe.

26. An die Kranken Zimmer kommt die Kapellen 12 Palm Breit in dieser sollen die Fenster oben rund sein, damit man daran die Kapelle von andern Gemach erkennen möge. Alles aber außer der Hauptmauer soll von holzernen Lerchenwandt gemacht, einwendig mit Täffelwerkh gefüttert, außwendig aber gegen den Gang (die Kapelle auch inwendig) mit Küftmertl verworfen werden wie die Zellen.

27. Das übrige Spacium von der Kapellen biß zur Stiegen bleibt zur Communitæt, bei jeder Stiegen soll oberhalb kein Fenster, sondern ein Orth für ein Bild gelassen werden.

Ober den Zellen und Infirmarien unter den Dach soll durch und durch Österrich gemacht werden.

Ober dem großen Kirchen soll ein Thürmlein mit einer besondern Gloggen damit man alle gewöhnliche Zaichen für Mäß und göttlichen Amt geben möge, gemacht, und damit der Hall der Gloggen desto besser erhalte die Hügfalmauern am tref? abgetragen worden auch die Schwere desselben gemindert wird.

Weilen dan auch bei vermehrung der Brüder der Garten nit erklaklich scheint, zumallen an diesen Orth ein Gartenbethlein öfter nit als das Jahr einmal kann besuchet und gebraucht werden. An jetze von Ihr gräfl. Gnaden von Kuenburg zu Erweiterung deß Gartens muß ein Stück Ackers zu negst

außer der Mauer feriwillig u. umb Gotteswillen zu schenken angeboten wierdt, welches ein anderes mal vielleicht umbs Geld zu kaufen nit möchte bekomben werden, alß hat man für gut befunden solches Ort anzunehmen, u. destwegen geordnet, daß die gen den Berg stehende Gartenmauer, alß welche durch das durchschlagende Gewässer ohne daß schon durchschwanket, der Reparatur wils bald von Nöthen haben, abgebrochen u. hinaus biß ein gute Klafter innerhalb der Strassen gesetzt, also selbes eins herzur geschenkte Ort, Acker einzufangen, so dann gen der großen Kirchen über ins Egg des Sacristeigärtel gesetzt, daß alte Sacristeigärtel aber zu einem Quader deß Kuchelgartens gemacht werde. Auch damit daß von dem Berg abschießende Wasser der Mauer künfftig keinen Schaden zuefüge, außer gemelter Mauer zunächst an der Strassen ein Graben gemacht werde durch welchen das Wasser abgeleitet werden möge.

Weilen auch letzlichen es sich begeben möchte (wie es dann bei Einrichtung einer so unordentlichen Gebäu, wie dieseß vorhero gewest in ein ordentlichere Form fast nit anderst sein kann) daß in währenden Gebäu etwaß vorfiele an dem Gebäu etwaß anderes zu machen, alß eß in dieseß Model gesetzt, oder daß gar nit gesetzt ist, wird hiemit denen, so dem Bau beiwohnen befolgen, daß sie, so sehen etwaß merklicheß antrifft, die Zeit zulasset, vorhero dauon RPP. Fabriciern darüber zu schreiben u. ihreß Consens u. Rathß erwarten. So eß aber was geringes betreffe, oder die Zeit nit zu lassen thäte, wird hiemit bemeldten dem Bau bewachenten, alß P. Brunoni Conc., Fr. Florentiano, u. Fr. Josepho erlaubet, daß sie im begebendem Fall ein Veränderung machen u. thuen mögen, wie sie es im ihren Gewissen, nach den Constitutionen, des Orts nothwendigkeit u. Bequemlichkeit am besten befinden. Wie dann zu mehrer Bekräftigung dessen wir endts benannnte diese Vorschreibung mit eignen Handschrift unterzeichnet, u. mit gewöhnlichen Provinzialsigil bekräftiget. Beschehen in unserem Hospitio zu Tambsweg denn 27. Novembris dieseß 1677 Jahres.

Fr. Augustinus von Laybach M. P. mp. L.S.

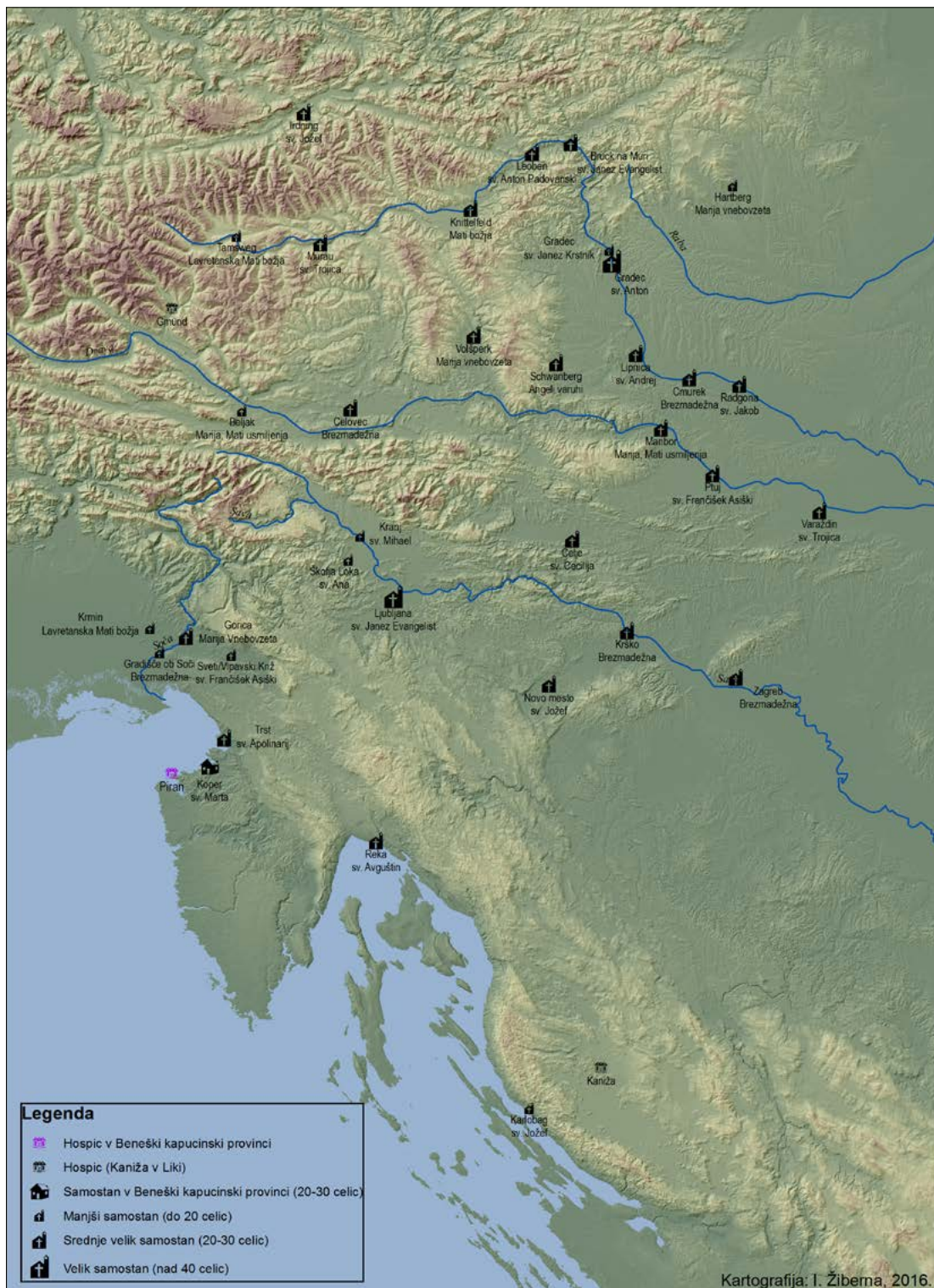
Fr. Amandus Græcensis Deftr mp.

Fr. Constantius Locopolitanus Deftr mp.

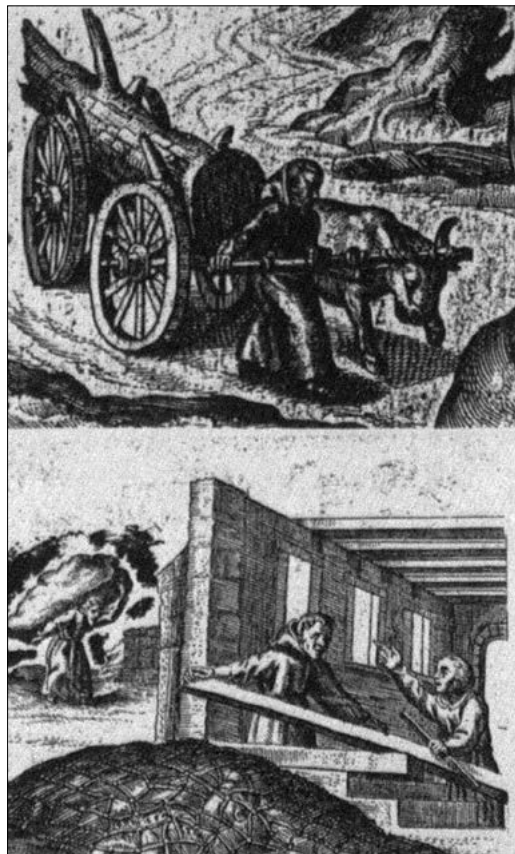
12 SLIKOVNA PRILOGA

Naslovna stran zbirke načrtov iz arhiva dunajskega kapucinskega samostana
(PAKW, nesignirana zbirka načrtov, foto: Tanja Martelanc).

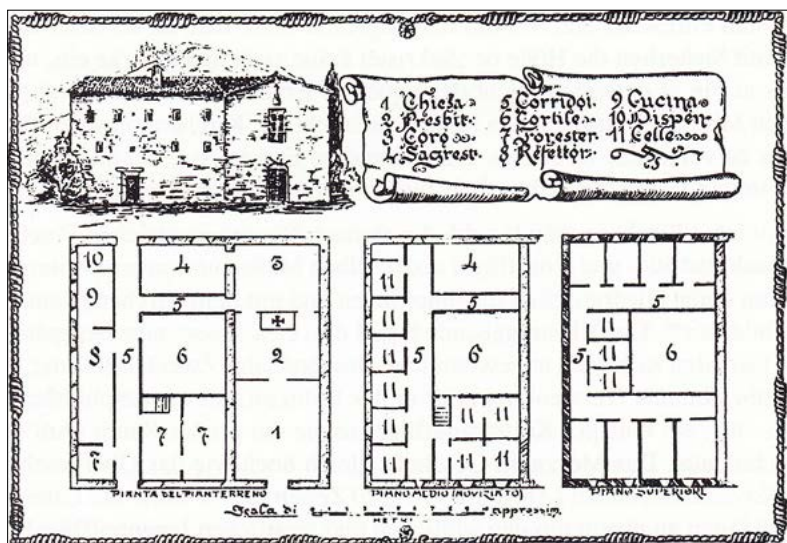
karta 1: Karta kapucinskih postojank zaobjetih v monografiji od konca 16. do začetka 19. stoletja, avtor karte: prof. dr. Igor Žibera.

sl. 1 (zgoraj levo): Gradnja kapucinskega samostana; kapucini pripravljajo malto (objavljeno v: d'Arenberg, *Flores seraphici*, str. 353).

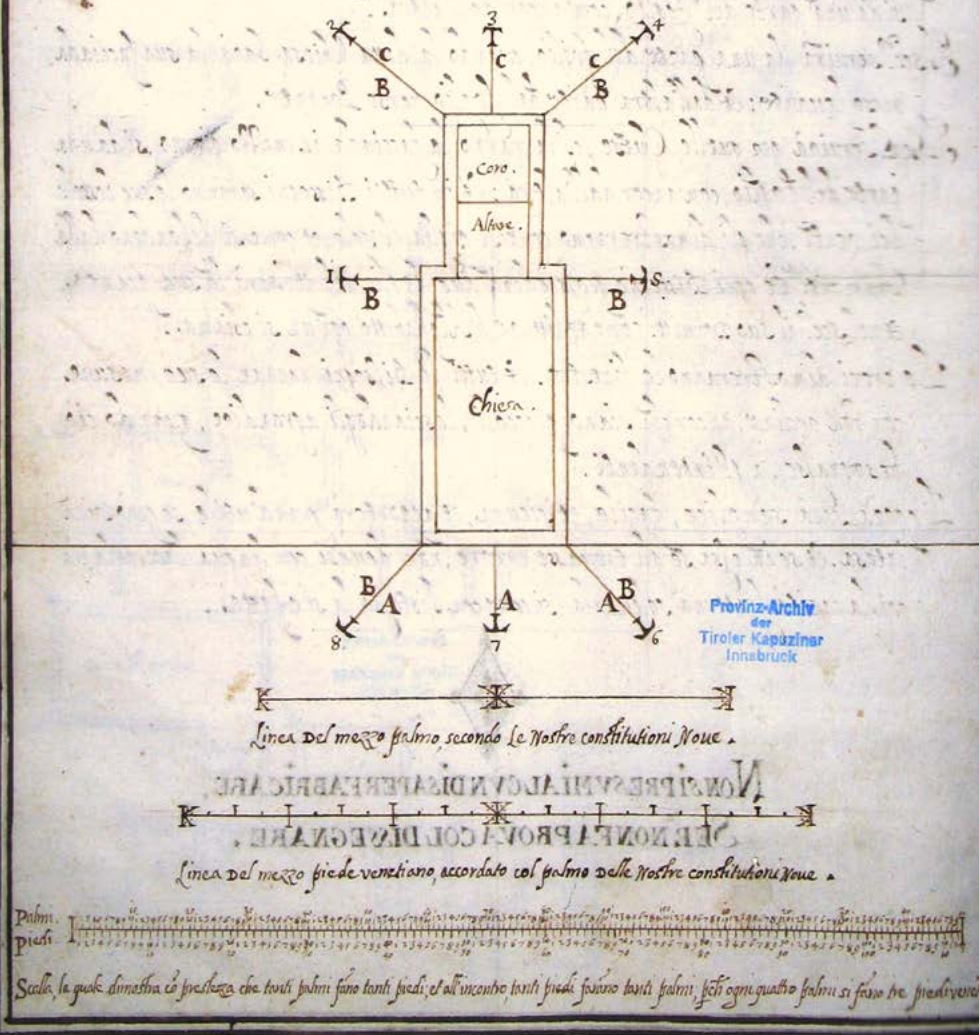
sl. 2 (zgoraj desno): Gradnja kapucinskega samostana; kapucini pripravljajo les (d'Arenberg, *Flores seraphici*, str. 697).

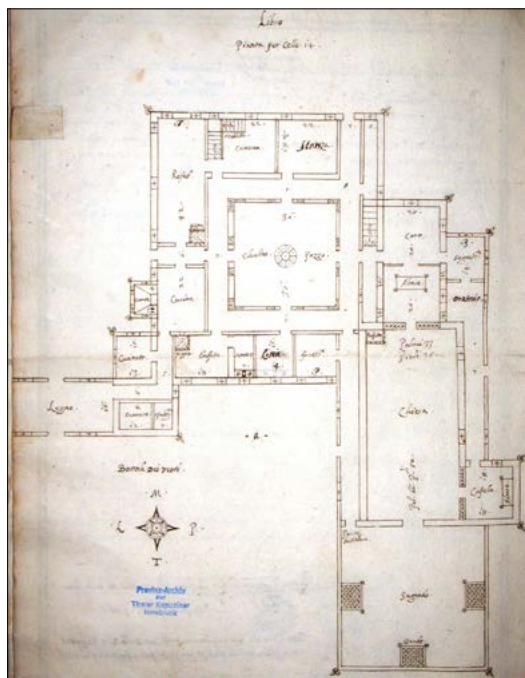
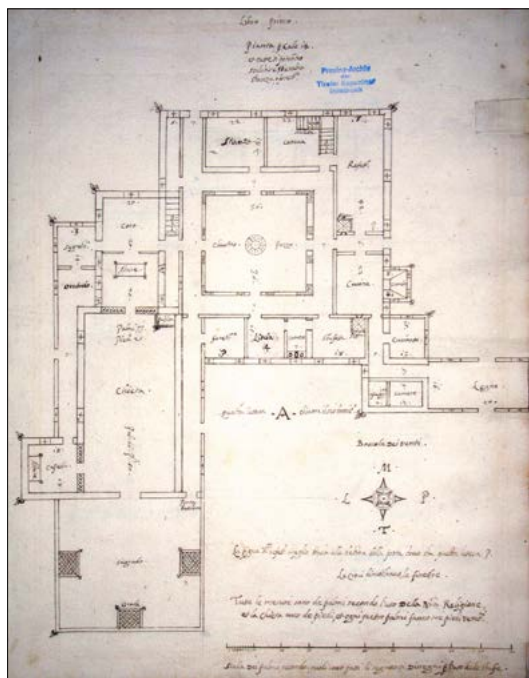
sl. 3 (spodaj): Rekonstrukcija samostana v kraju Renacavata iz začetka 20. stoletja, tloris in naris (objavljeno v: da Lapedona, *Il convento dei minori cappuccini*).

COME LA TRAMONT. PVO BATTERE INTORNO AD VNA CHIESA: ET COME
LA SI HA DA SCHIVARE NEL FARE VN MONASTERIO.

Donendosi fare un monast. intorno ad una Chiesa, il detto monast. si farà collocare in cinq. luoghi, conforme ai cinq. numeri, che que
intorno alla Chiesa son segnati. Et detto che sarà il sito, et visto come di hasso, dondar la Chiesa, si deve f. far finire il bosolo della
calamita, et uedere verso qual di queste otto linee la tramont. haurà da battere nella detta Chiesa: pch. conforme all'ordine di qsta
fig. si troueràto ante tutti li disegni, come si è detto qui adietro nell'istesso foglio: cioè se la tramont. batteua nella faccia della
Chiesa doue sono le tre lettere A, farai l'edifitione d'un disegno nel folio. si come ch'interchero il sito. Et se la tramont. batteua
dalle parti delli sei B, elegnerai un disegno al sec. lib. Ma se la tramont. batteua da dietro verso li tre C, ritorni al ter. lib. ch'ui troue
rai li segni di sopra fatti co' tuo ordine, et me uoce, et tutti basteranno le sue celle, et meglio si facciano verso il sole, et difese dalla tramont.

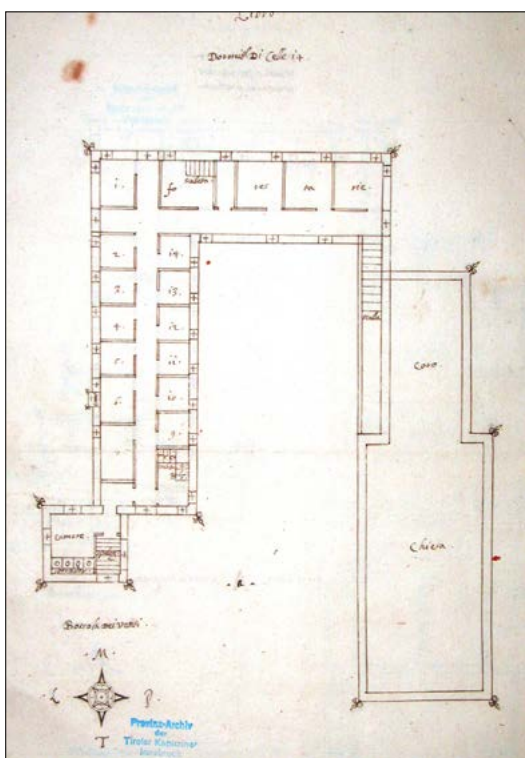
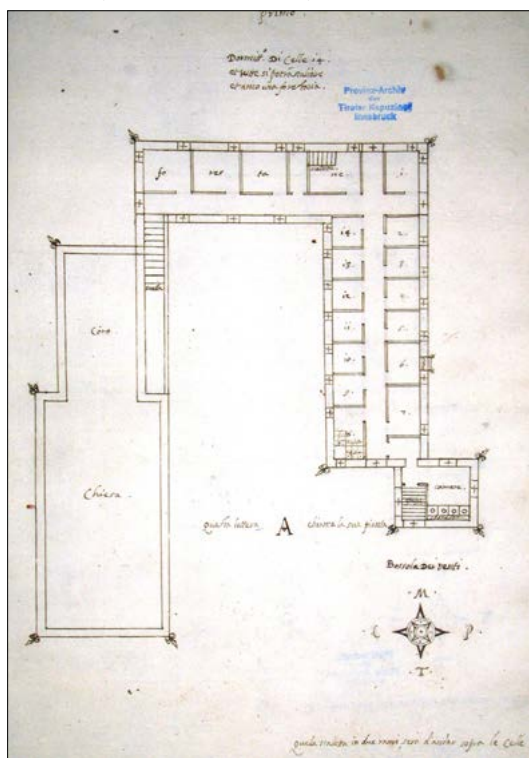

sl. 5 (zgoraj levo): Načrt pritličja (desno od cerkve) (AT PAKI, Handschriften, fasc. XIX, Libri tre, fol. 5r, foto: Manfred Massani).

sl. 6 (zgoraj desno): Načrt pritličja (levo od cerkve) (AT PAKI, Handschriften, fasc. XIX, Libri tre, fol. 5v, foto: Manfred Massani).

sl. 7 (spodaj levo): Načrt nadstropja (desno od cerkve) (AT PAKI, Handschriften, fasc. XIX, Libri tre, fol. 6r, foto: Manfred Massani).

sl. 8 (spodaj desno): Načrt nadstropja (levo od cerkve) (AT PAKI, Handschriften, fasc. XIX, Libri tre, fol. 6v, foto: Manfred Massani).

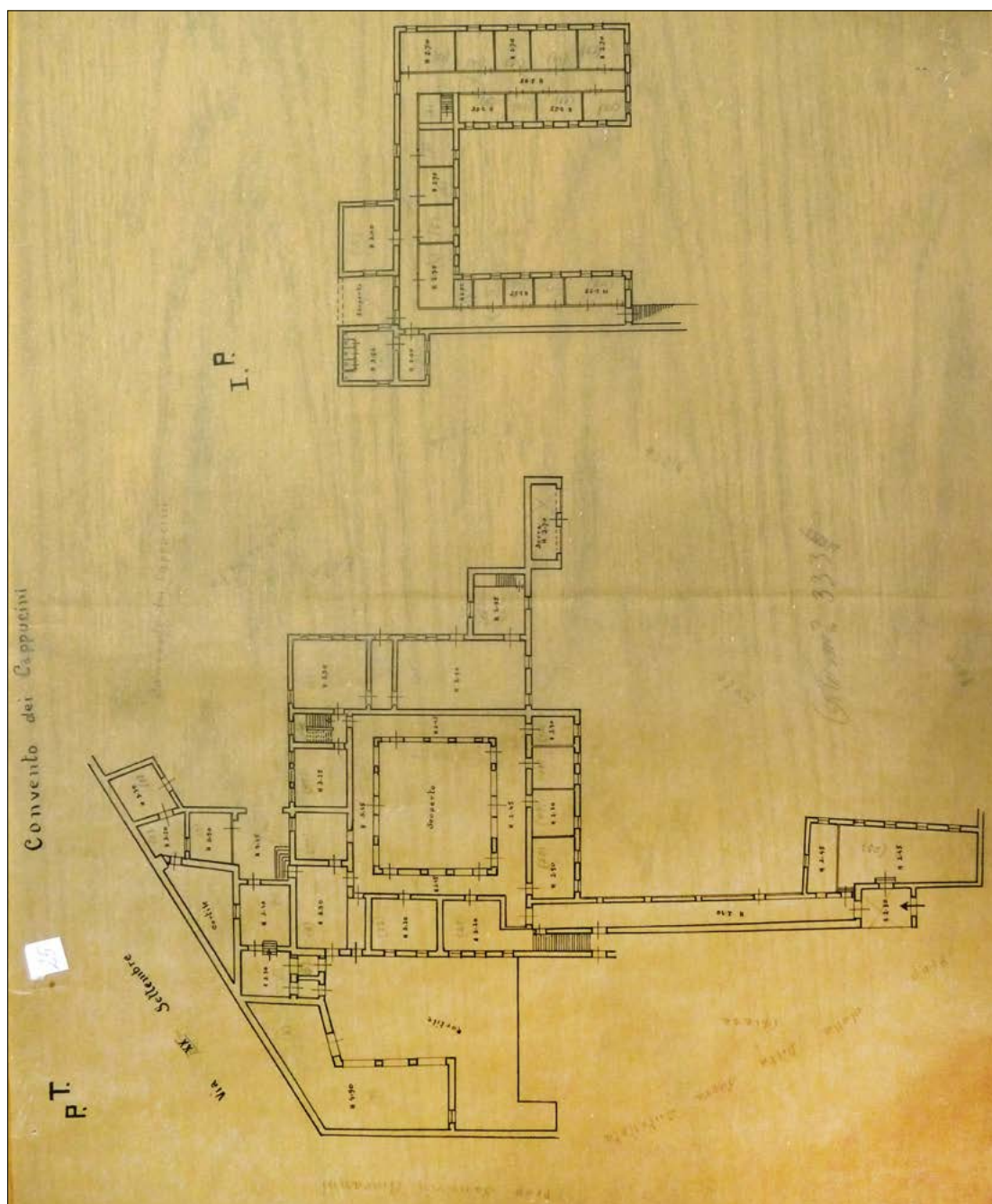

sl. 9 (zgoraj): Fasada goriške kapucinske cerkve (SI ASKP, Zbirka starih fotografij, Kapucinski samostan v Gorici, foto: Tanja Martelanc).

sl. 10 (spodaj): Fasada nekdanje kopske kapucinske cerkve (foto: Tanja Martelanc).

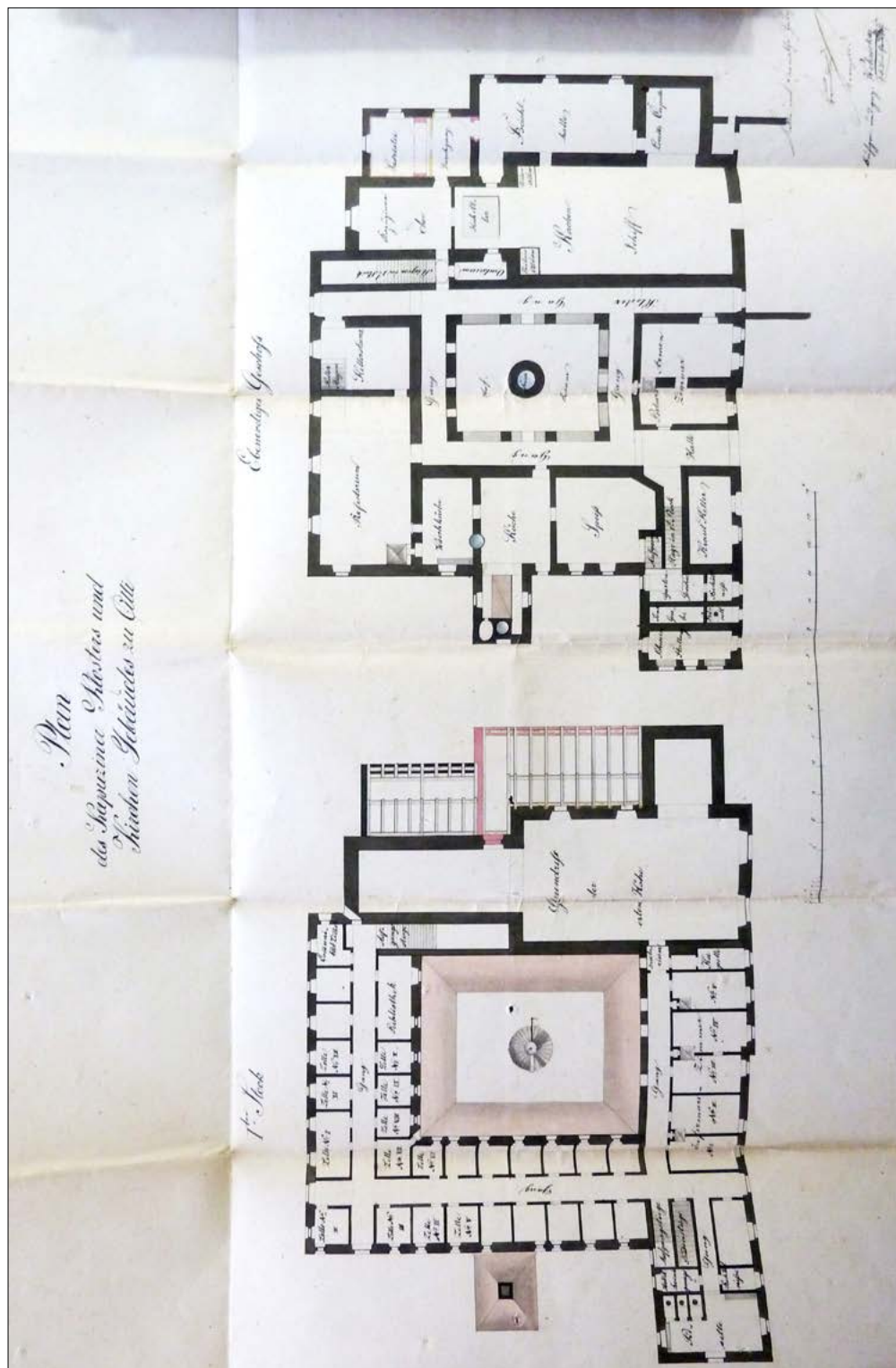

sl. 11: Pritličje in nadstropje nekdanjega koprskega kapucinskega samostana, 1852-1972 (SI_PAK/0340, Zbirka gradbenih načrtov, l. 25 (Convento dei Cappuccini), foto: Tanja Martelanc).

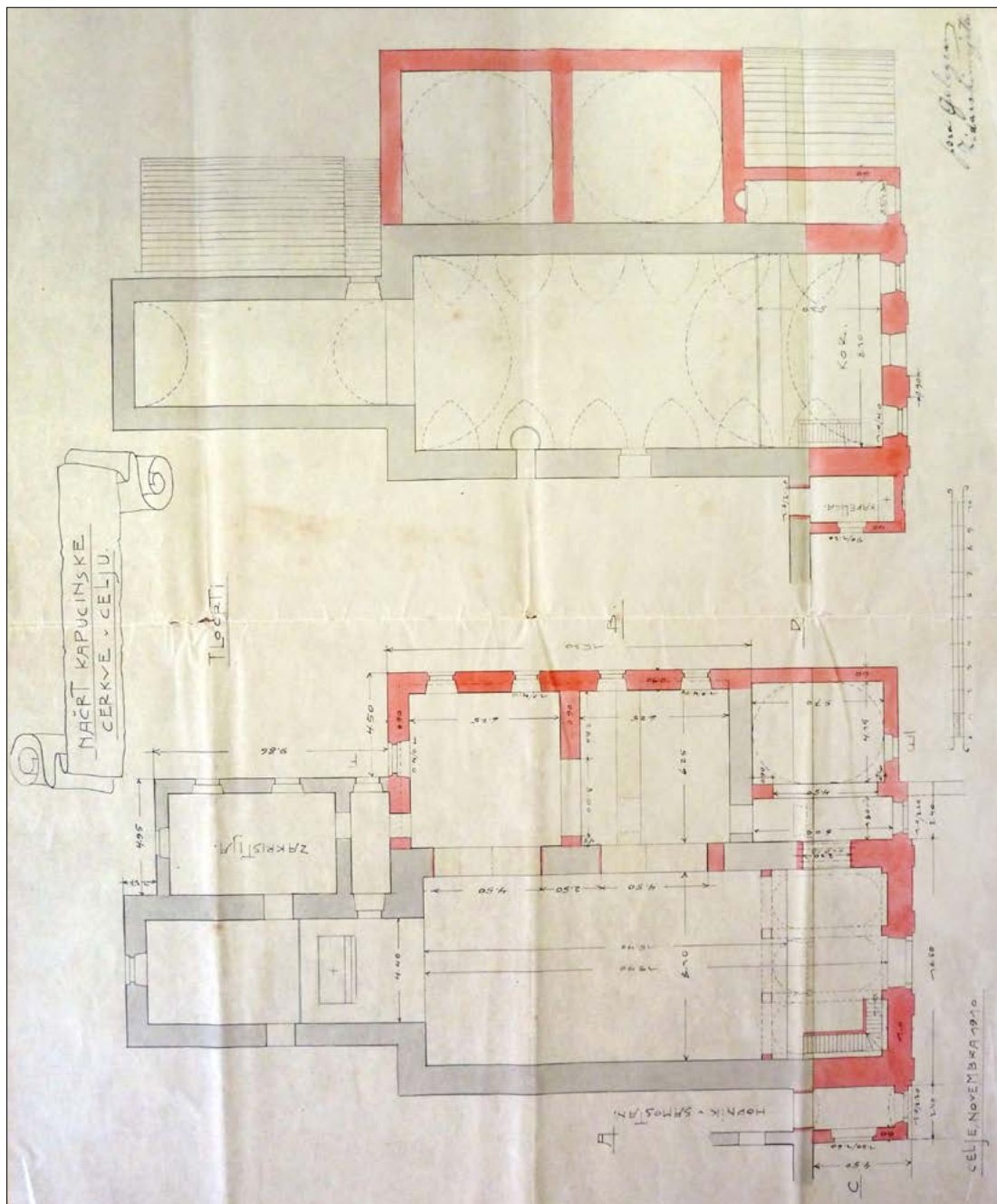

sl. 13 (zgoraj): *Kapucinski samostan v Ljubljani*, avtor Alois Schaffenrath, kolorirana jedkanica, ok. 1817 (SI ASKP, Zbirka starih grafik, Kapucinski samostan v Ljubljani, Alois Schaffenrath, ok. 1817, foto: Tanja Martelanc).

sl. 14 (spodaj): *Mati Božja s svetniki*, avtor Jakob Palma ml., ok. leta 1608, nekdanj v velikem oltarju ljubljanske kapucinske cerkve, danes v ljubljanskem uršulinskem samostanu (foto: Andrea Furlan, UIFS ZRC SAZU).

sl. 15: Načrt pritličja in nadstropja celjskega kapucinskega samostana, 1839 (SI_ZAC/0008, Okrožni urad Celje, a. š. 118, sig. 962a,b, foto: Tanja Martelanc).

sl. 16: Načrt prenove celjske kapucinske cerkve, avtor Ferdinand Gologranc, 1910 (SI_ZAC/0024/002/022/001/00058, a. š. 111, foto: Tanja Martelanc).

sl. 17 (levo): *Kapucinski kloster v Celi*, neznani avtor, reprodukcija božjepotne podobice, original v Narodnem muzeju (Ministrstvo za kulturo, INDOK CENTER, Celje – kapucinski samostan, fo0000-n35436p_izrez.tif).

sl. 18 (spodaj): Fotografija notranjščine celjske kapucinske cerkve s konca 19. stoletja (SI ASKP, Zbirka starih fotografij, Kapucinski samostan v Celju, foto: Tanja Martelanc).

sl. 19 (zgoraj): Fasada celjske kapucinske cerkve (foto: Tanja Martelanc).

sl. 20 (spodaj): Atrij celjskega kapucinskega samostana (foto: Tanja Martelanc).

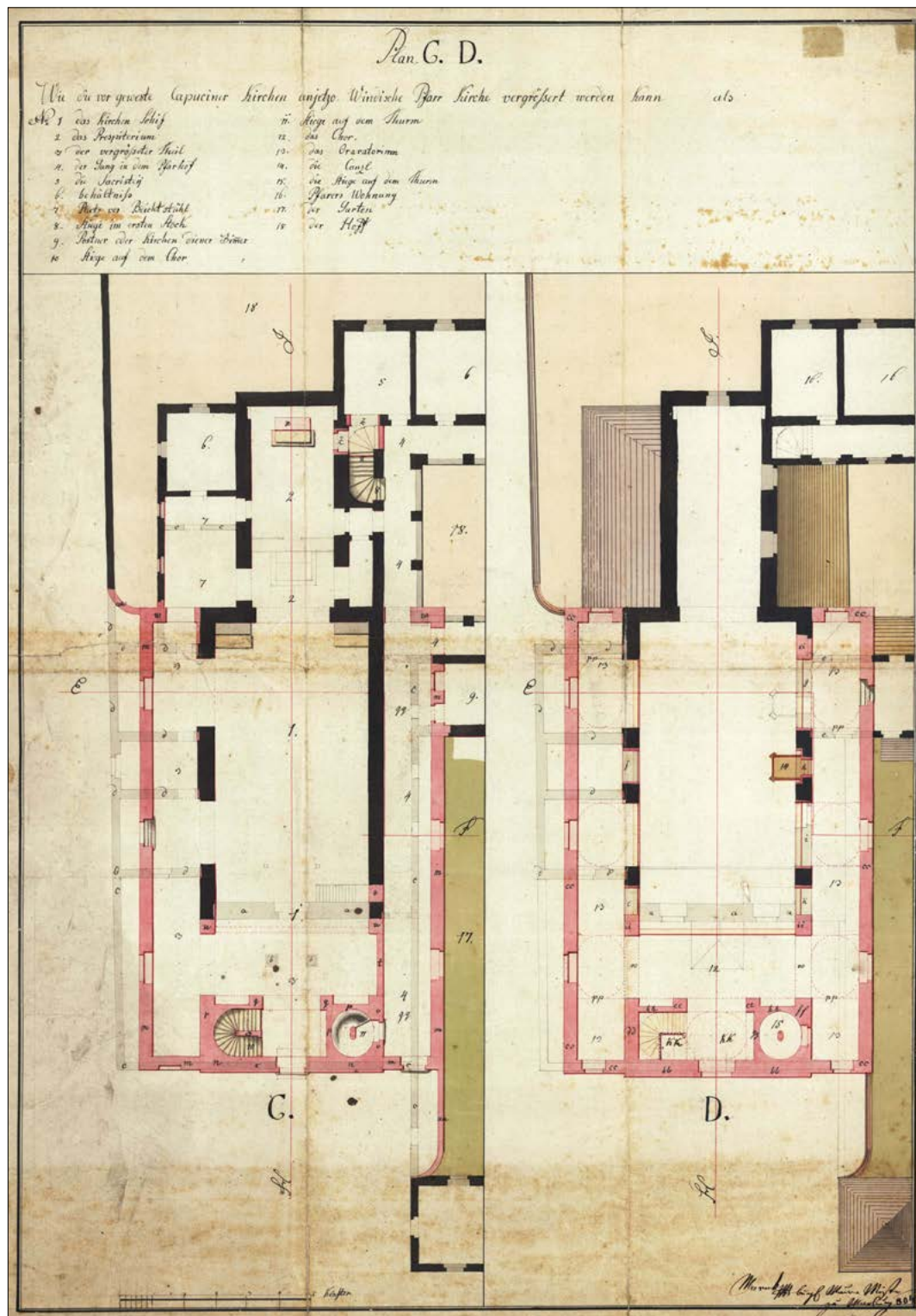

sl. 21 (zgoraj): Refektorij celjskega kapucinskega samostana (foto: Tanja Martelanc).

sl. 22 (spodaj): Odprtine *beneficiuma* v stropu refektorija celjskega kapucinskega samostana (foto: Tanja Martelanc).

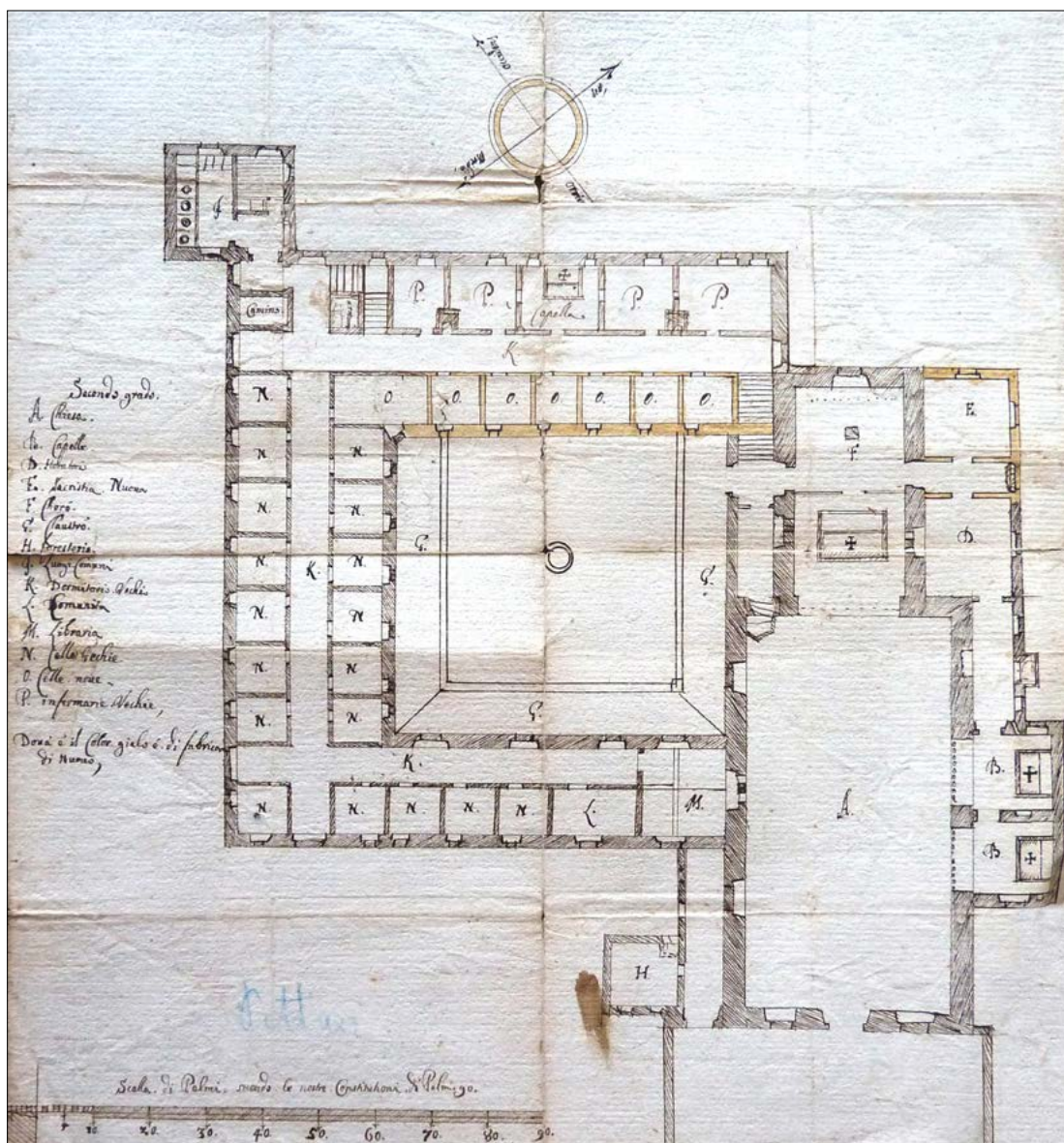

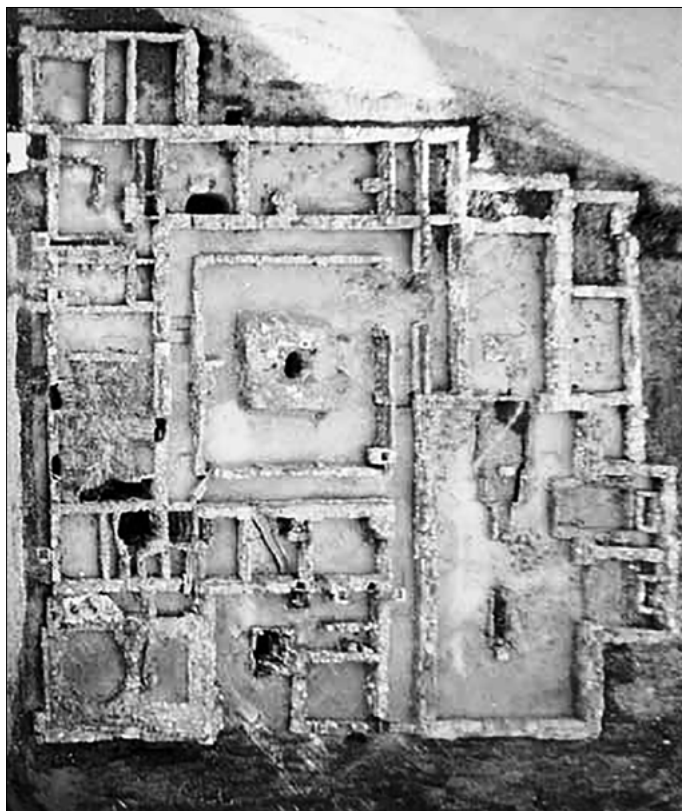
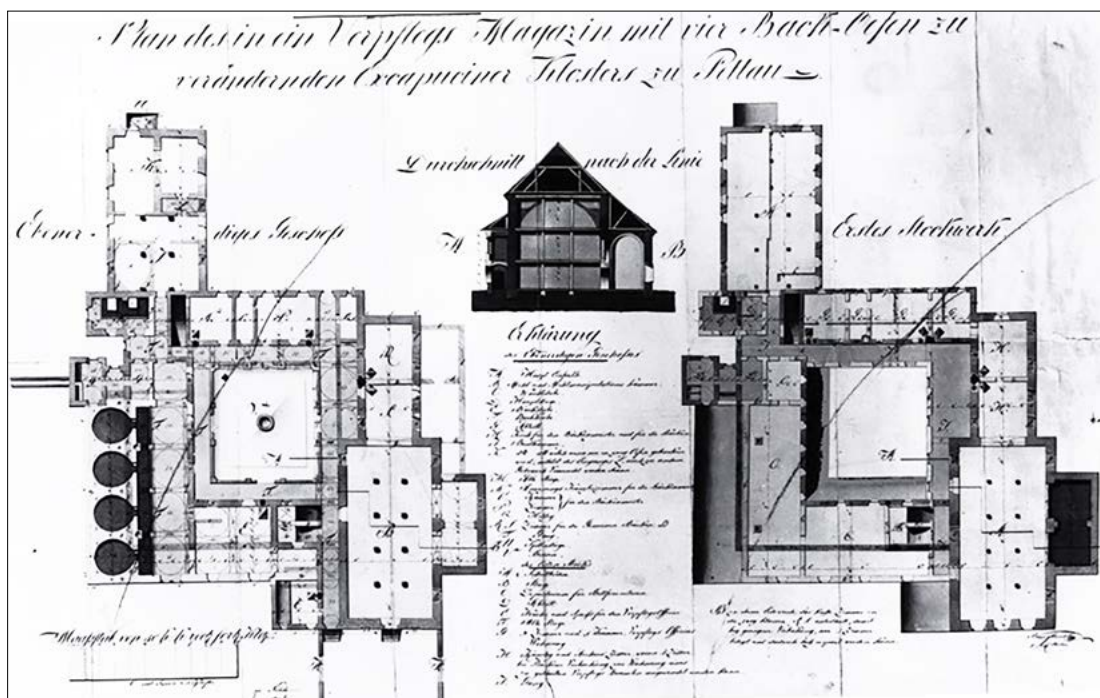
sl. 23: Načrt predvidene povečave nekdanje kapucinske cerkve v Mariboru, avtor Mihael Janez Marek, 1804 (SI_PAM/1806/001/00079).

sl. 25: Notranjščina nekdanje mariborske kapucinske cerkve (SI NŠAM, Zapuščina škofov, Napotnik Michael, Marija Mati usmiljenja, šk. 4, foto: Tanja Martelanc).

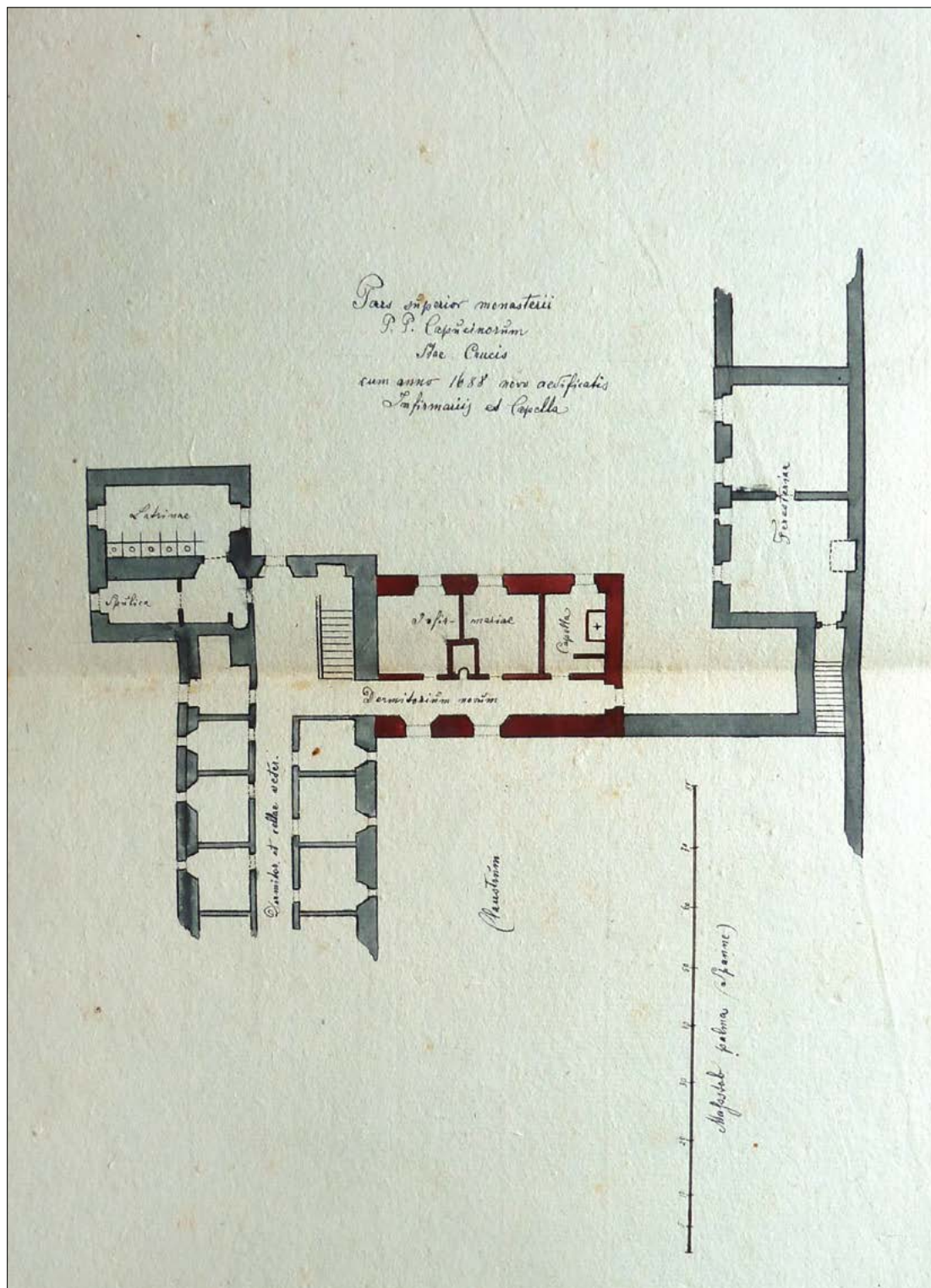

sl. 26: Načrt nadstropja nekdanjega ptujskega kapucinskega samostana, ok. leta 1701 (SI ASKP, Zbirka načrtov, Ptujski kapucinski samostan, foto: Tanja Martelanc).

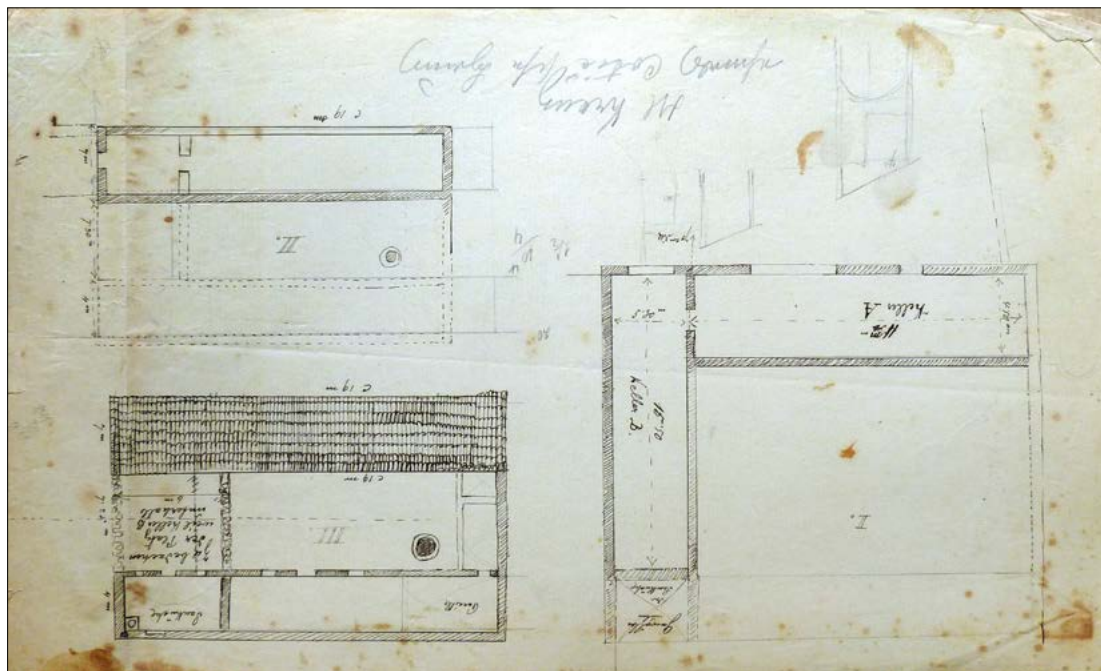

sl. 27 (zgoraj): Načrt pritličja, nadstropja in prerez nekdanjega ptujskega kapucinskega samostana po njegovi razpustitvi (SI_ZAP/0381, Fotokseroteka, šk. 79, ov. 6).

sl. 28 (spodaj): Fotografija arheološko izkopanih temeljev na območju nekdanjega ptujskega kapucinskega samostana iz zraka (ZVKDS, Center za preventivno arheologijo na Ptuj, Dokumentacija o arheoloških izkopavanjih na območju nekdanjega kapucinskega samostana na Ptuj, foto: Marija Lubšina Tušek, 90. leta 20. stoletja, predelava fotografije: Andrea Furlan, fotografijo hrani: UIFS ZRC SAZU).

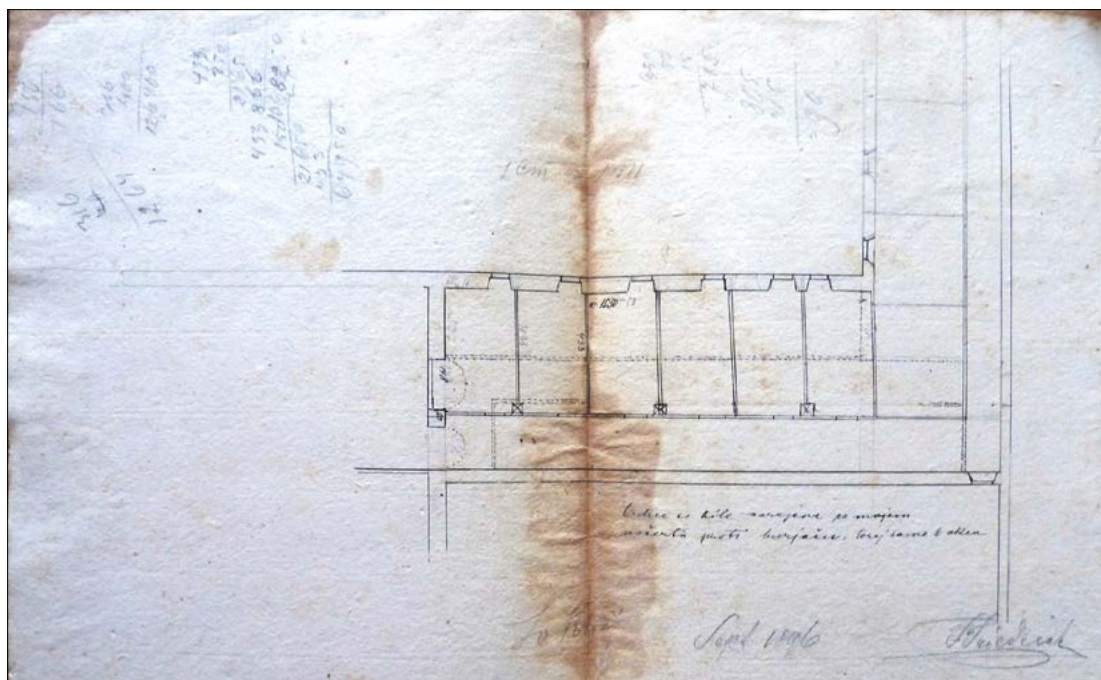

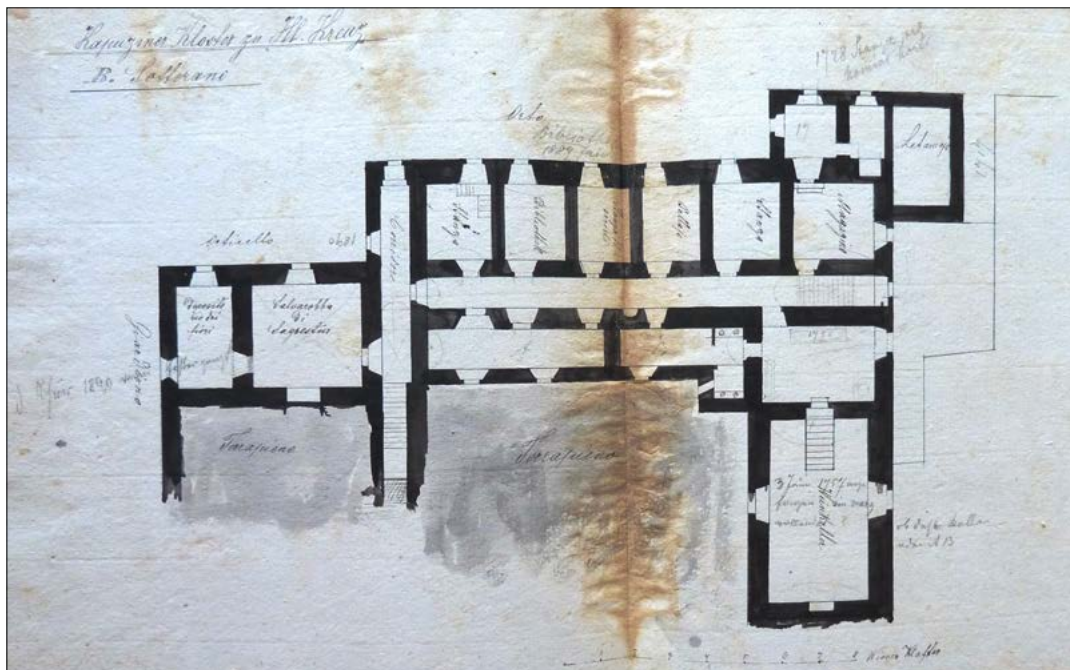
sl. 30: Načrt ureditve nadstropja zahodnega trakta svetokriškega kapucinskega samostana, avtor br. Florencijan iz Ponna, 1688 (SI ASKP, Zbirka načrtov, Svetokriški kapucinski samostan, foto: Tanja Martelanc).

sl. 31: (zgoraj) Načrt ureditve Cotičeve hiše v gospodarska poslopja, po letu 1887 (SI ASKP, Zbirka načrtov, Svetokriški kapucinski samostan, foto: Tanja Martelanc).

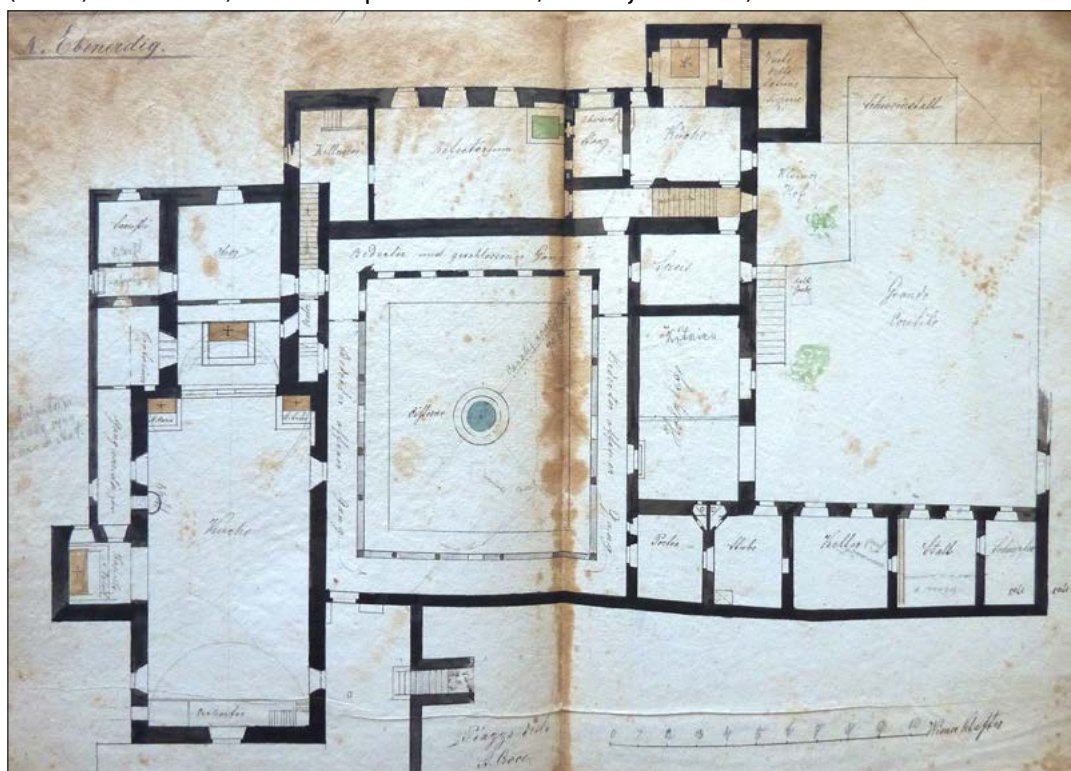
sl. 32 (spodaj): Prezidava nadstropja zahodnega trakta, avtor p. Friderik Inglič, 1896 (SI ASKP, Zbirka načrtov, Svetokriški kapucinski samostan, foto: Tanja Martelanc).

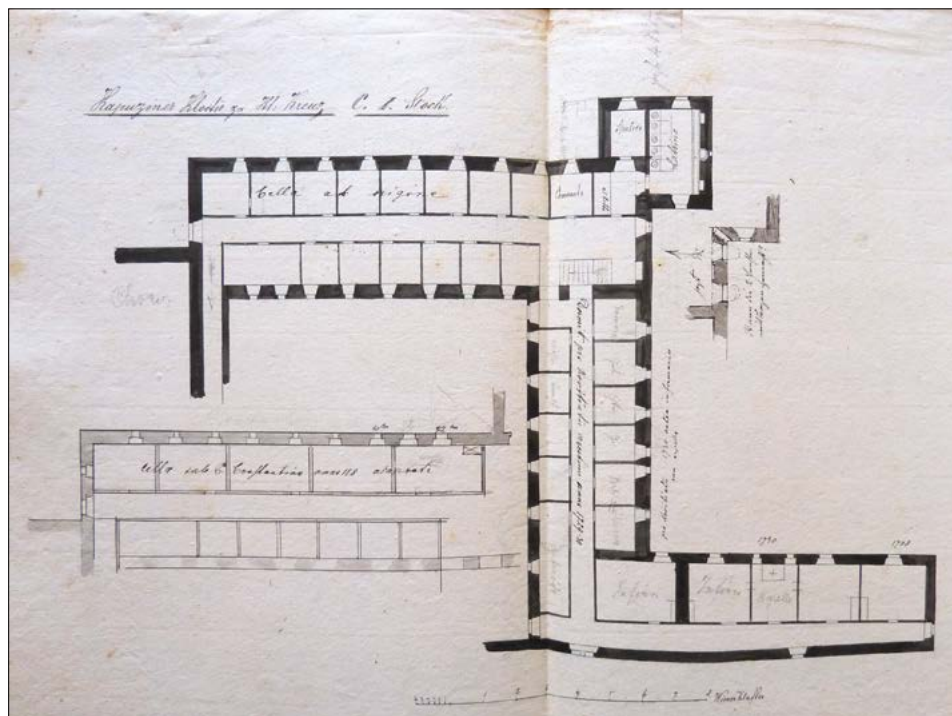

sl. 33 (zgoraj): Načrt kletnih prostorov svetokriškega kapucinskega samostana, po letu 1897
(SI ASKP, Zbirka načrtov, Svetokriški kapucinski samostan, foto: Tanja Martelanc).

sl. 34 (spodaj): Načrt pritličja svetokriškega kapucinskega samostana, po letu 1897
(SI ASKP, Zbirka načrtov, Svetokriški kapucinski samostan, foto: Tanja Martelanc).

sl. 35 (zgoraj): Načrt nadstropja svetokriškega kapucinskega samostana, po letu 1897 (SI ASKP, Zbirka načrtov, Svetokriški kapucinski samostan, foto: Tanja Martelanc).

sl. 36 (spodaj): *Pogled na južno stranico samostana, cerkve, samostanskega vrta in gospodarskih poslopij*, avtor p. Leon, 1893 (SI ASKP, Zbirka koloriranih vedut, Svetokriški kapucinski samostan, foto: Tanja Martelanc).

sl. 37 (desno): Pogled na vzhodni trakt atrija in del cerkve svetokriškega kapucinskega samostana, pred letom 1910 (SI ASKP, Zbirka starih fotografij, Svetokriški kapucinski samostan, foto: Tanja Martelanc).

sl. 38 (spodaj): Nadzidava hodnika v zahodnem traktu svetokriškega kapucinskega samostana, ok. leta 1897 (SI ASKP, Zbirka starih fotografij, Svetokriški kapucinski samostan, foto: Tanja Martelanc).

sl. 39 (zgoraj): Fotografija refektorija svetokriškega kapucinskega samostana (SI ASKP, Zbirka starih fotografij, Svetokriški kapucinski samostan, foto: Tanja Martelanc).

sl. 40 (spodaj): Zunanjščina svetokriške kapucinske cerkve (foto: Andrea Furlan, UIFS ZRC SAZU).

sl. 41: Notranjščina svetokriške kapucinske cerkve (foto: Andrea Furlan, UIFS ZRC SAZU).

sl. 42 (spodaj levo): Oltarna pregrada molitvenega kora svetokriške kapucinske cerkve (foto: Andrea Furlan, UIFS ZRC SAZU).

sl. 43 (spodaj desno): Stranska kapela sv. Valentina svetokriške kapucinske cerkve (foto: Andrea Furlan, UIFS ZRC SAZU).

sl. 44 (desno): Zakristijska omara svetokriške kapucinske cerkve
(foto: Andrea Furlan, UIFS ZRC SAZU).

sl. 45 (spodaj): Atrij svetokriškega samostana
(foto: Andrea Furlan, UIFS ZRC SAZU).

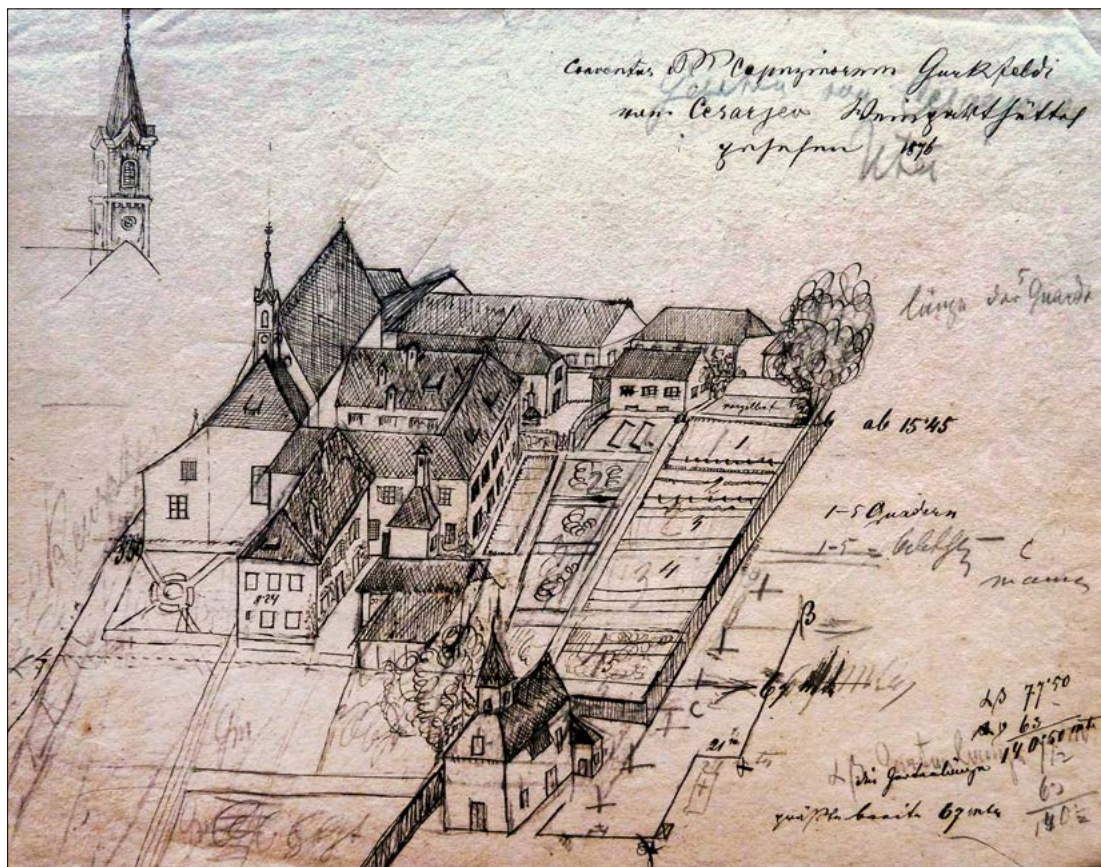

sl. 46 (levo): *Kamenjana Mati Božja*, 1650, nekdanj morda na stranskem oltarju, danes v obhodnem hodniku svetokriškega kapucinskega samostana (foto: Andrea Furlan, UIFS ZRC SAZU).

sl. 47 (spodaj): *Vsi svetniki oz. Slava sv. Trojice*, p. Oswald, 1668, ladja svetokriške kapucinske cerkve (foto: Andrea Furlan, UIFS ZRC SAZU).

sl. 49 (zgoraj): Skica krškega kapucinskega samostana s pripadajočim vrtom, 1876 (SI ASKP, Zbirka skic, Krški kapucinski samostan, foto: Tanja Martelanc).

sl. 50 (spodaj): Fasada krške kapucinske cerkve
(foto: Tanja Martelanc).

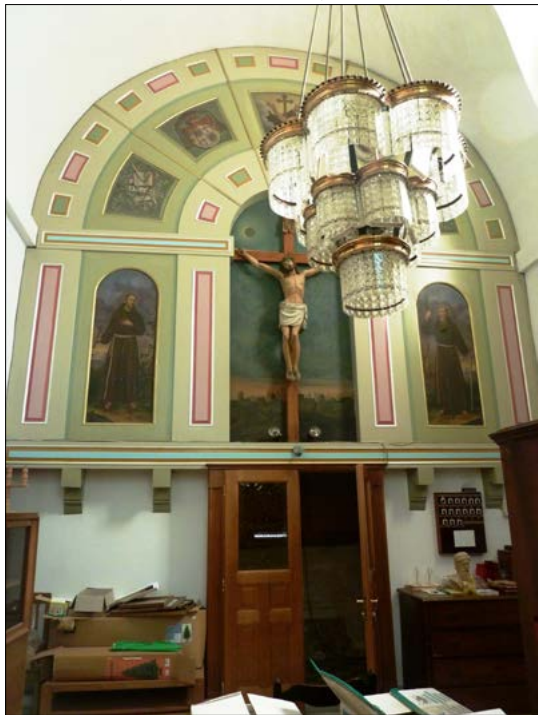
sl. 51 (zgoraj levo): Pogled proti velikemu oltarju krške kapucinske cerkve (foto: Tanja Martelanc).

sl. 52 (zgoraj desno): Pogled proti pevkemu koru krške kapucinske cerkve (foto: Tanja Martelanc).

sl. 53 (spodaj levo): Oltarna pregrada v molitvenem koru, krška kapucinska cerkev (foto: Tanja Martelanc).

sl. 54 (spodaj desno): Okna oratorija v dormitoriju na levi steni, krška kapucinska cerkev (foto: Tanja Martelanc).

sl. 55 (zgoraj): Atrij krškega kapucinskega samostana (foto: Tanja Martelanc).

sl. 56 (spodaj): Južna fasada krškega kapucinskega samostana (foto: Tanja Martelanc).

sl. 57 (zgoraj): Izzidana kaminska kuhinja na zahodni fasadi krškega kapucinskega samostana (foto: Tanja Martelanc).

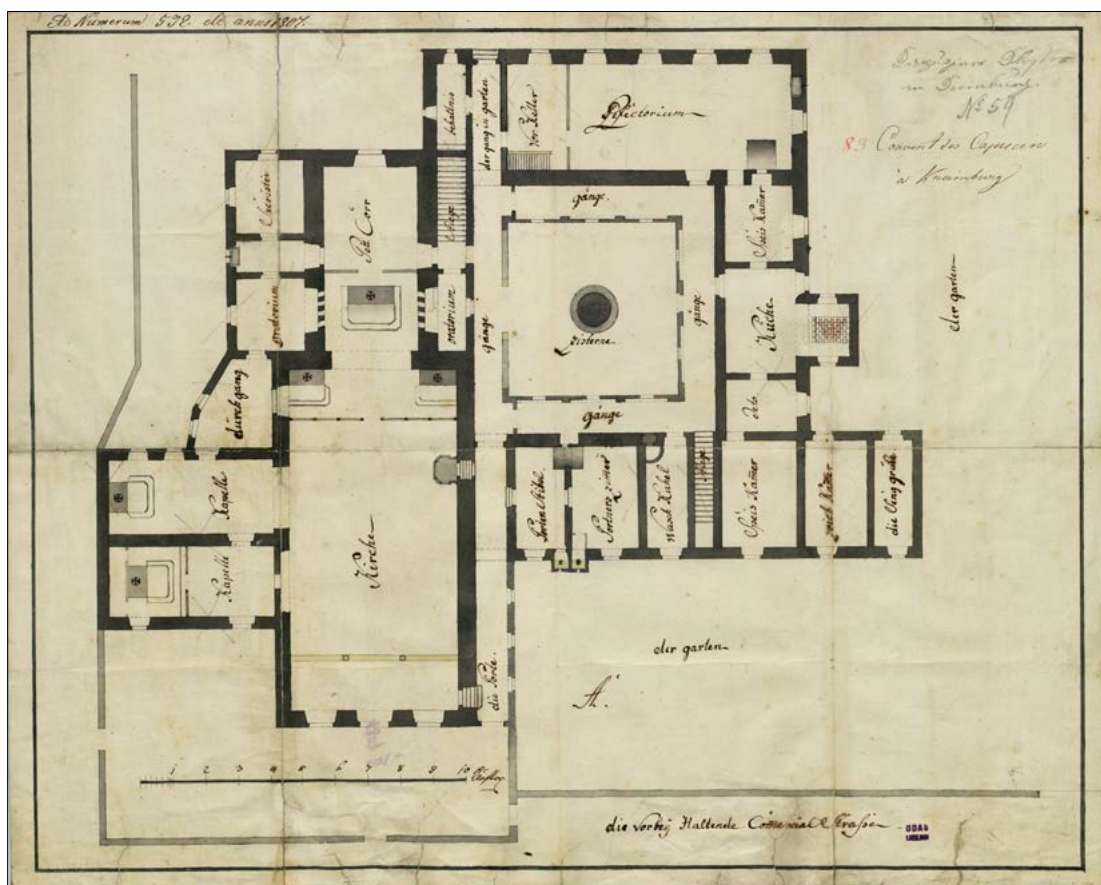
sl. 58 (spodaj): Knjižnica krškega kapucinskega samostana (foto: Tanja Martelanc).

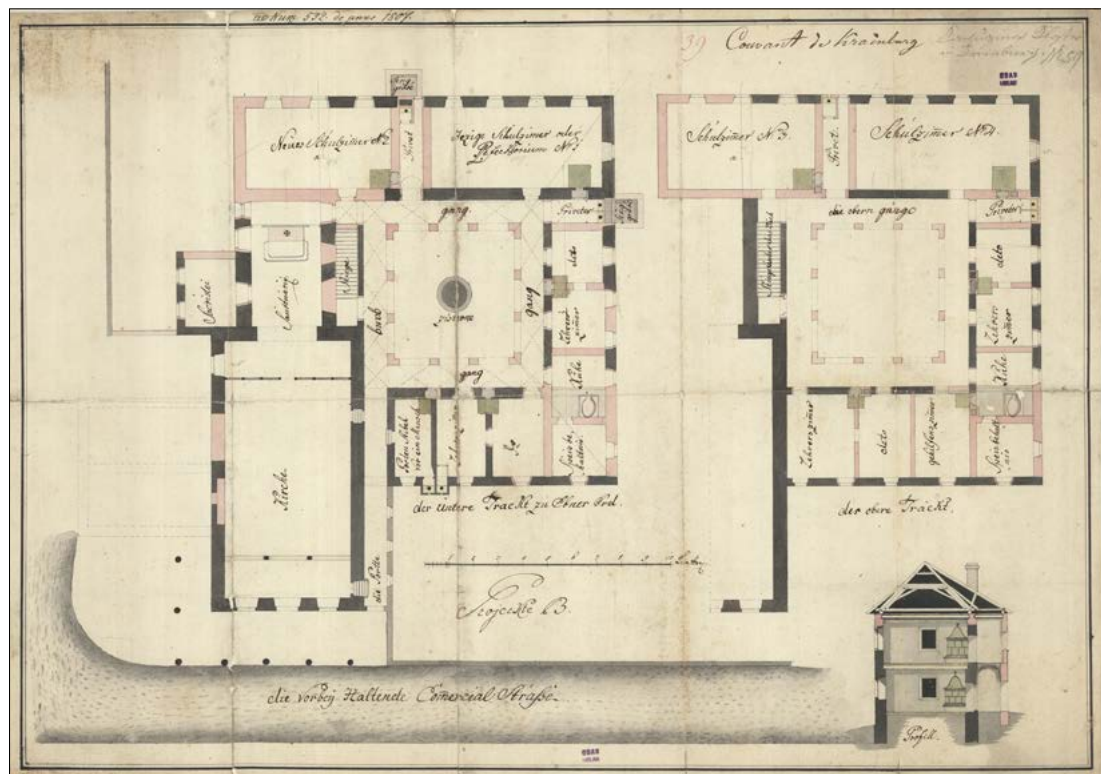

sl. 59 (desno): *Celovski Kristus*, neznani avtor, 18. stoletje, Galerijska zbirka Krško, Valvasorjeva knjižnica (foto: Tanja Martelanc).

sl. 60 (spodaj): Načrt pritličja nekdanjega kranjskega kapucinskega samostana, 1807 (SI AS 1068, Zbirka načrtov, t. e. 300, 6/18 foto: Tanja Martelanc).

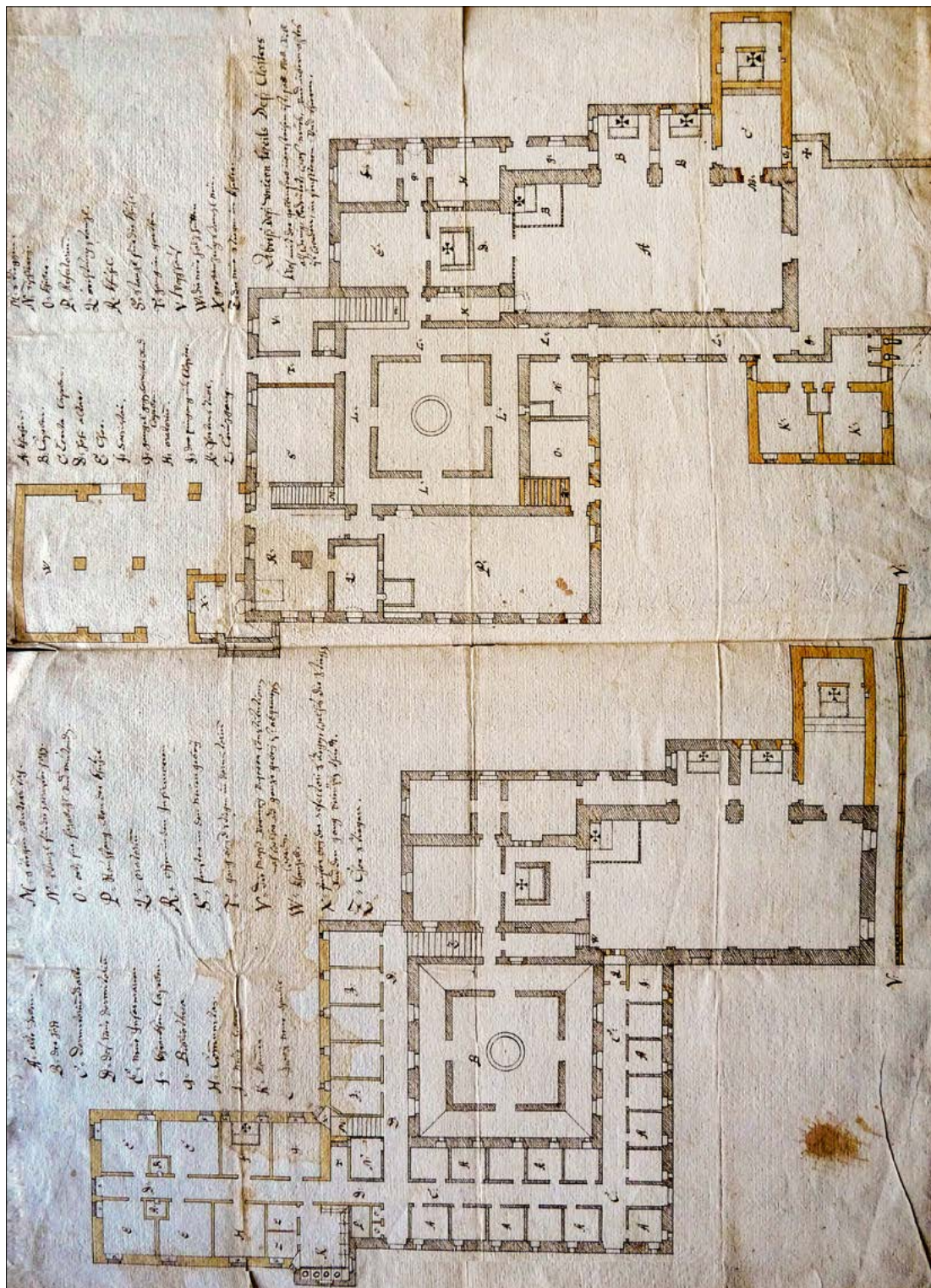

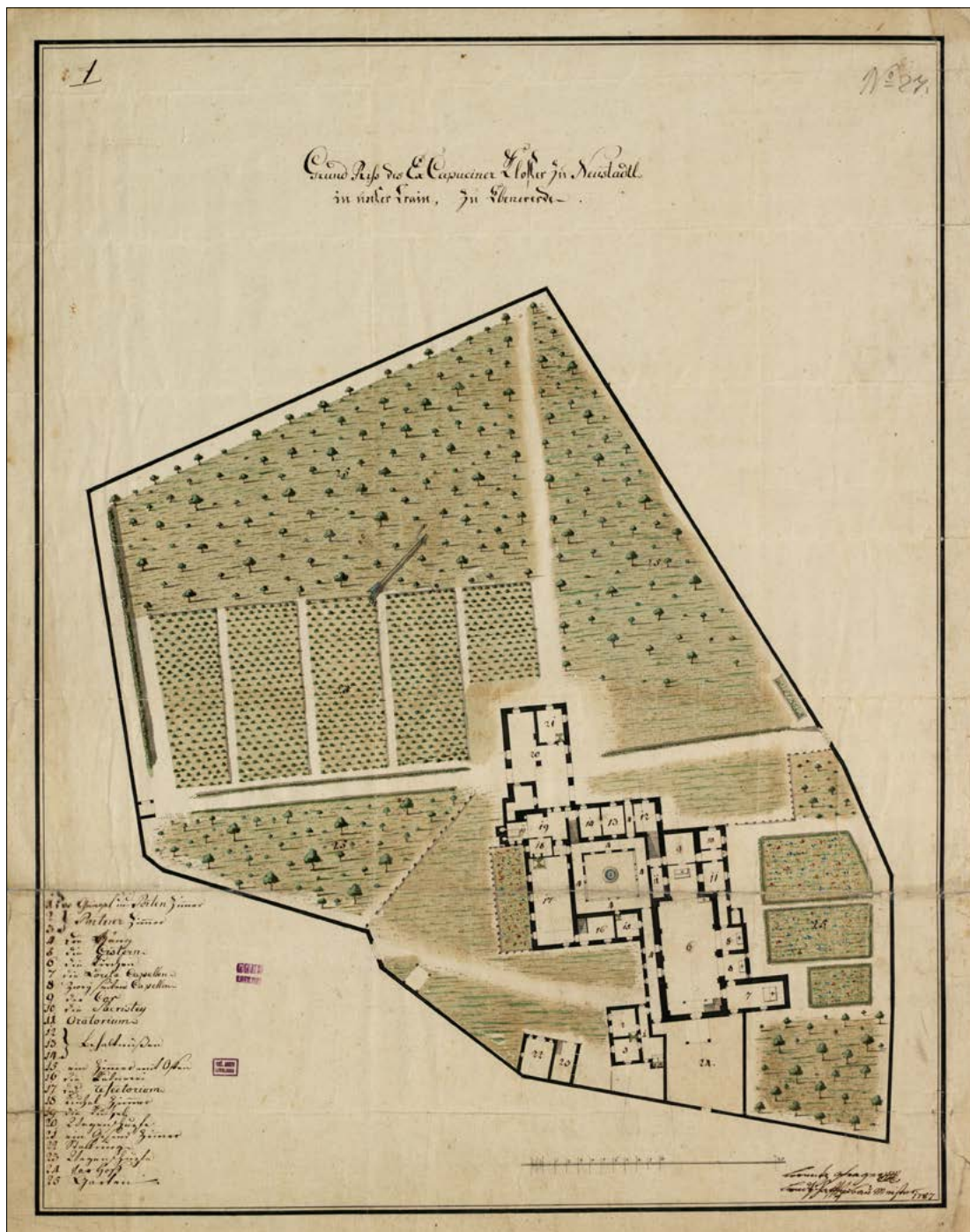
sl. 61 (zgoraj): Načrt predelave pritličja in nadstropja nekdanjega kranjskega kapucinskega samostana v vojaško kasarno (SI AS 1068, Zbirka načrtov, t. e. 300, 6/19, foto: Tanja Martelanc).

sl. 62 (spodaj): Poslopje okrajnega sodišča, 1967 (ZVKDS OE Kranj, Zbirka dr. Ceneta Avgušтина).

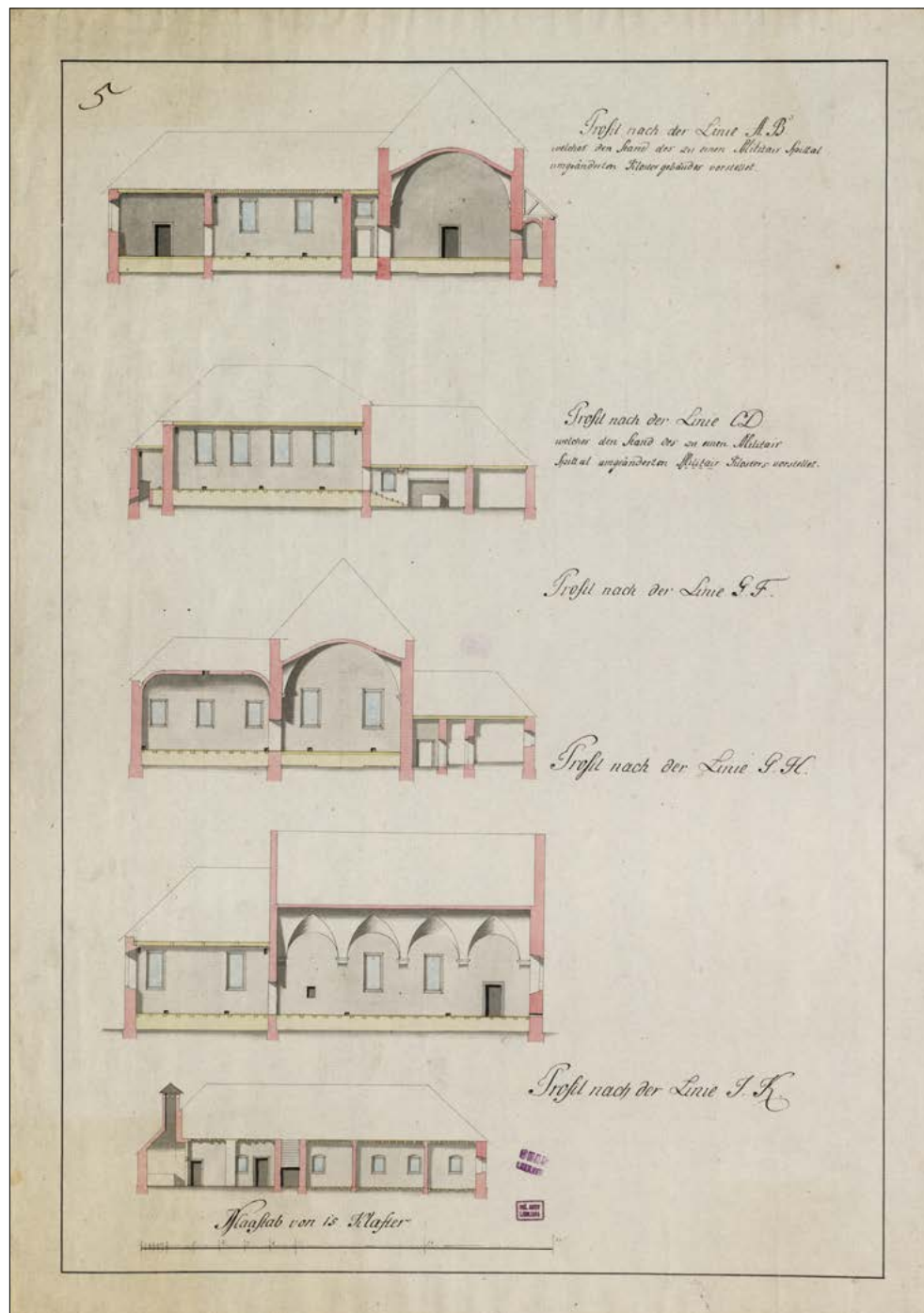

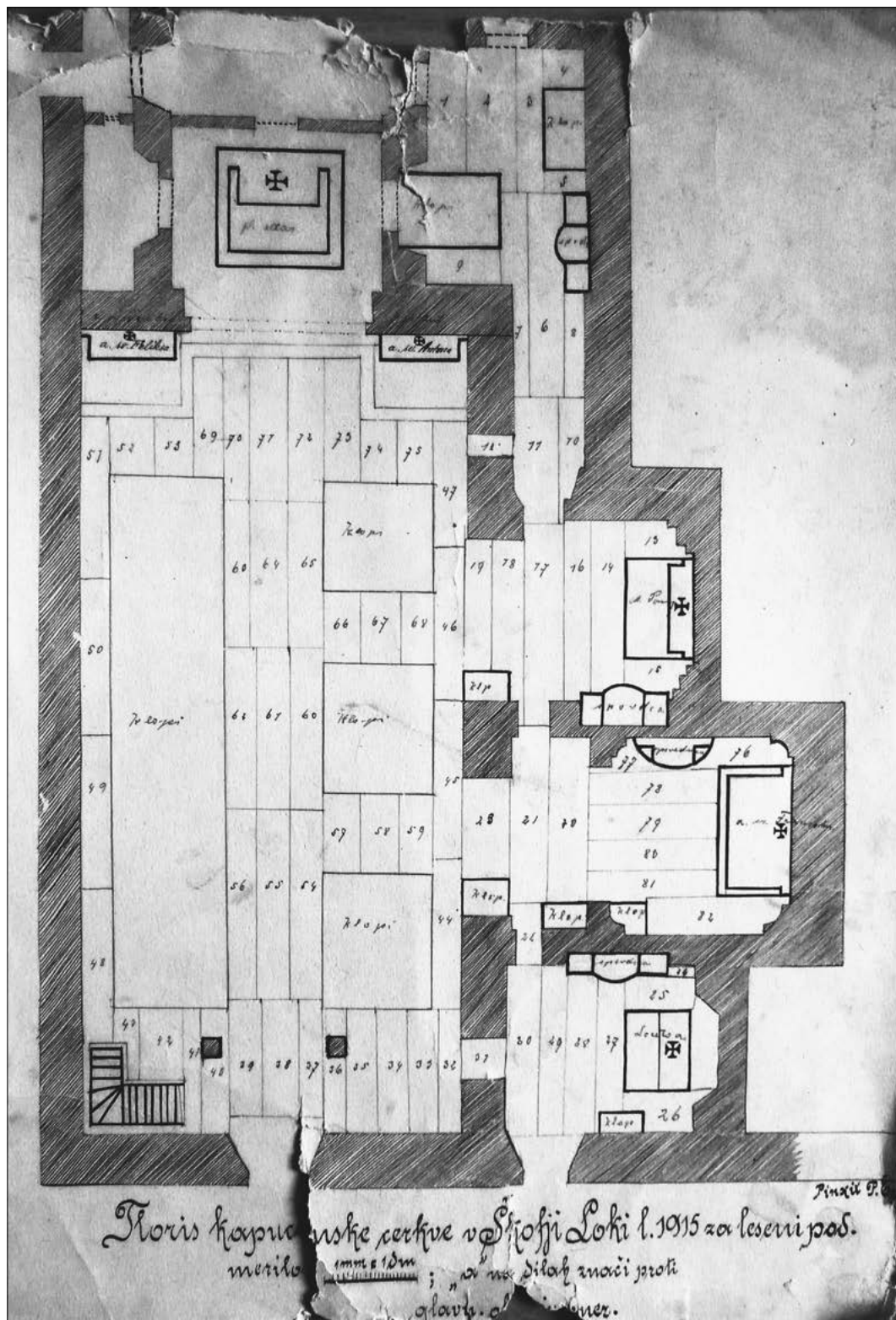
sl. 63: Načrt predelave pritličja in nadstropja novomeškega kapucinskega samostana, 1712-1713 (SI ASKP, Zbirka načrtov, Nekdanji kapucinski samostan v Novem mestu, foto: Tanja Martelanc).

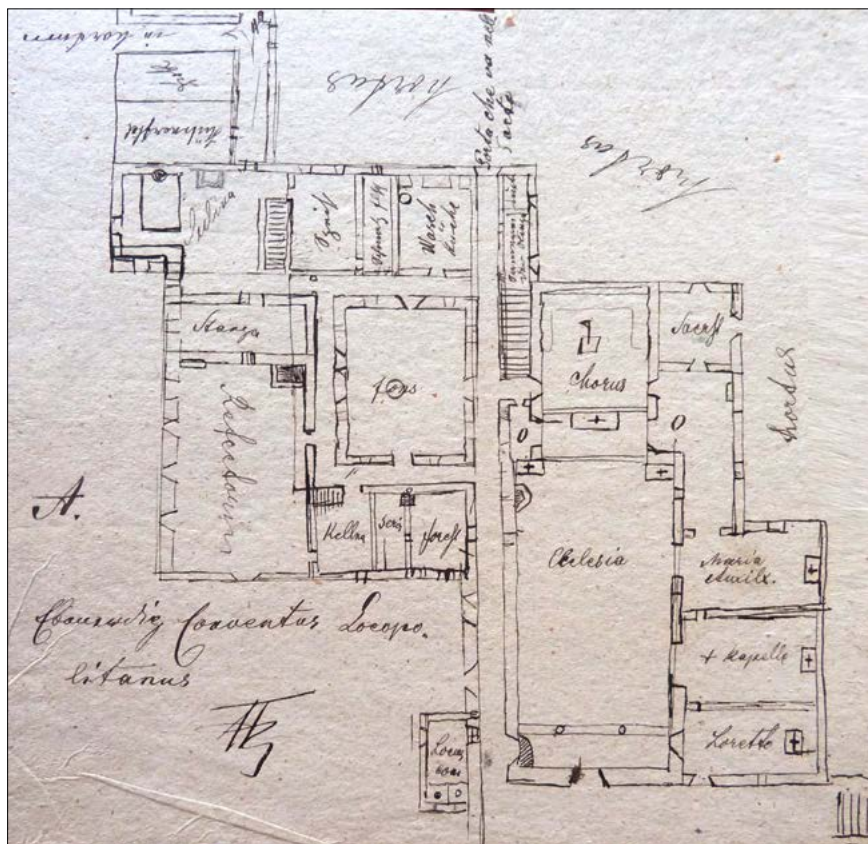
sl. 64: Načrt pritličja nekdanjega novomeškega kapucinskega samostana, 1787 (SI AS 1068, Zbirka načrtov, t. e. 300, 6/199, foto: Tanja Martelanc).

sl. 65: Prerezi predelave nekdanjega novomeškega kapucinskega samostana v bolnišnico, 1791
(SI AS 1068, Zbirka načrtov, t. e. 300, 6/203, foto: Tanja Martelanc).

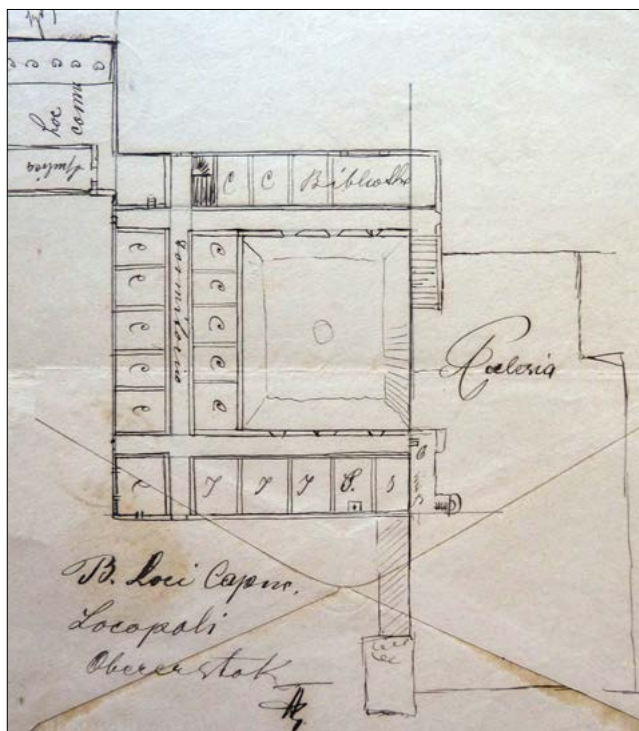

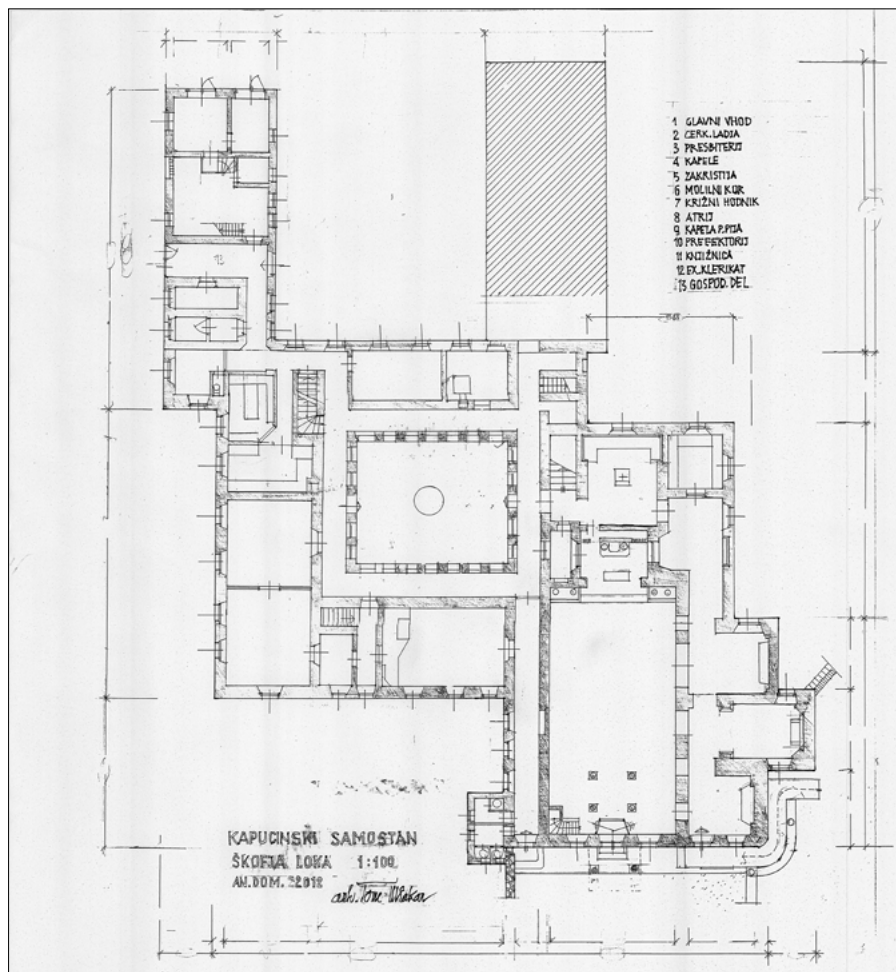
sl. 66: Tloris škofjeloške kapucinske cerkve, 1915 (SI AKSŠL, Zbirka načrtov, foto: Tanja Martelanc).

sl. 67 (zgoraj): Skica pritličja škofjeloškega kapucinskega samostana (SI ASKP, Zbirka skic, Kapucinski samostan v Škofji Loki, foto: Tanja Martelanc).

sl. 68 (spodaj): Skica nadstropja škofjeloškega kapucinskega samostana (SI ASKP, Zbirka skic, Kapucinski samostan v Škofji Loki, foto: Tanja Martelanc).

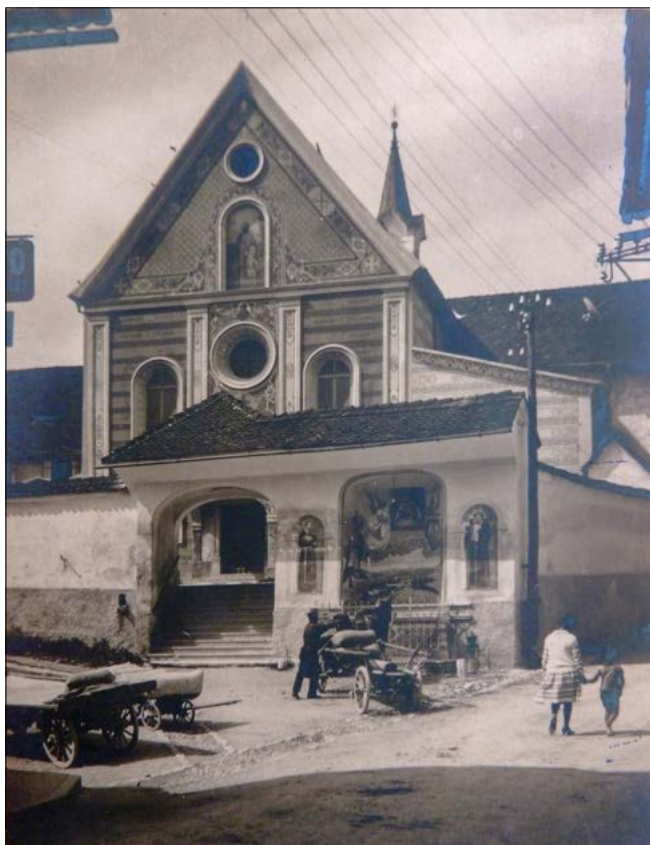

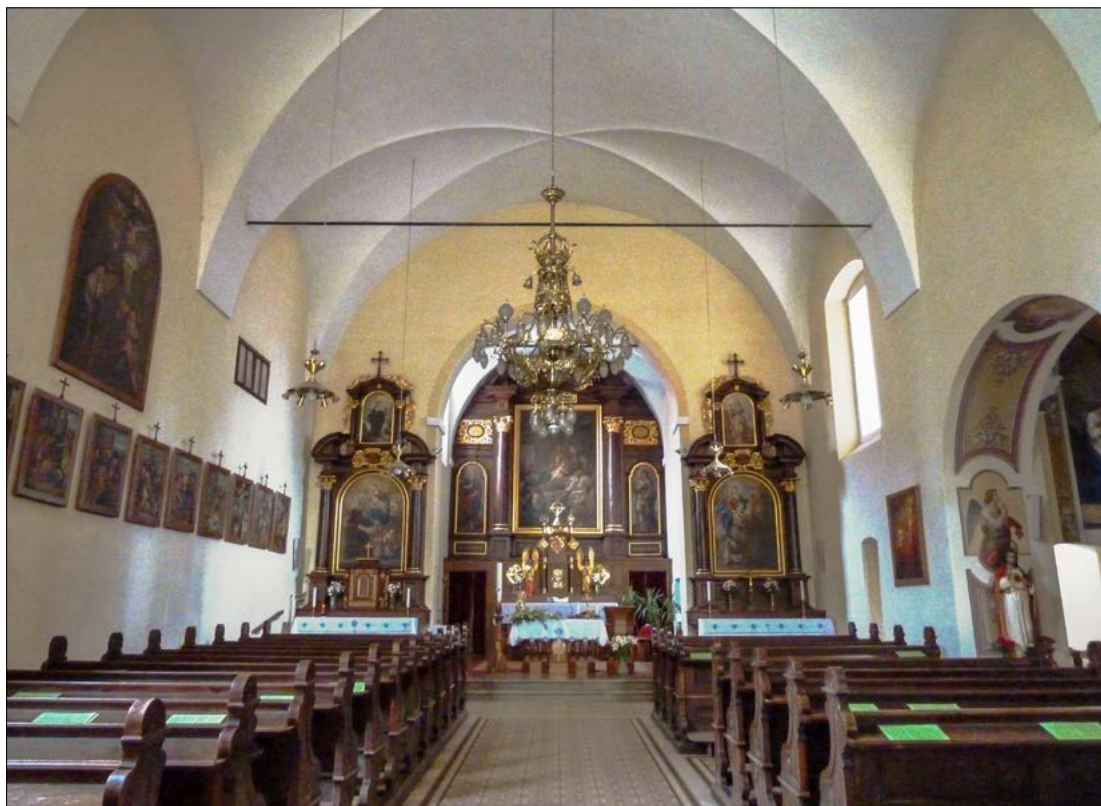
sl. 69 (zgoraj): Izris pritličja škofjeloškega kapucinskega samostana, avtor Anton Mlakar, 2012 (SI AKSŠL, Načrt pritličja škofjeloškega kapucinskega samostana v letu 2012).

sl. 70 (spodaj): Detalj vedute Škofja Loka s Hribca, neznani avtor, 19. stoletje, hrani LMŠK, stalna razstava (foto: Tanja Martelanc).

sl. 71 (zgoraj): Fasada škofjeloške kapucinske cerkve, 1928 (LMŠK, F4/1069, foto: Tanja Martelanc).

sl. 72 (spodaj): Razglednica škofjeloškega kapucinskega samostana (SI ASKP, Stare fotografije, foto: Tanja Martelanc).

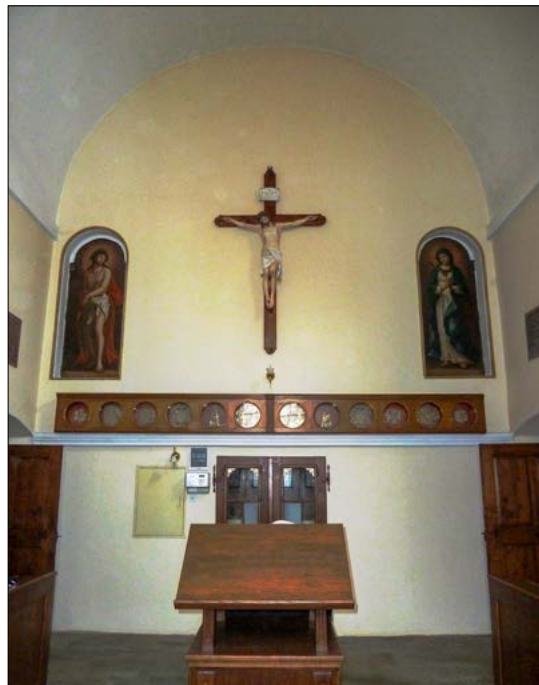

sl. 73 (zgoraj): Notranjščina škofjeloške kapucinske cerkve (foto: Tanja Martelanc).

sl. 74 (spodaj levo): Prva stranska kapela škofjeloške kapucinske cerkve (foto: Tanja Martelanc).

sl. 75 (spodaj desno): Druga stranska kapela škofjeloške kapucinske cerkve (foto: Tanja Martelanc).

sl. 76 (zgoraj levo): Tretja stranska kapela škofjeloške kapucinske cerkve (foto: Tanja Martelanc).

sl. 77 (zgoraj desno): Oltarna pregrada na korni strani škofjeloške kapucinske cerkve (foto: Tanja Martelanc).

sl. 78 (spodaj): Molitveni kor škofjeloške kapucinske cerkve (foto: Tanja Martelanc).

sl. 79 (zgoraj): Fasada škofjeloške kapucinske cerkve (foto: Tanja Martelanc).

sl. 80 (spodaj): Refektorij škofjeloškega kapucinskega samostana (foto: Tanja Martelanc).

sl. 81 (zgoraj): Odprtine *beneficiuma* v refektoriju škofjeloškega kapucinskega samostana (foto: Tanja Martelanc).

sl. 82 (spodaj): Atrij škofjeloškega kapucinskega samostana (foto: Tanja Martelanc).

sl. 83 (zgoraj): Zunanjščina
škofjeloškega kapucinskega
samostana
(foto: Tanja Martelanc).

sl. 84 (spodaj): Smrt svete Ane,
Johann Carl Reslfeld, med 1711
in 1713, veliki oltar škofjeloške
kapucinske cerkve
(foto: Blaž Resman, UIFS ZRC SAZU).

13 VIRI IN LITERATURA

13.1 Viri

13.1.1 Arhivski viri

Archiv der Diözese Gurk, Celovec (= AT ADG)

- ADG, Orten und Genossenschaften:
 - K 29, Kapuziner Klagenfurt
 - K 31, Hausbesitz der P.P.Kapuziner (Abschrift ao 1883)
 - K 33, Kapuziner Villach
 - K 36, Kapuziner Wolfsberg

Arhiv kapucinskega samostana v Krškem (= SI AKSK)

- Libelus Monasterij hujus Gurfeldensis Continens Benefactor.*Nomina
- Načrt krškega kapucinskega samostana, 1706

Arhiv kapucinskega samostana v Škofji Loki (= SI AKSŠL)

- Načrt pritličja in nadstropja pred prenovo leta 1987, avtor Karel Gržan (novinec)
- Načrt pritličja kapucinskega samostana v Škofji Loki iz leta 2012, avtor arhitekt Anton Mlakar
- Tloris kapucinske cerkve v Škofji Loki iz leta 1915 za leseni pod

Arhiv kapucinskoga samostana u Varaždinu (= HR AKSV)

- reg. oz. A1, Pro Memoria Introductionis PP. Capucinatorum et Aedificationis Conventus in hac Lib. Reg. Var. Civitate Anno roparatae Salutis 1699
- Karta Štajerske kapucinske provincije

Albertina Musem Wien (= AT AMW)

- Architektursammlung der Albertina, Mappen mit Plänen (Grundrisse, Ansichten):
 - AZ7684-7685 (Mappe 3, Umschlag 17, Nr. 1-3), Graz, Narrenhaus, Pläne zur Umgestaltung des Kapuzinerklosters in ein Narrenhaus, Grundrisse 2. H. 18. Jh.
 - AZ7661 (Mappe 78, Umschlag 13, Nr. 1), Rudolfswert (S.H.S.) (Krain jugoslav. Rodolfovo vor 1865: Neustadtl, ehemaliges Kapuzinerkloster: Grundrisse, 2. H. 18. Jh.)
 - AZ5232-5234 (Mappe 78, Umschlag 7, Nr. 13-15), Kapuzinerkloster (zur Demolierung). Situationspläne mit Teil der Stadt u. Fassaden aussicht. gy. v. Franz Xaver Deschmann unter Leitung des pwv. Bauinspektors Sinn, 3. 5. 1816

Archivio della Provincia Cappuccina Veneta, Benetke-Mestre (= IT APCV)

- Conventi, serie: Conventi chiusi, fasc. Capodistria, faldone 1:
 - busta 1 (P. Gerardo da Villafranca, Breve storia del nostro Convento di Capodistria)
 - busta 2 (Spese dei lavori per la costruzione del convento (1621–1625))
 - busta 2 (Pianta)
 - busta 3 (Fonti e notizie sul Convento dei Cappuccini di Capodistria raccolte dal P. Gerardo da Villafranca, Cappuccino)
 - busta 4 (Cenni storici raccolti da p. Gerardo da Villafranca)

- Osservationi nel fabricar una chiesa et convento di capuccini. Cod. cart. sec. XVII (ca. 1650)

Arhiv Provincijalata Hrvatske kapucinske provincije, Zagreb (= HR APHKP)

- *Registro nel quale sono notati tutti li frati di questa Prouincia della Stiria, con le loro ricettioni, professioni et testimonij ... Al primo di Genaio, 1623*
- Tlocrt kapucinskoga samostana u Varaždinu

Arhitekturni atelje, Klepej – Turnšek, Celje:

- Prenova kapucinskega samostana, Breg 18, Celje, odgovorni projektant Vera Klepej - Turnšek, 2010

Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana (= SI AS)

- SI AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko:
 - Krško No84Ao5
 - Novo mesto N17oAo6
 - Škofja Loka L129Ao7
- SI AS 177, Franciscejski kataster za Štajersko:
 - Maribor, M 341/47/333
- SI AS 179, Franciscejski kataster za Primorsko:
 - Sv. Križ, G 097Ao
- SI AS 1068, Zbirka načrtov:
 - t. e. 285: Tloris Kranja, ok. 1811
 - t. e. 300, 6/18–22: Kranj, kapucinski samostan
 - t. e. 300, 6/199–208: Novo mesto, kapucinski samostan

Arhiv Slovenske kapucinske province, Ljubljana (= SI ASKP)

- Acta Conventus Ord. Min. Cap. Rudolphswerti (rokopis)
- Kocjan Otto, *Historia Almae Provinciae Styriae Ord. Cap.* (tipkopis rokopisa) (s. l., 2002)
- Kronika kapucinskega samostana v Škofji Loki:
 - I. del. 1741–1856 (transkripcija rokopisa) (s. l., 1997)
 - II. del. 1860–1939 (transkripcija rokopisa) (s. l., 1998)
 - III. del. 1941–1980 (transkripcija rokopisa) (s. l., 1998)
- Materiale pro Chronica:
 - I. Materiale Pro Chronica Provinciae Styrae Ordinis Capucinatorum, Nr. 23. – Archiv Provinciae Illyricae. Ab anno 1600 – 1700. Ex authenticis fontibus hausit P. Fridericus Inglič. Transcripsit P. Angel Kralj (Škofja Loka, 2001)
 - II. Materiale Pro Chronica Provinciae Styrae Ordinis Capucinatorum, Nr. 24. – Archiv Provinciae Illyricae. Ab anno 1700 – 1800. Pars I. – 1700 – 1750. Ex authenticis fontibus hausit P. Fridericus Inglič. Transcripsit P. Angel Kralj (Škofja Loka, 2001)
 - III. Materiale Pro Chronica Provinciae Styrae Ordinis Capucinatorum, Nr. 24. – Archiv Provinciae Illyricae. Ab anno 1700 – 1800. Pars II. – 1750 – 1800. Ex authenticis fontibus hausit P. Fridericus Inglič. Transcripsit P. Angel Kralj (Škofja Loka, 2002)
 - IIII. Materiale Pro Chronica Provinciae Styrae Ordinis Capucinatorum, Nr. 25. – Archiv Provinciae Illyricae. Ab anno 1800 – 1850. Ex authenticis fontibus hausit P. Fridericus Inglič. Transcripsit P. Angel Kralj (Škofja Loka, 2003)

- V. Materiale Pro Chronica Provinciae Styrae Ordinis Capucinatorum, Nr. 26. – Archiv Provinciae Illyricae. Ab anno 1850 – 1900. Additum etiam Materiale pro Chronica VI Nr. 27. – Archiv Provinciae Illyricae 1900 – 1908. Ex authenticis fontibus hausit P. Fridericus Inglič. Transcripsit P. Angel Kralj (Škofja Loka, 2004)
- Notae pro chronica Capucinatorum Sanctae Crucis (tipkopis kronike) (s. l., s. d.)
- Samostan Vipavski Križ. Obnova in revitalizacija, pripravil France Kvaternik leta 1982
- Zapiski za kroniko kapucinskega samostana v Celju. 1609–1899. Iz celjskih samostanskih arhivskih listin izpisal p. Friderik Inglič iz Stare Loke. Računalniško pripravil v letu 1996 p. Angel Kralj (s. l., 1996)
- Zbirka koloriranih vedut
- Zbirka načrtov
- Zbirka skic
- Zbirka starih fotografij
- Zbirka starih grafik
- Zgodovina kapucinskega samostana v Škofji Loki kakor so jo zapisali kapucinski redovni zgodovinarji in je ohranjena v provincijskem arhivu v Ljubljani (tipkopis raznih dokumentov) (Škofja Loka, 2006)
- SI ASKP/SI NŠAL, ŽA (župnijski arhivi), Kapucini, fasc. 1, Razne knjige:
 - Relationes historicae monast. Labacensis ab anno Xti 1664–1702 (kronika kranjskega kapucinskega samostana)
 - Prošnja za stavbeno dovoljenje prizidka dvoriščnega poslopja k obstoječemu samostanu ter podaljšanje samostanskega kora in zakristije (Celje, 1934)

Archivio di Stato di Verona (= IT ASV)

- Covento S. Croce di Verona (pianta)

Österreichisches Staatsarchiv, Finanz- und Hofkammerarchiv, Dunaj (= AT-OeStA/FHKA)

- SUS KS, Rb-597, Minoritenkloster zu Marburg (ehem. Kapuzinerkloster)

Biblioteca Nazionale Marciana, Benetke (= BNM)

- BNM, Manoscritti, It. IV:
 - 139 (5070), Libri tre, nè quali si scuopre in quanti modi si può edificare un monasterio sia la chiesa situata uerso qual parte del sole si uogli che quiui la si ritrouerà col suo disegno. Conforme all'uso della nostra Relig.^{ne} a beneficio della quale sono stati composti da fra' Antonio da Pordenon Sac^{te} Capuccino: Della Prouincia di S^{to} Antonio ouero Venetia. Libro Primo 1603
 - 140 (5071), Libri tre nei qvali si scopre in qvanti modi si pyo edificare vn monasterio sia la chiesa sitvata verso qval parte del sole si vogli, che qvivi la si ritrovera col svo disegno, conforme all'vso della nostra Relig.^{ne} A beneficio della qvale sono stati composti da frate Antonio da Pordenone sacerdote cap.^{no} della provintia di santo Antonio detta di Venet.^a 1623
 - 141 (5072), Parte seconda nella quale si scopre in quanti modi si può edificare un monasterio, sia la chiesa situata verso qual parte del sole si voglia, che quivi la si ritroverà col suo disegno con ordine, et mesure, conforme all'uso della nostra Religione per beneficio della quale è stata composta. Da Fra Antonio da Pordenone

Sacerdote Cappuccino : della Provincia di S. Antonio l'opera è divisa in tre ordini, et questo è il primo. 1620

Loški muzej Škofja Loka (= LMŠK)

- Veduta Škofja Loka z gradom, avtorja Ferdinand Runk in Karel Postl, kolorirana jedkanica, konec 18. stoletja
- Veduta *Panorama Škofje Loke*, avtor Janez Potočnik, perorisba z gvašem, prva polovica 19. stoletja
- Veduta Škofja Loka s Staro Loko, avtor Janez Potočnik, prva polovica 19. stoletja
- Veduta Škofja Loka s Hribca, neznani avtor, 19. stoletje
- Votivna slika *Sv. Florijan in sv. Rok*, neznani avtor, olje na les, 1837, iz škofjeloškega kapucinskega samostana
- Fasada škofjeloške kapucinske cerkve, 1928 (LMŠK, F4/1069)
- Podiranje kapelice pred škofjeloško kapucinsko cerkvijo, 1938 (LMŠK, F4/1067)
- Atrij škofjeloškega kapucinskega samostana, 1940 (LMŠK, F4/1066)

Ministrstvo za kulturo, INDOK CENTER, Ljubljana

- Celje – kapucinski samostan, fo0000-n35436p_izrez.tif. Kapucinski kloster v Celi, neznani avtor, reprodukcija božjepotne podobice, original v Narodnem muzeju
- Ptuj – kapucinski samostan, avtor fotografije France Stele, fo0000-n16560p.tif. Bakrena plošča sv. Hieronima iz začetka 17. stol. iz nekdanjega ptujskega kapucinskega samostana

Mestni muzej Ljubljana (= MML)

- Dokumentacija o arheoloških izkopavanjih na območju Kongresnega trga, 2009–2011:
 - Izris izkopavanj, avtor Martin Horvat

Magyar Nemzeti Levéltár, Budimpešta (= HU MNL)

- HU-MNL-OL-C-71-Dep. Eccl. Cleri saec.-1795-20-10, fol. 2: Načrt karlobaškega kapucinskega samostana

Národní archiv Praha (= CZ NAP)

- Řád kapucínů, Mappy 1–72: Načrti čeških kapucinskih samostanov

Nadškofijski arhiv Ljubljana (= SI NŠAL)

- nčr Aus, fasc. 3, fare, Kranj – bivša kapucinska: Načrt kranjske kapucinske cerkve
- nčr Aus, fasc. 4, fare, Škofja Loka – kap. c.: Načrt škofjeloške kapucinske cerkve
- nčr Aus, fasc. 5, fare, Novo mesto – kap. c.: Načrt novomeške kapucinske cerkve
- Popisi cerkva, fasc. 4, Župnija Škofja Loka. Popis cerkva in cerkvenih znamenitosti v župniji (1954), Škofja Loka. Kapucinski samostan in cerkev

Nadškofijski arhiv Maribor (= SI NŠAM):

- Zapuščina škofov, Napotnik Michael, Marija Mati usmiljenja, šk. 4

Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani (= NUK)

- Ms 1207, mapa 82, Vrhovnik Ivan, IV. 6. Gradivo za cerkveno zgodovino, Gradivo za zgodovino samostanskih redov v Sloveniji, Kapucini

Österreichische Nationalbibliothek, Dunaj (= ÖNB)

- Kartensammlung, KI 123161 Kar, Kapuzinerprovinzen in Österreich, Steirische Provinz; objavljen v: *Chorographica Descriptio Provinciarum, Et Conventuum Fratrum Minorum S. Francisci Capucinatorum. Olim Quorumdam Fratrum Labore, Industria, Delineata, Sculpta, Impressa Iussu A. R. P. Ioannis A Montecalerio: Nunc vero F. Io: Baptistae A Cassinis ... Iterata Delineatione Super Novissimas Orbium Coelestium Observationes, De A. R. P. Augustiniatis (Mediolani, 1721)*

Pokrajinski arhiv Koper (= SI PAK)

- SI_PAK, KP/0340, Zbirka gradbenih načrtov, I. 25, 75, 91a, 91b (Convento dei Cappuccini)

Provinzarchiv der Kapuziner in Brixen (= IT PAKB)

- Architektursammlung:
 - Brixen, Fasc. 25a, Nr. 1b, F. Joan. Franc. invenit et delineavit, 2 GrRR (nach 1635)
 - Klausen, Fasc. 36a, Nr. 21, 2 GrRR, Nachzeichnung des Planes von 1640 (18. Jh.)
 - Mals, Fasc. 29a, Nr. 8, Hospitium Malsense, 1697 subscriptum, 2GrRR
- Fotografiesammlung:
 - Kapuzinerkloster Meran
 - Kapuzinerkloster Sterzing
- Skizzensammlung:
 - Bozen, Skizzen des Kapuzinerklosters zu Bozen

Provinzarchiv der Kapuziner in Innsbruck (= AT PAKI - Innsbruck):

- Architektursammlung
- Handschriften, fasc. XIX, Libri tre nei quali si scuopre in quanti modi si può edificare vn Monast.^o s'y la Chiesa situata uerso qual delle. 4. parti del Mondo si uogli, che quiui la si trouerà col suo disegno, conforme all'uso della Nostra Religione à beneficio della quale sono stati composti da Frate Antonio da Pordenon Sacredote Capuccino Della Prouincia di Santo Antonio ouero Venetia, et in particolare per li paesi frigidi come di Germania, doue con le stufte, ò Refettorj si scaldano le Celle, nel qual paese sono stati composti nel luogo di Rosnam, Prouintia del Tirol sotto il Ducato di Bauiera l'anno 1607. Et questa è la secunda parte
- Kocher Andreä, Pirkner Andrä, Die Kapuziner und ihre Zeit. Eine Chronik (rokopis) (Tamsweg, ok. 1785)

Provinzarchiv der Kapuziner in Wien (= AT PAKW)

- Arhitektursammlung:
 - Kapuzinerkloster Belgrad, nesignirani načrt
 - Kapuzinerkloster Esseg, Plan (ohne Beschriftung) nach 1703
 - Nesignirana zbirka načrtov (t. i. „Musterbuch“)

Pokrajinski arhiv Maribor (= SI PAM)

- SI_PAM/1806/001/00078: Načrt predvidenih zidarskih popravil nekdanjega kapucinskega samostana v Mariboru, avtor Janez Jurij Nafz, 1834
- SI_PAM/1806/001/00079: Načrt predvidene povečave nekdanje kapucinske cerkve v Mariboru, avtor Mihael Janez Mareck, 1804

Pokrajinski arhiv v Novi Gorici (= SI PANG)

- SI_PANG/0001, Državni tehnični urad Trst, t. e. 133, fol. 92–94: Načrt svetokriškega kapucinskega samostana

Pokrajinski muzej Maribor (= PMM)

- Janez Jakob Khisl na mrtvaškem odru, neznani slikar, 1637

Steiermärkisches Landesarchiv Graz (= AT StLA)

- Archiv Pallavicino Familie:
 - K 26 H 392–394: Maria Victoria Pallavicino, Familienbuch des Hauses Attems
 - K 3 H 30:
 - Abschrift aus dem Stifterbuch des Kapuzinerklosters Heiligenkreuz
 - Aus dem Stifterbuch des Klosters Hl. Kreuz, derzeit im Konvent von Cilli
- HS XII/5, Acta Conventus Graecensis ad S. Antonium Padovanium
- Pläne Steiermark:
 - B 93, Mappe 1, Nr. 2, Kapuzinerkloster zu Leoben
 - B 94, Mappe 8, Nr. 143/1-2, Plan des hiesigen Irren Hauses zu Graz, 1822

Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta**Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Ljubljana (= UIFS ZRC SAZU)**

- Steletovi terenski zapiski:
 - LI (18. 9. 1929), str. 36
 - XLIX (1928), str. 41–42

Valvasorjeva knjižnica Krško (= VKK)

- Stanko Jerašin, razglednica Krškega

Zgodovinski arhiv Celje (= SI ZAC)

- SI_ZAC/008, Okrožni urad Celje, a. š. 118, sig. 962a,b
- SI_ZAC/0023, Okrajni stavbni urad Celje, a. š. 1, sig. 30f
- SI_ZAC/0024/002/022/001/00058
- SI ZAC/1022, Zbirka načrtov, predalnik 8, sig. 76

Zgodovinski arhiv Ljubljana (= SI ZAL)

- SI_ZAL_LJU/0346, Zbirka rokopisnih elaboratov:
 - t. e. 47, a. e. 452, Ivan Vrhovnik, Zatrte cerkve in kapele
 - t. e. 77, a. e. 683, Vladislav Fabjančič, Knjiga ljubljanskih hiš in njih stanovalcev, Ljubljana 1940–43, 5. del: Kapucinsko predmestje
- SI_ZAL_LJU/0489, Mesto Ljubljana: splošna mestna registratura, šk. 394 (fasc. 238), fol. 263r–236v

Zgodovinski arhiv Ptuj (= SI ZAP)

- SI_ZAP/0381, Fotokseroteka, šk. 79, ov. 6: Načrt nekdanjega ptujskega kapucinskega samostana

Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije (= ZVKDS)

- OE Celje:
 - Fotodokumentacija o celjskem kapucinskem samostanu, fotografija južnega in vzhodnega trakta kapucinskega samostana, neg. B 2139/4, datum nastanka: 23. 8. 1984
 - Dokumentacija o celjskem kapucinskem samostanu, Robert Podgoršek, *Kapucinska cerkev sv. Cecilije* (zgibanka o zgodovini kapucinske cerkve v Celju) (Celje, 1983)

- OE Kranj:
 - Zbirka dr. Ceneta Avgušтина
- OE Ljubljana:
 - Dokumentacija o krškem kapucinskem samostanu, Program in predračun restavracijskih del. Kapucinski samostan v Krškem
 - Dokumentacija o krškem kapucinskem samostanu, Poročilo o opravljenem spomeniškovarstvenem projektu v letu 1999, avtor: Rado Zoubek
 - Dokumentacija o krškem kapucinskem samostanu, razni načrti
 - Zapisnik dogovora o obnovi škofjeloškega samostana dne 6. 7. 1987 v Škofji Loki
- OE Nova Gorica:
 - Dokumentacija o svetokriškem kapucinskem samostanu
- OE Piran:
 - Božidar Guštin, Konservatorski program za območje med Cankarjevo in Goriško ulico v Kopru (kapucinski samostan sv. Marte) (Piran, 1986)
- Center za preventivno arheologijo na Ptuj, Dokumentacija o arheoloških izkopavanjih na območju nekdanjega kapucinskega samostana na Ptuj, avtor Marija Lubšina Tušek, 90. leta 20. stoletja:
 - Izris arheoloških izkopavanj na območju nekdanjega ptujskega kapucinskega samostana
 - Fotografija arheološko izkopanih temeljev na območju nekdanjega ptujskega kapucinskega samostana iz zraka

13.1.2 Ustni viri

- Marija Lubšina Tušek
- p. Angel Kralj
- p. dr. Metod Benedik

13.1.3 Spletni viri

Bratje kapucini: <http://www.kapucini.si/?id=171>, zapis z dne: 8. 5. 2014.

Bratje kapucini: <https://www.kapucini.si/?id=178>, zapis z dne: 10. 2. 2016.

Bratje kapucini: <https://www.kapucini.si/ptuj/>, zapis z dne: 4. 2. 2018.

Bürgerliche Anfänge: http://www.museum-joanneum.at/de/schloss_eggenberg/familie_eggenberg/familiengeschichte/buergerliche-anfaenge, zapis z dne: 16. 8. 2012.

Cappuccini, accorpamenti delle province religiose: <http://laici.forumcommunity.net/?t=7007217&st=135>, zapis z dne: 19. 1. 2016.

Das alte Kapuzinerkloster: <http://mechitharisten.org/das-kloster/das-kapuzinerkloster>, zapis z dne: 20. 1. 2016.

Das Kapuzinerkloster Knittelfeld und seine Bibliothek: <http://zentralbibliothek.kapuziner.at/knittelfeld.htm>, zapis z dne: 8. 5. 2014.

Das Kapuzinerkloster Murau und seine Bibliothek: <http://zentralbibliothek.kapuziner.at/murau.htm>, zapis z dne: 8. 5. 2014.

Das Kapuzinerkloster Schwanberg und seine Bibliothek: <http://zentralbibliothek.kapuziner.at/schwanberg.htm>, zapis z dne: 8. 5. 2014.

Der erste Fürst: http://www.museum-joanneum.at/de/schloss_eggenberg/familie_eggenberg/familiengeschichte/das-fuerstenhaus, zapis z dne: 16. 8. 2012.

- Die Fürsten von Eggenberg: http://www.museum-joanneum.at/de/schloss_eggenberg/familie_eggenberg/familiengeschichte, zapis z dne: 16. 8. 2012.
- Die Kirche (Maria Schutz): <http://mechitharisten.org/das-kloster/die-mechitharistenkirche-maria-schutz/>, zapis z dne: 20. 1. 2016.
- Golec Boris, Neznano in presenetljivo o življenju, družini, smrti, grobu in zapuščini Janeza Vajkarda Valvasorja [Elektronski vir; http://nl.ijs.si/wiki/pub/Humanisti/ValvasorjevKrog/01_NEZNANO_IN_PRESENETLJIVO_O_ZIVLJENJU_DRUZINI_SMRTI_GROBU_IN_ZAPUSCINI_J_V_VALVASORJA.pdf].
- Gulden: https://de.wikipedia.org/wiki/Gulden#M.C3.BCnzen_im_Wert_eines_Rechnungsguldens_des_17._bis_19._Jahrhunderts, zapis z dne: 18. 3. 2016.
- I Cappuccini. I frati più amati dal popolo: <http://www.parrocchie.it/calenzano/santamariadellegrazie/I%20Cappuccini.htm>, zapis z dne: 16. 11. 2015.
- Kapuziner: <https://de.wikipedia.org/wiki/Kapuziner>, zapis z dne: 19. 1. 2016.
- Kapuzinerkirche Wolfsberg: http://de.wikipedia.org/wiki/Kapuzinerkirche_Wolfsberg, zapis z dne: 8. 5. 2014.
- Kapuzinerkloster Innsbruck: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/86/Kapuzinerkloster_Innsbruck%2C_Eremitage3.jpg, zapis z dne: 20. 1. 2016.
- Krški kapucinski samostan: <http://www.kapucini.si/krsko/>, zapis z dne: 3. 12. 2015.
- Lavrič Ana, Kapucinska cerkev sv. Janeza Evangelista, v: *Pot po baročni Ljubljani, virtualna razstava sakralnih spomenikov, april 2012* [Elektronski vir, <http://barok.zrc-sazu.si/spomeniki/janez>].
- Lavrič, Ana, *Ljubljanska škofija v vizitacijah 17. stoletja* [Elektronski vir]. Vizitacije kot vir za umetnostno zgodovino [Elektronski vir, <http://uifs.zrc-sazu.si/sites/default/files/9789612540203.pdf>] (Ljubljana, 2007) (Elektronske izdaje Umetnostnozgodovinskega inštituta Franceta Steleta).
- Martelanc Tanja, Ikonografija kapucinskega reda na Slovenskem v 18. stoletju, v: *Neznano in pozabljeno iz 18. stoletja na Slovenskem*, ur. Miha Preinfalk [Elektronski vir, <http://sdi8.zrc-sazu.si/LinkClick.aspx?fileticket=ZiJcOtwAweI%3d&tabid=58>] (Ljubljana, 2011), str. 121–143.
- Martelanc Tanja, „Libri tre nei quali si scuopre in quanti modi si può edificare vn Monast.o sŷ la Chiesa“. Architectural treatise of Capuchin friar Antonio da Pordenone [Elektronski vir, <http://www.eahn2014.polito.it/EAHN2014proceedings.pdf>], v: *Investigating and writing architectural history. Subjects, methodologies and frontiers. Papers from the Third EAHN International Meeting* (ur. Michela Rosso), Torino 2014, str. 1058–1071.
- Martin Horvat, Od grobišča do garaže, Arheološka izkopavanja, Kongresni trg 2009-2011 Ljubljana, 21. 3. 2013: <https://www.youtube.com/watch?v=aALN2fxlnts>, zapis z dne 10. 11. 2015.
- Monsterium.net: http://www.mom-ca.uni-koeln.de/mom/AT-SLA/Erzstift/SLA_OU_1707_IV_05/charter, zapis z dne: 20. 5. 2014.
- OFMCap.: <http://www.db.ofmcap.org/en/dove-siamo>, zapis z dne: 20. 1. 2016.
- Ökumenisches Heiligenlexikon: <https://www.heiligenlexikon.de/Orden/Kapuziner.htm>, zapis z dne: 15. 6. 2014.
- Pfarre Wolfsberg, Haus St. Benedikt und Rektoratskirche: <http://www.pfarre-wolfsberg.at/haus-st-benedikt-und-rektoratskirche/>, zapis z dne: 20. 1. 2016.

- Prostovoljno gasilno društvo v Novem mestu: http://cobiss.izum.si/mediacobiss/wcobib/0012741943_001.JPG, zapis z dne: 11. 1. 2016.
- Seražin Helena, Lombardske stavbarske delavnice od 16. do 18. stoletja v slovenskih deželah, v: *Slovenska umetnost in njen evropski kontekst*, (ur. Barbara Murovec) [Elektronski vir, <http://uifs.zrc-sazu.si/ebook/slovenskaumetnost.2007.pdf>], (Ljubljana, 2007) (Elektronske izdaje Umetnostnozgodovinskega inštituta Franceta Steleta), str. 20–35.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika: <http://www.fran.si/iskanje?View=1&Query=sindik>, zapis z dne: 17. 3. 2016.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika: <http://www.fran.si/iskanje?View=1&Query=prokurat> or, zapis z dne: 17. 3. 2016.
- Spremembe in dopolnitve odloka o ulicah v Novem mestu: <http://www.novomesto.si/media/doc/svet/seje/2009/26.%20seja%20OS%20MO%20NM%20-%2017.%2012.%202009/11.%20Spremembe%20in%20dopolnitve%20Odloka%20o%20ulicah%20v%20Novem%20mestu.pdf>, zapis z dne 18. 2. 2016.
- Štih Peter – Simoniti Vasko – Vodopivec Peter, *Slovenska zgodovina. Družba – politika – kultura* [Elektronski vir, <http://www.sistory.si/publikacije/pdf/zgodovina/Slovenska-zgodovina-SLO.pdf>] (Ljubljana, 2008).
- Unetič Ines, Oblikovane zelene površine v mestih in njihovi neposredni okolici na območju Kranjske v 18. stoletju, v: *Neznano in pozabljeno iz 18. stoletja na Slovenskem*, (ur. Miha Preinfalk) [Elektronski vir, <http://sd18.zrc-sazu.si/LinkClick.aspx?fileticket=ZiJcOtwAweI%3d&tabid=58>] (Ljubljana, 2011), str. 145–166.

13.2 Literatura

- 450 Jahre Kapuziner, v: *Altöttinger Franziskusblatt. Sondernummer*, Verl. der Bayerischen Kapuziner, Altötting 1978.
- Allmer Norbert, 350 Jahre Kapuzinerkloster Hartberg. 1654–2004, v: *350 Jahre Kapuzinerkloster Hartberg. ... ein Ort der Hoffnung*, ur. Johannes Salawa, Konvent der Kapuziner, Hartberg 2004, str. 21–43.
- Alviž Josipa, *Slikarstvo XVII. i XVIII. stoljeća u kapucinskim crkvama i samostanima u Hrvatskoj* (tipkopis doktorske disertacije), Filozofska fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 2015.
- Andrews Frances, *The Other Friars. The Carmelite, Augustinian, Sack and Pied Friars in the Middle Ages*, Boydell Press, Woodbridge-Rochester 2006.
- Antonello Andrea, Lo sviluppo urbano e architettonico di Gorizia nel corso del Seicento, v: *Gorizia barocca. Una città italiana nell'impero degli Asburgo* (ur. Silvano Cavazza), Edizioni della Laguna, Monfalcone 1999, str. 262–289.
- Assisiensis, Franciscus – Clara, *Spisi sv. Frančiška Asiškega in sv. Klare*, Mohorjeva družba, Celje 1982.
- Atlante cappuccino. Opera inedita di Silvestro da Panicale (1632)*, Istituto storico dei Cappuccini, Roma 1990.
- Avarucci Giuseppe, Albacina. L'eremo di Santa Maria dell'Acquarella e i cappuccini, v: *Collectanea Franciscana* 78 (2008), št. 1-2, str. 119–152.
- Avarucci, Giuseppe, I servizi dei cappuccini nel santuario di Loreto. Il MS.AB dell'archivio generale dell'ordine, v: *Collectanea Franciscana* 83 (2013), št. 3-4, str. 451–489.

- Avguštin Cene, *Kranj. Naselbinski razvoj od prazgodovine do 20. stoletja* (Razprave Filozofske fakultete; Gorenjski kraji in ljudje / Gorenjski muzej Kranj, 15), Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, Ljubljana 1999.
- Avguštin Cene, Poglavitne črte urbanističnega razvoja starega Kranja, v: *900 let Kranja. Spominski zbornik* (ur. Jože Žontar), Občinski ljudski odbor, Kranj 1960, str. 160–174.
- Babič Gorazd, *Kapucinski samostan v Celju do 1. sv. vojne* (tipkopis diplomske naloge), Filozofska fakulteta, Ljubljana 2001.
- Badstübner Ernst, *Kirchen der Mönche. Die Baukunst der Reformorden im Mittelalter. Mit Aufnahmen von Klaus G. Beyer*, Edition Tusch, Wien 1980.
- Bahčič Robert, Čudež, ki traja 800 let. Zgodovina Frančiškove karizme v svetu in pri nas, Brat Frančišek, Ljubljana 2007.
- Bahor Stanislav, Samostanske knjižnice na Dolenjskem. Kapucini in kapucinski samostan Krško, v: *Rast. Revija za literaturo, kulturo in družbena vprašanja* 16 (2005), št. 6, str. 673–691.
- Baldigara, v: SAUR. *Allgemeines Künstlerlexikon. Die Bildenden Künstler aller Zeiten und Völker* 6 (Avogaro-Barbieri), Saur Verlag, München-Leipzig 1992, str. 419–420.
- Barbaro Daniele, *I dieci libri dell'architettura di M. Vitruvio*, Francesco de' Franceschi senese & Giouanni Chrieger alemano Compagni, Venetia 1567.
- Barbieri Franco, L'architettura degli ordini mendicanti, v: *Gli ordini mendicanti (secc. XIII–XVI). Atti del 43. Convegno di studi maceratesi. Abbazia di Fiastra, Tolentino 24–25 novembre 2007* (Studi maceratesi, 43), Centro di Studi Storici Maceratesi, Macerata 2009, str. 15–26.
- Bartolozzi Giuseppe, La fondazione del convento dei cappuccini di Renacavata a Camerino, v: *Collectanea Franciscana* 72 (2002), št. 1–2, str. 307–321.
- Bassi Paolo – Ceratti Alessandro, *Eremiti camaldolesi in Italia. Luoghi. Architettura. Spiritualità*, Vita e Pensiero, Milano 1993.
- Bašnec Nikola, Dolazak kapucina i njihova misijska djelatnost u Lici i Krbavi nakon oslobođenja od Turaka 1689, v: *Riječki teološki časopis* 7 (1999), št. 2, str. 251–294.
- Batista Milan – Jerovec Leon, *Podobe Valvasorjeve Ljubljane*, Ljudska pravica, Ljubljana 1992.
- Benedik Metod, *Die Kapuziner in Slowenien 1600–1750. Dissertationsarbeit* (tipkopis doktorske disertacije), Pont. univ. Gregoriana, Roma 1973.
- Benedik, Metod, Die mariologischen Gedanken in den Predigten des P. Johannes Svetokriški und P. Amadeus von Graz, v: *De cultu mariano saeculis XVII–XVIII. Acta Congressus Mariologici-Mariani Internationalis in Republica Melitensi anno 1983 celebrati*, officina Academia Mariana Internationalis, Romae 1987, str. 45–62.
- Benedik, Metod, Frančišek in Frančiškovi redovi (duhovna skica), v: *Minoritski samostan na Ptuj. 1239–1989* (ur. Jože Mlinarič – Marijan Vogrin), Mohorjeva družba, Celje 1989, str. 15–25.
- Benedik Metod, Iz protokolov ljubljanskih škofov. Protokol I, 128–353, za leta 1606–1611, v: *Acta ecclesiastica Sloveniae* 10 (1988), str. 7–159.
- Benedik Metod, Iz protokolov ljubljanskih škofov. Protokol II, 1–59v za leta 1612–1613, v: *Acta ecclesiastica Sloveniae* 14 (1992), str. 7–57.
- Benedik Metod, Kapucini na Slovenskem v zgodovinskih virih. Nekdanja Štajerska kapucinska provinca, v: *Acta Ecclesiastica Sloveniae* 16 (1994), str. 9–64.
- Benedik Metod, Kapucini v notranjeavstrijskih deželah, v: *Bogoslovni vestnik* 52 (1992), št. 1–2, str. 29–42.

- Benedik Metod, Kapucini v notranjeavstrijskih deželah, v: *Katholische Reform und Gegenreformation in Innerösterreich 1564–1628. Katoliška prenova in protireformacija v notranjeavstrijskih deželah 1564–1628. Riforma cattolica e controriforma nell'Austria interna 1564–1628* (ur. France M. Dolinar et al.), Hermagoras = Mohorjeva, Klagenfurt-Ljubljana-Wien 1994, str. 85–98.
- Benedik Metod, Kapucini v Novem mestu, v: *Dolenjski zbornik* (1996), str. 223–250.
- Benedik Metod, Kapucini v Novem mestu, v: *Zgodovinski časopis* 48 (1994), št. 2, str. 195–216.
- Benedik Metod, Kapucinska knjižnica v Škofji Loki, v: *Knjižnice na Škofjeloškem. Jubilejni zbornik ob 50-letnici Knjižnice Ivana Tavčarja Škofja Loka* (ur. Ana Florijančič), Knjižnica Ivana Tavčarja, Občina Škofja Loka, Škofja Loka 1995, str. 163–170.
- Benedik Metod, *Kapucinski samostan s cerkvijo Sv. Ane. Škofja Loka*, Celjska Mohorjeva družba, Celje 2009.
- Benedik Metod, *Kapucinski samostan s cerkvijo sv. Cecilije Celje*, Celjska Mohorjeva družba, Celje 2015.
- Benedik Metod, Krško in okolica v cerkvenoupravnem pogledu. Viri in literatura, v: *Krško skozi čas. 1477–1977. Zbornik ob 500-letnici mesta* (ur. Lado Smrekar), Skupščina občine: Odbor za pripravo praznovanja 500-letnice Krškega, Krško 1977, str. 153–164.
- Benedik Metod, Predstavitev protokolov škofa Hrena 1614–1630, v: *Acta Ecclesiastica Sloveniae* 19 (1997), str. 175–210.
- Benedik Metod, Protireformacija in katoliška prenova, v: *Zgodovina Cerkve na Slovenskem* (ur. Metod Benedik et al.), Mohorjeva družba, Celje 1991, str. 113–152.
- Benedik Metod, Redovniki v življenju nadškofije, v: *Goriška nadškofija od nastanka do konca Habsburške monarhije (1751–1918)*, (ur. Joško Vetrih), Forum, Gorica 2001, str. 91–102.
- Benedik Metod, Redovništvo v Primorju, v: *Studia Historica Slovenica* 5 (2005), št. 1–3, str. 133–150.
- Benedik Metod, Škofjeloški pasijon. 1713 – 1715 – 1721 – 1999 – 2000, v: *Liturgia theologia prima. Zbornik ob 80-letnici profesorja Marijana Smolika* (ur. Rafko Valenčič, Slavko Kranjc, Jože Faganel), Teološka fakulteta, Družina, Celjska Mohorjeva družba, Ljubljana-Celje 2008, str. 415–429.
- Benedik Metod – Kralj Angel, *Kapucini na Slovenskem v zgodovinskih virih. Nekdanja Štajerska kapucinska provinca* (*Acta ecclesiastica Sloveniae*; 16), (ur. Metod Benedik), Inštitut za zgodovino Cerkve pri Teološki fakulteti Univerze, Ljubljana 1994.
- Benedik Metod – Todosovska Šmajdek Urška – Klepej Turnšek, Vera, *Cerkev sv. Cecilije v duhu časa: publikacija ob zadnji prenovi cerkve sv. Cecilije*, Salve, Ljubljana 2017.
- Benocci Carla, *Un architetto cappuccino nella Roma barocca. Fra' Michele Bergamasco* (*Bibliotheca Seraphico-Capuccina*, 98), Istituto storico dei cappuccini, Roma 2014.
- Biedermann Gottfried, Zur Frage der „propaganda fidei“ und der „gegenreformatorische“ Inhalte im Werk des Pietro de Pomis, Hofmalers Erzherzog Ferdinands von Innerösterreich, v: *Festschrift Gerhard Pferschy zum 70. Geburtstag*, ur. Historisches Verein für Steiermark und Steiermärkisches Landesarchiv, Historische Landeskommission für Steiermark, Graz 2000, str. 369–384.
- Blaznik Pavel, Loško gospostvo v času Eggenbergovega najema (1591–1604), v: *Loški razgledi* 11 (1964), str. 43–49.
- Blaznik Pavle, Škofja Loka in Loško gospostvo (973–1803), Muzejsko društvo, Škofja Loka 1973.

- Blundetto Chiara Elisabetta, Eremitismo, v: *Dizionario francescano. Spiritualità* (ur. Ernesto Caroli), Messaggero, Padova 1995, str. 545–584.
- Boccali Giovanni, San Damiano, santuario, v: *Dizionario francescano. Spiritualità* (ur. Ernesto Caroli), Messaggero, Padova 1995, str. 1759–1780.
- Boerio Giuseppe, *Dizionario del dialetto veneziano*, Premiata tipografia di G. Cecchini, Venezia 1856.
- Böhm Christian, La situazione insediativa dei Cappuccini nell'Umbria del seicento, v: *I Cappuccini dell'Umbria tra Sei e Settecento. Convegno internazionale di studi, Todi 24–26 giugno 2004* (Bibliotheca Seraphico-Capuccina; 74), (ur. Gabriele Ingegneri), Istituto Storico dei Cappuccini, Roma 2005, str. 63–104.
- Bonelli Renato, Nuovi sviluppi di ricerca sull'edilizia mendicante, v: *Gli ordini mendicanti e la città. Aspetti architettonici, sociali e politici. Atti dei sei cicli di seminari* (ur. Joselita Raspi Serra), Guerini Studio, Milano 1990, str. 15–26.
- Bonin Zdenka, *Bratovščine v severozahodni Istri v obdobju Beneške republike*, Pokrajinski arhiv Koper, Koper 2011.
- Bösel Richard, L'architettura dei nuovi ordini religiosi, v: *Storia dell'Architettura italiana. Il Seicento* (ur. Aurora Scotti Tosini), Mondadori Electa, Milano 2003, str. 48–69.
- Bourdua Louise, *The Franciscans and Art Patronage in Late Medieval Italy*, Cambridge University Press, Cambridge 2004.
- Bove Gennaro, Luogo, cella, casa, costruzione, v: *Dizionario francescano. Spiritualità* (ur. Ernesto Caroli), Messaggero, Padova 1995, str. 1019–1036.
- Braunfels Wolfgang, *Monasteries of Western Europe. The Architecture of the Orders*, Princeton University Press, London 1993.
- Bruschi Alessandro – Casadio Strozzi Gianfranco, *Il convento dei frati cappuccini e la chiesa di S. Pietro apostolo in Romano*, Banca credito cooperativo Calcio e Covo, s. l. 2004.
- Buben Milan M., *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích* 3, Libri, Praha 2006.
- Butterini Giorgio, Una giornata in convento, v: *Un convento. Architettura trentina nel Seicento* (Bibliotheca Civis; 5), (ur. Lino Mocatti), Gruppo culturale Civis, Biblioteca Cappuccini, Trento 1992, str. 113–129.
- Butterini Giorgio, *I Cappuccini ad Arco. Quattrocento anni di preghiera, povertà, semplicità* (Trento, 1986).
- Calloni Francesco, *Architettura cappuccina nell'antico ducato di Milano. Tentativo di ricupero storico critico* (tipkopis diplomatske naloge), Facoltà di Lettere e filosofia, Università Cattolica del Sacro Cuore, Milano 1976–77.
- Calloni Francesco, Cappuccini e conventi, v: *I frati cappuccini. Documenti e testimonianze del primo secolo* 4 (Espansione e inculturazione), (ur. Costanzo Cargnoni), Edizioni Frate Indovino, Perugia 1992, str. 1489–1513.
- Calloni Francesco, Interpretazione iconologica della architettura cappuccina, v: *Le „case di preghiera“ nella storia e spiritualità francescana. Studi e ricerche francescane* (Studi scelti di Francescanesimo; 7), (ur. Fiorenzo F. Mastroianni), Edizioni Dehoniane, Napoli 1978, str. 151–177.
- Calloni Francesco, „Memoriale per fabricare un nostro piccol et ordinato monasterio“, di Antonio da Pordenone, v: *I frati cappuccini. Documenti e testimonianze del primo secolo* 4 (Espansione e inculturazione), (ur. Costanzo Cargnoni), Edizioni Frate Indovino, Perugia 1992, str. 1578–1628.

- Calloni Francesco, P. Antonio da Pordenone e il manoscritto di Innsbruck, v: *I frati cappuccini. Documenti e testimonianze del primo secolo 4* (Espansione e inculturazione), (ur. Costanzo Cargnoni), Edizioni Frate Indovino, Perugia 1992, str. 1548–1555.
- Calloni Francesco, Strutture e forme, v: *I frati cappuccini. Documenti e testimonianze del primo secolo 4* (Espansione e inculturazione), (ur. Costanzo Cargnoni), Edizioni Frate Indovino, Perugia 1992, str. 1514–1548.
- Capuder Karol, O luteranstvu na Goriškem, *Neunundfünfzigster Jahresbericht des k. k. Staatsgymnasiums in Görz* (1909), str. 3–29.
- Capuder Karol, O luteranstvu na Goriškem, v: *Sechzigster Jahresbericht des k. k. Staatsgymnasiums in Görz* (1910), str. 3–38.
- Caramelle Franz, 400 Jahre Kapuzinerkloster Innsbruck, v: *Tiroler Landschaften* 45 (1994–1995), str. 95–108.
- Carbonara Giovanni, Architetture mendicanti. Le trasformazioni nell'età barocca, v: *Gli ordini mendicanti e la città. Aspetti architettonici, sociali e politici. Atti dei sei cicli di seminari*, ur. Joselita Raspi Serra, Guerini, Milano 1990, str. 87–106.
- Cargnoni Costanzo, Introduzione generale, v: *I frati cappuccini. Documenti e testimonianze del primo secolo 1* (Ispirazione e istituzione), (ur. Costanzo Cargnoni), Edizioni Frate Indovino, Perugia 1988, str. XXI–XCVI.
- Cargnoni Costanzo, La regola di san Francesco nella tradizione cappuccina, v: *Italia Franciscana. Rivista della Conferenza Italiana dei Ministri Provinciali dei Frati Minori Cappuccini* 84 (I Cappuccini tra storia e attualità) (ur. Angelo Borghino) (2009), št. 3, str. 419–444.
- Cargnoni Costanzo, Le case di preghiera nella storia dell'ordine francescano, v: *Le „case di preghiera“ nella storia e spiritualità francescana. Studi e ricerche francescane* (Studi scelti di Francescanesimo; 7), (ur. Fiorenzo F. Mastroianni), Edizioni Dehoniane, Napoli 1978, str. 57–112.
- Cavazza Silvano, La controriforma nella contea di Gorizia, v: *Katholische Reform und Gegenreformation in Innerösterreich 1564–1628. Katoliška prenova in protireformacija v notranjeavstrijskih deželah 1564–1628. Riforma cattolica e controriforma nell'Austria interna 1564–1628* (ur. France M. Dolinar et al.), Hermagoras = Mohorjeva, Klagenfurt-Ljubljana-Wien 1994, str. 143–153.
- Ceresara Laura – Giorgi Marta M., L'architettura degli ordini mendicanti, v: *Rivista di archeologia, storia e costume* 17 (1989), št. 1, str. 25–52.
- Cevc Anica, Valentin Metzinger. 1699–1759. *Življenje in delo baročnega slikarja. Narodna galerija, 21. december 2000 - 1. april 2001*, Narodna galerija, Ljubljana 2000.
- Cevc Emilijan, Galerijska zbirka slik in plastik starih mojstrov, v: *Kapucinska knjižnica in galerijska zbirka Krško. Kulturni zakladi naše preteklosti* (ur. Lojze Štih), Krajevna skupnost, Krško 1983, str. 15–28.
- Cevc Emilijan, Kulturni spomeniki v Krškem in bližnji okolici, v: *Krško skozi čas 1477–1977. Zbornik ob 500-letnici mesta* (ur. Lado Smrekar), Skupščina občine, Krško 1977, str. 165–196.
- Cevc, Emilijan, Samostanske dragotine, v: *Dolenjski razgledi* 5 (9. 2. 1984), št. 2, str. 21–22.
- Cevc Emilijan, Slikarstvo 17. stoletja, v: *Umetnost XVII. stoletja na Slovenskem I.*, Narodna galerija, Ljubljana 1968, str. 37–71.
- Cevc Emilijan, *Slovenska umetnost*, Prešernova družba, Ljubljana 1966.
- Cherini Aldo, *Il convento dei cappuccini di Capodistria 1624–1950*, samozaložba, Trieste 1995.

- Christian Gert – Holzmann Emmerich, Ein Beitrag zur Baugeschichte von Leibnitz, v: *1000 Jahre Leibnitz. 970–1970. Festschrift zum Gedenkjahr*, Stadtgemeinde Leibnitz, Leibnitz 1970, str. 78–84.
- Ciglencečki Marjeta, *Ptuj. Starodavno mesto ob Dravi*, Umetniški kabinet Primož Premzl, Maribor 2008.
- Cittadella Alex, Porcia (di) Bartolomeo, nunzio apostolico, v: *Nuovo liruti. Dizionario biografico dei friulani 2* (L'eta veneta), Forum, Udine 2009, str. 2037–2045.
- Colli Agostino, Un trattato di architettura cappuccina e le „Instructiones fabricae“ di San Carlo, v: *San Carlo e il suo tempo. Atti del Convegno internazionale nel IV centenario della morte (Milano, 21–26 maggio 1984)* (Studi e fonti su san Carlo Borromeo; 1), Storia e Letteratura, Roma 1986, str. 663–688.
- Concina Ennio, *Pietre parole storia. Glossario della costruzione nelle fonti veneziane (secoli XV–XVIII)*, Marsilio, Venezia 1988.
- „Constituzioni delli frati minori detti della vita eremitica“ (1529), v: *I frati cappuccini. Documenti e testimonianze del primo secolo 1* (Ispirazione e istituzione), (ur. Costanzo Cargnoni), Edizioni Frate Indovino, Perugia 1988.
- Constitutiones Ordinis fratrum minorum capuccinorum. Saeculorum decursu promulgatae 1 (Constitutiones Antiquae (1529–1643)), ur. Fidel Elizondo (Romae, 1980).
- Constituzioni de li frati minori detti cappuccini (1536). Con le variazioni redazionali dal 1552 al 1643, v: *I frati cappuccini. Documenti e testimonianze del primo secolo 1* (Ispirazione e istituzione), ur. Costanzo Cargnoni (Edizioni Frate Indovino Perugia, 1988), str. 249–464.
- Coreth Anna, *Pietas Austriaca. Österreichische Frömmigkeit im Barock* (Schriftenreihe des Instituts für Österreichkunde), Oldenbourg, München 1982.
- Criscuolo Vincenzo, *Antonio di Padova e i cappuccini* (Bibliotheca Seraphico-Capuccina; 50), Istituto Storico dei Cappuccini, Roma 1996.
- Criscuolo Vincenzo, L'origine e il primo sviluppo dei Cappuccini nelle Marche (1525–1535). Un problema storiografico, v: *Gli ordini mendicanti secc. XIII–XVI. Atti del 43. Convegno di studi maceratesi. Abbazia di Fiastra (Tolentino), 24–25 novembre 2007* (Studi maceratesi; 43), Centro di studi storici maceratesi, Macerata 2009, str. 463–535.
- Cunja Radovan, Arheološko izkopavanje na bivšem vrtu kapucinskega samostana v Kopru (1986–1987), v: *Prispevki k zgodovini Kopra. Contributi per la storia di Capodistria* (ur. Mitja Guštin), Pokrajinski muzej Koper, Ljubljana-Koper 1992, str. 21–28.
- Cunja Radovan, Poselitvena dinamika in spremembe funkcije nekaterih mestnih prostorov. Primera nekdanjega kapucinskega vrta in samostanske cerkve sv. Klare v Kopru, v: *Acta Histriae* 9 (2001), št. 2, str. 295–310.
- Curk Jože, Celje – urbanistično-gradbeni zgodovinski oris, v: *Celjski zbornik* 8 (1963), št. 1, str. 5–44.
- Curk Jože, Mestna podoba Krškega včeraj in danes, v: *Krško skozi čas. 1477 – 1977. Zbornik ob 500-letnici mesta* (ur. Lado Smrekar), Skupščina občine, Krško 1977, str. 677–682.
- Curk Jože, O samostanih in samostanski arhitekturi po letu 1200 na slovenskem Štajerskem (gradbeno-zgodovinski oris), v: *Časopis za zgodovino in narodopisje* 64 (1993), št. 2, str. 131–163.
- Curk Jože, Razvoj mariborske mestne vedute, v: *Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino* 9 (1961), št. 3, str. 145–156.
- Curk Jože, Razvoj ptujske mestne vedute, v: *Ptujski zbornik II.*, Ptuj 1962, str. 231–252.

- Curk Jože, *Topografsko gradivo I. Sakralni spomeniki na območju občine Celje*, Zavod za spomeniško varstvo, Celje 1966.
- Curk Jože, *Viri za gradbeno zgodovino Maribora do 1850* (Viri / Pokrajinski arhiv Maribor; 1), Pokrajinski arhiv Maribor, Maribor 1985.
- Curk Jože – Premzl Primož, *Mariborske vedute*, Umetniški kabinet Primož Premzl, Maribor 2004.
- Curk Jože – Vidmar Polona – Radovanovič Sašo, *Samostani na Slovenskem*, Ostroga, Maribor 2008.
- Cuscito Giuseppe, *Le chiese di Trieste. Dalle origini alla Prima guerra mondiale. Storia, arte e cultura*, Edizioni Italo Svevo, Trieste 1992.
- Čokolić Attila, Kapucinski red kao faktor razvoja novovjekovne sakralne arhitekture u srednjoeuropskom prostoru s naglaskom na barokni sklop kapucinskog samostana sred Gornjeg grada u Osijeku, v: *Međunarodni simpozij Tri stoljeća kapucina u Osijeku 1703. – 2003. i općina Gornji grad do ujedinjenja 1702. – 1786* (ur. Julijo Martinčić - Dubravka Hackenberger), Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za znanstveni i umjetnički rad, Zagreb-Osijek 2004, str. 47–86.
- D'Arenberg Carlo, *Flores seraphici, Coloniae Agrippinae*, Munich 1642.
- Da Carmignano di Brenta Arturo M., 1536 – Schio (Venezia). S. Nicolò: cappuccini, v: *I francescani nel Veneto*, LIEF, Vicenza 1982, str. 74–76.
- Da Carmignano di Brenta Arturo M., 1539 – Venezia. SS: Redentore: cappuccini, v: *I francescani nel Veneto*, LIEF, Vicenza 1982, str. 76–79.
- Da Carmignano di Brenta Arturo M., 1540 – Vicenza. S. M. delle Maddalene e S. Giovanni Battista: cappuccini, v: *I francescani nel Veneto*, LIEF, Vicenza 1982, str. 79.
- Da Carmignano di Brenta Arturo M., 1541 – Treviso. SS: Trinità: cappuccini, v: *I francescani nel Veneto*, LIEF, Vicenza 1982, str. 80–81.
- Da Carmignano di Brenta Arturo M., 1586 – Asolo (Treviso). Colle di S. Anna: cappuccini, v: *I francescani nel Veneto*, LIEF, Vicenza 1982, str. 87–89.
- Da Carmignano di Brenta Arturo M., 1610 – Thiene (Vicenza). B.V. dell'Olmo: cappuccini, v: *I francescani nel Veneto*, LIEF, Vicenza 1982, str. 95–97.
- Da Carmignano di Brenta, Arturo M., 1612 – Mestre (Venezia). S. Carlo: cappuccini, v: *I francescani nel Veneto*, LIEF, Vicenza 1982, str. 99–101.
- Da Carmignano di Brenta, Arturo M., 1888 – Rovigo. S. Lorenzo da Brindisi: cappuccini, v: *I francescani nel Veneto*, LIEF, Vicenza 1982, str. 126–127.
- Da Cittadella Bernardino, *Quattro secoli di vita francescana dei frati minori cappuccini della provincia Veneta (1535–1935)*, Tipografia antoniana, Padova 1936.
- Da Fara Lorenzo, *I cappuccini veneti. La storia e lo spirito*, Colibrì, Limena 1994.
- Da Langasco Cassiano, I libretti del museo di vita cappuccina, v: *I frati cappuccini. Documenti e testimonianze del primo secolo 4* (Espansione e inculturazione) (ur. Costanzo Cargnoni), Edizioni Frate Indovino, Perugia 1992, str. 1643–1732.
- Da Langasco Cassiano, *Cultura materiale in convento* (I libretti del Museo di Vita Cappuccina; 1), Genova 1990.
- Da Lapedona Bernardino, *Il convento dei minori cappuccini nella città di Camerino*, Stampa, Ancona 1931.
- Da Portogruaro Davide, I Cappuccini Veneti a Gorizia 1591–1610, v: *Studi goriziani* 15 (1954), str. 7–20.
- Da Portogruaro Davide, *Il tempio del Redentore e il convento dei cappuccini di Venezia*, Scuola Tipografica Emiliana Artigianelli, Venezia 1930.

- Da Venezia Francesco Piazzetta, „Osservationi nel fabricar una chiesa et convento di cappuccini“, di Francesco Piazzetta da Venezia, v: *I frati cappuccini. Documenti e testimonianze del primo secolo 4* (Espansione e inculturazione), (ur. Costanzo Cargnoni), Edizioni Frate Indovino, Perugia 1992, str. 1629–1633.
- D'Alatri Mariano, Gli spazi nei conventi cappuccini. Consistenza e destinazione, v: *Architettura cappuccina. Atti della giornata di studi storici sull'architettura cappuccina*, (Cappuccini Trento; 1), (ur. Lino Mocatti – Silvana Chistè), Autem, Trento 1995, str. 71–82.
- D'Alatri Mariano, Il primo secolo (1525–1619). Quadro storico, v: *I Cappuccini. Fonti documentarie e narrative del primo secolo (1525–1619)* (ur. Vincenzo Criscuolo), Curia generale dei Cappuccini, Roma 1994, str. 19–73.
- D'Alatri Mariano, *Kapucini*, Kapucinski provincialat, Ljubljana 1996.
- Dalla Cà Alessandro, *Il P. Matteo Pedrazza da Schio e il convento dei cappuccini di Schio. Nel 4. centenario dalla sua fondazione*, La tipografica veronese, Verona 1936.
- D'Ascoli Emidio, *I primi conventi dei frati minori cappuccini (1528–1548)*, Curia Generalizia dell'Ordine, Romae 1928.
- De Cadilhac Rossella, Insediamenti degli ordini mendicanti nelle Marche. Origine e sviluppo dell'architettura francescana, v: *Gli ordini mendicanti (secc. XIII–XVI). Atti del XLIII Convegno di studi maceratesi. Abbazia di Fiastra, Tolentino, 24–25 novembre 2007* (Studi maceratesi; 43), Centro di studi storici maceratesi, Macerata 2009, str. 27–56.
- De Mari Nicolò, L'architettura monastica, v: *Guida ai monasteri d'Italia. Storia, arte, attività religiose e culturali, visita guidata e indicazioni pratiche, ospitalità, prodotti tipici e artigianato*, Piemme, Casale Monferrato 1997, str. 65–86.
- Dellwing Herbert, Le chiese degli ordini mendicanti nelle Marche. Tipologia e forma, v: *Arte e spiritualità negli ordini mendicanti. Gli Agostiniani e il Cappellone di San Nicola a Tolentino* (ur. Centro Studi Agostino Trapè), Argos, Tolentino 1992, str. 71–76.
- Der Schlern* 74 (400 Jahre Kapuziner in Bozen) (2000), št. 4–5.
- Doberer Erika, Lettner, v: *Lexikon des Mittelalters* 5 (Hiera-Mittel bis Lukanien), Artemis, München-Zürich 1991, str. 1914–1915.
- Dolar Jaro, Kapucinska knjižnica Krško, v: *Kapucinska knjižnica in galerijska zbirka Krško. Kulturni zakladi naše preteklosti* (ur. Lojze Štih), Krajevna skupnost, Krško 1983, str. 9–11.
- Dolenc Jože, Sv. Lovrenc Brindiški, v: *Leto svetnikov* 3 (julij–september) (ur. Marijan Smolik), Mohorjeva družba, Celje 2000, str. 183–187.
- Dolinar France M., *Das Jesuitenkolleg in Laibach und die Residenz Pleterje 1597–1704*, Theologische Fakultät, Ljubljana 1976.
- Dolinar France M., Jožefizem in janzenizem, v: *Zgodovina Cerkve na Slovenskem* (ur. Metod Benedik et al.), Mohorjeva družba, Celje 1991, str. 153–171.
- Dolinar France M., Oglejski patriarhat in Slovenci do ustanovitve Goriške nadškofije, v: *Goriški letnik. Zbornik Goriškega muzeja* 29 (2002), str. 67–81.
- Dolinar France M. et al., *Slovenski zgodovinski atlas* (ur. Drago Bajt – Marko Vidic), Nova revija, Ljubljana 2011.
- Dolničar Janez Gregor, Zgodovina ljubljanske stolne cerkve, v: *Zgodovina ljubljanske stolne cerkve. Ljubljana 1701–1714* (Opera Instituti Artis Historiae), (ur. Ana Lavrič), Založba ZRC, Ljubljana 2003, str. 209–362.
- Donin Richard Kurt, *Die Bettelordenskirchen in Österreich. Zur Entwicklungsgeschichte der österreichischen Gotik*, Rohrer, Baden bei Wien 1935.

- Dreger Moriz, *Baugeschichte der k. k. Hofburg in Wien bis zum XIX. Jahrhunderte* (Österreichische Kunsttopographie; 14), Kommission bei A. Schroll, Wien 1914.
- Dür Martin, *Die Kapuziner in Vorarlberg* (tipkopis diplomske naloge), Universität Innsbruck, Innsbruck 1990.
- Engl Franz, Der Kapuzinerorden und die bildende Kunst, v: *Die Bildhauerfamilie Zürn. 1585 – 1724, Schwaben, Bayern, Mähren, Österreich. Ausstellung des Landes Österreich Braunau im Inn, ehemalige Kapuzinerkirche (später Stadttheater), 27. April bis 28. Oktober 1979. Ausstellung des Landes Österreich Braunau im Inn, ehemalige Kapuzinerkirche (später Stadttheater), 27. April bis 28. Oktober 1979*, Oberösterreichischer Landesverl., Linz 1979), str. 23–32.
- Etzi Priamo, *Iuridica franciscana. Pravne poti skozi zgodovino treh Frančiškovih redov*, Brat Frančišek, Ljubljana 2007.
- Favia Lorenzo, Il convento dei cappuccini a Cividale del Friuli in una cartografia del XVIII secolo, v: *Forum Iulii. Annuario del museo nazionale di Cividale del Friuli* 21 (1997), str. 135–143.
- Fekonja Andrej, Celje in okolica, v: *Dom in svet. Zabavi in pouku* 8 (1895), št. 11, str. 718–726.
- Felsner Josef, *Pettau und seine Umgebung. Topografisch-historisch-statistische Skizzen*, W. Blanke, Pettau 1895.
- Fiedler Andreas Marian a Ss.S., *Austria Sacra. Oesterreichische Hierarchie und Monasteriologie. Geschichte der ganzen österreichischen, weltlichen und klösterlichen Klerisey beyderlei Geschlechts. Aus den Sammlungen Josephs Wendt v/on/ Wendenthal* 3 (zv. 5, Das Innerösterreich), Gedr. Bey M. a. Schmidt, Wien 1783.
- Fischer Rainald, Kapuzinergärten, v: *Helvetia Franciscana* 16 (1986–87), str. 91–98.
- Fleischacker Johannes Leo, *Studien zu einer „Eremitologie“. Idee von Verwirklichung des Einsiedlergedankens im Kapuzinerorden von den Anfängen bis heute im deutschen Sprachraum* (tipkopis doktorske disertacije), Universität Graz, Graz 1988.
- Flood David, Denaro – contesto storico-economico, v: *Dizionario francescano. Spiritualità* (ur. Ernesto Caroli), Messaggero, Padova 1995, str. 381–391.
- Franckenstein Josef, Kapuzierkirche und Kloster, v: *Die sakralen Kunstdenkmäler der Stadt Innsbruck. Teil I, Innere Stadtteile* (Österreichische Kunsttopographie; 52), (ur. Johanna Felmayer et al.), A. Schroll & Company, Wien 1994, str. 135–151.
- Frank Isnard W., Bettelorden, v: *Lexikon des Mönchtums und der Orden*, Reclam, Stuttgart 2005, str. 81–82.
- Frank Karl Suso, Gebaute Armut. Zur südwestdeutsch-schweizerischen Kapuzinerarchitektur des 17. Jahrhunderts, v: *Franziskanische Studien* 58 (1976), str. 55–77.
- Franzoi Umberto – Di Stefano Dina, *Le chiese di Venezia*, Alfieri, Venezia 1976.
- Fräss-Ehrfeld Claudia, 350 Jahre Kapuziner in Klagenfurt, v: *Kapuzinerkloster Klagenfurt – ein Ort der Hoffnung* (ur. Alfons Kapp), Kapuzinerkloster, Klagenfurt 1996, str. 9–37.
- Fregona Antonio, *I frati cappuccini nel primo secolo di vita (1525–1619). Approccio critico alle fonti storiche, giuridiche e letterarie più importanti* (Studi francescani; 8), Messaggero, Padova 2006.
- Frey Hyazinth, *Die Beziehungen der Kapuziner zu Ungarn bis zur Gründung des ersten Klosters (1595–1647)* (Univeristas Pontificia Gregoriana), Verl. der Kapuziner in Ungarn, Budapest 1949.
- Friedrich Verena, *Kapuzinerkirche in Wien „Heilige Maria von den Engeln“*, Kunstverl. Peda, Passau 2006.

- Fritsch Susanne, Augustiner in der Stadt. Ansiedlung, Position und Aufgaben der Augustinerklöster in spätmittelalterlichen Städten, v: *Bettelorden in Mitteleuropa – Geschichte, Kunst, Spiritualität. Referate der gleichnamigen Tagung vom 19. bis 22. März 2007 in St. Pölten* (Beiträge zur Kirchengeschichte Niederösterreichs; 15), (ur. Heidemarie Specht – Ralph Andraschek-Holzer), Bischofliches Ordinariat St. Pölten, Diözesanarchiv, St. Pölten 2008, str. 198–210.
- Frühwirth Eva et al., *Kapuzinerkirche Leibnitz*, Kapuzinergemeinschaft, Leibnitz s. d.
- Fugger Germađnik Rolanda, Protireformacija in katoliška prenova verskega živiljenja, v: *Od škofije --- do škofije. Opredmetena cerkvena dediščina celjske škofije*, (ur. Darja Pirkmajer), Pokrajinski muzej Celje, Celje 2007, str. 51–57.
- Führer durch die Kapuzinerkirche, v: *Kapuzinerkloster Klagenfurt – ein Ort der Hoffnung*, (ur. Alfons Kapp), Kapuzinerkloster, Klagenfurt 1996, str. 65–72.
- Furttenbach Joseph, *Architectura civilis* (Ulm, 1628); faksimile v: *Documenta technica. Reihe 2. Quellenschriften zur Technikgeschichte*, Olms, Hildesheim-New York 1971.
- Gatti Perer Maria Luisa, Lo spazio sacro nelle „Istruzioni“ di San Carlo e nei nuovi ordini religiosi del Cinquecento, v: *Architettura cappuccina. Atti della giornata di studi storici sull'architettura cappuccina* (Cappuccini Trento; 1), (ur. Lino Mocatti – Silvana Chistè), Autem, Trento 1995, str. 25–65.
- Geschichte und Geschichten von Knittelfeld. 300 Jahre Kapuzinerkirche*, Stadtarchiv, Knittelfeld 2005.
- Geyer Roderich, *Das Kapuzinerkloster in Tulln 1635–1787* (Beiträge zur Kirchengeschichte Niederösterreichs), DASP - Bischöfl. Ordinariat St. Pölten, Diözesanarchiv, Wien 2000.
- Giandomenico Nicola, Rivortorto, santuario, v: *Dizionario francescano. Spiritualità*, (ur. Ernesto Caroli), Messaggero, Padova 1995, str. 1747–1758.
- Gieben Servus, Al di qua e al di là delle Alpi. Confronti fra architetture cappuccine, v: *Architettura cappuccina. Atti della giornata di studi storici sull'architettura cappuccina* (Cappuccini Trento; 1), (ur. Lino Mocatti – Silvana Chistè), Autem, Trento 1995, str. 83–90.
- Gieben Servus, La cultura materiale dei cappuccini nel primo secolo (1525–1619), v: *Colletanea Franciscana* 69 (1999), št. 1-2, str. 145–173.
- Gieben, Servus, La vita quotidiana nei conventi, v: *I Cappuccini in Emilia-Romagna. Storia di una presenza* (Momenti della chiesa italiana), (ur. Giovanni Pozzi – Paolo Prodi), EDB, Bologna 2002, str. 198–215.
- Gieben Servus, L'arredamento sacro e le sculture lignee dei cappuccini nel periodo della controriforma, v: *I frati cappuccini. Documenti e testimonianze del primo secolo 4* (Espansione e inculturazione), (ur. Costanzo Cargnoni), Edizioni Frate Indovino, Perugia 1992, str. 1635–1642.
- Giordani Maura, *I cappuccini a Gorizia tra XVI e XVII secolo* (tipkopis diplomatske naloge), Università degli studi, Trieste 1995–1996.
- Giordani Maura, Il convento e la chiesa dei Cappuccini a Gorizia, v: *Marco d'Aviano. Gorizia e Gradisca dai primi studi all'evangelizzazione dell'Europa. Raccolta di studi e documenti dopo il convegno storico-spirituale del 14 ottobre 1995*, (ur. Walter Arzaretti – Maurizio Qualizza), Fondazione società per la conservazione della Basilica di Aquileia, Pordenone 1998, str. 221–233.
- Giovanazzi Franco, I luoghi nelle costituzioni e nelle cronache cappuccine, v: *Un convento. Architettura trentina nel Seicento* (Bibliotheca Civis; 5), (ur. Lino Mocatti), Gruppo culturale Civis, Biblioteca Cappuccini, Trento 1992, str. 7–23.

- Giovanazzi Franco, Le tracce dell'insegnamento di Antonio da Pordenone nei conventi cappuccini trentini, v: *Architettura cappuccina. Atti della giornata di studi storici sull'architettura cappuccina* (Cappuccini Trento; 1), (ur. Lino Mocatti – Silvana Chistè), Autem, Trento 1995, str. 122–147.
- Giovanazzi Sergio, La riscoperta di un architetto cappuccino, v: *Architettura cappuccina. Atti della giornata di studi storici sull'architettura cappuccina* (Cappuccini Trento; 1), (ur. Lino Mocatti – Silvana Chistè), Autem, Trento 1995, str. 91–107.
- Giovanazzi Sergio, Un trattatista cappuccino tra Cinquecento e Seicento, v: *Un convento. Architettura trentina nel Seicento* (Bibliotheca Civis; 5), (ur. Lino Mocatti), Gruppo culturale Civis, Biblioteca Cappuccini, Trento 1992, str. 25–66.
- Giovanazzi Sergio, Una „Fabrica“ secondo il pensiero di Antonio da Pordenone Cappuccino. Il convento di Ala in Lagarina (Trento), v: *Un convento. Architettura trentina nel Seicento* (Bibliotheca Civis; 5), (ur. Lino Mocatti), Gruppo culturale Civis, Biblioteca Cappuccini, Trento 1992, str. 67–111.
- Gisler Athanasius, Das Kapuzinerkloster in St. Anton „auf den Stiegen“ in Graz, v: *Grazer Volksblatt* 58 (17. 7. 1925), št. 161, str. 1–2.
- Golia Modest, *Regesti Škofijskega arhiva v Ljubljani* 1 (tipkopis), Ljubljana 1956.
- Golia Modest, *Regesti Škofijskega arhiva v Ljubljani* 2 (tipkopis), Ljubljana 1957.
- Goropevšek Branko, Mesto v zgodovini, Celje v naši zavesti (prostorska širitev celjskega mesta do srede 19. stoletja), v: *Pogled v urbanistični razvoj Celja*, Zgodovinski arhiv Celje, Celje 2004, str. 5–12.
- Graf Hieronimus, Die Kapuziner in den Türkenkriegen, v: *Aus dem Leben und Wirken des Kapuziner-Ordens mit besonderer Berücksichtigung der Deutschsprachigen Provinzen. Festschrift zum 400jährigen Jubiläum des Ordens*, (ur. Chrysostomus Schulte), Hanns Eder Verlag, München 1928, str. 125–127.
- Graf Theophil, *Die Kapuziner* (Orden der Kirche; 2), Paulusverlag, Freiburg 1957.
- Granda Stane, Onim pri Bogu, sebi in zanamcem, v: *Škofija Novo mesto. Onim pri Bogu, sebi in zanamcem*, (ur. Zvone Pelko), Družina, Ljubljana 2006, str. 30–205.
- Grdina Igor, Hrenov odnos do protestantov, v: *Hrenov simpozij v Rimu* (Simpoziji v Rimu; 15), (ur. Edo Škulj), Mohorjeva družba, Celje 1998, str. 229–243.
- Grivič Josip, *Kapucini. Kapucinski samostan Sv. Josipa. Karlobag 1710.–2008.*, Kapucinski samostan Sv. Josipa, Karlobag 2008.
- Gross Werner, Bettelordenskirche, v: *Lexikon für Theologie und Kirche* 2 (Barontus – Cölestiner), (ur. Josef Höfer – Karl Rahner), Verlag Herder, Freiburg 1958, str. 322–323.
- Gruden Josip, *Zgodovina slovenskega naroda. I. del* (reprint prve izdaje, ki je izšla v 6 zvezkih v letih od 1910 do 1916), Mohorjeva družba, Celje 1992.
- Hančič Damjan, *Klarise na Kranjskem* (Gradivo in razprave, Zgodovinski arhiv Ljubljana; 26), Zgodovinski arhiv Ljubljana, Ljubljana 2005.
- Hardick Lothar, Denaro, ricchezza, ricco, v: *Dizionario francescano. Spiritualità*, (ur. Ernesto Caroli), Messaggero, Padova 1995, str. 369–380.
- Hardick Lothar, Povertà, povero, v: *Dizionario francescano. Spiritualità*, (ur. Ernesto Caroli), Messaggero, Padova 1995, str. 1551–1588.
- Hartwagner Siegfried, *Klagenfurt. Stadt. Ihre Kunstwerke, historischen Lebens- und Siedlungsformen*, Verlag St. Peter, Salzburg 1980.
- Hausmann Robert F., Die Anfänge des Kapuzinerklosters in Leibnitz, v: *Leibnitz. 75 Jahre Stadt*, (ur. Gert Christian), Stadt Leibnitz, Leibnitz 1988, str. 95–96.

- Havránková Hana, *Das Prager Loreto*, Oswald, Prag 1991.
- Hawlick-van de Water Magdalena, *Der schöne Tod. Zeremonialstrukturen des Wiener Hofes bei Tod und Begräbnis zwischen 1640 und 1740*, Herder Verlag, Wien 1989.
- Hawlik-van de Water Magdalena, *Die Kaisergruft. Begräbnisstätte Habsburger in Wien*, Herder Verlag, Wien 1987.
- Hehenberger Susanne, Der kaiserliche Schatz bei den Kapuzinern in Wien, v: *Bettelorden in Mitteleuropa – Geschichte, Kunst, Spiritualität. Referate der gleichnamigen Tagung vom 19. bis 22. März 2007 in St. Pölten* (Beiträge zur Kirchengeschichte Niederösterreichs; 15), (ur. Heidemarie Specht – Ralph Andraschek-Holzer), Bischofliches Ordinariat St. Pölten, Diözesanarchiv, St. Pölten 2008, str. 539–559.
- Heine-Geldern Maximilian, *ECCLESIA – Kirchenbau und Liturgie* (tipkopis diplomskega dela), Technische Universität Wien, Wien 2007.
- Heitzmann Klaus, Kirchen, Kloster, Kapuziner. Die Geschichte der Pfarre und des religiösen Lebens in Tamsweg, v: *Tamsweg*, Pfeifenberger, Tamsweg 2008, str. 446–481.
- Hengel Katharina, *Das Heimatmuseum als Konstruktion. Das Fallbeispiel – Stadtmuseum Murau* (tipkopis diplomske naloge), FH Joanneum Graz, Graz 2006.
- Herzig Arno, *Der Zwang zum wahren Glauben. Rekatholisierung vom 16. bis zum 18. Jahrhundert*, Vandenhoeck und Ruprecht Verlag, Göttingen 2000.
- Hess Cuthbert, *The Capuchins. A Contribution to the History of the Counter-Reformation*, Sheed & Ward, London 1928–1929.
- Hetzenauer Michael, *Das Kapuziner-Kloster zu Innsbruck. Das erste dieses Ordens in Deutschland*, Rauch, Innsbruck 1893.
- Hindin Adam S., Gothic Goes East. Mendicant Architecture in Bohemia and Moravia, 1226–1278, v: *Bettelorden in Mitteleuropa – Geschichte, Kunst, Spiritualität. Referate der gleichnamigen Tagung vom 19. bis 22. März 2007 in St. Pölten* (Beiträge zur Kirchengeschichte Niederösterreichs; 15), (ur. Heidemarie Specht – Ralph Andraschek-Holzer), Bischofliches Ordinariat St. Pölten, Diözesanarchiv, St. Pölten 2008, str. 370–405.
- Höfer Rudolf K., Christentum und Kirche von den Anfängen bis zur Gegenreformation, v: *Geschichte der Stadt Graz 3* (Kirche, Bildung, Kultur), (ur. Walter Brunner), Eigenverl. d. Stadt Graz, Graz 2003, str. 7–134.
- Höfer Rudolf, Bischof Martin Brenner als Gegenreformer und katholischer Reformator, v: *Katholische Reform und Gegenreformation in Innerösterreich 1564–1628. Katoliška prenova in protireformacija v notranjeavstrijskih deželah 1564–1628. Riforma cattolica e controriforma nell'Austria interna 1564–1628* (ur. France M. Dolinar et al.), Hermagoras = Mohorjeva, Klagenfurt-Ljubljana-Wien 1994, str. 21–40.
- Hoffmann Eckhard, Das Kapuzinerkloster Krško und seine Bibliothek. Parallelen zum Franziskanerkloster Mosbach (separat), Aktuelle Verlagsgruppe, Obrigheim 1985, str. 193–202.
- Höfler Janez, *Gradivo za historično topografijo predložefinskih župnij na Slovenskem. Primorska. Oglejski patriarhat, Goriška nadškofija, Tržaška škofija, Goriški muzej, grad Kromberk*, Nova Gorica 2001.
- Höfler Janez, Nekaj zgodovinskega gradiva k arhitekturi 17. stoletja na Slovenskem, v: *Zbornik za umetnostno zgodovino* n. v. 17 (1981), str. 89–96.
- Hohenegger Agapit, *Geschichte der Tirolischen Kapuziner-Ordensprovinz (1593–1893)* 1, Verlag der Wagnerischen k. k. Universitäts – Buchhandlung, Innsbruck 1913.
- Hohlstein Michael, „Was im closter mir zu gehörig ist“. Gedankliche Begründungen von Eigenbesitz im Kontext der spätmittelalterlichen Klosterreform, v: *Gelobte Armut*.

- Armutskonzepte der franziskanischen Ordensfamilie vom Mittelalter bis in die Gegenwart*, (ur. Hans-Dieter Heimann et al.), Schöningh, Paderborn et al. 2012, str. 393–409.
- Horat Heinz, Die Bauanweisungen des hl. Karl Borromäus und die schweizerische Architektur nach dem Tridentinum, v: *Kunst um Karl Borromäus*, (ur. Bernhard Anderes et al.), Faksimile-Verlag, Luzern 1985, str. 135–155.
- Horvat Rudolf, *Povijest grada Varaždina*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Varaždin 1993.
- Hozjan Andrej, Franc III. Nádasdy in Prekmurje. Ob 340. obletnici usmrtnitve protihabsburškega zarotnika, v: *Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino* 59 (2011), št. 2, str. 211–230.
- Hozjan Andrej, Nekrolog za Rozo Rebeko Schrattenbach, poročeno grofico Nádasdy z Gornje Lendave, iz 1718, v: *Ženske skozi zgodovino. Zbornik referatov 32. zborovanja slovenskih zgodovinarjev. Celje, 30. september–2. oktober 2004*, (ur. Aleksander Žižek), Zveza zgodovinskih društev Slovenije, Celje 2004, str. 65–68.
- Hozjan Andrej, Tomaž Hren in drugi tedanji škofje Notranje Avstrije, v: *Hrenov simpozij v Rimu* (Simpoziji v Rimu; 15), (ur. Edo Škulj), Mohorjeva družba, Celje 1998, str. 99–103.
- Hozjan Andrej – Potočnik Dragan, *Zgodovina 2. Učbenik za 2. letnik gimnazije*, DZS, Ljubljana 2000.
- Hubertus Pater, Zur Geschichte der Kaisergruft in Wien, v: *Aus dem Leben und Wirken des Kapuziner-Ordens mit besonderer Berücksichtigung der Deutschsprachigen Provinzen. Festschrift zum 400jährigen Jubiläum des Ordens*, (ur. Chrysostomus Schulte), Hanns Eder Verlag, München 1928, str. 128–129.
- Hümmerich Walther, *Anfänge des kapuzinischen Klosterbaues. Untersuchungen zur Kapuzinerarchitektur in den rheinischen Ordensprovinzen* (Rhenania Franciscana Antiqua; 3), Selbstverlag der Gesellschaft für Mittelrheinische Kirchengeschichte, Mainz 1987.
- I conventi cappuccini nell'inchiesta del 1650* (Monumenta Historica Ordinis Minorum Capuccinorum; 15–17), (ur. Mariano d'Alatri), Istituto Storico dei Cappuccini, Roma 1984.
- I frati cappuccini a Mestre*, Convento dei frati minori cappuccini, Cenacolo culturale San Carlo, Mestre 1984.
- I frati cappuccini ad Asolo*, Frati minori cappuccini, Asolo 1987.
- I frati cappuccini. Documenti e testimonianze del primo secolo 4* (Espansione e inculturazione), (ur. Costanzo Cargnoni), Edizioni Frate Indovino, Perugia 1992.
- Il contributo degli ordini religiosi al concilio di Trento* (Studio teologico per laici. Edizioni di „La città di vita“), (ur. Paolo Cherubelli), Vallecchi, Firenze 1946.
- Ilg Matthias, Die Kapuziner, v: *Orden und Klöster im Zeitalter von Reformation und katholischer Reform 1500–1700*, (ur. Friedhelm Jürgensmeier – Regina Elisabeth Schwerdtfeger), Aschendorff, Münster 2007, str. 215–237.
- Ilustrirani Slovenec* 4 (9. 9. 1928), št. 37, str. 289–296.
- Ilwof Franz, *Die Grafen von Attems. Freiherren von Heiligenkreuz in ihrem Wirken in und für Steiermark. Mit 2 Porträts und 3 genealogischen Tabellen*, Styria, Graz 1897.
- Ingegneri Gabriele, *Storia dei cappuccini della provincia di Torino* (Bibliotheca Seraphico-Capuccina; 86), Istituto Storico dei Cappuccini, Roma 2008.
- Ingegneri Gabriele – Ferrarini Laura, Le Cappuccine in Emilia-Romagna, v: *I Cappuccini in Emilia-Romagna. Uomini ed eventi*, Frati Minori Cappuccini, Bologna-Parma 2005, str. 635–689.

- Iz Krškega, *Zgodnja Danica. Katoliški cerkveni list* 50 (6. 8. 1897), št. 31, str. 245–246.
- Iz Škofje Loke, *Zgodnja Danica. Katoliški cerkveni list* 41 (14. 12. 1888), št. 50, str. 397.
- Janisch Josef Andreas, *Topographisch-statistisches Lexikon von Steiermark. Mit historischen Notizen und Anmerkungen* 2, Verlag für Sammler, Graz 1885.
- Jarc Janko, Iz preteklih stoletij Novega mesta, v: *Novo mesto skozi čas*, (ur. Jovo Grobovšek – Tone Knez), Dolenjski muzej, Novo mesto 1978.
- Jenko Ana, Opombe k srednjeveški arhitekturi beraških redov v Kopru, v: *Zbornik za umetnostno zgodovino* n. v. 50 (2014), str. 47–64.
- Jeranko Brane, Obnova kapucinskega samostana, v: *Novi tednik. Glasilo občinskih konferenc SZDL Celje, Laško, Mozirje, Slovenske Konjice, Šentjur, Šmarje pri Jelšah in Žalec* 61 (21. 2. 2006), št. 15, str. 6.
- Jeranko Brane, Obnova kapucinskega samostana. Pred 400-letnico celjskega samostana na Bregu bodo stavbo in okolico temeljito prenovili, v: *Novi tednik. Glasilo občinskih konferenc SZDL Celje, Laško, Mozirje, Slovenske Konjice, Šentjur, Šmarje pri Jelšah in Žalec* 61 (25. 8. 2006), št. 67, str. 10.
- Jezuiti na Slovenskem. *Zbornik simpozija* (Redovništvo na Slovenskem; 3), Inštitut za zgodovino Cerkev Teološke fakultete, Provincialat slovenske province Družbe, Ljubljana 1992.
- Jezuitski kolegij v Ljubljani (1597–1773). Zbornik razprav* (Redovništvo na Slovenskem; 4), (ur. Vincenc Rajšp), Zgodovinski inštitut Milka Kosa Znanstvenoraziskovalnega centra SAZU, Provincialat slovenske province Družbe Jezusove, Inštitut za zgodovino Cerkev Teološke fakultete, Ljubljana 1998.
- Jørgensen Johannes, *Sveti Frančišek Asiški* (Frančišek med nami; 4), Brat Frančišek, Ljubljana 2000.
- Judák Viliam, Kapucini na Slovensku, v: *Dejiny Kapucínov na Slovensku. Vybrané príspevky z historických seminárov, ktor sa konali v rokoch 2004–2005. 330 rokov príchodu kapucínov na Slovensko, súdny proces s kapucínmi v roku 1961, nasa spoločná história s Českou provinciou* (Historia capuccina; 2), (ur. Tomáš Konc – Ladislav Tkacik), Minor, Kapucini na Slovensku, Bratislava 2007, str. 8–13.
- Justinian Pater, Das Kapuzinerkloster als Ausdrucksform des franziskanischen Gedankens, v: *Aus dem Leben und Wirken des Kapuziner-Ordens mit besonderer Berücksichtigung der Deutschsprachigen Provinzen. Festschrift zum 400jährigen Jubiläum des Ordens*, (ur. Chrysostomus Schulte), Hanns Eder Verlag, München 1928, str. 62–67.
- Kapuziner. 350 Jahre in Gmunden. 1636–1986*, Kapuzinerkloster Gmunden, Gmunden 1986.
- Kapuzinerkloster Klagenfurt. Ein Ort der Hoffnung*, (ur. Alfons Kapp), Kapuzinerkloster, Klagenfurt 1996.
- Kemiveš Mirko, Dolazak kapucina u Varaždin i znameniti kapucini tijekom 300 godina varaždinskog samostana, v: *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin* 12/13 (2001), str. 123–146.
- Kemperl Metoda, Celjski in mariborski mestni zidarski mojstri in okrožni inženirji ter njihove naloge, v: *Načrti okrožnih inženirjev in mestnih zidarskih mojstrov na slovenskem Štajerskem. (1786–1849)*, (ur. Metoda Kemperl), Zgodovinski arhiv Celje, Pokrajinski arhiv Maribor, Celje-Maribor 2008, str. 19–27.
- Kemperl Metoda, Cerkevni ustanovi knezov Eggenbergov v 17. stoletju na Kranjskem, v: *Zbornik za umetnostno zgodovino* n. v. 43 (2007), str. 105–136.
- Kemperl Metoda, Kapucinska cerkev sv. Frančiška Asiškega v Vipavskem Križu, v: *Leksikon cerkva na Slovenskem. Škofija Koper XI. 2 (Dekanija Vipavska)*, (ur. Luka Vidmar), Mohorjeva družba, Celje 2004, str. 240–242.

- Kemperl Metoda, *Romanja in romarske cerkve 17. in 18. stoletja na Slovenskem*. Gorenjska z Ljubljano, Celjska Mohorjeva družba, Društvo Mohorjeva družba, Celje 2011.
- King Stefan, *Kapuziner Rottweil. Bauhistorischer Rundgang durch das ehemalige Kapuzinerkloster*, Todt Druck, Rottweil 2011.
- Kisch Wilhelm, *Die alten Strassen und Plaetze Wien's und ihre historisch interessanten Haeuser. Ein Beitrag zur Culturgeschichte Wiens mit Rücksicht auf die vaterländische Kunst, Architektur, Musik und Literatur* 2, Frank, Wien 1895.
- Klaiber Susan, *Architecture as Form of Erudition. Early Modern Priest-Architects*, v: *Sacred Architecture* 24 (2013), str. 11–16.
- Klinec Rudolf, *Marija v zgodovini Goriške. Kakor sonce skoz glaž gre, glaž ta se ne razbije: glej, tako je rojen bil Jezus od Marije*, Goriška Mohorjeva družba, Gorica 1955.
- Knez Darko, *Ljudska pobožnost in proces sekularizacije (1750–1850)* (tipkopis magistrskega dela), samozaložba, Ljubljana 2001.
- Koblar Anton, Črtice o kapucinskih samostanih štajerske provincije, v: *Izvestja muzejskega društva za Kranjsko* 4 (1894), str. 204–210, 229–237.
- Koch Gaudentius, *Anlage eines Kapuzinerklosters*, v: *Aus dem Leben und Wirken des Kapuziner-Ordens mit besonderer Berücksichtigung der Deutschsprachigen Provinzen. Festschrift zum 400jährigen Jubiläum des Ordens*, (ur. Chrysostomus Schulte), Hanns Eder Verlag, München 1928, str. 60–62.
- Kodolitsch Georg, Mureck. *Kunstgeschichtlicher Stadtführer, herausgegeben anlässlich der Stadterhebungsfeier* 1976, Leykam, Graz 1976.
- Kohlbach Rochus, *Die barocken Kirchen von Graz*, Grazer Dom-Verlag, Graz 1951.
- Kolar Bogdan, *Iskalci Boga. Redovništvo in redovne skupnosti v zgodovini Cerkve*, Društvo Mohorjeva družba, Celjska Mohorjeva družba, Celje 2005.
- Kolar Bogdan, Ljubljanski škof Tomaž Hren in katoliška prenova, v: *Katholische Reform und Gegenreformation in Innerösterreich 1564–1628. Katoliška prenova in protireformacija v notranjeavstrijskih deželah 1564–1628. Riforma cattolica e controriforma nell'Austria interna 1564–1628* (ur. France M. Dolinar et al.), Hermagoras = Mohorjeva, Klagenfurt-Ljubljana-Wien 1994, str. 49–61.
- Koloini Borut, *Križ je bu enkrat mejstu. Življenje nekega kraja*, samozaložba, Vipavski Križ 1992.
- Komelj Ivan, Arhitektura kapucinskega reda na Slovenskem tudi kot konservatorski problem, v: *Varstvo spomenikov* 28 (1986), str. 9–11.
- Korošec Branko, *Ljubljana skozi stoletja. Mesto na načrtih, projektih in v stvarnosti*, Mladinska knjiga, Ljubljana 1991.
- Košir Anton, Okvirni pregled zgodovine redovništva na Slovenskem, v: „*Za bolje svjedočenje Evandelijskega*“ – zbornik radova Prvog redovniškega tjedna (Zagreb, 4–6. IX. 1973), Vijeće viših redovničkih poglavara u Jugoslaviji, Unija viših redovničkih poglavara Jugoslavije, Zagreb 1973, str. 101–131.
- Košir Fedja, *K arhitekturi. Razvoj arhitekturne teorije*, Fakulteta za arhitekturo, Ljubljana 2006.
- Kovač Mojca M., Župnijska cerkev Sv. Jurija v Piranu. Nova odkritja o obnovi ali novogradnji med letoma 1580 in 1637, v: *Annales. Anali za istrske in mediteranske študije* 20 (2010), št. 2, str. 385–408.
- Kovač Primož, Začetki kapucinskega samostana v Škofji Loki, v: *Acta Ecclesiastica Sloveniae* 10 (1988), str. 161–199.

- Kovač Primož, Ustanovitev kapucinskega samostana v Škofji Loki, v: *Loški razgledi* 40 (1993), str. 39–58.
- Kovačič Franc, *Slovenska Štajerska in Prekmurje. Zgodovinski opis*, Matica Slovenska, Ljubljana 1926.
- Kralj Angel, *Kapucinski samostan s cerkvijo v Krškem. 350-letnica posvetitve cerkve*, Kapucinski provincialat, Ljubljana 1994.
- Kralj Angel, Transkripcija protokolov škofa Hrena 1614–1630, v: *Acta Ecclesiastica Sloveniae* 19 (1997), str. 211–440.
- Kralj Franc, 250-letnica Goriške nadškofije, v: *Goriški letnik. Zbornik Goriškega muzeja* 29, 2002, str. 263–280.
- Kralj Franc – Kralj Angel, *Kapucinski samostan s cerkvijo v Vipavskem Križu. 350-letnica samostanske cerkve*, Kapucinski provincialat, Ljubljana 1993.
- Kranj, kakršnega ni več. *Slike, razglednice in fotografije* (Gorenjski kraji in ljudje; 5), Gorenjski muzej, Kranj 1990.
- Krasić Stjepan, Crkva i samostan sv. Dominika u Trogiru. Povijesno-umjetnički prikaz, v: *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 41 (2008), št. 1, str. 67–107.
- Kruft Hanno-Walter, *Geschichte der Architekturtheorie. Von der Antike bis zur Gegenwart*, C.H.Beck, München 2013⁶.
- Kurahs Hermann, Augustiner Eremiten und Kapuziner in Radkersburg. Ein Beitrag zur Radkersburger Kirchengeschichte, v: *Blätter für Heimatkunde* 86 (2012), št. 3-4, str. 91–160.
- Kurent Tine, Merski sistemi v arhitekturi na Slovenskem, v: *Zbornik za zgodovino naravoslovja in tehnike* 9 (1987), str. 39–65.
- Kurze Darstellung der Gründung und Erhaltung des Kapuziner-Klosters auf dem neuen Markt in Wien. Nebst einem Anhang von der Schatzkammer, von den Begräbniss-Feyerlichkeiten der Allerhöchsten Herrschaften und von der kaiserlichen Gruft. Bey Gelegenheit der zweyhundertjährigen Jubelfeyer der Stiftung dieses Klosters, am 8. Sept. 1822*, Ludwig Mausberger, Wien 1822.
- La bella e santa riforma dei frati minori cappuccini* (Bibliotheca Seraphico-Cappuccina; 22), (ur. Melchiorre da Pobladura), Istituto storico cappuccino, Roma 1963.
- La Chiesa e il Convento di S. Marta in Capodistria*, R. Pecchiari Vascotto & C.i, Capodistria 1926.
- La chiesa e il convento di s.Marta in Capodistria. Monografia storica pubblicata nella ricorrenza del III centenario di fondazione*, Stab. Priora, Capodistria 1921.
- Lamut Brane, Vzhodni stolp ptujskega gradu v letu 1991, v: *Jubilejni zbornik Pokrajinskega muzeja Ormož-Ptuj*, (ur. Martin Šteiner), Pokrajinski muzej Ptuj – Ormož, Ptuj 2013, str. 164–204.
- Lang Justin, II. Orden und rel. Gemeinschaften, v: *Marienlexikon 2 (Chaldäer – Gréban)*, (ur. Remigius Bäumer – Leo Scheffczyk), EOS Verlag, St. Ottilien 1989, str. 511–512.
- Lavrič Ana, Janez Gregor Dolničar in njegova zgodovina ljubljanske stolne cerkve, v: *Zgodovina ljubljanske stolne cerkve. Ljubljana 1701–1714* (Opera Instituti Artis Historiae), (ur. Ana Lavrič), Založba ZRC, Ljubljana 2003, str. 11–62.
- Lavrič Ana, Likovna umetnost v Herbersteinovem času, v: *Herbersteinov simpozij v Rimu* (Simpoziji v Rimu; 21), (ur. Edo Škulj), Mohorjeva družba, Celje 2004, str. 455–476.
- Lavrič Ana, Loški glavar Jožef Anton Evzebij Halden in Reslfeldova slika sv. Ane pri loških kapucinih, v: *Acta historiae artis Slovenica* 20 (2015), št. 2, str. 95–109, 154.

- Lavrič Ana, Prispevek k stavbni zgodovini samostana in cerkve bosonogih avguštincev v Ljubljani, v: *Acta historiae artis Slovenica* 17 (2012), št. 2, str. 103–136, 194–195.
- Lavrič Ana, *Vloga ljubljanskega škofa Tomaža Hrena v slovenski likovni umetnosti. Die Rolle des Bischofs Tomaž Hren in der slowenischen bildenden Kunst* (Dela / Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Razred za zgodovinske in družbene vede = Opera / Academia scientiarum et artium Slovenica, Classis I: Historia et sociologia; 32. Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta = Institutum historiae artium; 1), Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana 1988.
- Lavrič Ana, Vloga ljubljanskih škofov Janeza Tavčarja in Tomaža Hrena v likovni umetnosti katoliške preнове, v: *Katholische Reform und Gegenreformation in Innerösterreich 1564–1628. Katoliška prenova in protireformacija v notranjeavstrijskih deželah 1564–1628. Riforma cattolica e controriforma nell'Austria interna 1564–1628* (ur. France M. Dolinar et al.), Hermagoras = Mohorjeva, Klagenfurt-Ljubljana-Wien 1994, str. 625–635.
- Lavrič Ana, Zgodovina ljubljanske stolne cerkve po dokumentih Janeza Antona Dolničarja, v: *Zgodovina ljubljanske stolne cerkve. Ljubljana 1701–1714* (Opera Instituti Artis Historiae), (ur. Ana Lavrič), Založba ZRC, Ljubljana 2003, str. 443–495.
- Lavrič Ana – Resman Blaž, Marija Pomagaj na Slovenskem. Layerjeva slika, njene predhodnice in naslednice, v: *Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino* 62 (2014), št. 2, str. 233–254.
- Lavtar Primož, *Vloga kapucinov v mestu Kranj* (tipkopis diplomske naloge), samozaložba, Ljubljana 1998.
- Lazarini Franci, *Cerkvena arhitektura lavantinske škofije v času knezoškofa dr. Mihaela Napotnika (1889–1922)* (tipkopis doktorske disertacije), samozaložba, Ljubljana 2012.
- Lazarini Franci, *Franciškanska cerkev v Mariboru* (Umetnine v žepu; 7), Založba ZRC, Ljubljana 2013.
- Lazarini Franci, Najpomembnejši arhitekti in inženirji ter njihova dela na območju Republike Slovenije, v: *Arhitektura 19. stoletja na Slovenskem*, Muzej za arhitekturo in oblikovanje, Fakulteta za arhitekturo, Ljubljana 2015, str. 679–688.
- Lazarini Franci, Redovi in sakralna umetnost na Slovenskem v drugi polovici 19. in v začetku 20. stoletja, v: *Acta historiae artis Slovenica* 17 (2012), št. 2, str. 137–153.
- Le ordinazioni di Albacina (1529), v: *I cappuccini. Fonti documentarie e narrative del primo secolo (1525–1619)*, (ur. Vincenzo Criscuolo), Curia Generale dei Cappuccini, Roma 1994, str. 140–162.
- Le prime costituzioni (Roma-S. Eufemia 1536), v: *I cappuccini. Fonti documentarie e narrative del primo secolo (1525–1619)*, (ur. Vincenzo Criscuolo), Curia Generale dei Cappuccini, Roma 1994, str. 163–244.
- Ledinek Ložej Špela, Kaminska kuhinja v Vipavski dolini, v: *Historični seminar* 10 (2012), str. 83–103.
- Ledinek Ložej Špela, *Stanovanjska kultura v Vipavski dolini. Etnološki vidik razvoja in pomena kuhinje v 20. stoletju* (tipkopis doktorske disertacije), samozaložba, Nova Gorica 2011.
- Lehmann Leonhard, „Arm an Dingen, reich an Tugenden“. Die geliebte und gelobte Armut bei Franziskus und Klara von Assisi, v: *Gelobte Armut. Armutskonzepte der franiskanischen Ordensfamilie vom Mittelalter bis in die Gegenwart*, (ur. Hans-Dieter Heilmann et al.), Schöningh, Paderborn et al. 2012, str. 37–65.

- Lehmann Leonhard, Franziskaner (Konventualen, Kapuziner) und Klarissen, v: *Kulturgeschichte der christlichen Orden in Einzeldarstellungen*, (ur. Peter Dinzelbacher – James Lester Hogg), Kröner, Stuttgart 1997, str. 143–192.
- Lehmann Leonhard, Franziskanische Architektur, v: *Franziskanische Studien* 73 (1991), str. 271–283.
- Leipold Winfried, Zur Klosterbaukunst der Kamaldulenserkongregation von Montecorona, v: *Studien und Mitteilungen zur Geschichte des Benediktiner-Ordens und seiner Zweige* 84 (1973), str. 447–450.
- Lentić-Kugli Ivy, Obnova kapucinskog samostana i crkve sv. Josipa u Karlobagu potkraj 18. stoljeća, v: *Senjski zbornik* 15 (1988), št. 1, str. 121–126.
- Lentić-Kugli Ivy, *Povijesna urbana cjelina grada Varaždina*, Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, Zagreb 1977.
- Lingo Stuart Patrick, *The Capuchins and the Art of History. Retrospection and Reform in the Arts in Late Renaissance Italy* (tipkopis doktorske disertacije), Harvard University, Cambridge 1998.
- Lubej Uroš, Donino, v: *Allgemeines Künstlerlexikon. Die Bildenden Künstler aller Zeiten und Völker* 28 (Disney-Donnus), K. G. Saur, München-Leipzig 2001, str. 557–558.
- Lubšina Tušek Marija, Gli scavi archeologici nel convento dei cappuccini di Ptuj, v: *Ceramica dal Bassomedioevo al Rinascimento in Italia nordorientale e nelle aree transalpine. Atti della giornata di studio*, (ur. Maurizio Buora – Beatrice Žbona Trkman – Mitja Guštin), Società friulana di archeologia, Udine 1996, str. 163–165.
- Lubšina Tušek Marija, Ptuj. Bivša vojaška skladišča ob Potrčevi cesti, p. št. 298/1, ANSL.: XVIII/17, v: *Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Maribor. Letno poročilo 1994*, Maribor 1994, str. 85–87.
- Lubšina Tušek Marija, Ptuj, v: *Varstvo spomenikov* 37 (1998), str. 96–97.
- Lubšina Tušek Marija, Ptuj. Prostor bivših vojaških skladišč, v: *Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Maribor. Letno poročilo 1995*, Maribor 1995, str. 185–187.
- Lücke Hans-Karl, Einleitung, v: *I quattro libri dell'architettura. Die vier Bücher über die Baukunst. Andrea Palladio. Aus dem Italienischen übersetzt und eingeleitet von Hans-Karl Lücke*, Marixverlag, Wiesbaden 2008, str. 14–21.
- Ludvik Dušan, Eggenbergi in eggenberški arhivi, v: *Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino* 19 (1971), št. 2, str. 77–81.
- Maček Jože, *Mašne in svetne ustanove na Kranjskem in v Avstrijski Istri. Urejanje, državni nadzor in premoženje duhovnih in svetnih ustanov pri cerkvah na Kranjskem in v Avstrijski Istri do leta 1809. Prispevek k obravnavi državnega cerkvenstva na Kranjskem*, Društvo Mohorjeva družba, Celjska Mohorjeva družba, Celje 2005.
- Magaš Olga, Gradnja kapucinske crkve Gospe Lurdske, v: *Bernardin Nikola Škrivanić i njegovo vrijeme. Zbornik radova s Međunarodnog znanstvenog skupa o Bernardinu Škrivaniću*, održanog u Rijeci 7.–9. lipnja 1996, (ur. Darko Deković), Matica hrvatska, Ogranak, Rijeka 1997, str. 233–260.
- Mágrová Klára, *Kapuzinerkloster und Loretokapelle in Rumburg*, Stadtgemeinde Rumburk, Rumburg 2010.
- Marco d'Aviano, *Gorizia e Gradisca dai primi studi all'evangelizzazione dell'Europa. Raccolta di studi e documenti dopo il convegno storico-spirituale del 14 ottobre 1995*, (ur. Walter Arzaretti – Maurizio Qualizza), Fondazione società per la conservazione della Basilica di Aquileia, Pordenone 1998.

- Mariano Fabio, Architettura e città negli insediamenti mendicanti agostiniani, v: *Gli agostiniani nelle Marche. Architettura, arte, spiritualità*, Consulta tra le fondazioni delle casse di risparmio marchigiane, Tolentino 2004, str. 45–65.
- Marino Giovanna, I Cappuccini e l'Immacolata concezione in Calabria, v: *L'Immacolata nei rapporti tra l'Italia e la Spagna*, (ur. Alessandra Anselmi), De Luca, Roma 2008, str. 77–98.
- Marković Ivan, Zgodovinski podatki o koprskih samostanskih knjižnicah, v: *Acta Histriae* 9 (2001), št. 2, str. 433–452.
- Marković Ivan, *Fondi librari e biblioteche a Capodistria* (Collana di storia patria; 2), Edizioni Comunità Italiana = Koper, Samoupravna skupnost italijanske narodnosti, Capodistria 2001.
- Marolt Marijan, *Dekanija Celje*, Zgodovinsko društvo, Maribor 1931.
- Martelanc Tanja, Antonio da Pordenone's manuscript and its impact on the Capuchin architecture of the Central European area, v: *Collectanea Franciscana* 86 (2016), št. 1-2, str. 117–158.
- Martelanc Tanja, Arhitektura kapucinskoga samostana u Karlobagu unutar Štajerske kapucinske provincije, v: *Franjevci kapucini u Karlobagu. Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenoga skupa o 300. obljetnici djelovanja franjevac kapucina u Lici i Krbavi (1713.-2013.)* (Analecta croatica christiana; 45), (ur. Anto Barišić), Kršćanska sadašnjost, Hrvatska kapucinska provincija sv. Leopolda Bogdana Mandića, Kapucinski samostan sv. Josipa, Općina Karlobag, Zagreb-Karlobag 2014, str. 163–194.
- Martelanc Tanja, Arhitekturni traktat beneškega kapucina Antonia da Pordenone in njegov vpliv na kapucinsko arhitekturo srednje Evrope. Primer nekdanjega kapucinskega samostana na Ptuj, v: *Acta historiae artis Slovenica* 20 (2015), št. 2, str. 31–56.
- Martelanc Tanja, Družina Attems. Njena vloga na Goriškem in širše, v: *Izvestje Raziskovalne postaje ZRC SAZU v Novi Gorici* 7 (2010), str. 8–13.
- Martelanc Tanja, Kapucinska arhitektura. Izhodišča za obravnavo svetokriškega in škofjeloškega samostana, v: *Acta historiae artis Slovenica* 17 (2012), št. 2, str. 71–89.
- Martelanc Tanja, *Kapucinska arhitektura v slovenskem etničnem prostoru do nastanka Ilirskih provinc* (tipkopis doktorske disertacije), samozaložba, Ljubljana, 2016.
- Martelanc Tanja, Vipavski Križ. Urbanistični in družbeno-socialni razvoj kraja, v: *Goriški letnik. Zbornik Goriškega muzeja* 35 (2011), str. 75–93.
- Martelanc Tanja, Vipavski Križ, v: *Umetnostna topografija Slovenije. Upravna enota Ajdovščina. Občini Ajdovščina in Vipava. Druga knjiga* (Umetnostna topografija Slovenije), (ur. Helena Seražin), Založba ZRC, ZRC SAZU, Ljubljana 2012, str. 601–638.
- Massani Manfred, *Die Nordtiroler Kapuzinerprovinz. Geschichtlicher Abriss und biographische Skizzen* (tipkopis diplomske naloge), samozaložba, Innsbruck 2007.
- Massari Pietro Maria, *Le piante e prospetti dei Conventi Cappuccini Emiliani. Saggio introduttivo di Stanislao da Campagnola*, Edizioni La Baitta, Matera-Ferrara 1990.
- Matejčić Radmila, *Kako čitati grad*, Adamić, Rijeka 2007.
- Matejka Pacifik, Seznamy predstavenych Kapucinskykh klasteru podrizenych provincialatu w Praze (1599–2005), v: *Paginae historiae* 13 (2005), str. 140–269.
- Matejka Pacifik, *Nicht durch Schwert und Beutel sondern durch sie Wehrlosigkeit der Liebe. 400 Jahre Kapuziner in Böhmen und Mähren*, Nakladatelství Refugium Velehrad-Roma, Roma 1999.
- Matijašević Eva, *Kapucinski samostan u Karlobagu* (tipkopis seminarske naloge), samozaložba, Zagreb 1997–1998.

- Matsche Franz, Gegenreformatorsche Architekturpolitik. Casa-Santa-Kopien und Habsburger Loreto-Kult nach 1620, v: *Jahrbuch für Volkskunde* 1 (1978), str. 81–118.
- Maurig I., Kranj. Črtice, v: *Dom in svet. Zabavi in pouku* 6 (1893), str. 463–466.
- Mayer Ludwig, *Kaisergruft bei den P. P. Kapuzinern in Wien. Ein historisch-chronologisches Verzeichniss aller daselbst ruhenden höchsten Personen bis auf die heutige Zeit*, L. Mayer, Wien 1867.
- Mayer-Himmelheber Susanne, *Bischöfliche Kunstpolitik nach dem Tridentinum. Der Secunda-Roma-Anspruch Carlo Borromeos und die mailändischen Verordnungen zu Bau und Ausstattung von Kirchen* (Reihe Kunstgeschichte, 11), Tuduv-Verlagsgesellschaft, München 1984.
- McGuigan Dorothy Gies, *Habsburžani privatno*, Cankarjeva založba, Ljubljana 1970.
- Medvešček Peter, *Opis Sv. Križa*, Gorica 1904.
- Melik Vasilij, Nekaj o cenah, plačah in kulturi v predmarčni dobi, v: *Zgodovina denarstva in bančništva na Slovenskem. Posvetovanje ob štiridesetletnici Denarnega zavoda Slovenije*. Ljubljana, 11. in 12. decembra 1984, (ur. Peter Kos et al.), Zveza zgodovinskih društev Slovenije, Ljubljana 1987, str. 37–42.
- Menaše Lev, Marijina podoba iz škofjeloškega kapucinskega samostana, v: *Loški razgledi* 38 (1991), str. 97–104.
- Menaše Lev, *Marija v slovenski umetnosti. Ikonografija slovenske marijanske umetnosti od začetkov do prve svetovne vojne*, Mohorjeva družba, Celje 1994.
- Merian der Ältere Matthäus, *Topographia provinciarum Austriacarum[m]. Austriae Styriae, Carinthiae, Carniolae, Tyrolis, etc: das ist Beschreibung vnd Abbildung der fürnembsten Stätt vnd Plätz in den Osterreichischen Landen Vnder vnd Ober Osterreich, Steyer, Kärndten, Crain vnd Tÿrol* (Reprint, nach der Originalvorlage aus der Niederösterreichischen Landesbibliothek, Signatur 482), Archiv Verlag, Wien 2005.
- Merlo Grado G., *V imenu svetega Frančiška. Zgodovina manjših bratov in frančiškanstva do začetka 16. stoletja*, Brat Frančišek, Ljubljana 2007.
- Mihelič Darja, Piranska razglednica iz prvih desetletij 17. stoletja, v: *Annales. Anali Koprškega primorja in bližnjih pokrajin* 2 (1992), št. 2, str. 257–266.
- Mindermann Arend, Bettelordensklöster und Stadtopographie. Warum legen Bettelordensklöster am Stadtrand?, v: *Könige, Landesherren und Bettelorden. Konflikt und Kooperation in West- und Mitteleuropa bis zur frühen Zeit* (Saxonia Franciscana; 10), (ur. Dieter Berg), Dietrich-Coelde, Werl 1998, str. 83–103.
- Mistretta Maria Beatrice, *Francesco, architetto di Dio. L'edificazione dell'Ordine dei minori e i suoi primi insediamenti*, Città Nuova, Roma 1983.
- Mlinarič Jože, Cerkev na Slovenskem v srednjem veku, v: *Zgodovina Cerkve na Slovenskem* (ur. Metod Benedik et al.), Mohorjeva družba, Celje 1991, str. 61–91.
- Mlinarič Jože, Maribor od začetka 17. stoletja, v: *Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino* 31 (1983), št. 2-3, str. 126–137.
- Mlinarič Jože, Maribor od začetkov do sredine 18. stoletja, v: *Maribor skozi stoletja. Razprave I*, (ur. Jože Curk – Bruno Hartman – Jože Koporec), Obzorja, Maribor 1991, str. 147–194.
- Mlinarič Jože, Prizadevanja sekovskih škofov Martina Brennerja (1585–1615) in Jakoba Eberleina (1615–1633) kot generalnih vikarjev salzburških nadškofov za katoliško versko prenovu na Štajerskem v luči protokolov 1585–1614 in vizitacijskih zapisnikov iz 1607, 1608 in 1617–1619, v: *Acta Ecclesiastica Sloveniae* 5 (1983), str. 9–225.

- Mlinarič Jože, Ptujška župnija v času reformacije ter protireformacije in katoliške prenoje, v: *Statut mesta Ptuj iz leta 1513 = Das Stadtrecht von Ptuj aus dem Jahre 1513. Mednarodni simpozij Ptujsko mestno pravo v srednjeevropskem prostoru = Internationales Symposium Das Stadtrecht von Ptuj (Pettau) im mitteleuropäischen Raum*, Ptuj, 5.–7. november 1997, (ur. Marija Hernja Masten et al.), Zgodovinski arhiv Ptuj, Ptuj 2003, str. 47–73.
- Monelli Nanni, Appendice. Analisi delle architetture esistenti in Santa Maria dell'Acquarella di Albacina, v: *Collectanea Franciscana* 78 (2008), št. 1-2, str. 153–170.
- Monelli Nanni, Il restauro della chiesa cappuccina di S. Giovanni Battista a Fossombrone, v: *I cappuccini a Fossombrone. Storia e segni di una presenza. Atti del Convegno tenuto a Fossombrone, 28 aprile 1990*, Arti grafiche Stibu, Urbania 1991, str. 119–137.
- Morelli di Schoenfeld Carlo, *Istoria della contea di Gorizia. In quattro Volumi. Compresavi un Appendice di note illustrative* 1 (Dall'Anno 1500 all'Anno 1600), (Ripr. facs. dell'ed., 1855), Premiata tipografia Paternolli, Gorizia 1972.
- Mori Claudia, Arte e architettura, v: *Camaldoli. Sacro eremo e monastero*, (ur. Maurizio Vivarelli), Octavo, Firenze 2000, str. 25–42.
- Moroni Romano Gaetano, Mendicanti, v: *Dizionario di erudizione storico-ecclesiastica. Da S. Pietro sino ai nostri giorni* 44 (Maurizio-), Tipogr. Emiliana, Venezia 1847, str. 196–200.
- Naldini Pavel, *Cerkveni krajepis ali opis mesta in škofije Justinopolis ljudsko Koper*, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, Znanstveno-raziskovalno središče Republike Slovenije, Škofija Koper, Koper 2001.
- Napotnik Michael, *Die Basilika zur Heiligen Maria, Mutter der Barmherzigkeit, in der Grazer vorstadt zu Marburg*, samozaložba, Marburg 1909.
- Novak Anica, *Arhitektura uboštenih redov v slovenski Istri* (tipkopis diplomske naloge), samozaložba, Ljubljana 2006.
- Novo mesto skozi čas*, (ur. Jovo Grobovšek – Tone Knez), Dolenjski muzej, Novo mesto 1978.
- Oezelt Gertrud, *Das Kapuzinerkloster in Villach (1629–1787)*, v: *Neues aus Alt-Villach* 8 (1971), str. 113–159.
- Ogrisek Gerhard – Sams Henry – Christian Gert, *Leibnitz. Die Bezirksstadt im Südsteirischen Weinland*, Stadtgemeinde Leibnitz, Leibnitz 2004.
- Oman Žiga, *Dokumenti o reformaciji in protireformaciji v Mariboru 1589–1607*. Kritična objava arhivskih dokumentov (Gradivo za zgodovino Maribora / Pokrajinski arhiv Maribor; 37), Pokrajinski arhiv Maribor, Maribor 2012.
- Oman Žiga, *Evangelikiški Maribor. Mesto in njegova bližnja okolica v času reformacije in protireformacije v 16. in na začetku 17. stoletja, s poudarkom na času vrhunca in zatrtja tukajšnje evangeličanske skupnosti med letoma 1587 in 1602* (tipkopis magistrskega dela), samozaložba, Maribor 2010.
- Oppeker Walpurga, Barocker Bauwurm auch bei den Bettelorden?, v: *Bettelorden in Mitteleuropa – Geschichte, Kunst, Spiritualität. Referate der gleichnamigen Tagung vom 19. bis 22. März 2007 in St. Pölten* (Beiträge zur Kirchengeschichte Niederösterreichs; 15), (ur. Heidemarie Specht – Ralph Andraschek-Holzer), Bischofliches Ordinariat St. Pölten, Diözesanarchiv, St. Pölten 2008, str. 583–629.
- Ordinazioni dei capitoli generali (1549–1618), v: *I cappuccini. Fonti documentarie e narrative del primo secolo (1525–1619)*, (ur. Vincenzo Criscuolo), Curia Generale dei Cappuccini, Roma 1994, str. 245–323.

- Orožen Božena, *Celje. Slovstveni in kulturnozgodovinski vodnik II. Štajerska z obrobjem*, Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport, Ljubljana 1991.
- Orožen Ignaz, *Das Bisthum und die Diözese Lavant. III. Theil*, J. Rakusch, Cilli 1880.
- Osprian Hubert, 300 Jahre Kapuziner in Hartberg, v: *Pfarrblatt Hartberg. Festgabe zur 800 Jahrfeier*, Stadtpfarramt, Hartberg 1958, str. 45–51.
- Oter Gorenčič Mija, Srednjeveška stavbna dediščina benediktincev, dominikancev, manjših bratov sv. Frančiška in klaris v slovenski Istri, v: *Annales. Anali za istrske in mediteranske študije* 22 (2012), št. 2, str. 555–588.
- Oursel Raymond, *Klosterkunst und christlicher Geist*, v: *Die Kultur der Klöster*, Belser, Stuttgart et al. 1985, str. 9–192.
- Ožbot Martina, *Vipavski Križ* (tipkopis raziskovalne naloge), samozaložba, s. d. s. l.
- Ožinger Anton, Kriza cerkvenega življenja in reformacija na Slovenskem, v: *Zgodovina Cerkev na Slovenskem* (ur. Metod Benedik et al.), Mohorjeva družba, Celje 1991, str. 93–112.
- P. Marco d'Aviano. *Corrispondenza epistolare II. Imperatore Leopoldo I.*, (ur. Arturo M. da Carmignano di Brenta), Piovan, Abano Terme 1987.
- P. Marco d'Aviano. *Corrispondenza epistolare III. Famiglia imperiale. Case reali e principesche*, (ur. Arturo M. da Carmignano di Brenta), Curia Provinciale Cappuccini, Venezia-Mestre 1988.
- Pangrčič Monika, *Uporaba stekla v gradbeništvu* (tipkopis diplomske naloge), samozaložba, Maribor 2012.
- Pasian Alessio, Marcantonio Bassetti, 1586–1630. Madonna con il Bambino e i santi Marta, Maddalena, Francesco e Antonio, v: *Istria. Città maggiori. Capodistria, Parenzo, Pirano, Pola. Opere d'arte dal Medioevo all'Ottocento*, (ur. Giuseppe Pavanello – Maria Walcher), Università degli Studi, Edizioni della Laguna, Trieste 2001, str. 44–46.
- Pásztor Edith, La chiesa dei frati minori tra ideale di S. Francesco ed esigenze della cura delle anime, v: *Lo spazio dell'umiltà. Atti del Convegno di studi sull'edilizia dell'Ordine dei Minori. Fara Sabina, 3–6 novembre 1982*, Centro francescano Santa Maria in Castello, Fara Sabina 1984, str. 59–75.
- Pavani Eugenio, *Documento risguardanti l'Ordine dei Cappuccini in Trieste*, s. l. 1918.
- Pellegrini Letizia, Gli insediamenti degli ordini mendicanti a al loro tipologia. Considerazioni metodologiche e piste di ricerca, v: *Mélanges de l'Ecole française de Rome. Moyen-Age, Temps modernes* 89 (1977), št. 2, str. 563–573.
- Pernter Helga, *Das Kapuzinerkloster in Neumarkt bis zur Mitte des 18. Jahrhunderts unter besonderer Berücksichtigung des Sommerhospizes in Gschnon* (tipkopis doktorske disertacije), Universität Innsbruck, Innsbruck 1986.
- Petrič Franci, Ljubljanski škof Janez Tavčar, v: *Katholische Reform und Gegenreformation in Innerösterreich 1564–1628. Katoliška prenova in protireformacija v notranjeavstrijskih deželah 1564–1628. Riforma cattolica e controriforma nell'Austria interna 1564–1628* (ur. France M. Dolinar et al.), Hermagoras = Mohorjeva, Klagenfurt-Ljubljana-Wien 1994, str. 41–48.
- Pfnür Vinzenz, Kapuziner, v: *Theologische Realenzyklopädie* 17 (Jesus Christus V – Katechismuspredigt), de Gruyter, Berlin-New York 1988, str. 619–625.
- Pickl-Herk Heideleinde, *Die Minderbrüder. Minoriten, Franziskaner, Kapuziner in der Steiermark. Begleitheft zur Ausstellung 16.5. – 30.9.1990*, Diözesanmuseum Graz, Bischöfl. Ordinariat Graz-Seckau, Graz 1990.

- Pieper Roland, Grundgedanken kapuzinischer Architektur im 17. und 18. Jahrhundert. Kirchen und Klöster im deutschsprachigen Raum, v: *Gelobte Armut. Armutskonzepte der franziskanischen Ordensfamilie vom Mittelalter bis in die Gegenwart*, (ur. Hans-Dieter Heimann et al.), Schöningh, Paderborn et al. 2012, str. 449–476.
- Podbersič Renato ml., Frančiškovi bratje v primežu vojne, v: *Na fronti. Revija za vojaško zgodovino* št. 5 (2008), str. 36–41.
- Podobe Ljubljane. Razstava v Mestni galeriji Ljubljana, maj–julij 1988, Mestni muzej, Ljubljana 1988.
- Pohl Walter – Vocolka Karl, *Die Habsburger. Eine europäische Familiengeschichte*, Styria, Graz 1996.
- Pokorn Danilo, Khisli, v: *Enciklopedija Slovenije* 5 (Kari-Krei), (ur. Marjan Javornik et al.), Mladinska knjiga, Ljubljana 1991, str. 60–61.
- Pokorn Franc, Loka. Krajepisno-zgodovinska črtica, v: *Dom in svet. Zabavi in pouku* 7 (1894), št. 24, str. 754–757.
- Porcedda Donatella, Nobilità e stati provinciali goriziani nell'età della controriforma, v: *Katholische Reform und Gegenreformation in Innerösterreich 1564–1628. Katoliška prenova in protireformacija v notranjeavstrijskih deželah 1564–1628. Riforma cattolica e controriforma nell'Austria interna 1564–1628* (ur. France M. Dolinar et al.), Hermagoras = Mohorjeva, Klagenfurt-Ljubljana-Wien 1994, str. 441–448.
- Pötl Walter, Loreto, v: *Marienlexikon 2 (Chaldäer – Gréban)*, (ur. Remigius Bäumer – Leo Scheffczyk), EOS Verlag, St. Ottilien 1989, str. 151–155.
- Poz Annamaria, Il convento udinese di Santa Giustina. Un esempio di architettura cappuccina, v: *Memorie storiche forogiuliesi* 68 (1988), str. 123–138.
- Pozzi Giovanni, L'identità cappuccina e i suoi simboli. Dal Cinquecento al Settecento, v: *I Cappuccini in Emilia-Romagna. Storia di una presenza* (Momenti della chiesa italiana), (ur. Giovanni Pozzi – Paolo Prodi), EDB, Bologna 2002, str. 48–77.
- Prenner Robert, Die seelsorgliche Tätigkeit der Kapuziner in Bozen, v: *Der Schlern* 74 (400 Jahre Kapuziner in Bozen) (2000), št. 4-5, str. 233–244.
- Profil Ludovico, Carceri, v: *Dizionario francescano. Spiritualità*, (ur. Ernesto Caroli), Messaggero, Padova 1995, str. 177–186.
- Prohinar Vanja, *Arhitektura koprskih samostanov. Spomeniškovarstvena problematika prenov* (tipkopis seminarske naloge), samozaložba, Koper 2003.
- Protestantizem – zatočišče izgnanih na Petanjcih (Nádasdyjev dvorec). [Zbornik znanstvene srečanja v Radencih in na Tišini, (28. in 29. oktober 1999)], (ur. Jože Vugrinec), Ustanova dr. Šiftarjeva fundacija, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Petanjci-Ljubljana-Murska Sobota 2000.
- Puppi Lionello, *Andrea Palladio*, Electa Editrice, Milano 1974.
- Rabas Laurentius a Zatec, *Führer durch die Kirche, den Kreuzgang u. die Loretokapelle der p.p. Kapuziner in Prag am Hradschin*, Buchdruckerei Knapp, Prag 1934.
- Rabensteiner Christine, Das Hochaltarbild der Antonius von Padua-Kirche restauriert, v: *Joanneum aktuell* 4 (1999), str. 12–13.
- Rainer Johann, Die Grazer Nuntiatur (1580–1622), v: *Hrenov simpozij v Rimu* (Simpoziji v Rimu; 15), (ur. Edo Škulj), Mohorjeva družba, Celje 1998, str. 53–65.
- Rajšp Vincenc, Tomaž Hren – deželni namestnik v Gradcu, v: *Hrenov simpozij v Rimu* (Simpoziji v Rimu; 15), (ur. Edo Škulj), Mohorjeva družba, Celje 1998, str. 89–97.
- Ratzinger Joseph Kardinal– papež Benedikt XVI., *Duh liturgije*, Ognjišče, Slomškova založba, Maribor 2014.

- Regni Pietro Vittorino, *Loreto e i cappuccini. Storia, devozione e servizio della Santa Casa* (Collana del Centenario; 11), Congregazione universale della Santa Casa, Loreto 1995.
- Reismann Bernhard A. – Mittermüller Franz, *Geschichte der Stadt Graz* 4 (Stadtlexikon), (ur. Walter Brunner), Eigenverl. d. Stadt Graz, Graz 2003.
- Resman Blaž, *Cerkvena arhitektura Hrenove dobe v Ljubljanski škofiji* (tipkopis diplomske naloge), samozaložba, Ljubljana 1977.
- Resman Blaž, Fužinarske cerkve iz začetka sedemnajstega stoletja na Jesenicah, v: *Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino* 26 (1978), str. 9–18.
- Resman Blaž, Nekaj arhivskega gradiva o baročnih kiparjih v Krškem, v: *Acta historiae artis Slovenica* 13 (2008), str. 95–107.
- Richter Jakob, Maribor v reformacijski dobi, v: *Časopis za zgodovino in narodopisje* 45 (1974), št. 1, str. 89–105.
- Rihter Andreja, *Biser na Savinji. Celje na starih razglednicah. Perle an der Sann. Cilli auf alten Ansichtskarten. A pearl on the Savinja river. Celje on old picture postcards*, EPSI, Nazarje 1995.
- Roccabruna Carlo, La fondazione del convento dei Cappuccini a Gorizia, v: *Studi goriziani* 12 (1949), str. 117–124.
- Rodbina Leslie – iz kraljestva Stuartov v Habsburško cesarstvo, (ur. Tatjana Štefanič), Pokrajinski muzej Ptuj-Ormož, Ptuj 2009.
- Röhrkasten Jens, Theorie und Praxis der Armut im mittelalterlichen Franziskanerorden, v: *Gelobte Armut. Armutskonzepte der franziskanischen Ordensfamilie vom Mittelalter bis in die Gegenwart*, (ur. Hans-Dieter Heimann et al.), Schöningh, Paderborn et al. 2012, str. 345–366.
- Rossini Giorgio, Appunti per una storia dell'architettura cappuccina in Liguria, v: *Studi in onore di p. Cassiano da Langasco*, Associazione amici della Biblioteca Franzoniana, Genova 1989, str. 25–60.
- Roth Konradin, *Beiträge zur Geschichte der Loretokapelle und des Kapuzinerklosters zu Stühlingen*, Grube, Koblenz 1956.
- Rudolf Bruder, Kapuziner und bildende Kunst, v: *Aus dem Leben und Wirken des Kapuziner-Ordens mit besonderer Berücksichtigung der Deutschsprachigen Provinzen. Festschrift zum 400jährigen Jubiläum des Ordens*, (ur. Chrysostomus Schulte), Hanns Eder Verlag, München 1928, str. 107–115.
- Rus Jože, Stari vodnjak v Zvezdi, v: *Jutro. Dnevnik za gospodarstvo, prosveto in politiko* 21 (15. 12. 1940), št. 294, str. 9.
- Rutar Simon, Sv. Križ vipavski, v: *Izvestja muzejskega društva za Kranjsko* 2 (1892), str. 126–150.
- Rykwert Joseph, Introduction, v: *Leon Battista Alberti. On the Art of Building in Ten Books*, The MIT Press, Cambridge-Massachusetts-London 1992⁴, str. IX–XXI.
- Salvatori Marcello, Le prime sedi francescane, v: *Lo spazio dell'umiltà. Atti del Convegno di studi sull'edilizia dell'Ordine dei Minori. Fara Sabina, 3–6 novembre 1982*, Centro francescano Santa Maria in Castello, Fara Sabina 1984, str. 77–106.
- Salvini Cavazzana Anna, I conventi cappuccini in Lombardia, v: *Il Francescanesimo in Lombardia. Storia e arte*, Silvana, Cinisello 1983, str. 501–527.
- Santarelli Giuseppe, Oggetti d'arte nelle chiese e conventi dei cappuccini nelle Marche, v: *Collectanea Franciscana* 61 (1991), št. 1-2, str. 246–304.
- Scalesse Tommaso, Note sull'architettura dei Cappuccini nel Cinquecento, v: *I francescani in Europa tra Riforma e Controriforma. Atti del XIII Convegno Internazionale. Assisi,*

- 17-18-19 ottobre 1985, (ur. Società Internaz. di Studi Francescani), Università di Perugia, Centro di Studi Francescani, Perugia 1987, str. 197–221.
- Scalesse Tommaso, Resti monumentali e modelli architettonici. I Cappuccini, v: *I Francescani nelle Marche. Secoli XIII – XVI*, (ur. Luigi Pellegrini – Roberto Paciocco), Silvana, Cinisello Balsamo 2000, str. 170–197.
- Schenkluhn Wolfgang, *Architektur der Bettelorden. Die Baukunst der Dominikaner und Franziskaner in Europa*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt 2000.
- Schimenti Flavio, *Antonio da Pordenone. La trattatistica e l'edilizia cappuccina nel Veneto e nella provincia Bavaro-Tirolese* (tipkopis diplomske naloge), Università Iuav di Venezia, Corso di laurea specialistica in Design, Venezia 1985.
- Schmidt Justus, Kapuzinerkirche, v: *Die kirchlichen Kunstdenkmäler der Stadt Linz* (Österreichische Kunsttopographie; 36), (ur. Kulturverwaltung der Stadt Linz, Institut für Österreichische Kunstforschung des Bundesdenkmalamtes), A. Schroll, Wien 1964, str. 205–223.
- Schmucki Ottaviano, La figura di san Francesco nelle prime costituzioni cappuccine. Lo spirito francescano nelle „Costituzioni dei frati minori detti della vita hermitica“ del 1529, v: *Le origini della riforma cappuccina. Atti del convegno di studi storici Camerino 18–21 settembre 1978*, Curia provinciale Frati Cappuccini, Ancona 1979, str. 121–157.
- Sciamanna Enrico, *Santuari francescani minoritici. I luoghi dell'Osservanza in Assisi*, Minerva, Assisi 2005.
- Semlič Rajh Zdenka, Delovanje okrožnih uradov in ohranjenost gradiva, v: *Načrti okrožnih inženirjev in mestnih zidarskih mojstrov na slovenskem Štajerskem. (1786–1849)*, (ur. Metoda Kemperl), Zgodovinski arhiv Celje, Pokrajinski arhiv Maribor, Celje-Maribor 2008, str. 8–15.
- Semlič Rajh Zdenka, Gradbeni predpisi v požarnih redih pred sprejetjem gradbenega reda za Štajersko leta 1857, v: *Načrti okrožnih inženirjev in mestnih zidarskih mojstrov na slovenskem Štajerskem. (1786–1849)*, (ur. Metoda Kemperl), Zgodovinski arhiv Celje, Pokrajinski arhiv Maribor, Celje-Maribor 2008, str. 16–18.
- Seraphin Arnold, Kapuzinerkloster Altdorf. 1581–1981, v: *Historisches Neujahrsblatt für das Jahr 1981. Neue Folge* 36 (1981), št. 72.
- Seražin Helena, A ‚Venetian‘ Discalced Carmelite Church in the Habsburg Lands, v: *Acta historiae artis Slovenica* 17 (2012), št. 2, str. 91–102.
- Seražin Helena, Arhitektura ljubljanske stolnice, v: *Ljubljanska stolnica in njen pomen v slovenskem in evropskem prostoru* (v tisku).
- Serlio Sebastiano, *Architettvra di Sebastian Serlio, Bolognese, in sei libri divisa: ne' quali*, Per Combi, & La Nou., Venetia 1663.
- Signorini Luca, Arte cappuccina. Via semplice al cuore del Mistero divino, v: *I paliotti. L'arte povera cappuccina*, (ur. Luca Temolo Dall'Igna), Edizioni Beni Culturali Cappuccini, Genova 2006, str. 61–71.
- Silbert Johann Peter, *Ferdinand der Zweite. Römischer Kaiser und seine Zeit*, Verlag der Mechitaristen-Congregations-Buchh., Wien 1836.
- Slekovec Matej, Škofija in nadduhovnija v Ptui. Zgodovinska črtica, samozaložba, Maribor 1889.
- Smole Majda, *Vicedomski urad za Kranjsko. 13. stol. – 1747. Del 1. Cerkvene zadeve. Lit. A–F* (Publikacije Arhiva Republike Slovenije. Inventarji. Serija Arhivi državnih in samoupravnih organov in oblastev; 4), Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana 1985.

- Smole Majda, *Vicedomski urad za Kranjsko. 13. stol. – 1747. Del 2. Cerkvene zadeve. Lit. G.* (Publikacije Arhiva Republike Slovenije. Inventarji. Serija Arhivi državnih in samoupravnih organov in oblastev; 4), Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana 1989.
- Spangher Luciano, *Gorizia e il Convento e la Chiesa di San Francesco dei frati minori conventuali*, Fondazione „Società per la conservazione della Basilica di Aquileia“, Gorizia 1994.
- Spessot Francesco, *Conventi, che furon, che sono nei limiti dell'attuale circoscrizione diocessana di Gorizia*, Tip. G. Iucchi, Gorizia 1934.
- Sršan Stjepan, *Kapucini u Osijeku. Gradivo iz bečkog kapucinskog samostana. 1702–1919*, Provincijalat hrvatske kapucinske provincije Svetog Leopolda Bogdana Mandića, Centar „Leopold Mandić“, Državni arhiv u Osijeku, Zagreb-Osijek 2003.
- Stabenow Jörg, *Die Architektur der Barnabiten. Raumkonzept und Identität in den Kirchenbauten eines Ordens der Gegenreformation. 1600–1630*, Deutscher Kunstverlag, Berlin-München 2011.
- Stabenow Jörg, La pianta centrale nell'architettura di un ordine religioso. I barnabiti tra cinquecento e seicento, v: *La pianta centrale nella Controriforma e la chiesa di S. Alessandro in Milano (1602). Atti del Convegno (Milano, 6–7 giugno 2002)*, (ur. Francesco Repishti, Giuseppe M. Cagni), Chierici, Milano 2002, str. 133–155.
- Stadler Georg, *Kapuzinerkloster zu Salzburg* (Christliche Kunststätten Österreichs; 146), Verl. St. Peter, Salzburg 1986.
- Stato personale e locale della provincia Veneta dei frati minori cappuccini*, Curia provinciale, Venezia-Mestre 1999.
- Stegenšek Avguštin, Povečane župnijske cerkve, v: *Ljubitelj krščanske umetnosti* 1 (1914), str. 174–188.
- Stegenšek Avguštin, Zgodovina pobožnosti sv. križevega pota, v: *Voditelj* (1912), str. 40–63, 97–129, 223–280, 328–343.
- Stele France, Valvasorjeva Ljubljana, v: *Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo* 9 (1928), str. 70–98.
- Steska Viktor, Kranjska Marijina božja pota pred 200 leti, v: *Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko* 9 (1899), št. 4, str. 119–124.
- Stolzer Johann, *Die Grazer Schatz-, Kunst- und Rüstkammer unter Kaiser Friedrich III. und den Erzherzögen Karl II. und Ferdinand III.* (tipkopis doktorske disertacije), samoizdaja, Graz 2002.
- Stopar Ivan, *Ljubljanske vedute*, Arterika, Ljubljana 1996.
- Stopar Ivan, *Stare celjske upodobitve*, Kulturna skupnost občine, Celje 1980.
- Strauß Wolfgang, Das Kloster der PP Kapuziner in Leibnitz, v: *Leibnitz. 75 Jahre Stadt*, (ur. Gert Christian), Stadt Leibnitz, Leibnitz 1988, str. 97–102.
- Sturm Saverio, *L'architettura dei Carmelitani Scalzi in età barocca* 1 (Principii, norme e tipologie in Europa e nel Nuovo Mondo), Gangemi, Roma 2006.
- Sundt Richard A., „Mediocres domos et humiles habeant fratres nostri“. Dominican Legislation on Architecture and Architectural Decoration in the 13th Century, v: *Journal of the Society of Architectural Historians* 46 (1987), št. 4, str. 394–407.
- Sveto pismo Stare in Nove zaveze. Slovenski standardni prevod*, Svetopisemska družba Slovenije, Ljubljana 1997.
- Szedonja Sepp, Bauen in Bad Radkersburg im Wandel der Zeit, v: *Bad Radkersburg. Naturraum und Bevölkerung. Geschichte. Stadtanlage. Architektur*, Stadtgemeinde, Bad Radkersburg 1997, str. 215–252.

- Šega Judita, *Protestantizem na Loškem. Ob 500-letnici rojstva Primoža Trubarja*, Zgodovinski arhiv Ljubljana, Ljubljana 2008.
- Šerbelj Ferdinand, *Izzvenevanje nekega obdobja. Oris poznobaročnega slikarstva na Kranjskem*, Narodna galerija, Ljubljana 2011.
- Širca Alen, Renesanci humanizem v slovenski književnosti v obdobju reformacije in baroka, v: *Svetovne književnosti in obrobja*, (ur. Marko Juvan), Založba ZRC, ZRC SAZU, Ljubljana 2012, str. 193–220.
- Škafar Vinko, Hren ter kapucini in drugi redovi, v: *Hrenov simpozij v Rimu* (Simpoziji v Rimu; 15), (ur. Edo Škulj), Mohorjeva družba, Celje 1998, str. 257–274.
- Škafar Vinko, Kapucini bili ljudem zelo blizu, v: *Tednik* (4. 11. 1993), str. 6.
- Škafar Vinko, Knjige in knjižnica v nekdanjem kapucinskem samostanu v Mariboru (1613–1784), v: *Časopis za zgodovino in narodopisje* 64 (1993), št. 1, str. 62–92.
- Škafar Vinko, Nekdanji kapucinski samostan na Ptuju (1615–1786), v: *Časopis za zgodovino in narodopisje* 75, n. v. 40 (2004), št. 2-3, str. 267–287.
- Škafar Vinko, Prispevek radgonskih kapucinov k ohranjanju slovenščine v 17. in 18. stoletju, v: *Zbornik soboškega muzeja* 7 (2003), str. 17–51.
- Škafar Vinko, Župnija sv. Jožefa na Studencih v Mariboru, Župnijski urad sv. Jožefa, Maribor 2001.
- Škofljanec Jože, *Brežiški frančiškanski samostan v drugi polovici 18. stoletja* (tipkopis diplomske naloge), samozaložba, Ljubljana 1996.
- Škofljanec Jože, *Observanti province sv. Križa in slovenske pokrajine od konca 15. do srede 18. stoletja* (tipkopis doktorske disertacije), samozaložba, Ljubljana 2008.
- Šoštar Simona, *Kapucinska knjižnica v Krškem* (tipkopis diplomske naloge), samozaložba, Ljubljana 2000.
- Šroněk Michal, Paolo Piazza – ein malender Kapuziner im rudolfinschen Prag, v: *Prag um 1600. Beiträge zur Kunst und Kultur am Hofe Rudolfs II.*, Luca Verlag, Freren 1988, str. 284–288.
- Štukl France, *Knjiga hiš v Škofji Loki I. Predmestja Karlovec, Trata, Studenec, Kapucinsko predmestje. Druga polovica 18. stoletja do 1980* (Gradivo in razprave, Zgodovinski arhiv Ljubljana; 4), Zgodovinski arhiv, Škofja Loka 1981.
- Štukl France, Slikar Janez Anton Tušek (1725–1798). Nekaj arhivskih podatkov in doslej znana dela, v: *Loški razgledi* 20 (1973), str. 147–150.
- Štukl France, Stavbenik Janez Krstnik Molinaro, v: *Loški razgledi* 16 (1969), str. 198–205.
- Šumi Nace, Arhitektura 17. stoletja na Slovenskem, v: *Arhitektura 17. stoletja na Slovenskem. Obdobje med pozno renesanso in zrelim barokom. Katalog razstave Arhitekturnega muzeja Ljubljana v fužinskem gradu v Ljubljani od 23. januarja do 23. februarja 2001*, Arhitekturni muzej, Ljubljana 2001, str. 11–19.
- Šumi Nace, Arhitektura sedemnajstega stoletja na Slovenskem, v: *Umetnost XVII. stoletja na Slovenskem I.*, Narodna galerija, Ljubljana 1968, str. 73–85.
- Šumi Nace, *Arhitektura XVII. stoletja na Slovenskem*, Slovenska matica, Ljubljana 1969.
- Šumi Nace, Gorenjsko stavbarstvo v baročni dobi, v: *Gorenjska. Revija za kulturo* 1 (1957–58), št. 4-6, str. 165–194.
- Šumi Nace, *Pregled arhitekture XVI. in XVII. stoletja na Slovenskem*, v: *Zbornik za umetnostno zgodovino* n. v. 7 (1965), str. 9–36.
- Šumi Nace, Razvoj arhitekture v 17. stoletju, v: *Arhitektura 17. stoletja na Slovenskem. Obdobje med pozno renesanso in zrelim barokom. Katalog razstave Arhitekturnega muzeja*

- Ljubljana v fužinskem gradu v Ljubljani od 23. januarja do 23. februarja 2001, Arhitekturni muzej, Ljubljana 2001, str. 21–35.
- Tafuri Manfredo, Un 'fuoco' urbano della Roma barocca, v: *Quaderni dell'istituto di storia dell'architettura* 11 (1964), št. 61, str. 1–20.
- Tassotti Dante, *Convento dei Cappuccini di Camerino. Restauri e notizie*, Convento cappuccini, Camerino 1978.
- Tavano Luigi, La riforma cattolica nel Goriziano attraverso i nuovi ordini religiosi dal 1591, v: *Katholische Reform und Gegenreformation in Innerösterreich 1564–1628. Katoliška prenova in protireformacija v notranjeavstrijskih deželah 1564–1628. Riforma cattolica e controriforma nell'Austria interna 1564–1628* (ur. France M. Dolinar et al.), Hermagoras = Mohorjeva, Klagenfurt-Ljubljana-Wien 1994, str. 155–169.
- Teraš Mavricij, *Iz zgodovine, življenja in delovanja kapucinov. V spomin 400 letnice kapucinskega reda*, Kapucinski samostan, Celje 1929.
- Thieme Ulrich – Becker Felix, Luchese (Lucchesi, Luches, Luchesi, Luckes, Lugesch), v: *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart* 23 (Leitenstorfer-Mander), (ur. Ulrich Thieme et al.), E.A. Seemann, Leipzig 1929, str. 436.
- Thode Henry, *Franz von Assisi und die Anfänge der Kunst der Renaissance in Italien*, Phaidon-Verlag, Wien 1934⁴.
- Thome Markus, Die gerade geschlossene Halle als Kirchenraum bei Bettelorden und Zisterziensern im ausgehenden 13. und beginnenden 14. Jahrhundert, v: *Bettelorden in Mitteleuropa – Geschichte, Kunst, Spiritualität. Referate der gleichnamigen Tagung vom 19. bis 22. März 2007 in St. Pölten* (Beiträge zur Kirchengeschichte Niederösterreichs; 15), (ur. Heidemarie Specht – Ralph Andraschek-Holzer), Bischofliches Ordinariat St. Pölten, Diözesanarchiv, St. Pölten 2008, str. 406–432.
- Toffoli Lara, Das Kapuzinerkloster und seine Kunstschatze, v: *300 Jahre Kapuzinerkloster in Klausen*, (ur. Christoph Gasser), Stadtgemeinde Klausen Klausen 1999, str. 25–35.
- Tomasin Pietro, La Chiesa e l'antico Convento dei frati Cappuccini fuori di Porta Cavana a Trieste, v: *Archeografo triestino* 20 (1895), str. 277–356.
- Toppi Francesco Saverio, Introduzione. I – Le Ordinazioni di Albacina (1529), v: *I frati cappuccini. Documenti e testimonianze del primo secolo 1* (Ispirazione e istituzione), ur. Costanzo Cargnoni (Edizioni Frate Indovino Perugia, 1988), str. 155–176.
- Toppi, Francesco Saverio, »Introduzione. II – Le prime costituzioni (Roma-S. Eufemia 1536)«, v: *I frati cappuccini. Documenti e testimonianze del primo secolo 1* (Ispirazione e istituzione), ur. Costanzo Cargnoni (Edizioni Frate Indovino Perugia, 1988), str. 227–248.
- Tušek Ivan, Ptuj. Vojaška skladišča ob Potrčevi cesti, v: *Varstvo spomenikov* 35 (1993), str. 136–137.
- Untermann Matthias, Architektur und Armutsgebot. Zur Charakteristik franziskanischer Kirchen- und Klosterbauten, v: *Gelobte Armut. Armutskonzepte der franziskanischen Ordensfamilie vom Mittelalter bis in die Gegenwart*, (ur. Hans-Dieter Heimann et al.), Schöningh, Paderborn et al. 2012, str. 335–346.
- Urbanelli Callisto, Caratteristiche degli insediamenti cappuccini nelle Marche nei primi cinquanta anni della Riforma, v: *Le origini della riforma cappuccina. Atti del Convegno di studi storici (in occasione del) 450° dell'Ordine Cappuccino, Camerino, 18–21 settembre 1978*, ur. Curia Prov. dei Frati Cappuccini, Curia provinciale Frati Cappuccini, Ancona 1979, str. 171–199.

- Callisto Urbanelli, *Storia dei Cappuccini delle Marche. Parte prima [1525–1585]*, Curia provinciale FF. Cappuccini, Ancona 1978.
- Elena Urbani, Storia e architettura delle chiese dei Servi di santa Maria di fondazione trecentesca in area veneta. Venezia (1316), Verona (1324), Treviso (1346) e Padova (1392), v: *Studi storici dell'ordine dei Servi di Maria* 50, Roma 2000, št. 63, str. 7–140.
- Valvasor Janez Vajkard, Čast in slava vojvodine Kranjske 11 (O mestih, trgih, gradovih in samostanih na Kranjskem), Zavod Dežela Kranjska, Ljubljana 2009.
- Van 's-Hertogenbosch Gerlach, L'architettura dei Cappuccini. De architectuur der Capucijnen, v: *Architettura cappuccina. Atti della giornata di studi storici sull'architettura cappuccina* (Cappuccini Trento; 1), (ur. Lino Mocatti – Silvana Chistè), Autem, Trento 1995, str. 148–229.
- Van 's-Hertogenbosch Gerlach – Schmucki Oktavian, Laurentius von Brindisi, v: *Lexikon der christlichen Ikonographie. Ikonographie der Heiligen* 7 (Innozenz bis Melchisedech), ur. Engelbert Kirschbaum, Herder, Rom et al. 1974, str. 380–383.
- Veider Janez, 3 ljubljanske cerkve, ki jih je posvetil in narisal Tomaž Hren, v: *Rast. Mesečnik za versko vzgojo* 1 (1945), št. 2, str. 44–45.
- Veider Janez, Slike v uršulinskem samostanu v Ljubljani, v: *Zbornik za umetnostno zgodovino* 20 (1944), str. 98–136.
- Vidmar Polona, Kamnite skulpture Franca Krištofa Reissa za samostana Žiče in Marenberg, v: *Acta historiae artis Slovenica* 20 (2015), št. 2, str. 71–94, 156–157.
- Villetti Gabriella, *Studi sull'edilizia degli ordini mendicanti*, Gangemi, Roma 2003.
- Visočnik Julijana, Hrenova pridiga ob polaganju temeljnega kamna za kapucinski samostan v Ljubljani, v: *Studia Mythologica Slavica* 13 (2010), str. 59–74.
- Visočnik Julijana, Hrenova pridiga ob ustanovitvi kapucinskega samostana v Mariboru, v: *Arhivi. Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije* 43 (2011), št. 2, str. 455–464.
- Vitruvius Pollio, *O arhitekturi*, Fakulteta za arhitekturo, Ljubljana 2009.
- Vlček Pavel, Architektonický vývoj novověkých konventů, v: *Encyklopedie Českých klášterů*, Nakladatelství Libri, Praha 1998, str. 49–99.
- Vlček Pavel, PRAHA 1 – HRADČANY, v: *Encyklopedie Českých klášterů*, Nakladatelství Libri, Praha 1998, str. 451–453.
- Volpe Gianni, La vil Materia ovvero l'architettura cappuccina delle origini nelle Marche, v: *Picenum Seraphicum. Rivista di studi storici e francescani* 22–23 (2003–2004), str. 203–245.
- Von Oberleutasch Cassian Die Kapuziner in Österreich. Zum 350jährigen Bestand der Wiener Kapuzinerprovinz (1600–1950), v: *Collectanea Franciscana* 20 (1950), št. 3–4.
- Von Thiessen Hillard, Intendierte Randständigkeit und die „Macht der Schwachen“. Zur Wahrnehmung des erneuerten Armutsideals der Kapuziner in der Gesellschaft der Frühen Neuzeit, v: *Gelobte Armut. Armutskonzepte der franziskanischen Ordensfamilie vom Mittelalter bis in die Gegenwart*, (ur. Hans-Dieter Heimann et al.), Schöningh, Paderborn et al. 2012, str. 424–447.
- Von Wanderbrüdern, Einsiedlern und Volkspredigern. Leben und Wirken der Kapuziner im Zeitalter der Reformation. Quellen zur Entstehung der franziskanischen Reform und zu ihrer frühen Entfaltung im deutschen Sprachraum (Edition Coelde), (ur. Niklaus Kuster – Morus Thomas – Oktavian Schmucki), Butzon und Bercker, Kevelaer 2003.
- Vrhovec Ivan, *Die wohllobl. Landesfürstl. Hauptstadt Laibach*, samozaložba, Ljubljana 1886.
- Vrhovec Ivan, Kako in kdaj so nam uredili ljubljansko „Zvezdo“, v: *Ljubljanski zvon* 6 (1886), št. 5, str. 272–277.

- Vrhovec Ivan, *Zgodovina Novega mesta*, Matica slovenska, Ljubljana 1891.
- Vrhovnik Ivan, Zatrte nekdanje cerkve in kapele ljubljanske, v: *Danica. Cerkevni časopis za slovenske pokrajine* 56 (1903), str. 342–343, 348–353.
- Wiegele Monika, *Der Loretokult im Habsburgerreich von Trsat bis Prag* (tipkopis doktorske disertacije), samozaložba, Wien 2000.
- Woisetschläger Kurt, Die österreichischen Werke, v: *Giovanni Pietro de Pomis. Der innerösterreichische Hofkünstler. 1569 bis 1633* (Joannea; 4), (ur. Kurt Woisetschläger), Styria, Graz 1974, str. 144–165.
- Woisetschläger-Mayer Inge – Ebner Herwig, *Die Kunstdenkmäler des Gerichtbezirkes Murau* (Österreichische Kunsttopographie; 35), Berger, Wien 1964.
- Zapuščina rodbine Leslie na Ptujskem gradu. Razstavni katalog. Narodna galerija, Ljubljana, 22. januar–24. februar 2002, (ur. Polona Vidmar), Pokrajinski muzej, Ptuj 2002.
- Zbornik o Janezu Svetokriškem. Prispevki s simpozija v Vipavskem Križu, 22.–24. aprila 1999, (ur. Jože Pogačnik – Jože Faganel), Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU, Ljubljana 2000.
- Zeri Federico – Rozman Ksenja, *Evropski slikarji iz slovenskih zbirk [Narodna galerija, Ljubljana, 14. april–4. julij 1993] [katalog razstavljenih del]*, Narodna galerija, Ljubljana 1993.
- Zgodovina krščanstva na Slovenskem. Vodnik po stalni razstavi*, Slovenski verski muzej, Stična 2003.
- Zupančič Maja, *Odmevi loretskega kulta v slovenski umetnosti* (tipkopis diplomskega dela), samozaložba, Ljubljana 2009.
- Žabota Barbara, Družina Khisl v času reformacije in protireformacije, v: *Stati inu obstatu. Revija za vprašanja protestantizma* 3 (2007), št. 5–6, str. 160–173.
- Žabota Barbara, *Družina Khisl v zgodnjem novem veku* (tipkopis diplomske naloge), samozaložba, Ljubljana 2001.
- Žabota Barbara, *Kongresni trg. Zgodovina prostora do razpada Avstro-Ogrske* (Umetnine v žepu; 4), Založba ZRC, Ljubljana 2011.
- Žabota Barbara, Nastanek, razvoj in usoda trga z več imeni. Kongresni trg, v: *Umetnostna kronika* 29 (2010), str. 3–12.
- Žabota Barbara, Rodbina Khisl – novoveška zgodba o uspehu, v: *Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino* 51 (2003), št. 1, str. 1–26.
- Žic Igor, Kapucini i crkva Gospe Lurdske, v: *Sušačka revija* 18 (2010), št. 69, str. 33–39.
- Žitko Salvator, Umetnostna in kulturna podoba skozi stoletja, v: *Koper*, (ur. Salvator Žitko et al.), Skupščina občine, Izvršni svet, Koper 1992, str. 73–121.
- Žitko Salvator, *Koper. Mestne znamenitosti*, Libris, Koper 2011.
- Žontar Josip (s sodelovanjem W. Schmidta in Fr. Steleta), *Zgodovina mesta Kranja*, Muzejsko društvo za Slovenijo, Ljubljana 1939.

14 IMENSKO IN KRAJEVNO KAZALO

A

- Abruzzo* 94
Afrika 26
Ahačič Andrej 220
Ajdovščina 17
Ala 146
Alakok Marija Marjeta 182
Albacina 25, 78, 83, 86, 268
Albanija 26
Alberti Leon Battista 118, 121
Alpe 38, 76, 105, 107, 109, 112, 113, 123, 143
Altdorf 38, 105
Altringen von Johann Markus 156
Alviž Josipa 19
Alzacija 26, 103
Amadej iz Gradca 46
Amerika 26
Amigon Vincentius 48
Ana cesarica 39, 42
Angelico da Pordenone 109
Angel iz Acija 141
Angel iz Chioggie 25
Antonio da Pordenone 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 132, 135, 136, 137, 142, 144, 147, 150, 151, 152, 160, 161, 162, 163, 193, 237, 255, 258, 262, 270, 275
Anton iz Kranja 164, 227, 239
Anton iz Postojne 259
Anton Opat 230, 253
Apulija 25
Arardi 50
Arco 38, 108, 146
Arsenio iz Benetk 139
Arzignano 109, 127
Asiški Frančišek 28, 49, 54, 55, 63, 65, 71, 73, 74, 77, 79, 80, 81, 85, 86, 88, 89, 90, 91, 94, 112, 137, 140, 142, 179, 180, 181, 182, 186, 188, 191, 192, 197, 198, 201, 211, 212, 220, 229, 231, 232, 233, 244, 257, 258, 260, 262, 267, 268, 275
Asolo 135
Assisi 22, 64, 84, 94, 262
Attems 51, 52, 53, 198, 199
Attems Andrej 51
Attems Avgust Anton 52
Attems Bernard 51
Attems Ferdinand 52
Attems Franc Anton 52
Attems Friderik Svetokriški 51, 53, 198
Attems Herman 51
Attemsi Svetokriški 17, 205, 272
Attems Jakob Adam 51
Attems Janez Friderik 51, 52
Attems Jožef Ožbalt 52
Attems Klara Svetokriška, roj. Thurn 202, 206
Attems Kristijan Svetokriški 245
Attems Maksimilijan 52
Attems Marija Ana Svetokriška 52, 203
Auersperg Aleksander 213, 245
Auersperg Anton 213
Auersperg grof Janez Teodor 211
Augsburg 38
Avgusta Eleonora, cesarica 38, 52
Avguštin 21
Avguštin Cene 221
Avilska Terezija 193
Avsec Franc 221
Avstrija 26, 42, 76, 103, 107, 146, 148, 265
Avstro-Ogrska 32
Azija 26
- ### B
- Baldigara Giulio (Baldighera)* 137
Barbara 264
Barbaro Daniele 118, 122, 123, 130
Barbaro Francesco 137
Bari 173, 260
Baronzini Francesco 139
Bassetti Marcantonio 140
Battel Remigio 19
Bavarska 26, 103, 109, 111, 123
Bavarska Marija 40, 41, 50
Bazilikata 25
Bela gora 46, 51
Belgija 26, 103
Beljak 31, 154, 159
Belli de, Marco 139
Belorusija 26
Benečija 134
Benedik Metod 11, 17, 19, 30, 163
Benedikt iz Krapine 155
Benetke 29, 58, 60, 88, 108, 109, 110, 124, 136, 137, 139, 141, 161, 168, 179
Beograd 43
Bergamo 25, 94
Bergamo de, Michele 88
Berka Zbyněk 29
Bernardin iz Astija 25, 26
Bernard (Ivan Anton Apostel) 186
Bernardone Peter 22
Bertrand iz Vidma 167
Betnava 35, 36, 54
Bierti Oswald 215
Bistra 37
Bizancij Pavel 51
Bohorič Adam 35
Bolgarija 26
Bologna 75, 142
Bonaventura 201, 251, 260
Bondone di, Giotto 64
Boromejski Karel 38, 101, 105, 211, 212, 257, 260, 263, 273
Bosna 103, 107
Bozen (Bolzano) 47, 144
Bratina Andrej 245
Bratislava 147
Brecelj Alojzij 206
Brenner Martin 36, 155
Brindisi 29
Brindiški Lovrenc 18, 29, 45, 46, 261
Brixen 145
Brno 147
Brullo Jakob 189
Bruck na Muri 31, 48, 156, 160, 259
Buchheim Oton Friderik 218
Buda 43
Burgeois baronica 180

C

Calloni Francesco 100
Camaldoli 83
Camerino 24, 25, 83, 84
 Candid Peter 99
 Cecilija 251
 Cecilija Renata, nadvojvodinja 51
Celje 14, 22, 27, 29, 31, 35, 36, 58, 60, 102, 158, 159, 160, 161, 162, 176, 177, 184, 185, 247, 248, 249, 250, 253, 255, 256, 257, 258, 260, 261, 265, 272, 278, 334, 335, 341, 342, 343, 346, 347, 348, 349, 351, 353, 354, 355, 356, 358, 359, 360, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368
Celovec 32, 36, 48, 154, 158, 159, 160, 161, 259
 Cerroni de 179
 Cesare Cesariano 118
 Cevc Emilijan 213
Chioggia 135
Chrudim 47
 Cibo Katarina 24, 84
Cingoli 24
Citeaux 67
Cmurek 32, 158, 159, 161, 242, 259
Colloredo 50
Colmozone / Colmenzone 25, 83
Colpetrazzo da Bernardino 93
Como 241, 243
Conegliano da, Francesco 109
 Cornaro Alvise 123
Cortona 75
 Cosimo (Paolo) Piazza da Castelfranco 39, 88, 144
 Costa della, Domenico 108
 Cotič 206
 Cranach Lucas 144, 230
 Cranach Lucas st. 260
Cupramontana 83

Č

Čedad 136
Češka 26, 29, 38, 42, 43, 46, 47, 51, 103, 107, 147, 265
Črnci 54
Črni Kal 45

D

Dalmacija 134
 Dalmatin Jurij 34
 Damaščan iz Benetk 29, 167, 186, 239
 Delfino Dionizij 228
 Delmestri Luka 198
 Didak iz Idrije 205
 Dilanc Friderik 222, 244
Dobovec pri Rogatcu 56
 Doglioni Giovanni Nicolò 118, 123, 124
Dolenjska 177
 Dolničar Gregor 247
 Donino, Giovanni Battista (tudi Hans, Johannes Baptista, Suan ali Zuan) de Donino 58, 167, 168, 243, 273
Dornberg 50
 Drašković Gašper 60
 Drašković Gašper II. 210
Dunaj 18, 29, 39, 40, 41, 42, 47, 53, 56, 57, 107, 148, 149, 156, 167, 186, 260, 272
Duplje 231, 232

E

Eberlein Jakob 53, 55, 155, 186, 192
 Eck 34, 50
 Eckher Anton 244, 245
Eggenberg 56, 272
 Eggenberški Janez Anton II. 56
 Eggenberški pl. Janez Ulrik 55, 56, 192
 Egidij iz Gradca 30
Egipt 21
 Eisenburger Ferdinand 201
 Eleonora Magdalena Terezija Pfalško-Neuburška 43, 44
 Elizabeta 230
 Elizabeta Kristina 44
Emilija-Romanja 25, 94
 Engelbert grof pl. Turjaški 61
 Erberg pl. Adam 230
 Ernest 50
Evropa 26

F

Faenzi 25
 Fano 25, 83
 Fano-Giovanni da, Pili 262

Feliks Kantališki 44, 153, 173, 180, 230, 260, 261
 Ferdinand I. 38
 Ferdinand II. 31, 35, 40, 41, 42, 45, 46, 47, 51, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 60, 152, 154, 155, 156, 157, 168, 176, 185, 191, 192, 217, 272
 Ferdinand III. 42, 43, 51, 156, 157
 Ferdinand II. Tirolski 38, 39, 112
 Ferdinand IV. 43, 47
Fiamingo 141
 Fidelis iz Sigmaringena 44, 261
 Filip III., španski kralj 42
 Filip iz Benetk 139
 Filip iz Zagreba 222, 239
 Filip Vilijem Pfalško-Neuburški 43
Firenze 75, 121
 Flachenfeld Janez Andrej 227
Flandrija 26
 Florencijan iz Ponna 88, 163, 164, 173, 174, 195, 203, 207, 210, 240, 241, 242, 243, 272
 Florijan 231
 Florijančič Janez Dizma 174
 Fohn Cajetan 184
 Foligno 25
 Foligno da, Paolo 95
Formentini 50
 Fortunat iz Verone 29, 176, 239
Fossombrone 24, 81, 83, 84
Francija 26, 67, 103, 271
 Franc Jožef I. 53
 Francišek 23
 Francišek Ksaverij 204
 Frank Karl Suso 78
 Frankopanski Wolfgang 210
 Frankovsko 26, 103
 Franz Poitz 157
Fridrihštajn 54
Fulnek 47
Furlanija 53, 232
Furlanija - Julijska krajina 134
 Furttenbach Joseph 104

G

Gabrijel iz Cmureka 164
Gabrovica 45
 Gaiger Hans Georg 223
 Gaiger Janez Adam 223

Gardsko jezero 131
Genazzano 260
Genova 25
 Gerenis de, Janez Karel Terling 202
Germanija 111
Giudecca 136
 Giuseppe da Ponna (Jožef iz Ponna) 88, 163, 210, 240, 241, 242, 243, 272
Gmünd 31, 157
Gmunden 147, 148
 Golia Modest 238
 Goligranc Ferdinand 181, 182
 Gonzaga Ana Katarina Mantovska 38, 39
 Gonzaga Eleonora iz Mantove 47
Gorica 26, 29, 31, 34, 49, 50, 51, 53, 136, 272
Goriška 34, 35, 51, 52, 53, 198
Gornji Grad 58, 168
 Gosar Ivan 215
 Gosar Janez 231, 232
Gospić 44
Govče 35, 36
Gradec 18, 29, 31, 32, 40, 41, 50, 53, 54, 56, 57, 58, 156, 159, 162, 196, 243, 253
Gradišče ob Soči 32, 154
 Graffenweger Andrej pl. Graffenau 218, 244
 Grammatico Fabio 19
Grazia De 50
Grčija 26
 Greco Zacharia 118
 Gregor gvardijan 232
 Gregor IX. 23
 Gregor XIII. 26
 Gržan Karel 235
Gschnon 131, 145
 Guarini Guarino 88
 Gurggensis Jacobus 213
 Guzmán de, Dominik 70

H

Habsburžani 35, 37, 38, 40, 44, 45, 46, 53, 56, 144, 148, 173, 271, 272
 Halden, Jožef Anton Evzebij 228, 230, 238, 244
 Halden pl. Janez Anton Evzebij 59

Halden pl. Marija Eva Klavdija 59
 Hanni, gospa 156
Hartberg 32, 48, 157, 159, 160, 161
 Hasslinger Josef 189
 Hatzfeld von, Franz 155
 Herberstein 225
 Herberstein pl. Žiga Krištof 173
Hergiswald 48
 Herrlein Andrej 258
 Hiacint iz Gradca 153
 Hieronim 195
 Hipolit iz Novega mesta - gl. Gaiger, Janez Adam 223
 Hočevnar Josipina 245
 Hočevnar Martin 245
 Hofmann Johannes 55, 154, 191
Holandija 106
 Hötzel Johannes 184
 Hozjan Andrej 19
Hradčani 38, 47, 147
 Hren Lenart 57
 Hren Tomaž 36, 48, 53, 55, 57, 58, 60, 167, 168, 170, 171, 172, 175, 176, 179, 186, 191, 272
 Hren Uršula 57
Hrvaška 26, 103, 107

I

Idrija 53
 Iesi da, Francesco 85
Ilirske province 166, 174
 Inglič Friderik 206, 207
Ingolstadt 40
Innsbruck 29, 38, 39, 107, 109, 112, 143, 144, 145, 157, 199, 214, 260
 Inocenc III. 23
Irdning 32, 157, 158, 159, 160, 161, 163, 255
Irška 26
Islandija 26
Istra 134
Italija 26, 92, 103, 104, 105, 107, 122, 168, 231, 261, 271

J

Jakob Ernest grof Leslie 56
 Janez od Križa 193

Janez Svetokriški 46, 198
 Jankovič Jurij 61, 222, 225
 Jerašin Stanko 216
 Jereb Karel Jožef 245
 Joahim iz Gradca 197, 198, 239
 Joanne de 153
 Johannes (Janez) iz Gradca 156
 Jordan Rihard 190
 Jožef I. 44, 59, 158
 Jožef II. 27, 32, 44, 148, 241, 267
 Jožef iz Bergama 144
 Jožef iz Carabanta 261
 Jožef iz Montecassiana 29
Judenburg 154
Jugoslavija 32
 Jugovic Tomaž 59
 Jungblut F. 184
Jurklošter 37
Južna Tirolska 47, 131, 143, 181, 254, 258

K

Kajetan 224
Kalabrija 25
Kamnik 36
Kampanja 25
Kančevci 32
Kaniža 32
Kaniža Gospička 158
 Kapistran Janez 76
 Karel II. 33, 34, 35, 40, 50
 Karel VI. 44, 158, 174, 260
Karlobag 32, 44, 130, 159, 160, 161, 162, 163, 255, 256
 Kaspar iz Bergama 112
 Katarina iz Camerina 78
 Kaunitz Franc Karl grof 228
 Khisl, družina 48, 53, 55, 56, 186, 188, 238, 272
 Khisl Janez 54
 Khisl Janez Jakob 53, 54, 55, 185, 186, 188
 Khisl Janez Jakob II. 54, 55
 Khisl Karel 54
 Khisl Marija 53, 185, 186
 Khisl, Šarlota Poliksena, roj. Montecuccoli 55
 Khisl-Zwiclur Jurij Jernej 53, 54, 55, 188
 Kinsky, grofica 156
 Klara 224, 253
Klausen 145

Klausen (Chiusa) 47
Klavdij iz Benetk 139
Klein Lorenz 259
Klemen V. 91, 244
Klemen VII. 24, 26
Klemen VIII. 40, 92, 112
Klesl Melchior 39
Knittelfeld 32, 48, 157, 158, 159, 160, 163, 242
Kobenzl Ludvik 204
Koch Gaudentius 106
Koch Janez 224
Kočevje 54
Kodre Anton 203
Kokra 218
Kolar Bogdan 18
Kollonitschi 156
Kollonitsch von, Otto Gottfried 156
Komen 247
Konjice 60
Konstantin iz Celja 240, 243, 272
Koper 30, 45, 136, 138, 139, 140, 141, 142, 143
Korleonski Bernard 261
Korneuburg 148
Koroška 56
Kortonska Marjeta 181, 260
Kos Ivan Jakob 59
Kostanjevica pri Gorici 70
Kovač Primož 233
Kožuh Štefan 19
Krakov na Poljskem 47
Kralj Angel 11, 19
Kranj 31, 34, 36, 159, 160, 162, 218, 221, 244, 246, 248, 250, 253, 255, 258
Kranjska 34, 35, 36, 51, 54, 56, 61, 168, 218, 232, 272
Krbava 43
Križ 52
Krka (Gurk) 223, 333
Krmin 31, 48, 160
Kropa 60
Krstnik Janez 230
Krško (Gurkfeld) 31, 34, 60, 159, 161, 209, 213, 245, 246, 247, 248, 250, 251, 253, 255, 256, 257, 258, 260, 261, 272
Kumberg pl. Mihael Kumar 60, 198, 218, 222
Kundišek Janez Peter 213

Kvaternik Franc 207, 234

L

Ladislav, poljski kralj 52
Lana 145
Lanthieri 34, 50
Lanthieri Bernardin 52
Lanthieri Lovrenc 52
Lapajne Ivan 216
Larino 25
Latinus Radius 118
Latvija 26
La Verna 23
Layer Leopold 230, 258
Layer Marko 221
Lazarini Franci 257
Lebenstein pl. Janez Krstnik Jager 172
Lecce 25
Leibnitz 48
Leoben 32, 157, 158, 159, 161, 163, 242
Leon 208
Leoniški Jožef 224, 261
Leon X. 24
Leon XIII. 27
Leopold I. 42, 43, 44, 51, 156, 158
Lichtenreit Janez Mihael 258
Ligurija 25
Lika 43, 44
Linz 39, 147, 148, 184
Lionelli Tobija 198
Lipnica 31, 156, 158, 159, 160
Litva 26
Ljubljana 17, 29, 31, 32, 34, 36, 37, 56, 57, 58, 152, 158, 159, 160, 161, 162, 164, 167, 168, 171, 172, 173, 174, 201, 220, 238, 239, 246, 247, 248, 249, 251, 253, 255, 256, 258, 261, 265
Lodron von, Paris 157
Lombardija 25, 26, 103, 104, 106, 241, 242, 243, 271, 272
Loreto 40, 46, 47, 48, 51, 93
Luchese Giovanni Alberto 144
Ludvik iz Fossombrona 25, 86
Lugano 243
Lukančič Andrej 59
Lukančič Gregor 59
Lukančič Jurij 59
Lukančič Marija 59

M

Macerata 171
Macowitz Antonietta 170
Madžarska 26, 38, 41, 43, 103, 107, 146, 155
Maksimilijan 181
Maksimilijan I. 112
Mals 145
Malta 26
Mandić Leopold 32
Mantova 109
Mantovski Vilijem 38
Mareck Mihael Janez 189, 190
Marenzi Anton 210
Maribor 31, 32, 36, 53, 54, 55, 158, 159, 185, 186, 188, 189, 190, 237, 239, 250, 253, 256, 258, 265, 272
Marija Ana, princesa 40, 42, 55, 191
Marija Magdalena 138, 201, 251
Marija Terezija 44, 155
Marke, ita. pokrajina 24, 25, 29, 81, 94, 101, 259, 261
Marko iz Aviana 43, 46
Marmont de, Auguste Frédéric Louis Viesse 174
Marta 138
Martin iz Bistrice 227, 239
Martin iz Toursa 21
Martin iz Trevisa 175, 176, 239
Martin z Dunaja 185, 186, 239
Marusig Giovanni Maria 138
Marušič Romuald 228
Massani Manfred 19
Massari Pietro Maria 104, 107
Matej iz Bascia 24, 25
Matelica 25, 83
Matija 220
Matija, cesar 39, 40
Mayr, rodbina 245
Mehlmarkt (današnji Neuer Markt) 39
Merano 102, 145
Mera Peter st. oz. il Fiammingo 141
Mercato Saraceno da, Mario 94
Merian Matthäus der Ältere 221
Merjasec Jakob 59

Merovingi 40
Mestre 19, 132, 136
Metzinger Valentin 258
Mikulitsh Mathias 245
Milanese Martin (Bassi Martino) 118
Milano 72, 92
Mingarella Kvintilija 154
Mirano Carlo Antonio (Florencijan iz Ponna) 241
Miškovič Jurij 180
Mlakar Anton 235
Modena 104
Molinaro 232
Molinaro Angelo 234
Molinaro Janez Krstnik 232, 233, 234
Molize 25
Monte Cassino 21
Montepulciano 25
Montevecchio 25
Montevecchio di Pergola 83
Morari Pietro 139
Mordax 225
Mordax Frančišek 213
Morelli Patrizia 19
Morsko 206
Moškon, družina 211
Mrčun Franc 231
München 40, 59
Murau 32, 158, 159, 160, 242
Murauu 48, 156
Murillo Bartolomé Esteban 99

N

Nádasdy 155, 156
Nádasdy Ferenc/Franc III. 156
Nafz Janez Jurij 189, 190
Napoli 25.
Narbonne 74
Narni 25
Nazarje 48
Nemčija 26, 59
Nemizhoffen 245
Nemizhoffen Marijana 245
Nepomuk Janez 44, 204
Nesta 180
Neuhaus 50
Neumarkt 131, 144, 145, 148
Neumarkt (Egna) 130
Nikolaj III. 91, 244
Nikolaj Mrav 210
Nikolsburg (Mikulov) 47

Nizozemska 26, 103
Nodari Francesco 139
Nodari Giacomo 139
Nodari Iseppo 139
Notranja Avstrija 26, 29, 33, 37, 40, 43, 50, 56, 243, 267
Nova Štifta 54
Novo mesto 32, 60, 102, 158, 159, 160, 222, 244, 246, 249, 251, 253, 255, 256, 258, 272

O

Oblak Franc 230
Oblak Marko pl. Wolkensberg 59
Ochina Bernardin 26
Oderzo 109, 110
Offidski Bernard 141, 261
Ogrin Simon 206, 233
Olben Andrej 58, 218
Olomuc 147
Onorio iz Benetk 139
Orožen Ignaz 181
Orzon 50
Osišek 108, 147, 148
Osp 45
Oswald 203, 224, 259
Oswald, br. 88

P

Padoano Cesare 118
Padova 54, 108
Padovanski Anton 44, 54, 74, 138, 140, 152, 179, 180, 188, 195, 201, 204, 213, 220, 224, 230, 231, 251, 258, 260
Pahomij 21
Palladio Andrea 88, 108, 118, 123, 124, 130, 136
Palma Jacopo (Jakob) mlajši 58, 168, 171, 258
Panizzoli 50
Panovec 50
Pantier Katharina 157
Papler Jurij 59
Papler Mihael 58, 217
Paradeiser 225
Paradeiser Marija 54
Paravicini 154
Pariz 26, 122
Pavel III. 26
Pavel iz Chioggie 25
Pavel V. 26

Petanjci 156
Pfullendorf 105, 107
Piemont 260
Pietrarubbia 25, 83
Pika 22
Piran 30, 139
Pitagora 120
Pizzetta Francesco da Venezia 132
Plače 245
Plainer Matej 60
Plainer Matija 179, 258
Planner Emanuel 189
Plavž pri Jesenicah 264
Pleterje 37
Plinij Starejši 118, 121
Poljane 54
Poljska 26
Pollenza 83
Pomis de, Giovanni Pietro 41
Ponna 241
Porcia Jernej 34, 51
Pordenone 108
Pordogruaro da Davide 137
Porenje 26, 103
Portner Karel 218
Portorož 142
Portugalska 26
Postl Karel 235
Potenza 25
Potočnik Janez 235
Pozzo Andrea 88, 241
Praga 18, 29, 38, 41, 47, 53, 144
Predvdor 220
Prednja Avstrija 26, 143
Proalis Josephus 213
Probus, Heine (Haine) 105, 107, 151
Provansa 22
Proy Anna Maria Wasserleonburg, roj. Putz 154, 156
Ptuj 31, 35, 36, 53, 56, 158, 159, 163, 164, 192, 193, 195, 196, 238, 242, 246, 249, 253, 256, 272
Pušar Neža (Puschar pl. Rossenfeld, roj. Oblak pl. Wolkensberg) 260
Puščavnik Anton 21
Puščavnik Pavel 230, 253

R

Rabatta Jožef 50
Radgona 31, 155, 156, 161
Radkersburgensis Erhardi 213
Radlekar 210
Radovič Anton 231
Rafael iz Arca 29, 49, 144
Rainer Ferdinand 191
Rangus Janez 180
Rauttersberg de Jožef Rautter -
 gl. Tomaž iz Kroke 259
Ravnikar Edvard 221
Ravno Polje 54
Re 260
Reccanati 231
Redleker 60
Reka 31, 106, 241, 242, 243
Remb Janez Jurij 173, 258
Renacavata 83, 84
Reni Guido 99
Rerling Marija Ana 59
Reslfeld Johann Carl 230, 258
Resnik Pavel 245
Ribnica 54
Ridolfi Carlo 171, 258
Ried 47, 102, 145
Rihemberk/Branik 34
Rim 19, 21, 25, 26, 40, 41, 51,
 85, 110, 154, 258, 260
Rivotorto pri Porcijunkuli 22
Robbia della, Andrea 84
Robbia della, Mattia 84
Romuald 83
Romuald iz Štandreža 222, 239
Romunija 26
Rosenheim 109, 111, 112, 123,
 127
Rosolenz Jakob 155
Rovereto 38, 109
Rovigo 136
Rozman Ivan 181
Rubens Peter Paul 99, 259
Rudolf II. 38, 39, 41, 88
Rufino iz Milana 139
Rumburg 47
Runk Ferdinand 235
Rusca Hieronim 139
Rusconi Giovanni Antonio
 118, 119, 130
Rusija 26

S

Salvago Janez Krstnik 53, 176, 185

Salzburg 88, 102
Samuele da Udine 109
Samuel iz Salzburga 164
Sankt Gallen 67, 120
Santa Maria dell'Aquarella 25
Saurau Wolf Rudolf 157
Sava 218
Savinja 176, 178
Schaffnerath Alois 170
Schallerer Wolfgang 55
Scharlach Martin 245
Schieferl Anton 245
Schio 108, 135
Schlanders 145, 181
Schönberg Jakob 205, 258
Schwanberg 32, 48, 102, 155,
 158, 159, 160
Schwarzenberg von, Georg
Ludwig 156
Sedmograška 51
Segalla Matija 230
Selška Sora 228
Serafin iz Montegranara 260
Serlio Sebastiano 118, 122, 123
Servus Gieben 105
Sicilija 25
Sidonija Marija, roj. baronica
Ruessenstein 61, 222, 225
Siebenburger 245
Siena 26
Sigmund Ludwig von
Dietrichstein 156
Sinelli Emerich 43
Skader 260
Skarja Jožef 221
Skoblin Helena Zofija 245
Skrilje 260
Slovaška 26, 103, 107, 147
Slovenija 26, 103, 107
Slovenj Gradec 35, 36, 202
Slovenska Bistrica 54
Smoljanović Ivan 223
Srbija 103, 107
Stadl von, Gottfried 156
Stanz Mathias 245
Stara Loka 206, 217
Steinz 155
Stemberg Andrej Janez 222
Stemberg pl. Janez Andrej 60
Stier Martin 196
Strassoldo 50
Straub Jožef 55
Stühlingen 48
Subasio 73

Sušice 147
sv. Avguštin 21
sv. Benedikt 21, 66
Sv. Benedikt iz Nursije 21
sv. Bernard 71
sv. Bertold iz Kalabrije 68
sv. Bonaventura 171
sv. Bonaventura iz Bagnoregia
 23, 66
Sveta dežela 68
sv. Evfemija 25
sv. Feliks Kantališki 42
sv. Fidelis iz Sigmaringena 42
sv. Frančišek Asiški 22, 24
sv. Janeza od Boga 22
sv. Janez Krstnik 25
sv. Janez Matha 70
sv. Jožef iz Leonisse 42
sv. Lovrenc Brindiški 46
sv. Urban 183
sv. Valentin 179
Székesfehérvár (Stuhlweizenburg
ali Stolnem belem gradu 45

Š

Šempas 17
Šentjanž 54
Škafar Vinko 19, 192
Škodnik Konstantin 206
Škofja Loka 32, 36, 59, 157,
 158, 159, 160, 161, 163, 227,
 238, 246, 247, 248, 249, 250,
 251, 253, 254, 255, 256, 257,
 259, 261, 272
Škotska 56
Šlezija 103, 107
Španija 26, 42, 103
Štajerska 17, 56, 186, 272
Štandrež 228
Štanjel na Krasu 50
Štepanja vas 174
Šubic Alojz 180
Šubic Janez 214, 231
Šubic Štefan 180
Švabska 103
Švedska 26
Švica 26, 103, 106

T

Tamsweg 31, 48, 157, 159, 160,
 162, 163, 164, 242
Tavčar Janez 50, 57, 272
Tebe 21

Tenaglia Ludvik 24
 Tenaglia Rafael 24
Terni 25
 Teuffenbach Doroteja 53
 Thanhausen Marija 54
 Thanhausen pl. Uršula roj. pl.
 Hollenegg 154, 155
 Thanhausen von Balthasar 154
 Thessalon Hans 157
 Thessalon Maria 157
Thiene 136
 Thurn 206
 Thurn Henrik Matija 51
 Thurni Svetokriški 34, 51
 Thurn Jurij (della Torre) 34, 51
 Thurn Matija 154
 Thurn pl. Feliks Ferdinand 179
 Thurn Rajmund 154
 Thurn von Johanna Sofia, roj.
 grofica 156
 Thurni svetokriški 51
 Tiepolo Giandomenico 259
 Tiepolo Giovanni Battista 99
Tirolska 17, 18, 26, 38, 103,
 109, 131, 143, 145, 265, 270
 Tomaž iz Benetk 139
 Tomaž iz Celana 64
 Tomaž iz Kroke 213, 259
Torino 88
Toskana 94
 Toulouški Ludvik 171, 251
 Trautmannsdorf Marija
 Elizabetha 55
 Traversa Giovanni Battista
 (tudi Trauersa) 52, 197, 198,
 243, 273
Trento 38, 146. *gl. Trident*
Treviso 134
Tridentinski koncil 26, 49, 86,
 97, 101, 102, 134, 260, 273
 Trojer Miriam 19
Trsat 93
Trst 31, 161, 162, 186, 199
 Trubar Primož 33, 51, 54, 239
Tržič 36, 60, 218
Tübingen 56
Tulln 147, 148
 Tumberger Erazem 35
 Tušek Janez Anton 231
 Tušek Marija Lubšina 193

U

Ukrajina 26
Umbrija 25, 94

Undesser Gottfried 19, 147
 Undesser Johannes 148
 Urban VIII. 92, 252
Uri, kanton 105
 Uršula 181

V

Valentin 204, 205, 258
Valonija 26
 Valvasor, Janez Vajkard 170,
 175, 216
 Van Dyck, Anthonis 99
 Vanni 99
 van 's-Hertogenbosch Gerlach
 258
Varaždin 32, 159, 160, 161,
 163, 164, 192, 242, 253, 255
 V. Aumann 216
Velebit 131
Velika Britanija 26
 Veneto Castelfranco 109
 Vergerij Peter Pavel 33
Verona 123, 134, 140
 Veronese Alberto 118
 Veronese, Paolo (Caliari) 99, 259
Vicenza 134
 Victorius Labrucensis (Viktor
 iz Abrucev) 153
Videm 136
 Vid Khisl 54
 Vidmar Jožef 245
 Vidmar Polona 19
 Viktor iz Abrucev 153
Viktring. gl. Vetrinj
 Vilhar Srečko 142
 Viljem pl. Leslie 179
Vipavski (Sveti Križ) 17, 31, 34,
 51, 130, 158, 159, 161, 162,
 164, 198, 243, 245, 246, 248,
 249, 250, 251, 252, 253, 254,
 255, 256, 257, 258, 259, 260,
 261, 265, 272
Vitruvij 118, 119, 120, 121, 122
Völkermarkt. gl. Velikovec
 Volk Vilijem pl. Herberstein 35
Volšperk 31, 44, 155, 159, 160

W

Waage C. 184
 Walpurga Oppeker 149
 Warshiz Joannes 245
 Weissenkirchner Hans Adam
 153

Weissmann Krištof 60, 179,
 258
 Weitzinger Ferdinand 191
 Welser Filipina 38
 Welsersheim von Beatrix, roj.
 baronica Teuffenbach 157
 Welsersheim von Johann
 Sigmund Friedrich 157
Wessobrunn 88
Westminster 40
Wittelsbachi 35
 Wolfgang pl. Stubenberg 156
 Wolfgang Engelbert Auersperg
 222
 Wolfgang Frankopan 60
 Wonsidler – Folwarezny Joseph
 Alexander 184
 Wuzella Mathias 223, 244

Z

Zagreb 19, 31
 Zazula Ciril 183
 Zeit Anton 213
 Zergola Frančišek pl. Zergoll
 203
Zergollern 203
 Zupanič Donat 181
 Zupanič (Suppanich tudi
 Supanischt) 60, 176
Zürich 48

Ž

Žalec 35
Železniki 60
 Žitnik Gašper 57
 Žontar 225
 Žontar Janez Jakob 225

NAVODILA SODELAVCEM AES

1. AES objavlja še neobjavljene ali težko dostopne vire za slovensko cerkveno zgodovino (vključno s fotografijami, slikami in razpredelnicami).
2. Objava virov v originalnem jeziku se ravna po pravilih ekdotike. Sam dokument ali skupino dokumentov predstavi avtor v uvodni razpravi.
3. Vsi prispevki morajo biti oddani v elektronski obliki (razmik 1,5 vrstice, pisava Times New Roman, poravnava v levo) in lahko obsegajo do okoli **10.000 besed**.
4. Prispevki gredo pred objavo v recenzijo. Recenzije so anonimne, pozitivna recenzija pa je pogoj za objavo razprave.
5. Avtor mora ob oddaji prispevka navesti svoj polni naslov, naziv oz. poklic, delovno mesto, naslov ustanove, kjer je zaposlen, in svoj e-naslov.
6. Prispevki morajo biti opremljeni s **povzetkom** (do 150 besed) in **ključnimi besedami** (do 5 besed).
7. Pri monografskih objavah omejitev (število besed) ne velja, za vse ostale podrobnosti pa velja dogovor z uredništvom.
8. **Besedilo prispevka** mora biti pregledno in razumljivo strukturirano (naslovi poglavij, podpoglavij), tako da je mogoče razbrati namen, metodo dela, rezultate in sklepe.
9. **Opombe** morajo biti pisane enotno kot **sprotne opombe pod črto** (velikost pisave 10). **Bibliografska opomba** mora ob prvi navedbi vsebovati celoten naslov oz. nahajališče: ime in priimek avtorja, naslov dela (ko gre za objavo v reviji ali zborniku naslov le-tega), kraj in leto izida, strani:
 - primer monografija: Bogdan Kolar, *In memoriam II: nekrolog salezijancev neslovenske narodnosti, ki so delovali na Slovenskem*, Ljubljana 1997, str. 116–119. Založbo monografskega dela navedemo le v seznamu virov in literature.
 - primer članek v reviji: Bogdan Kolar, Celje v času prve svetovne vojne kot se kaže v cerkvenem arhivskem gradivu, v: *Studia Historica Slovenica* 9 (2009), št. 2–3, str. 543–574.
 - primer časnik (avtor): Kanonična vizitacija in birmovanje v letu 1914, v: *Ljubljanski škofijski list (LŠL)* 49 (1914), št. II., str. 31.
 - primer prispevek v zborniku: France M. Dolinar, Die Rolle und die Bedeutung der Jesuiten während des 17. und 18. Jahrhunderts im slowenischen Raum, v: *Die Jesuiten in Innerösterreich. Die kulturelle und geistige Prägung einer Region im 17. und 18. Jahrhundert* (ur. W. Drobesch in P. G. Tropper), Celovec/Klagenfurt 2006, str. 215–217.
 - v nadaljevanju se uporablja smiselna okrajšava (dalje: Kolar, *In memoriam II*, str. 116–119.).
10. Sveto pismo, cerkvene dokumente ali kako drugo pogosto navedbo lahko na-

- vajamo tudi med besedilom po uveljavljenem načinu citiranja tovrstnih del.
11. Na kratice moramo opozoriti na začetku razprave ali v prvi opombi. Pri domačih kraticah se držimo določil *Slovenskega biografskega leksikona*, pri tujih pa tistih, ki jih v prvem zvezku navaja *Lexikon für Theologie und Kirche*.
 12. Pri navajanju arhivskih virov je treba navesti: arhiv (ob prvi navedbi celotno ime, v primeru, da ga uporabljamo večkrat, je treba navesti okrajšavo v oklepaju), ime fonda ali zbirke (signaturo, če jo ima), številko fascikla (škafle) in arhivske enote ter naslov navedenega dokumenta (primer: NŠAL 332, Birme in vizitacije, šk. 22, Usmiljeni Samarijan, Ljubljana, 5. 9. 1943, št. 934.)
 13. V poglavju Viri in literatura morajo biti sistematično, po abecednem vrstnem redu, navedeni vsi viri in vsa literatura, navedena v opombah. Ločeno navedemo arhivske vire, internetne vire, časopisne vire, literaturo itd. V kolikor je avtor v tekstu ali opombah uporabljal krajšave in kratice, naj – po dogovoru z uredništvom – na koncu doda tudi seznam le-teh.
 14. Slikovno gradivo sprejema uredništvo le v elektronski obliki in v visoki resoluciji (300 dpi), shranjeno nestisnjeno v datoteko vrste JPG. Slikovno gradivo (fotografije, grafikoni, tabele, zemljevidi itd.) je potrebno priložiti ločeno (v tekstu naj bo označena samo lokacija gradiva) v posebni mapi (datoteki) z avtorjevim imenom in priimkom. Slikovno gradivo mora vsebovati odgovarjajoče podnapise z navedbo vira.
 15. Za znanstveno vsebino prispevka in točnost podatkov **odgovarja avtor**.
 16. Uredništvo poskrbi za **lektoriranje**, avtor lekturo pregleda in jo **avtorizira**. Uredništvo posreduje avtorju **prvo korekturo** prispevka, ki jo mora avtorizirati; širjenje obsega besedila ob korekturah ni dovoljeno.
 17. Avtorji so dolžni upoštevati navodila, objavljena v vsaki tiskani številki AES in na spletni strani AES.
 18. Članki in prispevki, objavljeni v tiskani reviji, bodo po določenem preteku časa objavljeni tudi na spletni strani AES. Avtorji z objavo tiskane verzije soglašajo tudi z objavo spletne verzije članka.

V primeru nejasnosti glede navajanja literature in arhivskih virov naj se avtor obrne na urednika AES.

Rokopisov in ilustracij uredništvo ne vrača.

Prispevke pošljite na naslov:

Teološka fakulteta Univerze v Ljubljani

Uredništvo AES

Poljanska c. 4, p. p. 2007

SI-1001 Ljubljana

e-naslov: izc@teof.uni-lj.si

INSTRUCTIONS TO AES ASSOCIATES

1. AES publishes as yet unpublished or difficult to access sources for Slovenian Church history (including photographs, pictures, and tables).
2. The publication of resources in their original language follows the rules of textual criticism. The document itself or a cluster of documents is introduced by the author in the preliminary discussion.
3. All articles should be submitted in electronic form (line spacing 1.5, font Times New Roman, alignment to the left) and are to be of up to about **10,000 words**.
4. All articles will be sent for review. Reviews are anonymous, and a positive review is the condition for publication of the article.
5. When submitting an article the authors must state their full address, title or occupation, workplace, the address of the institution of their employment, and the author's e-mail address.
6. All articles should include a **summary** (up to 150 words) and **key words** (up to 5 words).
7. For monographs the limit for the number of words does not apply, all other details should be arranged with the editorial board.
8. **The text of the article** should be clear and intelligibly structured (chapter, subchapter titles) so that the purpose, work method, results, and conclusions can be inferred.
9. **Notes** must be stated uniformly as **footnotes below the line** (font size 10). A **bibliographic footnote** should, when stated for the first time, include the complete title or location: full name of the author, title of the work (when citing the publication in a magazine or a collection of works, state the title), place and year of the publication, pages:
 - Example for a monograph: Bogdan Kolar, *In memoriam II: nekrolog salezijancev neslovenske narodnosti, ki so delovali na Slovenskem*, Ljubljana 1997, pp. 116–119. The publishing house of the monograph is stated only in Sources and Literature.
 - Example for an article in a magazine: Bogdan Kolar, Celje v času prve svetovne vojne kot se kaže v cerkvenem arhivskem gradivu, in: *Studia Historica Slovenica* 9 (2009), nos. 2–3, p. 543–574.
 - Example for a newspaper (author): Kanonična vizitacija in birmovanje v letu 1914, in: *Ljubljanski škofijski list (LŠL)* 49 (1914), no. II., p. 31.
 - Example for an article in a collection of works: France M. Dolinar, Die Rolle und die Bedeutung der Jesuiten während des 17. und 18. Jahrhunderts im slowenischen Raum, in: *Die Jesuiten in Innerösterreich. Die kulturelle und geistige Prägung einer Region im 17. und 18. Jahrhundert* (Eds. W. Drobesch and P. G. Tropper), Celovec/Klagenfurt 2006, p. 215–217.
 - In the continuation a meaningful abbreviation is used (hereon: Kolar, *In memoriam II*, p. 116–119.).
10. The Bible, Church documents or some other frequent quotation can be cited in the text according to the established method of citation of such works.

11. All abbreviations should be explained at the beginning of the dissertation or in the first footnote. For Slovenian abbreviations the rules of the *Slovenski biografski leksikon* should be followed, while for the foreign abbreviations the rules stated in the first volume of the *Lexikon für Theologie und Kirche*.
12. When citing archival sources state: the archive (when mentioned for the first time, state its full name; if cited several times in the article, give the abbreviation in the brackets), name of the fonds or collection (shelf mark, if there is one), binder (box) and archival unit number, and the title of the cited document (example: NŠAL 332, Birme in vizitacije, šk. 22, Usmiljeni Samarijan, Ljubljana, 5. 9. 1943, št. 934.)
13. The chapter Sources and Literature should include all sources and literature from the footnotes, in a systematic, alphabetical order. Archival sources, internet sources, newspaper sources, literary works etc. should be written separately. If the text or footnotes include any abbreviations, the list of those should be, by prior arrangement with the editorial board, included at the end of the article.
14. Graphic material should be submitted to the editorial board only in electronic form and in high resolution (300 dpi), saved uncompressed in a JPG file. Graphic material (photographs, diagrams, tables, maps etc.) should be submitted separately (the text should include only a clear marking of the material's location) in a separate folder (file) with the author's full name. Graphic material should include captions with the stated sources.
15. **Authors are solely responsible** for the scientific content of the article and the accuracy of its data.
16. The editorial board is in charge of **proofreading**. The author reviews the changes and **authorises** the proofread text. The editorial board sends **the first correction** to the author to be approved; expanding the text upon the first correction is not allowed.
17. Authors are obliged to follow the instructions published in every print edition of AES and on the AES website.
18. Articles published in the printed magazine will also, after a certain period of time, be posted on the AES website. By agreeing to the publication of the printed version, authors simultaneously agree with the publication of the e-version of the article.

In case of any questions regarding the citing of literature and archival sources, the author should contact the editor of AES.

Manuscripts and illustrations will not be returned to their authors.

Articles to be submitted to:

Teološka fakulteta Univerze v Ljubljani

AES Editorial Board

Poljanska c. 4, p. p. 2007

SI-1001 Ljubljana

e-mail address: izzc@teof.uni-lj.si

PUBLIKACIJE INŠTITUTA ZA ZGODOVINO CERKVE

ACTA ECCLESIASTICA SLOVENIAE

Acta Ecclesiastica Sloveniae, št. 1, 1979, 188 strani. **Miscellanea:** Metod Benedik, Instrukcija papeža Klemena VIII. za obnovo katoliške vere na Štajerskem, Koroškem in Kranjskem z dne 13. aprila 1592; France M. Dolinar, Jožefinci med Rimom in Dunajem - Škof Janez Karel Herberstein in državno cerkvenstvo; Bogo Grafenauer, Etnična vprašanja ob preureditvi lavantinske škofije na Štajerskem; Ivan Škafar, Jezuitski misijoni v krajini med Muro in Rabo za časa katoliške obnove 1609-1730; Ivan Škafar, Oda Jožefa Košiča iz leta 1813.

Acta Ecclesiastica Sloveniae, št. 2, 1980, 231 strani. **Maksimilijan Jezernik**, Friderik Baraga (Zbirka rimskih dokumentov).

Acta Ecclesiastica Sloveniae, št. 3, 1981, 172 strani. **Miscellanea:** Metod Benedik, Iz protokolov ljubljanskih škofov (1); France M. Dolinar, Zapisi škofa Janeza Tavčarja o stanju v ljubljanski škofiji; Ivan Škafar, Gradivo za zgodovino kalvinizma in luteranstva na ozemlju belmurskega in beksinskega arhidiaconata.

Acta Ecclesiastica Sloveniae, št. 4, 1982, 255 strani. **Jože Gregorič**, Pisma Petra Pavla Glavarja Jožefu Tomlju 1761-1784.

Acta Ecclesiastica Sloveniae, št. 5, 1983, 331 strani. **Miscellanea:** Jože Mlinarič, Prizadevanje sekovskih škofov Martina Brennerja in Jakoba Eberleina kot generalnih vikarjev salzburških škofov za katoliško versko prenovu na Štajerskem v luči protokolov 1585-1614 in vizitacijskih zapisnikov iz 1607, 1608 in 1617-19; Ivan Zelko, Gradivo za prekmursko cerkveno zgodovino; Ivan Zelko, Frančiškani v Murski Soboti.

Acta Ecclesiastica Sloveniae, št. 6, 1984, 225 strani. **Miscellanea:** Metod Benedik, Iz protokolov ljubljanskih škofov (2); Martin Jevnikar, Ivan Trinko, pokrajinski svetovalec v Vidmu 1902-1923; Vilko Novak, Ivanu Škafarju v spomin - Njegovo življenje in delo; Ivan Škafar, Priloge: Izvirna poročila, regesti in zapisi o delovanju luteranov (evangeličanov) na Petanjcih 1592-1637.

Acta Ecclesiastica Sloveniae, št. 7, 1985, 288 strani. **Sveta brata Ciril in Metod v zgodovinskih virih.** Ob 1100-letnici Metodove smrti: Bogo Grafenauer, Spreobrnjenje Bavarcev in Karantancev - *Conversio Bagoariorum et Carantanorum*; France Perko, Italška legenda; France M. Dolinar, Pisma rimskih papežev Hadrijana II., Janeza VIII. in Štefana V.; Metod Benedik,

Žitje Konstantina (Cirila) in Žitje Metoda; France M. Dolinar, Pohvala sv. Cirila in Metoda; Janez Zor, Anonimna ali Metodova homilija v Clozovem glagolitu.

Acta Ecclesiastica Sloveniae, št. 8, 1986, 395 strani. **Rajko Bratož**, Krščanstvo v Ogleju in na vzhodnem vplivnem območju oglejske Cerkve od začetkov do nastopa verske svobode.

Acta Ecclesiastica Sloveniae, št. 9, 1987, 463 strani. **Jože Mlinarič**, Župnije na Slovenskem Štajerskem v okviru salzburske nadškofije v vizitacijskih zapisnikih arhidiakonata med Dravo in Muro 1656-1774.

Acta Ecclesiastica Sloveniae, št. 10, 1988, 254 strani. **Miscellanea**: Metod Benedik, Iz protokolov ljubljanskih škofov (3); Primož Kovač, Začetki kapucinskega samostana v Škofji Loki; Janez Höfler, Gradivo za historično topografijo predjožefinskih župnij na Slovenskem- Pražupniji Radovljica in Kranj.

Acta Ecclesiastica Sloveniae, št. 11, 1989, 239 strani. **France M. Dolinar**, Slovenska cerkvena pokrajina.

Acta Ecclesiastica Sloveniae, št. 12, 1990, 432 strani. **Ana Lavrič**, Ljubljanska škofija v vizitacijah Rinalda Scarlichija 1631-1632.

Acta Ecclesiastica Sloveniae, št. 13, 1991, 116 strani. **Ivanka Tadina**, Ignacij Knoblehar 1819-1858. Veliki pionir krščanske civilizacije in odličen apostol črnih.

Acta Ecclesiastica Sloveniae, št. 14, 1992, 190 strani. **Miscellanea**: Metod Benedik, Iz protokolov ljubljanskih škofov (4); Bogdan Kolar, K zgodovini malega semenišča v Kopru; Vinko Škafar, Prošnje salzburskemu nadškofu F. Schwarzenbergu za priključitev slovenskih dekanij sekovske (graške) škofije k lavantinski škofiji leta 1848; Janez Höfler, Gradivo za historično topografijo predjožefinskih župnij na Slovenskem- Pražupnija Mengeš; Marko Senica, Slovenske pridige kapucina p. Angelika iz Kranja iz let 1766-1771.

Acta Ecclesiastica Sloveniae, št. 15, 1993, 221 strani. **Matjaž Ambrožič**, Zvoznarstvo na Slovenskem.

Acta Ecclesiastica Sloveniae, št. 16, 1994, 726 strani. **Metod Benedik- Angel Kralj**, Kapucini na Slovenskem v zgodovinskih virih. Nekdanja štajerska kapucinska provinca.

Acta Ecclesiastica Sloveniae, št. 17, 1995, 600 strani. **France Baraga**, Kapitelski arhiv Novo mesto. Regesti listin in popis gradiva.

Acta Ecclesiastica Sloveniae, št. 18, 1996, 363 strani. **Ivan Likar**, Slovenski liturgični jezik v obrednikih s poudarkom na obredniku škofa Wolfa (1844). **France Baraga**, Kazalo krajevnih in osebnih imen k AES 16- Kapucini na Slovenskem v zgodovinskih virih.

- Acta Ecclesiastica Sloveniae**, št. 19, 1997, 537 strani. **France Baraga**, Arhivska zapuščina škofa Tomaža Hrena; **Metod Benedik-Angel Kralj**, Protokoli škofa Hrena 1614-1630; **Bogdan Kolar**, Sinode škofa Hrena; **Edo Škulj**, Bogoslužna besedila v Hrenovih komih knjigah.
- Acta Ecclesiastica Sloveniae**, št. 20, 1998, 396 strani. **Metod Benedik -Angel Kralj**, Škofijske vizitacije Tomaža Hrena 1597-1629 in poročilo Apostolskemu sedežu o stanju škofije leta 1607; **France Baraga**, Arhiv Glavarjevega beneficija; **Lojzka Bratuž**, Korespondenca Attems - Glavar 1753-1772; **Janez Höfler**, Gradivo za historično topografijo predjožefinskih župnij na Slovenskem. Pražupniji Stara Loka in Šentpeter pri Ljubljani; **Darja Mihelič**, Izročilo Konverzije, ki je doseglo Valvasorja in Schönlebnia.
- Acta Ecclesiastica Sloveniae**, št. 21, 1999, 776 strani. **Branko Kurnjek**, **Marjan Maučec**, **Iztok Mozetič**, Dnevno časopisje o duhovniških procesih na Slovenskem 1945-1953.
- Acta Ecclesiastica Sloveniae**, št. 22, 2000, 385 strani. **Lilijana Žnidaršič Golec**, Duhovniki kranjskega dela ljubljanske škofije do tridentinskega koncila.
- Acta Ecclesiastica Sloveniae**, št. 23, 2001, 391 strani. **Damjan Hančič**, Konstitucije klaris v Mekinjah in Škofji Loki.
- Acta Ecclesiastica Sloveniae**, št. 24, 2002, 712 strani. **Lambert Ehrlich**, Pariška mirovna konferenca in Slovenci 1919/20; Spomenica za Vatikan 14. aprila 1942 - za objavo pripravila **Marija Vrečar**. **Metod Benedik**, Lambert Ehrlich za slovenski narod.
- Acta Ecclesiastica Sloveniae**, št. 25, 2003, 462 strani. **Matjaž Ambrožič**, Ljubljanski knezoškof dr. Janez Zlatoust Pogačar. Njegova verska, kulturna in politična vloga za zgodovino Slovencev.
- Acta Ecclesiastica Sloveniae**, št. 26, 2004, 244 strani. **Metod Benedik**, Pisma Janeza Evangelista Kreka; **Janez Höfler**, Gradivo za historično topografijo predjožefinskih župnij na Slovenskem. Pražupnija Cerknica; **Bogdan Kolar**, Začetki cerkvene organiziranosti Slovencev v Kaliforniji.
- Acta Ecclesiastica Sloveniae**, št. 27, 2005, 347 strani. **Marko Benedik**, Dokumenti p. Antona Prešerna D. J. o škofu Antonu Vovku; **Sebastjan Likar**, Valentin Oblak, Kronika župnije Kropa 1914-1918.
- Acta Ecclesiastica Sloveniae**, št. 28, 2006, 300 strani. **Metod Benedik**, Janez Evangelist Krek v spisih sodobnikov; **Bogdan Kolar**, Iz kronike župnije Grahovo pri Cerknici v času župnika Alojzija Westra (1910-1928); **Edo Škulj**, Kronika župnije Turjak.
- Acta Ecclesiastica Sloveniae**, št. 29, 2007, 541 strani. **Edo Škulj**, Jerebova kronika župnije Škocijan pri Turjaku.
- Acta Ecclesiastica Sloveniae**, št. 30, 2008, 371 strani. **Damjan Debevec**, Karikature v boju proti veri in Cerkvi 1945-1960.

Acta Ecclesiastica Sloveniae, št. 31, 2009, 260 strani. **Edo Škulj**, Kronika župnije Turjak; **Edo Škulj**, Iz turjaške oznanilne knjige.

Acta Ecclesiastica Sloveniae, št. 32, 2010, 528 strani. **Vloga teoloških izobraževalnih ustanov v slovenski zgodovini pri oblikovanju visokošolskega izobraževalnega sistema na Slovenskem**: Matjaž Ambrožič, Srednjeveško in novoveško teološko izobraževanje v samostanskih skupnostih cistercijanov, kartuzijanov, avguštincev, dominikancev in trapistov; Metod Benedik, Teološko izobraževanje od reformacije do vključno centralnih semenišč; Matjaž Ambrožič, Teološki študij na Slovenskem od konca 18. stoletja do prve svetovne vojne; Bogdan Kolar, Teološka fakulteta – del Univerze v Ljubljani; Miran Špelič, Visoko šolstvo v redu manjših bratov od ustanovitve vikarije – province sv. Križa do ustanovitve Univerze v Ljubljani; Metod Benedik, Kapucinske teološke šole; Bogdan Kolar, Visoka teološka šola na Rakovniku; Matjaž Ambrožič, Prva teološka fakulteta in knezoškofijsko Bogoslovna učilišče v Ljubljani; Fanika Krajnc-Vrečko, Visoka bogoslovna šola v Mariboru 1859-1941; Fanika Krajnc-Vrečko, Bibliografija del in arhivski viri s področja teološkega izobraževanja na Slovenskem.

Acta Ecclesiastica Sloveniae, št. 33, 2011, 204 strani. **France M. Dolinar**, Poročila ljubljanskih škofov v Rim o stanju v škofiji (Relationes ad Limina), I. del: 1589-1675.

Acta Ecclesiastica Sloveniae, št. 34, 2012, 424 strani. **France M. Dolinar**, Poročila ljubljanskih škofov v Rim o stanju v škofiji (Relationes ad Limina), II. del: 1685-1943.

Acta Ecclesiastica Sloveniae, št. 35, 2013, 232 strani. **Bogdan Kolar**, Misijonska hiša pri Sv. Jožefu nad Celjem. Kronika ustanove od 1852 do 1925.

Acta Ecclesiastica Sloveniae, št. 36, 2014, 422 strani. **Miha Šimac**, Vojaški duhovniki iz slovenskih dežel pod habsburškim žezlom.

Acta Ecclesiastica Sloveniae, št. 37, 2015, 440 strani. **Prva svetovna vojna in Cerkev na Slovenskem**: Bogdan Kolar, Prva svetovna vojna in njen vpliv na življenje Cerkve; Tomaž Kladnik, Posledice prve svetovne vojne na vojaško organiziranost na Slovenskem in spremembe, ki so jih nove razmere prinesle v vsakodnevno življenje ljudi; Igor Salmič, Posledice izbruha vojne, kakor se kažejo v poročilih škofov s slovenskega ozemlja osrednjim cerkvenim ustanovam v Rimu; Miha Šimac, Oris vpliva prve svetovne vojne na pastoralno delo duhovnikov; Matjaž Ambrožič, Vpliv prve svetovne vojne na ljudi, delovanje Cerkve in politično dogajanje v ljubljanski škofiji; Bogdan Kolar, Posledice prve svetovne vojne na cerkveno življenje v lavantinski škofiji; Renato Podbersič ml., Posledice vojne v delovanju cerkvenih skupnosti na področju soške fronte; Boštjan Guček, O tolminski župnijski kroniki; Tolminska župnijska kronika 1914-1922.

Acta Ecclesiastica Sloveniae, št. 38, 2016, 440 strani. **Miscellanea:** Aleš Maver, *Altercatio ecclesiae et synagogae* v okviru antične krščanske protijudovske polemike; Julijana Visočnik, Tomaž Hren in pridige ob posvetitvah cerkva; Matjaž Ambrožič, *Historični zvonovi zvonarja Gašperja Franchija*; Blaž Otrin, *Prizadevanje škofa Avgušтина Gruberja za topografski in zgodovinski oris župnij ljubljanske škofije*; Ana Lavrič, *Slomškov osnutek predavanj o cerkveni umetnosti za mariborsko bogoslovje*; Jure Volčjak, *Škofovska grba lavantinskih škofov Jakoba Maksimiljana Stepišnika in Mihela Napotnika*; Miha Šimac, »Opes regum corda subditorum«: drobci o odlikovanjih lavantinskih in ljubljanskih škofov; Franjo Velčič, *Prisutnost glagoljice i staroslavenskog bogoslužja na področju nekadašnje tršćansko-koparske biskupije na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće*; Peter G. Tropper, *Katholische Kirche und Slowenen in Kärnten: Bemerkungen zur Rolle der Kirche im 20. Jahrhundert*; Renato Podbersič ml., *Msgr. Ivan Rojec in goriški begunci med prvo svetovno vojno*; Jurij Perovšek, *Vera in Cerkev v programih slovenskih političnih strank 1890 – 1941*; Igor Salmič, *Kralj Aleksander (1888–1934) in Katoliška cerkev: pogled na kraljevo osebnost v luči zapisov nuncija Ermenegilda Pellegrinettija*; Aleš Gabrič, *Boj proti katoliškemu tisku*; Jelka Melik, *Juro Adlešič v dokumentih tajne policije*; Bogdan Kolar, *Škof dr. Gregorij Rožman in duhovnik Vladimir Kozina*; Dejan Pacek, *Nekateri bistveni vidiki odnosa med Svetim sedežem in Jugoslavijo v obdobju 1953–1970*; Metod Benedik, *Mediji o vračanju Teološke fakultete v Univerzo v Ljubljani*.

Acta Ecclesiastica Sloveniae, št. 39, 2017, 404 strani. **Jure Volčjak**, *Goriška nadškofija na Kranjskem v času apostolskega vikarja in prvega nadškofa Karla Mihaela grofa Attemsa (1750–1774)*.

Acta Ecclesiastica Sloveniae, št. 40, 2018, 388 strani. **Tanja Martelanc**, *Kapucini in njihova arhitektura na Slovenskem*.

Povzetki in vsebine vseh števil znanstvene publikacije AES so dostopni na medmrežju: <http://www.teof.uni-lj.si/?viewPage=61>

Dr. Tanja Martelanc (rojena Mihelj) je leta 2009 diplomirala na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani na Oddelku za umetnostno zgodovino in Oddelku za germanistiko z nederlandistiko in skandinavistiko. Istega leta se je kot mlada raziskovalka zaposlila na Umetnostnozgodovinskem inštitutu Franceta Steleta ZRC SAZU v Ljubljani ter vpisala na podiplomski študij na Filozofski fakulteti Univerze v Mariboru (smer: Zgodovina novega veka). V času podiplomskega študija je pridobila več štipendij, ki so ji omogočile raziskovanje v širšem srednjeevropskem prostoru in Italiji. Poleg tega je izsledke svojih raziskav predstavila tudi na več simpozijih v Sloveniji, Švici, Italiji in na Hrvaškem. Leta 2016 je zagovarjala doktorsko disertacijo z naslovom: Kapucinska arhitektura v slovenskem etničnem prostoru do nastanka Ilirskih provinc. Od leta 2017 je zaposlena kot arhivistka v Pokrajinskem arhivu v Novi Gorici. Poleg cerkvene umetnosti, kateri posveča največ pozornosti, jo še posebej zanima raziskovanje protitureških taborov.

ACTA ECCLESIASTICA SLOVENIAE

Izdajatelj / Publisher:

Inštitut za zgodovino Cerkev
pri Teološki fakulteti Univerze v Ljubljani

Naslov uredništva / Address of Editorial:

Inštitut za zgodovino Cerkev
Poljanska c. 4, pp. 2007, SI – 1001 Ljubljana
e-pošta: izc@teof.uni-lj.si

Glavni in odgovorni urednik / Editor in Chief:

dr. Bogdan Kolar

Uredniški odbor / Editorial Board:

dr. Matjaž Ambrožič
dr. Ana Lavrič
dr. Igor Salmič
dr. Miha Šimac
dr. Julijana Visočnik

Lektura in prevod povzetka v angleški jezik / Proof-reading and translation of summary into English:

Maja Sužnik

Prevod povzetka v italijanski jezik / Translation of the summary into Italian:

Jaka Čibej

Prevod povzetka v nemški jezik / Translation of the summary into German:

Tina Benčina

Oblikovanje / Cover Design:

Anton Štrus

Prelom / Computer Typesetting:

Salve d.o.o., Ljubljana, Rakovniška 6, 1000 Ljubljana

Tisk / Printed in Slovenia**Naklada / Number of copies printed:**

300 izvodov

Izvečke prispevkov objavlja / Abstracts are included in:

Historical Abstracts, America: History and Life, ABC-CLIO Library, Santa Barbara, California, USA
EBSCO Publishing, Inc., 10 Estes Street, Ipswich, Massachusetts, USA
Tübinger Zeitschrift, Universität Tübingen, Nemčija
ERIH PLUS

Založba / Publishing House:

Teološka fakulteta Univerze v Ljubljani
Poljanska c. 4, pp. 2007
SI-1001 Ljubljana
e-pošta: dekanat@teof.uni-lj.si

Za založbo / Chief Publisher:

Dr. Robert Petkovšek

9 789616 844628

25 EUR